Mircea NEDELCIU
Adriana BABEȚI
Mircea MIHĂIEȘ

Fiction Ltd

Femeia în roșu

POLIROM

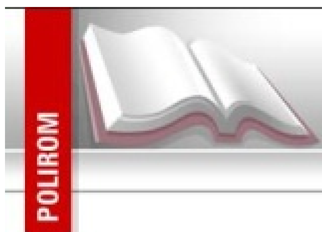
Mircea Nedelciu, Adriana Babeţi, Mircea Mihăieş

Femeia în roşu

Prefaţă de Mircea Cărtărescu
Postfaţă de Martin Adams Mooreville

Ediţia a III-a

Polirom 2008

Autorii şi Editura Polirom mulţumesc Editurii Humanitas şi domnului Mircea Cărtărescu pentru amabilitatea de a fi acceptat ca un fragment din volumul *Postmodernismul românesc* să figureze drept prefaţă a acestei ediţii.

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506

Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,

sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

ISBN: 978-973-46-0888-1

ISBN eBOOK: 978-973-46-2106-4

elefant.ro

Cuprins

MIRCEA NEDELCIU, zis *Emdoi*, s-a născut la 12 noiembrie 1950, în comuna Fundulea, judeţul Călăraşi. Absolvent al Facultăţii de Filologie, secţia română-franceză (Bucureşti, 1973). Pînă în 1989, ghid turistic ONT, profesor suplinitor (un trimestru la Sinaia, vreo două şi ceva prin judeţul de baştină), în fine, vînzător la librăria Editurii Cartea Românească. După 1989, secretar, vreme de un an de zile, al Uniunii Scriitorilor, apoi manager al firmei Euromedia (specializată în importul şi distribuţia de carte) şi iniţiator al ASPRO (Asociaţia Scriitorilor Profesionişti din România) – în 1994. Cap de serie al antologiei *Desant '83*, alcătuită de prof. Ovid S. Crohmălniceanu, veritabil manifest al prozatorilor din generaţia 80. Volume publicate: *Aventuri într-o curte interioară* (proză scurtă, 1979; Premiul de debut al Uniunii Scriitorilor), *Efectul de ecou controlat* (proză scurtă, 1981), *Amendament la instinctul proprietăţii* (proză scurtă, 1983; Premiul Uniunii Scriitorilor), *Zmeura de cîmpie* („roman împotriva memoriei", 1984), *Tratament fabulatoriu* (roman, 1986; ed. a II-a, 1996, în „Biblioteca A"), *Şi ieri va fi o zi* (proză scurtă, 1989). În pregătire, *Zodia scafandrului* şi *Est-Invest* („un roman ca un joc, un joc de societate ca un roman", structură de tip Monopoly adaptată societăţii capitaliste româneşti în curs de constituire). Pînă la această ultimă frază, schiţa biobibliografică a fost redactată de autorul însuşi, în 1997. În 1998 apare *Povestea poveştilor generaţiei 80*. La 12 iulie 1999 Mircea Nedelciu încetează din viaţă. Îi este tipărit postum, rămas neîncheiat, romanul *Zodia scafandrului* (2000). Familia şi prietenii organizează fundaţia „Mircea Nedelciu", iar şcoala generală din localitatea Fundulea îi poartă, din noiembrie 2002, numele.

ADRIANA BABEŢI sau personajul *A.* s-a născut la 12 noiembrie 1949, la Oradea. Absolventă a Facultăţii de Filologie din Timişoara, secţia română-franceză. Redactor şi apoi secretar general de redacţie la revista *Orizont* (Timişoara). În prezent este profesor universitar de literatură comparată la Universitatea de Vest din Timişoara. Împreună cu Delia Şepeţean-Vasiliu a îngrijit (selecţie de texte, traducere, aparat critic, prefaţă/postfaţă) volumele *Pentru o teorie a textului. Antologie „Tel Quel"* (1980) şi *Roland Barthes – Romanul scriiturii* (1987). A conceput şi tradus volumul *Dandysmul* (1995). Coordonează, împreună cu Cornel Ungureanu, antologiile *Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii* (Polirom, 1997) şi *Europa Centrală. Memorie, paradis, apocalipsă* (Polirom, 1998). A publicat volumele: *Bătăliile pierdute. Dimitrie Cantemir, strategii de*

lectură (1997; Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru critică şi istorie literară), *Dilemele Europei Centrale* (1998), *Arahne şi pînza* (2002), *Dandysmul. O istorie* (Polirom, 2004; Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru critică şi istorie literară, Premiul Asociaţiei de Literatură Comparată şi Generală din România), *Ultimul sufleu la Paris. 69 de reţete culinare* (Polirom, 2006), *Le Banat: Un Eldorado aux confins* (Cultures d'Europe Centrale, CIRCE, Université de Paris-Sorbonne, 2007 – coord.).

MIRCEA MIHĂIEŞ, alias *Emunu*, s-a născut la 1 ianuarie 1954 în comuna Sîntana, judeţul Arad. Este profesor de studii americane la Universitatea de Vest din Timişoara, redactor-şef al revistei *Orizont*, vicepreşedinte al Institutului Cultural Român. Dintre volumele publicate, amintim: *De veghe în oglindă* (ed. I, 1989; ed. a II-a, 2005), *Cartea eşecurilor. Eseu despre rescriere* (1990), *Masca de fiere* (Polirom, 2000), *Scutul lui Perseu* (2003), *Cărţile crude. Jurnalul intim şi sinuciderea* (ed. a II-a, Polirom, 2005), *Viaţa, patimile şi cîntecele lui Leonard Cohen* (Polirom, 2005), *Metafizica detectivului Marlowe* (Polirom, 2008). Împreună cu Vladimir Tismăneanu, a publicat la Editura Polirom *Vecinii lui Franz Kafka / The Neighbors of Franz Kafka* (1998) şi patru volume de convorbiri: *Balul mascat* (1996), *Încet, spre Europa* (2000), *Schelete în dulap* (2004) şi *Cortina de ceaţă* (2007).

Notă. Romanul *Femeia în roşu* a fost predat Editurii Militare în 1988. Manuscrisul, deşi aprobat iniţial, a fost retras din tipografie, cu interdicţia de a fi publicat. El a fost editat în 1990 de Editura Cartea Românească, primind Premiul Uniunii Scriitorilor pentru proză (1991), şi reeditat în 1997, 1998 de Editura ALL. În 1996-1997 a fost ecranizat de regizorul Mircea Veroiu, iar în 1998 a fost dramatizat de Cătălina Buzoianu şi jucat pe scena Teatrului Naţional din Timişoara. Din anul 2000, romanul *Femeia în roşu* a intrat ca obiect de studiu în manualul de Limba şi literatura română pentru clasa a X-a al Editurii Humanitas.

Un *origami* postmodern[1]

Femeia în roşu apare, simbolic, imediat după decembrie 1989 (Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1990), deschizînd eclatant o nouă epocă literară (şi o nouă concepţie despre literatură) în proza românească. Nu e lipsit de interes faptul că, dintre cei trei autori, doi sînt critici şi teoreticieni literari (unul, Mircea Mihăieş, americanist, autor de studii despre Faulkner şi specializat în autobiografie şi jurnal, celălalt, Adriana Babeţi, bună cunoscătoare, printre altele, a operei lui Barthes şi preocupată de aspectele istorice, militare şi culturale ale Mitteleuropei), iar al treilea – *primus inter pares* – este unul dintre prozatorii cu cel mai evident apetit teoretic din ultimii ani, Mircea Nedelciu. Ca orice *origami* prozastic postmodern, cartea îşi conţine de la bun început propria embriologie, îşi explicitează autoreferenţial fiecare aspect şi îşi construieşte receptarea critică prin falduri suprapuse de luciditate teoretică. Aspectul oarecum „tehnologic", de agregat cu sute de piese, al cărţii se datorează şi conlucrării unei „echipe" de autori, ceea ce schimbă radical ideea despre ce ar trebui să fie o carte „adevărată" pe care o au atît criticul, cît şi publicul modern(ist): o scriere profundă, unitară, izvorîtă din subconştientul unui singur (mare) artist, o „autoritate morală" care „depune mărturie" în privinţa problemelor grave ale sufletului omenesc şi ale lumii. *Femeia în roşu* nu este, în mod direct, nimic din aşa ceva. E o carte-*puzzle*, multietajată, minuţios imbricată, în care alternează registre şi tonuri narative de o neobişnuită bogăţie şi în care „peticele" intertextuale realizează un colaj în care nuanţele diverselor epoci colizionează într-un haos ordonat. Nu forma cărţii este însă lucrul cel mai important în cazul *Femeii în roşu*, ci *filosofia*[2] ei. Trei teoreticieni literari pornesc în căutarea *locus*-ului estetic ce a părut, vreme de o sută de ani, cel mai puţin adecvat pentru ancorarea unei opere „serioase", cel mai demn de o evitare dispreţuitoare: *senzaţionalul*. Cu corolarul său de kitsch, stridenţă, *romance*, aventură, miracol de doi bani, senzaţionalul se întrupează aici în povestea „romanţată" a Anei Cumpănaş din Comloş, care, după o viaţă picarescă, în care traversează două continente, se întoarce ca să moară în Banatul natal. Miezul vieţii sale este seara în care, îmbrăcată în rochie roşie, facilitează uciderea amantului ei, faimosul bandit Dillinger, la Chicago. Cei

trei autori vor scrie, prin urmare, nu, din start, un roman senzaţional, ci dedublare specifică postmodernului, un roman *despre* (romanul) senzaţional, care să fie, în acelaşi timp, uzînd de toate procedeele parodiei, pastişei, restauraţiei butaforice – un roman *chiar* senzaţional:

> „Căci vor a experimenta chiar asta: un roman (despre) senzaţional. Îşi trimit (prin poştă) truditele încercări. *Emdoi* o ia mai direct, pieptiş, ca un prozator: «A existat într-adevăr o femeie născută în Comloşul-Mare (sat Lunga), la sfîrşitul secolului trecut şi emigrată în America înainte de primul război mondial. În Chicago-ul prohibiţiei şi al jazz-ului, al lui Al Capone şi al primarului Thompson, adică între anii 1920-1934, a fost amestecată în numeroase afaceri, dar gloria ei – probabil nedorită – ia naştere din rolul ingrat şi important pe care-l joacă în seara zilei de 22 iulie 1934 cînd, în faţa cinematografului *Biograph* din Chicago, este ucis de poliţie John Dillinger, ‘inamicul public nr. 1’ al Americii acelor vremuri. Obligată apoi să se întoarcă în România şi să trăiască ascunsă, eroina noastră moare în aprilie 1947 la Timişoara, în condiţii suspecte. Toate aceste fapte sunt reale, iar adevărul lor este atestat de documente, de presa vremii şi probabil de mărturiile unor persoane care au cunoscut-o pe ‘femeia în roşu’. Pentru romanul nostru însă, faptele enumerate mai sus nu au nici măcar rolul unui pretext. Tot ce va urma nu este nici fals, şi nici adevărat, aşa cum, în romane, nu veţi întîlni decît informaţii care sînt, în acelaşi timp, şi false, şi adevărate. ‘Senzaţionalul’, care este adevăratul obiect al experimentului nostru, se naşte – pare-se – atît din prea marea apropiere de evenimente neobişnuite, cît şi din îndepărtarea (în timp şi spaţiu) de întîmplări comune [...]». *Emunu* scrie şi el. «Se încearcă» în senzaţional cu un text pe care – mărturiseşte – l-ar vrea foarte intelectual. O ia, ca un critic ce e, nu pieptiş, ci pieziş: «Senzaţionalul, adevăratul senzaţional, proliferează întotdeauna monstruos, asemenea unei bombe cu explozie întîrziată. [...] Producătorul de senzaţional, o specie care, în literatură, nu beneficiază de un statut clar şi nici de o ideologie convingătorare, e mult mai activ în ceea ce am obişnuit a numi *realitate*...»”.

Oricît de tatonante şi de confuze ar fi aceste eboşe teoretice, mai cu seamă în încercarea de definire – psihologistă – a senzaţionalului, o schimbare fundamentală în optica prozastică este imediat vizibilă şi la *Emdoi* (Nedelciu), şi la *Emunu* (Mihăieş): realitatea (chiar şi în forma sa artistică de *referenţialitate*) încetează să mai existe. Spaţiul prozastic devine o lume *terţă*, aflată între real şi ireal, o lume *virtuală*. Această modificare, centrală în gîndirea postmodernă, determină şi o reconsiderare dramatică a temporalităţii, istoriei, memoriei, documentarului. Faptele, atestările, mărturiile nu mai sînt pietrele esenţiale, „obiective” ale reconstituirii istorice (biografice, în cazul de faţă), ci devin „ornamente” arbitrare ale unui demers care nu mai crede în obiectivitate. Fantezia şi „realitatea” sînt coplanare şi se scriu una pe alta la nesfîrşit, generînd o lume translucidă care, ca în Nichita Stănescu, „la Nu şi la Da are foile rupte”.

Indeterminarea, ca atitudine filosofică, este originea actului creator postmodern. De aceea o operă postmodernă apare cititorului ca o scriere clasică „întoarsă pe dos”: spaţiul şi timpul sînt „moi”, maleabile, naraţiunea e aleatorie, personajele schimbă măşti după măşti, în schimb instrumentul teoretic, „panoplia de procedee”, citatele şi inserturile, presupoziţiile şi pre-textele devin rigide şi evidente ca scheletul exterior al insectelor. Romanul postmodern poate avea ca arhetip *Omul fără însuşiri* al lui Robert Musil, totuşi el nu este un roman-eseu, ci mai curînd „un roman cu eseul pe dinafară”[3], care, într-un fel, nu se comentează pe măsură ce se scrie, ci se scrie pe măsură ce se comentează *ceea – ce – nu – s-a – scris – încă*.

Optzecismul din care (şi de care) *Femeia în roşu* s-a desprins e prezent în carte ca o creangă viguroasă pe care s-a plantat un altoi. Este vorba despre cele trei capitole intitulate „Iter spectrorum (*stricto* sau *lato* sensu)”, în care cei trei naratori scriu despre călătoria lor în vederea documentării pentru roman (căutarea martorilor, a documentelor etc.). Avem aici o tipică proză optzecistă, a cotidianului mărunt, a microistoriei şi spaţiilor microsociale, cu inserturi de acte originale, cu vorbire în priză directă:

> „Mulţumesc. Salută. Bunăziua/zîuabună. Mai fac vreo două sute de metri. *BUFET*. Scot un ziar, îl întind pe una din mesele de tablă verde. Bufetul închis. Nici o fîntînă prin preajmă. Pete de vin, de grăsime pe tabla cu vopseaua scorojită. Ceva lipicios. Muşte. Viespi. *A*. se duce peste drum, la un gospodar, să spele roşiile şi ardeii. E poftită în casă. Ordine. Curăţenie. Bucătăria faianţată. Mobilă albă. Congelator. Frigider. Boiler. Apă caldă! Spală roşiile şi ardeii cu apă rece. Se înfiripă un dialog.
> — Ce faceţi pă la noi? Mergeţi la Kikinda?
> — Nu. Scriem o carte. Am venit să ne documentăm.
> — Ăăăăă... Despre Ana aia, femeia în roşu?
> — Da.
> — Da ce să mai scrieţi, că s-o scris tot! Ce s-ar mai putea scrie? Stau şi mă-ntreb.
> — Păi, nu ştim nici noi. De-aia am venit. Să ne documentăm. Să căutăm martori. Urme.
> — Hă! Da şi ăştia ştiu că-s proşti!”.

Chiar de la începutul cărţii ne aflăm la confluenţa a trei romane posibile în jurul misterioasei femei în roşu, presupunînd fiecare o cu totul altă strategie narativă şi o cu totul altă tehnică. Cel dintîi ar fi fost un roman, cum s-a văzut, „optzecist”, adică timid postmodern, în care figura Anei ar fi apărut mai curînd „în negativ”, ca un rol în jurul căruia s-ar organiza o reţea fină de căutări şi sondaje în medii contemporane. Acest roman e disipat pe

parcursul cărţii, alcătuind, într-un fel, sistemul ei nervos şi asigurînd conexiunile inverse şi autoreflecţia. Din el se desprind două romane „virtuale”, care se completează, într-un fel, *stereoscopic*. Mai întîi, un roman documentar *non-fiction* gen *In Cold Blood* de Truman Capote, care apelează intens la documente, fără să-şi permită nici o intruziune în stricta mărturie a oamenilor şi actelor. Fără-ndoială, orice fel de scriere ar fi, *Femeia în roşu* este temeinic documentată. Putem chiar vorbi de multiple tipuri de documentare. Cercetarea pe teritoriul Banatului din zilele noastre aduce în carte voci ale martorilor reali, ca şi acte juridice şi administrative, reproduse în carte cu vădita plăcere a atingerii gradului zero al realului şi al scriiturii:

> „România. Ministerul Afacerilor Interne
> Direcţiunea Serviciului Special pentru Repatriaţii Aliaţi
> Domniei Sale
> Doamnei Persida Cumpănaş
> Timişoara, P-ţa Mârzescu nr. 2 003338/27.XI.1944
> Ca urmare a cererii Dvs. înregistrată de noi la nr. 3338/1944, avem onoarea să vă aducem la cunoştinţă că nu vă puteţi repatria în Statele Unite ale Americii potrivit art. 5, al. 2 din Convenţia de Armistiţiu, întru cît nu vă puteţi încadra în categoriile acelora prevăzuţi în Convenţie, adică: a) aduşi cu sila în România;
> b) refugiaţi sau c) acei care se găseau la declararea războiului în România şi au fost internaţi.
>
> Colonel magistrat — Secretar
> Hagi Stoica — C. Iacob”.

Pe de altă parte, pentru trecerile Anei şi ale altor personaje prin Banat, Ardeal, Viena lui Freud sau Chicago-ul lui Dillinger, ca şi pentru întreaga substanţă, deosebit de complexă (ideologică, politică, lingvistică, strategică, istorică şi culturală), a acestui orologiu narativ, autorii au folosit peste şaizeci de titluri, incluzînd dicţionare, monografii, studii istorice, medicale, militare şi culturale, beletristică etc. şi aproape douăzeci de periodice. Interesante pentru studiul de faţă sînt prezenţele, între autorii citaţi, ale lui Michel Foucault (*Surveiller et punir*), Lawrence Sterne (*Tristram Shandy*), Balthasar Gracián (*Criticonul*) şi mai ales ale celor trei „papi” europeni ai teoriei postmoderne, Umberto Eco (*Numele trandafirului*), Guy Scarpetta (*L’Impureté*) şi Jean-François Lyotard, ultimul cu bine cunoscutul său studiu *La condition postmoderne*. Şi acest etaj romanesc al nonficţionalităţii există undeva în fundalul *Femeii în roşu*, dar, lucru valabil şi pentru

romanul „optzecist”, el nu există genuin, avînd, de exemplu, rolul clasic de ancorare a scrierii în realitate. Funcţiile clasice ale celor două tipuri de roman sînt deturnate şi redirijate printr-o nouă buclă metatextuală: autorii fiind perfect conştienţi de ficţionalitatea cărţii lor („faptele enumerate mai sus nu au nici măcar rolul unui pretext...”; „ceea ce am obişnuit a numi realitate...”), ei nu mai pot scrie roman optzecist, ci „roman optzecist”, nu mai scriu roman *non-fiction*, ci „roman *non-fiction*”. De-aici sentimentul de exces, de esenţă sintetică pe care îl poate avea cititorul. Prin urmare, pînă şi aceste două tipuri de roman – secundare, deşi importante în economia *Femeii în roşu* – sînt re-definite şi reconvertite de spiritul general-postmodern al cărţii.

Punctul de inserţie al romanului documentarist cu un al treilea şi cel mai important tip romanesc (pentru că *Femeia în roşu* este asemenea unui gasteropod care, deşi locuieşte numai în ultimul compartiment al cochiliei sale, le poartă şi pe celelalte cu sine ca pe un fel de memento al propriei ontogeneze) este cel în care ultima iluzie a gîndirii modern(ist)e, credinţa în document ca o urmă „obiectivă” a faptei, la rîndul ei obiectivă, este abandonată. Călătoria documentară a celor trei autori nu mai găseşte istorie, nici măcar măruntă, ci *ficţiune*. De-aici înainte documentul va deveni fantastic şi fantezia va căpăta concreteţe „faptică”. Este momentul-cheie din roman, în care martorii nu mai sînt consultaţi, ci *inventaţi* după necesităţi narative. Istoria, cum spune Matei Călinescu, se dovedeşte a nu mai fi reconstrucţie, ci, pur şi simplu, *construcţie*:

> „Au destul material. Destule documente. Surse berechet. Deşi ceva lipseşte. Simt tot mai clar că ar avea nevoie de încă vreo trei-patru martori. Cumva mai ciudaţi. Care să le poată povesti cum se vede de aici, de la Comloş, toată nebunia lui Dilli boy. Mai bine zis, cum se vedea atunci, în jurul lui ’34 şi după. Judecă logic. Cum să se vadă? La cinematograf şi prin reviste! Deci le-ar trebui nişte bătrîni loviţi de damblaua cu Dillinger. Care să fi văzut filme, să fi citit reviste, almanahuri. Poate chiar cărţi. Dar de unde să-i ia? Unde să-i găsească? Iar stau şi iar cugetă logic.
> Deci, teoretic şi practic, ar trebui să dea de urma unui bătrîn care să fi văzut la viaţa lui zeci, sute de filme. Un proiecţionist! Asta e! Un proiecţionist pensionar din Comloş. Perfect plauzibil! Dacă se poate, un tip fanatizat de film. De filmele americane dintre războaie. Ideal ar fi (dacă nu cer prea mult de la viaţă) să aibă chiar un fel de manie. O dillingeromanie. Să adune, adică, tot ce se poate aduna în materie. Un adevărat dosar. Cu tăieturi din reviste. Cu transcrieri de dialoguri. Dar mai ales, o memorie vecină cu nebunia. «Aha, un fel de sonat, ca la Breban», se luminează fericit *Emunu*. Păi, da. «Da! da de unde dracu-l mai scoatem şi p-ăsta tot d-aici, din Colmoş?», se cam nelinişteşte *Emdoi*. Acum e – în fine! – rîndul lui *A*. să le-o spună, plină de agitaţie: *calmcalmcalm !* «Îl găsim şi p-ăsta! Nici o problemă! Şi dacă nu-l găsim, îl inventăm!»”.

Lumea devine, astfel, poveste. *Ficţionalizarea* ei se realizează treptat, după toate regulile postmodernităţii. Mai întîi, în plină „realitate documentară", sînt inseraţi martori fictivi, adevărate fantome ivite la graniţa dintre existenţă şi text, compromisuri stranii între cele două regnuri. Presupusul proiecţionist „desantat" la Comloş din... însuşi romanul celor trei (şi care va da pagini savuroase în continuare) este extrem de asemănător cu figurile fictive strecurate printre bine cunoscute personaje istorice în *Ragtime*, celebra (falsă) reconstituire a epocii jazz-ului datorată lui E.L. Doctorow[4]. Apoi, însăşi ideea de document şi „urmă" se modifică. În loc de actele administrative şi juridice folosite în romanul *non-fiction* de pînă acum, apar deodată surse mediatice şi de colportaj, parţial sau total nereliabile şi necontrolabile: filme, almanahuri, *pulp*-uri. Adică fojgăiala ficţională, fără realitate şi fără sfîrşit, de la subsolul şi de la marginile lumii artistice „civilizate". Aici totul este poveste, basm modern, mit degradat, bîrfă şi senzaţional. De aici începe al treilea roman, cartea postmodernă propriu-zisă, bine ancorată în imaginarul colectiv al paraliteraturii, al artelor „populare" şi al istoriei fără timp.

Raportul dintre referenţial şi ficţional se inversează complet din acest moment. În loc ca faptele şi personajele centrale (atestate istoric) să fie *subiectul* cărţii, reflectat cu ajutorul diverselor puncte de vedere şi unghiuri narative, ele devin *pretextul* fantomatic al unei desfăşurări neobişnuite de registre stilistice nedisimulat „joase", „populare". Butaforia asumată şi explicită este adevărata substanţă-fără-de-substanţă a acestui roman, în care, ca în poemul lui Coşovei, „nimic nu este real/dar ce este adevărat?". Mostre din cele mai diverse tipuri de discurs popular clădesc o carte în care personaj principal devine, pînă la urmă, cititorul „dedublat" din articolul lui Nedelciu, cel care, pe de o parte, percepe distanţa ironică faţă de parodierea unor stiluri nevalidate cultural, iar pe de alta, se simte eliberat de presupoziţiile sufocante ale literaturii „mari", regăsind plăcerea infantilă a *story*-lui. Plăcerea democratică a textului, bucuria de a fabula, pasiunea bricolării literare şi culturale deosebesc acest text de înţepatele experimente tardo-moderne şi de avangardă, transformîndu-l într-un *antiexperiment* care reia la capătul unei spire, reciclează şi, pînă la urmă, reinventează arta povestirii. Biografia lui Dillinger este introdusă în carte prin alternarea a trei tipuri de discurs. Primul este cel caracteristic *biografiei romanţate*:

> „Dillinger plecase la Indianopolis. La întoarcere, află de la tatăl său că fusese căutat. Ajunse la concluzia că trebuie să dispară. Dar unde?
> Prietenul său de la închisoare, Jim Jenkins, avea o soră. Era subiectul lor preferat de discuţie. Jim o lăuda cum nu-şi lăudase vreodată un frate sora, iar Johnny era un foarte bun ascultător. Cînd i-a arătat fotografia, i-a înţeles exaltarea. Mary era de-o frumuseţe răpitoare. Se numea acum Mary Longnaker şi tocmai se pregătea să se despartă de cel care-i dăduse acest frumos nume. [...] La întoarcere, trecură prin Michigan City. Mary voia să-l vadă pe fratele ei. Dillinger se arătă bucuros şi-şi însoţi bucuria de un gest pe măsură. Într-una dintre bananele cumpărate pentru Jim introduse o bancnotă de cincizeci de dolari răsucită”.

Cel de-al doilea „punct de vedere textual” îi aparţine proiecţionistului, prezumtiv posesor al unei arhive Dillinger, în care se află amestecate role de film vechi cu gangsteri, tăieturi din gazete şi chiar scrisorile agramate de dragoste ale „inamicului public nr. 1”. Ne aflăm în plin „populism”, în zona zvonului, bîrfei şi lăudăroşeniei „la un pahar”. Vocile – sonore sau scripturale – sînt transmise într-o transcriere fonetică *ad hoc* încîlcită, anacolutică şi, prin aceasta, de efect artistic:

> „Da fata asta era dată dracului. Să vedea şî dîn fundu sălii cum îi sclipeşte lu Dilingher ochii cînd să uita la ia. Io cred c-ar fi vrut să uite, pă loc, şî dă pretinie, şî dă obligaţiile dă a-i scoate dîn închisoare pă vechii pretini. Cred c-ar fi vrut să rămîie cu ia şî să să termine filmu. Da filmu nu să termina. Mai era două bobine, pă care le schimbam exact cînd era gata să să întîmple ceva interesant. Da să vezi cam cum vorbea iei, şî ce curte îi făcea iel: « – Ei, io ştiu că ie băieţi buni şi unu şi altu, şî Pete şi frate-tu. Ei, da să mă vezi pă mine. Io-i înţeleg perfect. Cînd o femeie te atrage, nu mai ie nimic dă făcut. Iar dacă şi ea-i dă acord, înseamnă că trebe să fii mare fraier să o împiedici. Chiar dacă eşti propriu iei bărbat. Fac ceva pă certificatele alea dă însurătoare! Parcă io n-am avut vo două-trei!»”.

În fine, ieşită nu din „realitate”, ci din necesitatea textuală de a explica agramatismele cam prea neaoş româneşti din scrisorile banditului, interferează cu primele două voci şi cea a traducătorului (prezumtiv) al respectivelor epistole. Este un exemplu limpede de generare pur textuală a structurilor romaneşti clasice, presupus referenţiale şi obiective:

> „M-am oferit să-i ajut să reconstituie scrisorile în forma în care o creasem eu. Au acceptat imediat, însă apoi n-au mai dat nici un semn. Cred că nu voiau să implice prea multă lume în această aventură – am înţeles că ei aşa o considerau, o aventură, un experiment – a lor. Dar cred că, de fapt, le era teamă de posibilele încurcături pe care le-ar isca intervenţia unei mîini străine în munca lor. O teamă, evidentă, de manipulare, pe care, ziceau, unul dintre ei o şi teoretizase”.

În acelaşi mod intertextual (şi nu narativ) de a schimba nu unghiul, ci maniera relatării sînt povestite/construite şi celelalte biografii intersectate în carte: fireşte, cea a Anei, *globetrotter* care rătăceşte pe harta zdrenţuită a lumii anilor ’20-’30: Istanbul, Atena, Messina, Pompei, Chicago (*jurnal de călătorie*), ca şi pe harta sociolingvistică a mediilor, profesiilor, *standing*-urilor; biografia unui vecin din Comloş, Octavian Nacu, care, după primul război mondial, străbate ruinele fostei Kakanii; a lui Tit Liviu, primul amor al Anei (care visează „să-i predea cheile casei şi să se facă amanta lui pe veci”), care, ajuns la Viena, îi face o vizită lui Freud; a avocatului Sage. Nici un moment naraţiunile, concrete, complexe, pline de fapte şi imagini, nu sînt genuine. Toate folosesc filtre, travelinguri şi ralentiuri complicate, toate citează, explicit sau implicit, maniere artistice *déjà vues*. În cutare loc avem o poveste cu vampiri (*thriller*):

> „E ales un fecior cu trupul nededat în cele lumeşti. E pus să încalece fără şa pe un armăsar negru şi în acest fel se preumblă prin cimitir, trecînd peste toate mormintele. Dacă armăsarul se împotriveşte nevrînd să treacă peste unul din ele, chiar îndemnat cu biciuşca, înseamnă că acolo zace un vampir. Mormîntul e atunci deschis, iar în groapă poţi vedea un hoit rumen şi frumos, de parcă ar fi un om ce doarme fericit în pace. Cu un hîrleţ i se taie degrabă gîtul, din care ţîşneşte pe dată, îmbelşugat, un sînge grozav de lucitor şi roşu, ca al unui om viu. Treaba o dată făcută, groapa e astupată la loc şi poţi fi încredinţat că molima se stinge şi că toţi cei atinşi de ea îşi vor recăpăta încetul cu încetul puterile, ca nişte oameni scăpaţi dintr-o boală lungă şi istovitoare”.

În altă parte este parodiat kitsch-ul fabulos al poveştilor cu gangsteri:

> „Se spunea că florile din cele 26 de furgoane care au pornit spre muntele Carmel înaintea sicriului lui Dion valorau în jur de cincizeci de mii de dolari. O coroană în formă de inimă făcută din trandafiri îmbobociţi (la jumătatea lui noiembrie!) avea o înălţime de doi metri, iar o coroană de orhidee şi trandafiri ce urma a fi pusă pe mormînt măsura în jur de trei metri. Sicriul arăta ca un obiect adus direct de la Vatican, avea pereţi dubli, de argint şi bronz, un capac de cristal gros şi, în fiecare colţ, colonete sculptate din argint masiv. Dion era aşezat pe o căptuşeală de perne de puf îmbrăcate în satin alb şi părea că doarme. Nimeni nu s-ar fi gîndit, văzîndu-l, că fusese găurit de şase gloanţe trase de aproape. În jurul sicriului erau plasaţi zece îngeri de argint care ţineau în mîini sfeşnice aurite, iar în acestea ardeau lumînări albe, groase şi înalte. Parfumul miilor de flori se amesteca discret cu cel al femeilor îmbrăcate în blănuri scumpe şi cu fumul subţire al lumînărilor. Rezultatul era chiar mirosul crimei, al banilor şi al nebuniei generalizate”.

În cele din urmă, „din această împărechere şi-mpreunare”, Ana îşi pierde orice realitate „obiectivă”, devenind un fel de mit, o întruchipare

arhetipală a unei istorii *second-hand*, asemenea faimoasei *V.* a lui Pynchon sau, *mutatis mutandis*, a Mumuţicăi lui Ioan Lăcustă. Cum am mai spus-o, romanul nu-şi conţine numai istoria embrionară şi principiile de construcţie, ci şi o tubulatură ramificată de comentarii şi autocomentarii. Unele dintre ele sînt aşezate sub sigla „conflict de competenţă” şi prezintă, nu de puţine ori, opinii discordante ale unui autor faţă de ceilalţi. De aici o anumită indeterminare teoretică, lăsînd loc aleatoriului şi hazardului să contrabalanseze aspectul uneori cam mecanic al imbricării textelor. Finalul este o adevărată „lovitură”: o falsă postfaţă atribuită unui jurnalist american care comentează împrejurările întîlnirii cu cartea celor trei autori, clădind astfel un vast *background* „de actualitate” *Femeii în roşu*. Revoluţiile din Europa de Est, citarea unor nume faimoase de militanţi anticomunişti: Havel, Michnik, Leszak, imaginea de coşmar a României din ultimii ani ceauşişti, toate acestea adaugă încă o trăsătură „senzaţională” cărţii, „...poate ultimul mare roman european, legat prin nevăzute fire de tradiţia contestatară, de la Karl Kraus şi Joseph Roth la Kundera, Danilo Kiš sau Ivan Klíma, cu fascinanta lui plutire spre o lume a structurilor mereu deschise, o lume a «graniţei», a mentalităţilor şi a istoriei luate în derîdere din perspectiva cea mai surprinzătoare, dar şi cea mai legitimă, a «puterii celor fără de putere»...”.

Romanul optzecist nu este la fel de „perfect”, de „stabil” ca proza scurtă optzecistă, pentru că el renunţă la optzecism pentru o vizionară tatonare a altor domenii prozastice. Toate aceste romane pot părea „ratate” sau „trădătoare” din punctul de vedere al prozei textual-microrealiste, ale cărei principii le trece pe plan secundar, dar ele sînt superioare teoretic şi – iată un principiu nou – *comercial* celor dintîi. *Ambasadorul*, *Frumoasa fără corp* sau *Femeia în roşu* au fost atît succese de critică (elogiate şi premiate pe drept cuvînt), cît şi de librărie. Ele nu mai fac parte din paradigma optzecistă – deşi, cum s-a văzut, aceasta va continua să fie prezentă, ca ingredient important, în noua formulă –, ci din paradigma *noului roman ficţionar postmodern* al anilor ’90, alături de cărţile „nouăzeciştilor” Daniel Bănulescu, Radu Aldulescu, Caius Dobrescu, Alex. Mihai Stoenescu, Adrian Oţoiu, ca şi ale ultimelor sosiţi în proza actuală, Simona Popescu, Ion Manolescu şi Răzvan Rădulescu. Aceştia din urmă au intrat rapid în arena literară, profitînd de o anume derută şi sterilitate a „bătrînilor” optzecişti şi au impus o literatură mult mai puţin riguroasă, mult mai

indiferentă la teorie, dar mai *interesantă* în sens kierkegaardian. Ficţiune generalizată, fantasmagorie erotică, mistică *New Age*, onirism, tehnici mediatice, *cyberpunk* – totul explodează în anii ’90 într-o „veselă apocalipsă”, care preface în ţăndări rigoarea intelectualistă a predecesorilor. Haosul ficţional al „noilor barbari” (de altfel, literaţi de rafinament şi erudiţi) va cere, de acum încolo, fie să regîndim literatura din temelie, fie s-o lăsăm, pur şi simplu, să trăiască.

Mircea Cărtărescu

---

[1] Fragment din volumul *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999, pp. 444-457.

[2] În sensul tehnic, tot mai frecvent întrebuinţat şi în româneşte, de „idee de funcţionare”. Se vorbeşte, în acest sens, de „filosofia” computerului, a *fast-food*-ului etc.

[3] Este în afara oricărei îndoieli că Musil a fost unul dintre primii prozatori care au simţit schimbarea de paradigmă în gîndirea şi în literatura europeană. Tranziţia de la modernitate la postmodernitate este preocuparea centrală a marelui său roman. Există, la începutul său, un mic semn al schimbării, aparent neînsemnat, dar care răvăşeşte conştiinţa lui Ulrich, personajul central: „Însă tocmai atunci Ulrich citi undeva, şi fu pentru el ca o boare de vară matură prea de timpuriu adiind, deodată expresia – «genialul cal de curse». [...] Vedea cu o claritate miraculoasă că – exceptînd capacitatea de a cîştiga bani, de care nici nu avea nevoie, avea toate abilităţile şi însuşirile favorizate de vremea sa, însă îşi pierduse puterea de a le aplica la ceva; şi din moment ce şi fotbaliştii, şi caii au geniu, se hotărî, pentru a-şi mai salva propria individualitate, să-şi ia o vacanţă de un an de la viaţa sa” (Robert Musil, *Omul fără însuşiri*, vol. 1, Editura Univers, Bucureşti, 1995, pp. 70-71). Cuvîntul „geniu”, definitoriu pentru arta mare, aristocratică, elitistă a modernităţii europene, se „democratizează” deodată, distrugînd bariera dintre aceasta şi lumea plebee a consumului de spectacole, sportive şi de alte naturi.

[4] În mod curios, în cunoscutul film al lui Mihalkov *Cercul interior,* personajul central este tot un proiecţionist, prin ochii inocenţi ai căruia Stalin, Beria şi alţi lideri sovietici apar ca în romanele comuniste de propagandă: nişte tătuci legendari, „buni la suflet” şi iubiţi de popor. Realitatea se dovedeşte, şi aici, mai fictivă decît literatura.

Autopsie

„*La început se deschid ochii, urechile şi se închide gura*. Cu alte cuvinte, ascultă, priveşte şi taci! Asta e tot ce ţi se cere, aprecieri în legătură cu starea generală a locului. În casă sau afară într-o pădure sau în cîmp deschis, pe malul unei ape, lîngă un puţ etc. Vei cerceta dacă a tunat, dacă a fulgerat, pentru a putea aprecia distanţa de la care poate vedea şi auzi cineva. Poate că în momentul în care a fulgerat, martorul a văzut pe criminal fugind. O schiţă topografică a locului n-ar fi inutilă, dacă eşti bun desenator, şi chiar dacă nu eşti. Cînd vei fi chemat la juraţi să faci o depoziţie orală, domnii avocaţi îţi vor pune o mulţime de întrebări. *Trebuie să nu te contrazici, pentru a nu da ocaziune acestor domni de a stabili alibiuri de contrazicere.* Trebuie să observi, cu mare atenţie, şi starea uşilor şi a ferestrelor. Pentru că dacă vei găsi un geam spart şi ţi se va spune că «a murit prin oxid de carbon», vei zice că nu se poate. Vei ţine socoteală şi de modul în care locul este luminat. Dacă nu cumva lumina unui felinar din stradă sau a lunii erau suficiente pentru ca să nu mai fie nevoie să se aprindă lumina şi la locul faptei. Apoi, toate obiectele dimprejur trebuie examinate cu atenţie, starea lor, distanţa pînă la ele, dacă sînt intacte sau stricate şi în ce fel sînt stricate. Vei nota fiecare pată sau urmă, de sînge sau de alte materii organice şi, de asemenea, dacă urmele sînt sub formă de stropituri, ţîşnituri sau impresiuni. Hainele vor fi examinate cu multă atenţie: dacă sînt noi sau vechi, încheiate sau descheiate, dacă lipsesc nasturi, dacă sînt pătate şi cu ce substanţe. Vei cerceta conţinutul buzunarelor, locul rupturilor şi raportul ce poate exista între ruptura de pe haină şi leziunile de pe trup. Abia apoi se trece la examinarea atentă a corpului. Aspectul general, situaţia şi poziţia, integritatea sau mutilarea, absenţa sau prezenţa rigidităţii, semnele de putrefacţie, de violenţă şi aşa mai departe. Vei nota dacă e întins pe spate, pe laturi sau pe faţă şi, după aceea, vei studia petele livide şi vei înţelege dacă a fost mutat sau nu respectivul corp, pentru că lividităţile ocupă totdeauna părţile declive. Acest examen al corpului se va face într-o anumită ordine, sistematic, începînd cu capul, faţa, ochii, gura, toracele, organele genitale etc. Poziţiunea joacă un mare rol în căutarea semnelor de violenţă. O rană făcută cu un stilet sub mamela unei femei poate să nu fie observată la prima vedere şi, uneori, dificultăţile cresc şi datorită relei

intenţii a unor persoane, dintre rude, mai ales, care vor să ascundă adevărata cauză a morţii.

După ce tot faci acest îndelung examen, treci la constatarea morţii. Dacă este reală, de cît timp datează şi dacă este sau nu violentă. Tot ce nu e moarte naturală, vreau să spun, cea subită şi cele violente, se supun unui examen medico-legal complet – *autopsia*. Dar înainte de a începe acest examen foarte complex şi nu tocmai simplu, trebuie să te gîndeşti la anumite precauţiuni şi reguli ce nu pot fi încălcate decît cu mari riscuri pentru medic. Să nu ai răni pe mînă, pentru că dacă individul a murit de o boală contagioasă există posibilitatea îmbolnăvirii tale. *Dar nici să lucrezi cu mănuşi nu e bine, pentru că atunci adevărul pe care îl cauţi cu ocazia autopsiei poate să se oprească în cauciucul lor*. Şi, în plus, poţi căpăta o rană în timpul expertizei şi să nu-ţi dai seama de ea din cauza mănuşii, decît după ce ai stat două ore cu mîna în cadavru şi te-ai contaminat. E inutil să mai adaug că nu trebuie să lucrezi cu hainele de toată ziua, că trebuie să fii îmbrăcat în haine speciale şi foarte curate. Pentru că, dacă autopsia, prin felul ei, e operaţia cea mai murdară din cîte există, nu trebuie ca prin îmbrăcămintea ta să o faci şi mai urîtă. *Să fii îmbrăcat, cu această ocazie, mai curat decît oricînd în viaţa ta, nu atît pentru a arăta contrastul dintre hidoşenia morţii şi curăţenia spiritului care o cercetează, cît pentru că autopsia e căutare de adevăr, iar adevărul trebuie primit în haine sărbătoreşti! Trebuie să lucrezi la lumina zilei şi, numai în cazuri excepţionale, sub altă lumină.* Luarea notelor în timpul operaţiei este de mare importanţă. Unele lucruri pe care le vezi în acel moment le poţi uita, iar adevărul depinde adesea de fiecare dintre aceste amănunte. Aşadar, e recomandabil ca în timp ce unul dintre voi lucrează direct asupra obiectului cercetării, celălalt medic sau o a treia persoană, poate să fie şi magistratul, să noteze tot ceea ce îi dictaţi. *Cel care scrie poate, dacă este cît de cît priceput, să observe el lucruri şi relaţii pe care tu, în timp ce eşti cufundat în operaţie, să nu le observi, deşi sînt evidente*.

Înlăturaţi, pe cît posibil, spectatorii inutili din jurul operaţiei, mai ales dacă aceştia sînt membri ai familiei: zgomotele produse de ferestruire sau de loviturile de ciocan, foarte necesare, produc o impresie urîtă acestora. Ei vor afla numai la sfîrşit rezultatul căutării voastre şi, dacă acesta e adevărul, voi nu mai sînteţi responsabili de faptul că impresia lor e bună sau rea. Totul e să nu te apuci de o autopsie fără o bună cunoaştere a anatomiei; *trebuie să ştii în fiecare moment unde să tai şi de ce. Şi să ai la îndemînă*

cele mai bune instrumente de lucru, să nu eziţi în a folosi vreunul, dacă el îţi poate dezvălui adevărul. O autopsie rău făcută nu se mai poate îndrepta niciodată. Iar între autopsie şi operaţia chirurgicală pe viu nu trebuie făcute diferenţieri. E drept, operaţia poate salva viaţa unui individ, dar autopsia, prin faptul că aduce la lumină adevărul, este utilă tuturor indivizilor, deci speciei. După toate acestea poţi să începi.

Cînd se ştie unde se află leziunea care a produs moartea, atunci începem de acolo. Cînd nu se ştie, începem cu capul. Dar, de vreme ce orice autopsie trebuie să fie completă, e recomandabil să se înceapă totdeauna cu capul. Deschiderea lui e foarte grea şi această muncă poate fi făcută mai uşor la început, cînd sîntem odihniţi. *În general, individualitatea cazului trebuie să hotărască metoda de examinare*. Poate, *în cazul ei*, ar fi fost nimerit să se înceapă cu inima, să se vadă întîi ce se află acolo, flăcări, sloiuri de gheaţă sau nimic. Dar nu, mai bine să păstrăm regulile. *Mergeţi numai pe drum, nu vă abateţi!*”

Iter spectrorum (stricto sensu)

Pot să o numească oricum, dar nu o plecare veselă. Îi vor găsi, la scurtă vreme, şi un nume: *Iter criminis* (pe care-l vor reitera, ba chiar schimba, la nevoie). Un drum spre Mid-West. De fapt, spre vestul apropiat.

La Lunga! La Lunga!

De-a latul pustei, de-a lungul istoriei. În toate sensurile, în lung şi-n lat. Spre graniţă. În deplină legalitate. Cu acte în regulă.

„*NESECRET*

Tovarăşului Mircea Nedelciu – scriitor, Bucureşti, str. Dionisie Lupu, nr. 65, et. III, ap. 18, sectorul 1,

Vă informăm că la cererea dumneavoastră CR775 din 29.07.1986 vi se aprobă accesul în zona de frontieră Comloşul Mare, sat Lunga, în perioada 05.08-10.09.1986”.

Ceilalţi doi au şi ei acte în regulă. Fiecare, cîte o „carte de ziarist”. EA este personajul *A.* (din volumul lui C.U., *Imediata noastră apropiere*) şi, în acelaşi timp, personajul *A.* din propria ei carte (încă neîncredinţată tiparului) despre Roland Barthes. EL (soldat neinstruit, inapt serviciu militar pe timp de pace, apt necombatant pe timp de război) este autorul studiului „The Demonology of Faulkner”, publicat în *New Literary History*, The John Hopkins University Press.

Nu poate fi vorba, cum s-a mai spus deja (sau poate se va scrie mai încolo), de o desprindere definitivă. Oricum, e o plecare necesară, o atingere cu lumea din care vin şi spre care se îndreaptă. Nu se gîndesc deocamdată la nimic, nu-şi pun întrebări. Nu melancolizează. Nu ironizează. Nu se interiorizează. Nu se exteriorizează.

Cumpără trei bilete cl. I. Urcă în Cursa de persoane nr. 2663 (Timişoara-Nerău via Periam). Plecarea – 8,01. Nu ştiu în ce cursă sînt atraşi. Pe biletele lor scrie clar via Biled. Dar ei nu văd. Nu-şi închipuie. Nu au răbdare pînă la 8,20. Pînă la trenul pers. 2683. Urcă deci neştiutori în prima cursă. Şterg banchetele cu bucăţi de ziar. Le e somn, foame şi sete. Nu pot aţipi, nu mănîncă, nu beau. În curînd plătesc şefului de tren – fără să opună prea mare rezistenţă – amenda: 35 lei/pers. Trenul îşi continuă drumul spre graniţă. Ei sînt zdruncinaţi, cu mici întreruperi. Atunci, unul

bea apă. Ceilalţi doi mănîncă două felii de pîine cu margarină, salam şi ardei. Nu discută nimic. Tac. Poate se gîndesc la ceva. Dar cine să mai ştie acum la ce se gîndesc cei trei în cursa nr. 2663?

În chiar momentul cînd bate la maşină rîndurile de mai sus, *A.* se gîndeşte că ar fi bine să-i întrebe pe ceilalţi doi la ce se gîndeau atunci. Sau, şi mai eficient, să-i pună să scrie la ce se gîndeau. Dacă îşi aduc aminte că nu se gîndeau la nimic, să inventeze! Dar nu aiurea! Să nu bată cîmpii în fabulări inutile! Să trateze la obiect! Ceva care să dea bine în compoziţie, să lege planuri, să pună în abis, să enerveze cititorul, să facă deliciile criticii de întîmpinare – şi ea, critica (nu-i aşa?), tot un fel de frontieră, cu vameşii, grănicerii şi traficanţii ei.

Onest, *Emunu* comunică lapidar că, „pe bune”, nu se gîndea la nimic. Chiar scrie acest lucru, iar *A.* îl transcrie după cum urmează: „Nu m-am gîndit la nimic”. *Emdoi* răspunde prompt comenzii şi îi predă lui *A.* acest scurt raport: „Gîndul la punctul acela de pe teren în care linia stabilită prin tratate şi convenţii se materializează, ba chiar o simţi în aer de la mare distanţă. Mi-am amintit cele cîteva ocazii pe care le-am avut pînă-acum de a trece peste o frontieră, le-am enumerat. Borş (cînd mi-am notat în jurnal ultimul cuvînt românesc auzit întîmplător înainte de a ieşi din ţară – «listă»), apoi cea din Ungaria şi Iugoslavia – i-am uitat numele – înainte de Zagreb, Villa Opicina, Tarvisio, Hegyeshalom – între Austria şi Ungaria, deci pe Leitha, Curtici. Apoi la acele ciudate zone de graniţă dintre sala de aşteptare şi pista de decolare a unui avion, la Otopeni şi la Domodedovo (Moscova), deci în interiorul ţării, şi nu la marginea ei. Îmi închipui diverse reacţii ale miliţianului din Comloş şi ale soldaţilor care-şi fac datoria la pichetul din Lunga. Hîrtia de la Comandamentul grănicerilor, care certifică scopul «profesional» al deplasării mele în zonă, mai puţin obişnuită pentru ei – probabil – nu cumva le va trezi suspiciuni? Nu vor crede că şi eu sînt unul dintre tenacii şi ingenioşii «frontierişti» care mai ţintesc şi azi America şi nu vor să meargă pe drumul legal? Cam atît, în tren”.

După ce îi copiază pe cei doi, *A.* îşi dă seama că în cursa de persoane – aşa cum bănuia – cel mai mult s-a gîndit ea. Dar îi e greu să-şi transcrie avalanşa de trăiri. Încearcă, pentru început, o descriere a peisajului, deşi e clar că nu se gîndea atunci la ce va trebui să scrie că vede pe geam. În ciuda sforţărilor memoriei, nu îşi aduce aminte decît de un lan cultivat cu gălbenele pentru export. *Calendula officinalis*. „Drogul se bucură de proprietăţi: emenagoge, antispasmodice, depurative, sudorifice, tonice,

topice, vulnerare, anticicatrizante, stimulente” (pentru *Anglia şi America* – informaţie autorizată: ing. agronom Helmuth S., vecin de compartiment).

Pentru că nu are încotro şi trebuie totuşi să scrie şi ea ceva, îşi aminteşte de doamna Cora, ale cărei *Scrisori bănăţene* se află într-una din sacoşe, dar nu le-a putut citi în tren din cauza zdruncinăturilor şi a gîndurilor năvalnice. Le răsfoieşte acum. De altfel, poate chiar s-a gîndit o clipă (acum e de-a dreptul sigură: da, s-a gîndit!) la această femeie care descoperă Banatul precum Columbus America. *Ea călătoreşte în Banat aşa cum ar călători în America, aşa cum ar căuta Eldorado-ul. Aşa cum ar descoperi, în această călătorie, o civilizaţie feerică, gata, în orice moment, a adăposti fapte care pot hrăni cele mai fastuoase dintre legende… În Banat, Cora Irineu găseşte o ţară de basm*. Aceste rînduri culese cu italice sînt însă ale lui C.U. Dar ea cum să scrie? Aşa! Ca doamna Cora: „Mi-s ochii obosiţi, mi-e sufletul copleşit de emoţii”. Sînt rînduri compuse (în frumoase scrisori de dragoste cu destinaţia Bucureşti) lîngă graniţa de vest a ţării, cu o nelinişte înfiorată. Chiar aşa scrie delicata doamnă, pe drumul – parcă fără sfîrşit – toropitor, prăfos, spre Lunga. Îi e teamă de primejdia închipuirii unei graniţe adevărate (deşi a trecut, probabil, nenumărate altele). Simte totuşi o exaltare ciudată, sporită de soarele amiezii de vară. Vede, în adevăr, paradisul. Case bogate, cu pridvoare şi curţi largi, livezi şi lanuri îmbelşugate, cirezi de vite, turme de porci, gîşte, multe gîşte grase. Ca şi vitele, ca şi porcii. Oameni primitori o gostăsc. Atunci ea începe să scrie, cu neascunsă plăcere, în grai. Povesteşte cum paorii îi pun pe masă o măsăriţă d-ale albe, un tănier cu cucuruz, admiră ştăfiru fetelor de măritat, ponevile, sobile de teracotă cît cetatea, soarbe, o dată cu şvarţul, farmecul căsinei, unde adună în jurul ei „intelijenţa” (un profesor, un doctor tînăr, un tînăr notar, un al doilea notar). Lasă o amintire de neşters şi junilor paori, feciori frumoşi, veseli, puşi pe şotii. În semn de admiraţie şi omagiu, ei îi comunică strigături specifice zonei, pe care – fără urmă de pudoare, semn şi acesta a ceva (numit în epocă „emancipaţiunea femeii”) –, ea le transcrie: „Lelea-i albă ca şi caşu/Dar am prins-o cu nănaşu”. Sau: „Lelea-i albă peste tot/Dar e-o pricină de-un loc”. Sau „Lelea-i albă şi-i duc doru/Şi-aş plăci să-i văd izvoru”. Umblă sat după sat prin Timiş-Torontal, cu trenul, în brişcă, pe jos, în cocie. Oricum, tot timpul prin praf, prin soare buimăcitor. Îşi pierde părăzolu, dar continuă să înainteze spre Comloş şi Lunga, cu un singur ţel: să trăiască *starea de graniţă*. Dar mai ales s-o vadă.

Seara, trece prin parc, pe lîngă faimosul castel al contelui Nacu. Nu are caturi, balcoane, portaluri, foişoare romantice. O clasică, demnă simplitate, care nu sparie pe nimeni. O taină totuşi pluteşte deasupra. În gară se mişcă umbre. Parcă s-a mai răcorit. Se pregăteşte de plecare şi încheie scrisoarea din august 1922 exact cum le-ar plăcea să înceapă acest *Iter spectrorum*: „Privesc lacom pe linia fatidică ce-i zicem graniţă, de unde grănicerii noştri se salută cu patrula sîrbească şi lacul cu pădurea de la douăzeci de paşi din marginea satului e o lume de primejdii spre care roieşte miraculosul şi toate poveştile, zvon fără formă."

* * *

Pentru cei trei nu se întrevede deocamdată nici o lume de primejdii, nici o lăcomie a senzaţionalului. Coboară deja obosiţi din tren. O dată cu ei revine în Comloşul de baştină o tînără familie.

Mamatataşicopilu. Blonzi, proaspăt bronzaţi la Cap Aurora. Al treilea dintre ei, deci copilul Ciprian, cîntă (în timp ce coboară), „*moia lepa, mala lepa*". Al doilea rîde mîndru şi-l ia în braţe. Cu gîndul la Lepa Brena, *Emunu* şopteşte: „nema nişta". *Emdoi* întreabă ce-a zis. *A.* îi explică prompt: nimic. Apoi o iau toţi pe aleea de băgrini.

Cu spirit de prevedere, *A.* şi-a consultat la plecare *Atlasul dialectal*, ca să vadă ce sînt *băgrinii*. Sînt „salcîmi". Pot fi văzuţi pe drumul de la gară, deşi nu lasă nici cea mai mică impresie de alee. Un drum lat şi lung, pietriş mărunt şi praf, lume puţină. Cîte un biciclist. Case bine îngrijite. Pancarte de-a lungul drumului. „Decît multe calităţi ascunse, mai bine una vizibilă!" Cei trei corei[1] – o, Muze!, ce n-ar da, pe acest drum, să fie corifei, să înalţe flamura unui nou stil, să urce sus pe piscuri, dar nu! – coboară în subsol, cu picioarele pe pămînt. Pietriş mărunt şi praf. Deja căldură mare. Grijă să nu iasă tot timpul drumului din spiritul şi litera pancartelor de tablă. Decît multe calităţi ascunse, mai bine…

Din nou case îngrijite, cu şolocaturile trase. „Ça veut dire quoi, *cholocatte*?", se nedumereşte cu voce tare *Emdoi*. În Sud, la Fundulea, deşi mereu în preajma conacului matein cu drapelul „jaune et vert" arborat în chiar anii cînd se petrece acţiunea romanului pe care se pregătesc să-l scrie, el nu a auzit acest plin de licvide sugestii cuvînt. Oblon, stor, batant, jaluzea, rulou, roletă, transperant – încearcă ceilalţi doi în zadar să-i traducă această realitate lingvistică, fără să poată acoperi însă realul. Ei sînt din

Ardeal. Au venit – colonişti tîrzii, ai anilor ’50 (*A.*) şi ’80 (*Emunu*) – în Banat, ca să-l descopere, întîi de toate ca pe un Eldorado al limbii, al limbajelor (vor învăţa mai tîrziu). L-au cucerit, l-au cotropit cu tandra lor ironie. Aşa cum se cucereşte, pe drumul dinspre gară, un simplu cuvînt – *şolocat*.

Înăuntru trebuie să fie răcoare şi întuneric. Pe dinafară, închise ermetic, cu storurile trase, cu uşile de tablă ferecate, casele par mici bastimente neprimitoare. Oamenii nu se prea zăresc. Arareori o bătrînă, gata să intre în vorbă. Nici livezile bogate, nici frumoasele curţi nu se întrevăd din cauza porţilor şi zidurilor înalte. Ei s-ar opri puţin în gostie la profesorul de română, măcar pentru un pahar cu apă rece, pentru monografia comunei şi a revistei *Suflet nou*, pentru o informaţie, două. Ar avea un scurt răgaz, o mică oprire, un punct de plecare spre centru, apoi spre margine.

„Profiesoru Trăian îi dus la Jimbolia cu măşina, nu-i acasă.”

Îi strecoară pe sub poartă un bilet. Dacă vine, să-i aştepte. Dar el nu va veni nici la prînz, nici după-amiază, nici seara. Deşi nu bănuie încă nimic, cei trei nu descurajează. Sînt hotărîţi să înfrunte necunoscutul şi fără însoţitor. „Ei, asta-i acuma, dom’le, vorba lu conu Iancu, ce-i, amice, eşti idiot, doar n-o să ne rătăcim în pustietatea asta fără profesor de română”, îi încurajează *Emdoi*. Întreabă o bătrînă unde e miliţia. Unde e librăria. Unde e cofetăria. Unde e primăria.

„Pracolò-s maichii, prîn parc, pră supt băgrini.”

Acuma ştiu. Văd în zare un pîlc compact de salcîmi. Aha. Pornesc. Librăria şi cofetăria sînt închise. Primăria şi miliţia sînt deschise. Se îndreaptă spre ultimele două. Străbat un parc. Băgrinii – în floare. Florile s-au scuturat pe jos. „Cum dracu, dom’le, salcîmi înfloriţi în august! Om fi mai în nord ca la noi.” *Emunu* şi *A.* aprobă. Căldura s-a mai micşorat pe sub frunziş. E şase august. Din biserica ortodoxă se aud slujba şi un cor. Schimbarea la faţă. Ies din parc. Trec pe lîngă statuia poetului atentator Grozescu. *Emdoi* ordonă ruperea rîndurilor. El – la miliţie, pentru prezentat onor, *A.* – la primărie, să cerceteze terenul, *Emunu* – pe loc repaus, de strajă în faţa incintei. *A.* intră într-un fel de curte interioară. Totul stă să se prăvale. Arcade, bolţi în ruină. Îşi închipuie ce-o fi fost pe vremuri. Un han. Un conac. Simte în aer o boare romanescă. Melancolizează. Rămîne prostită de atîta căldură şi imaginaţie. Un titlu exaltat! „Căldură şi imaginaţie!” De după un colţ ies trei gîşte, două găini, un cîine jigărit. „Ce faci, dragă? Nu scrii? Nu te uiţi pe listă? Nu copiezi ceva?” Ah, da! Iată ceva chiar în faţă

pe un perete scorojit. *Tabel*. Persoanele din Comloşul Mare, Comloşul Mic şi Lunga, cu drept de mic trafic prin punctul vamal Lunga. Zeci de nume. Idei buluc! Copiază (după un cod secret) nume cunoscute. Numele şi numărul casei. Ceva detectivistic. Pe urme. Amuşinînd, amuşinînd. Altă briză romanescă o bîntuie. Stă idiotizată cu pixul Pentel SUPER BALL U.S.A. în mînă. Cel mai mult îi place numele Boran. „Ce faci, dragă? Ai înţepenit acolo, cu tabelu-n ochi?” „Hai, mă, ce naiba. Îi deja aproape unşpe şi n-am făcut nimic, n-am scris un rînd. Nu prindem nici trenu de patru douăzeci.” Se smulge cu greu din faţa tabelului. Se gîndeşte mult la ideea de mic trafic. Cum ar putea ea pune în abis chiar drumul lor, chiar ce fac ei ca să scrie o carte, dar cumva subtil, să nu se vadă, să se simtă doar în planul de adîncime, la grund. În fond, totul e un fel de mic trafic. O să se intereseze la Direcţia generală a Vămilor ce înseamnă exact termenul. Ce acoperă, cît descoperă. O să consulte vreun Dicţionar juridic (dacă s-a gîndit cineva să-l tipărească!). O să încerce mai încolo (unde?) chiar un transfer. O comparaţie. Şi ele, transferul, comparaţia – forme ale traficării, ale transportului. Un drum dus-întors între literatură şi viaţă. Între ce vor scrie şi ceea ce trăiesc atunci cînd scriu. De fapt, o cale fără întoarcere.

Emunu stă plictisit, cu vădită lehamite în priviri, de strajă, în faţa primăriei. Nu face priză la real, nu gustă încă această expediţie la Comloş. În general, se gîndeşte la America, la cum va scrie zece pagini pe zi despre Dilly boy, la cum va pluti peste mări şi oceane alături de Anne şi de alţii, pînă la New York şi chiar mai departe. Citeşte ziarul *Sportul* apărut cu o zi înainte la Bucureşti. De fapt (mărturiseşte), abia s-a trezit.

În acelaşi timp, *Emdoi* vorbeşte puţin, dar concentrat cu miliţianul. Îi explică cine este şi ce vrea. Mai e cu nişte indivizi din Timişoara. Să vină cu toţii, să fie trecuţi în registru. „Veniţi, bre, odată!” strigă agale *Emdoi*. Timişorenii intră şi ei la şeful de post. Îl recunosc de îndată, după accent. „Aşa-i că sînteţi ardelean?” „Da, mi’s dă lîngă Clu-uj.” *A*. remarcă, în afara privirilor albastre şi a părului blond, intruziunea unui element dialectal banatic în graiul tînărului plutonier. Comunică observaţia celor doi. *Emdoi* nu înţelege. Răspunde ascultător. Numele. Aşa. Prenumele. Aşa. Data şi locul naşterii. Adresa. Numărul de buletin. Apoi răspunde şi *A*. Numele, aşa, prenumele, aşa. Data naşterii. „Nu mă făceţi să greşesc.” Nu e nici o greşeală. Printr-un joc chibzuit al astrelor, *Emdoi* şi *A*. sînt născuţi în aceeaşi lună şi zi. „Eeee, sînteţi d’odată.” Exact. Îl înregistrează şi pe *Emunu* cu adresa din Arad, nu cu flotantu de Timişoara. Promite un telefon

urgent la pichetul din Lunga. Face o comandă cu centrala din Jimbolia. În curînd va vorbi cu grănicerii de la Lunga, să-i anunţe că sosesc trei scriitori în zonă. Un fel special de alarmă? Cei trei scriitori sînt puşi să promită că vor fi cuminţi, că nu vor încerca să treacă graniţa şi nici alte „nebunii” nu vor face. Toată lumea rîde. Şeful de post, locţiitorul de şef de post, doi localnici cu micul trafic, un paznic contractual.

Cei trei intră la primărie. Îi primeşte amabil primarul însuşi. Îşi dau seama că e foarte grăbit, că satul e în plină campanie, că ora e nepotrivită. Nu îl reţin mult. Îi mulţumesc pentru cele cîteva informaţii. Surse noi. Martori vechi. Bătrîni care s-au întors din America. Tatăl unui domn respectabil, de faţă la discuţie, a fost şi el în America.

— Mai trăieşte? (*Emdoi*)

— Cine? Tata? (Domnul)

— Da. (*A.*)

— Nooo. A murit.

— Dar cînd s-a întors, v-a povestit ceva despre America? (*Emdoi*)

— Vă mai aduceţi aminte ce spunea? (*A.*)

— Ce să-mi aduc aminte, dom’le! Pe dracu-mi aduc! Că m-a lăsat cu mama cînd am avut şase săptămîni şi el tuleo-n America, la mama dracului, şi noi aicea. Şi cînd s-a-ntors acasă era bătrîn şi a venit numa să moară. A şi murit repede. Ce să-mi mai povestească?! De povestit ne ardea nouă cînd l-am văzut?!

— Aha… (*A.*)

În acest moment al scrierii, se simte imperios nevoia unei mici, dar consistente teoretizări, din simplul motiv că, analizînd pînă aici tot ce s-a povestit, apar, totuşi, cîteva probleme dificile de naratologie. Naratologii americani susţin că întrebarea fundamentală a analizei narative ar fi aceasta: cum putem relaţiona ordinea propoziţiilor cu ordinea evenimentelor sugerată de naraţiune? Pe *A.* întrebarea o plesneşte în moalele capului. Le-o şi spune celorlalţi doi, franc: NU ŞTIU! Francamente, habar nu are nici de orientările actuale în poetica franceză. Iar pe moment, dacă vor să afle, fostul „Tel Quel” (care a atins, în fine, infinitul, prin revista cu acelaşi nume) ignoră naratologia. În schimb, americanii iau chestiunea foarte în serios şi, la capitolul *Cadrul de bază al naraţiunii*, disting *succesiunea temporală*. Cele mai interesante sînt exemplele analizate:

a) Ei bine, persoana băuse un pic cam mult

b) şi m-a atacat
c) şi prietena intră
d) şi o opri

sau:

0a 18 Ăhă, eram la Boy Scouts pe vremea aia
1b 17 şi făceam 50 de iarzi viteză
2c 16 concurs
3d 15 iar noi eram la debarcader în poziţie de start
4e 14 şi aşa că făceam 50 de iarzi
5f 13 eram vreo opt sau nouă, înţelegeţi, care mergeam şi veneam

şi tot aşa pînă la 17p 2, scheme şi ecuaţii cu două necunoscute, ba chiar cu trei, grafice, seturi de permutări, ceva de computer, de coşmar, din care rezultă în final că naraţiunea ar fi o metodă de recapitulare a experienţei trecute prin potrivirea succesiunii verbale a propoziţiilor la succesiunea evenimentelor care s-au petrecut efectiv.

Efectiv, lucrurile s-au petrecut aşa. Acest *iter spectrorum* (stricto sensu) a început în 1985 cînd, independent unul de celălalt, cei trei corei au citit un articol din *Orizont-magazin* al lui Willy Totok. Titlul: „Un personaj enigmatic”. Subtitlul: „Acum 50 de ani, o tînără din Comloşul Mare l-a denunţat pe faimosul gangster american Dillinger”.

L-au citit şi n-au avut nici o reacţie imediată. Acel articol se numeşte acum *Sursa 1*. Apoi, în biroul redacţiei în care lucrează *A.* şi *Emunu* a apărut *Sursa 2*, o rudă îndepărtată a personajului enigmatic, care susţine că în articol s-au strecurat inexactităţi. Spre a dovedi cele spuse, prezintă cîteva documente: *Foaia de deces* a femeii Cumpănaş Ana Persida, casnică, în etate de 55 ani, de confesiune ortodoxă; locul naşterii – Lunga, jud. Timiş-Torontal; domiciliul din urmă – Timişoara III, P-ţa Mârzescu, no. 2. Se va nota eventual (e tipărit în formular) cetăţenia străină. În dreptul rubricii nu e trecut nimic. Locul, ziua şi ora decedării: Timişoara, la 20 aprilie 1947, ora 18. Încă un act (de la Pompele funebre şi administraţia cimitirului mixt). Sînt dovedite astfel cheltuielile de înmormîntare şi locul din cimitir unde e îngropată Ana C. Deci nu aruncată la „cimitirul săracilor”, cum scrie *Sursa 1*, ci cu mormînt şi cruce în regulă. Încă un act. Un răspuns la o cerere.

„România. Ministerul Afacerilor Interne
Direcţiunea Serviciului Special pentru Repatriaţii Aliaţi
Domniei Sale
Doamnei Persida Cumpănaş
Timişoara, P-ţa Mârzescu nr. 2 003338/27.XI.1944

Ca urmare cererii Dvs. înregistrată de noi la nr. 3338/1944, avem onoarea să vă aducem la cunoştinţă că nu vă puteţi repatria în Statele Unite ale Americii potrivit art. 5, al. 2 din Convenţia de Armistiţiu, întru cît nu vă puteţi încadra în categoriile acelora prevăzuţi în Convenţie, adică: a) aduşi cu sila în România; b) refugiaţi sau c) acei care se găseau la declararea războiului în România şi au fost internaţi.

Colonel magistrat	Secretar
Hagi Stoica	C. Iacob”.

Cîteva fotografii cu o femeie frumoasă. O frumuseţe a anilor ’30. Cîteva poveşti. Aer de mister. Imaginaţie înfierbîntată. Senzaţionalul plutind pretutindeni. Toate o fac pe *A.* să ia legătura cu *Emunu* şi *Emdoi* şi să le propună colaborarea la cartea de faţă. Pentru că nu toţi trei locuiesc în acelaşi oraş, a mai trecut o vreme pînă ce acţiunea s-a urnit în sfîrşit. Oricum, pînă la întrevedere – o singură temă de meditaţie (teoretică): senzaţionalul. Scriu toţi trei (de fapt, mai mult *Emunu* şi *Emdoi*), ca un fel de „temă pentru acasă”, cîte un eseu despre senzaţional. Cad de acord (telefonic) asupra titlului: „Nuda cogitatio”. Adică „Simplă cugetare”. Un termen juridic destul de complicat: „expresie care denumeşte simpla intenţie a infractorului de a săvîrşi o faptă penală”. Aha. Deci vor comite *unfel de* infracţiune. Ceva „infractus”. Mda. De neînfrînt. De nefrînt. Neabătut ca un drum. O urmă. O metaforă a urmei scrise. Freiajul. „…un drum trasat, ce deschide o cale şi presupune o anumită rezistenţă şi chiar violenţă în faţa *efracţiei*. Calea e ruptă, spartă, *fracta*, freiată.” Aşa, da! Ceva la altitudine, care să deschidă tocmai acel traseu (al memoriei, se înţelege), să forţeze încuietoarea întrebare despre senzaţional. Căci vor a experimenta chiar asta: un roman (despre) senzaţional. Îşi trimit (prin poştă) truditele încercări. *Emdoi* o ia mai direct, pieptiş, ca un prozator: „A existat într-adevăr o femeie născută în Comloşul-Mare (sat Lunga), la sfîrşitul secolului trecut şi emigrată în America înainte de primul război mondial. În

Chicago-ul prohibiţiei şi al jazz-ului, al lui Al Capone şi al primarului Thompson, adică între anii 1920-1934, a fost amestecată în numeroase afaceri, dar gloria ei – probabil nedorită – ia naştere din rolul ingrat şi important pe care-l joacă în seara zilei de 22 iulie 1934 cînd, în faţa cinematografului *Biograph* din Chicago, este ucis de poliţie John Dillinger, «inamicul public nr. 1» al Americii acelor vremuri. Obligată apoi să se întoarcă în România şi să trăiască ascunsă, eroina noastră moare în aprilie 1947 la Timişoara, în condiţii suspecte. Toate aceste fapte sînt reale, iar adevărul lor este atestat de documente, de presa vremii şi, probabil, de mărturiile unor persoane care au cunoscut-o pe «femeia în roşu». Pentru romanul nostru însă, faptele enumerate mai sus nu au nici măcar rolul unui pretext. Tot ce va urma nu este nici fals, şi nici adevărat, aşa cum, în romane, nu veţi întîlni decît informaţii care sînt, în acelaşi timp, şi false, şi adevărate. «Senzaţionalul», care este adevăratul obiect al experimentului nostru, se naşte – pare-se – atît din prea marea apropiere de evenimente neobişnuite, cît şi din îndepărtarea (în timp sau spaţiu) de întîmplări comune. /…/Ei bine, din acest joc al distanţelor, din firescul sau nefirescul unor evenimente percepute prin ecrane improprii, apare senzaţionalul. Aţi observat probabil că, imediat ce este tulburată ceaţa păstoasă a plictiselii cotidiene de o întîmplare mai puţin obişnuită, apar şi «martorii oculari», cei care spun cu voce tare «*eu* am fost acolo, am văzut *eu* cum s-a întîmplat», ca şi cum această întîmplătoare atingere cu «senzaţionalul» le-ar da dreptul la o nemăsurată mîndrie. Se bat cu pumnul în piept, se înfumurează, ba chiar unii, mai perverşi, o fac şi pe modeştii, povestind «totul» pe un ton normal, dar fiind şi foarte mulţumiţi în sinea lor că lumea îi ascultă cu gura căscată. De obicei, moartea accidentală provoacă astfel de reacţii, iar crima deţine un loc foarte bun în top. Oare sensul «mîndriei» acesteia nu trebuie căutat în propoziţia: «şi eu am fost acolo, dar altcineva a murit în locul meu!»? Nu cumva «mîndria» martorului la senzaţional provine din gîndul ascuns că moartea a fost păcălită?”.

Bun! Pentru început, merge. Se va rescrie, evident, *după*. *Emunu* scrie şi el. „Se încearcă” în senzaţional cu un text pe care – mărturiseşte – l-ar vrea foarte intelectual. O ia, ca un critic ce e, nu pieptiş, ci pieziş: „Senzaţionalul, adevăratul senzaţional, proliferează întotdeauna monstruos, asemenea unei bombe cu explozie întîrziată. El ia naştere, din *aproape nimicul*, din dîra insesizabilă, din abuzul dorinţei de raportare la o certitudine. O certitudine adeseori… inexistentă, creată pe măsură ce

vicioşii ei martori îi garantează o identitate. Senzaţionalul e unda de şoc a unei aspiraţii pe care doar tu, ca martor adevărat sau închipuit, te crezi în stare s-o materializezi. Nu numai pentru tine, pentru cel care, oricum, lucrurile sînt limpezi, ci pentru altul. Pentru cel absent, pentru cel care trebuie, cu orice mijloace, convins. El, al treilea personaj al acestui triunghi, în care eu, povestitorul, şi tu, faptul senzaţional, formăm o linie fixă, o linie fermă. Fireşte, senzaţionalul e proiecţia unei dorinţe nu întotdeauna inocente. El instaurează o relaţie de dependenţă, dacă nu una de subjugare totală. Producătorul de senzaţional, o specie care, în literatură, nu beneficiază de un statut clar şi nici de o ideologie convingătoare, e mult mai activ în ceea ce am obişnuit a numi *realitate* /…/. Producătorul de senzaţional este *mediatorul*, dacă nu chiar misionarul dorinţei secrete de a convinge; acrobatul inconştient care se descrie pe sine (ca mentalitate, imaginaţie, dorinţă), cînd deasupra liniei care-l leagă şi de subiect (senzaţionalul), şi de obiect (ascultătorul, cititorul), cînd dedesubtul ei. Două faze corespunzătoare amplitudinii minime şi maxime a imaginarului. Legarea acestuia de senzaţional, o racordare în urma căreia amplificatorul de senzaţional devine parte a acestui scenariu, pe cît de greu creditabil, pe cît de rezistent la încercările de dezintegrare, îi conferă o identitate pe care altfel n-o avea deloc. «Dorinţa triunghiulară» (R. Girard, *Minciună romantică şi adevăr romanesc*) care produce şi, în acelaşi timp, desface legătura, creşte în fiecare din cazurile imaginabile – vertiginos. Cu cît rezistenţa obiectului este mai mare, cu atît mediatorul va furniza mai multe (şi din ce în ce mai puţin credibile) argumente. Însă tehnica producătorului de senzaţional nu este logica. Nu ordinea şi nu înălţimea argumentării îl interesează, ci aglomerarea de dovezi. Contradicţiile, coincidenţele, aberaţiile sociale, naţionale, geografice, politice formează pasta acestui conglomerat pe care-l însoţeşte dorinţa de a convinge, de a depune mărturie asupra unei întîmplări al cărei drept de proprietate absolută îl deţine”.

Bună şi asta! Oricum, se va rescrie. Tot *după*. Cele două texte s-ar putea contopi, la o adică, într-o adevărată prefaţă. Da, da: *Nuda cogitatio*. E de acord şi *A*. cu ideea. Dar nu prea poate aşterne în scris, coerent, tot ce a fişat cu zel, dînd tîrcoale senzaţionalului: teorii ale receptării, ale percepţiei, ceva aiuritor, de la pragmatică la psihanaliză, trecînd prin povestea cu mentalităţile. Şi tot degeaba. E strivită de vigoarea eseistică a celor doi. Încearcă să încredinţeze maşinii de scris o etimologie. Leagă senzaţionalul de senzaţie. Iar pe această cale dreaptă, spre origini, ajunge drept la *sens*.

Sensum. Care-i mult mai mult decît s-ar fi putut crede: simţire, sensibilitate, simţ, conştiinţă, sentiment, fel de a gîndi, pricepere, inteligenţă, idee, sens (înţeles), propoziţie, frază. Şi tot aşa, înaintînd pe firul verbului *sentio*, ajunge la *consens*, dar şi *disensiune*. Iar în final – senzaţia senzaţiilor! – însăşi *sentinţa*. Ca o sentenţă. „Hotărîre prin care instanţa de judecată soluţionează o cauză în primă instanţă ori prin care dezinvesteşte fără a soluţiona cauza." Care instanţă? Care dezinvestire? Ce soluţie şi cauză? Nimeni nu poate şti încă nimic.

Pînă să dea un întreit răspuns (la unison), în decembrie '85, *Emdoi* soseşte la Timişoara. Vrea să urnească acţiunea. Acţiunea se lasă urnită. Încep cercetările. Luările de urme. Interogarea martorilor. E adusă, pentru început, la discuţii în patru *Sursa 2*. Îşi aminteşte cîteva lucruri (nu lipsite de interes literar) despre existenţa „personajului enigmatic", pe care îl va numi de acum înainte – ca, de altfel, toate rudele îndepărtate ori cunoscuţii apropiaţi –, nu fără afecţiune, *tuşa Ana*.

Succesiune temporală:

1. Tuşa Ana a fost o femeie foarte frumoasă, şi la faţă, şi la corp.

2. Ea s-a născut la Comloş, s-a măritat cu unu Ciolac şi au plecat înainte de 1914 în America.

3. Acolo, înţelegeţi ce vreau să spun, după ce a rămas văduvă, a fost foarte solicitată.

4. Deşi a fost şi tătîne-su în America, el nu s-a descurcat şi s-a întors acasă. Tuşa, în schimb, a reuşit singură singurică să facă aşa avere,

5. că a ajuns cea mai bogată femeie româncă din America, căci,

6. cînd a fost în vizită în America, regina Maria la unul din hotelurile lu tuşa a tras, fiindcă

7. tuşa Ana a deschis la Chicago, pe cînd avea numai 35 de ani, un mare hotel cu cafebar, restaurant şi, cum să zic acuma, bordel. Totuşi,

8. chiar singură nu putea răzbi, aşa că

9. mult a ajutat-o banditul Dillinger.

10. Apăăăăi, cîte n-aş putea povesti eu despre Dillinger ăsta! Cîte mi-o povestit tuşa cînd eram copil! căci eram un copil cînd a venit ea la Timişoara, aveam douăzeci şi ceva de ani (mirare a lui *Emdoi* care nu ştie că, în Banat, copil = burlac), lucram în comerţul de textile şi ea povestea cum se întîlnea cu Dillinger prin parole, el fiind tot timpul mascat. Asta, zicea tuşa, îi plăcea lui cel mai mult: să se mascheze în permanenţă. Un

ţircusant! Cînd era preot, cînd cerşetor, cînd infirm, cînd general, cînd bandit. Nici ea, cînd trăia, cum să zic, cu el, nu-l putea recunoaşte decît din parole, deşi trăiau bine, fiindcă *el* o ajuta, *el* o subvenţiona. Unde să se descurce o femeie singură în America chiar în halu acela! Întrucît mai era o localitate lîngă Chicago, Doben, sigur Doben îi spunea, unde tuşa iar avea un restaurant, hotel şi cafebar, unde vindea băutură adusă cu două camioane de la Chicago şi invers, deşi nu era voie. Nu ştiu dacă ştiţi, atunci în America a fost prohibiţie, dar toate, şi hotelurile, şi camioanele erau pe numele ei. Aşa a ajuns ea cea mai bogată româncă din America, încît chiar şi regina Maria a stat la ea, fără să ştie că tocma atunci banditul Dillinger furase un copil. Era copilul unui preşedinte de stat. Nu. Al unui guvernator. A oprit maşina guvernatorului şi a furat copilul. A cerut 200 000 de dolari depuşi într-o casetă în holul vilei guvernatorului şi atunci o să-i aducă înapoi copilul. Cum ar fi mîine zi, guvernatorul a avut o mare serbare, cu mulţi invitaţi, deşi era necăjit. Cine credeţi că apare deodată între invitaţi mascat în general? Dillinger! Stă de vorbă cu ăilanţi generali, cu doamnele, cu domnii, cu guvernatoru, îl întreabă de ce-i necăjit, face bancuri pe socoteala banditului Dillinger, bea o şampanie, se strecoară în hol, ia cutia cu 200 000 de dolari şi pleacă. Ştiţi cum spun bănăţenii la un aşa om? Becher! Un becher cred că a fost şi Dillinger, iar în vremea asta, copilu era ascuns în munţi, într-o casă mare a lui Dillinger. Ceva lux, cu cinci camere şi aer condiţionat. Era o casă *în* munte, repet, în munte, săpată în piatră şi se deschidea numai cînd Dillinger sau cine trebuie apăsa pe un buton şi se dădea deoparte un bloc masiv de granit. Acolo era copilu. Cînd a luat banii, l-a eliberat şi pe copil, fiindcă era un om de cuvînt. Dar să nu uit de tuşa. Ea a devenit, la un moment dat, amanta chestorului din Chicago, care voia să se căsătorească cu ea, pentru avere. Aşa i-a şi spus. Că o ia de nevastă dacă trece pe numele lui jumătate din avere. Ea nu a vrut. Avea doar un copil, pe Ştiv a lu Ciolac. Cum să treacă averea pe alt bărbat! Vezi numai că chestorul nu ştia de unde provine averea. Bănuia doar ceva şi cînd a văzut că ea nu trece jumătate din bani pe numele lui, a denunţat-o. Atunci a fost tuşa arestată şi condamnată la 14 luni închisoare, plus confiscarea întregii averi. Ea a vrut să lase ceva după ea pentru copil. Să salveze averea cu gînduri nobile. Şi atunci îl vinde pe Dillinger. Cere neconfiscarea averii, plus un avion, acte false, banii şi bijuteriile pentru plecarea din America. Poliţia este de acord. Tuşa mai păstra în tot acest timp legături strînse cu Dillinger, pînă în clipa trădării. Convine cu el la o întîlnire pentru un film.

El acceptă. Se întîlnesc şi se duc la film, nu mai ştiu ce juca, dar consemnul era clar. Cînd ies dinăuntru, bărbatul care va fi la braţul său e Dillinger. Poliţia poate fi şi mai sigură ca să tragă, în momentul cînd ea va arunca pe jos o batistă şi se va apleca să o ridice. Chestiunea cu femeia în roşu, o rochie roşie, e o poveste! Semnalul era ca ea să se aplece după batistă. A făcut acest semn pe treptele cinematografului, chiar în faţa amantului său, chestorul, care se îndrepta spre ei. Chestorul a ridicat pistolul către Dillinger. Dillinger l-a lovit peste mînă. Atunci a fost ciuruit aşa de tare că nici creierul nu i l-au putut scoate pentru analize. Căci toată zona a fost evacuată şi era plin de poliţişti ascunşi în jur. Dillinger zăcea însîngerat la pămînt. Tuşa a fost dusă la poliţie, apoi eliberată şi imediat a plecat din America.

11. Un an a circulat prin lume să i se piardă urma, cu paşapoarte false. Dumnezeu ştie pe unde n-a umblat, pînă cînd,

12. în ’35 sau ’36 intră în ţară, pe la Constanţa, şi îi apare poza în *Realitatea ilustrată*, pe care am văzut-o şi eu, cu tuşa pe prima pagină, purtînd o mască de catifea. Putea fi ea, putea să nu fie. Dar ea a fost, dovadă că

13. la numai o lună după ce vine ea acasă, e prins un individ trecînd frontiera română în drum spre Polonia, cu o sută de mii de dolari asupra sa. Nu. O sută de milioane. Tot în *Realitatea ilustrată* parcă scria cum el a declarat autorităţilor române că a venit special s-o lichideze pe tuşa, fiind din banda lui Dillinger. Lasă toţi banii la ai noştri şi e eliberat. Atunci m-am gîndit şi am făcut legătura cu o întîmplare la Lunga, cu o lună înainte, cînd

14. a murit mama vitregă a lu tuşa şi eu m-am dus cu tata la înmormîntare. Eram copil atunci. Am venit de la cimitir acasă, în sat. Stăteam în stradă, în faţa casei, cu tata şi bunicu, care

15. erau foarte supăraţi pe tuşa, nefiind de acord cu viaţa pe care o ducea ea, cînd deodată a apărut un domn înalt, solid, în costum maro, parcă-l văd şi azi, era maro închis, dintr-o stofă scumpă, fină, ceva foarte elegant. A întrebat de doamna Sage. De doamna Ana Sage. Era nume fals! Tuşa se ascundea sub acest nume, iar domnul acela era din America. Vorbea româneşte. Bunicul i-a spus, şi azi îmi amintesc, că tuşa e în America şi că n-are ce să caute la Lunga. Atuncea tipul s-a dus. Venise cu ea pînă la Londra şi ştia că trebuie să intre în ţară, da numai după aceea mi-am dat seama ce voia şi cine era, cînd am citit *Realitatea ilustrată*.

16. Tuşa, de la Constanţa, a venit drept la Lunga. A stat ce-a stat, apoi

17. s-a mutat la Timişoara, la o familie pe fosta stradă Baader. A trăit multă vreme cu acel bărbat, G.P., mai tînăr decît ea, funcţionar la Uzina de gaz.

18. Apoi s-au mutat pe aleea C.F.R. într-o vilă,

19. apoi în Piaţa Mârzescu, la domnul comisar de poliţie Rusu, în gazdă,

20. unde am fost şi eu de multe ori. Ea avea bijuterii şi bani. Era foarte bogată. A purtat pistol tot timpul războiului. A avut permis de port-armă tot timpul. Deci, autorităţile au tolerat-o bine şi după 23 August. Între bijuterii, pe care le-am văzut cu ochii mei într-o casetă, era un colier de platină cu atîtea briliante, că în ’45 sau ’46, cînd nu mai avea bani şi l-a oferit Casei regale să-l cumpere, Casa regală nu şi-a putut permite acest lux, atîta era de scump. Atunci

21. ea a trimis colierul cu briliante în America, băiatului său, printr-un avocat foarte bogat, originar din Cenad şi plecat în America. El învîrtea, cred, afaceri mari, că toată ziua venea în ţară. La Chicago era proprietar peste şapte frizerii, hotel, restaurant. La Timişoara a construit o vilă extraordinară lîngă podul mic de pe Bega, chiar la colţ. A trimis prin el colierul la Chicago, dar băiatul nu l-a primit niciodată. Cum bani parcă nu mai avea şi bijuteriile nu voia să le vîndă,

22. a părăsit-o şi acel bărbat mai tînăr pentru care ea a făcut multe.

23. Eu personal am văzut-o pe mătuşa Ana înainte de a muri, cum ar fi într-o vineri seara. Mi-a spus că a doua zi tot seara, sîmbătă, cum ar veni, urma să-i facă o vizită cineva din America. O ştevardeză sau aşa ceva, cu care tuşa era de multă vreme în legătură pentru actele de repatriere. Căci am uitat să vă spun,

24. tuşa voia tare mult să se întoarcă în America şi umbla mereu după acte. A făcut mai multe demersuri şi persoana asta i-a promis rezolvarea. Ne-am înţeles că luni între nouă şi zece să vină la mine la prăvălie să-şi cumpere nişte materiale uşoare de rochii, căci am uitat să vă spun,

25. era deja aprilie, şi tuşa voia să-şi facă nişte rochii de mătase, ceva uşor, de primăvară. Am rămas bun înţeleşi, numai că

26. luni dimineaţa, primul telefon l-am primit de la domnu comisar Rusu, să vin repede că

27. tuşa Ana e moartă.

28. Cînd am ajuns, erau deja acolo Ghiţă şi un prieten de al lui, unu A.L., care stă aici, pe strada dumneavoastră, într-un subsol. Domnu Rusu a povestit cum a fost. Duminică dimineaţa a observat că tuşa nu mai iese din

camera ei. Uşa era dublă, cu un cîrlig de fier care o ţinea închisă pe dinăuntru. A bătut. A strigat. A sunat la sonerie. A dat telefon. Nimic. Atunci l-a sunat pe Ghiţă. Acesta a venit. Au pus o scară lungă pînă la geam, fiind parter înalt, şi au intrat pe geamul întredeschis. Era ea moartă în cameră, pe recameu, în furou, fardată, cu genunchii la gură, cumva crispată. Ceva anormal. Gheara morţii se aşternuse pe chipul său. Cînd am ajuns eu, am făcut inventarul lucrurilor şi am cerut autopsie. S-a făcut undeva în Cetate, cred că unde-i acuma Clinica de dermatologie, dar eram copil şi nu ştiam prea multe, iar ei au spus că a murit de moarte naturală, de inimă, iar eu ce ştiam pe vremea aia. N-am insistat. Am făcut inventarul lucrurilor, dar caseta cu bijuterii nu mai era. Nici bani nu s-au găsit, dar eu zic că avea ceva bani, din moment ce se pregătea să-şi cumpere rochii de vară, nu? Atunci am îngropat-o în cimitirul din Calea Buziaşului, unde şi-acum puteţi, dacă vreţi, să-i vedeţi mormîntul. În orice caz, era o femeie analfabetă, fiindcă o femeie singuratică venea să-i facă toată corespondenţa. Cu siguranţă că acea femeie nu mai trăieşte. Nici dintre prietenele sale nu mai trăieşte nimeni. Doar fata lu doamna Völker, bună prietenă din America şi de aici. Ea mai trăieşte. Fata ei, adică. Dar ce ştie ea? Tot ce pot să vă spun în încheiere este că doamna Ana Persida C. a fost o femeie plină, robustă chiar, blîndă din fire, calmă, deşi tot timpul îi era frică de urmăritori, îi era frică să nu vină după ea cei din banda lui Dillinger, pe care să ştiţi că nu-l condamna. Pe ea doar banii o interesau, era materialistă. Deşi era supărată pe americani că nu s-au ţinut de cuvînt şi nu i-au dat lui Ştiv nici un dolar, şi nici hotelul, cafebarul, restaurantele nu le-au transcris pe numele lui, cum i-au promis contra lui Dillinger, totuşi după America îi părea rău. De multe ori mi-a spus chiar mie acest lucru. Dacă vreţi să-i vedeţi mormîntul, putem merge pe Calea Buziaşului cum intri pe stînga.

* * *

Nu s-au dus. N-au vrut s-o vadă în Calea Buziaşului pe Ana C. Aveau nevoie de surse *vii*. Furnizorii de informaţii. Traficanţii de senzaţional. Mai toate categoriile socio-profesionale (de la gospodine, la profesor universitar). Fără discriminări. După un model celebru, dar redus la scară, în mic. Mult mai mic. Nu două mii şase sute de interviuri, cum au adunat socio-poeticienii de la *Johns Hopkins University Press*, ca să aleagă în final 14 şi să le analizeze *funcţional*. Nu. Ei nu au de ales. Merg la fix pe urme

dinainte hotărîte, stau de vorbă, trag de limbă. Notează tot. Nu au timp de analize lingvistice, deşi, chiar în acest moment, disting cu ochiul liber: precaritatea informaţiilor din Sursa 1, tratamentul fabulator la care supune subiectul Sursa 2 (subiectul este Ana C., misteriosul personaj), clişeele de limbaj ale aceleiaşi surse, interferenţa de stiluri, intensificanţii lexicali, vîrfurile narative (care, la repovestit, nu se mai suprapun), tonul asertiv, dilatarea imaginaţiei, intertextualitatea subtilă (fragmente senzaţionale din presa anilor ’35, dialoguri din filmele americane interbelice, inflexiunile dialectale etc. etc.). Într-adevăr, nu au timp.

În decembrie 1985 nu au prea avut timp. Doar trei zile de documentare, de luare a urmelor pe teren, de prindere a unui fir. Un epic coerent, scos la iveală, precum crestele papilare. Amprentări. Dactiloscopii. Acum, dactilografii.

Atunci, în decembrie, punctul de vîrf, cel mai fierbinte – un subsol rece. Dedesubturile Spitalului judeţean, Morga. Coridoare lungi, joase, faianţă albastră, curată. Miros de formol. Autopsieri. Aparţinători. Borcane mari cu spirt. Organe prelevate pentru analize. Arhiva Institutului Medico-Legal. Acolo coboară (prin amabilitatea profesorului T.C.). Caută cîteva ore în vechea arhivă. Maldăre de hîrtii îngălbenite, de-a valma. Anii aiurea: ’35 cu ’48, ’49 cu ’38. Dosare pline de praf. „N-o să găsiţi, dragii mei, nimica din ’47 în haosul de jos.” Profesorul nu vrea totuşi să-i descurajeze. Trimite o asistentă tînără cu ei în subsol, să-i ajute. În curînd trimite altă asistentă cu ness-uri fierbinţi. Vine o dată sau de două ori să vadă ce fac, dacă au dat de vreun semn. Sînt plini de praf, cocoşaţi de atîta aplecare peste hîrţoage. Nu au dat peste nici o urmă. „Îmi place de voi că sînteţi tineri şi optimişti. Căutaţi, căutaţi calm. Poate aveţi noroc.” Au un noroc incredibil. Nu le vine să creadă nici lor, nici distinsului profesor, chiar şi atunci cînd se vor revedea, în vara lui 1986. Da, au avut mult noroc – deşi nu le va servi la mai nimic. Au găsit, chiar cînd se pregăteau să abandoneze, un dosar legat cu sîrmă subţire. 1947. Din nou, hîrtii, de-a valma. Totuşi, unul după altul, buletinele de analiză, una după alta, concluziile autopsiilor din ianuarie, februarie, martie, aprilie 1947. Apoi, haosul. Cazuri după cazuri. Concluziuni ample, pagini întregi. Un bărbat mort prin asfixiere, alt bărbat lovit de un automobil, o femeie tăiată de tren, alta otrăvită. Amănunte gîrlă. Despre ficat. Despre stomac. Inimă. Creier. Plămîni. Ziua: 17, 18, 19… Luna: aprilie. Anul 1947. 20 aprilie 1947! Aproape că îşi smulg hîrtiile din mînă. *Ea e!*

„Parchetul Tribunalului
Timiş-Torontal
Dosar no. 4649/1947

Către
Medicul Legist al Trib. Timişoara
Avem onoarea a vă face cunoscut că vam delegat prin prezenta de a face autopsia cadavrului Cumpănaş Ana care se află în Timişoara, str. Piaţa Mârzescu no. 2, Timişoara III. După care vă rugăm a ne înainta actul medico legal.
Prim Procuror Secretar
Dr. T.”

Amîndoi, şi prim-procurorul, şi secretarul (al cărui nume nu e dactilografiat) semnează indescifrabil. Imediat, în locul unui act medico-legal complet, pe două-trei file (aşa cum au văzut la celelalte cazuri), găsesc *Concluziunile*. O coală de hîrtie ministerială, galbenă, pe care cine ştie ce arhivar plictisit a scris cu un creion roşu *27*. Apoi o ştampilă mare, în stînga sus, cu tuş violet.

„ROMÂNIA
Serviciul medico-legal
de pe lîngă Trib. Timiş-Torontal
Timişoara
No. 254
1947, luna IV… ziua 21

CONCLUZIUNI

....
....
....
....

Medic legist
…………..

În stînga jos, o altă ştampilă rotundă, tuş violet, SERVICIUL MEDICO-LEGAL TIMIŞOARA ROMÂNIA. Nici o semnătură de mînă.

Urcă la Profesor.

— Aiurea! Poveşti de adormit copiii! Asta-i concluzie, cum sînt eu popă. Dragii mei, nu vă văd bine de-acum ’nainte. Ca medic legist, vă mai spun o dată: poveşti! Apă chioară. Încropeală, ameţeală de cap, spălare pe mîini. Clar ca lumina zilei. Nu vă văd bine.

Acuma ce să facă? Află că medicul legist a murit. Era un om singur. Deci n-are urmaşi, rude care-ar putea povesti ceva? Nu. Atunci prim-procurorul? Da. El trăieşte. Stă foarte aproape. Şi-ar putea aminti unele lucruri? Bineînţeles. E singurul care poate să le spună ceva cît de cît adevărat din toată povestea asta, din ce în ce mai cusută cu aţă albă.

Cei trei corei nu vor putea ajunge însă niciodată la fostul prim-procuror. (Şi nici nu dezvăluie cititorului din ce cauză.)

Lasă baltă acest fir şi pleacă mai departe.

„Mai departe” sînt exact cuvintele potrivite pentru a începe cumva descrierea drumului celor trei (tot atunci, în decembrie 1985) spre seară, orbecăind, undeva, într-un cartier mărginaş. Da, exact aşa: „mai departe”. Un stil ce nu poate fi confundat. O casă pe care localnicii o numesc „tip familial”. Destul de joasă, curte foarte îngrijită, pari cu globuri de sticlă colorată în vîrf (printre viitorii trandafiri), garaj cu grijă improvizat (pe sub bolta viitoarei viţe), totul cu maximă prevedere gospodărească. Pe treptele de la intrare, cîrpe şi covoraşe pentru şters noroiul (şi viitorul praf). O casă aşezată. Oameni aşezaţi. Cumsecădenie şi bună dispoziţie în aer. Destindere. Dulceaţă, bere şi cafele pentru toată lumea. Bibelouri, cuverturi orientale catifelate pe dormeză, pereţi, pe masă, perne decorative, tablouri de gen în rame aurite. Într-una din rame – un cuplu. Soţii V. (vor afla). Doamna – extraordinar de frumoasă. „Mama? A fost foarte frumoasă. Ca o artistă de film era.” Cea care a vorbit este *Sursa nr. 3*. Doamna P. Intră în conflict de competenţă de la primele fraze cu *Sursa 2*. După ce se uită la fotografia din *Orizont-magazin* a femeii în roşu, nu ezită să afirme că persoana fotografiată este tuşa Ana. „Da parcă de pe vremea cînd era mai tînără. Ea-i, n-am nici o îndoială.” În timp ce *Sursa 2* avea ezitări de identificare. „O pot recunoaşte după ochi şi gură că ea-i”. Apoi nu prea mai ştie ce să povestească. Dacă ar trăi, mama ei ar putea spune multe, fiindcă au fost prietene bune, şi în America, şi aici, la Timişoara. N-a avut altă prietenă mai bună, dar cînd voiau să povestească întîmplări din America sau cine ştie ce alte lucruri tainice, vorbeau englezeşte, iar *Sursa 3*, fiind

domnişoară, fie că era poftită afară, fie că nu înţelegea un cuvînt. Pe tuşa o chema Ana Sage, susţine *Sursa 3*. Pronunţă cuvîntul Sage – ca şi *Sursa 2* – aşa cum e scris S-A-G-E. Era numele ei adevărat, de femeie măritată. „Cu cine a fost măritată în America, exclus fiind Ciolac?”, întreabă cu uimire *Sursa 1*. „Cu avocatul Sage. Un bărbat foarte bogat. Asta ştiu sigur, de la mama”, confirmă *Sursa 3*. Deci Ana Sage a fost foarte bogată în America. Aşa şi semna: *Ana C. Sage*, deşi n-a păstrat nici o fotografie cu Sage ăsta. „Ştia să semneze?”, se miră instantaneu cei trei cu interogatoriul. „Cum să nu ştie? Ce, credeţi că a fost analfabetă!? Cum să nu ştie? Româneşte precis ştia să scrie şi să citească. Îi plăcea mult să se uite prin revistele de film.” Chiar ea, *Sursa 3*, a fost pentru tuşa un izvor nesecat de reviste, almanahuri, cărţi – romane de dragoste mai ales, căci îi plăcea viaţa actorilor de film. Pe mulţi de la Hollywood îi cunoştea. Despre ăştia îi povestea domnişoarei P., cînd avea răgaz. Chestia cu Dillinger, care circula prin cartier (cînd locuia şi ea în Elisabetin) a crezut multă vreme că-i o poveste. Tuşa nu se putea amesteca în asemenea afaceri. Era o femeie foarte cumsecade, aşezată, gospodină. Făcea cornuleţe cu marmeladă şi croafne. Era pedantă, blîndă. O femeie foarte cumsecade şi foarte frumoasă. Înaltă, cu un ten alb, păr deschis la culoare, ochii verzi. Îi plăceau cărţile cu actori americani, fiindcă îi era dor de America. Voia să plece înapoi. Îi era dor şi de băiat. Parcă a spus odată că a găsit pe cineva la ambasadă, o persoană care trebuia să vină să-i aranjeze întoarcerea. Făcea mereu cereri, scria multe scrisori în America. Dar astea i le compunea o femeie. Venea la ea o femeie singură şi îi făcea corespondenţa în engleză. „Căci româneşte, susţine *Sursa 3*, ştia citi şi scrie.” Cînd deodată, într-o luni parcă, sau marţi, vine doamna V. – mama domnişoarei P., femeia frumoasă, căsătorită cu un olandez, reprezentant al unei mari firme americane la Abatoarele din Timişoara – şi-i spune *Sursei 3* că tuşa a murit, parcă strangulată, cu urme de mîini pe gît. Sau aşa ceva. Dar *Sursa 3* era tînără domnişoară pe vremea aceea şi nu prea ţine minte multe amănunte, fiindcă nu discutau în faţa ei lucruri necuvenite. Totuşi îşi aminteşte că tuşa era căsătorită aici cu un domn mai tînăr decît ea cu mult, pentru care a făcut numai Dumnezeu ştie cîte. I-a luat vilă, primul automobil *Ford* din Timişoara, cîini de vînătoare şi, cînd n-a mai avut bani, acela a părăsit-o. „Păcat, mare păcat de ea, fiindcă era o femeie bună la suflet şi povestea aşa frumos, ceva de vis, despre viaţa ei din America.”

Ceva de vis, halucinant aproape, trăiesc şi cei trei în a doua zi a expediţiei din decembrie 1985. Merg să vadă *locul crimei*. Casa cu pricina, Mârzescu 2. Nici un mister. Nici o groază. Nici un strigoi. Deşi se înserează, iar părul şi nişte meri desfrunziţi, precum şi ţipetele lugubre ale unor păsări de pe crengi, din boscheţi şi coteţe ar putea crea un cadru adecvat. Un bătrîn de la parter – care nu poate fi trecut ca sursă din motive obiective – le retează elanul. A citit toată povestea într-o carte. O carte care se chema *Femeia în roşu*. Cu ochii lui a citit-o rînd de rînd, aşa că nu mai are rost să se zbată nimeni în problema asta. El personal nu ştie mare lucru; poate fata domnului comisar Rusu, vecinul de sus. El n-a văzut nimic. L-au întrebat şi alţi ziarişti şi nu mai are ce să povestească despre o femeie care nu ieşea deloc din casă. Doar la geam a văzut-o. Cu moartea, a fost simplu. Au găsit-o moartă şi gata. El nu poate declara ceva ce nu ştie.

Cei trei nu descurajează. Vor să vadă cu ochii lor camera. Urcă pe un fel de terasă. Uşă dublă, cîrlig de fier. Se închide pe dinăuntru. Sună. Apare o tînără femeie în capot, brunetă, plină, atrăgătoare, ochi căprui, buze roşii. Parcă şi seamănă! Nu e tuşa. E doamna K.G. În cîteva clipe apare şi soţul. Ştiu amîndoi toată povestea cu „femeia în roşu”. Au citit prin reviste, au aflat amănunte de la unii, de la alţii. Care unii? Care alţii? Doamne în vîrstă din vecini. Cum ar fi tanti T., care ştie multe întîmplări de pe vremea cînd s-a întîmplat ce s-a întîmplat. Ce s-a întîmplat? Cum ce?! O crimă! Aici, în camera asta a fost omorîtă „femeia în roşu”. Chestia pe care a scris-o cineva, cum că ar fi murit gîdilată, e o tîmpenie crasă. E drept că vecinii îşi amintesc cum povestea fostul vecin (domnul comisar Rusu, care nu mai trăieşte) că parcă a auzit rîsete.

Cei trei intră în cameră. Mobilă obişnuită, nimic senzaţional. Camera îngrijită a unei familii tinere. Fac măsurători (din ochi), află cum erau dispuse iniţial uşile. Nu pot reconstitui nimic. Nici o atmosferă. Nici un mister. Nici un chef. Le-a pierit parcă pofta de investigat. Nu dau de nici o urmă. Îi scoate din impas soţul tinerei doamne. Se oferă să-i ducă la tanti T., cu al cărei băiat e prieten. Doamna T. însă nu se simte bine. Deci nu pot afla nimic.

În luna mai, *A*. îi face o vizită doamnei T. (*Sursa 4*). E acolo şi istoricul Thomas B. (*Sursa 5*), prieten cu băiatul distinsei doamne.

— Aţi cunoscut-o pe Ana C.?

— Da. În ’47, ţin minte că o cunoştinţă de-a mea, Lory B., pe care tocmai o conduceam la tramvai, a văzut în staţie o doamnă elegantă, cu

blană, şi ne-a făcut cunoştinţă. După ce doamna aceea a plecat (deşi eram vecine, nu o prea văzusem pe stradă), Lory mi-a spus: „Ai cunoscut-o pe iubita lui Dillinger”. Ceva poveşti auzisem şi eu. Parcă am văzut şi un film la „Capitol” cu povestea lor. Părea ceva fantastic. Nu mi-a venit să cred – şi nici acuma nu-mi prea vine, dar dacă insistaţi, vă povestesc ce s-a auzit. Deci, această femeie a fost iubita lui Dillinger, cu care a avut şi un copil. Cînd ea a plecat din America, după trădarea banditului, băiatul avea opt ani şi bandiţii, care o urmăreau, au răpit chiar de pe vapor, la New York, băiatul. Se zice că era foarte bogată. Avea localuri de noapte, mă rog, nişte fete drăguţe şi mult alcool. Poliţia a rugat-o să-l trădeze pe Dillinger pentru suma de cinci mii de dolari.

În acest moment intervine istoricul Thomas B., care a cercetat şi el cazul acum cîţiva ani. S-a documentat. A citit multe în cartea lui Prödhol Gustav, *Kriminalgeschichte* (trei volume), şi prin ziare:

— Nu, dragă. Dillinger a părăsit-o pentru o prietenă de-a ei şi atunci a vrut să se răzbune şi l-a vîndut poliţiei contra cinci sute de mii dolari. Ea voia să-l predea viu şi i-a spus şefului de poliţie aceste cuvinte: „Să nu-l omorîţi în faţa mea. Nu vreau să fiu complice la crimă”. Ei au zis: bine. Ea a cerut plecarea în Europa şi drept de port-armă. Asta a fost!

Doamna T. continuă:

— Eu spun ce-am auzit de la alţii. Deci din gelozie l-a vîndut pe Dillinger. L-a luat la un film. Purta o rochie roşie. Consemnul era să arunce, la picioarele lui, atunci cînd vor ieşi, poşeta. L-au împuşcat.

În acest moment intervine din nou Thomas B.

— Nu. A aruncat o batistă jos. Atunci băieţii de la poliţie l-au făcut ciur. Dar şi el era cu banda, păzit de 35 de gangsteri. Deci a fost ceva!

Doamna T. continuă:

— Atunci femeia a intrat sub protecţie politică. A trebuit să-şi facă mai multe operaţii estetice. Una la New York şi alta la Paris.

Intervine prompt Thomas B.:

— Nu. A făcut două operaţii estetice în America, una la New York şi alta la Los Angeles, şi a intrat sub protecţie politică.

Doamna T. continuă:

— După ce i-au răpit copilul pe vapor – copilul făcut cu Dillinger –, ea a venit totuşi acasă. A ajuns la Constanţa şi apoi la Bucureşti, cînd s-a scris şi în presă.

Thomas B. intervine:

— Nu. A intrat pe la Hamburg şi a venit direct la Timişoara.

Doamna T. continuă:

— Aici, la Timişoara, se zice că a fost căsătorită cu un domn mai tînăr, pe care l-a susţinut material. La un moment dat el a părăsit-o, iar pe ea au găsit-o moartă de stop cardiac într-o duminică. Atunci el a putut să moştenească tot.

Thomas B.:

— A moştenit pe dracu. Femeia aceasta a murit de moarte naturală şi săracă. Ascultaţi ce vă spun eu!

Doamna T.:

— În orice caz nu a părut suspect nimănui. În scurtă vreme a şi fost uitată. Era micuţă, grăsuţă, cu un ten alb, fardată, rujată puternic, cu părul vopsit cînd negru, cînd şaten, cînd blond, cînd roşcat. Cred că era totuşi foarte bogată.

Thomas B.:

— Adevărul este acesta. A venit prin Hamburg. Cînd a venit, escortată de şase agenţi ai *Efbiai*-ului, era bogată. Americanii au predat-o poliţiei germane. Poliţia germană a predat-o la cehi. Poliţia cehă – la unguri. Aşa a ajuns ea în România, din poliţie în poliţie, dar mai întîi la Bucureşti. Acolo a cerut, pe lîngă protecţia poliţiei, şi protecţia Siguranţei. Aşa erau instrucţiunile de la *Efbiai*. Pe urmă a fost escortată la Timişoara, unde a fost predată şefului Siguranţei, care răspundea cu capul de ea. Nici nu a ajuns bine la noi, cînd au apărut gangsterii. Abia a avut timp să fugă undeva pe o străduţă din spatele Abatorului, să se ascundă într-o pivniţă. Ştiu şi casa. A patra de la blocuri, cum stai cu spatele la Abator. Abia a apucat şeful Siguranţei locale să o anunţe că e urmărită. Precis că bandiţii americani au mituit pe cineva de undeva, înţelegi, dragă, aşa că repede au aflat unde se ascunde tuşa voastră. Întîi cred că au mituit poliţia americană, şi după aia pe-ai noştri. Aşa i-au dat de urmă. Pînă la sfîrşit a murit de moarte naturală. N-a mai urmărit-o nici dracu în ’47. Cine avea timp de ea după război! A murit în mizerie, într-o biată cămăruţă. În 1966 am fost s-o văd în Calea Buziaşului, cum intri pe stînga, a patra alee, tocmai la capăt. Totul era neîngrijit. Pe cruce se mai vedea scris ANA SAGE. O cruce de lemn şi numele. Atît. Dar asta a fost în 1966. Acum nu ştiu ce mai e pe-acolo. Puteţi să mergeţi cu toţii să vedeţi dacă a mai rămas ceva.

Nu s-au dus nici atunci. Nici nu se vor duce vreodată. Ei au nevoie de *cevaviu*. Cărţi, ziare şi reviste. Tot mai clar se decupează o presupunere.

Ana Persida C. – tuşa Ana – nici nu e de fapt femeia care l-a vîndut pe Dillinger. Totul nu e decît produsul unei mitomane şi al unei mitomanii generalizate. Atunci cum să scrie cartea? Dacă personajul principal e fals? Are o identitate (reală) falsificată? Cu-atît mai bine literaturii! Vor scrie – pînă la proba contrară – un roman despre mărirea şi decăderea unei mitomane. Pînă nu le va sosi cea mai serioasă monografie consacrată lui Dillinger de către un mare istoric american, nu au ce face. Aşteaptă şi se bazează deocamdată pe tot ce au aflat de la sursele 1, 2, 3, 4, 5. Dar mai ales, *Sursa 1*. Articolul din *Orizont magazin*. Acest fragment care lasă loc liber unei imaginaţii aiuritoare:

„În România s-au aflat mult mai tîrziu amănuntele despre adevărata identitate a Annei Sage, care era cunoscută publicului autohton din relatările presei şi din fotografiile publicate. Unui funcţionar ceferist din Iaşi, originar din Comloş, văzînd fotografiile, i s-a părut că recunoaşte în Anne Sage pe ruda sa emigrată înainte de 1914. S-a adresat unui birou de informaţii din Chicago care i-a confirmat bănuiala. Anne Sage nu era altcineva decît Ana Cumpănaş. Ştirea a trecut prin mai toate publicaţiile ţării.

În SUA, Anne Sage a fost nevoită să se ascundă de banda lui Dillinger, care voia să-şi răzbune şeful ucis. Un an mai tîrziu, Ana C. se reîntoarce, bogată, în România. O vreme locuieşte la Lunga. Apoi se stabileşte în Bucureşti, terorizată de gîndul că ar putea fi găsită de complicii lui Dillinger. În ajunul celui de-al doilea război mondial se stabileşte la Timişoara. S-a recăsătorit cu un geambaş din Comloş (toate aceste informaţii provin de la Ioan Grofşoreanu). Dar şi noua căsătorie era sortită eşecului. În data de 29 aprilie 1947, cotidianul *Temesvarer Zeitung* publică ştirea despre «decesul Femeii în Roşu»: «Acum cîteva zile a decedat în locuinţa ei din cartierul Elizabetin Ana Cumpănaş, în vîrstă de 58 de ani» (sic). Moartea ei n-ar fi stîrnit nici cea mai mică vîlvă, dacă n-ar fi murit însingurată şi părăsită, aşa că vecinii au trebuit să anunţe poliţia care a spart uşa.

Nu numai viaţa lui Dillinger a devenit o legendă, despre care s-au scris nenumărate cărţi şi s-a turnat un film, dar şi cea a Anei Cumpănaş, care a fost înmormîntată în cimitirul săracilor din Timişoara. Moartea acestei femei le-a părut foştilor ei concetăţeni oarecum misterioasă. În Comloş se povesteşte că oamenii lui Dillinger ar fi găsit-o totuşi pe trădătoarea Anne Sage. Au răzbunat uciderea şefului lor, omorînd-o pe Ana Cumpănaş, fără a

lăsa urme. Se pare că ar fi gîdilat-o pînă ce a murit. Vecinii, se mai spune, au auzit rîsetele Femeii în Roşu”.

* * *

Pînă va sosi cartea mult aşteptată din America, nu prea au ce face. Îşi dau din cînd în cînd telefoane. *Emdoi* informează că a găsit interviul dat de tuşa lui Brunea Fox, plus alte nenumărate poveşti palpitante, care ar putea să le fie de folos. Se pare totuşi că tuşa e chiar Anne Sage. Caută şi *A.* în presa timişoreană dintre războaie. Chiar ea e! Totuşi, nu fac nici o mişcare pînă la sosirea monografiei lui Toland. *Emdoi* se ocupă de corectura la şpalturile cărţii care stă să-i apară. *Emunu* încheie o carte despre jurnalul intim, o predă la „Cartea Românească” şi începe lucrul la o teză despre moralişti. *A.* scrie şi ea, una, alta. Nu uită de îndatoririle ce-i incumbă în problema găsirii surselor şi începe să-l caute în subsolurile Bulevardului Victoriei, casă de casă, pe un domn bătrîn, A.L. Cel mai bun prieten al lui Ghiţă. Factorul poştal e un factor decisiv în această anchetă. Suspendă cercetările: A.L. a murit acum patru-cinci ani, într-un subsol, în mare mizerie. Subsolul era plin de hîrţoage vechi, ziare mai ales, pe care – să nu-şi facă nimeni vreo iluzie! – le-au dus copiii la şcoală. Deci nimic. Pistă închisă. Ca şi – în continuare – aceea spre fostul prim-procuror (la care încearcă în zadar să ajungă).

Între timp, sosesc din America nişte cărţi. *Ultimele 100 de zile*, scrisă de Toland. Se aruncă asupra ei. Îşi închipuie că sînt ultimele 100 de zile ale lui Dillinger. Aş! Ale celui de-al doilea război mondial (cu Stalin ca personaj principal, şi nu cu Dilly boy). Răsare şi o carte despre prohibiţie (necomandată), dar la ţanc. Cei trei se mai animă, deşi problema rămîne în continuare una şi aceeaşi: identitatea *reală* a „femeii în roşu”. *Emdoi* face totuşi un plan provizoriu al viitorului roman, intitulat (pentru uz intern) *Dillinger şi tuşa Ana*, compus în 23 de puncte. Îl expediază celorlalţi doi prin poştă. Unele puncte îi interesează, le înfierbîntă imaginaţia. De exemplu, punctul 4. „Naşterea lui Steve şi începutul primului război. Contextul trebuie valorificat hiperbolic: o femeie care iubeşte pe altcineva şi este totuşi obligată să-i nască un prunc celui pe care nu-l iubeşte, dar îi este soţ, poate să declanşeze şi un război mondial! (atentatorul de la Sarajevo are urmaşi – nepoţi de frate care au trăit pînă nu demult în România!) etc.” Dar şi punctul 5. „Atitudinea celor din Comloş faţă de

războiul mondial. Prilej de incursiune în epoca din romanul *Tobit*, cînd oltenii de sub stăpînire austriacă se stabilesc în Banat – cazul comloşenilor care au şi obiceiul să sărbătorească aniversările de 200 de ani de la eveniment (1934). Într-un fel, ei sînt încă de atunci dizlocaţi, aşa cum va fi mai tîrziu Ana (şi toţi emigranţii români de care ne vom ocupa).” Alte puncte, în schimb, nu le prea stîrnesc entuziasmul. Oricum, timp mai e. Să vină cartea despre Dillinger! Într-un tîrziu, prin iunie ’86, ea vine. Dadadadada! Anne Sage e tuşa Ana! „O femeie originară din România.” Fotografia. Ea e!

Din acest moment, soarta cărţii e pecetluită. Nici o mitomanie, nici o fabulaţie! Totul s-a întîmplat în realitate! Deci un roman-document. Un roman realist, în sensul „neţărmurit” al cuvîntului. Peste două luni se vor răzgîndi. Nici-nici. Şi-şi.

* * *

Pînă atunci îşi trimit grabnic, tot prin poştă, eseuri. Nude cogitări. De data asta, strategice. Planuri de atacat cu succes un roman sau-sau/nici-nici. Aici se simt toţi trei mai în largul lor. Scriu mult. De fapt, *mai* mult, *Emunu* şi *Emdoi*. *A*. îi susţine cu fişe bibliografice pe tema „cum se poate scrie un roman senzaţional, în 1986”. Deci în avanpost.

Emunu opinează intr-un fragment teoretic: „Orice act de instituire a literaturii senzaţionale (pentru că pe aceasta o avem în vedere) implică o strategie a permanenţei şi una a modei. Inconştiente, desigur, şi una, şi alta. În primul caz, difuz, ambiguu, instabil, contradictoriu, filonul permanenţei se raportează la nostalgia *întoarcerii*, la tentaţia întemeierii mitice. În cel de-al doilea, pe care postmodernismul îl numeşte *après-coup*, moda ordonează, ca într-un veritabil «retour du refoulé» freudian, logica ilogică a acestei lumi de aer, de fum sau hîrtie. Desigur, identitatea lumii nou create e dată de perfecta ignorare a legilor ce constituie «universuri». Planurile se năruie, distanţele dispar, diferenţele se estompează. Totul trece în avanscenă, ordonîndu-se şi desfăcîndu-se după necesităţile spectacolului /…/Confuzia valorilor ajunge la paroxism, iar semnificaţiile se irosesc într-un *hedonism facil* (Guy Scarpetta, *L’Impureté*). În acest sistem, aberantul şi absurdul îşi adjudecă rolul de liber arbitru, un sinonim a ceea ce Broch numea «vesela apocalipsă» /…/Scrierile senzaţionale propun o tehnică a

neterminatului, căci senzaţionalul nu se epuizează niciodată într-o singură «reprezentaţie». Voioasa apocalipsă devine, aici, un haos riguros”.

La fix! Iaca şi postmodernismul. Iată-i (cu un pas) în avan(t)post. *Emdoi* susţine, ba chiar dezvoltă tema, o prelungeşte pînă în America. Remarcă şi el că toate semnificaţiile de adîncime se risipesc în acel hedonism facil. Îi place formula lui Scarpetta. Şi adaugă: „Cît de mult seamănă aceste trăsături cu cele decelabile în postmodernismul practicat de artiştii sfîrşitului de imperiu, pe de o parte, şi postmodernismul prozatorilor americani din societatea post-industrială, pe de altă parte? În ambele, într-un fel sau altul, cîte o «voioasă apocalipsă». Întîmplarea a făcut ca subiectul nostru să pună faţă în faţă chiar aceste două lumi – imperiul care se destramă (cu Musil, Broch, Roth etc.) şi germenii societăţii superindustriale americane (cu Vonnegut, Barth, Gardner, Brautigan şi alţii). Ei, bine, am evitat capcana de a scrie un roman postmodernist şi de a ne raporta la vreunul din cele două sensuri ale termenului. Aşa credem”.

A. e mută de surpriză, admiraţie şi mai ales spaimă. Presimte că va trebui să scrie ceva între Musil şi Barth, între Broch şi Vonnegut. Are brusc o nostalgie a „marii forme”. Se gîndeşte cu jind la ceva fluent, de tip cauză-efect, cu personaje-personaje („avea o tristeţe, o nelinişte mocnită”; „în ochii de culoarea alunei i se citea” cutare şi cutare), cu perfect simplu în coada frazei spuse de naratorul omnipotent şi omniscient („o.k., zise John sigur pe sine şi ieşi”). Da de unde atîta siguranţă de sine? De unde mediocritatea (întreită) de a putea face fără mustrări de conştiinţă (teoretică) aşa ceva? Şi încă foarte bine! Spaima creşte. Nu vor putea scrie niciodată un roman serios, beton armat, fără fărîmiţări, autobruieri, puneri în abis la tot pasul. Deşi presimt că de mult s-au fumat şi aceste trucuri. Deci cum? Pînă la urmă cum o să facă? Ce o să scrie? Calmcalmcalm. *Emunu* şi *Emdoi* n-au nici cea mai mică îndoială că pînă la urmă o să iasă bine. Siguranţa lor (susţinută la fiecare în parte de un temperament adecvat) mai stăvileşte agitaţia ostentativă şi cam isterică a lui *A.* Îi înăbuşă (din faşă) spaima de necunoscut. De romanul pe care-l vor scrie, oricum – asta au decis –: nici-nici/şi-şi.

Deci pînă atunci, pînă la ora fatală a începerii, o ia fiecare pe cont propriu. Deocamdată, lecturile. *Emunu* – poveştile cu America. *Emdoi* – poveştile cu ziariştii interbelici. *A.* – poveştile cu Timişoara şi Comloş. Adună cărţi vechi. Hărţi vechi. Reviste. Almanahuri de film. Tratate de istorie. Ilustrate. Jurnale de front din prima conflagraţie. Caiete de

suveniruri ale unor domnişoare de dinainte de prima conflagraţie. Scrisori interbelice. Rochii vechi din anii ’35, pălării, poşete, pudriere, ochelari, cutii de medicamente, cafea şi ceai din aceeaşi perioadă. O întreagă recuzită pentru marele spectacol. Se pregătesc. Au trac. Aşteaptă vara fierbinte. Într-un tîrziu, soseşte.

Luna august, 1986. Cei trei sînt acum, în sfîrşit, împreună, aici la Comloş, în apropierea graniţei, cu gîndul la Lunga. La Lunga! Căldură mare. Sleială în picioare. În schimb, „cu o minte mai tăioasă şi rece decît lama unui stilet”, au descoperit, în timp ce se fîţîiau printre băgrini, cum vor scrie.

Fiecare în cîte o cameră. Trei camere. Trei maşini de scris, după cum urmează: 1. *OlivettiSTUDIO46* – car mare (*Emdoi*); 2. *Consul* – car mic (*A.*); 3. *OlivettiLettera32*, car mic (*Emunu*). Trei topuri de hîrtie ministerială, cîte două indigouri, trei mese de lucru, trei fluiere (în formă de vapor – o formă simbolică, desigur, deoarece *Emdoi* a sosit de la Bucureşti tocmai cînd pe Bega se sărbătorea, ca la Mangalia, „Ziua Marinei”). Fluierele – pentru comunicări importante (sistem morse, cod secret). Chestiunea e rezolvată deci cu bine.

O altă problemă care se ridică spinos (tot în timpul fîţîielii fără scop prin parc, printre tufele de trandafiri) e cum vor semna. Poate cu pseudonime. Poate cu numele adevărate. Depinde. Cine poate şti de pe acum? Chestiune foarte delicată. Fiecare cu identitatea lui. Dar şi cu diferenţa! Cu o personalitate. Cu un temperament (artistic). Cu o Weltanschauung. Dar mai ales cu un stil! Cu un limbaj, cu o – vorba ceea – scriitură *proprie*. Un Ilf şi Petrov în trei. Ceva de groază! Pe *A.* o apucă din nou spaima. Parcă şi vede coperta. Cu ce titlu? Cu ce nume? Pînă la urmă, cu acelaşi calm atoatebinefăcător, cei doi o liniştesc. Mai e timp. O să vadă *după*.

După ce? După ce vor termina de scris. Să vadă cum iese pînă la urmă. Da oare cum o să iasă, aşa, la şase mîini? intră iar în alertă *A.* Calmcalmcalm. Şi tot aşa, cu blînde persuadări şi încurajări – după principiul fie ce-o fi –, ajung (toţi) la concluzia că fiecare nume de pe copertă va fi, de fapt, pseudonimul celuilalt. Aşa, prin permutări. Deocamdată nu contează nici cum vor semna, nici ce titlu vor alege.

Se plimbă aiurea prin parc şi îşi spun franc, dar cu prietenie blîndă, ce cred unul despre altul. Se grupează, tot prin permutări, doi cîte doi, şi-i aruncă celui de-al treilea, cu tandreţe, adevărul (despre cum scrie – căci numai asta contează) în faţă. În ciuda tuturor spuselor, continuă să se simtă

toţi trei foarte bine. Parcă ar fi vorba despre alţii, nu chiar despre ei. Parcă ar sta la o divăneală, cum se spune aici, la Comloş, unde tocmai au fost trecuţi în registru la miliţie şi au terminat discuţia de la primărie.

Ar givăni puţin de-adevărat cu *Sursa 6* (pe care o indică drept sursă principală de informaţii *Sursa 1*). Domnul G. de la sucursala C.E.C., specialistul local în problema *Dillingerşituşa Ana*.

Ies în fine din parc şi pătrund în sucursală cu sentimentul că trebuie să dea, dintr-o clipă în alta, atacul la o mare bancă americană. Casa de bani e deschisă. Cîteva zeci de lei. Dar ea, *Cassa*, ar putea fi mîndria oricărei bănci adevărate din Chicago.

În încăpere – nimeni. Doar domnul G. Distins, impozant. Cămaşă albă cu mîneci scurte. Din cînd în cînd, la intervale neregulate de timp, apare un bătrîn, parcă de pe altă lume. Are probleme locomotorii, de auz, văz şi dicţie. Poate paznicul (îşi transmit telepatic cei trei). Mda. Cine să ştie? Oricum, ca să nimbeze cu mister descinderea la banca din Comloş, nici unul nu are curajul să întrebe cine e, de fapt, bătrînul cu pricina. De fapt, nu e singurul personaj care-i lasă perplecşi pe vizitatori. Presupusul paznic se intersectează, la aceleaşi intervale aiuritoare, cu o bătrînă. Şi ea, parcă din altă lume. *Sursa 6* scoate din CASSĂ un carnet. Va da informaţii. Va fi sursa cea mai autorizată, după siguranţa din voce şi cursivitatea cu care citeşte ce e însemnat în carnet. Deci:

> „Întîi rudele. Tata – Ioan. Mama – Marta. Ana s-a născut la Comloş la 1891. S-a căsătorit cu Mihai Ciolac din Lunga. Au emigrat în 1914 în America. Acolo s-a născut Steve. Soţia lui Steve e prietenă bună cu Maria lui Lonte, care-i în SUA, dar vine des pe la Comloş. Deci să continui: în 1924 Ana se căsătoreşte cu un sîrb. Unu Martin. Vine cu acest Martin aici, la Comloş, prin ’24-’25. Apoi îl lasă şi pe ăsta şi se căsătoreşte cu un ardelean, de pe lîngă Cluj, Suciu. Ei, acolo, îi mergea foarte bine. Ştiţi povestea cu fetele. Avea o casă plină cu de-alea. Între ele – fata unui bogătaş din Chicago. Ea frecventa casa fără ştirea părinţilor. Văzînd aceştia că fata vine tîrziu acasă, au pus-o sub urmărire. În fine, poliţia îi dă de urme şi vede cu ce treburi se ocupa fata. Cu aceeaşi ocazie se descoperă că tuşa Ana era proxenetă. Legea americană ordonă în asemenea împrejurări expulzarea. Au vrut s-o expulzeze. Ea – nu şi nu. Încearcă prin orice mijloace să rămînă. Găseşte chiar mijlocul cel mai bun. Să-l toarne pe Dillinger, care trăia şi cu ea, şi cu o prietenă de a ei. Deci îl toarnă. Povestea cu cinematograful o cunoaşteţi desigur din presă. Corect e că trebuia să se aplece să-şi ridice batista şi să se şteargă cu ea la nas. Atunci poliţia putea să tragă. S-a suflat la nas şi poliţiştii l-au împuşcat pe bandit. Ea primeşte cei 10 000 de dolari premiu şi pleacă imediat din America, prin lume. Un an şi mai bine a stat la Cairo. De-acolo vine drept la Comloş, în ’36. Se întîlneşte cu G.P., un bărbat foarte frumos, care trăieşte cu ea pentru bani, fiindcă era mai tînăr. Trăieşte cu ea pînă o sărăceşte. Ea se amăreşte foarte tare. Se îmbolnăveşte grav de inimă şi moare subit la familia Rusu, în 1946. (Cum? Nu în ’46? În ’47? Ştiţi sigur? Bine, staţi să corectez atunci anul în carnet. Buuun.) Deci, decepţionată, moare în ’47, subit, de inimă, la familia Rusu. Este adevărat, unii vecini susţin că a fost

asasinată, pentru că au auzit atunci seara nişte voci. Ca şi cum ar fi vorbit tuşa cu cineva. Dar autopsie precis nu i s-a făcut. De asta sînt sigur! Şi de înmormîntat, au înmormîntat-o în colţul săracilor. Despre Ana aş mai putea afirma că a fost analfabetă. Faptul este dovedit de următoarele. În ’24, cînd a venit odată în ţară, aici la Comloş avea o prietenă, pe Maria Ardelean, care-i moartă. O ia pe această Maria şi pe încă una, Ana Cotoară – care-i moartă şi ea, ca să meargă împreună la Bucureşti, la ambasada americană. Acolo trebuia să ridice nişte bani. Fiindcă nu ştia nici măcar să semneze, a pus-o pe Ana Cotoară să iscălească ceva în locul ei, zicînd că nu vrea să-şi dea jos mănuşile, aşa doamnă mare se simţea! O analfabetă! Dar aici în sat era foarte bine văzută, pentru că l-a trădat pe inamicul public numărul unu al Americii şi a scăpat lumea de un asasin. Deci a făcut o faptă bună. Vezi numa că satul nu prea ştia de chestia cu prostituţia şi prohibiţia. Deci puteţi reţine că era bine văzută”.

Cei trei reţin. *Sursa 6*, deosebit de amabilă, furnizează cîteva informaţii preţioase. Oamenii din sat care mai trăiesc şi mai ştiu poveşti cu America. Le mai dă împrumut şi un caiet în piele de viţel, un fel de jurnal, în care au notat, unii peste alţii, strămoşii săi, de la sfîrşitul veacului trecut pînă la războaie. Acest caiet va juca un rol important în scrierea cărţii.

Dar pînă atunci, în Comloş continuă să fie 6 august, la prînz. Căldură foarte mare. Presimţirea furtunii. Nimeni şi nimic nu-i poate însă întoarce din drum. La Lunga! La Lunga!

Satul Lunga e de fapt o continuare a centrului de comună. O stradă lungă şi largă, pînă la graniţă. Înainte de a intra în satul ce a devenit un fel de simbol al ţelului lor, Comloşul se desparte de ei prin cîteva privelişti. Prima e o moară cam veche. Are două etaje. Seamănă cu toate morile din Banat. Doi bătrîni stau la gura unui fel de jgheab cu saci. Deocamdată nu curge nimic. Bătrînii aşteaptă. Dinăuntru se aud angrenajele, maşinăria. *A*. îşi închipuie roţi, curele, jgheaburi, praf alb, munţi de saci.

— Merge moara? Merge?

Întreabă trei toţi deodată. Uită să salute. Reiau.

— Bună ziua.

— Zîua bună.

— Merge moara? Mai merge?

— D-apăi!

Atît. Parcă ar fi o moară părăsită, deşi se aude clar că mai merge. E moara dintr-o fotografie. Reclama din *Suflet nou*. Foaia sătească a Comloşului face reclamă pentru prima Moară cilindrică-Adolf Birtler cu prilejul Anului Nou 1935. Au cîteva numere din *Suflet nou* cu ei. Se aşază pe marginea şanţului din faţa morii şi răsfoiesc acest număr 1 din 1935. Moara e cea din fotografie. *Pare* că e cea din fotografie. Unde ar putea fi

însă cea mai bine asortată băcănie şi cel mai confortabil restaurant – amîndouă, zice revista – ale d-lui Romulus Stanciu din Comloş. „Clienţilor le stă la dispoziţie: radio, cărţi literare, precum şi toate ziarele şi revistele din ţară.” În acelaşi număr li se mai face reclamă lui Sinberger – manufactură (Jimbolia), Anton Michal, sticlărie (Jimbolia), Szerelmy din Jimbolia, cu librărie, papetărie, dar cel mai insistent – după corpul de literă – lui „Ioan Ureche din Comloş. Măcelar şi cîrnăţar român. Serveşte curat, conştiincios – marfă de prima calitate”.

Li se face brusc foame. Hotărăsc să mănînce mai încolo, pe drum, după discuţia cu *Sursa 7*, doamna T. (pe care le-a recomandat-o *Sursa 6*). Nu se pot ridica de pe marginea şanţului. Foame, sete, căldură, sfîrşeală. Senzaţie de sfîrşit. De fapt, n-au stat pe nici o margine de şanţ atunci, lîngă moară. Îşi închipuie abia acum că au stat atunci pe marginea şanţului să se odihnească, dar mai ales ca să poată răsfoi *Suflet nou*, să inspire aerul vechi, de acum 50 de ani, prin pagini, prin toţi porii, ca în curtea Dispensarului, la cîţiva paşi de moară, un fost mic conac, un fost mic palat, totul redus la scară, turnurile, vitraliile, arcadele, coloanele, terasa, treptele roase. Trandafiri sălbatici, flori de cîmp prin fostul parc, ierburi, mărăcini. Aceeaşi senzaţie de sfîrşeală, de sfîrşit, cînd răsfoiesc revista la început de 1935. „*Externe* : Dl. Titulescu a reputat de curînd un strălucit succes/Restaurarea habsburgilor?/mare manifestaţie antirevizionistă la Timişoara/plebiscitul din Sarrenbruck/Zinowiew a fost arestat?/Anglia şi asigurarea păcii/atentate contra lui Hitler. Şi *Interne*: cronici la romanul lui Gh. Atanasiu, *Adelina*/apariţia primului volum din *Estetica*, a domnului Vianu la Fundaţiile Regale/Mircea Eliade, unul dintre creerele cele mai pătrunzătoare şi mai bine dotate ale tinerei generaţii sub treizeci de ani, suflet frămîntat mereu de probleme superioare şi în veşnică goană după perfecţiune, a trecut cu numele graniţele ţării. Revista italiană *Occidente* s-a ocupat de el, nu de mult/Domnişoara Doina Peteanu, o tînără şi talentată scriitoare lugojană, a scos de curînd, sub pseudonimul Anişoara Odeanu, un roman intitulat *Într-un cămin de domnişoare*/Congresul studenţesc, singurul în avalanşa de congrese cari se ţin în decursul unui an, cu o importanţă vitală pentru echilibrarea angrenajului nostru politic şi social/Doi comloşeni în echipa naţională de *football* – faza pentru Balcaniada de la Atena. Internaţionalii Ghiţă Ciolac şi Vasile Chiroiu. Care sat din ţară se poate lăuda cu aşa ceva?/Colinda gospodinei: cozonacul/Idealul frumuseţei femenine la început de an/Axiome: «Ceea ce vorbim trebuie închinat

prezentului – momentului. Ceea ce scriem trebuie închinat viitorului, posterităţii» (Goethe)/*Redacţionale*: Numărul de faţă trebuia să fie în 12 pagini. Din cauze tipografice am fost nevoiţi să-l scoatem în 10 pag. Cetiţi şi răspîndiţi *Suflet nou*. *Suflet nou* urează tuturor sărbători frumoase şi an nou fericit!”

Apoi din nou drum prăfuit. O stradă perpendiculară pe drumul spre Lunga. Soare în creştet. Case cu obloanele trase. Nu mai au poftă de glumit, de explicat cuvinte parcă exotice. Nici un şolocat. Obloane şi chiar – la cîteva case mai arătoase – dar parcă în părăsire veşnică, cu zidurile coşcovite, mîncate de lepră – eslinguri. Găsesc destul de repede casa *Sursei 7*. O poartă masivă de tablă. Din curte – un cîine. Încep să bată, să strige. Cîinele latră. E amiaza. Bat din ce în ce mai tare. Poarta sună ca o tobă uriaşă. Sparge cu bubuiturile ei valurile de aer fierbinte şi lumina prea grea. Au chiar un impuls: să sară gardul. Poate doamna e foarte în vîrstă, poate e la masă şi nu aude, poate e în grădină, poate nu-i acasă. Toate presupunerile se spulberă într-o clipă. De undeva, din fundul curţii, o voce tună: „Intraţi! Ce naiba! Nu se vede că-i deschisă?! Îi des-chi-să! Intraţi odată!”. Cei trei intră cu teamă. Încă nu se vede nimeni. Doar vocea le mai răsună în urechi. Se opresc pe cărarea pietruită. De-o parte şi de alta, flori, viţă, copaci. Împietresc şi ei. Apare *Sursa 7*. Pe feţe le înfloreşte un zîmbet, dar devin brusc serioşi; se prezintă cu gravitate – „trei scriitori”. „Aaaa! Cazul Ana Sage! Cunosc! S-a făcut! Poftiţi înăuntru. Poftiţi-poftiţi, pînă îi cotonogesc pe ăştia doi.” Ăia doi sînt probabil doi nepoţi veniţi de la oraş la ţară. Şi doamna T. e aici în vilegiatură. Băieţii nu se vor arăta la faţă nici un minut, dar voi pîndi după uşa sufrageriei. Vor trage cu urechea la ce povesteşte tanti despre America. Unul din băieţi îl strigă pe celălalt destul de tare, ca scriitorii să îl audă: „Mirce! Vino, mă, aicea, să ne bage şi pe noi în carte!”. Cel care trebuie să răspundă la apelativul „Mirce!” tace chitic, dar se supune ordinului. Se va ascunde după uşa de sticlă, se va tupila şi va trage tot timpul cu urechea la ce povesteşte tanti. Celălalt a avut, într-adevăr, intuiţii corecte. Au intrat amîndoi – iată! – în carte, printre aceste fraze pline de energie ale *Sursei 7*:

> „Da, cunosc! Cazul Ana Sage! Nici o problemă! S-a mai scris! Parcă poţi să-i opreşti pe ăştia să scrie? În orice caz, femeia în chestiune, tot ce pot să spun e că am destule amintiri despre ea de la bunica. Bunica mea a fost şi ea în America. Era prietenă intimă cu tuşa asta Ana, fiind din acelaşi sat şi ajungînd în acelaşi oraş, la Chicago. Da asta a fost demult, chiar la început; imediat după ce au ajuns, vai de mama lor, că nici una nu mai avea mamă şi era mare mizerie şi sărăcie. Ăia, americanii, dracu să-i pieptene, s-au pus pe grevă. Nu

ştiu exact ce şi cum. Numa că deodată au zis halt! şi s-au băgat în grevă, la o fabrică. Ana asta, cum era săracă – da v-am spus că numa la început a fost aşa – şi cam proastă, hop, să cîştige un ban, se bagă peste ăia în grevă şi glonţ la patron că ea vrea să lucreze. Apăi nici ăia cu greva nu erau de azi, de ieri. Cînd au luat-o pe tuşa la o fugăritură, s-o omoare, nu altceva, că le stricase, vezi doamne, ştraicu. Şi cum credeţi că s-a salvat? La bună-mea. Care şedea afară într-o curte şi făcea tăiţei. Era o casă din Chicago, undeva la margine, cu mulţi d-ai noştri, şi bunica, drăguţa de ea, îşi cîştiga pîinea făcînd tăiţei, chiar pîine, colaci, mîncare pe bani. Avea o masă şi un cazan în curte. Acolo, un fumărai, şi-o mizerie! Şi cum stătea şi făcea tăiţei, hop prietena ei, Anişoara, fugărită de grevişti. De ştraicheri, cum se zice pe-acolo, dracu să-i ştricuie-n patru. S-o omoare, nu altceva! Pînă bunica, scumpa de ea, a pus mîna pe sucitor şi dă-i pe grevişti, pînă ăia s-au speriat şi au lăsat-o pe tanti Ana în pace. Aşa a salvat-o bunica şi de-atunci au fost prietene şi mai bune. După aia, n-a mai avut nevoie de bunica. Ea, cu fetele, cu hotelurile, alcoolurile, cafebarurile. Aşa a făcut avere. Avea o prietenă bună, fata unui preot din Ardeal. Aia era amanta lui Dillinger. Poate că şi tuşa era. Ce nu ştiu nu pot să spun! L-a turnat pe Dili şi a dracu să fie ei de americani, un leu nu i-au dat pe turnătorie! Pînă atunci însă, cînd au dat-o afară din America, i-a mers bine cu fetele şi toate chestiile. Au zburat-o afară şi a umblat teleleu prin lume, Dumnezeu ştie pe unde şi cîtă vreme. Am uitat să spun că pînă la război a mai fost aici, la Comloş. Avea o prietenă, una Ardeleanu, şi pe bunica mea, femei cu carte, care veneau şi ele acasă din cînd în cînd. Odată s-a dus la Bucureşti la ambasada americană să ia nişte bani sau nişte hîrtii, naiba ştie ce trebuia să ia de-acolo – şi a pus-o pe bunica să semneze în locul ei, zicînd că nu vrea să-şi dea jos mănuşile. Hă! aşa doamnă se credea, cînd ea era de fapt analfabetă. Ce ziceţi? Citea cărţi şi reviste de film? Te cred şi eu! Se uita la poze! Că toată ziua altceva n-a făcut de cînd a venit la Timişoara. I-a tocat unu, dracu-l mai ştie cu cîţi ani mai tînăr ca ea, toţi banii, că avea ceva avere cînd a venit. Bani şi bijuterii. Era foarte pedantă. Fiecare batistuţă o călca. Numa una era şifonată, aia în care ţinea nişte bijuterii. Da nu multe. Eu am văzut un inel cu piatră roz, un colier de perle şi poate încă două trei inele. Deci avea ceva, de i-a putut cumpăra lu ăla o cameră combinată, la modă, o vilă, o maşină ultra şi cîini de vînătoare. Da cînd s-au gătat banii, s-a gătat şi dragostea. Biata femeie a ajuns să stea într-o cameră cu chirie la un comisar, unu Rusu. Dar chiria i-o plătea fostul drăguţ, pilaru de cai, Ghiţă. El îi mai aducea una, alta. El s-a ocupat de lucruri, de autopsie, de toate. Nu ştiu cu ce l-a avut ea pe acest om la mînă, dar adevărul este că el s-a ocupat de ea şi după moarte. De murit, a murit de inimă. Vă daţi seama cît a putut suferi femeia asta! Mie, vă spun sincer, şi acum mi-e milă de soarta ei, căci era o femeie foarte cumsecade. Am auzit că ăia de la poliţie, cînd au spart uşa să vadă ce-i cu Ana Sage, au găsit pe masă două ceşti de ceai. Exclus! Ea era foarte pedantă şi curată. Normal ar fi fost să fie spălate. Ea nu le-ar fi lăsat acolo. Deci m-am gîndit eu cu mintea mea de atunci şi cu aia de acum, ori că i s-a făcut rău de la inimă brusc şi n-a mai apucat să le spele, ori că a omorît-o persoana cu care a băut ceaiul, cumva prin otravă sau sugrumare, şi tot n-a apucat să le spele. Am auzit că era îmbrăcată ca vai de lume, într-o cămaşă de noapte zdrenţuită. Bine. Accept: era săracă! Dar ea, o femeie atît de pedantă… V-am spus, fiecare şerveţel era apretat şi călcat, fiecare batistă. Nu înţeleg nici azi ce şi cum a fost atunci în ’47. În orice caz, mie personal toată povestea nu mi-a mirosit a bine. Prea era cusută cu aţă albă, nu? Ce părere aveţi?”

Cei trei au exact aceeaşi părere. Nici lor nu le miroase a bine, nici unul nu-i chior să nu vadă aţa albă din cusătură. Aprobă. Mulţumesc de informaţii şi părăsesc *Sursa 7*. Secătuiţi de foame şi sete. Ies din nou la drumul mare. E ora 13 şi ceva. În aer, presimţirea furtunii. Timpanele vîjîie.

Gîturile sînt uscate. Picioarele moi. Prin mijlocul drumului, apoi, cînd încep primele case din Lunga, pe lîngă gard, pe lîngă zid. La scurtă vreme după ce au lăsat în urmă Comloşul, moara, o baltă cu gîşte şi raţe, îi ajung două femei. Au rochii de mătase înflorată, părul permanent şi o sacoşă mare de vinilin maroniu pe care o ţin împreună, de cîte o toartă. „Ştastekupili." Au înţeles toţi trei. *Emdoi* şi *A*. de la orele de rusă din liceu, printr-o mică analogie, *Emunu* de la programul televiziunii Beograd şi Novi Sad. Răspund pe trei voci: „Nema nişta". Cele două mic-traficante se întorc acasă la Kikinda pe jos. Au vîndut. Au cumpărat. Deşi sacoşa nu pare plină, femeile sînt totuşi bine dispuse. Au chef de vorbă. Mai întreabă ceva. Nici unul nu înţelege nimic. Abia atunci îşi dau seama cele două că cei trei nu sînt nici sîrbi, nici comloşeni, nici măcar lungani, că trafichează cel mult aer cald. Nu duc. Nu aduc. Nu cumpără. Nu vînd. Merg aşa, a proasta, spre graniţă. „Dovidenia." *Tanti auguri, ciao, je vous salue, good bye*, să ne vedem cu bine, hă, hă, alea o să fie peste o jumătate de oră dincolo, şi ei umblă ca bezmeticii după o urmă, amuşinînd prin praf. Prin praf şi pulbere! Asta o să se aleagă şi de cartea lor, dacă tot au visat să o pună în abis cu drumul spre graniţă care nu duce de fapt nicăieri. Case scunde. Grădini părăginite. Garduri surpate. Cartofi pe marginea şanţului. Puradei şi copii blonzi prin praf. *Aro*-ul kaki al grănicerilor tur-retur. Patrulare. Pruni cu prune acre. Meri cu mere verzi. Scorojeală. Scînduri bătute în cruciş peste ferestre. Soare în creştetul capului. Un geam jos, la înălţimea pieptului. Se uită, din stradă, pe geam. Se vede cerul, o mică mlaştină cu papură în camera mare, da, da, în prînzitor, unde se mănîncă, porumb şi floarea-soarelui, în dormitor, bălării uriaşe, deasupra – cerul înnorat. Casa în care s-a născut Ana. Senzaţie de film polonez. Wajda. Nooo. Nici o şcoală poloneză. Mai bine Stalkerul. O călăuză prin zonă. Doamne, ce film ar ieşi de aici! Da, da, Doamne, Dumnezeule, şi curtea asta, lîngă un fel de dărăpănătură, printre bălării, păsări jumulite şi cîini costelivi, o masă *Biedermeier*. Furnirul plesnit. Un picior fără curbură – un par noduros. Ziare deasupra. Borcane rîncede. Muşte. Un ţigan bătrîn, cărunt, într-un ligheştul. *Liegestuhl*. *Chaise-longue*. Aţipit. Muşte multe. Bîzîit. Aşa. Un vuiet surd în timpane. O presiune în cap. Ţestele gata să plesnească. Parcă au halucinaţii. Da, da, tratament halucinatoriu. *Aro*-ul kaki un nou tur. Simplă patrulare. Norii tot mai jos. Spre 40 de grade. Gata. Halt. O haltă. Pauză de prînz.

Aici, în faţa unei laviţe pe care stau două bătrîne, drumurile se despart. *A.* se duce cu una din ele, cea mai tînără totuşi, mai în puteri, după roşii şi ardei. Cei doi stau cu bătrîna foarte bătrînă în negru. De fapt, ea i-a oprit. De cum au zis „bună ziua”, ea a răspuns „bună maică, bună. Mergeţi dincolo?”. Nu, nu merg niciunde. Atunci au timp de vorbă. „Staţi, maică, să vă întreb ceva dă copiii mei dă la oraş, dîn Timişoara.” Pronunţă Timişoara, nu Cimişoara. Spune „maică”, nu „maichii”. Un amestec ciudat de accente: cînd sudul, cînd vestul. Sud-vestul. „Am, maică, nişte copii la oraş, poate îi cunoaşteţi, stau pă lîngă spitalu ăl mare, unde-i o clinică, poate i-aţi văzut odată, să-mi spuneţi ceva dă iei, că nimic nu mai ştiu ce s-o ales dă biata vieţişoara lor. Doamne, maică, îi rău să fii bătrîn.”

A. pleacă repede cu bătrîna cealaltă. Culeg roşii, ardei iuţi, ardei graşi dintr-o grădină. „D-apoi, grădina noastră. Am ţînut-o că mai scoatem o buneaţă vara dîn é.” Casa, în schimb, n-au mai ţinut-o. Stă să se prăvale. Ei, proprietarii, au venit după război din Ardeal. De unde din Ardeal? De lîngă Satu Mare. Şi, cum e? „Cum să fie? Ca păstă tot.” Mda. Face un fel de pungă, un ştaniţlu din ziare şi înghesuie o grămadă de roşii, ardei iuţi, ardei graşi. Cît face? „Doamne, apără-mă şi mă fereşte! Îi pomană dă sufletu lui bărbatu meu.” Dacă ar fi în Oltenia, ar răspunde bogdaproste. Aşa, spune „mulţumesc frumos”.

Între timp, cei doi o ascultă pe bătrîna în negru. Încearcă să-i pună întrebări. De cînd e în sat, dacă a fost în America, dacă are rude care au fost în America şi s-au întors, cum era înainte de război. *A.* îi întreabă ce au vorbit. Cu greu, ei reproduc următorul schimb de replici:

— Şi, spune, maică, de cînd eşti aici, la Lunga?

— Iau, maică, apăi dă multă vreme, dînainte dă cînd s-or auzît dobili cum or bătut în noauă sute patrusprăzece. În mijlocul satului or bătut dobili şî i-or scos pă români dîn căşile lor şî i-or dus la margine. Pă mulţi i-or dus jandarmii şî i-or puşcat în mlaştină.

— Cînd a fost asta?

— După ce am fost io venită cu părinţii şî eram mică şî or început să bată dobili în sat.

— Eeei, cînd o fi intrat România în război!

— Poate, maică, da eu am auzît tare dă tot cum băteau dobili…

— Bine, dar în America aţi fost?

— Io n-am fost, maică, n-am fost, păcatele mele, că băteau dobili şî i-or scos pă ai noştri cîţiva afară la mlaştină şî i-or puşcat jandarmii. Iar pă cer o

trecut, maică, o stea mare cu coadă. Sfîrşitu lumii am crezut că vine cînd or început să bată dobili.

Mulţumesc. Salută. Bunăziua/zîuabună. Mai fac vreo două sute de metri. *BUFET*. Scot un ziar, îl întind pe una din mesele de tablă verde. Bufetul închis. Nici o fîntînă prin preajmă. Pete de vin, de grăsime pe tabla cu vopseaua scorojită. Ceva lipicios. Muşte. Viespi. *A*. se duce peste drum, la un gospodar, să spele roşiile şi ardeii. E poftită în casă. Ordine. Curăţenie. Bucătăria faianţată. Mobilă albă. Congelator. Frigider. Boiler. Apă caldă! Spală roşiile şi ardeii cu apă rece. Se înfiripă un dialog.

— Ce faceţi pă la noi? Mergeţi la Kikinda?

— Nu. Scriem o carte. Am venit să ne documentăm.

— Aăăăă… Despre Ana aia, femeia în roşu?

— Da.

— Da ce să mai scrieţi, că s-o scris tot! Ce s-ar mai putea scrie? Stau şi mă-ntreb.

— Păi, nu ştim nici noi. De-aia am venit. Să ne documentăm. Să căutăm martori. Urme.

— Hă! Da şi ăştia ştiu că-s proşti! Io nu-s de-aicea dă loc. Am venit mai dă curînd şi mă mir cu ce dracu să mîndresc ăştia d-aici. Auzi! Cu femeia în roşu! Da barăm aţi găsit pă cineva?

— Da. Acuma căutăm o bătrînă care a fost în America. Tuşa Lena.

— Eeee. Da. O ştiu. Vine la ia mereu cineva dă la Timişoara în maşină cu număr mic. Aţi ştiut?

— Nu!

— Să ştiţi! Da ia nu stă mai sus, cum te duci. Fix invers are casa. Aici îi numărătoarea altfel decît la oraş. Aşa că trebuie s-o luaţi înapoi.

Deocamdată, cum s-a văzut, stau pe loc. S-au aşezat toţi trei la masa din faţa bufetului. Viespi şi muşte. Tabla murdară, lipicioasă. Pun un ziar. Mănîncă sanvişuri cu ardei şi roşii. Beau apă. Discută aproape o oră. Fac planuri. Mai întîi, cum să ajungă la pichet. Să se prezinte, să vadă cum e o graniţă. Apoi să dea o raită pe la tuşa Lena. Dacă o fi. Dacă nu – nu.

Au destul material. Destule documente. Surse berechet. Deşi ceva lipseşte. Simt tot mai clar că ar avea nevoie de încă vreo trei-patru martori. Cumva mai ciudaţi. Care să le poată povesti cum se vede de aici, de la Comloş, toată nebunia lui Dilli boy. Mai bine zis, cum se vedea atunci, în jurul lui ’34 şi după. Judecă logic. Cum să se vadă? La cinematograf şi prin reviste! Deci le-ar trebui nişte bătrîni loviţi de damblaua cu Dillinger. Care

să fi văzut filme, să fi citit reviste, almanahuri. Poate chiar cărţi. Dar de unde să-i ia? Unde să-i găsească? Iar stau şi iar cugetă logic.

Deci, teoretic şi practic, ar trebui să dea de urma unui bărbat care să fi văzut la viaţa lui zeci, sute de filme. Un proiecţionist! Asta e! Un proiecţionist pensionar din Comloş. Perfect plauzibil! Dacă se poate, un tip fanatizat de film. De filmele americane dintre războaie. Ideal ar fi (dacă nu cer prea mult de la viaţă) să aibă chiar un fel de manie. O dillingeromanie. Să adune, adică, tot ce se poate aduna în materie. Un adevărat dosar. Cu tăieturi din reviste. Cu transcrieri de dialoguri. Dar mai ales, o memorie vecină cu nebunia. „Aha, un fel de sonat, ca la Breban”, se luminează fericit *Emunu*. Păi, da. „Da! da de unde dracu-l mai scoatem şi p-ăsta tot d-aici, din Comloş?”, se cam nelinişteşte *Emdoi*. Acum e – în fine! – rîndul lui *A*. să le-o spună, plină de agitaţie: *calmcalmcalm*! „Îl găsim şi p-ăsta! Nici o problemă! Şi dacă nu-l găsim, îl inventăm.”

Toţi se relaxează. Ar mînca mai cu spor. Beau apă. Ideile gîlgîie. Un proiecţionist. Un tip care, vasăzică, proiectează la propriu şi la figurat. Un biograf au oricum. Pe Toland şi chiar cinematograful „Biograf”, cu *ph*, din Chicago. Totul se leagă! Aşa. Şi încă unu. Tot un fel de „sursă”. Tot sonat. Cuprins de morb. De acelaşi morb. Le-ar trebui un tip mai tînăr, care să ştie bine engleza, să moară după filmele americane cu gangsteri, să citească, dacă se poate – pentru stil –, mult Chandler, să traducă bine din engleză în română. Cam prea multe calităţi vizibile, pe umerii acestui rîvnit *traductor*. Dacă n-o să-l găsească pe undeva, pe la Timişoara, n-are decît să se proiecteze în el, cu dibăcie, *Emunu* însuşi. Totul le place la nebunie pînă aici.

Chestiunea e, dacă tot stau şi croiesc planuri, cum să disece cartea. În ce capitole s-o taie, s-o împartă. Ce nume să le dea. Ideea de acasă, dinaintea plecării la Comloş, nu li se pare nici acum de lepădat. O structură de dicţionar juridic-penal. Cu termeni bine aleşi, ambivalenţi. Cum ar veni, cu dublă bătaie. Drumul lor, de pildă, chiar drumul pe care-l fac, s-ar putea numi, stricto sensu, *iter criminis*. Dar e cam prea violent. Îl vor înlocui cu *iter spectrorum*. Oricum, părţile mari, naraţiunea făcută „pe bune”, serioasă, artileria grea, se va numi *animus narrandi*. Dacă vreun cititor va crede că e vorba de un suflet care povesteşte, cu-atît mai bine! Dar se va înşela. Căci *animus narrandi* înseamnă în latină „intenţia de a reproduce ceea ce a aflat de la alţii”, iar pentru jurişti, expresia denumeşte mobilul cu care a acţionat făptuitorul. După cum, de pildă, celelalte trei „animusuri”, pe care le aleg

fără să clipească pentru ghiduşiile lui Dillinger şi ale contemporanilor lui, au următoarele înţelesuri. *Animus corrigendi* („dorinţa de a îndrepta”) e, de fapt, tot un fel de delict. O îndreptare spre săvîrşirea unei fapte ce intră sub incidenţa penală. *Animus jocandi*, deşi pare mai zglobiu (o „intenţie de a glumi”), se dovedeşte la fel de grav. Făptuitorul – zice la *Dicţionar* – acţionează din intenţia de a se distra pe seama cuiva. Ceea ce nu-l scuteşte de judecare şi condamnare. La fel şi cu „dorinţa de a sfătui”, de a da înţelepte poveţe. *Animus consolendi*. Care tot după zăbrele duce, în cele din urmă.

Şi tot aşa, delict (literar) după delict, pînă la *perturbatio animi*, care-i clar o „tulburare sufletească” şi poate, uneori, un fel de circumstanţă atenuantă pentru făptuitor.

Ar mai avea nevoie de nişte elemente de bruiere. Nişte scurte fragmente cînd, în ciuda armoniei care pluteşte deja deasupra autorilor, unul sau altul ar avea ceva de obiectat. O părere proprie. O încontrare de forţe. O subminare a competenţei celorlalţi. Chiar aşa. *Conflict de competenţă*. Termen juridic. Deci o situaţie în care două sau mai multe instanţe se declară competente să judece aceeaşi cauză (conflict pozitiv) sau îşi declină toate competenţa de a o judeca (conflict negativ). Se înţelege că toţi trei visează numai la conflicte pozitive.

Au obosit de-atîta cogitare. Mda. Nude cogitări şi astea. Cu ultimele puteri, trag concluzia că, oricum, romanul trebuie să fie, pînă la urmă, vandabil. Să se bată pe el toate categoriile socio-profesionale şi de vîrstă. Să nu-l lase din mînă nici gospodinele, nici profesorii de română, nici Nicolae Manolescu sau Angelo Rinaldi. Ceva brici de deştept! Dar şi pentru larg consum! Un roman popular subminat. Nu chiar la tot pasul, să enerveze, ci exact unde trebuie, cît să se vadă. Un text tăiat. Întretăiat. Da. Dar cît? Cum? Unde?

* * *

La Lunga! La Lunga! Pe graniţă. La graniţă. Acolo. Atît. Aşa.

Din nou pe drum. Un „mic traficant” din Comloşul mic stă pe marginea şanţului. S-a întors de la Kikinda. Îi sfătuieşte să meargă acuma, pînă mai e deschis Robna kuča, magazinul, magazinele. E cel mai bun moment. Ziua cea mai potrivită. El le arată o servietă jerpelită cu tot ce a cumpărat. O sticlă mare de Pepsi, guma za zvakane, patru pachete de Super-Filter, o

veghetă de 1 kg, nişte napolitane pentru copii. Acum e momentul să treacă şi ei dincolo să cumpere. Dar ei nu vor să treacă. Nu au permis de mic trafic. Ei vor doar să ajungă la pichet, să vadă graniţa, grănicerii. Dar mai ales să trăiască starea de frontieră.

Casele încep să arate parcă mai bine. Praful şi pulberea – aceleaşi. În dreapta, nu prea departe, foişoare. Norii tot mai jos. Presimţirea furtunii. În zare – o barieră vărgată. Alb-roşu. Au ajuns! Dincolo de barieră – alte case. PCTF. Punct-control-trecere-frontieră. Un grănicer ţine în braţe un copil de vreo trei ani. Copilul e blond. A mîncat lubeniţă. E în maieu şi chiloţi. Grănicerul e tînăr. Ţine copilul în braţe şi-i spune ceva zîmbind. Scenă dintr-un film rusesc. Ceva foarte omenesc. O duioşie în aer, sub cerul înnourat. „Copilul e a lu tov locotenent. A mîncat lubeniţă şi l-am spălat.” Cei trei se prezintă. Au venit. Bine. Bine au venit. Şi? Şi ce? De fapt, ce vor? Nimic. De fapt, chiar! Ce vor? Să vadă graniţa. Asta nu se poate. Pînă aici, da. Pînă la PCTF. Soseşte şi tov locotenent. Nu au fost anunţaţi? Nu! Arată actele. S-au prezentat la postul de miliţie local pentru luarea în evidenţă şi la subunitatea de grăniceri pentru precizări privind respectarea regimului frontierei de stat. Iată-i! Bine. Şi? Cu ce pot fi ajutaţi? Nu ştiu nici ei. Poate nişte precizări privind… Mmmmda.

— Atunci precizez că aveţi datoria să nu abateţi din drum, nici la stînga, nici la dreapta. Mergeţi înapoi numai aşa, pe mijlocul drumului. Nu vă abateţi.

Salută. Mai stau cîteva clipe. Fac stînga-mprejur. Înapoi. Merg numai pe drum. Nu se abat. Dar o iau pe cealaltă parte a străzii Lunga. Praf. Pietriş mărunt. Scorojeală. Cerul direct prin geamuri. Oboseală. Căldură fără cruţare. Gîşte. Cîte un cîine cu limba scoasă, jigărit. Muşte. Pere tari. Nici o bătrînă pe stradă. Nici un copil.

* * *

Orele 15 trecute. Senzaţie de sfîrşit.

Ajung la Doamna Anghelina. Tuşa Lena. *Sursa 8*. Casă mică, veche. Curte cu pomi şi flori. O farfurie cu mîncare pentru pisici. Un coridor închis. Geamuri mici de sticlă. Pisicile printre picioare. Maldăre de ziare şi reviste *Cinema*. Borcane cu dulceaţă şi compot pe pervaz. Pereţii coridorului. Fotografii color în rame. Decupaje din reviste străine. Color. O plajă. Un centru de oraş mare, cu zgîrie-nori. Un parc uriaş. O cascadă.

Fotografia preşedintelui Nixon. Tavanul jos. Puţină igrasie. O laviţă. Un fel de divan vechi. Spătar înalt. Pluş stins.

— Poftiţi, poftiţi în casă.

Nu ştie cine sînt. Îi pofteşte cu bucurie. Se bucură că au intrat în curte trei oameni. E o femeie în vîrstă. E slabă. Uşor adusă de spate. Mîini uscate, aspre. Venele pronunţate. Lucrează mult. Acum e cu o vecină. Stau în coridor şi givănesc. Îi vede prin geam pe cei trei cum intră în curte, încet, parcă temători. Poate-i un cîine. Nu are cîine, dar bănuieşte că se tem. Atunci le iese înainte. Zîmbeşte şi spune „poftiţi, poftiţi în casă”. Pisicile printre picioare. Stau toţi în coridor. Vecina înţelege. Se ridică şi pleacă. Tuşa Lena îşi cere iertare, şi de la unii, şi de la alţii.

Intră în cameră. În prînzitor. Mobilă de sufragerie frumoasă, dintre războaie. În stare bună. Vitrină. Bibelouri din ceramică vopsită. Tavan jos. Puţină igrasie. Fotografii color înrămate, pe pereţi. Sprijinite de o vază, de o ceaşcă, de un bibelou. Se aşază la masă. Aduce repede o cană cu apă şi pahare.

— V-o fi foame, v-o fi sete. Io n-am ştiut că veniţi. M-aţi fi găsit cîta pregătită. Aşa, n-am numa prăjitura asta.

Scoate imediat din bufet o farfurie mare, rotundă, cu prăjitură. Un fel de chec cu cacao (surogat).

— Îi cu cacauă. Ce putem şî noi în ziua dă azi. Vă rog, luaţi! Cum îi?

Apoi îi întreabă cine sînt, cum au ajuns la ea, aha, Viorel, ce mai face Viorel de la Bucureşti, cînd o să vină s-o vadă? E gata să răspundă la orice întrebări. Dacă îi poate ajuta cu ceva, o să-i ajute. Ţine minte multe lucruri.

Atunci să le povestească despre America. Despre cum a fost ea în America.

— Şi cum a fost în America, tuşă?

— Oh, *it was a dream*…

După aceste trei puncte (…), fluxul epic, respiraţia, filmul, imaginaţia celor trei se rup. Rămîn trăsniţi. Poate n-au auzit bine. În timp ce bătrîna spune aceste cuvinte în cea mai curată engleză americană, îşi înnoadă baticul sub bărbie, îşi sprijină capul pe palma mîinii stîngi, îi priveşte blînd şi surîde. Îi priveşte pe ei şi parcă undeva *peste*. *Over*. Într-un timp pe care ei n-au cum să-l vadă.

Din acest moment, se desfăşoară cea mai incredibilă dintre discuţii. În faţa celor trei se află *Sursa* tuturor surselor. Izvorul fermecat. Apa vie. Mina de aur. Eldorado-ul imaginaţiei. Cel mai fascinant personaj din cîte au

întîlnit. Ar scrie deja un alt roman. Despre ea. Despre această femeie bătrînă din satul Lunga, comuna Comloşul Mare, judeţul Timiş. Despre cît de senină poate fi o femeie singură, la 80 de ani, într-un sat de la marginea ţării. Adevărul e că atunci, după ce au auzit cuvîntul *dream*, cei trei au amuţit. Nu le-a venit să creadă. N-au mai ştiut cum să întrebe. Ce să întrebe. În ce limbă. *Emunu* preia conducerea:

— O mai întreb încă o dată pe doamna cum a fost în America. *And what about America? How did you enjoy living there?*

— Doară v-am spus. *It was a dream*.

— Spune că a fost ca un vis.

— Asta am înţeles şi noi. Întreab-o mai bine pe doamna cum de vorbeşte atît de bine englezeşte? Unde a învăţat?

— Bine. *Where did you learn English? Your pronunciation is perfect. It is really amazing. Where did you go to school*?

— *I went to a Cincinnati school. It was called Laffitte College*.

— Spune că a fost la o şcoală în Cincinnati. La Colegiul Laffitte.

— Ce colegiu?

— Staţi, dragii mei, să vă spun pă litere: el, ei, dabl ef, ai, dabl ti, i.

Cei trei au amuţit. Aha. Colegiul Laffitte. Dau năvală cu întrebări în româneşte.

— Cînd aţi plecat în America?

— Cînd am avut cinci ani. În nouă sute unsprezece. Ne-am dus cu trenu pînă la Triest, cu mama, tata şî fraţî mei. De-acolo ne-am suit pă un vapor şî ne-am tot dus pînă-n America. După zece ani ne-am întors. Ţîn minte ca acuma cum ne-am întors pă vaporu *Regele Italiei*. O lună dă zile am tot venit pă ocean. La 26 februarie 1921 am plecat dîn New York şî am ajuns la sfîrşitu lu martie. Atunci am avut deja 15 ani. Ţîn minte vaporu, cum m-am uitat cu binoclu, cu cucheru, şî am văzut pietrele ăle mari dă la Gibraltar, cum am văzut Africa, Turcia, Italia. Cît stătea un pic vaporu în porturi, noi n-am coborît. Numa ne-am uitat cu cucheru. Au, Doamne, cît dă frumos o putut fi!

— Dar cel mai mult ce v-a impresionat în călătoria asta?

— Să vă spun drept, oceanu. Cum să vedea oceanu în sus. Dacă aţi crezut v'odat că îi drept, puteţi şti că-i greşit. Oceanu să vede ca un deal. Şî vaporu parcă urcă pă iel. Cînd ieşam pă punte, aşa să vedea. Noi eram la clasa a treia. Puntea dă jos. Da mîncarea era bună. Ne-or dat şî vin roşu cît

am vrut. Numa că sus, la categoria lux, n-am avut voie să urcăm niciodată să vedem cum îi oceanu dă pă puntea lor.

— De ce v-aţi întors?

— Dîn cauză că tata o avut năcaz. Lucra la o curăţătorie chimică dîn Cincinnati.

Aici o paranteză. Cînd vorbeşte în engleză despre copilăria din America, tuşa Lena pronunţă toate numele proprii ca americanii. *Sinsinedi*. *Clivlănd*. *Şicagău*. *Ohaio*. Cînd îşi aduce aminte în româneşte, le pronunţă ca pe la noi. Cum se scriu. Cei trei vor cădea de acord, în drum spre casă, în tren (şi multă vreme după aceea), că dedublarea instantanee era – pe lîngă alte probe socio-lingvistice – şi proba unui uluitor bun-simţ.

— Muncea acolo. Într-o bună zî, o maşină i-o prins mîna şî s-o gătat cu lucru! Atunci ce să facem? Ne-am întors acasă. Ailanţi fraţi s-or întors înapoi în America, înainte dă război. Or ajuns mari domni. Copiii lor îs domni şî mai mari.

Scoate fotografii color dintr-o cutie cu sute de scrisori *air mail*. Bărbaţi tineri, frumoşi. Femei frumoase. Copii. Toţi zîmbesc. Fotografii lîngă un monument, lîngă o maşină de lux, lîngă o cascadă, în faţa unei biserici, a unei case. Multe instantanee cu nunţi. „Îs nepoţî.” Da, se vede. I-au scris pe spatele fiecărei fotografii. „Aicia îi Eva şi Todor uitîndu-se la Certificatu de cununie”/„Eva molărită în Casa noastră de cununie”/„Cununia alu Eva şi Todor în biserica noastră Românească, strana dintîi înapoia a lui Naşu, îi Măria, Milca alu doda Veta din Chicago, şi Sida, alu doda Fema şi capu meu se vede întră umeri alu Eva şi alu Todor”./„Asta-i Eva. Casa noastră nu se vede toată, numa de trei furtare”/„Ai voştri copii George şi Maria şi nepoata Domnica”/„Asta îi crucea alu uica Gheorghe Băbău. Tuşa Sanda îi lîngă cruce.”

Apoi scoate din altă cutie, mai veche, alte fotografii. Mai vechi. De cînd a fost ea în America. Iat-o. Fetiţă blondă. Bucle. Panglici. În picioare, cu mîna sprijinită pe spătarul unui scaun. Ghete înalte, cu şireturi. Rochie albă sau roz sau albastru deschis din mătase sau organdi sau tul. Volane. Pliuri. Mîna cealaltă lăsată moale, pe lîngă volanele rochiei. Un zîmbet speriat.

— Asta mi’s io. Cînd am avut şase ani ne-am dus la un studio. La molărit, cum zîcem noi. Aicea-i mama şî tata. Aicea-s fraţî mei.

Fraţii s-au fotografiat o dată în costume naţionale, căluşari cu tricolorul peste piept, cîntînd – unul la vioară, celălalt la acordeon. Altă dată – în costume „dă domni”, americăneşti. Se ţin de după gît. În fundal – natură

frumos aranjată pe carton şi stuc. Culori palide. Coloane. Un lac cu lebede. Chiparoşi. Cei doi îşi scot pălăriile de pe cap şi salută cu ele, simetric. Helăăău!

— Apăi… Toţi or murit. Numa io am rămas.

— Dar de ce nu v-aţi întors dumneavoastră cu fraţii înapoi în America?

— Domnule dragă, la aşa ceva nici nu m-aş fi putut gîndi, că am fost sîngura fată la părinţi. Cine să steie cu iei? Cine să lucre? Să le deie un pahar cu apă? Vă rog, mai serviţi. Îi cu cacauă. Ce-am ştiut şî io face.

— Mai povestiţi-ne de America. Ce vă mai aduceţi aminte?

— Oh, multe îmi aduc aminte. Cum eram fată şî mă duceam la şcoală. Era un negru care mă aştepta şî mă ducea pînă acolo. Când ieşeam, iară mă aştepta şî mă ducea pînă acasă. Nu ştiu dă ce tare mult mă gîndesc la negru ăla. Ce suflet bun avea! Dă iel parcă mi-o părut rău cînd am plecat.

— Cum vă striga la şcoală?

— Cum să mă strige? Iencău Engi. Iancu Anghelina, adică.

— Dar se jucau ceilalţi copii, americanii mai vechi, cu ăştia noi veniţi? Cum eraţi priviţi?

— Ău, nău. Hancs.

— Ce spune?

— *Hunks* ! Gunoi! Vai ş-amar!

— Da, aşa ne priveau. Noi gîndeam că acuma sîntem şî noi americani, da păntru iei tot vinituri eram. Noi mai mult cu negrii, cu indienii şî chinezii. Vai dă mama noastră. Ei, ce să-i faci? Astea aşa or fost! Aşa o fost lumea atunci. N-ai putut-o schimba.

— Dar la Chicago aţi fost?

— Da, o dată. Dă ceva sărbători. Numa că am fost mică şî nu ţîn minte.

— Acum, o să vă spunem noi de ce am venit la dumneavoastră. Ne-a spus Viorel de la Bucureşti că aţi cunoscut-o bine pe tuşa Ana.

— Ei, pă Ana Sage.

(Altă paranteză. *Sursa 8* e singura care, pe tot parcursul drumului, a pronunţat corect numele: Seigi.)

— Da, „femeia în roşu”.

— Aşa i-or spus în ziare. Sigur că am cunoscut-o. Încă în America am cunoscut-o. Da eram tare mică. Cînd o venit la Timişoara, după ce s-o petrecut povestea cu Dillinger, ne-am văzut iară. Eram foarte apropiate. Io îi scriam toate scrisorile către băiat, în America. Şî orice avea nevoie să scrie.

— Nu ştia să scrie nici româneşte?

— Nu. Nu ştia. Veneam io la ia şî scriam. Pă vremea d-atunci io lucram la fabrica dă conzerve dîn Timişoara. Ana era foarte retrasă. Avea numai doi prieteni cu neveste nemţoaice, care veneau la ia în vizită şî, sigur aţi aflat, domnu acela cu 15-16 ani mai tînăr ca ia. Tot ce o avut o cheltuit păntru iel. Maşină, cîini, casă. Aşa s-o dus toată averea pă care-o putut-o scăpa dîn America. Io nu m-am amestecat. Atîta am întrebat-o o dată: „*Ann, what are you making out of your life? What is in your mind?*”, adică, Ană, ce vrei să faci cu viaţa ta? Ce-i în mintea ta? Am văzut că nu răspunde şî dă atunci nu am mai întrebat-o nimic. Înainte dă moarte să ştiţi că o avut o presîmţîre. În vecini, lîngă ia, şădea o femeie, Florica. Şî aia tot la fabrica dă conzerve o lucrat. Într-o seară, cu o zî-două înainte dă moarte, am fost la ia să-i scriu nişte scrisori, nişte acte, şî mi-o spus că o auzit seara şî toată noaptea o cucuveauă în brad la Florica. Ce să fie asta, Lenă? m-o întrebat. Iar io n-am ştiut ce să-i spun. Şî iacă: dă paştele mic, duminica, mă cheamă vecinu iei, domnu comisar Rusu, pă mine, pă Florica şî pă încă o prietenă a iei, una Ardelean – să venim, că Ana-i moartă. O pus o scară pă geam şî o văzut că-i moartă. Am crezut că visez! Cum aşa!? Că n-o fost bolnavă niciodată! M-am dus repede. Între timp, domnu Rusu l-o chemat pă un medic dîn cartier, unu dă ochi, nu mai ştiu cum îl chema. Ăla o fost tare nervos că l-or deranjat. O mai fost adus un poliţist, un lăcătuş şî domnu Bugariu, avocat. Bărbaţî or spart uşa, care era închisă pă dînlontru cu cîrligu. Geamu era puţîn dăschis. Ana era pă recameu, într-o pijamauă dă mătasă, roşu cu negru. Avea în cap bigudiuri şî o cîrpă legată păstă iele. Unghiile le avea făcute. Stătea cumva tare curios. Mie mi s-o părut suspect. I-am şî spus lu Aurel Bugariu: Aurele, ce-i cu flecurile, cu petele adică, ale vînăte dă pă gît, la mîni şî picioare. Aurel numa stătea şî scria. Iel s-o dus după aia la autopsie şî o spus că la concluzii or spus că avea piatră la ficat şî inima tare mare. Atunci cînd am intrat noi, doctoru dă circă o spus că-i moartă dă vreo şapte ore. Florica şî prietena aia, Ardelean, s-or pus imediat s-o îmbrace. Era foarte moale. Io m-am dus în bucătărie. Erau două feluri dă prăjituri pă masă, proaspete, dă seară: croafne şî cornuleţe cu marmeladă. Nu s-o pregătit ia să moară, precis nu s-o pregătit. Da astea or fost toate cum or fost. Ce să-i faci? Ce mai poţi schimba acuma? Americanii or făcut imediat după ce o murit ia un film, chiar cu numele ăsta: *Anne Sage,* cu Gloria Swanson. Şî semăna parcă puţin cu Ana noastră. Io am lucrat ce am lucrat la Timişoara, şî la urmă am venit aici, unde m-aţi găsit.

— Şi ce faceţi toată ziua?

— Ce poate face o femeie sîngură? Stau, îmi fac treburile prin casă, apoi grijesc dă mîţe, dă pui. Apoi stau şî citesc scrisorile care mi le-or trimis nepoţî, mă uit prin reviste, vorbesc cu femeile. Mult stau şî-mi aduc aminte dă cum o fost trecute toate. Ce să-i faci? Asta-i viaţa.

— Aici, la Lunga, mai aveţi cunoştinţe care au fost în America? Mai vorbiţi cu ele?

— Da, îi una, Ana. Şî ea o fost în America şî s-o întors. Apăi, cînd ne întîlnim şî cînd nu-s ălelalte muieri dă faţă, mai ales duminica, la biserică, ieşim afară şî ne trăgem la o parte. Atunci io îi spun, da încet, să nu ne audă lumea: „*Hello Anne! How are you?*”. Şî ia-mi răspunde: „*I'm fine*”. Da, tare-i fain. Sau ne mai întîlnim pă stradă, cînd vin dă undeva şî ia-i în faţa căşii. Îi zîc: „*Hello Anne! How do you feel?*”, şî ia-mi răspunde: „*I'm sweeping! What else could I do?*”.

— Ce spune că face?

— Mătură. Ce să facă?

Ar mai sta. N-ar mai pleca. Ar veni încă o dată. Să stea mult, să le povestească tot.

— Apăi, puteţi veni cînd vreţi. Aicea mi's. *I'm here*.

---

[1] Termen juridic. *Coautori* (*corei*). Doi sau mai mulţi participanţi cu contribuţii de autor la săvîrşirea infracţiunii. /…/Contribuţia coreilor poate fi simultană sau succesivă, esenţial fiind ca actele de executare săvîrşite de ei să se înlănţuie în complexul activităţii… Cînd toţi coreii au lucrat cu acelaşi fel de vinovăţie, adică toţi cu intenţie sau toţi în culpă, participaţia va fi propriu-zisă.

Animus narrandi

Un caiet foarte vechi, produs probabil de o papetărie din Europa în jurul anului 1900, cu coperţi groase, de carton învelit într-o piele subţire, de viţel. Pe prima pagină şi pe coperta interioară (ca şi în tot caietul) sînt făcute cu toc, creion negru, creion colorat ori pix însemnări databile între 1905 şi 1953.

Iată-le pe cele de la începutul caietului:

Adresa lui Cucu/George I. N.2258/Ch/boura ave./

Chicago 111. N. America (cu toc)

R. Iulian/a murit în 4 Ian. 136/

Ana P. murit merz. 7. 1937/I. Vioara căsătorită/

cu Valere/16 sept. 1926/Cununia sa făcut/La 7

Novembăr/

Eapa au fătat/în 19 April 1924 (creion negru)

Vaca sa gonit/24 Iuli 1938 (creion albastru)

Amintire/Eu Ioan I./mam Născut okt. 5 1881/Eofrozin I.

Năs. = Apr. 1 18 1887/Căsătorit Febr. 28 1905/

Familiea/Anghelina Nov. 25 1906/Wichente Năs. Nov. 10 1907/Răpos. Ian 10 1908/A2 fica Ana Năs. 23 Dez. 1908 (adăugat cu creionul: Căsătorită Ianuarie 1925)/Walere Năs. Nove. 18 1909/Aducere aminte Ioan I. (cu toc, cerneală violetă)

Ear în Anul 1922/au nins din 24 Ianoar până în/29. zâua şi noaptea. (toc, cerneală albastră)

$$\frac{x^2}{a^2}+\frac{y^2}{a^2}=\frac{a^2}{a^2}=1$$

$x^2 + y^2 = a^2$ (cu pix, rezolvarea începe aici şi continuă pe diverse pagini, dar e, din start, greşită).

Apoi o fotografie la fel de veche pe spatele căreia scrie: „Aici so molărit toţi români din Soc. Bănăţiană cari au fost în oraşul Cleveland 15 feb. 1911 împotriva lu contele Aponi care o venit în America şi atunci or făcut o icoană mare pusă intron ram şi iconile mici mia rămas vo 5 şi vam trimies şi vouă. Ioan”. Deşi explicaţia de pe spatele fotografiei este cît se poate de

clară (pentru cei care ştiu că molărit înseamnă fotografiat), conţinutul ei nu este mai puţin compozit decît al însemnărilor din caietul amintit mai sus.

Aşadar, o fotografie făcută în februarie 1911, la Cleveland, Ohio, unde pentru a protesta împotriva vizitei pe care o întreprinde ministrul austro-ungar, Apponyi, în S.U.A., s-au adunat alături de slovaci, sîrbi, croaţi, şi vreo 600 de emigranţi români, cu 8 drapele tricolore şi 8 americane. Ministrul Apponyi era cunoscut de către foştii locuitori ai Imperiului Habsburgic ca autor al unor legi şcolare (ce-i purtau numele). Acestea vizau deznaţionalizarea şi maghiarizarea forţată, prin şcoală, a tuturor minorităţilor de pe teritoriul de atunci al Ungariei. „Cînd românii au intrat în sala de întrunire – spune un cronicar – asistenţa a izbucnit în aplauze furtunoase, iar muzica a intonat *Deşteaptă-te române*, care a fost ascultat de toţi în picioare. Toţi vorbitorii au combătut acţiunea contelui Apponyi, prezentîndu-l ca pe cel mai mare duşman al naţionalităţilor asuprite din Imperiul Austro-Ungar. Ziarul american *Cleveland Reader* a descris această manifestare în care aprecia foarte mult ”atitudinea curajoasă şi de muncă a românilor, din partea cărora au vorbit V. Moldovan, redactorul ziarului *Românul din America*, şi Ion Aldea, în numele *Uniunii*.”

Bineînţeles că nu toţi cei 600 de români au pătruns în sala întrunirii, ci mulţi dintre ei au rămas afară. În fotografie, făcută probabil la sfîrşitul demonstraţiei, se văd vreo cincizeci de persoane şi mai multe steaguri. Atrage atenţia, undeva în partea stîngă a imaginii, un grup de patru persoane, care nu privesc spre obiectiv, ci par a continua o discuţie. De fapt, sînt cinci persoane şi jumătate, pentru că femeia tînără îmbrăcată într-un palton de culoare deschisă este gravidă şi ţine în braţe o fetiţă de vreo cinci ani. În stînga şi în dreapta femeii se află un preot în sutană şi un bărbat cu pălărie de culoare deschisă, îmbrăcat într-un palton elegant, cu gulere largi şi răsfrînte. Bărbatul ţine degetul mare de la mîna stîngă în buzunarul paltonului şi priveşte întrebător spre preot pe deasupra capului femeii. Prin deschizătura de la gît a paltonului se poate observa că poartă cămaşă albă şi papion. Are urechile uşor clăpăuge şi un aer bolnav (de altfel, va şi muri peste vreo 2-3 ani). Lîngă preot se află un bărbat în haine sărăcăcioase, a cărui atenţie este îndreptată, ca şi a femeii, spre fetiţă.

Felul în care aceste persoane s-au întîlnit în acel loc justifică afirmaţia că în fotografie lumea este de o diversitate la fel de mare ca a grupului de note din caietul cu scoarţe învelite în piele de viţel. Preotul este domnul Ion Podea de la Biserica Sf. Andrei din Youngstown, Ohio, unul dintre

organizatorii manifestaţiei (mai tîrziu, în 1918, el „va convoca şi prezida congresul care hotărăşte înfiinţarea Episcopiei Române Ortodoxe din Statele Unite, supunînd-o autorităţii Mitropoliei din Bucureşti”). Femeia însărcinată are 19 ani, poartă un palton de culoare roşie, se numeşte Ana şi, cu toate că îşi doreşte o fetiţă, va da naştere peste cîteva luni unui băieţel ce va primi numele de Steve. Mihail, domnul elegant şi cu faţă de om bolnav, este soţul Anei, lucrează ca funcţionar la căile ferate şi a fost trimis de muncitorii români din Chicago pentru a-l întîlni pe preotul Podea şi a discuta în vederea înfiinţării unui club muncitoresc în oraşul lor. (Clubul se va înfiinţa abia în 1914, cînd Mihail va fi murit deja, iar sediul va fi în Clybourn Avenue, 2250.) Bărbatul în haine sărăcăcioase este tatăl fetiţei şi autorul însemnării făcute cu cerneală violetă pe prima pagină a caietului amintit. Se numeşte Ioan I., se află în America de două săptămîni şi este în căutare de lucru. Speranţa lui este la preotul Podea. Pe fetiţă o cheamă Anghelina şi, cînd este întrebată, spune că o cheamă Lena. În afară de preot, toţi ceilalţi din micul grup de cinci şi jumătate sînt comloşeni.

Cînd un comloşean ajunge în Cleveland, Ohio, el se opreşte la pensiunea „Bănatul”, ţinută de comloşeanul V. Bucă. Acesta este unul dintre puţinii români care vorbesc bine engleză şi îi ajută pe bănăţeni să se angajeze ca salahori la turnătoriile Hill Clutch Co. El practică deci sistemul „tătîne” (un echivalent al sistemului „padrone” al emigranţilor din sudul Italiei). „Tătînele” este un fel de antreprenor, care se obligă să furnizeze braţele de muncă în schimbul anumitor avantaje din partea companiei ce-l angajează (concesiunea cantinelor, a barăcilor în care locuiesc muncitorii etc.). Bineînţeles că de la fiecare lucrător angajat de el, tătînele reţine în medie 1-2 dolari pe săptămînă. Ioan I. a avut însă ghinionul de a se certa cu V. Bucă în prima zi după coborîrea din trenul care l-a adus la Cleveland de la Ellis Island. A umblat disperat să-şi caute singur de lucru timp de vreo două săptămîni – fără nici un succes, fireşte, pentru că nu ştia nici un cuvînt în engleză, iar în cele din urmă, sfătuit de alţi bănăţeni de la pensiunea „Bănatul”, a venit la această întrunire în căutarea preotului Ion Podea, un om cu faima de luptător dezinteresat pentru drepturile emigranţilor români.

În mulţimea de oameni care forfotea în ziua de 15 februarie 1911, la locul întrunirii împotriva lui Apponyi, printre vorbitori de sîrbă, cehă, croată, slovacă şi engleză – cu fetiţa în braţe pentru că Eofrosina a rămas la baracă să spele rufele şi nu poate avea grijă şi de Lena; ceilalţi copii au rămas în ţară, la bunici –, Ioan I. a simţit mai întîi că-l cuprinde disperarea.

Cînd a auzit în spatele lui vorbă românească („Uite la ea ce frumoasă îi!" – spunea o femeie, vorbind probabil de fetiţa lui), a început să-i mai vină inima la loc. S-a întors şi a văzut o femeie gravidă şi un domn foarte elegant, cu faţa palidă şi cam ogrăsît.

— Ană şi Mihaile, voi sînteţi, mă! a strigat el din toţi rărunchii după un scurt moment de încremenire. În clipa următoare toţi trei au simţit cum le ţîşnesc lacrimile din ochi. Doar fetiţa şi-a păstrat calmul.

Ana fusese cea mai frumoasă fată din Comloş şi Lunga de cînd începuse Ioan să se uite mai cu atenţie la această importantă trăsătură a lumii în care trăia şi pînă atunci. La nunta ei, cam silită, cu Mihail, Ioan îşi aminteşte că a pus căciula pe o masă de pe care răsturnase şi pahare şi farfurii şi a jucat pe acea masă, în jurul căciulii, mai bine de un ceas. Ăst joc se numeşte Clăbăcelul şi-i place cel mai mult lui Ioan.

Acum, gravidă şi îmbrăcată într-un palton roşu, Ana părea şi mai frumoasă. Ea a luat-o în braţe pe fetiţă şi a întrebat-o:

— Cum te cheamă?

— Lena! a spus fetiţa, bucuroasă că, în sfîrşit, după mai bine de o lună (trei săptămîni pe vapor, două în Cleveland), mai vorbeşte şi cu ea cineva în afară de mamă-sa.

— Aaa, Hellen! a zis Ana, neştiind că numele fetei vine de la Anghelina.

— Ba nu, Lena! a protestat copila.

— Da, dar aici, în America, aşa se zice: Hellen. Ia zi şi tu Hellen. I'm Hellen!

— Hellen. I'm Hellen! zise Lena.

— Bravo! Vezi că ştii englezeşte? Îţi place în America?

— Nu.

— De ce?

— Pentru că n-am cu cine să mă joc.

Cei doi tineri viitori părinţi rîseră. Ioan I. doar zîmbi trist. Era încă foarte preocupat de cum va face el să-l găsească pe popa Podea în mulţimea aia de oameni. Cînd în sfîrşit putu să le spună celor doi consăteni pe cine caută, lucrurile începură să se lumineze. Părintele Ioan, îl lămuri Mihail, se afla înăuntru, la tribună, aşa că aveau să-l aştepte pînă la sfîrşit, cînd va ieşi afară şi atunci el, Mihail, are să-l ducă să vorbească cu el.

Şi, într-adevăr, la sfîrşitul întrunirii, toate s-au aranjat cum nu se poate mai bine pentru Ioan I. Preotul Podea şi alţi fruntaşi au ieşit din sală şi s-au

fotografiat în faţa clădirii. Apoi mulţimea de oameni s-a împărţit în vreo cinci grupuri şi fiecare grup, cu steaguri şi fanfare, a plecat spre cîte un loc din oraş, restaurant sau bar, unde era pregătit pentru chermeză. Cînd a avut un moment de linişte, părintele Ioan l-a cercetat pe Ioan I. că de unde vine, dacă-i ştiutor de carte, ce ştie lucra, dacă-i căsătorit legal sau concubinează, cîţi copii are, unde se află ei şi aşa mai departe. Cînd a crezut el că toate întrebările au fost puse, a scos dintr-un buzunar de sub sutană un cartonaş cam de mărimea unei cărţi poştale şi a scris pe el numele lui Ioan I., dar nu cu I., ci cu Y. În continuare, pe acelaşi carton, a mai scris şi adresa fabricii de săpun Procter & Gamble Co. din Cincinnati, Ohio, şi s-a semnat. I-a recomandat lui Ioan Y. să-şi pună acel cartonaş la cheutoarea hainei şi să nu-l scoată pînă ce nu ajunge în Cincinnati, apoi i-a dat nişte bani de drum şi l-a trimis la barăcile care alcătuiau pensiunea „Bănatul” să-şi ia bagajele şi să plece, de acolo, la gară.

Din acea zi norocoasă, Ioan şi-a scris numele de familie numai cu iniţiala Y. – cînd s-a aflat pe teritoriul Americii, şi cu I. – de cîte ori s-a găsit în România. Caietul legat în piele de viţel e o dovadă.

* * *

În ziua de cincisprezece februarie 1911, în trenul care pleacă de la Timişoara, dimineaţa la orele 8,00 a.m., trece prin Lovrin – Gottlob – Comloşul Mare – Teremia-Mare – Nerău şi apoi, prin pustă, pînă la Szegedin, pe Tisza, se afla un tînăr cu aparenţe de student în capitala imperiului pe a cărui stemă scrie, în latină şi cine ştie în a cui atenţie, *indivisibiliter ac inseparabiliter*. Pe măsuţa din faţa lui se odihneau ţilindrul şi o revistă, *Familia*, care apare la Oradea-Mare. Cine ar fi privit cu mai multă atenţie cele două obiecte ar fi observat că ţilindrul e foarte nou (cumpărat abia cu două zile în urmă de la o prăvălie de lux de pe Ring), iar revista foarte veche, mai precis – apărută la 1/14 februarie 1904, adică cu 7 ani în urmă. Cine însă l-ar cunoaşte pe tînărul Octavian Cristofor Nacu mai îndeaproape, nu s-ar mira nici de una, şi nici de cealaltă. Eleganţa tînărului nobil de origine totuşi valahă, eleganţă vizibilă şi în restul hainelor cu care este îmbrăcat în această mohorîtă dimineaţă de iarnă, a devenit celebră de mai multă vreme prin mediile studenţeşti de la Viena, în fastuoasele cafenele şi săli de dans ale Capitalei. Nici recenta lui pasiune pentru originea neamului din care se trage şi, în consecinţă, pentru orice document,

mai vechi sau mai nou, care ar putea să-i înlesnească această cercetare, nu e secretă pentru prieteni. Aşa că, judecînd din aproape în aproape, un astfel de prieten apropiat ar şti că revista veche a fost cumpărată la Oradea, după îndelungi răsfoiri ale colecţiilor din librăria Concordia, pentru următoarea informaţie din cuprinsul său: „*Armîna* (Românca). Sub titlul acesta dl Petru Vulcan a publicat în mai multe fascicole ale *Revistei Idealiste* din Bucureşti un roman social din epoca de renaşcere a poporului român de la Pind. Acum autorul ş-a retipărit lucrarea într'un volum la Constanţa. Romanul acesta atrage în deosebi atenţiunea prin tendinţa d'a face cunoscut întregului neam pînă unde se estinde românismul. Subiectul acesta se desfăşoară în firul unei naraţiuni interesate care ne atrage pînă'n finit. De vêndare la autorul în Constanţa. Preţul 2 lei".

Pentru că, într-adevăr, originea atestată a tînărului nostru este aromână. Strămoşul îndepărtat al cărui nume îl poartă, Cristofor Nacu, ar fi venit după bătălia de la Moscopole în Austro-Ungaria şi ar fi cumpărat moşia Comloşului cu sat cu tot şi cu titlu de conte pe la 1781.

Găsise, printre supuşii săi de atunci, tot felul de obraze fioroase, care ascunse sub bărbi negre, nici pieptănate, nici spălate prea des, care împodobite cu cîte o mustaţă cu vîrfuri răsucite în sus sau pleoştită ca o mierlă sătulă, care brăzdate de hanger sau de sabie, olteni din Cara-Vlaşca, unguri cu pomeţi proeminenţi şi ochii încă oblici, sîrbi cu înjurătura colorată, ocolitoare şi şfichiuitoare ca un bici, mai toţi iubitori de cai, crescători de cai şi hoţi de cai, apoi şvabii aduşi din graniţa Luxemburgului, tăcuţi şi muncitori, gata să-şi facă zid în jurul casei chiar şi aici, unde terenul e doar mlaştină şi pustă, iar piatra trebuie adusă cu carele de la zeci de poşte. Pe scurt, se vedeau încă de atunci urmele încercărilor imperiului de a coloniza pusta aşa cum, aiurea, peste Atlantic, şi mai de capul lor, nişte oameni la fel de „blînzi" colonizau West-ul. Cînd se gîndeşte la toate aceste date adunate cu greu din documentele vechi şi din mărturii ale bătrînilor locului, Cristofor Octavian Nacu are o tresărire de mîndrie şi un zîmbet. E doar urmaşul eroului civilizator! Al celui care a ştiut şi să-i domolească pe pustălăi, şi să-i scoată din muţenia lor robace pe şvabi, să se înţeleagă pe româneşte (pe ţînţăreasca lui de macedonean) şi cu haiducii slătineni, şi cu pandurii de dinspre Craiova, care încă mai purtau în memorie, de trei-patru generaţii, cine ştie ce duşmănii vechi iscate pe lungul drum de strămutare, cît şi cu sîrbii marcaţi de un fel de voioşie agresivă după primele înghiţituri de rachiu. Asta înseamnă, de fapt, un nobil al acestui imperiu, spune

Octavian Cristofor Nacu, cîteodată, prin cafenele simandicoase, la Magerl sau alta, unde nobili sastisiţi, studenţi sau rentieri, tineri cu toţii, cu o poftă nebună de a se distra ca în preajma unei morţi ce pluteşte în aer, se apucă să discute şi politica imperiului, şi pe „tîmpiţii din guvern”, şi alte bizarerii ale monarhiei K. und K., *indivisibiliter ac inseparabiliter*.

Singura legătură cît de cît directă cu acel strămoş de care Cristofor Octavian se simţea mîndru i se părea a fi această bătrînă ducesă de San Marco, născută Nacu, uitată de familie în casa de la Comloş şi pe care, o dată sau de două ori pe an, se ducea s-o vadă. Odinioară, frumuseţe trăsnitoare, acceptată la curte în ciuda rangului încă proaspăt numai datorită acestei calităţi, măritată, se pare chiar de către împărăteasă, cu acel duce în vârstă, care nu se gîndise niciodată, pînă cînd l-a prins ordinul sau sugestia suveranei, la însurătoare, acum bătrînă înţeleaptă, energică şi misterioasă, izolată în conacul de pustă, nici măcar citind, stînd zile în şir pe terasa din spatele conacului şi privind spre o linie a orizontului la fel de îndepărtată ca şi Moscopole, în timp!

Dar, dacă de obicei venea pînă la Comloş în fiecare an pentru a-şi face o datorie de moştenitor faţă de ducesă, dacă mai apoi începuse chiar să-l delecteze conversaţia acră şi beştelitoare a bătrînei, ca şi felul în care mai scotea ea cîte o preţioasă informaţie despre străbunicul venit de la Moscopole, acum, în dimineaţa zilei de 15 februarie a anului 1911, scopul drumului său era altul, unul ascuns, intim, pe care nu l-ar fi mărturisit nimănui.

Trenul trecuse de Lovrin, aşa că Octavian Cristofor Nacu îşi desprinse ochii din peisajul de cîmpie viscolită ce se vedea prin fereastra compartimentului, răsfoi iar revista, întîrziind cîteva clipe cu privirea asupra unui portret al lui Tolstoi şi asupra primelor rînduri din traducerea din *Trei femei* de H. Sienkiewicz. Apoi se ridică şi puse *Familia* în valijoara de voiaj, hoh-ţilinderul pe cap şi se pregăti să coboare.

Gara mică a comunei, în spatele căreia începea drumul drept spre centrul ei şi totodată spre conacul familiei Nacu, era pustie în acea dimineaţă; doar cîteva lăzi mari lăsate pe peron şi doi oameni care apărură cu o alta pe care tocmai o dăduseră jos dintr-o căruţă erau semnul că totuşi în această neînsemnată gară se găsea uneori, o dată pe săptămînă sau chiar mai des, punctul de plecare în marile şi adevăratele călătorii, acelea de o viaţă, chiar dintr-o viaţă în alta, nu în sens mistic desigur. Oamenii din Comloş şi Lunga făceau parte din categoria săracilor care tot la o sută de

ani pornesc din nou la drum să caute un trai mai bun, ca şi cînd locul unde poposesc ar fi de vină că se găseşte mereu cîte cineva care să profite de truda lor şi să-i lase tot săraci, după ce au muncit din greu, au asanat mlaştini, au înălţat case şi biserici, au dat vamă de carne de tun pentru cine ştie ce putere care le-a spus că au de luptat pentru acel pămînt, au început un cimitir şi aşa mai departe. Veniseră din diverse direcţii în urmă cu aproape două sute de ani şi acum începeau să plece, poate pentru altă sută, în America, dincolo de ocean, spre alt „pămînt al tuturor posibilităţilor”, cum ziceau vorbăreţii agenţi ai companiilor de navigaţie care-şi făceau drum şi pînă aici, în nesfîrşita lor luptă pentru un comision ce semăna cu al plutaşului de pe Styx. Acestea două erau doar ultimele mişcări de pe un pămînt pe altul, cele vizibile, se gîndi Octavian, dar şirul lor e probabil nesfîrşit, de la coloniştii lui Traian pînă cine ştie unde în viitorul îndepărtat. Ceea ce-l neliniştea, dar îi şi plăcea, pe de altă parte, era acest simţ al lor, neobişnuit de fin pentru alura troglodită pe care o aveau: de unde simţeau ei ceea ce inteligenţii tineri aristocraţi din lojile Operei şi din plimbările prin jurul roţii uriaşe din Prater nu bănuiau? Cum simţeau ei, înaintea acelora, aerul de moarte apropiată care plutea deasupra întregului imperiu şi de ce aveau la îndemînă şi o soluţie practică – plecarea spre ceea ce va fi, cu siguranţă, una din marile puteri ale viitorului? Probabil că ei n-aveau să se rafineze niciodată, aceşti soldaţi ai Romei, cum n-au făcut-o nici atunci – pe vremea lui Claudius, Caligula, Nero etc. şi iată, n-o fac nici acum, sub bătrînul împărat Franz Josef, cînd sute de tineri aristocraţi, sub aripa morţii, se ţin de chefuri, baluri, fete, mese prelungite, escapade, ironii muşcătoare, mai ales autoironii, carnavaluri, balet, teatru de marionete.

— Bine aţi venit, conaşule! strigă lîngă el birjarul trimis de ducesă.

Cuvîntul de la urmă îl surprinse. Un cuvînt din româneasca regatului, poate adus de atunci, de demult, din Cara-Vlaşca, un cuvînt mai degrabă ironic decît respectuos, cum e echivalentul lui mai polizat, la românii de dincoace de munţi – domnişorule! Poate şi din cauza acestei surprize îşi reproşă, urcîndu-se în birjă, gîndul obsedat de moarte pe care îl rumegase pînă acum el, un om tînăr, în timp ce bătrînul servitor venit să-l aştepte era de o vioiciune molipsitoare.

— Cîţi ani ai, moş Pătrule? întrebă Octavian.

Bătrînul întoarse spre el chipul bărbos şi albit, parcă înconjurat de o zăpadă veşnică.

— E-he, păi, merg pă optzăşdoi! şi rîse, lăsînd să i se vadă singurul dinte, îngălbenit de tutun.

În faţa clădirii, zăpada fusese curăţată de dimineaţă, aşa că trăsura făcu un ocol larg şi trase la scară. Valijoara fu luată de cineva şi dusă cu multă grijă, uşa se deschise neauzit, paşii îl purtară pe scară pînă în salonul de la etaj; fereastra era deschisă, iar înăuntru, foarte frig. Paltonul îi fu luat şi dus undeva, hoh-ţilinderul la fel; scîndurelele parchetului scîrţîiră sub picioarele lui cînd se apropie de fereastră. Contemplarea pustei, mai bine zis a liniei îndepărtate care separa două nuanţe de alb, unul strălucitor – al zăpezii – celălalt fumuriu, ceţos – al cerului –, dură mai bine de un sfert de ceas. Uşa se deschise şi făcu loc unui bocănit de baston şi de pantofi cu toc de lemn. El rămase nemişcat, cu faţa spre fereastra deschisă, fascinat de ceva şi neştiind de ce, poate de ceea ce în tren numise în gînd aripa morţii, care probabil că plutea deasupra întregului imperiu, de la Capodistria şi Trieste pînă la Lemberg şi Cernăuţi, de la Braşov pînă la Tirol şi în Boemia, la Marienbad.

— Vinişi? întrebă ducesa.

El continua să tacă şi să privească acel orizont inexistent. O ceaţă albă, fumurie. Nici nu-i trecuse prin cap să fie nepoliticos cu bătrîna, dar muşchii nu-l ascultau, era prins, nu se putea desprinde.

— Zburăşte! îi porunci vocea croncănită. Uneori o apuca vorbitul în armâneşte.

Şi, în fine, reuşi cu un ultim efort să se întoarcă spre ea.

— Săru-mîna, mătuşă! îi zise – ca un burghez de mahala –, voind chiar să îngenunche şi să-i sărute mîna.

— Ai înnebunit? îl mai întrebă ducesa şi ridică bastonul spre el în chip ameninţător.

Purta o blană miţoasă pe umeri, ceva care-l făcu pe Octavian să pufnească în rîs. Se aşeză la măsuţa de joc, dar avu grijă să stea cumva cu spatele spre fereastra deschisă, să nu fie şi ea pradă aceleiaşi inexplicabile fascinaţii – îi fulgeră prin minte tînărului –, şi-şi puse bastonul pe jos, îl aruncă mai degrabă.

Atunci intră o tînără servitoare cu tava pe care se aflau toate bunătăţile unui mic dejun vienez şi, privindu-i cu atenţie chipul de adolescentă necizelată, Octavian îşi aduse aminte brusc, cu o uşoară durere în suflet, neaşteptată nici aceasta, de ce venise la Comloş.

Se aşeză la masă, se comportă normal, întreţinu curiozitatea bătrînei răspunzîndu-i în doi peri, cum ştia că-i place, la cele cîteva zeci de întrebări despre Viena pe care i le puse ea. În gînd îşi zise că aproape nimic nu se mai potriveşte, că astfel de întrebări nici n-ar mai trebui puse. Cînd termină cu dejunul şi fata veni să strîngă îşi aminti din nou rostul vizitei şi o privi pe furiş pe bătrînă, de parcă s-ar fi temut ca ea să nu-i ghicească gîndul. Numai că privirea ducesei alunecase pe fereastra deschisă spre cîmpul cel plat şi alb şi ceţos şi de acum, gata, nu se mai putea vorbi cu ea nimic pînă seara tîrziu.

Se ridică, se plimbă prin cameră, sună să i se aducă paltonul şi ţilindrul, examină plictisit cele cîteva imagini de pe pereţi. Totul, de parcă ar fi fost singur în încăpere sau în prezenţa unui cadavru. Ieşi în amiaza albă a zilei fumurii de februarie şi porni pe aleile curăţate de zăpadă ale parcului – probabil în aşteptarea lui curăţate sau doar pentru că aşa era obiceiul; ca-ntr-o cazarmă unde trebuie să fie mereu activitate, şi împrejurul casei mătuşii se făceau tot felul de lucruri inutile. Ieşi din parc, la stînga, spre Lunga şi porni hotărît spre vest, făcîndu-i semn bătrînului birjar să nu-l mai urmeze.

În apropierea casei spre care se îndrepta văzu un copil de vreo doisprezece ani, cu chipul strivit de o uriaşă căciulă şi trăgînd după el o sanie. Un copil singuratic, probabil, un copil ciudat, pentru că toţi ceilalţi erau duşi pe Dealul Miresii sau în alt loc cu o pantă cît de mică pentru derdeluş. Îl ajunse din urmă. Copilul privi sumbru pe sub căciulă la domnişorul sau „conaşul” elegant şi-şi văzu de drum, fără să spună bună ziua sau săru mîna, cum erau învăţaţi toţi copiii de aici să facă.

— Guten Tag! îi zise Octavian, amuzat.

— Guten Tag! răspunse ţîncul.

— Eşti şvab? îl întrebă.

— Nu.

— Sîrb?

— Nu.

— Ungur atunci?

Clătină doar din căciula-i uriaşă în semn că nu.

— Atunci?

— Ce-a mai rămas?

— Cum te cheamă?

— Tit Liviu. Dar pe tine?

— Cristofor Octavian.

— Îhî! zise copilul după o pauză, părînd să se gîndească la altceva sau doar preocupat de locul unde calcă pe zăpadă.

— Unde stai? întrebă Octavian.

Tit Liviu arătă cu mîna o casă.

— Vecina ta o fi acasă, nu ştii?

— Care vecină? tresări el, dar lui Octavian nu-i spuse nimic respectiva tresărire.

— Ana.

— Nu.

— Dar unde e?

— S-a măritat şi aşteaptă.

— Ce aşteaptă? se miră Octavian.

— Nu ştiu, dar eu i-am spus să aştepte şi ea a zis da.

— Deci e acasă, aşteaptă!

— Nu. E în America.

Octavian se opri în mijlocul drumului. Tit Liviu se opri şi el şi se aşeză pe sanie. Apoi îi făcu loc lîngă el tînărului aristocrat pentru că şi acesta voia să se aşeze.

Ce au vorbit ei acolo, nu ştie nimeni. Octavian a scos dintr-un buzunar mai multe fotografii făcute la o serbare dată la conac cu vreo doi ani în urmă. Printre fetele îmbrăcate în costum românesc, în două dintre poze, o recunoscură pe Ana. O fotografie rămase la Tit Liviu.

La cîteva minute după ce se ridică de pe acea sanie şi mergînd înapoi spre parcul ducesei, Cristofor Octavian Nacu jură în gînd să grăbească moartea acelui imperiu care, în îndelunga-i agonie, voia să aducă puţină moarte în sufletul fiecăruia dintre cetăţenii lui. Era prima dată cînd simţea cu adevărat că are un scop.

* * *

Cîştigul în America/din anul 1914 pînă în anul 1919/constă din 4532, 01 Dolari/ss – indescifrabil/(cu cerneală neagră, cu toc)
în anul 1928 în 2 maii au/îngheţat viile/(creion negru)
Ear în 12 Mai/au bătut peatra 1935/şi grâu asemenea au fost slab 6,8 chil (creion albastru)
Aducere aminte mare răutate în anul 1908/nau plouat până cum au fost/primăvara înainte de ispas alta nu/grâu puţân cucuruz nimik (toc, cerneală violetă)
În Anul 1878 au fost bătaie în Bosnea/Anul 1830 Franz Iosif născut Pe tron în 1848/18 August/Iiapa au luat mânz/la Sfântul Gheorghe/24/6 Mai 1922 (creion negru) eu mai fost acest an/în trei Martie şi/am rămas cătană/la Infanterie/1923 (creion maroniu)

În Anul 1929 au fost ger/nemaipomenit din/20 Dez. pân la 25 Feb. mare frig (creion negru, gros)
George D. au Picat în Galizia 10 Merz. 1915/Pe ferdinanth şi soţia împuşcat/în Sara Eva 28 Iuni 1914/în anul 1914 28 Iulii.
Bătaia cu Sârbiea şi Rusiea/Munte negru sau predat 25 Dez 1915/Împăratul austriei Ferenz Iozef murit Nov 22/1916.

* * *

Sublocotenentul Hermann K. Lamm, ultimul ofiţer mutat disciplinar la compania grănicerească de la Timişoara, provenea dintr-o familie nobilă de la graniţa sudică a Prusiei, stabilită la Viena doar cu puţini ani înainte de 1900.

În drum spre cetatea de la marginea imperiului, tînărul se simţise şi el înghiţit încet-încet de disperarea care-i cuprinde pe toţi proaspăt exilaţii. Avea ce să regrete. Nu ştia cînd ar fi putut să mai revadă mulţimea de trăsuri şi de tramvaie care, spre prînz, cînd el abia se scula din somn, după nopţile dedicate mesei de joc, păreau să transforme Neuermarkt-ul în locul de întîlnire al tuturor zgomotelor şi culorilor din lume. O forfoteală totuşi discretă, îşi zicea. Însoţită de bun gust, ca şi firma marelui magazin de confecţii franţuzeşti, *Robes*.

Nu va mai revedea, cine ştie pînă cînd, nici dantelele suspendate de piatră din Schauflergasse, locul din care, spre dimineaţă, luă trăsura, sub privirile dezaprobatoare ale cîtorva domni bătrîni pe care insomnia, regretele şi presimţirea sfîrşitului îi scoteau în stradă cu cîteva minute înainte de a se dezlănţui acel du-te vino fără sens al birjelor şi al tramvaielor. Şi cine ştie ce amplitudine vor lua în mintea lui înserările din Prater, drumul de la restaurantul Prohaska, pitit alături de Iantsch-Theater, pînă peste drum, în cochetul pavilion care avea pe frontispiciu, înscris cu litere mari, *Zum Eisvogel*, iar dincolo de gardul jos se întindea o întreagă lume a meselor de joc, a băuturilor fine şi a femeilor frumoase pe care, cu siguranţă, nu le va mai revedea niciodată. Nu e locul să nostalgizăm, deşi în intervalul în care tînărul ofiţer priveşte din tren peisajul s-ar găsi suficient spaţiu pentru descrierea unei Viene crepusculare. Să-l urmărim îndeaproape, să-l observăm, mai degrabă, refăcînd, cu febrilitate, cu o încordare absolut motivată, ultimele drumuri prin memorie pe străzile Vienei care acum, în 1914, e în aşteptarea unor zile care îi vor schimba pentru totdeauna destinul. Nici măreţia rece a pieţii Maria Theresien, nici somnolenţa studiată de Karlsplatz şi nici atmosfera din cazarmă fără

comandant din Stuben-Ring nu-l pot opri. Toate stau închise împreună cu bastonul de mareşal pe care-l visează, în raniţa pe care o păzeşte, consternată, ordonanţa.

Lungul drum prin pustă, pe o vreme ploioasă, nu-i spune mare lucru. Podurile Budapestei nu-l impresionează prea mult. E încă incapabil să se desprindă de farmecul violent al capitalei imperiului. Abia la intrarea în Transilvania, cînd peisajul se încarcă, încet, încet, de o indescriptibilă fremătare a aerului, pare să-şi revină. Trece prin locuri cu denumiri bizare, pe care parcă le-ar fi auzit undeva. Sau poate că nu le-a auzit niciodată, însă provin dintr-o experienţă prin care, cu siguranţă, trecuse, poate o lectură, poate o denumire istorică sau biblică.

Înainte de a traversa apa cea mai importantă din această parte a imperiului, vechiul Maris, sau Maros, cum îl stîlceau cei din partea locului, se opri într-un oraş, al cărui nume îi atrase atenţia de îndată. Se numea Arad, iar în mijlocul său se găsea un splendid hotel, „Crucea Albă”, unde şi poposi două zile. Oraşul îl cuceri şi speranţa înmuguri în el. Dacă Aradul arăta atît de bine, atunci erau şanse ca Timişoara să nu fie chiar purgatoriul pe care-l crezuse. Îl surprinse atmosfera de tensiune şi dezinvoltură pe care o părăsise cu atîta regret, la Viena, şi care e atît de caracteristică locurilor în care se întîlnesc mai multe drumuri importante. În Arad, totul parcă ducea spre faleza Marosului, unde conflictele şi tensiunile se rezolvau în verdele intens al pantei line care străjuia cursul leneş al apei.

De la Arad o luă spre Vinga, un alt nume curios, şi apoi, pe un drum agreabil, cu mici dealuri acoperite cu viţă-de-vie, dar şi cu mile întregi de cîmpie grasă, îşi continuă călătoria spre ţinta finală. Erau întrecuţi, din cînd în cînd, de birje uşoare, care se pierdeau în lanurile de porumb încă foarte mic sau în cele de grîu, verzi, bine îngrijite, iar călătorii îşi ridicau în semn de salut pălăriile uşoare de paie sau din pînză subţire, apucîndu-le cu mîna în care ţineau şi biciul, dînd acestui banal gest un aer de solemnitate. I se păru din nou că s-ar afla în plină inimă a imperiului, şi nu undeva într-unul din cele mai îndepărtate colţuri ale acestuia, într-atît peisajul era marcat de ordinea şi spiritul care făcuseră faima măreţului edificiu chezaro-crăiesc. Zări oraşul de foarte departe. Clădirile înalte, turnurile fabricilor, o anumită ştiinţă a celor care construiseră oraşul de a bloca în faţa călătorului, fără agresivitate, orizontul, toate acestea îl anunţară că sosise la Timişoara.

CONFLICT DE COMPETENŢĂ: fortăreaţa Timişoara

La începutul veacului, îşi mai păstra poate intactă ciudata frumuseţe austeră şi gravă. Celui ce înainta prin cîmpie şi mlaştini, ea îi dezvăluia treptat, cu o tăcută pudoare, întîi un val uriaş de pămînt, apoi cele trei rînduri de ziduri şi şanţuri adînci, urmînd – aşa cum arătau hărţile vechi – conturul unei stele gigante, cu 37 de colţuri. Nici între bastioane, năpădite de muşchi şi licheni, nici în afara lor, unde pe valul de apărare crescuse o iarbă aspră, nu se mai auzea de mult zvon de arme. O împresura doar un abur sonor, o aproape imperceptibilă cadenţă, care se strecura prin galeriile pustii, cu ambrazuri păienjenite, prin şanţurile umplute cu pămînt. Deasupra celor nouă bastioane începuseră să crească salcîmii. Oraşul mai păstra totuşi, în rigoarea carteziană a străzilor şi pieţelor, într-o anumită vibratilitate cazonă a cuvintelor şi gesturilor, în rigiditatea emfatică a ritualurilor cotidiene, în toată austera sa civilitate, acel aer inefabil al fostelor mari fortăreţe. Expusă privirii, văzută din afară, printr-o lentă înaintare dinspre cîmpie – cum i se părea atunci chiar la 1914, primăvara, oricărui călător străin – Cetatea era încă, în tulburătorul ei anacronism, un simbol. Fortăreaţa. *Construcţie abstrasă parcă dintr-un timp şi spaţiu anume, incintă protectoare şi, deopotrivă, spaţiu al rezistenţei. Spălată însă de priviri indiferente, încremenită – de peste 150 de ani – în incertă aşteptare şi-n contemplarea nostalgică a propriei gratuităţi, una din cele mai mari şi mai frumoase fortăreţe ale Europei avea să dispară, învinsă de singurul ei asediator, nevăzut, implacabil. Timpul. Dar cine-ar fi putut pricepe dinainte (din toamna lui 1716, cînd zidurile uriaşei cetăţi se ridicau doar în închipuirea trufaşă a unei Curţi imperiale) că acest destin avea să o supună? Împăratul îl sărbătorea atunci la Viena pe eliberatorul Timişoarei, principele Eugen de Savoya, cel căruia Leibniz îi închinase* Monadologia. *Imperatorul îi închina şi el, în aclamaţiile Curţii – pe o tavă de aur –, însăşi Timişoara (aşa cum avea să fie plănuită, spre a rezista atacurilor otomane). Cetatea din zahăr candel. Bastioanele din doboş tort. Turnurile şi crenelurile din griliaş. Şanţurile de apărare din cozonac cu nuci. Cîmpia din pişcoturi. Copacii şi iarba din fistic. Creştinii din bezele. Turcii şi arapii din ciocolată. Turbanele din frişcă. Fesurile din jeleuri. Prinţului eliberator i se dă marea spatulă de argint. Retează trei turnuri, un pîlc de copaci şi mai toată ceata păgînă. Nobilimea asediază discret. În cîteva minute, din falnica Timişoară rămîn şanţurile de apărare, cîmpia, două turbane rătăcite. Şi tava de aur.*

Într-un spaţiu de iremediabil exil, undeva la margine de imperii, mereu asediate şi vremelnic cucerite, surpîndu-se şi renăscînd fără încetare, zidurile de piatră care apăraseră cetatea se vedeau încă şi atunci, în martie-aprilie 1914. În curînd ele aveau să dispară aproape de tot. Ca şi celelalte întărituri din pămînt, lemn sau piatră, care vegheaseră de veacuri această aşezare. Doar un palimpsest imaginar le-ar mai putea scoate la iveală, din subsoluri, urmele. Ele s-ar dezvălui treptat, într-un lent şi răbdător asediu al privirii, unele prin transparenţa celorlalte, întreţesute de-a valma, într-o imensă, verticală pînză, printre osuarii, ape freatice, canale în dedalice dispuneri şi păduri subpămîntene de stejari, deasupra cărora pulsează, ca o membrană vie, oraşul, în martie-aprilie nouăsutepaişpe.

Se vede clar în această carte poştală expediată chiar în 1914 domnişoarei Milu Angyolka de către prietena ei Lotte Stülmer. Domnişoara Angy e timişoreancă de baştină, dar în această primăvară se află, pentru cîteva săptămîni, la o mătuşă din Jimbolia. St. Georg-Platz. Szent-Györgytér Temeswar, 1914. În prim-plan o clădire destul de impunătoare, cu trei etaje, Sparkassa. *O bancă. Prima bancă din Timişoara. Ce se întîmplă în birouri, nu poate şti nimeni. De văzut se vede în schimb parterul. În întregime, un loc al plăcerii şi desfătării gastronomice. Lipite una de alta (poate chiar comunicînd în interior), o berărie, o cafenea şi* Restauration. *Se poate citi una din firme.* Kava, Caffé, Caffa Klakner *(sau* Flaxner*). Cu o lupă s-ar putea descifra greu un afiş lipit pe cristalul uşii centrale, prin care firma îşi anunţă onorata clientelă că poate servi brînză Emmenthal şi milaneză, Pasillages, sardine din Sardinia, şuncă din Westfalia, vermuth de Karlovac, caviar, vinuri de Madera, struguri din Cipru. La sfîrşit (pentru că afişul e foarte mare) sînt anunţate cele două senzaţii tari din Cetate. Cum ar fi, poate: „Femeia fără trup! Cea mai senzaţională senzaţie din secolul nostru! După ce au văzut-o toate marile oraşe din Europa, iat-o şi la Timişoara la hotelul* Cerbul de aur. *Acolo poate fi văzută de la opt dimineaţa la zece seara cu aparatul fizico-optic!”. Sau: „Cel mai mare muzeu mecanic mişcător din istoria lumii a sosit şi la Timişoara, în Fabric, peste drum de* Regina Angliei. *Mii de figuri omeneşti, vapoare, baloane de zburat, trenuri, caleşti, diligenţe, tunuri, cai, alte animale, păduri, femei frumoase, păsări de pradă, toate se mişcă tot timpul. Napoleon al treilea din ceară, în mărime naturală, îşi mişcă mîinile şi picioarele în timp ce doi doctori îl operează pe o masă. Muzeul e deschis de*

la nouă la nouă. Operele de artă sînt tot timpul în mişcare!". Un afişier de piatră, ca un turn cilindric, face reclamă celorlalte firme serioase: „La cocoşu negru" (*delicatese*), „Konrad spiriduşul" (*bile de biliard),* „Reduta", „La crap", „Regele engles", „La pomul verde" (*săli de bal*), „Două lebede" (*pensiune*), „Trompeta", „Mînzul de aur", „Cerbul de aur", „Steaua de aur", „Omul sălbatic", „Trei iepuri", „Trei ciocîrlii", „Trei broaşte", „Trei regi" (*restaurante*), „Boul roşu" (*mezeluri şi afumături*).

* * *

Într-adevăr, o mică Vienă. Incredibil, dar adevărat. Şi scorţoşenia, şi sobrietatea, şi senzaţia de conglomerat străbătut de un curent electric, de amalgam de limbi şi accente, de competenţe şi incompetenţe, le regăsea intacte. Puse totul pe seama oboselii, dar a doua zi, dis-de-dimineaţă, cînd coborî să ia masa într-un mic birt, *La valaha harnică,* pe care locotenentul Rein, penultimul ofiţer exilat aici, i-l recomandase cu entuziasm, se convinse că impresia nu-l înşelase. Străzi întregi – dar ce zice el străzi: tot oraşul – păreau o replică uluitoare a Vienei. Chiar această piaţetă, în plin centru al oraşului, piaţa Sfîntul Gheorghe, părea decupată de o nevăzută, uriaşă mînă, din piaţa nouă a Vienei. Birje, căruţe, faetoane, cupeuri, biciclete, firme, tramvaie, ucenici, doamne cu copii purtînd pălării de paie, comercianţi, vînzători de dulciuri, totul îi amintea de centrul Vienei la orele de vîrf. Doar că totul era aici mai scund cu un etaj sau două. O Vienă micşorată de presiunea vremurilor, de presiunea evenimentelor, care, ca într-o adevărată vîrtelniţă, cuprindeau mai întîi marginile, pe care le devorau cu o poftă nebună de distrugere, pentru a se apropia, cu sporită băgare de seamă, de centru.

Baronul bănui că trimiterea sa aici nu era străină de anumite raţiuni superioare de stat. La urma urmelor, nu era singurul ofiţer prins trişînd şi, în ce-l priveşte, nu pentru prima dată. Însă acum parcă lumea înnebunise. Nu mai avea cui să explice, cum să se apere, cum să motiveze acea regretabilă neînţelegere. Superiorii săi erau preocupaţi de lucruri mult mai importante decît de cariera acestui ofiţer fără vocaţie, fie el şi obscur baron fără avere. Îl anunţară că îi fac o mare favoare şi că, date fiind vremurile, ar fi trebuit trimis în faţa curţii marţiale, pentru dezonoarea pe care o aruncase, în mod repetat, asupra corpului ofiţeresc. În schimbul acestei clemenţe, nu i se cerea decît un singur lucru, un *minim favor*, după cum se exprimase

comandantul garnizoanei, un lucru aproape neînsemnat pentru o persoană care dăduse dovadă de calităţi atît de remarcabile. Chiar dacă excelenţa acestor calităţi nu se traducea neapărat într-un sens pozitiv.

— Vin vremuri noi, domnule Lamm, şi nu sîntem siguri că vor fi vremuri uşoare. Locul în care te trimitem poate deveni foarte important pentru evoluţia viitoare a evenimentelor şi, cine ştie, chiar pentru soarta măreţei noastre monarhii. Noi te rugăm doar să fii foarte atent la ce se vorbeşte şi, de cîte ori vei avea prilejul să ne comunici ceva, nu te sfii s-o faci. E inutil să te anunţ că discuţia dintre noi are un caracter confidenţial şi că ea nu ne obligă la nimic. Pe dumneata însă te obligă la foarte multe.

Îşi aminti aceste cuvinte în vreme ce privea ordonanţa desfăcîndu-i cuferele şi aranjînd cizmele şi costumele militare în cele două camere pe care le închiriase într-un cartier liniştit al oraşului, Elisabetinul, de la o văduvă. Femeie încă tînără, abia trecută de patruzeci de ani, doamna Gross era ceea ce se numeşte o gazdă ideală. În scurtă vreme îşi abandonă întreaga locuinţă în grija celor doi chiriaşi, a chipeşului ofiţer şi a ordonanţei sale, plecînd pentru cîteva luni cu iubitul ei, un muzician de origine rusă, se pare, într-o staţiune balneară din apropierea Timişoarei, unde violonistul avea contract la un mare local.

Acomodarea cu oraşul fu surprinzător de uşoară. Tinerimea nu se arăta străină de anumite rafinamente pe care le credea uitate în locurile de fereală ale Vienei. Rafinamente pe care prezenţa cîtorva cîntăreţe de operă, a actriţelor şi a doamnelor din societatea înaltă a oraşului le încărcau de o culoare locală, de un farmec nespus.

Un singur neajuns: banii de la Viena soseau foarte greu. Semn sigur că în această Danemarcă a Mitteleuropei ceva era putred. Frînturile de cuvinte surprinse pe stradă, micile zvîrcoleli sociale care deranjau siesta cetăţenilor onorabili, veştile din ce în ce mai îngrijorătoare strecurate tot mai aproape de prima pagină a ziarelor pe care le răsfoia distrat cînd mergea la poştă să-şi ridice corespondenţa nu erau împrejurări care să-l liniştească. Odată, într-un cerc de tineri ofiţeri care se întinseseră mai mult cu palavrele sub copertina alb-portocalie din faţa Lloydului se zvoni că foarte curînd (era la sfîrşitul lui mai 1914), undeva, foarte aproape, avea să se întîmple un eveniment care va schimba în mod decisiv destinele imperiului. Cel care adusese vorba despre iminentul eveniment, un accident, o tragedie, o răsturnare senzaţională a cursului istoric, nu ştia sau nu voia să spună mai mult.

— Hai, zburăşte, îl îndemnă cu o veselie suspectă unul din cei de la masă. Vă ştiu eu pe voi, ăştia, domnişorii care susţineţi că n-aţi ieşit niciodată dincolo de bastioanele cetăţii. Pe cîţi dintre voi nu v-am văzut rătăcind în cele mai ascunse locuri pînă departe, pe vremea cînd stăteam la mătuşă-mea la un pas de Serbia. Ei, cîte mustăţi de complotişti n-au trecut pe sub geamul castelului de care biata mea mătuşă e atît de mîndră.

Bineînţeles, n-a putut afla nimic mai mult, însă pentru un nou sosit ca tînărul baron asta însemna deja un început. Fu convins că, luaţi cu grijă, aceşti fanfaroni de provincie ar fi putut să-i dezvăluie mult mai multe lucruri importante decît ar fi bănuit el la început că ştiu. Seara se sfîrşi cu tradiţionala partidă de cărţi, însă un şir întreg de ghinioane au concurat nu numai la distrugerea timpurie a unei promiţătoare cariere de spion imperial, dar şi la deteriorarea iremediabilă a unui nume. Chiar tînărul negricios, care i se păruse atît de simpatic, poate pentru că, dintr-o curiozitate înnăscută, acela pusese tocmai întrebările pe care, din sfială şi prudenţă, el ezita să le pună, fu martorul unui deznodămînt dramatic. Spilcuitul baron fu demascat, chiar cînd de undeva, din depărtare, dinspre cartierul muncitoresc al oraşului, se auzi al treilea cîntat al cocoşilor, ca un ordinar trişor. Brusc deşteptaţi din aburii beţiei, tovarăşii săi de masă puseră mîna pe pistoale. Doar intervenţia tînărului negricios îl salvă pe baron de la o soartă tragică.

— Confiscaţi tot ce a luat de la voi şi predaţi-mi-l, a spus el cu o voce calmă. Ştiu eu unde să-l duc.

Ceilalţi nu se împotriviră, aşa că, la răsăritul soarelui, rarii drumeţi de pe drumul Baziaşului ar fi putut vedea doi călăreţi gonind din toate puterile. Şi cine ar fi avut destulă vreme şi curiozitate să afle ţinta spre care galopau la o oră atît de matinală, i-ar fi putut urmări pînă la Beograd şi, mai departe, pe căi ocolite, pînă spre Sarajevo.

Abia peste mai bine de o lună, baronul Lamm, singur, continuă drumul pînă la Trieste, de unde se îmbarcă pentru o destinaţie necunoscută.

* * *

Să treci din Bosnia în Serbia şi apoi în Ungaria nu era o treabă foarte simplă în vara anului 1914. Mai ales dacă aveai treabă la Belgrad sau chiar şi mai departe, în Banat, spre exemplu. Tînărul preot în sutană care trecuse Drina pe la Zvornik în dimineaţa zilei de douăzeci şi cinci iunie a acelui an ştia şi el acel lucru. Din acest motiv, nu se zgîrci deloc la galbenii pe care-i

îndesă în mîna jegoasă a luntraşului care-l trecuse. Petrecu apoi două zile pe drumurile prăfuite ale Serbiei de nord, mai pe jos, mai în căruţă, şi intră surîzător şi obosit în Belgrad, într-o altă senină dimineaţă de vară. Cutreieră mai bine de o oră prin cartierul portului şi, cînd fu sigur că nu-l urmăreşte nimeni, îşi scoase sutana, împachetă în ea un bolovan de vreo trei kilograme, iar pe acesta îl aruncă în apa murdară a Dunării. Plescăitul acela, ca şi mirosul de fum pe care îl răspîndeau deasupra întregului oraş cele cîteva vapoare aflate atunci în port avură darul să-l îmbărbăteze. Cu noua lui ţinută, de tînăr domn elegant, deşi cam prăfuit, poate abia coborît de pe vreun vas, de negustor balcanic venit să ridice grîul arvunit de cu toamnă, ca să-l însoţească apoi pînă la Sulina, se aventură în centru şi aproape că se prăbuşi pe terasa unei cafenele. Stătu acolo, într-un fel de reverie, mai mult de o oră, răsfoind alene jurnalele sîrbeşti. Un bărbat cu mustaţă, îmbrăcat pe jumătate în haine nemţeşti, dar cu urme de port naţional, îşi făcu loc prin mulţimea forfotitoare şi veni la masa lui cînd se bătea de amiază. Mai băură împreună o cafea turcească, fără să schimbe prea multe cuvinte şi, în cele din urmă, sîrbul cu mustăţi uriaşe îl conduse pe fostul preot la cel mai bun hotel din centrul oraşului, unde îl instală la primul etaj, într-o cameră luxoasă cu fereastră mare spre grădină, şi făcu astfel încît să nu fie înregistrat. Tînărul călător dormi aproape fără întrerupere patru zile. Putea fi văzut doar în jurul prînzului coborînd să ia masa şi citind ziare sîrbeşti la cafea, mereu cu un zîmbet misterios pe buze. Într-a cincea zi, se trezi dis-de-dimineaţă şi coborî la ora cînd micilor vînzători de ziare li se smulgeau din mîini foile care anunţau atentatul de la Sarajevo. Tînărul domn era acum cu totul altul, un adevărat aristocrat vienez, proaspăt ras, purtînd cămaşă cu guler tare şi lavalieră, jiletcă de culoare gris şi redingotă neagră, hoh-ţilinder şi monoclu, batistă în buzunarul de la piept al redingotei şi o mînă în buzunar.

Cumpără un ziar şi nici măcar nu-l deschise. Vestea era pe buzele tuturor, dar nu s-ar putea spune dacă efectul ei pe faţa tînărului cetăţean al imperiului era de întristare sau de bucurie. El doar coborî în pas de promenadă spre port şi ceru unui luntraş autorizat să-l ducă pe malul celălalt, în uriaşa şi multinaţionala sa patrie, adică, deocamdată, la Panciova. Din nou, fără să facă economie, închirie cea mai rapidă birjă din oraş şi ajunse cu ea la Nagybecskerek în jurul prînzului. O altă birjă, cu cai negri, odihniţi şi roţi de cauciuc îl lăsă spre seară la Kikinda. Aici fu recunoscut imediat după ce puse piciorul pe pietrişul pieţei din centrul

orăşelului. Era, desigur, tînărul conte Octavian Cristofor Nacu, nepotul ducesei de San Marco, stăpîna moşiilor de la estul Kikindei. Primarul localităţii apăru în cîteva minute cu o figură mai mult decît speriată, încurcînd cuvinte maghiare, sîrbeşti şi româneşti în încîlcita lui urare de bun venit. Cristofor îi mulţumi în româneşte şi-i ceru o birjă care să-l ducă pînă la conacul mătuşii sale. În lumina stranie a amurgului din pustă, cît aşteptară să vină vehiculul, primarul îşi freca mîinile şi întreba cu voce tare (dar fără să se adreseze cuiva anume):

— Doamne, Dumnezeule, şi acum ce are să se întîmple?

Cînd roţile birjei se auziră în apropiere, tînărul Cristofor îi dădu în sfîrşit un răspuns:

— Eşti un prost, Duşan!

Urcă şi plecă. După el căzu întunericul. Birja străbătu în mai puţin de jumătate de oră Nacova, Lunga şi intră în Comloş.

Cristofor coborî, plăti surugiului şi urcă scara spre uşa principală a conacului. Îi deschise o servitoare buimacă şi cu şorţul alb pus de-a-ndoaselea. El urcă scara pînă în salonul de la etaj şi acolo îi spuse fetei să-şi vadă de treabă. În salon era întuneric. Prin fereastra deschisă larg se vedea cornul lunii noi. Pe sub uşa care dădea în biblioteca ducesei pătrundea o rază de lumină strălucitoare, mai puternică decît a lămpilor cu gaz. Cristofor Octavian îşi aminti că mătuşa instalase curent electric în conac cu peste trei ani în urmă. Rămase un sfert de oră cu privirea aţintită spre cerul întunecat, dar şi spre pusta pe care i se părea că desluşeşte mişcări de umbre misterioase. Apoi intră în bibliotecă.

— Vinişi? croncăni ducesa.

Bătrîna citea un roman franţuzesc. La o mescioară de lîngă raftul cel mare, cu spatele spre uşă şi concentrat asupra unei cărţi groase, legate în piele, fără să întoarcă măcar capul şi să-l salute peste umăr pe vizitator, stătea un băieţandru de vreo cincisprezece ani şi citea. În ciuda căldurii de peste zi, încă nepotolite, copilul era îmbrăcat într-un costum de culoare închisă, cu pantaloni bufanţi şi încheiaţi cu nasture sub genunchi, cu ciorapi negri în ghete lucioase. Doar bluza, al cărei guler larg, răsfrînt peste spate ca la costumele „marinăreşti”, era dungat negru cu alb, dădea un aer de vacanţă înfăţişării micului savant.

— Zburăşte! insistă ducesa.

— Are să fie război, mătuşă! spuse Cristofor Octavian şi se duse spre ea s-o îmbrăţişeze.

La auzul cuvîntului război, copilul tresărise neaşteptat de puternic şi se întorsese cu faţa spre musafir. Acestuia i se păru că-l vede tremurînd şi recunoscu o spaimă adevărată în privirea lui. Abia apoi îl recunoscu şi pe el: era Tit Liviu, un prieten deci, unul dintre puţinii prieteni adevăraţi. După ce lăsă ziarul sîrbesc în mîinile ducesei, Cristofor se îndreptă spre puşti, zîmbindu-i.

— Aaa, domnul Tito…!

— V-am mai spus că nu sînt sîrb! zise Tit Liviu ridicîndu-se în picioare. Tînărul îi strînse mîna cu acelaşi zîmbet care îi stăruise pe figură toată ziua.

Bătrîna se apropie şi puse ziarul pe cartea deschisă din faţa băiatului. Era un lexicon franţuzesc de medicină. Vocea răstită a mătuşii (nu cumva începuse să surzească – îi trecu prin minte lui Cristofor) tună în aerul încălzit al bibliotecii:

— Întîi să te-nsori şi pe urmă să pleci la război!

Se-ntoarse apoi pe călcîie şi plecă, bocănind cu bastonul, în salon. După zgomot, Cristofor ghici că s-a dus în faţa ferestrei deschise şi că va rămîne acolo ore în şir, urmărind cine ştie ce umbre mişcîndu-se prin pustă sub lumina slabă a roşieticei semiluni.

— Vecina ta s-a întors din America? îl întrebă contele pe Tit Liviu.

— Nu.

— Eşti sigur?

— Da.

Frica ce-l cuprinsese brusc la auzul cuvîntului *război* părea să-i fi dispărut, dar Cristofor nu putea să nu se întrebe dacă puştiul avea într-adevăr o reprezentare legată de acel cuvînt sau cauza sperieturii lui era alta.

— Am auzit că are un copil şi a rămas văduvă, adăugă Tit Liviu.

— De unde ştii?

— Au povestit oamenii care au venit de curînd din Chicago.

Tînărul nobil se aşeză în sfîrşit pe un scaun, de parcă abia atunci l-ar fi ajuns oboseala unei zile de vară petrecute în hurducăturile birjelor. După un timp spuse:

— Văduvă tînără şi frumoasă!

Contele era sublocotenent de rezervă şi, dacă războiul ar fi început cu adevărat, lucru de care el era sigur, ceea ce ar fi urmat să-l preocupe în viitor era alegerea unei morţi cît mai interesante. Sigur că şi lui, ca mai tuturor oamenilor, îi era frică de moarte şi n-ar fi vrut să moară în război, dar, dacă tot spunea de cîţiva ani prietenilor că „viaţa în imperiul nostru

binecuvîntat e atît de rafinată încît se compune mai mult din moarte”, s-ar fi cuvenit, în condiţiile care se iviseră, să nu se mai teamă de nimic. Poate brava, dar o reacţie de frică la fel de acută ca aceea a copilului din faţa lui el nu avusese niciodată. Poate doar ăsta era semnul că unul aparţinea aristocraţiei, imperiului muribund, iar celălalt era un pui de ţăran care simţea de departe orice agonizare a unei fiinţe, fie aceasta chiar şi puterea chezaro-crăiască, şi avea din instinct reacţia de a fugi cît mai repede din preajma ei.

Dimineaţa zilei următoare a fost răcoroasă şi umedă. Un nor negru venit dinspre nord traversase cîmpia Banatului în cursul nopţii, şi, cu uriaşa-i cantitate de apă în stare de vapori, îşi continuă călătoria ameninţătoare spre sud. La micul dejun pe care îl luară în trei, Cristofor Octavian Nacu lăsase să-i scape de sub zîmbetul misterios ceva mai multă satisfacţie cînd, în sfîrşit, deschise şi el ziarul sîrbesc cumpărat la Belgrad şi citise cele cîteva detalii despre atentat. Ducesa se încruntase brusc şi-i reamintise:

— Ai grijă, Cristofor Octavian Nacu, ai jurat credinţă Kaiserului!

Apoi sărise drept în picioare, cu neaşteptată vioiciune şi furie, ca să adauge:

— La noi jurămîntul e…!

Făcuse gestul acela cu bărbia ridicată mult înspre cer şi cu vîrful degetului mare purtat ca un vîrf de cuţit în dreptul mărului lui Adam, gest la care macedonenii săraci, la păstorii din Pind, înseamnă „cine e sperjur, moare!”. Privindu-i pielea grumazului întinsă ca un elastic, nepotul pufnise în rîs.

— Franz Josef al dumitale e o canalie prea bătrînă ca să nu ştie încă de pe acum că nu mai are nimeni nici un motiv să nu-l trădeze. Nu fi naivă, iubită mătuşă!

— Cum vorbeşti? Nu ţi-e ruşine? strigase ducesa.

Însă Cristofor nu-i răspunse, iar furia ei se domolise ca prin minune. Chemase birjarul şi-l grăbise pe nepot să ia drumul Vienei cît mai repede, să-i promită înainte de asta că se însoară imediat ce ajunge în Capitală şi că-şi petrece luna de miere într-una din staţiunile din Boemia.

Cristofor promisese. Promisese chiar că nici pe Kaiser nu-l va trăda şi făcuse toate astea cu un zîmbet elocvent din care probabil că şi martorul inocent, Tit Liviu, înţelesese totul.

Apoi se urcase în trăsură şi aceasta îl purtă prin burniţa ca de toamnă, care tocmai începuse, pînă la micuţa gară din Comloş. În drum află cu

durere că bătrînul surugiu al conacului, moş Pătru, murise cu doar trei săptămîni mai înainte, la vîrsta de 86 de ani.

* * *

În mare, Cristofor Octavian s-a dovedit un bun armân şi a făcut totul aşa cum promisese. S-a dus mai întîi cu trenul, prin Timişoara, Arad şi Oradea pînă la Budapesta, unde petrecu ceva asemănător cu luna de miere a unui poligam. La 28 iulie, cînd începu şi pentru el, ca şi pentru mulţi alţii, Primul Război Mondial, se urcă în trenul de Viena şi se duse să se întîlnească cu camarazii din Regimentul nouă dragoni. Chefuiră straşnic la Cazino. Pe străzi erau lipite afişele cu titlul „Către popoarele mele” şi semnate de Franz Josef. Aşa că în dimineaţa de după cheful de la Cazino, Cristofor se duse la pălărierul înnobilat Kecskemét, căruia i-o ceru de soţie pe fiica sa, Eva. Acesta trăia un moment de bucurie ciudată – tocmai aflase că putea să devină furnizor al armatei imperiale şi n-avea timp de pierdut cu nimicuri. Le dădu binecuvîntarea. După ce stătu cu Eva la Baden aproape trei săptămîni, Cristofor plecă în Galiţia pentru că se trezise mutat disciplinar la un regiment ce apucase deja să fie înjumătăţit de ruşi, în chiar acea lună de miere nu tocmai cu acte în regulă. Regimentul s-a tot retras apoi, pînă cînd nu mai rămaseră din el decît vreo opt soldaţi şi doi ofiţeri, dintre care unul rănit – Cristofor. Din toamna lui 1915 pînă în aceea a lui 1916, tînărul conte îşi pierdu vremea prin spitale şi astfel nici promisiunea de a nu îl trăda pe Franz Josef nu şi-a călcat-o. Trimis după însănătoşire să lupte în Krain, locotenentul, nerăbdător să treacă la italieni, şi-a ales o grupă de soldaţi de origine română şi a dispărut cu ea în atacul de la Reiffenberg din noaptea de 12 spre 13 noiembrie 1916. Din cauza ploilor şi a marşului greu prin teren necunoscut, ei nu au reuşit să traverseze rîul Isonzo şi să se predea decît în 23 noiembrie, adică la o zi după moartea împăratului. Se mai poate spune că acesta a fost trădat de Octavian Cristofor Nacu?

Ultimele semne materiale de la contele Nacu sînt: o carte poştală ilustrată din Tarvisio, scrisă în noiembrie 1916, trimisă din Roma la 1 decembrie 1918, ajunsă la Timişoara la 15 februarie 1919 (data poştei) şi intrată în Comloş o dată cu plutonul de grăniceri români şi cu sublocotenentul care devenea şef de pichet, adică la 8 august 1919; apoi caieţelul albastru pe a cărui copertă scrie WEIHNACHTEN IM FELDE 1916,

Zicin, la 2 Sept. 1916
În 2 Sept. am plecat cu marşul XXIII din Jicin.
În 5 Sept. am ajuns la Verbova, St. Peter.
În 22. Aeroplane italiene atacă pe Adelsberg.
În 23 Sept. Mergem la escursiune la Adelsberg, unde vedem Grota.
În 1 Okt. ne mutăm de la I komp la III komp.
În 1 Oct. Pleacă voluntari de la Reg 31 şi 2 la front.
În 22 Okt. Mare exercir cu scharf pe muntele Primos în onoarea lui Erzherzog Friedrich, unde au fost şi Borvevics.
În 23 Oct. am avut slujbă, părintele Boldea au ţinut.
În 28 Oct. am fost la Laibach, la excursiune.
În 29 Okt. au venit Giuri la front, atunci m-am întâlnit cu el.
În 30 Oct. au fost petrecere comună.
În 31 Oct. mergem (Dr. L şi B.) la Koce, la Marsbarn, noaptea am ajuns la Reg. în Kraina Vas.
În 1 Nov., d.a. au venit porunca de Alarm spre plecare la front. La 8 seara am plecat şi la 4 ceasuri dim am ajuns într-o pădure la vreo 6 km de front.
În 3 Nov. mergem în Rez. Stelling unde stăm de la amiazi pînă seara. La 8 seara ne scot afară de acolo şi mergem într-o dolină.
La 4 Nov. mergem într-o cavernă unde stăm 2 zile.
De aici în Rez. Stelling 2 zile.
În 9 Nov. mergem în linia primă de foc. Stăm până la 13 Nov.

Pe ce căi anume a ajuns acest caieţel în podul unei case din Lunga nu ştie nimeni, dar poate că între semnele rămase aici de la contele Nacu ar mai trebui trecută şi amintirea frumoasă ce i-o poartă încă tînărul său prieten, singurul de altfel: Tit Liviu.

* * *

În vara anului 1914, prin iunie, Ana nu era numai o „văduvă tînără şi frumoasă”, ci şi proprietara unui *bort* (*Siolak-Board* din East-Chicago, Indiana), o pensiune pentru emigranţii români care munceau la Standard Oil Co., la American Bridge Co. sau la oţelăriile din Gary ale lui Illinois Steel Corporation. *Bort*-ul fusese înfiinţat de Mihail încă din 1910, cînd lucra la

căile ferate şi la American Bridge, dar nu pentru că ar fi cîştigat acolo foarte mulţi bani, ci pentru că adusese cu el mai multe mii de coroane pe care reuşise să le transforme în dolari, iar cu aceştia închiriase o casă cu două etaje şi cu 14 camere în total, o mobilase cu mobilă de ocazie – mai mult paturi suprapuse, ligheane de tablă pe spălătoare de lemn, dulapuri şi mese – şi aranjase la parter o bucătărie destul de mare cu maşină de gătit care funcţiona cu gas aerian. În scurt timp, casa se umpluse de români veniţi din barăcile de lîngă oţelării, unde, pentru că existau şi fabrici de cocs, în zilele cînd nu bătea vîntul dinspre sau spre lacul Michigan, fumul era atît de gros încît colonia părea scufundată în întuneric, iar funinginea se aduna în ciucuri. Ana se apucase să gătească mîncare caldă pe plita de gaz aerian şi, probabil datorită unui talent special, pînă atunci nepus în valoare, sau datorită lipsei de pretenţii a clienţilor, ospătăria ei devenise cunoscută printre români. Veneau aici, la masă sau pentru un pahar de bere ori vin, muncitori imigranţi care nu mai încăpeau în pensiune şi locuiau în continuare în barăcile uzinelor sau la case de închiriat unde nu se servea şi masa. Mihail, deşi învăţase repede englezeşte, nu era propriu-zis „tătîne”, unul care să ia contact cu conducerea companiilor în numele muncitorilor şi să obţină în schimb concesiunea cantinelor şi a altor servicii. Era chiar împotriva acestui sistem prin care muncitorii emigranţi erau exploataţi şi, în urma cîtorva conflicte directe cu astfel de şefi de echipă, care vedeau în el un concurent, se gîndi să înfiinţeze un club al muncitorilor, ceva care să ţină piept escrocheriilor „tătînilor” şi neruşinării lor. La început fu ajutat de Tony Grecul, proprietarul unei distilerii şi al altor mici întreprinderi, omul care îi furniza, la preţ de *en-gros*, vinul, berea, ţigările, ciocolata, plicurile şi hîrtia de scris. Tony ştia cîteva cuvinte româneşti dintr-o îndepărtată şedere la Brăila, în copilărie, şi era foarte sentimental. Îi tot îndemna pe Mihail şi Ana să facă un copil sau mai mulţi şi manifesta un deosebit zel în a asista comercial mica întreprindere *Siolak-Board*. Uneori, seara, cînd se întorcea obosit de la muncă, Mihail îl găsea pe Tony în bucătăria de la parter, aşezat pe patul improvizat lîngă maşina de gătit şi controlînd registrul de casă. Ana, singură, s-ar fi încurcat în socoteli şi, de altfel, ea nici nu făcea încasări directe – doar ţinea minte ce a dat în plus peste zi şi cui dintre abonaţii casei.

Spre toamnă, cînd Mihail află că tînăra lui soţie a rămas grea, se bucură, dar se şi nedumeri: concepţiunea să fi avut loc datorită străduinţelor lui

sporadice sau, printr-o minune, datorită limbii ascuţite a grecului care nu mai contenea să spună ce mare bucurie este un prunc la casa omului?

Se pare că grecoaica lui era stearpă şi mult mai bătrînă decît el, bătînd spre patruzeci şi cinci.

Tot în acea toamnă, sala de mese de lîngă bucătărie fu amenajată în aşa fel încît să încapă în ea tot mai mulţi oameni, fură mărite stocurile de bere, vin, spirtoase şi, pe cheltuiala lui Tony, care voia să fie naşul copilului, fu instalată şi o tejghea de zinc. Mihail se gîndi să renunţe la slujba lui de la American Bridge şi să se ocupe numai de *bort* şi de ospătărie, ba chiar să închirieze un local din apropiere, ca să deschidă şi un *saloon*. Deşi ideea îi fusese sugerată mai demult de Tony, acesta se arătă sceptic la început, dar o îmbrăţişă cu totul cînd semnele de graviditate ale Anei deveniră evidente, adică pe la Christmas Day.

În februarie, Mihail se hotărî să plece pînă la Cleveland, unde avea loc o mare întrunire a emigranţilor români din America şi să obţină de la unii din preoţii parohi care conduceau mici colonii credite şi sfaturi, pentru o organizare mai eficientă a comunităţii, pentru ieşirea de sub sistemul de exploatare al „tătînilor”. Cu puţin înainte de plecare, Ana spuse că ar vrea să meargă şi ea, să vadă lumea, să vadă oameni şi locuri noi; se săturase de mirosul bucătăriei şi de muncitorii din *bort*-ul lor. Tony trimise o tînără de la un magazin al lui să ţină locul Anei la *Siolak-Board* pentru trei zile, aşa că cei doi tineri plecară împreună cu trenul.

Din punctul de vedere al afacerilor, călătoria nu aduse nici un profit. Preotul Podea de la Youngstown era darnic în sfaturi, dar nu deţinea sau nu voia să avanseze nici un fel de ban din casa asociaţiei, a bisericii sau cea proprie. Ceilalţi erau chiar şi mai reţinuţi sau de-a dreptul suspicioşi. Totuşi, la întoarcerea de la Cleveland, Mihail scoase de la bancă 200 de dolari pentru patenta de *saloon* şi închirie un hotel cu două etaje şi un frumos restaurant la parter în Gary, Indiana. Avînd în vedere clientela deja formată printre emigranţi şi seriozitatea lui Mihail, direcţiunea distileriei lui Tony Grecul îşi asumă sarcina să mobileze şi să echipeze *saloon*-ul şi hotelul care se deschideau în Gary păstrînd denumirea de *Siolak-Board*.

Era perioada în care emigranţii, adunîndu-se în *bort* la sfat sau ca să scrie acasă (nu toţi ştiau să facă acest lucru cu propria mînă), se apucau să croiască tot felul de planuri după cîte o bere sau un vin, apoi cîntau în cor *Deşteaptă-te române* şi alte cîntece. La *Siolak-Board* li se vindea hîrtie de scrisori cu tricolor românesc. Pe Ana o durea capul, avea greţuri şi, în

general, nu-i plăceau acestea chefuri de săraci cu gîndul acasă. Ea începuse să viseze lux, bani, voluptăţi, la care nici o femeie de emigrant român nu se gîndise pînă atunci, şi asta tot datorită limbii ascuţite a grecului Tony, care se pare că avea asupra ei efecte miraculoase. Mihail era însă tot mai alb la faţă şi mai slab la trup, iar după naşterea copilului botezat Stephanos în amintirea unui bunic de-al naşului Tony, la cîteva luni, căzu la pat şi nu se mai sculă niciodată. Mihail fu înmormîntat la cimitirul din Gary, iar copilului începură să îi spună Steve.

Aşadar, vara anului 1914 o găsi pe Ana într-o înfloritoare situaţie. Era proprietara lui *Siolak-Board* şi a unei case din East-Chicago, era „văduvă tînără şi frumoasă” şi avea şi un copil de trei ani, un copil care împrumutase, nu se ştie de ce, tiparul antropometric umflat şi bondoc al lui Tony Grecul. Dacă ar fi să se intre în detalii, s-ar vedea că lucrurile sînt puţin mai complicate. Proprietarul adevărat al hotelului din Gary este, de fapt, Tony, care însă nu-i atît de prost să îmbogăţească prin munca lui fiscul american şi trece proprietatea pe numele Anei, pentru că ea oricum moştenise patenta de la fostul ei soţ. Tot grecul angajează şi personalul hotelului, băieţi şi fete care ştiu englezeşte, ştiu să adune cifrele, să ţină singuri un registru de casă şi, în general, au un viitor straşnic în faţă. De mulţi dintre ei se va mai auzi prin Chicago în deceniile următoare. Ana figurează aşadar ca patroană. Mai vine cîteodată pe acolo ca să le spună muncitorilor români cît au de plătit, să le traducă, mai bine zis, notele de plată pe care i le citeşte în engleză tînărul recepţioner angajat de Tony. În restul timpului, stă mai mult în casa ei de East-Chicago, fost *Siolak-Board*, casa aceea cu 14 camere din care au fost scoase paturile suprapuse. Această casă este, desigur, cam mare pentru a fi locuită de o văduvă tînără cu un copil de trei ani, oricît ar fi ea de frumoasă şi bogată. Numai că proprietarul real este şi aici tot grecul Tony. Din camerele de sus au fost scoase, ce-i drept, paturile suprapuse, dar în fiecare dintre ele a rămas cîte un pat obişnuit, a fost instalat un lavabou racordat la canalizarea oraşului şi un mic dulăpior cu oglindă. Camerele continuă să fie închiriate, dar nu cu săptămîna, ci cu ora. La parter, unde fusese sala de mese în care se strîngeau imigranţii seara să scrie acasă, funcţionează un bar de toată frumuseţea, cu separeuri şi lumini discrete, cu instalaţii de jocuri mecanice şi chiar cu un mic *band* care vine să cînte aici sîmbăta şi duminica. În spatele tejghelei de zinc, stă un italian tînăr şi voios care este tot un angajat al lui Tony Grecul. Peste uşa care altădată dădea spre bucătăria pensiunii, a fost instalată o

cabină telefonică. Numai că telefonul acela nu funcţionează, iar sub el se deschide uneori un ghişeu prin care o mînă grasă cu inele înhaţă banii acelor clienţi care ar mai dori şi altceva decît băutură şi muzică. Mîna aceea este a doamnei Penelopi, soţia lui Tony, o femeie lălîie şi păroasă care se apropie de cincizeci de ani. Peste zi, în fosta bucătărie doarme Ana, care figurează în acte drept proprietara acestei frumoase case particulare, iar noaptea, în acelaşi spaţiu se odihneşte micuţul Steve şi face calcule complicate la o măsuţă cu veioză doamna Penelopi. În această cameră doar se poate spune că mobilierul a rămas neschimbat, dacă nu punem la socoteală pătuţul lui Steve. Ca să nu mai lungim vorba, în fosta pensiune *Siolak* funcţionează, cu acoperirea vechii patente de pensiune, una din casele de toleranţă ale lui Tony. Desigur că, în afara Anei, mai ştie de situaţia reală a acestei case şi poliţistul care se ocupă de sector. Dar şi el a fost învăţat să tacă.

Printre angajatele Anei, luînd în serios calitatea ei de patroană a casei, se află şi fata aceea care-i ţinuse locul la bucătărie în iarna lui 1911, cînd călătorise la Cleveland cu soţul. E o blondă zglobie şi veselă, uneori cu crize de plîns isteric, alteori doar excentrică şi fantastă, ciudată oricum, dacă ne gîndim că abia a împlinit 19 ani. Se numeşte Polly şi e una dintre puţinele prietene ale Anei.

Tînăra şi bogata şi frumoasa văduvă Anne C. a ieşit deci la plimbare împreună cu prietena ei Polly într-o dimineaţă de august a anului 1914, după program. Erau cam obosite, dar aveau chef de o scurtă raită pe lacul Michigan cu vaporul, aşa că au pornit-o pe jos spre cel mai apropiat loc de îmbarcare. În drum, Polly, care avea totdeauna idei neaşteptate, s-a oprit la un chioşc şi a cumpărat toate ziarele din acea dimineaţă, precum şi două trabucuri. S-au îmbarcat şi vaporaşul a pornit-o spre Jackson Park. De cum se instalară pe punte, Polly îşi puse un picior peste altul, un trabuc neaprins între dinţi şi, cu aerul unui *businessman* de pe Wall Street, începu să răsfoiască jurnalele. Tot acest circ o făcea pe Anne să rîdă tare şi să atragă spre ele privirile celorlalţi pasageri de pe vapor. Nu toată lumea le adresa priviri îngăduitoare sau zîmbete, dar lor prea puţin le păsa de asta. La un moment dat, Anne, care tot refuza trabucul oferit cu seriozitate mută de Polly, văzu pe pagina unuia dintre ziare o mutră cunoscută.

— Cine-i ăsta? o întrebă ea pe Polly. Erau destul de bune prietene, aşa că Polly ştia foarte bine că Anne habar n-are să scrie şi să citească. După o scurtă silabisire, blonda zglobie rosti numele împăratului Austriei.

— Şi ce-i cu el, a murit? mai întrebă Anne.
— Nu. A declarat război Rusiei şi Serbiei.
— Aha! zise Anne şi deveni dintr-o dată foarte tăcută.

Deci ţara ei, ţara din care plecase, era în război. Ce avea să se întîmple cu tatăl său şi cu celelalte rude lăsate acolo? Îşi aminti brusc de Liviuţ, copilul vecinilor lor de la Lunga, băieţelul care-i spusese cîndva că tot ce ai de făcut cînd eşti în suferinţă este aşteptarea. Să ştii să aştepţi! Iată, ea îl ascultase atunci cînd fusese silită să se mărite cu Mihail, iar acum totul se aranjase cum nu se poate mai bine. Acel copil e un înţelept – îşi zise ea. I se făcu deodată un dor nebun după el. Îşi aminti mîngîierea lui. Se întristă. Plimbarea lor din acea dimineaţă era deja o plimbare ratată. Toate glumele lui Polly n-o mai înveseliră.

Dar în timp ce ele se întorceau mohorîte acasă pentru a se odihni, o perioadă de şi mai importante cîştiguri li se pregătea. Preşedintele Thomas Woodrow Wilson aduse la cunoştinţa lumii întregi, în 4 august 1914, neutralitatea Americii şi declară în schimb că, în conformitate cu convenţia de la Haga din 1907, neutrii pot livra arme beligeranţilor. Marii industriaşi de pe malul lacului Michigan se transformară în nebuni frenetici şi dublară producţia oţelăriilor, cocseriilor şi a tuturor celorlalte uzine care puteau produce pentru război. Spori cifra muncitorilor şi, într-o măsură mai mică, salariile. Creşterea numărului de bărbaţi singuri şi a numărului dolarilor de care aceştia dispuneau făcu să crească şi cîştigurile Anei. Avea abia 22 de ani, dar era o văduvă tînără, frumoasă şi din ce în ce mai bogată.

* * *

Martorul inocent, Tit Liviu, înţelesese totul din zîmbetul prietenului său, deocamdată singurul, cînd acela promisese ducesei că nu-l va trăda pe Kaiser. Încă în timp ce birja care urma să-l ducă pe Octavian Cristofor Nacu la gară nu pornise, Tit Liviu înţelesese că nu-l va mai vedea multă vreme pe prietenul lui (încins în chefurile şi orgiile din preajma morţii unui mare imperiu mai întîi, preocupat apoi să găsească o moarte interesantă pentru el însuşi ori o şi mai bună modalitate de a-l trăda pe Franz Josef) sau poate nu-l va mai revedea niciodată.

În timpul pe care-l petrecu în continuare în biblioteca ducesei avu chef să se tot gîndească la acest om şi la neînsemnata moştenire pe care i-o lăsase: o fotografie a Anei în chip de june dansatoare în costum popular la o

serbare dată la conac şi ura împotriva imperiului. În toamna lui 1914, Tit Liviu era un copil matur. Mai bine zis, un matur pur şi simplu, un om care ştia bine ce vrea să facă în următorii ani şi devenise chiar, lucru neobişnuit pentru un copil, puţin cinic. În toamnă îşi anunţă tatăl că s-a hotărît să treacă la papistaşi. Bătrînul se duse în grajdul vitelor să ia o funie, s-o ude şi să-i tragă unicului său copil o bătaie soră cu moartea. Între timp, Liviu îi spuse şi mamei sale ticăloasa erezie care-i trecuse prin cap. Mama îl scuipă ca pe diavol, se-nchină la icoană şi începu să se tînguie ca la mort. Pe cînd tatăl se întorcea cu funia udă să readucă oaia rătăcită pe calea cea bună şi să îndepărteze ruşinea de casa familiei sale, copilul cel matur se aşeză pe un scaun, picior peste picior, ca un nobil. Inchizitorul o găsi pe mamă plîngînd şi pe copil stînd nepăsător pe scaun. Se opri în uşă pentru ca furia să i se adune năvalnic din tot trupul şi să i se urce la cap. În acel moment, Liviuţ spuse:

— Tată, dar o fac pentru ca Şpăiniţa să mă înscrie şi să mă întreţină la Liceul Piariştilor din Timişoara.

Vestea îl nedumeri puţin pe părinte şi el rămase nemişcat, cu gura căscată şi cu funia cea udă în mînă. Băiatul aduse lămuriri şi înşiră tot felul de date cu privire la viitorul lui, la resursele pe care tatăl, dacă ar fi vrut să-l dea la şcoli, nu le-ar fi avut nici în vremuri normale, cu atît mai puţin în vremurile de război care abia începuseră. Îi reaminti tatălui de numeroasele umilinţe pe care le îndurase ca sărac creştin ortodox, îi vorbi de pămîntul lui puţin şi sterp, de bani, de muncă, din nou de bogăţia Şpăiniţei şi de bunăvoinţa pe care aceasta i-o arătase mai ales în vremea din urmă, cînd nepotul ei, unic moştenitor, plecase pe front şi cine ştia dacă se va mai întoarce vreodată? Pe măsură ce vorbele copilului se înşirau ca din carte sau ca la o predică frumoasă ţinută de părintele Mehadiu, furia tatălui scădea, iar tînguirea mamei era întreruptă de răgazuri în care ea ciulea urechea să audă mai bine. În cele din urmă, bătrînul oftă şi zise doar:

— Ia mai tacă-ţi gura, măi femeie!

Şi plecă să arunce capătul de funie udă la loc, în grajd. Copilul lui avea să fie domn mare, avea să aibă bani şi cinste, avea să scape de truda chinuitoare şi de nesiguranţa zilei de mîine în care se zbate de totdeauna ţăranul cu prea puţin pămînt. La urma urmelor, se mai gîndea tatăl lui Liviu în timp ce-şi făcea de lucru prin grajd ca să mai amîne cîteva clipe hotărîrea ce-o avea de luat, Dumnezeu nu ţine seama de pămînturile papistaşilor şi ale ortodocşilor, nici cînd dă piatră cît oul de porumbel, şi nici cînd face să

îngheţe în aprilie viile muncite cu sudoare. Dacă pentru Dumnezeu, cîţi ar fi ei, săracii sînt toţi la fel, atunci ei, săracii, de ce să facă diferenţă între un Dumnezeu şi altul?

Convertirea avu loc la numai cîteva zile după întîmplarea aceasta şi ea trecu aproape neobservată în sat. Tit Liviu P. deveni elev imediat la Liceul Piariştilor din Timişoara şi gîndirea lui de adult cinic avu numeroase ocazii să se maturizeze şi mai mult în următorii ani.

Românii nu erau nici mulţi, şi nici puţini printre elevii acelui liceu, dar erau uniţi între ei şi curajoşi în eventualele dispute ce se mai încingeau uneori în dormitoare. Liviu ştia, o aflase mai demult de la tînărul conte şi citise apoi el însuşi că la acest liceu învăţase şi Slavici, aşa că recenta lui convertire din interes nu-l mai durea ca o trădare de neam. Dacă era nevoie, simţea, pentru atingerea acelor idealuri legate de românii de dincolo de Carpaţi şi de pretutindeni şi pentru anularea oricărui drept al *K. undK.*-ului asupra lor, el putea să mai facă încă multe mişcări de felul acesta, surprinzătoare şi condamnabile la prima vedere.

În clădirea impunătoare şi ciudată, de fapt trei clădiri dispuse în triunghi echilateral cu un vîrf în bisericuţa dinspre parc, i se părea adesea că e un fel de ucenic al diavolului. Îi învăţa mijloacele ca să-l alunge apoi mai uşor. Fără îndoială că o astfel de imagine, dacă ar fi fost aflată de vreunul dintre slujitorii Dumnezeului papistaş dintre acele ziduri, i-ar fi adus imediat excomunicarea. Numai că lui nici de asta nu i-ar fi păsat foarte mult. Devenise ateu, un ateu lucid care se pregătea să devină un luptător eficace.

Pe fereastra corpului de clădire care se afla în dreapta bisericii se puteau vedea parcul şi o linie de cale ferată. Liviu stătea cu privirea pierdută pe acele linii paralele – pe care treceau din cînd în cînd trenuri „amestecate” spre Baziaş sau trenuri militare în manevră – şi aştepta de fapt să plece într-o călătorie prin România Mare. Ştia deja că în Timişoara apăruse această expresie care i-ar fi plăcut contelui şi că pentru pronunţarea ei oamenii erau trimişi să moară pe linia întîi a frontului rusesc. Anii aceia au trecut foarte greu pentru el, iar amintirea contelui Nacu începea să pălească în memoria lui, nu atît pentru că nu ştia unde luptă şi de ce, că nu-l putea urmări cu gîndul cînd citea în ziare nemţeşti comunicate de front, cît pentru că singurele lor amintiri comune se depărtau foarte mult una de alta. Poza ce începea să se îngălbenească, ascunsă bine, devenea tot mai mult o frivolitate inutilă, nedemnă de un adevărat luptător, iar ura pentru uriaşa alcătuire de legi şi corupţii pe care o reprezenta imperiul bicefal, *K. und K.*,

inseparabiliter etc. trebuia să ia acum alte forme decît aceea pasională şi făţişă a contelui Nacu. Ea trebuia să mocnească tot timpul şi în cît mai multe suflete, iar nu să fie aţîţată în focuri mici şi strălucitoare, uşor de stins.

În august 1916, cînd şi regatul român intră în război împotriva puterilor centrale, cînd se dovedi că aşa-numita alianţă a Habsburgilor cu Hohenzolernii nu se putea face şi că adevăratele sentimente populare de care aerul întregului imperiu era încărcat nu puteau fi ignorate la nesfîrşit, el se bucură doar că e în vacanţă, la Comloş, că nu poate fi văzut cum jubilează de către colegii şi superiorii de la Piarişti. Se dusese doar pînă la bătrîna ducesă, care acum stătea toată ziua într-un scaun şi privea pe fereastră, se mişca tot mai greu şi aproape că nici nu mai scotea vreo vorbă. „Vinişi?” – îl întrebase fără să-şi întoarcă privirile spre el, aşa cum altădată îşi întîmpina nepotul, poate chiar credea că Octavian a venit de cine ştie unde, şi nu Liviu. „Zburăşte!” – îi ordonase apoi, iar el, cu voce deja bărbătească acum, avea 17 ani, o informase pe un ton stăpînit că şi România intrase în război. Apoi o îmbrăţişase pe bătrînă şi se dusese din nou în bibliotecă. Doar acolo bucuriile puteau fi trăite pe deplin, ca într-o fortăreaţă inexpugnabilă.

Contrar obiceiurilor lui de pînă atunci, Liviu nu se duse direct la Lexicoanele şi tratatele de medicină, ci se apropie de raftul cu cărţi vechi de biserică. Dădu deoparte mulţimea de fluturaşi, un fel de cărţi poştale ilustrate cu chipuri de sfinţi şi cu dantelării pe margine, cu cîte o rugăciune în limba italiană tipărită pe spate (*Indulgenza di 100 giorni una volta al giorno!*) şi începu să caute singura carte necatolică din acea bibliotecă, Biblia lui Şerban Cantacuzino. Pînă şi în aceasta găsi o *Indulgenza*, pusă probabil de ducesă ca semn şi, după ce o examină cu o oarecare indiferenţă (*Ah! Venite sovente a godere di Gesu nella Comunione, se volete veramente comprenderlo*. – Pasqua 1914), o aşeză deoparte şi rămăsese să răsfoiască acea Biblie unică pînă seara tîrziu. Era, într-un fel, în aceeaşi stare ca a bătrînei care stătea ore în şir cu ochii îndreptaţi spre cîmpia nesfîrşită. Nu citea, doar răsfoia şi lăsa gîndul să-i umble aiurea, în cea mai laică neorînduială.

Cînd ieşise din castel avusese surpriza să vadă că tot satul e un vaier şi o tînguire deznădăjduită. Numeroşi bărbaţi români, de la tineri la bătrîni, fuseseră adunaţi de soldaţii de la garnizoana din Sânicolau şi duşi undeva în afara satului, pe cîmp sau în pădure. Se auziseră apoi împuşcături

îndepărtate şi nimeni nu îndrăznise încă, deşi disperarea alungă de obicei luciditatea, să pornească într-acolo şi să vadă ce s-a întîmplat.

Îşi găsise tatăl acasă. Stătea pe întuneric în curtea casei, cu capul în mîini şi oftînd. Se gîndi că îl cruţaseră numai pentru că se ştia de convertirea fiului său la catolicism şi poate pentru a încuraja pe viitor astfel de „trădări”. Simţise că ura lui sporeşte şi primul impuls fusese acela de a-şi lua o bocceluţă şi de a încerca să fugă în regat ca să se înroleze voluntar. Înţelepciunea prematură îl salvase însă şi de la această acţiune care s-ar fi dovedit pripită şi sortită eşecului.

În zilele următoare asistase tăcut la înmormîntări de români ortodocşi, fără să se teamă prea mult de eventuale răbufniri ale conaţionalilor împotriva unui „vîndut papistaşilor” şi, în ciuda faptului că avea o sensibilitate exagerată, că nu suporta violenţa de nici un fel, privi cu ochii larg deschişi cadavrele mutilate şi căută să-şi impregneze memoria cu acele semne, să le păstreze pentru a le prezenta cîndva intacte, ştiinţific, ca într-un raport, în faţa cine ştie cărui tribunal, nu divin, ci pămîntesc, care trebuia să vină şi să facă dreptate şi românilor. Se poate spune azi că acele zile au fost hotărîtoare pentru întreg destinul său.

Tot anul şcolar următor, 1916-1917, s-a simţit umilit la Liceul Piariştilor din Timişoara. Umilit de voioşia colegilor, de culorile totuşi vesele ale oraşului, de tarafurile de ţigani care umblau noapte de noapte în urma ofiţerilor şi a pensionarelor din casele de toleranţă, de larma nocturnă şi chiar diurnă ce venea dinspre cafenele precum „Împăratul turcesc”, „Trei ciocîrlii” şi atîtea altele. Umilit de retragerea armatelor române pînă la linia Mărăşeşti-Nămoloasa, de mutarea instituţiilor româneşti tocmai la Iaşi, de neseriozitatea aliaţilor care promiseseră ajutor României şi uitaseră sau nu putuseră să-l acorde la timp, de contraofensivele lor de la Verdun, din Galiţia şi de pe Frontul de Sud pe care le tot amînaseră, pînă ce România se restrînsese într-o regiune cît Banatul. Umilit de elevii din ultimul an care se înrolau în armata imperială doar pentru că se gîndeau la fete, la infirmiere de bună condiţie ce puteau fi tăvălite, după cum se auzea, de oricine prin trenurile sanitare, umilit de faptul că e încă prea tînăr şi că nu îndrăzneşte să facă nimic de unul singur şi nici prieteni de încredere nu are. Prefera să se închidă în biblioteca Liceului Piariştilor sau să cutreiere fără ştirea călugărilor de la administraţie prin podurile pline de vampiri.

CONFLICT DE COMPETENŢĂ:

Vampirul (numit uneori şi liliac) semnifică aici (spune magia) crepusculul, misterul. Teama şi fascinaţia în faţa misterului unui crepuscul. Dar şi setea compensatorie a sangvisugerii forţei proprii din corpurile defuncte ale altora. Resturi pămînteşti, materiale, ale trecerii celorlalţi prin lume. Urme scrise. Cărţi. Tradiţia spune că victimele vampirilor devin la rîndul lor vampiri. Spectrul lor îi înspăimîntă pe cei vii, îi ucide şi supravieţuieşte hrănindu-se cu însăşi substanţa acestora. Interpretarea s-ar baza aici pe dialectica persecutor/persecutat, înghiţitor/înghiţit. Vampirul simbolizează pofta de a trăi. În realitate, el transferă asupra celuilalt această foame devoratoare, cînd ea e – de fapt – un fenomen de auto-distrucţie. O fiinţă (asemenea celor născuţi în Scorpion) care se auto-devoră. Nu-şi recunoaşte propriile eşecuri, nu se face răspunzător de ele. Îi acuză, indirect, pe alţii. Acestea sînt însă interpretări mai aproape de zilele noastre.

*Cele mai multe sensuri ce împresoară ciudatele imaginări pot fi descoperite în vechile biblioteci. Tomuri întregi (tratate, dizertaţii, rapoarte medicale, pamflete, decrete imperiale, frumoase pagini de proză) năpădesc rafturile în plin veac al XVIII-lea. Zelul iluminaţilor (şi luminiştilor deopotrivă) e stîrnit totuşi – susţin documentele vremii – de un lanţ de întîmplări senzaţionale care-au făcut vîlvă în imperiu. Boemia, Serbia, Ungaria, Galiţia, chiar ţinutul Timişoarei sînt zguduite în jurul lui 1750 de miraculoase poveşti cu vampiri şi strigoi. Rousseau nu pregetă să scrie cîteva pagini. Aşijderi Voltaire – un întreg articol (*Vampirii*), în* Dicţionarul filosofic*. Gérard van Swieten, doctorul de curte al Mariei Theresa, întocmeşte, la cererea imperială un* Raport medical asupra vampirilor. *Papa Lambertini scrie* Vampirii în lumina ştiinţei. *Caraccioli trimite, în 1771,* Scrisori unei ilustre defuncte.

Dar din toată biblioteca vampirologică, cel care-ar fi putut interesa cu adevărat un tînăr sortit, la începutul veacului nostru, disciplinei medicale e abatele Augustin Calmet, cu a sa Disertaţie asupra apariţiei duhurilor, asupra vampirilor şi strigoilor *(1749). Tînărul studios ar fi trebuit totuşi să ştie că blîndul abate îşi cîştigase faima prin uluitoarea bibliotecă asupra căreia era stăpîn, şi nu prin această nefericită* Disertaţie…*, de unde aveau să i se tragă toate relele, dar mai ales dispreţul clericilor. Şi nu mai puţin, zeflemeau luminaţilor fraţi. Între ei, cel mai aprig e însuşi înveninatul Voltaire, după ani buni de sangvisugere a sevei literaturii şi ştiinţei, pagină*

de pagină, carte de carte, raft de raft, din fabuloasa bibliotecă a prea-încrezătorului prieten Calmet.

Din sutele de file ale Disertaţiei…, *cîteva ar fi putut tăia uşor respiraţia unui tînăr cititor din Banat la o mie nouă sute şi. O scrisoare.*

„Scrisoarea unui prea-cinstit bărbat, nespus de priceput în cele privitoare la vampiri

Dragă vere,

Precum înţeleg, vrei să-ţi descriu întocmai ce se întîmplă prin partea locului cu vampirii care-au adus moartea multor oameni de pe aici. Ţi-aş putea vorbi cu destulă ştiinţă despre cele petrecute, deoarece am hălăduit vreme-ndelungată prin acest ţinut, dovedindu-mă, prin firea ce-o am, dornic a le desluşi pe toate. De cînd mă ştiu, am auzit povestindu-se zeci de întîmplări, plăsmuite sau poate petrecute aevea, cu duhuri şi vrăjitorii, dar cu greu m-am încrezut în vreuna, căci le ştiam ca foarte-nşelătoare. Şi totuşi, unele s-au adeverit într-atîta, încît n-am putut să nu le dau crezare. Iată cum s-au petrecut lucrurile cu strigoii sau vampirii din Banat.

Azi unul, mîine altul, cînd nici nu te-aşteptai, oamenii începură să pălească de lingoare, îşi pierdeau plăcerea de a mînca, slăbeau văzînd cu ochii, iar la capătul celor şase sau zece zile, uneori chiar cincisprezece, mureau fără fierbinţeală sau alt semn, în afară doar de slăbire şi uscăciune. Cei din partea locului ziceau că s-a lipit un strigoi de ei şi le suge sîngele. Unii vedeau parcă un spectru alb, care-i urma pretutindeni, ca o umbră. Pe cînd eram încartiruiţi la valahii din Banatul Timişoarei într-un loc din pustă, doi cavaleri din compania unde eram trompet muriră de această boală. Şi ar mai fi murit şi alţii, atinşi deja de morb, dacă un caporal de-al nostru n-ar fi aflat leacul de la nişte ţărani. E un leac din cale-afară de ciudat, care tămăduieşte fără greş. Nu l-am întîlnit în nici o carte despre obiceiurile vechi. Iată-l.

E ales un fecior cu trupul nededat în cele lumeşti. E pus să încalece fără şa pe un armăsar negru şi în acest fel se preumblă prin cimitir, trecînd peste toate mormintele. Dacă armăsarul se împotriveşte nevrînd să treacă peste unul din ele, chiar îndemnat cu biciuşca, înseamnă că acolo zace un vampir. Mormîntul e atunci deschis, iar în groapă poţi vedea un hoit rumen şi frumos, de parcă ar fi un om ce doarme fericit în pace. Cu un hîrleţ i se

taie degrabă gîtul, din care ţîşneşte pe dată, îmbelşugat, un sînge grozav de lucitor şi roşu, ca al unui om viu. Treaba o dată făcută, groapa e astupată la loc şi poţi fi încredinţat că molima se stinge şi că toţi cei atinşi de ea îşi vor recăpăta încetul cu încetul puterile, ca nişte oameni scăpaţi dintr-o boală lungă şi istovitoare. Aşa s-au însănătoşit şi cavalerii noştri. În zilele acelea căpitanul şi locotenentul fiind plecaţi, eu le ţineam locul şi conduceam compania. M-am supărat amarnic că acel caporal nu m-a chemat să văd întîmplarea din cimitir. Abia că m-am înfrînat să nu-l biciuiesc, cum s-ar fi cuvenit într-o asemenea împrejurare. Căci sîntem în Armata Împăratului!”

În urma acestei întîmplări e trimis în ţinutul Timişoarei însuşi arhiatrul împărătesei. Ilustrissimul doctor van Swieten interoghează, citeşte rapoarte militare, asistă la exhumările şi „executările” vampirilor, ciopîrţeşte hoituri, le studiază temeinic, organ de organ, consultă fizicieni şi chimişti, preoţi şi judecători. Concluzie *: toată povestea e „rodul pur al unei imaginaţii exaltate şi lugubre”. Vampirii care zac rumeni în sicrie putrede nu sînt decît „nişte biete hoituri păstrate atît de bine din cauza unui soi aparte de pămînt, iar în ce priveşte victimele, boala e rară, dar naturală: Colica pictonum”. În consecinţă, Papa Benedict al XIV-lea decretează: „Singurele vinovate de această renaştere a vampirilor şi a faptelor ce li se pun pe seamă sînt imaginaţia, teama şi teroarea”* (Vampirii în lumina ştiinţei).

* * *

Deci cutreiera podurile pline de vampiri, de lilieci adică, sau prin pivniţele cu şobolani. De atunci datează o mohoreală a chipului său, un gust amar în faţa tuturor întîmplărilor lumii, obişnuinţa de a apuca lucrurile de partea lor cea mai urîtă şi de a le critica fără milă, de a condamna prostie, violenţă, laşitate, meschinărie, inconştienţă cu o singură privire ascuţită şi, rareori, cu un singur cuvînt.

Apoi sosise marea veste de la Mărăşeşti, în vara lui 1917. Nu mai avea nici un fel de întîlniri, nici măcar cu bătrîna ducesă, se ducea doar în bibliotecă, morocănos, fără să o salute pe fata care venea să-i deschidă la intrare. Alergase la Timişoara la începutul lui septembrie să afle cît mai multe despre Mărăşti şi Oituz, despre ce ar fi spus Berthelot, Clemenceau,

ziarul *Times* şi generalul american Pershing. Începuse să meargă la cercurile muncitoreşti, pe ascuns, la metalurgişti, textilişti, pentru că aici apăreau oameni simpli şi vorbeau despre mişcări de mare importanţă în celălalt imperiu cu gust de cenuşă, ţarismul. În ultimul său an de liceu aproape că nu se mai temea de o eventuală excludere din cetatea Piariştilor şi chiar era capabil să-şi arate pe faţă dispreţul faţă de toate mofturile lor, de aparentul lor neamestec. Liceul devenise înghesuit şi murdar, mai toate celelalte clădiri fuseseră transformate în spitale, ordinea era din ce în ce mai greu de păstrat, iar nesiguranţa generală care plutea în aer, foametea şi corupţia făceau ca totul să înceapă a mirosi a libertate. Deocamdată o libertate datorată mizeriei generale şi imposibilităţii stăpînilor de a mai controla situaţia. Dar libertate.

Veni Brest-Litovsk-ul pe care nu-l înţelese, zvonurile despre Revoluţia Roşie care se colportau atît la cozile pentru alimente ce începeau de cu noapte, cît şi la mitinguri făcute de muncitori. Colinda oraşul din zori şi pînă noaptea tîrziu, curios să afle ce se întîmplă şi din ce în ce mai atras de o eventuală trecere în regat pe cont propriu. În primăvara lui 1918, nimic nu se clarificase, iar armistiţiul de la Bucureşti, o altă mică piedică pusă de marii aliaţi, îl făcu să se retragă iarăşi în bibliotecă şi să muncească din greu pentru viitoare examene, să studieze şi să uite. Să se desprindă. Hotărît lucru, în acei ani sufletul lui a fost torturat în fel şi chip de istorie şi numai un inconştient ar fi trăit după aceea o viaţă senină şi fără coşmaruri. El se hotărîse în schimb să urmeze medicina, să lupte adică împotriva violenţei pe acel tărîm etern care se numeşte trupul uman, să-şi înfrîngă teama şi scîrba. Să fie, în singurul chip posibil pentru el, un lucid eficient cum îşi propusese de mult.

* * *

Petrecerea wiezi mele din anul 1900/
Mare fok de căldură de mureau oameni pre/hotar vara la seceră – 1900/Ear în zâua de Sânziene la 3 ore D. amea/venind mare viscol şi ploaje – 1900/Eu în acestan muta în satt Kinez – 1903 ss Ghe Y./nimik kucuruz Seceta mare de primăvara până la Rusali 1905/În acest an Am vint napoi din Knez, 1906/Ear spre Filadelfia 1. oară Dez. 8 1906/Din Piladelfia Acas în 15 Merz 1908/Călătoria a 2 în Chicago Dez. în 3 America 1908/Wenire a 2 oară din America Chicago 1912/Merz 10

Acas. fostau ploii mari 1912/Călătoria mea spre Detroit Nov. 7 19 13 şi în acest an Ploii mari 1913/Lucrând car shop Dez. 13 1913 până Feb 22/Merz din 12 la Edison 1914/La Edison 1915/La Edison până în Mai 20 1916 La Pecard din 20 Mai/La Pecard până April 25 1917/La fişer bodi din 14 Apr La dipa 1. Iunie p = Sept 4, şi Kedlak/La Daici Pruder d. 11 Nove 1917 pân 18 Fe 1918/La Daici Pruder 16 April 1918/La Daici Pruder 1919/Plecarea mea din Detroit 10 Iulie/Ear în 4 August am plecat cu vaporu/de la Boston prin Paris/Sosând acas în 28 August 1919/Vaca a fătat în 7 dez. 1919/ss Ghe. Y. (probabil un frate mai mare al lui Ioan Y, – totul e notat pe această pagină cu toc şi cu cerneală violetă – scris lăbărţat)

Pînă la urmă America a intrat şi ea în război. „209 vieţi americane au pierit pe mare de acţiune germană. Atlanticul nu trebuie controlat de nici o altă putere decît America şi, în sfîrşit, cu un simţ profund al pasului solemn şi tragic pe care îl fac şi al gravelor răspunderi ce cuprinde, dar fără ezitare faţă de ceea ce consider datoria mea" – preşedintele Wilson la 2 Aprilie 1917 în faţa Congresului – „sînt de părere ca Congresul să declare faptele recente ale guvernului imperial german ca o declaraţie de război împotriva guvernului şi cetăţenilor Statelor Unite. Dreptul este mai preţios decît pacea şi avem să luptăm pentru lucrurile care ne-au fost întotdeauna mai scumpe, pentru democraţie, pentru ca cei ce sînt supuşi unei autorităţi să aibă un vot în propriile lor guverne, pentru drepturile şi libertăţile naţiunilor mari, pentru stăpînirea universală a dreptului de către o asociaţie de popoare libere care să aducă pace şi siguranţă tuturor naţiunilor şi să facă omenirea în sfîrşit liberă." Industria şi mîna de lucru mobilizate, Ludendorff, factorul decisiv, naivităţi, două milioane de americani în Franţa, o Ligă a Naţiunilor, convenţii de pace, mări libere pentru navigaţie, fără frontiere economice, garanţii că armamentele vor fi reduse, reajustarea pretenţiilor coloniale, evacuarea teritoriului rusesc cu „simpatie generoasă", Belgia – „întreaga omenire va admite – trebuie evacuată şi refăcută"(!), Alsacia şi Lorena redate Franţei, frontiera Italiei reajustată pe linii de naţionalitate, locuitorilor Austro-Ungariei, posibilităţi libere de dezvoltare autohtonă, România, Serbia şi Montenegro independente întregite, iar teritoriile ocupate restituite, Dardanelele în permanenţă deschise, un stat polonez independent, naivităţi, naivităţi şi *dreptul mai important decît pacea*! America a intrat în război.

* * *

Iar cînd America e în război şi industria americană pusă pe treabă, atunci cu siguranţă Chicago o duce foarte bine. Totul uruie, şuieră, păcăne, zdrăngăne, scoate fum, merge, într-un cuvînt, şi merge cum e cel mai bine şi mai rapid. Pînă şi *Old Siolak-Board* din East-Chicago, Indiana, îşi renovează mobilierul şi achiziţionează două noi jocuri mecanice. Proprietara de drept comandă, prin grija proprietarului real, respectivele instalaţii la trustul lui Big Jim Colosimo. Acesta era omul cel mai cunoscut în Chicago-ul din timpul războiului, mai ales în lumea din care făceau parte cei doi proprietari, Ana şi Tony. Proprietarul lui Café Colosimo, se spunea, are tot timpul buzunarele pline de diamante şi le fojgăie în timp ce vorbeşte, cum se joacă un copil cu mărgele de sticlă sau un grec ortodox cu mătăniile înşirate pe o sfoară. Desigur, Tony nu era un om destul de bine cotat într-un anume domeniu de afaceri pentru a lua legătura direct cu Colosimo, prea ocupat deja cu cîntăreaţa Dale Winters, dar reuşise să ia contact cu Torrio, un fel de aghiotant şi paznic al lui Big Jim, care-i promisese să trimită un băiat cu camionul, într-o dimineaţă, să-i instaleze modernele şi prea puţin onestele jocuri noi.

Dimineaţa aceea se nimeri să fie în ziua de 11 iunie 1917, o zi călduroasă. Disputa *Wet-Dry* era tot mai furtunoasă, mai ales de cînd şi America intrase în război: soldaţii şi muncitorii care nu beau alcool ar fi mai buni decît cei cărora le strălucesc ochii din cauza lui; grîul e mai necesar pentru pîine decît pentru whisky; proprietarii de berării şi distilerii sînt mai toţi germani, adică *bosh*, adică duşmani ai Americii etc. Toate acestea erau scrise în ziar şi Ana, care aştepta singură în fosta bucătărie a *bort*-ului sosirea mecanicului despre care Tony îi spusese că vine, le-ar fi putut citi în ziarul lăsat la îndemînă pe masă de către patroana de fapt, Madame Penelopi. Ana nu le citi pentru că… găsi în interiorul ziarului registrul de casă al pensiunii şi se apucă să-l citească pe acesta. Mirarea cea mare o avu însă Tony, care se strecurase pe furiş în salon şi, din spatele tejghelei barului, printr-o ferestruică ingenioasă, tocmai o spiona pe Ana. El ştia că Ana e analfabetă şi, la început, nu putu să-şi creadă ochilor. Apoi se auzi bing-bang-ul soneriei de la intrare şi un instinct de care era foarte mîndru îl făcu pe Tony să se lase pe vine după tejgheaua barului. De acolo, el o văzu pe Ana ieşind din cabina telefonică şi îndreptîndu-se spre holul de la intrare. Nu se obosise nici măcar să-şi arunce un halat pe umeri, era doar

în furoul-chilot negru cu danteluţă, iar de acesta, cu jartiere lungi, erau prinşi nişte ciorapi, tot negri, care abia treceau de genunchi. Picioarele ei albe şi grăsuţe păreau astfel foarte lungi, iar lui Tony îi trecu prin minte că frumuseţea de acum a Anei este, într-un fel, opera lui. Era alt gen de frumuseţe decît cel pe care-l avea ea în urmă cu 5-6 ani. Apoi o văzu reintrînd însoţită de un tînăr cu o cicatrice pe obraz şi cu priviri ca de oţel. Se opriră faţă în faţă chiar lîngă cabina telefonică.

— Sînt trimis de Franckie Yale! zise brăzdatul, examinînd-o fără jenă pe Ana din cap pînă-n picioare.

Ea ridică nedumerită din umeri.

— Nu eşti în Uniunea siciliană? întreabă el.

— Nu – zise Ana – eu sînt româncă.

Urmă o tăcere scurtă în care Tony, neavînd posibilitatea să vadă decît un picior al Anei cocoţat pe pantoful cu toc înalt şi carnea albă dintre ciorap şi furou tremurîndu-i uşor, nu ştiu ce se întîmplă. Apoi Ana zise:

— Aşteptam pe cineva cu nişte automate de jocuri.

— Aha! zise brăzdatul. Şi aici ce e?

Tînărul trecu prin cabina telefonică şi pătrunse în cămăruţa Anei. Aceasta fu nevoită să-l urmeze. Steve dormea încă în patul lui cu margini înalte. Tony crezu că tînărul este vreun *G-man* în civil şi se gîndi ce ar fi mai bine să facă: s-o şteargă englezeşte sau să încerce să rămînă şi să-l mituiască pe copoi. Curiozitatea fu mai puternică decît frica. Se ridică şi-şi ocupă din nou postul de observaţie de la ingenioasa ferestruică din spatele barului. Cum tînărul cu faţa brăzdată o plăcuse la prima vedere pe Ana, Tony asistă la o scurtă partidă de lupte libere în care Ana, jucătorul ce părea dinainte învins, nu se lăsa cu nici un chip să ajungă în poziţia „tuş”. Grecul devenise în ultima vreme ceea ce pe franţuzeşte se spune *voyeur* şi chiar avea în cap planul unui restaurant cu separeuri complete – masă, pat şi lavabou – în care totul să poată fi privit prin astfel de fante discrete. De data asta, atît satisfacţia lui, cît şi lupta celor doi se întrerupseseră brusc datorită trezirii lui Steve.

— Fetiţo, eşti formidabilă! zise brăzdatul. Măcar scrie-mi pe ceva numărul de telefon de la şandramaua asta a voastră. Vreau să mai trec pe aici.

Ana se ridicase de pe pat şi-şi aranja părul uitîndu-se în oglinda de pe dulăpiorul cu acte al *bort*-ului. Apoi luă de pe măsuţă registrul de casă, rupse o bucată de hîrtie de la sfîrşitul lui şi se apucă să scrie. „Vipera asta

ştie carte şi s-a prefăcut pînă acum că habar n-are!”, îşi zise Tony în gînd cu o furie abia stăpînită. Întrevăzu pericolul de a rămîne fără proprietăţile lui cu numele de *Old* şi *New Siolak-Board* în momentul în care Ana ar fi luat legătura cu un avocat cît de cît deştept. Tînărul se juca acum cu Steve peste marginea pătuţului.

— *What's your name*? întrebă tînărul.

— *My name is Steven*, spuse Steve.

— *O.K. I'm Al*, zise brăzdatul.

Tony alese tocmai acest moment pentru a trece prin cabina telefonică şi a pătrunde şi el în cămăruţa care fusese bucătăria primei *Siolak-Board*. Nu suporta ca un altul decît el să fie aşa de „mare iubitor de copii”. Cînd intră, Ana aruncase creionul şi strîngea în pumn petecul de hîrtie pe care scrisese numele „pensiunii” şi telefonul. Încercă să se îndrepte spre ea şi să-i smulgă dovada minciunii prin care voia probabil să-i deposedeze de două pensiuni foarte rentabile. Se opri însă. Pe deasupra pătuţului de copil, un revolver de toată frumuseţea îl ţintea.

— *Good morning!* spuse Al. Tu eşti Tony Grecu?

— Da! confirmă Tony cu voce moale şi-şi ridică mîinile grăsane spre tavanul cămăruţei.

— Hai afară să dăm jos drăciile alea din camion şi să le aducem înăuntru.

Tony oftă, oarecum uşurat. Deci nu era un *G-man*, ci omul trimis de Torrio cu automatele de făcut bani.

Aşa că s-au muncit să dea jos din camion dulapurile alea şi să le aducă în salon. Pe urmă Al, care se grăbea foarte tare, i-a explicat lui Tony că n-are decît să şi le monteze singur şi l-a rugat frumos să-l însoţească pînă la Gary. El nu prea ştia cum să iasă apoi în drumul spre Indianapolis şi avea de mers cu camionul acela pînă spre N.Y. Deja Tony nu-i mai putea refuza nimic tînărului şi-l respecta pentru cît era de iubitor de copii. Aşa că acceptă să se urce în camion alături de acest om al lui Torrio. Al se duse din nou prin cabina telefonică în cămăruţa Anei să-i spună la revedere şi întîrzie cam mult. În cabina camionului, Tony spumega şi se gîndea cum să facă să-i vină de hac mai repede acestei căţele cu gusturi de cultură. Auzi la ea, s-a alfabetizat şi controlează pe ascuns registrul de casă! În plus, îl mai deranja şi această posibilă legătură a ei cu un om de-al lui Torrio. Cu ăştia nu se putea glumi.

În cele din urmă, camionul se urni spre Gary, iar Tony decise să lase deocamdată în suspensie reglarea conturilor cu Ana.

Tînăra, frumoasa şi bogata văduvă, proprietara în acte a celor două *Siolak-Board*, se gîndi că nu e bine să stea degeaba în acea dimineaţă care debutase atît de interesant, mai ales că i se părea că Tony aflase despre calităţile ei de persoană alfabetizată, atît de bine ascunse în ultimii trei ani.

Se îmbrăcă în grabă cu cea mai frumoasă fustă a ei, una lungă, în clini, din mătase roşie şi încinsă cu cordon de piele neagră, îşi mai puse şi bluza albă cu guler micuţ, pe gît şi cu mînecile bufante brodate pe manşetă, adăugă o broşă ovală de email şi-şi înălţă părul într-un fel de coc. Turnă apă de colonie şi-şi desenă gura cu *rouge à lèvres* franţuzesc, îi spuse lui Steve să fie cuminte că mămica se întoarce imediat şi porni în oraş. Steve era într-adevăr un băiat cuminte şi adormi înainte ca mămica să ajungă să se urce în tramvai.

Ana merse doar cîteva staţii cu tramvaiul, coborî la colţul cu Calumet Avenue şi intră într-o cafenea foarte drăguţă cu nume italienesc, care abia se deschisese. Ochise cu vreo săptămînă în urmă că aici îşi bea halba de bere, imediat ce-şi începea rondul zilnic, un tînăr şi frumos poliţist, apărut de curînd în sector. Îl auzise, într-o anume împrejurare, scăpînd o înjurătură în sîrbeşte şi spera să intre în vorbă cu el. Ana ştia bine această limbă a slavilor de sud.

Cît dură traversarea salonului, Ana avu un fel anume de emoţii, emoţii ce nu mai fuseseră încercate de mult. Mai mulţi bărbaţi de la mese întoarseră capul după ea, însă ei nu-i scăpă mai ales felul în care privirea poliţistului se lipi de mătasea roşie a fustei. Voia neapărat să-l cucerească pe acest om. Îşi cumpără o îngheţată şi se întoarse spre locul în care sîrbul cel mustăcios stătea proptit în cot de tejgheaua de zinc, prefăcîndu-se că nu o ia în seamă şi că priveşte prin fereastră norişorii albi şi mărunţi care stăteau neclintiţi undeva departe, spre nord, deasupra lacului Michigan. În local plutea un aer răcoros de cafenea în care tocmai s-a făcut curăţenie şi nici fum prea mult nu s-a strîns deasupra meselor. Gustă din îngheţată cu un aer absent, apoi o lăsă să se topească pe contoarul din faţa ei. Atacul începuse. Îşi scoase o ţigaretă din geantă şi se apucă să caute după ceea ce ştia cu siguranţă că nu are – chibrituri. Nu trecură nici zece secunde şi se trezi cu mîna poliţistului întinzînd spre ea o brichetă. Îl privi drept în ochii lui negri şi i se păru că din ei ţîşneşte tristeţea cuiva care ar vrea să mulţumească pentru că e luat în seamă. O privire de om singur, de tînăr care tînjeşte după

ceva ce încă nu are şi între timp o face pe durul. După ce îşi aprinse ţigara şi înainte să se înece cu fumul, pentru că nu e fumătoare şi i se întîmplă foarte rar să fie nevoită să aprindă cîte o ţigară, Ana apucă să-i spună tînărului copoi:

— *Hvala lepo!*

Sprîncenele lui stufoase făcură un salt iute în sus, ochii i se luminară, mustaţa i se lăţi într-un fel de zîmbet şi de sub ea ieşiră cuvinte. Uimire, întrebare, speranţă, dor de casă, duioşie şi patimă conţineau aceste cuvinte:

— *Ti si srpkinja?*

— Da! zise Ana.

Vestea păru să-l dezechilibreze puţin pe tînăr. Îşi trase halba mai aproape şi abia după asta o privi lung, în tăcere, cu neîncredere.

— *Where are you from?* întrebă el.

Ea nu voi să răspundă imediat. Se jucă cu vîrful de jar al ţigării în cristalul scrumierei. Rîse scurt, senzual. Îl ţintui din nou cu privirea:

— *What about you?*

— Kikinda, Austria-Hungary! zise el serios, cu severitate în priviri chiar.

Ea începu să rîdă, ceva mai tare acum, mai strident, ironic. Îşi prelungi acest rîs mai mult decît ar fi fost normal. Îşi lăsă mai întîi capul pe spate, apoi îl aplecă înainte, privind fix într-un punct de pe tabla de zinc din faţa ei. Ca şi cînd ar fi rîs de o amintire de care numai ea avea dreptul să rîdă. Cînd se opri, în sfîrşit, mai trase un fum din ţigară şi abia apoi spuse:

— *I'm fromLoonga, Austria-Hungary*! Apoi continuă să rîdă, reţinut şi calm, ca şi el. Pe bătrînul continent cele două localităţi se aflau la numai cîţiva kilometri distanţă. E drept că, după război, ele aveau să cadă de o parte şi de alta a unei noi graniţe, dar, deocamdată, ei nu aveau de unde bănui acest lucru.

Pe tînărul copoi îl chema Zarcovitch Martin şi era în vîrstă de numai 22 de ani. În după-amiaza acelei zile de iunie, în cămăruţa poliţistului cei doi îşi povestiră viaţa unul altuia. Nici unul nu stărui prea mult asupra locului de baştină, iar Martin nu insistă nici asupra activităţii lui, din cauza secretului de serviciu, aşa că el nu vorbi mai deloc. Ana, în schimb, îi mărturisi aproape totul.

Ea îl plînse mai întîi pe Mihail, care murise aşa de tînăr şi o lăsase singură în această lume rea şi murdară şi plină de capcane şi vicioasă şi crudă şi nemiloasă, dar, totuşi, atît de frumoasă. Dădu apoi detalii despre

cele două *bort*-uri care îi aparţineau şi nu-i aparţineau totodată şi-i explică lui Martin în ce fel se ajunsese la o astfel de situaţie încîlcită. Îi mărturisi apoi, cu ochii plecaţi şi cu o voce ruşinată, în ce constă adevărata ei „muncă" la *Old Siolak-Board*, dar la ora la care ea ajunsese cu povestitul la acest capitol, tînărul avea deja motive concrete să-i bănuiască „profesiunea".

Apoi se apucă să-i descrie, nu dezinteresată, în ce fel învăţase ea să scrie şi să citească, la Hull-House, cu vreo trei ani în urmă şi, mai ales, de ce era acum obligată să ţină secret acest lucru, să nu-l dea în vileag. Probabil, îi spuse lui Martin, că toată viaţa va trebui să mă prefac că nu ştiu să scriu şi nici să citesc. Tot timpul poţi cîştiga ceva din acest mic truc. Pe vremea aceea deci, prietena ei cea mai bună era o fată blondă şi zburdalnică pe care o chema Polly şi, cînd într-o zi o rugase să-i citească dintr-un ziar cuvintele de sub fotografia unui actor care-i plăcuse, ea spusese „lasă-mă, te rog, sînt obosită!", dar cu un ton care i s-a părut Anei foarte dispreţuitor, groaznic. Seara a plîns vreo două ore, singură, în camera ei, la căpătîiul băieţelului care dormea; îşi plîngea de milă ei şi copilului şi bărbatului pe care nu-l iubise, dar murise de tînăr; îşi aducea aminte de mama ei, moartă pe cînd ea era mică, acolo, la Loonga, şi iar plîngea. Nu ieşise la lucru în noaptea aceea, dar nici nu reuşise să doarmă şi spre dimineaţă îşi amintise că soţul său învăţase engleza în primul an de şedere în Chicago, undeva, la o şcoală pentru toată lumea, care se afla dincolo de Chicago River, în West-Chi., pe lîngă abatoare. Plecase într-acolo în dimineaţa următoare şi, după ce aflase că respectivei şcoli îi zice Hull-House, îi fusese uşor s-o găsească întrebînd. Acolo se ţin cursuri de toate felurile, de croitorie, de cusături populare, de ceramică, de artă şi sînt zeci de cluburi, pentru italieni, greci, sîrbi, albanezi, armeni, mexicani, negri, ruşi, spanioli şi tot aşa. Întrebase dacă nu e vreun curs pentru cei care vor să înveţe alfabetul, i se răspunsese mai întîi că nu şi pe urmă fusese luată de o femeie în vîrstă şi dusă din sală în sală. În fiecare atelier sau club sau studio de repetiţii femeia cu părul alb întrebase dacă nu se oferă un voluntar s-o „alfabetizeze". De cîteva ori se oferise cîte un bărbat, dar femeia cu chipul de o bunătate fără seamăn nu fusese de acord şi, în cele din urmă, o fată care învăţa să picteze se oferise să-i acorde acest ajutor. Pe fată o chema Caroline şi era fiica unui om cu deosebită stare în Chicago. I se spunea doctor, dar se pare că era un fel de pastor baptist şi pe lîngă casa luxoasă din North-Chicago, mai avea şi un *ranch* destul de mare pe undeva pe lîngă Santa Fé. După această fericită întîmplare, Ana se ducea

în fiecare dimineaţă la Hull-House şi se întîlnea cu Caroline, uneori înainte, alteori după cursurile de pictură ale fetei, şi învăţa să deseneze literele şi cifrele, să facă *spelling*, să silabisească din cartea căreia Caroline îi spunea *Abecedar*. Cînd venea prea devreme şi Caroline era încă ocupată, Ana stătea cuminte într-un colţ al atelierului în care tînărul profesor Dirk, un suedez cu părul roşu ca un scaiete, preda desenul, pictura şi noţiuni de scenografie. Mai tîrziu Ana avea să se achite într-un fel faţă de Hull-House şi faţă de Caroline, tot stînd cuminte pe un scaun, dar goală şi nemişcată: se numea că e model şi pozează pentru şedinţele lor de „tehnica nudului”.

Caroline era o fiinţă destul de nefericită, nu atît pentru că era cam urîţică şi că avea o faţă ca o lună plină, cît pentru că era la vîrsta de 19 ani şi se tot gîndea la lucrul acela, pe care îl fac băieţii cu fetele, într-un mod mult prea intens. Totodată, se temea să încerce să-l facă din cauza tatălui ei, un om foarte sever, şi din cauza ruşinii pe care şi-o închipuia şi a neştiinţei şi a lipsei de curaj de a întreba pe cineva ş.a.m.d. Cînd, în mare, lucrurile fuseseră lămurite, iar încurajările din partea Anei începuseră să devină insistente, Caroline plecă într-o mică vacanţă la *ranch*-ul de la Santa Fé al familiei şi se întoarse cu vestea cea bună. Întîlnise acolo un pictor amator, un mexican care ieşea cu un şevalet improvizat la peisaj, şi „lucrul acela” se întîmplase, în sfîrşit, într-o colibă mică, părăsită, într-un fel de canion, nu departe de marginea oraşului. Tînărul Carlos fusese uşor descumpănit cînd îşi dăduse seama că ea e fecioară şi se crezuse obligat să fie blînd, tandru etc. Dar Carolinei totul i se păruse şters şi moale; nimic din extazul la care se aşteptase! Aşa că Ana trebui să reia lecţiile cu ce urmează după alfabet: *spelling*, despărţirea în silabe, sintaxa (amorului) şi toate celelalte, pînă la stil.

Ana învăţase pînă la urmă să scrie, să citească şi să socotească destul de bine, dar îi fusese greu pentru că era nevoită să se ascundă, pînă şi de Polly – faţă de care se prefăcea că e analfabetă –, cît şi de Tony Grecul, asociatul ei, faţă de soţia acestuia şi alţii.

Alfabetizarea (reciprocă) durase mai bine de un an. Ana se apucase apoi să examineze cu atenţie registrele de casă şi actele de proprietate ale celor două pensiuni şi înţelese că putea să cîştige mult mai mult din situaţia în care se afla. La rîndul ei, Caroline se servi şi ea din plin de proaspetele cunoştinţe achiziţionate cu ajutorul Anei şi, la fel ca Ana, începuse să înţeleagă că poate să facă rost de bani buni prin asta. Pînă una-alta, ambele se fereau să se arate prea ştiutoare (Ana faţă de Tony, iar Caroline faţă de

părinţi) şi o făceau pe proastele. Ana se ducea la plimbare cu vaporul pe Lake Michigan, cumpăra o revistă de cinema cînd ajungea înspre North-Chicago, o citea şi o arunca înainte de întoarcere.

În acea dimineaţă însă – spusese ea şi se întinsese ca o mîţă – fusese surprinsă de Tony citind registrele şi acum nu ştia ce avea să i se întîmple la întoarcerea acasă. Martin se îmbrăcase alene şi o liniştise. Avea s-o conducă el pînă acolo, mai tîrziu. Deocamdată, ea să stea cuminte şi să doarmă în camera lui, pentru că el mai are puţină treabă pe Police Station unde are de dat nişte telefoane. Într-adevăr, Martin reveni pe la zece seara, cînd viaţa în Chicago abia începea, se îmbrăcă în haine civile şi o luă pe Anne într-un taxi vechi, cu motor de doi cilindri. În maşină mirosea puternic a mucegai şi mult mai puternic a lavandă. Merseră mai întîi în centru, aproape de Loop, într-un local de pe Wabash, în apropiere de Coliseum. Acolo cînta un *band* ce tocmai aterizase din New Orleans. Băură whisky şi lichior şi Ana se simţi foarte bine, liberă şi emoţionată în acelaşi timp. Se gîndise chiar şi la Caroline. Aşa trebuie să se fi simţit şi ea atunci, la a doua sau a treia ieşire cu actorul ăla de teatru, cu care avusese primul orgasm, cînd Ana o făcuse să priceapă că dragostea e încă altceva decît o tehnică bine pusă la punct. Îi venise în minte apoi copilul Liviuţ, vecinul ei din satul Lunga, în prezenţa căruia i se întîmplase cîndva să tremure de plăcere, şi fără să fie atinsă. Chiar, dragostea este şi altceva decît tehnică! Dar dacă pentru partea tehnică oricine poate plăti, oricine poate să vîndă sau să cumpere, pentru restul…

Acest din urmă lucru o făcu să-şi amintească de Steve şi se îngrijoră la gîndul că poate madame Penelopi nu i-a dat nimic de mîncare după-amiază. Spuse apoi că e obosită şi, în fine, luară alt taxi şi merseră în East-Chicago. Printre căsuţele mici şi *buildingurile* uriaşe mînjite de funinginea care venea în valuri dinspre oţelării, în lumina lunii pline şi a felinarelor cu gaz aerian, ea îl conduse pe Martin pînă la *Old Siolak-Board*.

Martin intră cu ea să mai bea o bere rece, iar Tony, cînd îşi dădu seama că tînărul în civil e un copoi care se culcă cu Ana, înţelese că va avea de luptat cu această femeie crescută sub ochii lui sau va trebui să încheie un pact cu ea. Martin se prefăcu, zîmbind pe sub mustaţă, că nu observă ce se întîmplă în falsa cabină telefonică de lîngă bar, iar cînd Ana se duse după tejgheaua de zinc unde Tony îl ajuta pe Gino, barmanul italian al localului, şi-i zise: „Sorry, Tony, dar am fost foarte obosită azi şi nici n-aveam chef să mă ocup de *bort*”, el îi zîmbi îngăduitor şi spuse tare: „Nu-i nimic, dar

poate mi-l prezinţi şi mie pe prietenul tău!”. Aşa că Martin îl cunoscu pe Tony şi se părea că totul se va aranja foarte bine.

În săptămînile următoare, Martin reveni destul de des în local, dar numai în haine civile şi după ce ieşea din serviciu. Îl cunoscuse şi pe poliţistul Speedl, cel care avea în grijă sectorul în care se afla *Old Siolak-Board,* şi se înţelesese de minune cu el. Într-o zi, se petrecu un mic incident. Martin o văzu pe Polly, care de vreun an nu mai „lucra” decît una sau două zile pe săptămînă, urcînd cu un marinar de pe Lake Michigan spre una din cămăruţele de la etaj. O întrebă imediat pe Anne „cine-i fata aia blondă care tocmai a urcat?” şi cînd află că e vechea prietenă a Anei îşi aduse şi el aminte unde o mai văzuse. Era de cîteva luni soţia unui coleg de stagiu de-al lui Martin, un anume Keele, care fusese detaşat la Bloomington pentru că luase mită.

Pînă la urmă, Polly divorţase de Keele fără să poarte pică lui Martin sau Anei, rămase prietenă cu amîndoi şi-şi văzu de treabă în continuare, cu acelaşi stil excentric şi vesel de pînă atunci. Martin încă ezita în relaţia lui cu Ana; ce să facă din ea, o iubită, o prietenă, o parteneră de afaceri sau o simplă informatoare? Făcu din toate acestea un fel de *cocktail,* încît lucrurile se aranjară foarte bine; nimeni, în afară de Tony şi de Martin, nu mai află că Ana ştie să scrie şi să citească. Nici că cele două pensiuni au rămas în proprietatea ei definitivă şi că, în afară de un comision pe care îl dă lui Tony pentru aprovizionare prioritară şi protecţie, lui Speedl pentru altă protecţie şi doamnei Penelopi pentru importanta sa muncă, toate veniturile intrau în contul ei în bancă.

Veniturile, fireşte, creşteau, chiar dacă războiul cerea acum nişte sacrificii importante şi americanilor. Anne primi o ilustrată de la Caroline, care se afla la Paris cu Crucea Roşie; se simţea foarte bine şi o invita pe Anne să-i facă o vizită. Nu se duse, pentru că avea acum griji de adevărată proprietară. Trebuia să transforme numele lui *New Siolak-Board* în *Kostur*, al vechii pensiuni în *Sweet Growl* şi să mai schimbe cîte ceva în înfăţişarea fiecăreia. Apoi Steve începu să meargă la şcoală şi, cum Tony nu mai trecea decît foarte rar pe la *Sweet Growl*, iar Madame Penepoli se plîngea de dureri de şale şi adormea în timpul serviciului, Anne trebui să angajeze o portugheză care să o ajute. În general, nu-şi mai vedea capul de treburi, chiar dacă banii se adunau, se adunau şi America avea mai multe milioane de oameni sub arme, Chicago producea industrial cît jumătate din Europa, ziua de lucru de opt ore şi I.W.W. şi voturi pentru femei, creioanele se ascut

pentru a desena pe hărţi frontiere, iar românii din pensiunea *Kostur* s-ar cam întoarce acasă. Iar după ce ministrul României, dl dr. C. Angelescu, se duce la Wilson în ianuarie 1918 să-i explice că românii din Europa nu vor deloc „autonomie în interiorul unui imperiu, ci independenţă, domnule preşedinte, INDEPENDENŢĂ!”, acesta îi asigură de înalta sa simpatie. Merci frumos de simpatie, spune masa electorală de 200 000 de cetăţeni americani de origine română, organizată în 27 de parohii, posedînd 5 ziare şi fiind gata să formeze legiuni de voluntari pentru eliberarea Ardealului! Ministrul Angelescu repetă cuvintele spuse la Casa Albă în faţa ziariştilor din Washington, apoi se deplasează în acelaşi scop la Chicago. Pe lîngă reprezentanţii presei din marele oraş, în faţa clădirii unde conferenţiază ministrul român se strîng sute de emigranţi, cu drapelele tricolore şi americane şi cu acelaşi *Deşteaptă-te, române!* care face carnea să se înfioare, ochiul să lăcrimeze şi inima să bată mai tare. Se întîlneşte munte cu munte, dar comloşan cu comloşan în asemenea împrejurări? *Anne from Loonga* deci, acum o femeie cu stare, îmbrăcată cu o blană scumpă, cu părul strîns în conci sub „cîrpă”, cu inele pe mîini şi brăţări şi pandantive şi cercei, se trezeşte trasă de mînecă de o fetiţă slăbuţă şi înaltă, îmbrăcată sărăcăcios, dar curat, cu o privire clară şi încrezătoare.

— Tu cine eşti? întreabă Ana.

— *Hellen. I’m Hellen*! spune fetiţa, şi dintr-o dată Ana îşi aminteşte de drumul ei la Cleveland cu Mihail, cînd era însărcinată, şi de manifestaţia de acolo, de fetiţa aia care avea atunci cinci ani şi acum are doisprezece şi pe care ea a învăţat-o primul cuvînt englezesc. *I am*. Eu sînt. O îmbrăţişează pe Hellen, dar nu are timp să mai rămînă la manifestaţiune. Pune şi ea cinci dolari în cutia de sub afişul „Ajutaţi România, acest centru al civilizaţiei latine din est!” şi pleacă dezamăgind-o pe Hellen, care se bucurase atît s-o revadă.

Ea e o femeie ocupată şi n-are timp să se învîrtă pe acolo împreună cu toţi aceşti Ioan Y. (tatăl Hellenei) şi Gheorghe şi Pătru şi Vichentie şi Todoruţ şi părintele Podea din Youngstown, Ohio. Ea nu va şti niciodată că protopopul Ioan Podea îi remite preşedintelui Wilson la 25 februarie 1918 solemnul „Hrisov de închinare şi supunere a românilor ortodocşi din Statele Unite” faţă de mitropolia din Bucureşti, sustrăgîndu-se astfel de sub jurisdicţia celei din Sibiu a „colaboraţionistului Vasile Mangra”, şi nici că preşedintele îşi va exprima „întreaga sa simpatie faţă de aceşti cetăţeni americani care luptă pentru unitatea ţărilor de origină”. Ea nu va afla nici

despre protestul societăţilor „Dorul”, „Unirea” şi „Avram Iancu” sau a „Comitetului patriotic român din statul Indiana” împotriva ruşinoasei „păci” de la Bucureşti şi nici de demisia personalului diplomatic român de la Washington cu aceeaşi ocazie. Ea nu va şti nici despre declaraţia de la Darniţa (aprilie 1917), nici despre ce a spus Sever Bocu la Congresul naţiunilor asuprite (noiembrie 1917, Kiev) şi nici despre trenurile cu voluntari români, ardeleni încorporaţi de imperiu, căzuţi prizonieri, duşi în Siberia şi organizaţi apoi în legiuni împotriva Austro-Ungariei, nici despre „Liga Naţională a Românilor din America”, din care „un mare număr de flăcăi vor să meargă voluntari pe front, sub steagurile noastre ardelene”. Şi nici nu va citi vreodată cuvintele unui astfel de legămînt: „Jurăm să ducem acest steag în Ardeal sau să murim în cutele lui pe drumul spre Alba Iulia!”.

Aşadar, pe măsură ce hotelul *Kostur* se goleşte de muncitorii români, în vara lui 1919 mai ales, după ce în Europa s-a terminat cu desenatul liniilor de frontieră pe hartă, Ana începe să cheltuie cu scoaterea paturilor suprapuse şi cu instalaţiuni noi, decoraţiuni, perdele, brocarturi, catifele şi cuvete nichelate, ceva cît mai european. Sigur, ar vrea şi ea să dea o fugă pînă pe continent, *over the ocean*, ţărănoii ăştia se duc direct în România mare acum, şi nu în *K. und K.*, au dispărut din Comloş jandarmii cu pană de cocoş şi ea se gîndeşte într-o doară la Liviuţ, trebuie să fie mare acum, un bărbat, dragostea este însă altceva decît doi oameni într-un pat.

Numai că pe malul lacului Michigan şi în toată America se vorbeşte despre prohibiţie şi închiderea localurilor. Trebuie să mai aştepte, să vadă. Într-adevăr, legea Volstead se votează în iulie 1919 şi intră în vigoare de la 17 ianuarie 1920, cu tot veto-ul preşedintelui. Whisky-ul e interzis în America. Următorii 14 ani stau probabil sub semnul blestemului şefilor de triburi indiene, ca Sitting Bull şi Crazy Horse, care dispreţuiau omul alb şi băutura asta, cu care venise să-i cumpere.

* * *

Dar un om care vrea să fie lucid şi eficient n-ar trebui să se lase cuprins de entuziasm, nici chiar la vîrsta – frumoasă, ingrată, fragilă, puternică – de numai (sau deja) 19 ani.

Un elev între alţii. Între alţi 1 300. Un român ateu, fost ortodox şi convertit la catolicism, pentru ca o bătrînă ciudată să-i plătească taxele la Liceul Piariştilor. Un licean catolic între alţii, ortodocşi, baptişti şi chiar

evrei. Un băiat tăcut, care citeşte şi se emoţionează, suferă sau se bucură. Care găseşte în vara lui 1918 un număr din *Telegraful român* de la Sibiu cu Declaraţia dreptului naţiunilor la autodeterminare semnată de Lenin şi aude şi de cele 14 puncte ale lui Wilson şi se entuziasmează. Citeşte de „zona culturală” a lui Tisza şi se înfurie. Apoi Declaraţia de la Iaşi (6 oct. 1918) şi aceea de la Oradea (12 oct. 1918) şi aceea de la Celiabinsk (29 oct. 1918) şi de formarea regimentului *1 Horea* de voluntari români din Italia. Şi discursul lui Vaida-Voevod în Camera ungară, în 18 octombrie 1918 salutat de Kun Béla drept „antinaţionalist” (mai tîrziu, tot el va considera retrogradă intenţia românilor de a se uni cu ţara lor), şi tratativele româno-ungare de la Arad, şi ultimatumul adresat trupelor germane care ocupă regatul de a se retrage în 24 de ore, la 9 noiembrie, şi noua mobilizare generală a armatei române, şi armistiţiul cu Ungaria de la 13 noiembrie 1918, şi, în sfîrşit, fierberea teribilă a alegerilor reprezentanţilor pentru Alba-Iulia, la care nu mai rezistă şi se trezeşte că pleacă din Timişoara pe jos şi cu trenul şi în car şi iarăşi cu piciorul pe drumuri de munte, întîi spre Arad, apoi spre Oradea şi de acolo încearcă să ajungă la Cluj, dar nu reuşeşte. Poate entuziasmul sau poate teama şi neîncrederea l-au determinat să facă tot acest drum. Poate felul lui specific de a nu suporta violenţa şi de a voi tot timpul să-i vadă urmele, să le constate şi să le înregistreze ştiinţific pentru o viitoare eradicare a ei l-au făcut să se prezinte în primăvara lui 1919 la Divizia 6 Infanterie a generalului Holban, aflată pe aliniamentul Ciucea-Huedin, şi să ceară să fie înrolat voluntar. Întrebat dacă ştie limba franceză şi răspunzînd afirmativ, a fost înrolat cu gradul de soldat şi repartizat pe lîngă colonelul Brusson, delegat cu anchetarea abuzurilor săvîrşite în zona Biharia.

În carnetul-jurnal pe care şi l-a făcut atunci (şi de care, practic, nu s-a despărţit niciodată) sînt notate la început, pe scurt, cîteva cazuri înfiorătoare anchetate în localităţile Vaşcău, Haieu, Finiş, Sohodol, Sighişel, Câmpenii de Jos, Ciutelec şi Birtin.

Apoi urmează cîteva note dintr-o traversare a Budapestei, tot împreună cu colonelul Brusson, descrierea afişelor care înfăţişau un pumn roşu intrînd pe una dintre ferestrele de la Versailles, distrugînd masa conferinţei de pace şi făcîndu-i pe Clémenceau şi Lloyd George să se răstoarne cu scaun cu tot. *Bitangok! Ezt akartátók?* Sau bustul de ipsos al lui Liebknecht, înalt de doi metri şi aşezat direct pe trotuar. O experienţă inedită a acestei lumi noi care lua naştere după marea conflagraţie.

Notele dinspre sfîrşitul jurnalului atestă faptul că Liviu l-a însoţit pe Brusson pînă ce acesta a revenit la unitatea lui, cantonată undeva în Banat. Pe ultima pagină a fost adăugat, probabil mult mai tîrziu, un citat: „…aci e locul să ne ocupăm de păţania acelor români care în tot timpul războiului au continuat să trimită bani în ţară pentru susţinerea familiei. Răsboiul izolînd Puterile Centrale, şi în special fosta Austro-Ungarie, ungurii agenţi de schimb din Statele Unite erau ameninţaţi să moară de foame, dacă nu se reangajau ca muncitori în fabrică. Emigranţii încetaseră a mai pleca, cei surprinşi acolo nu se mai puteau înapoia, iar în primăvara anului 1916 băncile ungureşti aproape încetaseră plăţile sumelor transmise din America. De altă parte imigrantul e cu drept cuvînt îngrijorat de soarta celor rămaşi acasă, ştiind că el era singurul care ar fi putut să-i ajute. Decît să se ducă să lucreze cinstit în fabrică, agentul i-a făgăduit românului cîte-n lună şi-n soare, înduplecîndu-l să-i încredinţeze banii, că va avea el grijă să-i expedieze chiar în satul clientului. Tocmai prin 1920-1921, cînd au început oamenii a se înapoia la casele lor, au aflat că familiile nu primiseră nici o centimă din banii expediaţi” (Ş. Drutzu).

Scopul pentru care fusese adăugat la sfîrşitul carnetului acest citat nu poate fi dedus din context.

În toamna lui 1920, Tit Liviu devine student al Facultăţii de Medicină din Cluj. Încă din primul an se interesează mai ales de medicina legală.

* * *

Fiind deja de cîţiva ani o persoană alfabetizată, imediat după război Ana avu ocazia să-şi dea seama şi singură cîtă importanţă poate avea un simplu cuvînt pentru mersul întregii lumi. Un cuvînt, mai ales un cuvînt scris, avea să constate ea, poate avea urmări mai mari decît un război. Cel puţin în viaţa ei aşa se şi întîmplase. Războiul trecuse prin lume, e drept că mai mult prin Europa, prin lumea veche, în general, fără să aducă modificări în afacerile Anei. Doar o creştere a veniturilor ce părea pur şi simplu normală, căci nu degeaba se zbătuse atît. În schimb, cuvîntul acela, cînd începuse să circule prin America, din gură în gură şi din ziar în ziar, iar apoi în Congres şi în fine în textul legii Volstead, schimbase totul. To-tul. Acel cuvînt era cuvîntul *prohibiţie* pe care ea, în româneşte, îl pronunţase la început „prohabiţie”, pentru a-l înţelege mai uşor.

Cuvîntul acela îi provocase mai întîi o mare disperare lui Tony, un om care, totuşi, nu intra în panică pentru orice şi care, cînd auzise de război, spre exemplu, se mulţumise doar să-şi frece mîinile cu satisfacţie. Apoi apăruseră, la acelaşi Tony, cuvinte de deosebit respect pentru oameni al căror nume îl pronunţa de obicei în şoaptă: Torrio, O'Bannion, Weiss şi atîţia alţii. Anei i se transferase, cam în acelaşi timp, teama fatală a oricărui burghez, oricît de neînsemnat ar fi negoţul acestuia: falimentul. Prohibiţia părea la început a fi legată direct de ameninţarea falimentului. Lucrurile se aranjaseră, totuşi, destul de rapid după ce Tony ceruse o sporire a comisionului său din afacerile Anei şi pe care ea, încă speriată de „cuvintele alea", îl acordase fără să crîcnească. Aprovizionarea cu alcool continuase prin grija aceluiaşi furnizor, iar cele două localuri ale Anei îşi schimbaseră numele în „*speak-easy*". *Spichiziul* era ceva mult mai rafinat decît *bortul*. La prima vedere, într-un *spichizi* se serveau îngheţate, siropuri, băuturi răcoritoare şi nealcoolizate, prăjituri, se dansa şi se asculta muzică fie la gramofon acompaniat de unul sau doi instrumentişti, fie de la un *band* de negri fugiţi din sud unde, orice s-ar spune, se muncea mult mai greu pe plantaţii şi se cîştiga mai puţin. La a doua vedere, în acelaşi *spichizi* se servea şi whisky (cu 75 de cenţi păhărelul), şi cocteiluri (cu 1 dolar), şi bere şi, desigur, se desfăşura în continuare vechea şi cunoscuta activitate a cărei intrare era falsa cabină telefonică. Într-un astfel de *spichizi* vedeai rareori cîte un român, iar dacă intrau, asta însemna că sînt dintre aceia care au strîns ceva bani în America şi nici nu dau buzna să se care înapoi în Europa. Pe aceste considerente, Ana, îndată ce întîlnise unul la *spichiziul Kostur*, nu se lăsase pînă nu îl luase de soţ. În ciuda prosperităţii în creştere a localurilor ei, Ana încă se mai temea de ciudatul cuvînt faliment, aşa că se gîndise că un avocat cu un cont în bancă şi care mai şi vorbeşte româneşte e totdeauna bun la ceva. Mai contribuiseră la această hotărîre a ei şi sfaturile lui Polly, care zicea că Steve trebuie să aibă un tată, precum şi aventurile lui Martin cu alte femei, mă rog, hotărîrea lui evidentă de a nu o considera pe Ana decît o prietenă pentru timpul liber.

La etajul al doilea al lui *Old Siolak-Board*, aşadar, fusese aranjat onorabilul apartament al onorabilei familii a avocatului Alexandru Suciu, zis Alexander Sage pe cartea de vizită. Doamna Sage, Ana deci, petrecuse mai întîi vreo două săptămîni, seară de seară, numai în respectivul apartament, citindu-i cu mare greutate lui Steve dintr-o Biblie în limba

engleză. Părea că are de gînd să înceapă o viaţă nouă, dar într-o seară ajunse cu lectura la un pasaj care în traducere românească suna cam aşa:

„Şi a împărţit la tot poporul, la toată mulţimea lui Israel, şi la bărbaţi, şi la femei, la fiecare cîte o pîine, cîte o bucată de carne şi cîte o *tartă cu struguri*”.

Iar în alt loc găsi:

„Însă viţa-de-vie le-a răspuns: Să mă lipsesc eu oare de *sucul meu*, care înveseleşte pe dumnezei şi pe oameni?”.

Din vremea cînd era doar o fată de 16 ani şi se ducea cuminte la biserica din Comloş duminica dimineaţa să asculte slujba şi să aprindă o lumînare pentru mama ei, Ana îşi amintea că în respectivele locuri era vorba de „o cană cu vin” şi de „vinul meu, care înveseleşte pe dumnezei şi pe oameni”, aşa că deduse că şi aceste mîrşăvii erau tot efecte ale cuvîntului „prohibiţie”. Aruncase Biblia într-un sertar şi plecase glonţ la *Kostur*, pentru a impulsiona, prin exemplu viu, activitatea angajatelor ei. Din acea seară, numai portugheza Herminia se mai ocupase de apartamentul domnului Sage, iar Steve, care ar fi putut să citească şi singur din Biblie pentru că avea deja 12 ani şi mergea la şcoală, fusese foarte încîntat că nu-l mai bate nimeni la cap.

Pînă la urmă, Sage mai avu doar răbdarea să facă o călătorie în Europa pe banii Anei, înainte de a pleca şi el, o dată pentru totdeauna, din *Old Siolak-Board* sau *Sweet Growl*. Ana începuse deja să se îndoiască de faptul că avocatura i-ar aduce acelui om vreun ban şi că în vreo bancă din State exista vreun cont pe numele lui. Căsnicia lor funcţiona minunat. Singurul punct asupra căruia căzuseră de acord fără prea multe discuţii fusese călătoria în România. Aşa că mai întîi îl lăsaseră pe Steve în grija Herminiei şi a lui Polly, afacerile pe mîna lui Tony şi se urcaseră, într-o frumoasă după amiază de mai, în trenul de New York. Dimineaţa, orizontul privirii lor era ocupat, printre altele, de faimoasa Ellis Island. Pentru Ana trecuseră 15 ani de cînd nu mai văzuse peisajul anost al celebrei porţi de intrare a tuturor imigranţilor. Credea că toate rănile pe care le căpătase acolo se vindecaseră de mult. Ei, bine, nu! Abia ghicise prin ceaţa golfului şi printre vapoare silueta masivei clădiri de pe insulă, că le şi simţise sîngerînd. Privirea speriată a lui Mihail cînd fuseseră despărţiţi unul de celălalt. Consultaţiile făcute femeilor de către primii doctori de culoare pe care îi vedea, puzderia de hîrtii pe care tot le completau nişte funcţionari plictisiţi, cuvintele interpretului pe care aveai tot timpul impresia că nu l-ai înţeles şi că o

nenorocire foarte mare te paşte din cauza asta şi aşa mai departe. Urmele pe care spaima din prima zi petrecută pe pămîntul Americii le lăsase în sufletul ei păreau intacte. Nu sînt de ajuns 18 ani pentru ştergerea unor astfel de urme. Poate nici douăzeci, nici o sută. Aşteptarea şi spaima. Aşteptarea a ceva ce nu ştii cum arată şi nici cînd, de unde şi în ce fel va veni. Spaima că nici măcar cu bărbatul pe care, deşi ţi-e soţ, nu l-ai iubit şi nici nu-l vei iubi, nu te vei mai întîlni vreodată. Dorul neaşteptat după o bucată de pămînt aflată dincolo de ocean şi de care credeai că nu te leagă nimic. Nici nu reuşea să-şi aducă aminte cum arată satul Lunga. Simţea doar o rană care se lărgeşte şi ea n-o putea opri să sîngereze. „Rana aia rămăsese aceeaşi de 15 ani, ba parcă începuse iarăşi să crească aici, în preajma insulei Ellis”, gîndi Ana. Nici cînd se măritase cu Mihail şi plînsese zile în şir nu simţise o durere asemănătoare. Nici cînd plecase din Comloş. Nici după aceea, pe drumuri cu bagajele în spinare, pe vapor, la clasa a treia, printre atîţia străini care se apucau din cînd în cînd să cînte cu adîncă tristeţe, nicicînd nu încercase aceeaşi durere. Şi uite cum, după atîţia ani, acea durere de nedescris învia în preajma insulei Ellis. De parcă insula ar fi putut face ţăndări ceva din străfundurile sufletului unui imigrant, ceva în acelaşi timp delicat şi de neînlocuit, ceva ce seamănă cu pămîntul de unde ai plecat şi nu ştii ce e, ceva ca o graniţă lăuntrică din sticlă subţire, ceva ce se sparge abia aici, pe Ellis Island, şi nu acolo, acasă, cînd pleci sau după plecare. Numai că cioburile rămîn înăuntru, trăieşti cu ele ani în şir, zeci de ani şi, deodată, o amintire le răscoleşte şi nu-ţi mai rămîne decît să te zvîrcoleşti de durere. Ce-i asta, te întrebi, credeam că de mult am uitat!

Aşa că se îmbarcară amîndoi pentru Europa fără să se întrebe nici unul ce se petrece în sufletul celuilalt. O familie model – ar fi spus oricare dintre pasagerii acelei curse pentru Europa. Ar fi pariat chiar că sînt artişti care pleacă în vacanţă. Sigur, nu tocmai Douglas Fairbanks şi Mary Pickford în „*voyage de noces à Paris*”, dar ceva pe aproape.

* * *

Către orele şase, spre seară, vaporul ieşi din apele teritoriale americane. Vestea fu anunţată prin megafoane de către un crainic care graseia. Vaporul era sub pavilion francez, însă mai mult de trei sferturi dintre pasageri erau cetăţeni americani. La auzul acestei ştiri de parcurs, toţi americanii ce încă-şi mai aranjau lucrurile prin cabina în care trebuiau să-şi petreacă aproape

două săptămîni avură, ciudat, acelaşi gînd: să comande ceva de băut. Cei care nu erau în cabine se aflau instalaţi într-unul din barurile vasului şi comandaseră deja. Soneriile începuseră să bîzîie îndrăcit. Stewarzii, pregătiţi din vreme pentru acest moment psihologic al călătoriei, alergau spre cabine cu tăvile pline, cu zîmbetul pe buze, cu bucuria că vor avea un cîştig frumos şi în această nouă cursă.

Sage se trînti în fotoliu şi o întrebă pe Ana:

— Nu vrei şi tu ceva de băut?

— Ba da. Un Marie Brizzard.

Se auzi o bătaie în uşă.

— *Come in*! strigă Sage.

Un steward cu părul grizonat şi zîmbetul vicios se ivi în cadrul uşii cu o tavă cu pahare. Pline, colorate, givrate, ornate cu feliuţe de portocale sau de lămîie tăiate sub formă de flori sau de peşti, cu paie lungi, cu linguriţe argintate. Prohibiţia rămăsese la ţărm. În largul oceanului şi în tot restul lumii, o astfel de imagine nu contravenea în nici un fel legilor în vigoare. Ana era încă în picioare, în faţa oglinzii. Îi făcu semn stewardului să se apropie.

— *Madame*! rosti acesta şi se apropie de ea dansînd sau plutind.

După ce Ana îşi alese paharul de Marie Brizzard, omul cu vesta vărgată se întoarse spre domnul din fotoliu.

— *Monsieur*!

Sage zîmbi. Ca să se arate cunoscător spuse:

— *Calvados, please*!

Chelnerul alese de pe tavă un păhărel nu prea mare cu un lichid transparent în el. Îl aşeză cu grijă pe măsuţa de lîngă fotoliu.

— *One more*! zise Sage.

Chelnerul repetă gestul. Apoi se înclină şi ieşi. Ana gustă din paharul ei şi-l aşeză pe noptieră. Se întinse apoi pe pat şi oftă.

— E-he, *mister* Sage! Poţi să-mi spui ce dracu căutăm noi în Europa?

Bărbatul tăcu multă vreme. Ana tăcea şi ea şi se uita în tavan.

— Să cheltuim bani, răspunse el într-un tîrziu.

* * *

Banii, aşadar. Traversezi un ocean în speranţa că-i vei avea. Cînd îl traversezi înapoi, îţi pare rău să-i cheltui pe nimicuri. Omul ăsta, soţul ei

legitim, avocatul păgubos Alexandru Suciu se gîndeşte la bani tocmai pentru că nu ştie să-i facă. La început a zis că vrea să mai vadă şi el Clujul, prietenii, locurile copilăriei. S-a bucurat cînd Ana a zis că plăteşte ea tot voiajul. Acum, nici nu s-a instalat bine pe vas şi a început să-i pară rău după nişte bani care nici măcar nu erau munciţi de el. Drept cine s-o fi crezînd? „Bani aruncaţi în vînt!”, zisese el imediat după îmbarcare. Se corectase apoi. „Aruncaţi în apă!” „Da, dar în apa oceanului”, îi răspunsese ea. Nu mai continuaseră în nici un fel, dar Ana văzuse cum, cu fiecare oră ce trece, Sage e tot mai îmbufnat. Calculează probabil în gînd ce ar fi putut să facă el cu sutele astea de dolari. Vreo investiţie fără şanse, vreo treabă la care nu se pricepe. De parcă el ar fi spălat vase în *bort* ani în şir, de parcă el ar fi cărat lighenele cu apă caldă la etaj şi ar fi spălat după tot felul de nenorociţi. De parcă el ar fi tremurat la fiecare caschetă de poliţist pe care o vedea intrînd în local şi de parcă s-ar fi tocmit cu escroci de talia grecului Tony pentru fiecare 5 cenţi.

* * *

Dar pentru o mamă, cel mai important lucru este copilul, situaţia acelui copil, cu banii, cu sănătatea. Ana şi-a luat de mult gîndul că ar putea rezolva viitorul lui Steve cu ajutorul lui Sage. Nici bani, şi nici o educaţie aleasă. Nu numai că omul ăsta nu ştie şi nici nu poate să-l ajute pe Steve, dar ea, Ana, este convinsă că-l şi urăşte. Trebuie aranjat totul din timp – îşi spune Ana de cîte ori îi vin astfel de gînduri. Aşa se face că ea a deschis încă de anul trecut un cont într-o bancă din Chicago pe numele fiului ei, cu clauza că banii nu vor putea fi folosiţi decît de Steve după ce devine major. Pînă atunci, ea speră să strîngă destui bani ca să-i cumpere fiului ei o băcănie sau vreun alt negoţ cinstit. La vremea potrivită va încerca să şi vîndă *Kostur*-ul şi pensiunea *Sweet Growl*. E convinsă că nu cu astfel de afaceri va trebui să-şi ducă traiul fiul ei. N-o va face pentru că ar crede că pot fi cîştigaţi destui bani în chip cinstit în America. Ea ştie însă ce înseamnă să aştepţi cu spaimă o viaţă întreagă şi nu vrea să fie blestemată de propriul ei fiu. Îşi aminteşte adesea cum şi ea şi-a blestemat tatăl de atîtea ori, mai ales atunci, înainte de război, cînd se închidea singură în cameră şi plîngea pînă dimineaţa. În camera alăturată Mihail trăgea să moară, iar Steve dormea în pătuţ şi respiraţia lui era atît de uşoară încît ea se oprea din cînd în cînd din suspin şi se ducea să vadă dacă mai răsuflă. Pentru nevinovăţia aceea a

cărnii din carnea ei vrea ea să strîngă destui bani, pentru ca el să nu fie obligat să se vîndă nimănui, niciodată. Pentru asta s-a luptat toată viaţa de atunci încoace, pentru asta se va lupta şi de acum înainte. Lupţi, munceşti, scoţi bani şi aştepţi cu speranţă, cam asta ar trebui să fie viaţa ei de acum înainte. Aşteaptă şi speră.

Brusc realizează că fiinţa care i-a spus prima dată aceste cuvinte avea vîrsta de azi a lui Steve. Ba poate chiar mai puţin. Se trezeşte întrebîndu-se dacă Steve ar fi în stare acum să spună sau să facă vreun lucru aşa cum îl făcea Liviuţ atunci. Nu, hotărît, nu. De la unul ca Sage nu va învăţa niciodată să fie bărbat. Nici măcar la adînci bătrîneţe. Şi oare, dacă Liviu acum e om în toată puterea bărbăţiei… ea, Ana, de ce n-ar putea să spere? În fond, diferenţa de vîrstă nu-i prea mare, iar cu Steve, un astfel de tată s-ar descurca prieteneşte.

Visul Anei se hrăneşte astfel din el însuşi, cît timp vasul francez traversează Atlanticul. Ar putea să mai strîngă ceva bani, vreo doi sau trei ani, şi să cumpere chiar ea o afacere mai puţin mirositoare. Apoi să-l aducă pe Liviu, căruia să-i predea cheile casei şi să se facă sclava şi amanta lui pe veci. I-ar mai putea face şi lui Liviu un copil; încă nu-i o femeie bătrînă, deşi a văzut multe şi s-a acrit de toate. Se închipuie îmbrăcată în alb şi primindu-l pe Liviu într-o casă nouă, undeva în alt stat, poate chiar la o fermă, la ţară. S-a săturat şi ea de toată mizeria asta din Chicago. Aici e bine să tragi cîţiva ani, să scoţi banii cît mai repede şi cît mai mulţi şi apoi să fugi cu ei cît mai departe cu putinţă. Şi-l închipui pe Liviu un bărbat tînăr şi chipeş, o fi purtînd şi mustaţă acum. Poate are şi vreo iubită de acolo din sat. Din Comloş sau Lunga. Inima i se strînse cîteva secunde, apoi se trezi că pufneşte în rîs. Ăsta să fie necazul. Va şti ea cum să facă să-l aducă spre ea. Dacă nici la aşa ceva n-a învăţat să se priceapă, atunci… Sau poate el n-o să vrea să plece de acasă. Era un copil care-şi iubea părinţii şi, oricum, şi ăia, la bătrîneţe, vor avea nevoie de el. N-ar fi rea, la urma urmei, nici o fermă în Comloş. Cum s-o mai fi vînzînd lanţa de pămînt pe acolo? Da, dar dracu ştie ce vor fi spus despre ea toţi comloşenii care au întîlnit-o pe la Chicago, în ce fel o fi încondeiat-o gura lumii? Din scrisorile tatălui, din mustrările lui de om simplu, nu reieşea deloc că o crede cineva, pe acolo, uşă de biserică. Doar de asta îl şi luase pe Sage după ea. Una e să vii singură de peste mări şi ţări, şi alta e să vii însoţită de un bărbat, soţ legitim, de meserie avocat, român ca şi noi. Trebuie să ştii să închizi gura lumii. Măcar în parte, că de tot nu o astupă decît pămîntul. Ar putea să cumpere

pămînt şi în altă parte a ţării. E România mai mare acum, e loc şi pentru o femeie venită din America şi pătată în ochii celor din sat. Poate se stabilesc într-un orăşel mai mic sau chiar la Timişoara. Cumpără nişte case şi trăiesc din chirii. Liviu ar ţine socotelile, iar ea s-ar ocupa de întreţinere, de urmărirea datornicilor, de reparaţii etc.

Trec astfel zile şi nopţi. În bătaia valului, în zgomotul uşor al motoarelor vasului sau în cel puternic al *band*-urilor de negri care distrează pasagerii, Ana doarme şi se prăjeşte la soare, bea cîte un păhărel şi-şi mai dă singură cîte o pasienţă în cabină, cînd Sage e la bar şi nu o deranjează. În tot acest timp visează. Visează să facă prăjituri şi să spele vase şi scutece şi să nu mai păstreze din Chicago decît amintirea sub formă de bani. Face calculul cît timp i-ar trebui ca să se întoarcă în Chi. şi să lichideze totul, să-l ia pe Steve, să-şi ridice banii şi dobînzile şi să plece definitiv în ţară, aşa cum au făcut atîţia români în ultima vreme, unii mai de voie, alţii mai de nevoie. Cu ea va fi altfel, mai bine. Nici nu se gîndeşte să fie rău. A suferit destul pînă acum, îi ajunge. Gata. Trei probleme de rezolvat: banii, Steve, Liviu. Dimineaţa, cînd iese pe puntea superioară să pîndească răsăritul soarelui din ocean, treburile astea i se par foarte simple. Mai încolo, cînd apare mutra boţită de băutură a lui Sage, o umbră ca un voal se aşază pe închipuirile Anei. Apoi soarele se înalţă pe cer pînă aproape de zenit. Femei şi bărbaţi se strîng în jurul bazinului de înot de pe puntea de sus, stewarzii se învîrt ca zvîrlugile printre pasageri. Gîndurile negre i se amestecă în minte cu visele cele mai roz. Cere şi ea un alcool, de obicei un aperitiv sau ceva dulce, coboară la masă, se duce în cameră, adoarme. Şi, din nou, vise dintre cele mai îndrăzneţe şi umbre tot mai apăsătoare. Doarme singură în cabină după-amiaza, în timp ce Sage se odihneşte la bar. Crede că aşa i-ar fi mai uşor să se gîndească, să viseze adică mai realist.

Ancora vasului se înfige pe fundul mării la Havre, abia pe la începutul lui iunie. De aici mai sînt cel puţin trei-patru zile de tren. Dar nu contează. Dragostea a învins mereu depărtările. Anei nu-i pasă. Aşa cum nu-i pasă nici de americanul ăsta de Sage care, iată, n-a mai fost treaz de peste o săptămînă şi Anei se i pare normal să meargă la căpitan şi să-i ceară pentru el un tichet-număr, din acelea care se pun la bagaje. Să i-l agaţe de gît cu o sfoară mai groasă şi bine unsă cu săpun, poate îi vine avocatului vreo idee în sfîrşit bună pentru toată lumea. Oricum, aşa, ca bagaj, cu sau fără tichet, el trebuie păstrat măcar pînă la Comloş. Pe urmă, va vedea ce s-o alege.

* * *

Primii paşi în gară la Comloş şi apoi drumul spre sat, spre Lunga adică, păreau şi să semene, şi să nu semene cu cei pe care, de atîtea ori în această călătorie, îi făcuse în vis. Nu cumva, se întrebă, toată partea asta a vieţii ei, ultimii cincisprezece ani, fusese un vis urît care lua sfîrşit? Dar dacă era chiar viaţă adevărată şi urma să se urîţească şi mai tare? O, nu. Măcar banii să-i rămînă şi să se înmulţească. Ar putea să-l aranjeze cu ei pe Steve şi, cine ştie, poate chiar şi pe Liviu. După aia, întîmple-se orice!

Cucuruzul în iunie e destul de înalt pe la Comloş, mai ales dacă în mai a plouat. Domnul Sage, cu ochelari de soare şi pălărie cu boruri largi, se preumblă prin cîmpul din spatele casei bătrînului Cumpănaş însoţit de acesta din urmă şi tot mirîndu-se de ceea ce i se spune. O mirare falsă, desigur. Mai degrabă mirarea amintirii: tot ce aude acum despre semănatul porumbului în cuiburi şi despre prima şi a doua praşilă ştiuse şi el cîndva. În America, ce-i drept, n-a mai văzut porumbul decît din goana trenului.

Ana stă în curte, pe un scaun cu spătar înalt, un scaun pe care şi-l aminteşte din îndepărtata-i copilărie (îndepărtată cumva şi în spaţiu, şi în timp) şi simte că nu reuşeşte să se întoarcă la ea acasă. Îi vede, peste gardul nu prea înalt din spatele curţii, pe cei doi bărbaţi. Ce ciudat: amîndoi îi sînt la fel de străini. Deşi unul îi e soţ, iar celălalt tată. Între ea şi ei e o graniţă. Dar nu-şi dă seama cum a apărut acea graniţă, cine a tras-o, cine o păzeşte, care îi e rostul. E un fel de graniţă mişcătoare, una care se strînge, se strînge, încet, pe nesimţite, pînă ce Ana rămîne singură în spaţiul încercuit de ea. Nici măcar mîna nu o mai poate întinde pe deasupra ei ca să aducă pe cineva înăuntru. Nici pe Steve, de acolo din America, unde are prieteni negri şi polonezi de vîrsta lui, unde a învăţat să se bată şi să fure şi să se joace pe terasele blocurilor vecine, printre coşurile fumegînde şi coteţele de porumbei călători. Nici pe Liviu, care e la Cluj, în examene, şi care, la rîndul său, a ridicat o graniţă împotriva ei prin acest salt într-o lume de neatins pentru ea. Asta o lovise cel mai tare dintre veştile aflate acasă. Cu siguranţă că un tînăr student la medicină, care va deveni doctor în mai puţin de doi ani, nu mai poate fi prin nimic atras de o femeie aproape fără ştiinţă de carte, mai în vîrstă ca el şi de două ori măritată, oricare ar fi ispitele prin care l-ar mai putea atrage. De fapt, prin ce ar putea să-l atragă? Are bani, e proprietară de imobile, e încă frumoasă – o frumuseţe coaptă, care le place tinerilor –, trăieşte dincolo de ocean şi doreşte din tot sufletul să-i devină

credincioasă pînă la moarte. Ar putea să-l momească aşa ceva? Nu ştie nimic. Băieţelul din urmă cu 15 ani şi bărbatul care-şi dă acum examenele de viitor doctor la Cluj nu alcătuiesc în mintea ei unul şi acelaşi chip, oricît ar încerca să îi apropie.

Poarta dinspre drum se trînti şi cîinele prinse să latre. Ana întoarse capul şi văzu un băieţel de vreo 12 ani îmbrăcat aşa cum nici în America şi nici la Comloş nu se îmbracă băieţii de vîrsta lui, costum de culoare închisă, cu pantaloni bufanţi şi încheiaţi cu nasturi sub genunchi, ciorapi negri şi ghete lucioase; bluză cu guler larg, răsfrînt pe spate ca la costumele marinăreşti; părul lins, pieptănat cu cărare într-o parte. În ciuda căldurii sufocante a amiezei de iunie, copilul nu pare deloc năduşit. Privirea lui e clară şi sclipeşte de o forţă necunoscută Anei. Se apropie cu paşi egali, parcă ar fi o păpuşă mecanică adusă de la Viena în cutie, întoarsă cu cheia la cîţiva paşi de casa Cumpănaş şi lăsată apoi să pătrundă singură pe poartă.

— Bună ziua! spune el cînd crede că se află destul de aproape de femeia de pe scaunul cu spătar înalt.

— Bună ziua! îi răspunde Ana.

— Pe mine mă cheamă Trăian. Dacă dumneavoastră sînteţi Ana Persida, fata lui uica Ciogu, atunci să ştiţi că m-a trimis Şpăiniţa să vă chem pînă la conac.

— De ce? întreabă Ana.

— Aşa. Ar dori să vă vadă.

Şpăiniţa! Ana nici nu mai avea puterea să se mire. În căldura toropitoare, în aerul încins al zilei aceleia… Cei doi bărbaţi străini prin porumbul de dincolo de leaţuri, păpuşa mecanică scoasă ca din cutie... Graniţa cea nouă pe care a descoperit-o la cîteva sute de metri de casa ei, grănicerii români, falnici băieţi bruneţi cu mustaţă şi priviri umbrite de dorul casei lor. Graniţa unei ţări pe care, iată, nu o mai poate atinge, deşi se află în interiorul ei, căutînd locul naşterii, amintirea lui Liviu.

— Pofteşte în casă, domnu Trăian, îi spune copilului, nevoind să-l lase în soare cît timp ea se va îmbrăca să meargă la Şpăiniţa. Deci s-a hotărît dintr-o dată să răspundă invitaţiei. Parcă ar fi intrat brusc sub stăpînirea unei vechi hipnoze. Bătrîna ducesă, pe care şi-o aminteşte de la serbările în costum naţional pe care le dădea la conac pe cînd Ana era copilă, mesagerul ei elegant şi misterios, buimăceala amiezii… Oricum, nu se poate opune. Se va îmbrăca într-o armură de rochie la modă peste ocean. Poate doar aşa să

se apere de aceste forţe ascunse ce o atrag ca un vîrtej de ape spre un întuneric promiţător, în care s-a cuibărit şi propria-i copilărie.

Cît se dezbracă, lasă uşa întredeschisă şi ar vrea să se ştie spionată prin deschizătura ei de frumoasa păpuşă mecanică ce va deveni peste cîţiva ani un bărbat păstrînd amintiri tulburi din această zi. Doreşte din tot sufletul ca foşnetul rochiei de mătase, clinchetul brăţărilor să-i aprindă copilului imaginaţia, în care ea, Ana, să rămînă prinsă pe veci. Se parfumează din belşug şi iese brusc în cerdacul unde aşteaptă Trăian. Îl găseşte stînd nemişcat, pe scaunul pe care îl aşezase ea mai devreme, dar cu privirile într-adevăr aţintite spre uşa lăsată întredeschisă ca o momeală.

Drumul pe jos de la casa lor din Lunga pînă la conacul Şpăiniţei, la Comloş, sub soarele strivitor al verii ce se anunţă secetoasă, îl face totuşi punîndu-şi întrebarea care ar fi trebuit să se nască mai devreme în mintea ei: de ce o fi chemat-o ducesa? ce-i aia că vrea s-o vadă şi de ce? de unde îşi aminteşte bătrîna de ea? sau, cum face cu toţi cei care se întorc din America, a chemat-o doar ca s-o audă vorbind englezeşte? Ar vrea să refuze, să se întoarcă din drum şi să-l trimită pe copil îndărăt singur, să-i spună ducesei că ea n-are timp de vizite la conac, să fie lăsată în pace…

Da, conacul e acelaşi ca atunci cînd s-a fotografiat în curtea lui alături de fetele de vîrsta ei, îmbrăcate toate în costume naţionale. Poate doar faţada să fie ceva mai scorojită şi, desigur, bătrîna ducesă ceva mai bătrînă; trebuie că se apropie de nouăzeci de ani.

Trăian o conduce mai întîi prin curtea interioară pînă la veranda care străjuieşte intrarea în aripa din dreapta. Ca o călăuză tăcută, copilul îi deschide cîteva uşi, urcă scările şi pătrund împreună în bibliotecă. Apoi, printr-o uşă dintre două rafturi burduşite cu cărţi, într-o cămăruţă mai mică, un fel de budoar. Pe canapeaua de aici se află o rochie albă ca de mireasă.

— Ducesa vă roagă să vă îmbrăcaţi cu rochia asta înainte de a merge la dînsa, spune Trăian şi dă să se retragă în bibliotecă.

Ana ar vrea să-l roage să rămînă, dar nu apucă decît să-i strige copilului:

— Nu închide uşa, te rog.

Copilul îşi vîră capul între uşă şi canat şi, mirat, întreabă:

— Aţi spus ceva?

Roabă aceleiaşi ciudate magii, care îi condusese paşii de cînd Trăian intrase pe poarta casei Cumpănaş, Ana începu să-şi descheie corsetul. Vraja trecu într-o fracţiune de secundă pe chipul băiatului. Ochii lui mari sînt

acum şi mai tare munciţi pe dinăuntru de o forţă pe care Ana nu o înţelege, dar a cărei vecinătate îi produce plăcere.

— Am zis să laşi uşa întredeschisă, mă simt sufocată…

Cît timp se dezbracă şi mai apoi, cînd îşi pune rochia de mireasă fără să se mire de capriciile ducesei, respirînd mirosul ciudat de parfumuri franţuzeşti vechi de care budoarul este cotropit ca de o ceaţă, ea îl aude pe Trăian plimbîndu-se prin bibliotecă. Paşii lui sînt de bărbat nerăbdător şi ea şi-l închipuie cu mîinile la spate, trecînd pe lîngă uşa deschisă deja pe jumătate acum şi privind doar cu coada ochiului spre ea. Se uită în oglindă, îşi aranjează părul, ia de pe măsuţa de la căpătîiul canapelei, pe rînd, rujul, farba, odicolonul şi încearcă să repare cu ele tot felul de semne de pe chipul ei, semne prin care îi vorbeşte mai ales America. Vede însă că nu sînt de şters aceste urme şi, cînd crede că gata, a terminat, nu mai are nimic de adăugat, descoperă pe măsuţă fotografia unui copil îmbrăcat la fel ca Trăian. Într-o străfulgerare de amintire, de gînd, de miros, de sunet (al paşilor din bibliotecă), ea îşi dă seama că băiatul din fotografie este chiar Liviuţ şi se lasă să cadă pe canapea.

— Dacă aţi terminat, să mergem! aude vocea lui Trăian din camera alăturată.

Se trezeşte. Nu ştie dacă din momentul în care a terminat cu farba a trecut un minut sau o oră. Se ridică şi se mai priveşte o dată în oglindă. Ea, oricum, nu mai e aceeaşi persoană. E altul chipul care o priveşte acum din oglinda ducesei. Alt chip, dar aceeaşi vrajă îl stăpîneşte. Merge ca o somnambulă în urma copilului, traversează biblioteca, holul, coboară scările, iese în verandă, traversează curtea interioară a castelului şi intră în cealaltă aripă. Se simte ca atunci, cu atîţia ani în urmă, cînd, îmbrăcată în costumul naţional, urca treptele astea care duc spre culisele scenei împreună cu alte fete de vîrsta ei. Se înghesuiau şi rîdeau pe scara întunecoasă. Acum Trăian o apucă de mînă să o conducă. E din ce în ce mai întuneric pe scară, simte mirosul de atunci.

— Aici. Aşteptaţi aici! spune copilul cînd s-au oprit, în plin întuneric, în faţa unei uşi masive de lemn. Apoi el se întoarce şi se îndepărtează cu paşi uşori. Mirosurile devin dintr-o dată mult mai puternice din cauza întunericului dens, împiedicînd-o pe Ana să se mai întrebe ce caută în acest loc şi pe cine aşteaptă.

Deodată uşa se deschide, dar dincolo de ea este la fel de întuneric. Ea simte că se apropie cineva, dar nici un fel de teamă nu o încearcă. O mînă

mică şi uşoară o apucă pe a ei. E tot Trăian. O face să mai înainteze cîţiva paşi, trecînd-o, după cum poate să-şi imagineze, printre faldurile unei draperii de scenă, care, la atingere, pare a fi făcută din pluş.

Da, ştie acum, se află pe scenă, cam la jumătatea distanţei dintre culisele din spate şi rampă. Muzica unui gramofon ţîşneşte brusc şi cu mare forţă în întuneric. Ea se sperie. Copilul îşi retrage mîna dintr-a ei şi se întoarce spre uşa prin care au intrat. E singură acum. Muzica pe care o aude este chiar marşul nupţial. Rămîne încremenită. Lumina electrică a sălii începe să crească, dar ea tot nu vede mare lucru. Toate reflectoarele sînt îndreptate spre ea. E orbită. Ascultă cu ochii închişi muzica asta care o striveşte prin măreţie şi lacrimile încep să-i curgă pe obraz.

Muzica gramofonului se opreşte deodată. Se aud nişte pocnituri. Lumina scade în intensitate. Ana deschide ochii. Se aprind luminile din sală. În singura lojă, falnică, o lojă de operă adevărată, la numai trei-patru metri de scenă, drept în faţa ei, ca un ghem înfăşurat în dantele albe, cu ochii sfredelitori aţintiţi spre Ana, stă bătrîna ducesă de San Marco.

— *Hello, Anne*! croncăne ea.

— Bună ziua! îngaimă Ana.

— Apropie-te!

Abia obişnuită cu noua lumină, Ana încearcă să găsească cu talpa locul unde începe scena, ca să coboare din scenă şi să urce apoi spre lojă. Se sprijină cu mîna de pereţii îmbrăcaţi în brocart şi simte cum înaintează fără voia ei spre locul în care a fost chemată. O forţă pe care n-o cunoaşte şi n-a mai simţit-o niciodată o împinge într-acolo. Nu vrea să se ducă, dar nici să se oprească nu poate. Cînd, în sfîrşit, a ajuns în lojă şi se întoarce cu faţa spre scenă, nu-şi poate opri tresărire violentă.

Fundalul scenei este chiar parcul din jurul conacului, aleile cu tei, galeriile de viţă sălbatică, una dintre cele două movile, cerul albastru. Ca şi cînd peretele ar fi fost spart şi din lojă te puteai uita drept spre parc. E totuşi un decor pictat, îşi zice Ana, în timp ce se lasă trasă de mîna ducesei în jos, pe scaunul de lîngă aceasta. Într-adevăr, parcul se vede ca şi cînd te-ai uita spre el de lîngă biserică, iar în prim-plan, pe un panou ceva mai înalt decît un om, în mijlocul scenei, chiar lîngă locul în care a stat Ana cît timp s-a auzit muzica, un flăcău chipeş, în costumul tinerilor nobili care o mai vizitau pe ducesă înainte de război, pictat şi el în mărime naturală.

— *Sorry for all that*! spune Şpăiniţa.

Ana nu reuşeşte să spună nimic.

— Cine e, cine e, cine e? se întreabă în timp ce o ascultă pe bătrînă vorbind în engleză, dar nu înţelege nici unul dintre cuvintele ei. Stă ca într-un somn cu ochii deschişi. Parcul şi omul acela pe care, sigur, l-a mai văzut cîndva şi care era îmbrăcat chiar aşa. Cînd mintea ei e gata să explodeze într-un „aha” pentru că l-a recunoscut pe nepotul ducesei, cel care era pe atunci student la Viena, conaşul Cristofor Octavian Nacu, vorbele în engleză ale babei ajung în sfîrşit şi la înţelegerea Anei:

— *I’d like to pay you for it*.

Înţelegînd, se înfurie şi sare în picioare.

— *I need not your money, you old Wreck!*

Se ridică şi pleacă din lojă, găseşte uşa sălii, aleargă pe culoar, iese în curtea interioară, îl aude pe Trăian fugind după ea pe pietrişul din curte, dar nici măcar nu întoarce capul. În mai puţin de cinci minute se dezbracă de rochia albă în care simte că a fost măritată cu un mort, cu o stafie de carton. O aruncă pe jos în micul budoar de lîngă bibliotecă şi, plîngînd fără nici o grijă că fardul i se va scurge pe obraz, se îmbracă din nou cu hainele ei. O plată tot i se cuvine pentru felul în care a fost înjosită. Aşa că va lua cu ea fotografia lui Liviu, o va ascunde la piept. Va ieşi din budoar şi, traversînd biblioteca, va asculta mai mult cu spatele vocea tremurată a lui Trăian.

— Ducesa m-a însărcinat să vă transmit scuzele ei…

Apoi se duce aproape fugind pînă la Lunga. Cei doi bărbaţi ai casei dorm toropiţi de după-amiaza fierbinte, fiecare în altă cameră.

* * *

Restul zilelor petrecute în Comloş se strîng într-o amintire greţoasă, usturătoare, ceva ca o beţie cu băuturi traficate, cu alcool industrial amestecat cu zahăr ars şi ulei mineral. Exact reţeta a ceea ce vinde localul *Kostur*, pe ascuns, sub numele de *Old Tennessee* (adică *Old Tennis Shoes*!).

Certurile cu bătrînul ei tată, omul ăsta fără suflet care a măritat-o cu forţa şi a zvîrlit-o în America aia unde el nu reuşise nimic între 1905 şi 1908. Furia ei de a-i vedea stînd de vorbă despre Chicago pe taică-său şi pe Sage, ca doi bătrîni ramoliţi, gata să profite neruşinat de munca tinerilor, ca şi cînd li s-ar cuveni. Sentimentul de neputinţă care o cuprinse cînd află că Liviu a terminat examenele şi că nu vine acasă, ci pleacă la Bucureşti să facă practică la Morga doctorului Minovici. Sporovăiala femeilor care tot veneau s-o viziteze şi să-i admire îmbrăcămintea şi pălăriile şi pantofii şi

să-i spună cît o cred ele de fericită şi pe urmă întrebările lor cu tîlc despre hotelurile a căror proprietăreasă se ştie că este. Zvonurile din sat, vorbele urîte, bîrfele usturătoare pe care le primeşte înapoi în obraz după cîteva zile de la una sau alta dintre aceste „givăneli” sincere şi prieteneşti. Toate o umplu de scîrbă, dar o şi sperie. Simte că nu mai rezistă, va ceda, îşi va arunca peste bord toate amintirile frumoase ca să rămînă deasupra. Va lupta doar pentru bani şi cu ăştia îi va reduce pe toţi la tăcere. Nu are altă soluţie.

Ea nu venise la Comloş ca să-şi vadă tatăl, nici ca să-i ofere lui Sage un prilej de a da o fugă pînă la Cluj, şi nici ca să se laude cu toaletele ei în faţa muierilor grase din Lunga. Ea venise doar pentru Liviu şi, pe măsură ce-şi dădea seama că nu mai are putere să-l caute, că nu îndrăzneşte să meargă după el pînă la Cluj sau la Bucureşti, vedea că şi fetiţa aia care fusese ea însăşi în urmă cu cincisprezece ani nu mai era de găsit în adîncul sufletului ei. Murise. De mirare era doar că reuşise să o ţină în viaţă pînă atunci. De acum, dacă nici Ana cea mică nu mai trăia în sufletul ei, şi nici Liviu nu venea s-o învie, Ana cea mare se simţea, brusc, în afara tuturor graniţelor, fără nici un fel de datorie faţă de ea sau de altă persoană apropiată. Putea să înşele, să ucidă, să mintă, să fure şi să primească bani pentru toate acestea. Graniţa ei dinăuntru se spărsese pentru totdeauna şi nu mai putea fi regăsită, cioburile ei se măcinaseră şi nu mai provocau dureri la nici un fel de mişcare.

În ultima sîmbătă petrecută la Comloş se dusese, cu un zîmbet „americănesc” pe faţă, la balul de Sfîntă Mărie. Mîncase, băuse, dansase. Îl lăsase pe Sage lîngă bufet să se laude cu ce vrea el, cu America aia unde nu era decît un prăpădit, şi-l trăsese de mînă pe un puştan de vreo 17 ani în întunericul de afară. Nu îşi făcu iluzii că va recîştiga în vreun fel pierduta vîrstă a Anei care-l iubea pe Liviuţ, dar, în mirosul de fîn din şura în care se ascunseseră, în întuneric, simţindu-l pe băiat cum tremură de o nerăbdare vecină cu frica, o singură fracţiune de secundă a aşteptat să audă vocea lui Liviu: „Aşteaptă, Ană, aşteaptă!”. Încercase pînă şi teama de atunci faţă de tatăl ei care putea să vină s-o snopească în bătaie. Apoi totul căzuse din nou în locul acela din afara tuturor graniţelor şi unde nimic nu se mai numeşte acasă. Ghiţă, aşa-l chema pe copil, după ce crezuse el că şi-a făcut datoria de bărbat, se umflase în pene şi începuse să vorbească de planurile lui de a merge în America. Tatăl îl părăsise de mic pentru acea ţară. A, nu, el nu ar fi venit acolo ca să-l caute, ci pentru a-i fi Anei iubit credincios şi braţ tare care s-o apere. Sigur că în acest timp nici Sage nu se neliniştise de lipsa

frumoasei lui soţii de la bal, şi nici tatăl ei nu venise să-i tragă o bătaie ca atunci, în ziua dinaintea nunţii cu Mihail, aşa că ea, în joacă şi fără să creadă că se angajează în vreun fel, îi promise lui Ghiţă că-l va lua în America. Atît.

* * *

Oraşul Chicago din toamna anului 1924 arăta, pentru Ana, ca un alt Chicago. Avea senzaţia că în mai, cînd îl părăsise, oraşul era încă plin de români care abia aşteptau să se ducă pe continent şi să se convingă cu propriii ochi că lumea pe care o lăsaseră acolo pierise cu totul şi că în locul ei se ivise una nouă. Mulţi dintre aceşti vecini ai ei îşi puseseră între timp banii într-un ciorap, ciorapul în traistă, traista pe umăr şi plecaseră *over the ocean*. Clientela *Kostur*-ului şi a lui *Sweet Growl* nu se împuţinase însă din această cauză, ci din cauza aceleiaşi legi Volstead care se arăta a fi ceva mult mai serios decît o glumă pusă la cale de nişte babe bigote. Toată lumea vorbea de scandalurile din Congres, de declaraţiile unui anume Charles Curtis care duseseră la arestarea „celebrului” producător de whisky Raymond Gray, supranumit Lamă, şi de corespondenţa acestuia (găsită în apartament) cu numeroşi senatori şi congresmeni care, din prevedere, îşi comandaseră din timp băuturile pentru sărbătorile de iarnă. Scăderea evidentă a cifrei de afaceri de la cele două case, ca şi brînciul nu tocmai discret pe care i-l dădu Ana îl făcură pe Sage să dispară cu puţinele lui bagaje în numai cîteva zile după întoarcerea din Europa.

Martin, în schimb, îşi pusese în mod serios candidatura la graţiile lui Polly şi se pare că, în tot timpul şederii familiei Sage în Europa, el o tot ajutase pe fată să-l culce pe Steve mai devreme ca să poată ieşi apoi cu ea la unele localuri din centru. Asta şi pentru că Martin Zarcovitch nu mai era simplul poliţai care fusese cîndva – era acum un om de bază al F.B.I.-ului. „Ce dracu mai e şi asta?” – întrebase îngrijorată patroana *Kostur*-ului. „Unul dintre acele bancuri nesărate pe care guvernul american şi poporul şi le servesc la intervale regulate”, precizase Martin. Apoi, de pe noua lui poziţie de superpoliţist din subordinea lui Hoover, îi explică Anei ce era cu adevărat nou în Chicago. Se oferi chiar să-i faciliteze unele legături cu fabricanţi de alcool care vindeau mai ieftin, rugînd-o numai să fie cît mai discretă faţă de grecul Tony. Era clar că în Chicago se mai schimbase cîte

ceva în ultimele luni, dar de unde mirosise copoiul că şi Ana era acum o altă femeie?

Tony îşi deschisese de cîteva săptămîni un restaurant pentru amatorii de rafinamente, ceva cu separeuri şi cu vizoare ascunse în pereţii despărţitori, un deliciu. Aşa că pe Ana o vedea tot mai rar şi nici nu părea că se sinchiseşte de libertatea de aprovizionare pe care şi-o luase valaha.

Prin noiembrie, profitînd de absenţa lui Polly, care-şi oferise o vacanţă în Florida, Martin o luă pe Ana cu el la înmormîntarea lui Dion O'Banion. Abia mai tîrziu avea să înţeleagă Ana că la catafalcul lui O'Banion, Zarcovitch nu o adusese numai pentru că el era în misiune şi avea nevoie de o însoţitoare pentru conspirativitate, cît şi din motive pedagogice.

Se spunea că florile din cele 26 de furgoane care au pornit spre muntele Carmel înaintea sicriului lui Dion valorau în jur de cincizeci de mii de dolari. O coroană în formă de inimă făcută din trandafiri îmbobociţi (la jumătatea lui noiembrie!) avea o înălţime de doi metri, iar o coroană de orhidee şi trandafiri ce urma a fi pusă pe mormînt măsura în jur de trei metri. Sicriul arăta ca un obiect adus direct de la Vatican, avea pereţi dubli, de argint şi bronz, un capac de cristal gros şi, în fiecare colţ, colonete sculptate din argint masiv. Dion era aşezat pe o căptuşeală de perne de puf îmbrăcate în satin alb şi părea că doarme. Nimeni nu s-ar fi gîndit, văzîndu-l, că fusese găurit de şase gloanţe trase de aproape. În jurul sicriului erau plasaţi zece îngeri de argint care ţineau în mîini sfeşnice aurite, iar în acestea ardeau lumînări albe, groase şi înalte. Parfumul miilor de flori se amesteca discret cu cel al femeilor îmbrăcate în blănuri scumpe şi cu fumul subţire al lumînărilor. Rezultatul era chiar mirosul crimei, al banilor şi al nebuniei generalizate. Martin era foarte excitat de ce vedea, iar Ana, fără voia ei, a trebuit să-i strice această plăcere pentru că i s-a făcut rău şi l-a rugat s-o ducă repede la o toaletă. După aceea n-au mai putut pătrunde în cortegiul de zeci de mii de persoane. *Boss*-ul poliţiei, Collins, dăduse ordin să nu participe nici un poliţist din Chicago la înmormîntarea banditului şi adusese, pentru ordine, o escortă din Stickney. Martin era foarte nervos, dar nu voia să utilizeze legitimaţia de F.B.I. ca să pătrundă din nou în cortegiu. Aşa că prinseră un taxi şi plecară direct în Gary, unde petrecură o după-amiază tristă, pe o terasă ascunsă, comunicîndu-şi, lîngă o sticlă de whisky, multe adevăruri despre noile raporturi de forţe din Chicago.

La puţină vreme după, un mustăcios cu tenul măsliniu se prezentă la *Kostur*, trezind-o pe Ana în jurul orei zece dimineaţa. Rămăsese în picioare

lîngă draperia de pluş a ferestrei şi, tot timpul cît îi vorbise, privise undeva în stradă, într-un punct fix, ferindu-se însă să fie văzut.

— Signorita, *Boss*-ul insistă să-l ţineţi ascuns aici pe Tony Grecu vreo săptămînă sau două.

Ana tresărise violent.

— Nu vă speriaţi, signorita! Banda lui Weiss ar vrea să-l lichideze pe Tony pentru a-i face rău *Boss*-ului, iar Tony nu vrea să părăsească noul lui hotel pînă nu pune la punct toate detaliile la care s-a gîndit. E un pătimaş în meseria lui, dar Al nu vrea să-l piardă pentru că ţine la el. Sperăm să ajungem la învoială cu băieţii lui Weiss în cîteva zile. Şeful mi-l va da în grijă pe Tony peste aproximativ o oră, dar din această secundă nu vă mai pot lăsa singură, aşa că vă rog să mă însoţiţi.

Urcară într-un *Cadillac* negru, cu caroseria blindată, cu geamuri incasabile şi cu perdele de culoare închisă. Ajunseră la restaurantul lui Tony în mai puţin de jumătate de oră. Localul ocupa tot parterul clădirii, iar la etaj, prin nişte culoare labirintice se putea intra într-un bar cu sală de biliard alături şi în cîteva apartamente micuţe. Bucătarul chinez al restaurantului îi întîmpină cu faţa desfigurată de groază:

— Fai, fai, dom Figorelli, ce tracedie! Dom Tony dispărut, mare *Boss* plecat plîns! Din nou puşcături noaptea cu noapte!

Unul dintre chelneri îi lămuri. În urmă cu o oră, doi indivizi coborîseră dintr-o maşină pe care scria „MOBILA” şi ceruseră să vorbească cu patronul. Tony coborîse, lăsîndu-l pe Capone lîngă masa de biliard. Indivizii scoseseră pistoalele şi-l îmbrînciră pe Tony într-un automobil care se afla în faţa camionului pentru mobilă. Pînă ce unul din chelneri l-a anunţat pe Capone, automobilul se făcuse nevăzut. Capone plînsese, într-adevăr, dar scăpase şi ceva ameninţări: „*Mamma mia, Tonito mio!* De ce nu te-am luat cu forţa de aici şi am aşteptat să te găsească şacalii? Oh, *mamma mia*, mă obligaţi să înec Chicago-ul în sînge! De ce să-l pierd pe Tonito, de ce?”.

Cu Tony cam asta a fost totul. Se spune că Al a primit a doua zi un plic alb cu chenar negru: „Sîntem alături de bunul nostru prieten în greaua pierdere pe care a suferit-o”. Şi mai jos: „În curînd, prietenii tăi vor primi acelaşi mesaj”. Pe înserat fu găsit cadavrul lui Tony într-o groapă de var. Poliţia îl scoase de acolo şi-l depuse la morgă. Madame Penelopi se nimerise să fie plecată chiar atunci din oraş, astfel că fu chemată Ana pentru identificarea cadavrului. Nimic de mirare; fuseseră o vreme coproprietari.

În subsolul spitalului *Humanitas*, din partea de răsărit a oraşului Chicago, era frig şi mirosea puternic a substanţe chimice specifice. Corpul lui Tony arăta ca un manechin alb, cu orbitele goale, scos dintr-o vitrină şi aruncat în subsol, pe o masă acoperită cu bucăţi pătrate de faianţă albastră. Îl recunoscu şi leşină.

Animus corrigendi

Biograf:

„S-au gîndit să-i spună John, şi mai cum? a întrebat notarul, şi Herbert, şi Dillinger, şi asta a fost tot. Trei ani nu s-a mai auzit de ei. Însă peste exact trei ani, privind peste aceiaşi ochelari, notarul vru să ştie ce nume să pună după Dillinger. Mollie. Doamna Mollie John Dillinger. A fost ultima oară cînd i-a spus astfel. Ultima oară înainte de a fi îngropată.

Din investigaţiile făcute rezultă că Johnny Dillinger a fost primul copil din Hillside care a avut bicicletă. Deşi nu era singurul care purta acest nume – celălalt John Dillinger era propriul său tată – era singurul despre care se vorbea. Singurul invocat şi evocat cu plăcere: cum îşi petrece ore întregi la jocurile de artificii. Cum le cumpără celorlalţi copii bomboane. Cum ştie să-şi aleagă prietenii. Cum se pricepe să-i conducă, să-i seducă, să-i subjuge. Un copil fără mamă. Cîţiva ani, Audrey, sora mai mare, îi ţine loc şi de mamă, şi de tată. Bătrînul Dillinger nu are timp de pierdut cu mofturi pedagogice. Iese din băcănie doar pentru a merge acasă. Pleacă acasă numai ca să meargă la băcănie. Nu s-a abătut de la acest drum nici o dată, vreme de şapte ani. Apoi, brusc, a abandonat itinerariul, cît să o aducă acasă pe Elisabeth Fields. O femeie de treizeci de ani. Micul John avea atunci nouă. Audrey se mărită şi ea, mutîndu-se în alt cartier, pe Copper Street. Locul surorii, al mamei, al tatălui, îl ia un prieten, Fred Brewer. Tatăl lui Freddie se ocupa cu vînzarea whisky-ului. Venea acasă doar la sfîrşitul săptămînii. Nedespărţiţi, John şi Fred aproape că intră în peisajul obligatoriu al străzii: nişte anexe permanente ale pavajului. O imagine clasică: Dillinger ţinînd un braţ după umerii lui Fred şi trăgîndu-l, din cînd în cînd, de ureche. Primul trăgaci pe care punea mîna.

Doi inşi purtînd acelaşi nume, într-o singură casă, e prea mult. Încercările reciproce de diferenţiere degenerează în frecvente păruieli – din păcate, unilaterale. Doar dinspre mai ştiutorul într-ale vieţii John înspre mai tînărul său neprieten. Motivul discordiei era, cel mai adesea, femeia. Bătrînul adusese în casă o femeie străină – o adusese de hăt departe, de la capătul străzii – profitînd de ascendentul forţei fizice. Însă cînd el, tînărul, într-o galantă presimţire a multiplelor sale aventuri senzuale de mai tîrziu,

încearcă să se remarce într-o direcţie asemănătoare, rezultatul e lamentabil. Plasînd discret – dar nu destul de discret – un pachet de gumă de mestecat unei fetiţe din vecini, se loveşte de inflexibilitatea răuvoitoare a tatălui. În loc să simtă umezeala răsplătitoare a buzelor fetiţei – guma de mestecat avea un nume fără echivoc: *Kiss Me* – Johnny se trezeşte îmbrăţişînd capacul de gumă al bidonului de cafea. Dar contactul brutal cu dedesubturile comerţului nu-l descurajează. Îşi şterge urmele de sînge, îi aruncă tatălui o privire încărcată de ură – o ură care nu se diluează în miresmele îmbătătoare ale gumei de mestecat împrăştiate în mijlocul magazinului – şi iese.

Afară îl aşteptau prietenii. *Cei doisprezece ticăloşi*. Nu-i obligase nimeni să-şi ia acest nume. Dar era un nume frumos. Le mîngîia în mod plăcut auzul. Suna cel puţin la fel de bine ca acel «Sărută-mă» al gumei de mestecat. Şi era la fel de exact. Se hotărăsc deocamdată să încerce furtul de cărbuni.

Dar inechităţile continuă. În timp ce tatăl se bucură de binefacerile proaspetei căsnicii, ei încă nu au găsit femeia. Partenerul ideal al primejdioasei afaceri. Gospodina săracă, femeia sărmană care să cumpere cărbunele furat. O dibuie, în fine, covîrşită de griji, bătută de bărbat şi asurzită de ţipetele copiilor. Femeia întreprinzătoare. Un sac de cărbune contra şase cenţi. O antrepriză mixtă, bine ascunsă în fumul scos de cărbunele indiferent la soarta tristă a oamenilor.

Bîlciul de la Riverside Park înghite însă mai mult. Femeia simte. Femeia nu scapă prilejul să forţeze: de ce nu i-ar ajuta ea însăşi, la adăpostul întunericului, să încarce cărbunele? N-ar da apă la moara zăpăcitelor care cer – la ce bun? – egalitatea între sexe? Egalitatea, deocamdată, de a încărca, umăr la umăr, sacii cu cărbuni. Ei acceptă, grăbiţi cum sînt să ajungă la Riverside. Acceptă şi bani mai puţini, pentru că n-au timp de aşteptat. Brewer stă de pază, ceilalţi operează. În depărtare, o patrulă. Băieţii fug, asociatele sînt prinse.

Pe John l-a luat cu aşternut cu tot. Dormea cu braţele încrucişate, şi tot astfel a apărut în faţa judecătorului. Doar că acum, în timp ce îşi trăgea şapca spre sprîncene, mesteca şi gumă. Judecătorul nu mesteca nimic, nu înghiţea nimic. Grefierul notează: – Băiete, aruncă guma şi scoate-ţi şapca!

John a răspuns propoziţiei cu două gesturi neechivoce, şi-a scos şapca şi a lipit de ea guma de mestecat. Judecătorul: – Am impresia că ţi-ai pierdut minţile.

Sînt iertaţi, dar nu uită. Grefierul n-a mai apucat să noteze ce i-a promis el tatălui: doar ce merită, o corecţiune «spate gios». Mai ales cînd îl vede cu copilul pe care tocmai i l-a dăruit Elisabeth, cu micul Hubert. – O să-i pară rău babacului, numa să ajung eu la cuţit şi la pîine.

Pînă să ajungă la cuţit, martor al fericitei sale copilării, ajunge la ferăstrăul mecanic din moara părăsită. Moara se afla chiar lîngă prăvălia tatălui, iar intrările ei dosnice dădeau într-o curte comună. Pătrunzînd în moară prin geamul spart, inventează încă neinventate jocuri ale cruzimii şi violenţei. Prizonierii jocului sînt aşezaţi în faţa ferăstrăului ca deţinuţii în faţa ghilotinei. Nu opreşte maşinăria infernală decît la cîţiva centimetri de gîtul improvizatei victime. Mai rar o asemenea stăpînire de sine. Ar fi meritat să i se dea pe mînă un pistol. Dar, pînă atunci, tatăl îi dă un lanţ. Ba chiar i-l înfăşoară în jurul gleznei, priponindu-l de tejghea, în semiîntunericul prăvăliei.

Cunoscuţii l-au descris pe tînărul Dillinger ca pe o fiinţă sociabilă. Nu-i plăcea să se joace singur. Orice bucurie nemărturisită se transformă pe nesimţite într-o tristeţe neîmpărtăşită – iată o bună deviză a tinerilor săi prieteni. Vara lui 1916 a fost o vară fierbinte. Lungile luni ale iniţierii erotice. Totul se petrecea în comun, sub protecţia şi binecuvîntarea organizaţiei. Dillinger, mereu activ, dă o mînă de ajutor, un sfat, un brînci. Grota de la marginea oraşului se transformă într-o peşteră fermecată: Ali Baba şi cei doisprezece ticăloşi descoperă comorile plăcerilor ascunse.

Cine vrea să muncească la şaisprezece ani, atunci cînd ar putea să înveţe, apăi ăla nu-i normal. N-am desprins citatul din predica inaugurală a şcolii de duminică, ci din mărturiile despre Dillinger senior. Pe John, însă, vorbele paterne nu l-au impresionat deloc. «Mă doare în cot de şcoala aia de tehnicieni şi de bunele intenţii ale lu bătrînu. Să-şi vază de ai lui, de bleaga aia de Elisabeth şi de mormolocu de Hubert» – sînt cuvinte pe care Johnny le-a repetat de mai multe ori cunoscuţilor. Nu ştim în ce măsură ele transcriu relaţiile dintre tată şi fiu. Ştim doar, din surse obiective, că, o dată angajat la moara lui Drinkard, îşi uimeşte stăpînii prin îndemînare şi abilitate şi hărnicie.

Din păcate, o fabrică nu diferă prea mult de o şcoală. Cam aceleaşi obligaţii, cam aceleaşi ordine. Bine măcar că nu se lucrează noapte şi zi. Nopţile petrecute în afara casei ridică din nou tensiunea căminului. Obişnuiţi deja, tatăl şi fiul îşi cruţă, reciproc, energiile. John senior crede că a sosit timpul retragerii din afaceri. Nu mai e atît de tînăr şi tot ce-l mai

poate bucura ar fi o viaţă liniştită, la ţară. În plus, a-l lăsa cu bani la el, într-un asemenea oraş, pe un băiat ca Johnny înseamnă o adevărată calamitate. Indianapolis e un mare putregai. Aerul tare al unei ferme din Mooresville n-are cum să dăuneze. Mai mult, în Mooresville se născuse Elisabeth. Dintr-o singură lovitură va face mulţumiţi doi oameni.

Tinerii de la biserica creştină îl primesc pe Johnny cu braţele deschise. La rîndu-i, ştie să răspundă bunătăţii cu bunătate. Pe băieţi îi plimbă în automobilul tatălui, cu fetele vorbeşte într-un limbaj îngrijit. Nu supără pe nimeni şi nu-l supără nimeni. Vechile obiceiuri par să fi fost uitate. Îşi arată colţii o singură dată cînd, în timpul unei plimbări, o fată îl ia peste picior. Exact piciorul cu care, în chip de replică, apasă pînă la refuz acceleratorul. Fata, purtînd suavul nume al Fecioarei, e gata să leşine. Johnny surîde cu cruzime. Un surîs de bun-rămas. A doua zi, nimeni nu mai vorbeşte cu el. Cînd, pe înserat, trece pe sub geamul fetei, cîntîndu-i o melodie la modă, se trezeşte în faţa unei ferestre zăbrelite. Dincolo de ea, în luciul mohorît al geamului, se vede pe sine: un corp secţionat de barele negre de fier.

Delbert Hobson locuia peste drum de Johnny, dar asta n-ar fi fost suficient ca să-i împrietenească. Mai lipsea cîrligul, mai lipsea ocazia care să-i aducă împreună. Delbert a fost descris ca un medium perfect pentru pretenţiile de magician al senzualismului preşcolar al lui Johnny. Fire supusă, pentru el Dillinger reprezenta însăşi Providenţa. O Providenţă capricioasă, gata să treacă urgent în cealaltă extremă. Uitînd de fete, de părinţi, de bani, de judecători, Johnny se apucă de citit. Cu aceeaşi furie, cu aceeaşi inconştienţă. Eroul lui preferat e Jesse James, pe care-l întruchipează în faţa lui Delbert: un personaj desăvîrşit, curajos pînă la nebunie, lăcrimînd la simpla vedere a unui copil sau a unei femei nevinovate".

CONFLICT DE COMPETENŢĂ: identificare

Orice biograf serios, dublat de un analist (fie şi diletant) poate detecta aici, chiar de la prima vedere, ceea ce cheamă identificare. *Proces complex. Un adevărat complex în proces. Să dăm cuvîntul specialiştilor: „conceptul de «mare om» este vag. Interesul pe care-l poate stîrni e legat de influenţa exercitată asupra altor oameni, fapt posibil deoarece aceştia au nevoie de a admira o autoritate, atraşi fiind de orice substitut patern. Caracterele atribuite, de fapt, unui om mare sînt cele ale tatălui. Originile*

trebuie căutate în copilărie. Dar supraestimarea psihică a tatălui nu durează decît o perioadă. Datorită rivalităţii şi a decepţiilor care apar, copilul se desprinde de părinţi şi adoptă o atitudine critică faţă de tată; «romanul familial» al copiilor, sursă a oricărui mit, separă familia, o desparte în două: o parte e nobilă, alta modestă, precară. Se naşte atunci mitul eroului care ia locul tatălui. Acesta din urmă trebuie să dispară… Cultul eroului e, de fapt, un cult al sinelui, căci eroul e primul ideal al eului. O atitudine, fără îndoială, narcisiacă” (Sarah Kofman, L'enfance de l'art*).*

„Prin iulie 1923, John este gata-gata să afle şi cum este cînd tu eşti tatăl şi celălalt copilul. Tînăra care se pregătea să-i dea o asemenea veste locuia în Indianapolis şi John tocmai sosise în faţa casei ei cu o maşină furată. N-a apucat să primească vestea; s-a trezit înhăţat de guler de un om al legii care, se pare, ştia că maşina aia nu e a tipului ce tocmai o parcase. Pînă la urmă, poliţistul s-a ales cu o frumoasă haină cu picăţele (fostă cîndva a bătrînului Dillinger), iar John, păstrîndu-şi cămaşa, stă ascuns peste noapte într-un hambar, altul decît cel spre care sperase să-l îndrepte copoiul din Indianapolis.

Cum se crapă de ziuă, neştiind că aşteaptă un copil şi nevoind să mai ştie că are un tată, Johnny aleargă la cel mai apropiat comisariat şi se înrolează în marină. Spune că e John Dillinger din St. Louis, dar nimănui nu-i pasă de asta. Este înscris pe listă şi expediat la Boston, unde, sub ceaţa păstoasă a unei mohorîte dimineţi de iulie (la Boston se mai întîmplă!) i se arată un vas nu prea arătos. Patru litere scorojite susţin că vasul se numeşte *Utah*, iar pe puntea lui se văd cîţiva marinari beţi.

Vaporul nu dă, timp de cîteva săptămîni, nici un semn că ar fi grăbit să iasă din port. În cele din urmă, Johnny îşi bagă mîinile în buzunare şi debarcă fluierînd.”

Proiecţionist:

„Da, da să potriveşte întocma. Îi egzact aşa. Nu ştiam dă lucrurile astea, da iele să potriveşte la amănunt. Da cum le-aţi aflat? Dîn documente? Dîntr-o carte adevărată dăspră Dilingher? Da la ce vă trebe? Vreţi să scrieţi şî voi o carte? Aha! Vă luaţi la întrecere cu americanii! Aha! Ie clar. Acuma să vă spun şî io ce ştiu. Ce-am văzut. S-o luăm cu cinematografu: cinematografu

era tot unde îl ştiţi acum. Numa că era mai nou. Intrai pă uşa mare şî dădeai cu nasu dă ecran. Un ecran pătrat cu pînză dă mătase. Am adus-o chiar io dă la Timişoara. Făceam dă toate: rupeam bilete, măturam, proiectam filme. Da, mi-am adus aminte multe amănunte dă care uitasem. Cînd or sosît rolele cu filmu ăla, am tresărit. Ei, fir-ar să fie, ce-i cu femeia asta în roşu? Îmi aminteam cîte ceva dăspră o muiere dă aici, dîn Comloş, dă care ştia tot satu. Cred că am şî văzut-o dă cîteva ori, da atunci eram prea mic. Venea des la o vecină. Să ştiau dîn America. Era o femeie frumoasă. Nu, nu să îmbrăca niciodată în roşu. M-am şî mirat, dă ce îi zîceau femeia în roşu, dacă ia să îmbrăca în negru? Mie îmi plăcea că avea întotdeauna bomboane la ia. Ne dădea la toţi copiii dă pă stradă. Ei, şî d-aia vă zîc. Cînd am văzut rolele, n-am făcut nici o legătură. Io n-am fost în America. Am numa nişte veri care or fost. Or adunat bani, or cumpărat pămînt. Sigur, sigur, pot să vă duc la iei. Da să nu-mi uit spusa. Şî mă uitam la rolele alea, mari, lucioase, cu lac alb pă margini. Aşa era atunci. Veneau cu trenu direct dă la Timişoara. Şî acuma îi tot aşa. Numa că vin altfel dă filme. Atunci veneau… ei, nu-mi mai aduc aminte titlurile, da, da, cum zîceţi, *Misterele Londrei*, *Piratul din deşert*, *Lovitură la Shangai*. Sigur că le vedeam dă mai multe ori. Ce să fi făcut după ce dădeam drumu la bobină? Mă aşezam pă un scăunel, lîngă aparat, şî mă uitam pă gemuleţu meu pătrat. Aruncam şî cîte o privire în sală. Îşi luaseră obiceiu să mai aprindă cîte o ţigare. Da aveam ac dă cojocu lor: adunam cîteva sticle cu apă şî cum vedeam jaru dă la ţigare aruncam şî io cu apă spre iei. Dacă să întrecea cu gluma, opream proiecţia. Aşa scria la regulament. Vă arăt dacă vreţi. Io adun tot. Nu pierd nimic. «Adună orice căpeţăl dă aţă, că nu să ştie la ce-ţi va folosi», îmi spunea buna mare. Ia era o olteancă pripăşită aici încă înainte dă primu război. Dă la ia am învăţat să adun toate lucrurile astea pă care vi le-am arătat. Şî ziarele, şî caietele, şî hărţile. Şî regulamentele. Io cred că fără legi nu să poate. Aţi văzut la ce duce fărădelegea. Aşa, să nu-mi uit iar vorba. Mă uitam la rolele alea, le tot suceam şî învîrteam. Mă pricepeam la actori. Pă unii îi vedeam des. Ghery Kupăr, Duglas Fairbenx. Ăştia îmi plăcea mie ăl mai prima. Cu Ghery Kupăr am văzut, să nu zîc, vreo treizăci dă filme. Şî cu Ferbenx, sau Fairbenx, cum îl pronunţă iei. Că venea la mine şî uica Pătru, şî tuşa Lena să-mi spună cum să citeşte numele actorilor în America. Da, uica Pătru s-o născut chiar acolo, la Detroit mi să pare. Aşa. Fiecare rolă avea instrucţiunile iei. Nu erai obligat să le copiezi, da io le copiam. Pot să vă arăt. Aşa. Aşa. Nu, nu-i în dosaru ăsta. Nici aici. Nu, nu, da ştiu

sigur. Cum să fi uitat? Că dup-aia, m-am uitat la film dă cincizăci dă ori cel puţin. Aveam şî un plaivaz la îndemînă. Scriam vorbele care-mi plăcea mai mult. Hă, hă, că-mi şî vine să mă rîd, cum vorbeam dup-aia cu un pretin. Io-i spuneam ce zîcea Dilingher şî iel îmi da răspunsu înapoi. «Măgarii dîn marină mi-or făcut băgăjălu», îi spuneam io, ca cum aş fi fost Dilingher, şî rîdeam, că pretinu meu o făcut armata şî iel la marină. Da dă unde ştiţi că aşa începe filmu? L-aţi văzut? Io ştiu, v-am zîs, că m-am uitat dă cincizăci dă ori la iel. Nu, nu să prea potrivea cu aşezarea. Comloşu era un sat dă munte. În mijlocu satului, pă malu unui lac frumos, întins, cu mult peşte, că să tot vedea pescari venind cu undiţele pă spate, era un castel. Un castel mare, dîn cărămidă. Avea şî turnuri albe. Acolo stătea femeia în roşu. Adică, nu. Acolo stătea o contesă bătrînă. Povestea, da asta la sfîrşitu filmului, cum o înfiat-o contesa. Contesa era o femeie mică. Avea un glas piţigăiat, da era o femeie bună. Pă toţi îi ajuta. Şî... pă femeia asta în roşu o înfiat-o ia. Cînd o plecat în America, mama iei, contesa, o plîns mult. Da astea nu le vedeai pă ecran. Astea le spunea o voce care numai să auzea. Nu vedeai cine vorbeşte. Am scris toate cuvintele, că mi-or plăcut mult. Da, da, le găsesc imediat. Aici, aici, scris cu plaivaz vînăt. «Măgarii din marină mi-au făcut băgăjelu», nu, nu, asta am mai citit-o. Nu-i aici. Dar să vă spui mai departe. Şî cum mă uitam la rolele alea sucindu-le şî învîrtindu-le, pică dîntre iele instrucţiunile dă care v-am spus. Adică: filmu nu să lasă în ploaie, nu să ţine la căldură, nu să manevrează dăcît dă amploiaţii legali. Ăsta eram io, proiecţionistu. Citeam întotdeauna instrucţiunile. Nu să schimba niciodată, da puteai să ştii? Dacă, cum ar veni, dă la filmu pă care l-am primit să înscrie ceva nou? Dacă rolele astea noi şî albe, pă care le tot răsuceam, trebuia să le proiectezi de-a-ndoaselea? Io atîta ştiam: regulamentu îi regulament şî iel trebe respectat. Mai era şî numele artiştilor. Cum să fi uitat? Că doar era unu d-al nostru. Da, da, văd că ştiţi. Pă Dilingher îl juca Edvard G. Robinson. Ăla de-a jucat şî-n Robinhud. L-am văzut şî pă ăla dă douăzăci dă ori, prima oară. După un an l-am mai văzut dă douăzăci dă ori. Ştiţi ceva? Hă, hă, ăsta nu accepta să joace dăcît cu aceeaşi femeie în filme. În toate filmele lui. Numa iel şî Greta Garbo. Hă, hă, văd că aţi ghicit. Ia era femeia în roşu. Că d-aia nici n-am făcut dă la început legătura; tuşa asta Ana avea păru negru, iar Greta Garbo era cam ca fetele nemţoaice dă pă la noi. Nu ştiu dacă şî la ochi era vînătă. Tuşa Ana avea ochii negri ca tăciunele. Ţîn minte cum să uita la noi cînd ne dădea bomboane: să uita lung şî avea ochii mari, negri. Ochi dulci, că după ce

înghiţeam bomboanele dispăreau şî iei. Aşa, aşa, văd că ştiţi. V-aţi documentat? A, îmi place că respectaţi regulamentele. Nu ca Dilingher. Dilingher ăsta era cam slobod la gură. Uica Pătru zîce că ăştia ai noştri nici nu traductează chiar tot. Da, uica Pătru cel dîn Detroit. Iel zîcea că banditu să esprima mult mai, cum am zîs, fără perdele. Dă ce-i zîc uica Pătru, cînd io mi’s mai bătrîn? Aşa ne-am luat cu vorba. Ştiţi cum îi la sat. Şî iel îmi zîce mie uica Chentă. Vichente mă cheamă. Vichente Căpeţ. Na, astea-s d-ale noastre. Da Dilingher vorbea în americana aia a lui tare spurcat. Ce v-am citit io încă nu-i nimic. Ascultaţi: «Păi, momentan frec mangalu într-un magazin dă unelte agricole pă uliţa fraierilor». Bine, bine, vi le dau să le citiţi. Numa am vrut să spun că nu ştiu cum dă l-or ales pă Dilingher să fie jucat dă Robinson ăsta. Io l-am şî cunoscut pă un frate de-al lui. Nu ştiu dacă mai trăieşte. Da am făcut armata cu iel. Era tare afurisit. Primea la fiecare două zîle pachet dîn America. Numa banane şî ciocolată frumos împachetată, în argint albastru. Ne dădea şî nouă, da nu la toţi. Îi zîcea, staţi un pic, că am scris şî asta, da, da, Vitalie Robaru. Ni să pare că erau cam închişi la culoare toţi dîn familie. Da era un băiat tare bun. Ei, dacă îmi aduc aminte, vedeţi cum dă vin şî să leagă toate, spunea că fratele lui chiar atunci juca într-un film dăspră Dilingher. Io habar n-aveam cine era Dilingher ăsta şî nici dă frate-su nu ştiam nimic. Destul că după armată am venit la cinematograf şî am ajuns să-l văd cu ochii mei pă ăla de-i luam cu mînile mele bananele şî ciocolata pă care mi-o dădea frate-su. Da nici dă asta nu mi-am dat seama chiar atunci. Cînd am citit că: Dilingher… Edvard G. Robinson şî că: *Woman in Red*… Greta Garbo, dă unde să fi făcut io legătura cu Talie Robaru? Talie ne dădea la toţi ciocolată că strigam după iel, dacă o mînci tu singur toată, te înnegreşti şî nu te mai spală toate apele dîn lume. Da iel rîdea şî mînca mai departe. Bine, vă spun şî io filmu. Pînă la urmă am văzut cum stă lucrurile, da tot nu am crezut că-i vorba şî dăspră tuşa Ana a noastră.

Mai întîi stingeam luminile şî aprindeam aparatu dă proiecţie. În sală să făcea linişte. Să auzea o muzică, şî după aia vedeam un leu care răgea furios. Nu ştiu cine îl înfuria. După aia venea înscrisu. Primu era Edvard Robinson. Abia după iel venea Greta Garbo. Chiar dacă filmu să chema *Femeia în roşu*. După aia îl vedeam pă Robinson tînăr cum coboară dă pă puntea unui vapor. Pă iel scria cu litere mari vaporu *Utah*. Mergea iel cît mergea pînă să întîlnea cu un pretin. Fred Brevster, pretinu lui dîn copilărie. Da, da: ’mneavoastră văd că aţi văzut filmu şî vreţi să rîdeţi dă mine.

Văd că pă ăsta nu-l am înscris în dosarele mele. Aha. Brewster.

Vă mulţămesc. Şî atunci dă mîna cu pretinu ăsta al lui – era un artist cu păru creţ, ca o sîrmă ghimpată – şî ăla îl întreabă ce mai faci Gioni. Şî Gioni îi răspunde că măgarii ăştia dîn marină mi-or făcut băgăjelu. Apoi nu mai spun nimic. Apoi pretinu îi spune dacă ai timp Gioni treci pă la mine. Gioni îi spune că are timp berechet. (Uica zîce că aici nu o tradus tot şî că iel o zîs ceva mult mai piperat.) Să trece în altă parte, într-o casă dîntr-un bloc. Da pînă să ajungă aici, Gioni îşi aduce aminte cum îl ţînea pă pretinu lui Fred după umeri şî cum îl pişca dă ureche. Ajunge în pragu casei, na, acuma îmi bag seamă că am greşit. Nu Gioni merge la Fred. Fred să duce la Gioni. Şî mai înainte or fost şî la o ţuică, la o bodegă. Şî Gioni i-o spus: «Nu mai poci scăpa dă gagicile dă la studiourile astea. Tot timpu mă plimbă pă banchetele din spate ale maşinilor, pînă ameţesc dă plăceri. Mă-nţelegi ce vreau să spun». Fred o dat dîn cap că înţălege. Şî abia atunci or ajuns la Gioni acasă. Le-o deschis uşa o femeie cu un copil mic în braţe. Gioni o sărutat-o şî i-o spus, ia staţi, i-o spus: «Ce dracu, scumpo, ce-i cu mutra asta dă midinetă respinsă la examenu dă cercetăşie?». Apoi or intrat. În cameră mai era un pătuc cu un copil dă trei-patru ani. Gioni o spus: «Numa ăsta micu ie al meu. Ălălaltu o rămas din stocurile dă dinainte dă război».

Aici mi-am dat seama că Fred n-o priceput. Nici io n-am priceput, cum n-am priceput nici chestia cu midinetele respinse la examen. Da uica o zîs că îi bine traducat şî n-am mai întrebat ce şî cum. După aia, Fred o zîs: «Da ce învîrţi?» Şî Gioni o zîs: «Păi, momentan frec mangalu într-un magazin dă unelte agricole pă Chintachi Aveniu. Asta îi uliţa fraierilor. Pă deasupra, mai plasez şi scule pă care le fac perdute în ceaţă. Dacă bagi nasu-n cămară la mine, o să zici că-i o sucursală a magazinelor Ford».

Cînd ajungea la cuvîntu ăsta, ford, io tresăream, căci şî aparatu dă proiecţie-i tot marca ford.

Or mai vorbit iei dă una, dă alta, dă marină şî dă viaţa dă pă vas: «Io mă mir cum rabdă bieţii marinari să aibă atîţia şefi. Nu poţi face un pas fără să urle la tine un gradat. Nu vezi în faţa ochilor decît panglicile dă la berete. Dă atîtea tricouri, în două săptămîni ajungeai să vezi numa în dungi»”.

Biograf:

„În răstimpul petrecut în marină, vechiul Johnny parcă ar fi intrat la apă. Ieşea, încet, încet, la suprafaţă o copie infidelă, pe care vecinii o vedeau

rătăcind ca o corabie prin ierburile din spatele fermei. L-am fi putut zări, ceva mai tîrziu, la Martinsville, dînd tîrcoale casei în care locuia o fată de şaisprezece ani, Beryl Ethel Hovius, şi probabil că nu ne-ar fi scăpat rînjetul de satisfacţie cu care se pare că l-a anunţat pe John senior: – Tată, ea este soţia mea.

Bătrînul spune că îşi aminteşte cum atunci a clătinat din cap, şi-a scos şorţul vechi, l-a pus pe gard şi a intrat în casă. Era 12 aprilie 1924.

Beryl l-a influenţat cam tot atît cît «soţia» din Indianapolis. Doar că nu s-a grăbit să-i dea prilejul să se fotografieze cu un nou copil. Îl vedem însă fotografiat, trei săptămîni mai tîrziu, cu cei douăzeci şi unu de pui pe care, împreună cu doi tovarăşi, îi fură din ograda lui Homer Zook. După proces, Dillinger senior se prezintă la domnul Zook să-i ceară o semnătură de iertare a lui Johnny. Domnul Zook refuză, dar pînă la urmă afacerea se muşamalizează.

Sătui de aerul fermei, tinerii căsătoriţi se mută la Martinsville. Socrii îi întîmpină la fel de entuziaşti ca şi Homer Zook. Johnny se angajează la o fabrică de mobilă, ca tapiţer, şi-i uimeşte, din nou, pe toţi cu îndemînarea lui. Din ce am reconstituit, se vede cum îşi prelungeşte talentele în jocuri nocturne de cărţi, iar viaţa de familie trece în planul al doilea. Scăpat de responsabilităţile capului de familie, se apucă de baschet, ajungînd în reprezentativa oraşului. Se împrieteneşte cu Ed Singleton, de la uzina electrică din Mooresville. Fac schimb nu numai de pase, dar şi de informaţii. Din vorbă în vorbă, află că B.F. Morgan, proprietarul unei băcănii din West End, îşi depune cîştigurile la bancă în fiecare sîmbătă, cînd trece pe la frizerie. Bănuim că în acea clipă Johnny decide că a sosit vremea să-i plătească o datorie mai veche, pentru o bună lecţie de morală creştină predată de Morgan în urmă cu zece ani.

La ora opt şi jumătate seara, Morgan aranjă bancnotele şi închise prăvălia. Numai că nu luă cu el şi banii. Clarviziunea din teren a baschetbaliştilor nu merse însă atît de departe încît să ştie că geanta băcanului era goală. Johnny îl preluă în dreptul bisericii şi, în chip de binecuvîntare, îi arătă un pistol nou-nouţ. Nu se folosi însă de el. În schimb, îl lovi pe onorabilul cetăţean cu un drug pe care-l ţinea în mîna cealaltă. Morgan, bărbat solid, nu fu prea impresionat, dar începu să strige după ajutor. Totodată, îi smulse lui Johnny pistolul din mînă. Pistolul se descărcă. Speriat că l-a împuşcat pe Morgan, Johnny o luă la fugă. La capătul străzii ar fi trebuit să-l aştepte, cu o maşină, Ed Singleton. Maşina – nicăieri.

Două zile mai tîrziu, în faţa fermei oprea o altă maşină. Din ea coborî nu complicele lui Johnny, ci complicele şerifului. *The deputy*. Judecătorul îi promise o pedeapsă uşoară, în caz că-şi recunoaşte vinovăţia, dar el refuză. A doua zi îl vizită tatăl său. Disperat, bătrînul îl sfătui să mărturisească. Judecătorul îi spuse că nici nu era nevoie să-şi ia un avocat. Era sigur de clemenţa juriului. Juriul fu, într-adevăr, îngăduitor, dar între anumite limite: între zece şi douăzeci de ani. Dincolo de acest interval, judecătorul avea toată libertatea să-i dea minimul sau maximul de pedeapsă”.

Proiecţionist:

„«…Că io oricum o să evadez». Era acelaşi Gioni, da parcă era altu. Îmbrăcat în hainele dungate, parcă era mai lat în umeri. Şefu închisorii, sau cine o fi fost, numa ce s-a uitat lung la iel şî i-o zîs: «– Dacă ai în vedere o evadare, înseamnă că o să ne distrăm dă minune împreună».

Ăsta, paznicu, era un zdrahon cu păr negru. Semăna cu un sîrb care venea la noi la piaţă cu marfă nemţească. Da Gioni nu să lăsa. I-o spus tocma aşa, staţi să găsesc hîrtia aia cu închisoarea, uite-o: «Dacă asta vă spune ceva, să ştiţi că am să trec chiar prin clădirea administraţiei». Şî nu ştiu cum îi lua în aparatu ăla dă filmare, că parcă Gioni s-o făcut dîntr-o dată mai mare dăcît gardianu. Mi s-o părut că vine păstă noi, păstă sala cinematografului şî că vrea să smulgă, dă sus, dîn cabină, aparatu dă proiecţie. Cînd ajungea la figura asta, io mă trăgeam mai aproape dă aparat şî puneam cu grijă mînile pă iel. Regulamentele cerea ca proiecţionistu să păstreze în cea mai bună stare aparatele”.

Biograf:

„Închisoarea de stat Pendleton se află la vreo treizeci de mile nord-vest de Indianapolis. Dacă vrei să ajungi acolo cu maşina, simţi din plin zdruncinăturile unui drum prost pietruit. Dacă mergi cu trăsura sau călare o să ai nevoie de multe potcoave de rezervă, de roţi noi şi de curajul de a străbate o cîmpie nesfîrşită, fertilă, dar necultivată cum se cuvine. Iar dacă vrei să mergi cu trenul, înseamnă că n-ai aruncat nici o privire pe mersul trenurilor din statul Indiana. Ai fi descoperit că Pendleton nu are cale ferată.

Oraşul propriu-zis e o localitate mică, înconjurată de ferme bine întreţinute. Locuitorii sînt oameni harnici, parcă mai nervoşi decît s-ar fi

cuvenit pentru o aşezare atît de mică. Însă dacă voiai să afli o explicaţie, o găseai imediat. Era destul să arunci o privire în jur ca să le înţelegi neliniştea. La vreo milă şi jumătate de ultima fermă trona, indiferentă şi indolentă, Indiana Reformatory. Construită din cărămidă netencuită, brăzdată ici şi colo de linii albe, care-i dădeau aspectul unei prăjituri cu frişcă, închisoarea avea acoperişul roşu. Zidurile înconjurătoare erau atît de înalte şi de solide încît, dacă ar fi adăpostit nişte clienţi mai de soi, ar fi putut fi confundate cu marele zid chinezesc.

Dar cum neliniştea avansează lesne spre spaimă, s-a zvonit că zidurile închisorii abia fac faţă presiunii puşcăriaşilor care stau în celule ca sardelele în conserve.

Închisoarea avea două mii patru sute treizeci de deţinuţi, iar gardienii, care lucrau aproape pe degeaba, pentru o sută de dolari pe lună, erau prizonierii unui sistem de autogospodărire. Nu ratau nici unul dintre locurile comune ale obligaţiilor la care te împing spaţiile închise. Suprapopularea era îngrijorătoare. Ce e drept, disciplina din închisoare ar fi putut da eventualului vizitator din Pendleton un sentiment de siguranţă. Cînd Dillinger a mîncat în prima seară în marea sală de mese, a avut impresia că se află singur. Şi dacă mirosul de dezinfectant, sudoare şi mîncare nu l-ar fi obligat la o stăpînire de sine pe care şi-o descoperi instantaneu, impresia s-ar fi transformat în senzaţie.

Întinsă pe cîteva hotare, închisoarea semăna, în chip suspect, cu un teren de bătălie. Se confruntau două tabere, uşor de distins. Mai greu de descoperit era obiectul luptelor. Dar oricine ar fi putut să-ţi spună că e vorba de o continuă stare de asediu”.

CONFLICT DE COMPETENŢĂ: Asediu

Precum calul de bătaie al unchiului Toby, şfichiuit (cu bici nervos) de cuvîntul asediu, *autorii tresar, toţi trei deodată. Zeci, sute, mii de pagini despre asedii îi împresoară. Toate teihomahiile. Bătăliile pentru zid, cum ar veni pe înţelesul civililor. Istoria asediilor în literatură! Istoria literaturii în asedii! Epopei, hronici, romane cavalereşti, din nou epopei, romane istorice. Tucidide, Diodor, Vergiliu, Caesar, Tasso, Ariosto, Cervantes, Rabelais, Swift, Cantemir, Sterne, Voltaire, W. Scott, Dumas, Flaubert, Mérimée, Tolstoi, Doderer, Buzzati, Gracq, Borges. Eheu! Se înfrînează la*

timp, căci doar ştiu ce este aceea o tactică şi mai ales o strategie. Ştiu cum să atace o temă, cu ce mijloace. Spre a-şi înşela duşmanii!

* * *

„Primele trei luni au fost un iad. Coşmarul sporea o dată cu căderea întunericului. Puşcăriaşii mai noi încercau să se tînguie, iar veteranii îi întîmpinau cu fluierături sau strigăte. Din arhivele închisorii se deduce că în 10 octombrie, la apelul de seară, deţinutul cu numărul 13225 lipseşte. Se dădu imediat alarma, se mai număra o dată. John Dillinger dispăruse. Închisoarea începu să forfotească. Se aprinseră luminile, ordinele scurte, nervoase, ale ofiţerilor, se auziră pînă la Pendleton. Fu găsit după o oră, ascuns într-un atelier. O oră care îl costă încă şase luni de închisoare.

Dar cinci zile mai tîrziu se bucură de primele lui clipe de libertate. Îl duseră la Franklin, unde era judecat Singleton. Avocatul acestuia făcu o pledoarie plină de acrobaţii, la sfîrşitul căreia culese, triumfător, decizia de condamnare la doi ani. Dillinger nu spuse nimic, însă hotărîrea judecătorească îl răni. Singleton era cu zece ani mai bătrîn şi nu se afla la prima confruntare cu tribunalul. Amărăciunea era de înţeles, dar pedeapsa nu putea fi mai mare. La urma urmelor, participarea lui Singleton se rezumase la o absenţă.

La întoarcere, la trecerea prin Indianapolis reuşi să fugă de lîngă paznici. Fu prins după cîteva minute. În urma lui, poarta închisorii se închise parcă pentru totdeauna, despicînd, ca o ghilotină, legătura dintre el şi lume.”

Proiecţionist:

„…La închisoare îi cunoaşte pă mulţi inşi care era şî iei închişi acolo. Bandiţi de-ai Americii. Cu doi, într-o seară, vor să fugă iar, da iar sînt prinşi. Mai capătă şase luni dă închisoare. Io n-aş zîce că nu-i păsa. Io aş zîce că să prefăcea că nu-i pasă. Să vedea pă faţa lui. Edvard Robinson acesta era un artist dat dracului. Parcă s-ar fi născut în cămaşă dungată. Aşa. Dup-aia urmează cum iel îşi toarnă plumb topit păstă picioare. Am uitat să spun că şî iei, puşcăriaşii, muncea. Lucra la turnătorie. Alţii la croitorie. Alţii la magazii. Da, gardienii să preface că nici că-i pasă dă picioru lui cu

plumb topit. Atunci iel îşi toarnă păstă rană nu ştiu ce dîntr-o sticluţă şî imediat îl duc la infirmerie.

Atunci începe să stea acolo şî nu mai face niciodată pă dăşteptu. Să împretineşte cu mulţi alţii şî vorbeşte dăspră cum să evadeze. Am scris aici ce vorbesc. Iei vorbesc dăspră cum să evadeze”.

Biograf:

„Dintr-o simplă deducţie psihologică, putem risca observaţia că înţelesese repede deosebirea între cei fără vocaţie şi profesioniştii adevăraţi. Amatorismul era, şi aici, dispreţuit. Profesioniştii veritabili, oameni cu vocaţia clară, erau puţini. Puţini şi foarte cunoscuţi. Se făcuse chiar o listă a celor zece mii de «inamici publici». Era capodopera F.B.I.-ului, un *best seller* care rivaliza cu cărţile lui Mark Twain.

Dillinger avu privilegiul să ajungă în preajma unui exemplar admirabil al acestei specii. Un individ la care vocaţia trecea pe primul plan, umbrind orice altă calitate. Harry Pierpont era un criminal înnăscut. Înalt, frumos, cu un splendid păr castaniu, cu ochi albaştri în care-i puteai citi orice schimbare a gîndurilor, Pierpont îl întrecea pe Dillinger nu numai cu un an, dar şi cu o vastă experienţă a crimei. La nouăsprezece ani furase, la Indianapolis, o maşină. Prins asupra faptului, Pierpont scoase pistolul şi, fără să ochească, trase de patru ori. Victima căzu, dar se ridică instantaneu şi-i smulse arma.

Mama lui Pierpont era o huidumă de femeie. Ea-l luă din scurt pe guvernatorul închisorii şi-i spuse că băiatul ei n-avusese intenţia să-l omoare pe stăpînul maşinii. Îşi aduse aminte cum îl scăpase odată, cînd era copil, în cap, şi cum de atunci o ia cîteodată razna. Mai mult, dacă are amabilitatea să-l cheme la vorbitor, se va convinge că două degete de la piciorul drept îi crescuseră împreună. Nu era cam mult pentru o singură viaţă de om?

Urmă un stagiu în ospiciu. După un an fu prins atacînd banca din Kokomo şi readus la Pendleton Reformatory. Era încă tînăr. Avea tot viitorul în faţă. În spate avea doi şerifi şi şase oameni înarmaţi pînă în dinţi. Îşi dădu un nume fals şi refuză să-l recunoască pe superintendentul Miles. Nu vru să dea nici o declaraţie şi nu se lăsă fotografiat («Ce e aici? Vă credeţi la Hollywood?»). Şi, ca să-şi epuizeze repertoriul, îi gratulă pe gardieni cu un scuipat.

Două luni mai tîrziu încearcă din nou să evadeze. Prins, este transferat la Michigan. Dar înainte de a părăsi Pendletonul, începu să se întîlnească din ce în ce mai des cu Dillinger. Simţi în el dacă nu un rival, cel puţin un tovarăş de care trebuia ţinut seama”.

Proiecţionist:

„…La Pendălton dăştept îi acela care nu îi dăştept, îi zîcea lui Gioni pretinu său. Dăştept îi acela care tace şî trece neobservat. Şî io cred că Gioni ăsta o ţinut seama dă toate cîte i le spunea Hari. Păntru bună purtare, l-or mutat la croitorie. Ei, şî aici să vezi ce-o făcut. Staţi că am scris ce-o zîs cînd o intrat pă uşa croitoriei, care era cam ca un atelier dă acum: «Aici parcă-i un cămin dă domnişoare». Aşa o zîs. Uica o spus şî iel că domnişoarele astea au şî iele dichisurile lor. Da să vedeţi ce-o făcut. N-o făcut nimic. Da o zîs: «Prin hălţi ca asta acceleratele nici nu fluieră». Asta însemna că iel ştia unde o ajuns şî că nu îi dă iel acolo. Iel era, adicătelea, un accelerat nimerit printre nişte împedecaţi. Da aici îl întîlneşte pă altu cu care să împretineşte. Pă ăsta îl chema… îl chema, numa puţin, îl chema Homer Van Meter. Şî ăsta era tare distractiv. Io, ca să vă spun una de-a mea, mie dă ăsta mi-o plăcut cel mai mult dîn tot filmu. Era lung şî deşirat şî îi distra pă ceilalţi. Ocupaţia lui dă bază era să-i facă pă alţii să rîdă. Un fel dă ţircusant, cum s-ar zîce p-aicea. Da să vedeţi ce să întîmplă. Fiecare cînd intra în atelier primea o normă. Cine n-o făcea, ajungea «pă rogojină». Rogojina era o împletitură dă vreo jumătate dă metru pă care pedepsitu era dus dimineaţa şî nu avea voie să păşească afară dîn ia dăcît seara.

Acuma, Dilingher trebuia să facă mînecile dă la cămăşi. Doamne să vezi ce-i umbla mînile! Era cel mai prima dîntre toţi. Iel îi ajuta şî pă ăilalţi care nu era aşa dă iuţi la mînă. Şî, uite-aşa, îl ajuta şî pă Van Meter. Van Meter îi distra pă deţinuţi, iar Dilingher îi făcea lui norma. Da într-o zi sînt prinşi. Atunci îi duce pă amîndoi pă rogojină şî îi aşază acolo. Da Van Meter nu să astîmpără. Avea în iel sîngele dracului. Ce-i trece lui prin cap? Distracţia cu număratu cărămizilor dîn zid era veche. Să vezi ce inventează iel. Iel ia o bucată dă aţă, prinde muşte şî le trece binişor, ca pă mătănii, cu acu prin aţă. Cînd aţa să umple dă muşte, să vezi ce să mai lungeşte la faţă gardianu! Dă unde să ştie iel că lanţu dă muşte era distracţia lu pretinu ăsta a lu Dilingher, zî-i, Van Meter”.

Biograf:

„Van Meter fugise de acasă pe la treisprezece ani, imediat după moartea tatălui, în urma unei intoxicaţii alcoolice. De la Fort Wayne, oraşul de baştină, pînă la Chicago, făcu trei zile. Nu-şi cruţă picioarele şi nici îndrăzneala de a călători fraudulos într-un vagon de marfă. Nu i-a fost greu să găsească de lucru chelner într-un local. Mai greu i-a fost să reziste printre clienţi, note de plată şi privirea severă a patronului. La şaptesprezece ani ia cu adevărat viaţa pe cont propriu, o dată cu o amendă de două sute de dolari pentru tulburarea ordinii publice şi beţie. În acelaşi an fură o maşină. Trimis la închisoarea din Menard, îşi îmbogăţeşte personalitatea cu un tatuaj pe braţul drept, sub forma cuvîntului SPERANŢĂ, şi cu un sifilis rebel. După treisprezece luni e eliberat, ceea ce-i permite să înceapă o nouă viaţă. Cunoaşte locuri noi şi îndeletniciri noi. După două luni e prins împreună cu un fost puşcăriaş din Menard în timp ce-i uşurează pe călătorii din gara Toledo de cîteva sute de dolari. E trimis la Pendleton, împreună cu o optimistă scrisoare de recomandare a ofiţerului poliţiei din Gary: «Fiţi cu ochii pe el. Nu-l scăpaţi nici o clipă din priviri, pentru că s-ar putea să-l vedeţi pentru ultima oară. Nu că ar fugi atît de repede, dar trage al dracului de bine cu pistolul».

Acest stil epistolar, caracteristic anilor ’20, îl va influenţa mai tîrziu pe Dillinger însuşi.

Trei săptămîni mai tîrziu, scapă, împreună cu un prieten, în curtea interioară a închisorii, imediat după apelul de seară. Cînd să sară al doilea gard, sînt descoperiţi. Van Meter îl loveşte cu o rangă de metal în cap pe gardianul vigilent, apoi îşi continuă drumul. Sînt prinşi înainte de ultimul obstacol şi bătuţi pînă ce ofiţerul de noapte îşi dă seama că trebuie duşi urgent la spital. Următoarele două luni şi le petrece în pivniţele închisorii, unde e bătut noapte de noapte. Cînd revine în celulă, are cu douăzeci de kilograme mai puţin şi cinci dinţi lipsă. Dar buna dispoziţie nu-i piere nici acum.

Peste cîteva luni, Van Meter reface drumul lui Pierpont, poposind la închisoarea din Michigan. Pentru Dillinger, transferul a fost o lovitură dură. Vreme de cîteva zile îşi reia vechiul stil obstrucţionist, apoi se linişteşte ca prin miracol. Un an şi jumătate îşi dedică toată energia şi întregul talent confecţionării manşetelor de cămăşi”.

Proiecţionist:

„Acuma io am vrut să vă mai arăt ceva. Căci cam acuma să vede în film cum Dilingher scrie scrisori. Asta îi după ce s-o liniştit. Căci io am uitat să vă spun că pă la mine o mai fost odată un tînăr care mă întreba dă Dilingher. Nu-l cunoaşteţi? Da, dă la Timişoara. Zîcea că-l cheamă, numa o clipă, că io-mi notez tot, aha, uitaţi-vă aici, să mă trag mai cătră lumină, da, aici pă marginea foii, Ion Popeangă. Cum nu-l ştiţi? O zîs că îi scriitor, că îi membru în asociaţie. O zîs că o citit dăspră Dilingher într-un cenaclu. Zîce că n-o putut citi chiar tot. Da scrisorile tot o apucat. Că astea le-o găsît într-o carte pă care o primit-o dă la un frate dîn America. Da asta nu trebe s-o spuneţi cînd scrieţi articolu. Şî zîce că o tradus-o iel singur dîn limba englezească. Zîce că o arătat-o la un mare traductor, la Sibiu, şî zîce că ăla o zîs că îi pare aşa dă frumoasă şî că să-i deie voie să şi-o pună motor la o poezie pă care vrea să o scrie pă loc.

Moto?…

Să poate. Io aşa am înţeles. Aşa. Uită-le. Ba că nu. Iaca una. Citiţi-o pă asta pînă mă duc io să aduc o sticlă cu apă:

> «Scumpa mea Beryl am văzut că nu eşti în apele tale şi nici io întrale mele scumpo şi data trecută am zis că niciodată no să mai pun mîna pă toc săţ scriu. Şi mam gîndit că dacă es no săţ pară rău cu sufletu tău ăla cel mai bun din lumea toată să mă laşi săm pară rău cînd o să es de Aici să mă faci să fiu singurel pă lume. Şi ce fericiţ o să fim cînd o să vin să stăm împreună săţ alung mîhnirea că no să fie nevoie dă copi ca să stau acasă planton căci cu tine întotdeauna o să stau lipit numa dă tine Dulceaţa vieţi mele te iubesc şi ce naş da să fi fericită Scumpo. Scumpo nu ştiu dacă o să opţin luni drept la vorbitor scumpo. Sper din toate puterile căci se usucă inima în mine Scumpo adu nişte fotografii. Căci cînd te văd tot mai frumoasă şi tot mai dragă şi mai scumpă Scumpo nu mă gîndesc decît la fotografi noi. Zici dă zmeură da Scumpo io pă tine te vreau căci totu ie fără gust şiţ închipui cum mă perpelesc cum mam fost perpelit şi cînd nu ai venit de ziua ta. Parcă mă învîrteam în cuşcă vino cînd zici că vi Scumpo sau nu spune că vi pînă ce nu şti sigur că vi căci nu şti ce înseamnă şi ce să întîmplă cu mine cînd cred că o să te văd şi nu te văd. Ştiu că nu din vina ta, tu vi cît dă des poţi să vi Scumpo. Spunei mamei tale că no uit. Sper că sînteţi bine. Cred că dă data asta o scot la capăt. Sărutări dragi către cea mai scumpă soţioară din toată lumea…»”.

Biograf:

„Prea puţin sensibilă la acest stil, deloc cinematografic, Beryl îşi răreşte vizitele şi pînă la urmă le pune punct. În primăvara lui 1929, plin de speranţă, Dillinger primeşte o scrisoare din partea ei. În locul binecunoscutelor cuvinte gingaşe, află că ea vrea să divorţeze. Ştirea îl

zdrobeşte. Nu coboară zile întregi din pat. Şi cînd coboară, nu trece dincolo de marginea patului, unde rămîne împietrit cu bărbia în mîini. Apoi, dintr-o dată, îşi revine şi cere să fie înscris în clasa a opta la şcoala închisorii. În scurtă vreme, devine cel mai bun elev. Conduce discuţiile şi îl uimeşte pe profesorul Ernest Ellington. Pînă în 1963, cînd un accident de automobil i-a curmat activitatea la catedră, Ellington se jură că n-a mai avut niciodată un elev atît de silitor. O adevărată mîndrie a sistemului de învăţămînt din toate închisorile ţării.

La sfîrşitul lunii iunie află că acelaşi judecător care îl condamnase pronunţă şi hotărîrea de divorţ. Deşi lovitura e la fel de puternică, de data aceasta nu-l ţintuieşte la pat. Rămîne doar cîteva ore cu bărbia în mînă, pînă cînd află că o comisie specială analizează dosarele pentru eventuale eliberări înainte de termen.

În după-amiaza audierilor, se organizează în curtea închisorii un meci de baseball cu o echipă semiprofesionistă din oraş. Printre spectatori se aflau şi cîteva persoane de bază: guvernatorul statului, Harry Leslie, ziarişti, politicieni. Deşi înainte nu strălucise la acest sport, în acea zi Dillinger părea o întruchipare a perfecţiunii. Guvernatorul, el însuşi fost jucător, îl aprecie în mod deosebit.

Din păcate, impresia pe care o lăsă la audieri fu jalnică. Procesul-verbal păstrează cuvintele preşedintelui: «Observăm, tinere, că n-ai executat decît o mică parte din condamnare. Sîntem informaţi că nu prea te conformezi vieţii din închisoare. O să mai vedem peste cîţiva ani».

Adevărul era că în ultimii doi ani – la închisoare se afla în al cincilea – se comportase ireproşabil”.

Proiecţionist:

„…Dacă tot aţi citit scrisoarea asta, mai am una. Da nu a lui, ci a lu nevastă-sa. Ia ascultaţi ce zîce în film dăspră scrisoare: «pînă şi dulceaţa dă Beryl mi-a tras un picior în fund, ticăloasa dracului, ce să fi aşteptat dă la un preşedinte senil? Da nu ajung io să-i pun odată mîna în păr? Scrisoarea asta i-a făcut-o nenorocitu ăla dă avocat în cîrdăşie cu judecătoru, că ia abia ştia să scrie adresa închisorii, bestia dă judecător care vrea să mă mai înfunde o dată, după ce am mai intrat pă mînile lui cînd ca un prost am recunoscut totul». Aşa, daţi-mi foaia aia şî luaţi-o pă asta:

> «Avînd în vedere că între noi s-a aşternut un văl de nepătruns, am considerat că este mai bine pentru amîndoi să ne despărţim în mod legal, cu tot regretul, pentru totdeauna, cu sentimente prieteneşti, Beryl».

Şi atunci l-o mutat şî pă iel. Să vede cum stă mult cu scrisoarea asta în mîni, cum o pune pă genunchi şî plînge. Da a doua zi îl mută la altă închisoare, unde, ca să vezi, păstă cine dă? Chiar păstă pretinii lui. Păstă artistu ăla, care-am zîs că-mi place mie cu glumele, şî păstă ălălalt, înalt şî frumos”.

Biograf:

„În seara lui 15 iulie 1929, ajunge la Michigan City. Cînd pătrunse dincolo de zidurile închisorii se făcuse noapte de-a binelea. Pentru cineva sosit de la Pendleton – în fond, un reformatoriu, şi nu o închisoare propriu-zisă –, contactul cu penitenciarul din Michigan era şocant. La Pendleton, deţinuţii erau tineri. Aici, la apelul de seară, curtea principală se umplea de capete cenuşii. Pentru Dillinger, ideea de închisoare se lega mai ales de nebuniile tinereţii. Dar vederea unor oameni de vîrsta tatălui său, şi chiar mai bătrîni, îl puse pe gînduri.

Apatia generalizată, încetineala ritmului păreau să transforme închisoarea într-un azil de bătrîni. Disciplina se ţinea cu mult mai puţin efort din partea administraţiei, iar încercările de evadare erau ca şi absente. Nu se mai înregistrase nici o fugă spectaculoasă de dinainte de război.

Şi totuşi, un ochi experimentat ar fi ştiut să vadă dincolo de aparenţe. Acele capete cenuşii, atît de docile, atît de indiferente, erau încă în stare să reacţioneze violent. Autoritatea lesne acceptată era doar o formă a disimulării. Dincolo de priveliştea monotoniei atotcuprinzătoare, Dillinger începu să descopere nuanţe. Nu toţi deţinuţii acceptaseră cu atîta resemnare soarta ce le fusese rezervată şi nu toţi renunţaseră la planurile de evadare”.

CONFLICT DE COMPETENŢĂ: Sufletul, închisoare a trupului

„O carte fundamentală pentru orice referire la starea de arest, la ideea de pedeapsă, la sistemele coercitive, la supunerea corpului şi a sufletului, în fond. Surveiller et punir. Naissance de la prison. *A supraveghea şi a pedepsi. Naşterea închisorii. Un autor fundamental pentru înţelegerea oricărui corp, a oricărui suflet supravegheat şi pedepsit. Să îl cităm:*

«Kantorowicz a reuşit pe vremuri o analiză cu totul remarcabilă a 'corpului regelui': un corp dublu, conform teologiei juridice din Evul Mediu, deoarece presupune, în afara elementului transitoriu care se naşte şi moare, un altul care, în schimb, dăinuie în timp, menţinîndu-se ca un fel de suport fizic şi totuşi intangibil al regatului… La celălalt pol, s-ar putea imagina corpului condamnatului… Şi el are un statut juridic al său; impune un ceremonial şi un întreg discurs teoretic, cîtuşi de puţin însă pentru a fonda acel 'plus al puterii' care ar privi persoana suveranului, ci pentru a coda tocmai acel 'minus al puterii', prin care sînt marcaţi cei supuşi unei pedepse. În zona cea mai întunecată a cîmpului politic, condamnatul descrie figura simetrică şi inversată a regelui…! Dacă suplimentul de putere care-i revine regelui îi aduce acestuia o dedublare a propriului corp, puterea excedentară ce acţionează asupra corpului supus al condamnatului nu generează cumva un alt tip de dedublare? Cea a unui 'incorporal', a unui 'suflet', cum spunea Mably. Istoria acestei 'microfizici' a puterii punitive ar fi atunci o genealogie, sau o piesă pentru o genealogie a 'sufletului' modern… Nu ar mai trebui să spunem că sufletul este o iluzie sau un efect ideologic. Ci, dimpotrivă, că există, că are o realitate, că este produs mereu, împrejurul, la suprafaţa, în interiorul corpului, prin funcţionarea unei puteri care se exercită asupra celor pedepsiţi – într-un mod mai general, asupra celor supravegheaţi, dresaţi, corectaţi, asupra nebunilor, copiilor, şcolarilor, colonizaţilor, asupra celor împovăraţi cu un aparat de producţie şi controlaţi pe tot parcursul existenţei lor. E o realitate istorică acest suflet, care, spre deosebire de sufletul reprezentat în teologia creştină, nu se naşte vinovat şi gata de a fi pedepsit. El se naşte mai curînd ca un rezultat al modurilor de a pedepsi, de a supraveghea, de a constrînge. Acest suflet real şi incorporal nu e cîtuşi de puţin substanţă; e elementul în care se articulează efectele unui anume tip de putere şi referirea la o întreagă ştiinţă, angrenajul prin care relaţiile de putere dau naştere unei asemenea ştiinţe, iar aceasta, la rîndul ei, redresează şi consolidează efectele puterii. Pe baza acestei realităţi-referinţe s-au elaborat diverse concepte şi s-au delimitat domenii de analiză: psihic, subiectivitate, conştiinţă, personalitate etc. Tot ea a întemeiat tehnici şi discursuri ştiinţifice. Pornindu-se tot de la ea, au fost revalorificate revendicările morale ale umanismului. Dar să nu ne lăsăm înşelaţi de toate acestea. Sufletului, iluziei teologilor nu le-a fost substituit un om real, un obiect al ştiinţei, al meditaţiei filosofice sau al intervenţiei tehnice. Omul despre care

ni se vorbeşte şi pe care sîntem invitaţi să-l eliberăm este deja, în sine, efectul unei aserviri mult mai adînci decît el. Un 'suflet' îl locuieşte şi îl poartă prin viaţă. Un suflet care e el însuşi o piesă în mecanismul dominator pe care puterea îl exercită asupra corpului. Sufletul, efect şi instrument al unei anatomii politice; sufletul, închisoare a corpului.»"

* * *

Biograf:

„În scurtă vreme, se apropie de grupul, invizibil din afară, al celor care, într-un fel sau altul, îşi creaseră o poziţie deosebită. Li se spunea *tricourile roşii*. Se recrutaseră dintre cei mai nedomoliţi puşcăriaşi, care ştiuseră să impună gardienilor o anumită relaţie. Aveau metode personale de a scăpa de plictiseală şi de a îndura bătăile şi lipsurile".

Proiecţionist:

„…Da, da, da, era şî în film toată treaba asta. Atunci l-am văzut pă Robinson, pă Dilingher adică, mirat dă toate cîte le are dă învăţat. Un puşcăriaş mai tînăr îl trage de-o parte şî îi spune că ăştia-s ăi mai ai dracu puşcăriaşi. Aparatu dă filmat îi lua, dă sus pînă jos, tot cîte unu, iar pretinu dîn Dilingher vorbea, ca dă undeva dîn spatele lor. Poftiţi dă citiţi: «Nu te apropia dă ăştia. Ăştia să simt în închisoare ca acasă. Acuma, fii atent, în închisoare s-a introdus Sistemu Liniştii. Totu să desfăşoară în cea mai deplină linişte. Dă la sculare, mîncare, muncă, nimeni nu are voie să scoată o vorbă. Cînd îţi ceri voie la toaletă, ridici două degete, ca la şcoală. Numa ăştia, tricourile roşii, pă ăştia nu-i doare capu. Li să rupe lor că n-au ziare şi cărţi şi radio. Ei au şi învăţat să vorbească fără să deschidă buzele şi fără să le mişte». După ce o terminat ăla dă vorbit, s-o terminat şî cu arătarea «tricourilor roşii». Şî cu asta să încheia prima bobină".

Biograf:

„Pentru cel dornic de perfecţionare, închisoarea Michigan era locul ideal. La Pendleton, criminalii de profesie erau o raritate. Aici formau o adevărată colonie. Jefuitori de bănci, şarlatani, falsificatori, toată fauna pe

care o minte bolnavă putea să şi-o închipuie, convieţuiau cu cei mai fioroşi criminali văzuţi vreodată în jurul Chicago-ului, şi chiar mai departe, pînă în Ohio.

Prizonier al unui sistem aflat în interiorul altui sistem, Dillinger îi impresionă pe marii rechini ai închisorii cam cît o muscă pătrunsă pe neobservate în sala de mese. Mult mai întreprinzător, Pierpont intrase în conflict cu paznicii încă din prima zi. După doi ani, nu rămăsese neîncălcat nici un paragraf din regulamentul închisorii. În scurtă vreme, fu recunoscut ca una din cele mai dure persoane din tot stabilimentul. Era o legendă vie. Un senior al răului. Se zvonea că pînă şi dungile hainelor sale sînt mai late cu două degete.

Cînd sosi Dillinger, cerîndu-i protecţie şi sfaturi, Pierpont era înconjurat de un adevărat stat major. Asasini, hoţi, spărgători de bănci, paricizi, unii cu păr alb de-a binelea, alţii fără păr, cu chelii mate, cu piele capului bătătorită şi cu obrajii căzuţi. Alţii tineri, cu nişte feţe de copii îmbătrîniţi peste noapte. Şi toţi aşteptau ordinele acestui tînăr frumos, pe lîngă care anii închisorii trecuseră fără să lase nici o urmă.

Dillinger, «cel mai isteţ băiat de la Pendleton», trecu imediat sub protecţia veteranilor. Deşi prezentat de Pierpont ca un adevărat cap teoretic al puşcăriaşilor din Midwest-ul american, nimeni nu-l auzi folosind alte cuvinte decît cele pe care, de altfel, nu le mai folosea nimeni în toată închisoarea Michigan: «vă rog frumos», «nu, mulţumesc», «am înţeles, domnule».

Populaţia închisorii săltase brusc la 2801, după ce, vreme de cîteva decenii, oscilase ca acul unui indicator leneş în jurul cifrei modice de patru-cinci sute. Legea din 1919 putea să-şi revendice, cu o mîndrie lesne de înţeles, meritul înfloririi fără precedent a infracţiunilor. Oameni care, pînă atunci, se complăcuseră în viaţa tihnită a muncitorului sau a fermierului ori a băcanului fără pretenţii încep, brusc, să viseze la îmbogăţire. Astfel ia naştere contrabanda la scară naţională”.

Proiecţionist:

„Acuma, şî io m-am mirat că Dilingher nu era amestecat în ciorba asta cu evadatu. Da iel nu să amesteca. Iel stătea pă margine, îşi muşca pumnii, da nu să băga. «Asta-i o ciorbă prea fierbinte pentru mine», zîcea iel. Io cred că iel presîmţea că o să-l elibereze păntru bună purtare. Dar lunile

trecea şî iel îşi dă seama ce prostie o făcut cînd o plecat dă la Pendălton. «Acolo eram cineva. Aici nu-s decît un pai putrezit.»

Aşa. Să spun cum era mai dăparte. Era cam a dracului dă frig. Da ce-i păsa puşcăriaşilor? Datoria puşcăriaşului era să evadeze. Numa că Dilingher iar avea ghinion. Iel trebuia să fie al treişpelea dîntr-un grup în care pretinu lui, Pierpont, era primu. Puşcăriaşii face o scară al dracului dă uriaşe, ian să vă văd, n-o să ghiciţi în veci, face o scară dîn paturi dă fier. Auzi! Da ce folos? Rondu dă noapte să întîmplă chiar cînd iei era cu picioru pă geam. Afurisenia dracului. Da să vezi ce bine juca artiştii. Că chiar credeai că vrea să evadeze. Da, da, asta-i altă scrisoare cătră frate-su. Nu ştiu dacă acum i-o scrie, că în film iel acuma era la infirmerie. Citiţi-o dacă vreţi. Nu, asta nu-i cătră nevastă, că acum nu mai are nevastă. Asta-i cătră frate-su, Hubert:

> «Nu ştiu cum dracu să face că nu trece zi fără să intru în bucluc. Îmi jur în fiecare zi că trebe să stau deo parte să nu mă amestec cu toată pleava da nu trece un cias şi vin ăştia şi văd că am ascuns sub pat o lingură dă aluminiu o farfurie o bucată dă sticlă şi briciu cu care mam bărberit toată săptămîna trecută că îmi creştea o barbă dă ţap să nu înebuneşti ce zici tu dă asta că naş avea motive să mă apuce toţi dracii».

Şî după ce termină dă scris scrisoarea asta – da io vă spui că nu-mi amintesc că o scris, şî nici în dosarele mele nu îi trecută, da dacă nu mi-o adus-o traductoru dă la Timişoara io zîc că-i mai bine s-o vedeţi – iar îl trimite la muncă. Iar într-un atelier dă croitorie. Iar manşete. Parcă s-ar fi încurcat bobinele. Iară iel fluiera, chiar ca în rola pă care v-am spus că am pus-o dă o parte. Iar îi ajuta pă deţinuţi. Le dădea şî bani. Lu unu i-o dat cinci dolari – ehei, pă vremea aia cu cinci dolari trăia ca domnu o lună încheiată la orice otel, la Los Angeles ori la Cicago. Şî la Detroit, poate, da asta n-o mai ştiu, că comloşenii care or fost la Detroit ie mai scumpi la vorbă. Lu altu îi dădea alţi cinci dolari. Lu altu, iar cinci. Îi ţînea ascunşi într-o manşetă cusută dă iel, că v-am spus că era cel mai bun la cusături şî învîrtituri dă manşete”.

Biograf:

„În vara lui 1932, Pierpont şi cei trei oameni de bază ai săi formau un perfect careu de ticăloşi. Portretul lor robot uimeşte prin uluitoarea asemănare a detaliilor. Nici unul dintre ei nu reuşise să termine mai mult de

opt clase. Fiecare spărsese cîteva bănci. Nici unul nu avea nici cea mai mică şansă de eliberare înainte de termen.

John Hamilton, zis Red, străbătuse drumul normal de la *bootlegging* la crimă în două etape scurte. Făcuse, mai întîi, o contrabandă îndrăcită cu whisky. Apoi, îşi consacră experienţa şi talentul jefuirii băncilor. Un fost paznic ne-a asigurat că, în cinci ani de detenţie, nu călcase regulamentul decît o singură dată, cînd sustrăsese nişte sfoară din atelierul de croitorie. Totuşi, fiind considerat un personaj primejdios, i se respinsese cererea de graţiere.

Cînd l-am descoperit, în arhiva închisorii, nici dosarul lui Charles Mackley, al doilea acolit al lui Pierpont, nu ni s-a părut prea încărcat. Doar obişnuitele măgării ale unui puşcăriaş necioplit. Şi totuşi, experienţa ulterioară a dovedit că nu era lipsit de ştiinţa bunelor maniere. Ar fi putut lesne trece drept un preşedinte de bancă sau un om de afaceri în curs de îmbogăţire. Era, la cei patruzeci de ani ai săi, un performer al situaţiilor fără ieşire. S-a dovedit capabil, în cursul aceleiaşi zile, să seducă o fată de bună condiţie, să dea o mare petrecere într-un restaurant, de unde a plecat fără să plătească, pentru a-şi încheia ziua cu spargerea unei bănci şi violarea casieriţei.

Al treilea se numea Russell Clark, zis Boobie. Se considera, din start, o victimă a justiţiei. Unica lui încercare de spargere a unei bănci i-a adus o pedeapsă de douăzeci de ani. Gardienii l-au surprins, de nenumărate ori, vorbind singur, într-o limbă necunoscută. Cu vremea, s-au convins că Boobie nu e chiar în toate minţile. La dosar exista şi o piesă ciudată. Rezulta din ea că Russell Clark ar fi făcut studii de drept. Dar la proces se apărase atît de prost pe sine însuşi, încît studiile de drept nu puteau fi decît o legendă.

Analizată cu atenţie, banda se dovedea foarte echilibrată. Doi dintre membrii ei erau personalităţi explozive, oameni de acţiune, Pierpont şi Clark, iar ceilalţi doi, Mackley şi Hamilton, excelenţi organizatori. În ciuda acestor calităţi reunite, încercările lor de evadare erau sortite eşecului. Au ajuns la concluzia că nu pot evada altfel decît cu un ajutor din afară. L-au găsit repede: John Dillinger. Dar mai aveau de aşteptat. Pînă la eliberarea lui Dillinger trebuia plănuit, cu grijă, totul. Pierpont avea, afară, prieteni de nădejde. Trebuia rezolvată problema ascunzătorii şi problema banilor.

În cîteva luni, Dillinger era perfect instruit. Unde se află băncile cel mai uşor de atacat, unde se pot găsi ascunzătorile cele mai sigure, cum să dea de

prietenii de nădejde. Îi promiseră că, după evadare, el va fi şeful bandei. Mintea lui Dillinger se transformă într-o hartă curioasă pe care pîlpîiau, ca nişte beculeţe luminoase, cele mai bizare nume şi adrese: locuri deocheate unde pot fi vîndute lucrurile sustrase din magazine, ascunzători, case cu ieşiri duble, pivniţe îngropate, ziduri cu uşi invizibile, fete de încredere, ateliere de maşini furate. Punct cu punct, totul memorat, repetat, dosit în cele mai ascunse şi sigure cute ale minţii.

Dillinger, naivul Johnny care visa la vremurile glorioase ale lui Jesse James, nici nu voia altceva. Dintr-o dată, ca dincolo de o cortină magică, în faţa lui răsăriră promisiunile unei vieţi ca în basme: bani, libertate, lux. Femei. Mai ales femei. Zeci de femei frumoase, şiruri interminabile de zeiţe ale viciului pe care el, Jesse James al doilea, le domina prin simpla lui prezenţă. Cu un trabuc în colţul gurii, însoţit de garda personală, aşa cum auzise că umblă italianul acela norocos, Capone, ascunzîndu-şi zîmbetul crud şi poftele după o pălărie de *borsalino* lăsată peste ochi, trecea prin şirul de femei frumoase făcîndu-le semne amicale.

Pierpont îi oferea o şansă fără egal. Îi schimbă însăşi identitatea, însuşi sensul vieţii. De la puii furaţi din ograda lui Hom Zook la perspectivele oferite de Pierpont se întindea o distanţă astronomică. Zecile de bănci ale Midwest-ului, casieriile fermelor bogate din Illinois şi Ohio şi, cine ştie, într-o bună zi, poate chiar the National Bank…

În schimbul viitoarelor servicii aduse bandei, Dillinger cere o favoare: includerea în grupul viitorilor evadaţi a lui James Jenkins. Se ataşase de el într-un mod suspect, însă individul corespundea din toate punctele de vedere: comisese o crimă aşa-numită de «gradul întîi», pe care, bineînţeles, n-o recunoştea. Pe deasupra, era un exemplu de indisciplină, indolenţă şi cruzime. Pierpont acceptă cu greutate, dar totuşi acceptă. Un triumf al lui Dillinger aşadar.

În lunile următoare, biografia sa făcu o buclă neaşteptată, dar firească. Responsabilul secţiei se văzu nevoit să-l evidenţieze drept un «element disciplinat, ireproşabil în muncă». Nu intră în nici o încurcătură, astfel că i se îngădui să-şi dubleze numărul de scrisori la care avea dreptul”.

Proiecţionist:

„Aţi văzut c-am avut dreptate? Ştiam io că trebe să pomenească undeva dă scrisorile alea. Că cam mi s-o părut mie cînd o venit dă la Timişoara

domnu Popeangă că teancu-i cam groscior păntru cîte scrisori scria în film. Că ştiţi cum îi acolo: artistu îl vezi tu că scrie, da parcă poţi şti ce scria iel acolo-şilea? Ştii cum ie artiştii. Iei ie prefăcuţi şî daţi dracului. Da dacă şî americanu ăsta zîce că Dilingher scria tot mereu la scrisori, cred că vă mai arăt una. Asta dă aici, pă hîrtie galbină tre să fie, că îi vorba dă liberare:

> «Dragă Tată să nu fi surprins dacă în nici o lună două o să te trezeşti cu mine intrînd în bucătărie derect pă giam sînt tot io Johnny al tău cel vechi da cu minţile bine băgate la tărtăcuţă ce dracu am şi io deja treijdă ani perduţi pă degeaba miam dat seama prea tîrziu că nu trebuia să fac toate chestiile alea pline dă jeg să mă comport ca ultimu tîmpit da cred că niciodată nui prea tîrziu să începi o viaţă nouă şi io cred că foarte curînd o să încep una am speranţe că mă liberez cît de curînd şi daiaţ scriu să nu te speri cînd o să mă vez intrînd poate nu pă poartă dă bucurie ci pă vechiul nost geam al tău iubitor fiu Johnny».

— Aşa. Daţi înapoi scrisoarea. Aş mai avea aici un document, care nu îi dîn film, da îi tot cu Dilingher. Io, drept să spui, n-am priceput mare lucru. Da poa să fie dă folos. Îi vorba dă cum să întîlneşte ăştia patru cu unu Valter Ditrih. Îi un fel dă articol dîntr-o revistă nemţească. Cică îi dăspră cum s-or împretinit iei şî cum or pus la cale evadarea asta. Îi scrisu meu dă mînă, îi cam tremurat, căci l-am scris după dictare. Cică ăsta era şî iel un bandit al dracu. Cică avea iel nişte scheme dă la un baron, numa o clipită, baronu Lam. Asta era o revistă militară, păntru folosinţa ofiţerilor. Io nu ştiu cum o ajuns ia la noi în ţară. Cred că prin contrabandă. D-aia am scris io cu mîna mea, căci mă interesa. Nu pricepui, cum am zîs, mare lucru, da îi tot cu Dilingher, aşa că uite-o. Chiar dacă nu pomeneşte numele lui, ăl de-mi traducea o zîs că aşa o ieşit iel dă la pîrnaie, citind ce scrie aici. Citiţi şî dumneavoastră: «Sistemul Lamm cuprinde trei etape. Prima dintre ele este etapa preliminară. Acum, Lamm, singur sau împreună cu unul din tovarăşii săi, fac o cercetare a caracteristicilor băncii. Desenează o hartă cît mai exactă a interiorului, observă particularităţile, studiază obiceiurile casierilor şi sistemele de alarmă. Sub pretextul unor depuneri sau retrageri repetate de sume, îşi fac o imagine şi asupra sistemului de închidere a seifurilor, şi nu uită să-l studieze pe cel care are cheile.

Etapa a doua este o repetare, împreună cu complicii, a scenariului după care vor ataca banca. Nu ezită să confecţioneze şi machete ale băncilor care urmează să fie atacate, în faţa cărora simulează diverse variante de atac. Fiecare membru al bandei are de făcut un anumit lucru şi cunoaşte perfect intervalul în care trebuie să-l facă. Unul din principiile de bază ale lui

Lamm este părăsirea băncii jefuite exact la timpul stabilit, indiferent cît de mare este suma rămasă necolectată.

A treia etapă, absolut obligatorie, este procurarea unei maşini care să nu atragă în nici un fel atenţia. Şoferul, de obicei un veteran al şoselelor, trebuie să cunoască zona de acţiune pînă la cea mai mică piatră de pavaj. El îşi cronometrează cu exactitate distanţa de la un colţ la altul al străzii, stabilind mai multe posibilităţi de evitare a eventualilor următori. Şi aceasta presupune nenumărate repetiţii, în cele mai deosebite condiţii meteorologice».

Că dă aia vă spusei. Io nu pricepui cum o putut banda şî cu Dilingher să iasă dîn închisoare după planu ăsta. Io cred că îi ceva în neregulă. Da domnu Popeangă o zîs că ăsta era un plan «adaptat». Nu ştiu ce-o fi vrut să zîcă. Da nici filmu nu te lămureşte, că acolo baronu ăsta, Lam, nici urmă dă picioru lui pă nici una dîn bobine. Şî, vă spusăi, le-am frecat pînă s-or tocit. Că nu mai recunoşteai care era Dilingher şî care era ăilalţi puşcăriaşi. Da aşa ie filmele. Iele nu-ţi spune chiar totu. Iele te învaţă să gîndeşti. Da io oricît m-aş gîndi, tot nu pot să spun că dă ce nu putea iei să iasă pă poarta închisorii fără să-i ajute baronu ăsta pă care nu l-o văzut nimeni, Lam. Poate că bobina aia lipseşte, poate că n-am fost vigilent şî poate că era să dau dă dracu dîn cauză că s-o pierdut şî io n-am avut habar”.

Biograf:

„Sistemul Lamm s-a dovedit perfect timp de treisprezece ani. Şi dacă o întîmplare absurdă nu i-ar fi pus capăt, poate că el ar fi rămas drept una din cele mai mari realizări ale Americii din perioada Depresiunii. Însă în acea zi de 16 decembrie 1930 avea să se prăbuşească încă unul din marile mituri ale visului american. Echipa lui Lamm era alcătuită, atunci, din cinci oameni, cu aptitudini desăvîrşite pentru meseria pe care şi-o aleseseră. Cînd apăru în faţa băncii din Clinton, însoţit de un bătrîn distins (bătrînul se numea G.W. Landy şi avea nu mai puţin de şaptezeci şi unu de ani), Lamm nu era muncit nici măcar de o minusculă presimţire. Landy, care semăna izbitor cu faimosul Henry Ford, adusese unele îmbunătăţiri sistemului Lamm. Siguranţa acestuia din urmă creştea şi mai mult ştiindu-l în preajmă pe mai tînărul Walter Dietrich, care, la douăzeci şi şase de ani, dovedea calmul şi precizia unui experimentat şef *navajo*. Imediat după el venea un ins îndesat, cu o faţă de copil, James «Oklahoma Jack» Clark. Nici cel mai

suspicios poliţist nu i-ar fi putut suspecta de cel mai neînsemnat gînd rău. Părăsiră banca după trei minute, ducînd cu ei suma de 15 567 dolari. În clipa cînd păşiră în stradă, în faţa băncii opri un Buick mare. Intrară în el fără nici o grabă. Cînd ultimul din ei puse piciorul în maşină, din sens opus apăru un tip înarmat cu o puşcă. Era unul din nenumăraţii voluntari care formau organizaţia de protecţie a băncilor din statul Indiana. Insul, de profesie frizer, îşi părăsise postul de observaţie, de vizavi de bancă, neliniştit că prietenul său zăboveşte mai mult decît trebuie în interiorul clădirii. Intrigat, se îndepărtă puţin, ca să nu vină perpendicular pe uşa de intrare, şi se apropie din partea dreaptă. În acel moment începu un şir de întîmplări extraordinare, care dovedesc precaritatea oricărui sistem, oricît de perfect ar fi el. Dar şi derizoriul care, din umbră, din invizibilele cotloane ale timpului, uzează pînă şi ceea ce părea etern. Speriat de apariţia acestui individ înarmat, şoferul face o manevră imprudentă şi, în timp ce întoarce, maşina se ciocneşte de un automobil venind din sens invers. Cei cinci coborîră în grabă şi, norocoşi, găsesc un automobil lăsat de stăpîn în stare de funcţionare. Din păcate, automobilul nu depăşeşte viteza de treizeci şi cinci de mile la oră; din cauza unui sistem de frînare instalat de un fiu grijuliu la maşina tatălui, adică a imprudentului deţinător al automobilului pe care Lamm şi ceilalţi şi-l însuşesc. Speriaţi, abandonează maşina pentru un camion, însă şi acesta are rezervorul de apă spart şi, în scurtă vreme, rămîn în pană. Urmărirea încetează în Illinois, unde ultimul automobil pe care îl fură nu are decît doi sau trei litri de benzină.

Bilanţul acestei aventuri este tragic. În luptă cu aproape două sute de poliţişti care, în etape scurte, le iau urma, Lamm şi şoferul sînt împuşcaţi, bătrînul Landy se sinucide, iar Clark şi Dietrich sînt capturaţi”.

Proiecţionist:

„– Văd că o ştiţi şî pă asta. Da văd că v-aţi dat tot interesu. Cum zîceţi? V-aţi docomentat? Oho, ce filme docomentare mai aveam şî noi pă aici! Aş putea să vă spui numa dăspră ce lucruri să vedea într-un docomentar. Iele venea în role separate, dă culoarea prunii coapte, şî io mi le proiectam singur, că ăştia dîn Comloş nu le prea înghiţea. Veneam dă dimineaţă şî după ce dădeam drumu la aparatu dă proiecţie coboram în sală şî mă uitam la filme. Da asta era tare dămult. Aşa că nu mai pierd timpu să vă spui cum era mai dă dămult. Poftiţi aici altă scrisoare:

«Dragă Tată mam gîndit că a sosi timpul săţ spun două de la obraz căci pă lumea asta nu poţi avea încredere nici în tatăl care te-a făcut cu mîinile lui şi ţia dat viaţă ca săţ baţi joc dă ea aşa că io mă gîndesc la cem spune un preten aici căi spre binele umanităţi să te dedici binelui ceiacei mai important decît să fi un Croessus şi dasta te rog să te areţi ca un părinte să te interesezi şi dă mine la reverendu Fillmore şi la domnu Howard Philips că iei pot să spună vorba cea mică care trage atît dă greu însă în balanţa justiţiei mioape cînd o să vină curînd vremea să ia în discuţie dosarul meu care a mucezit dă atîta nemişcare în birourile pă care le văd în fieştecare seară numa că io sînt dincoace de gratii aşa cum vreau să vă văd haha pă toţi încă în Primăvara asta, da numai că dincolo, pă tine şi pă Mama şi pă Mary la carei tot scriu scrisori dă o milă dă lungi numai că eami răspunde pă scurt ca şi cum nar avea altă hîrtie decît un tichet dă tramvai măcar că să se bucure ea dă cei scriu io că vorba ie săm dea drumu liber o oră pe săptămînă şi nici nu o să ştiu ce să fac cu atîta timp unde să mă duc pă cine să văd pă cine să întîlnesc în oraşu ăsta în care io nu cunosc pă nimeni aşa că vezi dă ce trebe să vorbeşti cu reverendu şi domnu Philips ca să mă aveţ mai repede acasă alături dă voi pă mine al vostru care nu vă uită şi vă iubeşte can prima zi dă arest Johnny».

Da, da, da, acuma-mi aduc aminte cum îl lasă liber. Vine o telegramă şî-i spune că mama lui îi moartă. Mai vine şî altă scrisoare, pă care n-o am, cu multe semnături dîn sat dă la iel, care-i cere lu guvernator să-l libereze pă Dilingher. Aşa era pă atunci moda. Dacă te cerea mai mulţi liber, liber erai. Am văzut şî un film cu treaba asta. Zîcea că aşa era în Constituţia americănească. Ei, şî cînd iese Dilingher dîn închisoare, păstă tot pă unde umbla iel pă străzi, numai jale şî faliment. Magazinele era închise. Foamete şî plînsete”.

Perturbatio animi

Prima amintire a doctorului legist Tit Liviu despre oraşul Viena datează din vara lui 1927. Atunci a văzut cu propriii ochi faimoasa capitală de imperiu. Bineînţeles că şi pînă în acel moment, prin tot felul de date, relatări, povestiri şi contacte indirecte, acest buric al Europei avea un corespondent viu şi în imaginea despre lume a tînărului medic. Dar în iulie ’27, după ce coborîse din tren, dimineaţa, înainte de răsăritul soarelui, şi-şi lăsase bagajele în gară cu gînd să meargă pe jos spre Ring şi apoi să dea o raită prin Prater, primele cuvinte în limba germană pe care le citise pe un zid îi dăduseră un neaşteptat impuls de a se întoarce imediat la gară şi de acolo, cu primul tren, în ţară.

Tit Liviu nu se putea lăuda cu o foarte bună cunoaştere a limbii germane, însă mesajul pe care l-a văzut toată ziua şi în diverse locuri din oraş, tipărit cu litere mari pe o hîrtie ca de ziar, manifestul deci, era cît se poate de clar: „Către prefectul poliţiei, dl. Johann Schober. Vă somez să demisionaţi. Karl Kraus”. El habar n-avea cine e acest Karl Kraus, dar dacă un om îşi permite să semneze cu propriul nume un manifest în care prefectului de poliţie al Vienei i se cere să demisioneze, asta nu putea să însemne decît că el nimerise în oraş cînd revoluţia era în plină desfăşurare. Privise cu atenţie în jur. Lăptăresele care se mişcau în grabă pe străzile pustii şi lumina cenuşie a dimineţii, băieţii încinşi cu şorţuri albe care spălau cu furtunul terasele cafenelelor, servitoarele cu plasele pline de cornuri fierbinţi care se întorceau spre casele stăpînilor… Nimic nu părea a fi semnul vreunei stări neobişnuite. Prinsese curaj şi continuase să urce spre centru. Văzuse imediat încă un manifest cu acelaşi conţinut, apoi altul şi altul. Pe măsură ce trecătorii se înmulţeau şi lumina zilei creştea, apăreau în preajma lui tot mai mulţi oameni care citeau şi ei manifestul lui K.K., dar nici unul nu se arăta mirat sau încîntat, nimeni nu se revolta şi nimeni nu privea speriat în jur. Manifeste cu un conţinut asemănător nu erau, poliţişti cu cîini sau călare nici vorbă, miros de praf de puşcă pe străzi, nici atît. Mai degrabă un miros suav de cacao cu frişcă şi de cornuri calde. Unde era revoluţia? se întrebase în gînd, fără a-şi stăpîni un zîmbet. Îl făcea să zîmbească propria naivitate, mica spaimă care-l cuprinsese imediat după ieşirea din gară. În acelaşi timp însă, vechea lui oroare de violenţă îl făcuse

prudent şi se hotărîse să intre într-una din cafenelele care deschideau foarte devreme. Nu-i trebuise mai mult de o jumătate de oră pentru a afla de la ceilalţi clienţi ai localului, oameni de toate felurile, ca în orice cafenea din preajma gării, ce se întîmplase, de fapt, în Viena. Oamenii vorbeau tare, chiar îşi adresau cuvîntul de la o masă la alta fără a da impresia că se cunosc mai dinainte. Acest unic semn al nervozităţii pe care-l prezenta populaţia oraşului îl ajutase şi pe Liviu să se lămurească: cineva, un tribunal, o curte, un simplu judecător, dăduse o sentinţă de achitare a unor poliţişti care trăseseră în muncitori, undeva în Burgenland; presa guvernamentală titrase a doua zi: „o sentinţă dreaptă"; sfidarea fusese resimţită din plin de toată muncitorimea Vienei, care se adunase spontan la Palatul Justiţiei şi, pur şi simplu, îi dăduse foc; poliţia trăsese din nou: nouăzeci de morţi!

Şi? – voise să întrebe doctorul Liviu, dar nu avea pe cine. Uitase că nu-i place violenţa, că nu suportă să vadă cum sînt împuşcaţi oameni, uitase şi furia care-l cuprinde cînd face autopsia unui om ucis şi eforturile cu care şi-o stăpîneşte ca să rămînă obiectiv. Nu putea să creadă că singura urmă a tuturor evenimentelor, la numai cîteva zile după consumarea lor, era acel manifest admirabil mai ales pentru concizie decît pentru audienţa lui în mase. Lîngă doctor se aşezase tocmai atunci un tînăr de vreo douăzeci-douăzeci şi cinci de ani, un ins cu ochelari, mustaţă şi urechile cam clăpăuge. Locuri libere mai erau şi la alte mese, dar tînărul o alesese pe a lui Liviu din două motive: de aici putea să-şi supravegheze prin vitrina cafenelei bicicleta pe care o lăsase afară, dar avea şi o perspectivă bună spre masa celor mai guralivi clienţi ai localului. Se amuzară amîndoi ascultîndu-i. Apoi intraseră în vorbă, pentru că Liviu nu înţelegea chiar toate expresiile vienezilor şi tînărul îl ajutase de cîteva ori. Se prezentaseră. Tînărul se arătă curios să cunoască părerile unui român despre toate aceste evenimente. Spunea că s-a născut într-un orăşel din Bulgaria, pe Dunăre, la graniţa cu România. Îşi aducea aminte din copilărie cuvinte româneşti, dar unora le uitase sensul. Era ciudat, spunea el, că în limba bulgară, limba tinerei femei care-i fusese doică, nu înţelegea un cuvînt, dar ţinea minte basme întregi – subiectul adică –, deşi la vremea aceea le ascultase în bulgară şi nimeni nu i le tradusese între timp.

După aceea, Liviu îl mai întrebase şi dacă văzuse incendiul de la Palatul Justiţiei, dacă se aflase în oraş în acea zi. „Cum să nu" – se lăudase studentul – „imediat ce am văzut coloanele de muncitori îndreptîndu-se spre

centru, mi-am luat bicicleta şi m-am alăturat uneia dintre ele”. Doctorul ar fi avut chef să-l tragă de limbă pe tînăr, să afle şi alte amănunte de la un om care fusese de faţă şi căruia nu-i lipsea deloc darul povestirii. Nu ştia însă cum s-o facă. Unora nu le place să povestească în ce fel au rămas neatinşi într-un loc unde au fost împuşcaţi oameni. Anumite detalii din povestirea lor pot fi uşor interpretate ca dovezi ale laşităţii. Altora, dimpotrivă, le place să povestească, pentru că au impresia că au păcălit moartea. Ei, de fapt, se admiră în timp ce povestesc, iar din evenimentul propriu-zis nu reţin decît suprafaţa, senzaţionalul, cantitatea de risc pe care şi-au asumat-o. Nu-şi dădea seama din ce categorie face parte studentul şi din acest motiv nu ştia cum să-l provoace să povestească. Plătiseră consumaţiile şi ieşiseră împreună din cafenea. „Nu vrei să mergi să vezi cenuşa Justiţiei?” – îl tutuise zîmbind studentul. Liviu se bucurase. „De ce nu?” Tînărul se dovedea a fi dintr-o a treia categorie, cea mai rară: cei care încearcă să înţeleagă obiectiv fenomenul, cei care sînt şi înăuntru, şi în afară, cei care se implică pentru a înţelege şi se retrag pentru a nu avea mintea tulburată de subiectivitate. Îi plăcea. Îi plăcea şi hotărîrea lui bruscă de a nu se mai duce la Institutul Chimic din Wahringerstrasse numai pentru a mai vedea o dată locul înfruntării din ajun, dar şi modul lui clar, concis, aproape teoretic de a povesti.

Asta fusese deci cu aproape trei ani în urmă, atunci cînd Liviu văzuse prima dată Viena şi cînd, de fapt, nu reuşise să rezolve nici una dintre problemele pentru care venise. Acum, proaspăt sosit şi din nou cu bagajele lăsate în gară, plimbîndu-se alene pe acelaşi traseu de atunci, încerca să recunoască locurile prin care trecuse. Nu-i era prea uşor, tocmai pentru că atunci o discretă panică, la început, şi o stare febrilă, mai apoi, îl făcuseră să vadă lucrurile uşor deformate. În absenţa misterului pe care micul manifest semnat îl dăduse clădirilor, străzilor şi oamenilor atunci, toate acestea păreau acum şterse şi fără haz. Vînzătorii de ziare, lăptăresele, slujnicele cu plasa plină de cornuri calde, băieţii stropind trotuarele cu furtunuri speciale, prinse din loc în loc pe rotiţe mici duble, ca să poată fi trase mai uşor de colo-colo, toate păreau acţiuni fără sens, repetate pentru a mia oară după ce scopul lor fusese de multă vreme uitat. Reuşi totuşi să recunoască vitrina cafenelei în care-l întîlnise pe tînărul student chimist, preocupat, în particular, mai ales de studiul masei de oameni. Se uită chiar, cine ştie?, să-i vadă bicicleta proptită pe undeva prin preajmă. Ar fi mulţumit să-l revadă, să-i audă opiniile originale şi marcate cumva de un jargon al chimiştilor.

„Densitatea masei”, „masa deschisă”, „coeziunea masei”, „masa durează cît coeziunea ei care atunci a fost focul!” etc. etc. Intră chiar în cafenea şi căută din priviri colţul unde stătuseră atunci. Patronul adusese unele îmbunătăţiri localului: cu paravane joase, tapetate cu brocart, făcuse mai multe separeuri de-a lungul pereţilor, iar pe aceştia îi îmbrăcase cu oglinzi pînă aproape de tavan. Se aşeză totuşi şi ceru un „kapuziner”. Sala părea acum mult mai mare decît atunci: poate din cauza oglinzilor, poate pentru că era aproape goală, poate pentru că nu se vorbea cu voce tare şi nu era nici fum înăuntru, ca atunci. Studentul, dacă mai era prin Viena, nu ar mai fi avut nici un motiv să intre într-o astfel de cafenea aseptizată. Nu era genul lui. Îi plăcea să-i asculte pe oamenii care vorbesc în gura mare, cei care „se fac ridicoli prin cuvinte”, cum spunea el, cei care „nu au puterea discursului şi nu fac decît să se lupte cu el zadarnic şi fără vină!”.

Se surprinse că îşi aminteşte despre el mai mult decît ar fi crezut că ţine minte. Poate locul, deşi nu mai semăna defel cu cel de atunci, să fi avut o vină în această ţîşnire de fragmente din memoria necontrolată!? Atunci, în iulie ’27, Liviu ar fi trebuit să rămînă la Viena vreo săptămînă. Primise o procură din partea ducesei de San Marco să ia legătura cu avocatul care îi apăra interesele într-un complicat şi infinit de lung proces de succesiune. Liviu ar fi trebuit să asiste, mai întîi incognito, la una dintre înfăţişările procesului şi apoi să-l caute pe avocat şi să-l convingă să meargă la Timişoara, dacă nu chiar la Comloş, pentru a primi noi instrucţiuni din partea ducesei. În plan personal, pe tînărul legist l-ar fi interesat să asculte vreo conferinţă de-a celebrului doctor Freud, dacă mai ţinea conferinţe şi dacă se putea ajunge acolo. Asupra acestei dorinţe a lui, tînărul student îl lămurise imediat. Freud nu ţinea nici un fel de conferinţe, ci doar consultaţii, iar pentru astea trebuie să fii recomandat de anumiţi oameni din cercurile vieneze, care, probabil, împreună cu Freud şi cu toţi ceilalţi, erau plecaţi în vacanţă. Cît despre avocat, pe care sigur că n-a putut să-l asiste la înfăţişare, toate procesele fiind suspendate după incendiul de la Palatul Justiţiei, l-a găsit atît de speriat de evenimente încît nici n-a putut să vorbească în clar cu el despre problemele cu care îl însărcinase ducesa. Aşa că seara se întorsese la gară şi plecase spre Budapesta. Săptămîna şi-o petrecuse la Cluj, la o fostă prietenă din studenţie care era acum profesoară de franceză la un liceu românesc şi, cînd ducesa începuse să se impacienteze şi să trimită trăsura la gară de trei ori pe zi în aşteptarea avocatului pe care-l va aduce Liviu de la Viena, apăruse şi el în Comloş,

arătînd obosit şi încercînd s-o convingă pe bătrînă că „Viena arde!”. „Viena n-o să ardă niciodată!”, hîrîise Şpăiniţa. „Ba, zisese Liviu, săptămîna trecută muncitorii au dat foc la Palatul de Justiţie!” „Prostii!”, se înverşunase bătrîna şi-i propusese lui Liviu să meargă împreună în sala de teatru din aripa stîngă a conacului să asculte nişte valsuri. Nu o refuzase, pentru că îi datora prea multe.

În loja mică şi întunecoasă, bătrîna îl apucase de mînă într-un anume fel, cum nu o mai făcuse niciodată, prelungind momentul cu ochii aţintiţi spre scena care se luminase feeric, descoperind privirilor mirate ale doctorului fundalul pictat în *trompe l’œil*, reprezentînd parcul din jurul conacului. Abia cînd pe scenă apăruse un băiat de vreo cincisprezece ani, îmbrăcat aşa cum şi doctorul se îmbrăca pe cînd avea vîrsta lui şi stătea zile în şir în bibliotecă, abia atunci Şpăiniţa îşi desprinsese mîna dintr-a lui. Gestul fusese al unei femei îndrăgostite şi-l speriase pe doctor. Gerontofilia nu-l bîntuise niciodată, iar în acea zi, după o săptămînă întreagă la Cluj, era chiar obosit de dragoste; s-ar fi simţit îngreţoşat şi dacă gestul acela ar fi fost făcut de o fecioară. Ascultaseră Viena. Viena valsului, desigur, cea despre care ducesa credea că nu poate să ardă, însă el ştia încă de atunci că mai există şi o Vienă a lui Freud şi poate chiar, de ce nu?, o „Vienă roşie”!

La cîteva luni după aceea, doctorul venise la Comloş să-i facă Şpăiniţei autopsia. Nu i-o ceruse nimeni, nici rudele, şi nici autorităţile, ba chiar trebuise să insiste destul pe lîngă procuror ca să i se dea o delegaţie. Anumite priviri şi gesturi pe care bătrîna ducesă şi tînărul Trăian le schimbau între ei ori de cîte ori legistul îi văzuse împreună în bibliotecă, în sala de teatru sau chiar în micul budoar de lîngă bibliotecă, îl făcuseră să aibă o curiozitate profesională pe care spera să şi-o satisfacă prin acea autopsie. Să nu aibă oare nevroza nici o cauză organică? – se întreba în timp ce autopsierul Matei îl ajuta la operaţie. Cunoscuse destul de bine maniile şi ticurile acelei femei căreia-i datora foarte mult, îi surprinsese chiar unele simptome noi în ultimii ani, aşa că problema era doar să ştie care semne dinăuntru echivalează cu tot ce ştia el de din afară. Rezultatul fusese mai mult decît dezamăgitor, dezastruos s-ar putea spune. Nu numai că nu reuşise să ducă operaţia pînă la capăt, dar se întristă atît de tare în ultima parte a ei, încît interesul ştiinţific pieri cu totul şi fu înlocuit pentru o lungă perioadă de timp cu o indispoziţie profundă, inexplicabilă şi tenace. Nici măcar îmbucurătoarea ştire pe care o primi de la executorii testamentari ai ducesei nu-i alungă starea aceea care-l urmărise aproape un an, pînă în vara lui

1928. În testament scria clar că doctorului Tit Liviu i se acordă o importantă sumă ce trebuie folosită *numai* spre desăvîrşirea studiilor sale medicale şi *numai* la Viena şi Paris.

Abia acum, în 1930, primise dreptul, din partea Ministerului, să-şi ia un concediu de studii de un an şi să lase autopsiile din Timişoara şi împrejurimi în sarcina unor medici nespecialişti sau detaşaţi, pe rînd, din alte centre ale ţării. Se afla deci într-o cafenea de curînd renovată din preajma gării estice a Vienei, îşi amintea de studentul chimist şi de bicicleta lui, avea destui bani şi nu ştia cu ce să înceapă „desăvîrşirea studiilor sale de medicină”. Chemă chelnerul, plăti kapuzinerul şi se hotărî înceapă prin închirierea unei locuinţa confortabile.

* * *

Va rătăci apoi săptămîni în şir prin această Timişoară mai înaltă cu două-trei etaje sau prin această Budapestă mai înaltă cu un etaj; Kaiser Wilhelm-Ring, Franzensring, Praterul, cafeneaua Prohaska şi teatrul Jantsch, Universitatea şi Liebenbergdenkmal-ul, Stuben-Ring, Maria Theresien-Platz, Karlsplatz şi aşa mai departe. Să nu te cunoască nimeni într-un astfel de oraş, să ai această libertate faţă de tine, faţă de cum arăţi, de cum te mişti, faţă de propriile gînduri, să fii atît de singur şi liber între mii de oameni ce par prizonierii prietenilor, cunoştinţelor şi vecinilor, să te poţi gîndi la ce vrei văzîndu-i pe alţii cum se zbat să se gîndească doar la ce e necesar pentru supravieţuirea lor sau a imaginii lor, a prestigiului – iată un mod de a lărgi libertatea pînă în pragul unei nebunii speciale, o nebunie ce nici nu s-ar observa din afară.

Şi doar în ziua în care s-a hotărît – punîndu-şi în portvizit cartea de vizită a baronului Ujváry, care-i servea de recomandare – să caute cabinetul doctorului Freud, tînărul legist Tit Liviu se trezi acostat pe stradă de un om ce părea să-l cunoască. Omul îi plesni mai întîi din spate un pumn, cît pe ce să-i mute omoplatul, şi apoi veni în faţa lui, îi apucă mîna şi începu să i-o scuture ca pe manivela unei pompe de apă.

— Liviucă, striga din toate puterile, ca pe un cîmp de aviaţie, excentricul personaj, Liviucă, tu aici? Ah, ce mă bucur, *God*!

După îmbrăcăminte şi după gălăgia pe care-o făcea, individul părea, atît pentru Liviu, cît şi pentru martorii întîmplători ai scenei, un american get-beget. Numai că vorbea româneşte. Doctorul se dădu un pas înapoi să-l

privească mai bine, apoi se trezi îmbrăţişat cu putere şi fu nevoit să-şi ţină pălăria cu mîna, să nu-i cadă. Pălăria de panama a celuilalt se rostogolise în praful drumului, dar lui nu-i păsa, hohotea, gîlgîia, chicotea. Abia cînd se desprinse din îmbrăţişare, Liviu îşi dădu seama că-l are în faţa sa pe avocatul Sabin Rusel din Timişoara, figură celebră a Clujului din vremea studenţiei, devenit între timp american din Chicago.

— Ce faci, un te duci? Hai să bem ceva!

— Mă duc la o consultaţie la doctorul Freud, se trezi că mărturiseşte doctorul Liviu.

— Nu-i nimic, merg şi eu, zise americanul, dar mai întîi hai să bem ceva. Trebuie să mă înţelegi, în America nu se bea decît ceai sau suc de ani de zile.

Intrară într-un restaurant care avea pereţii plini de tablouri lucrate cu migală, peisaje ce păreau făcute doar din puncte de culoare, altfel foarte agresive ca imagini, ţipătoare, enervante. Feţele de masă, albe, strălucitor de albe, şi semiîntunericul răcoros din sală mai echilibrau puţin atmosfera ce părea să fie pe punctul de a bascula spre delir. În mintea lui, Liviu renunţase să meargă la Freud, nu se simţea pregătit pentru o asemenea întîlnire şi, oricum, simpla recomandare a cuiva, fie chiar şi a baronului Ujváry, nu era suficientă pentru a fi primit acolo. Mai erau necesare şi cîteva săptămîni, poate chiar luni de aşteptare. Iar el nu era un pacient care să aibă nevoie urgentă de consultaţiile maestrului, el doar alesese această cale pentru a încerca să se informeze. Aşa că acceptă să mănînce şi să bea cot la cot cu excentricul avocat Sabin Rusel din Chicago. Mîncară pe săturate, ca în Banat, şi băură şi mai abitir, aşa cum doar americanii scăpaţi în Europa îşi mai permit să bea. Erau chercheliţi bine cînd s-au ridicat de la masă.

— Pe unde stă ăsta? întrebase Rusel cînd ieşiseră din nou în stradă.

Era foarte cald şi fiecare minut petrecut în stradă făcea tot mai periculos alcoolul din ei.

— Care ăsta? întrebă şi Liviu.

— Doctoraşul ăsta care zice că totul e sexul.

— Nu se poate! se miră Liviu. Nu cumva şi în America se ştie de psihanaliză?

— Cum să nu? Toţi bogătaşii Americii visează să vină pînă la el şi să le spună cît sînt de bolînzi. Numa n-au timp să vină pînă aici.

— Bine, dar... E nevoie de o recomandare, ştii…

— Păi, tu n-ai?

— Eu am una, dar, ştiu şi eu, primeşte foarte greu doctorul…

— Lasă, domnule, că ne descurcăm noi. Taxi!

Pînă la Berggasse nu erau decît cinci minute de mers cu taxiul. Fură lăsaţi în faţa vitrinei unei măcelării. Măcelăria Kornmehl. Cît timp americanul se tocmi cu taximetristul care n-avea rest la 10 dolari şi nu ştia nici cursul în şilingi, Liviu admiră vitrina măcelăriei. O calfă a domnului Kornmehl strîngea bucăţile de carne crudă care fuseseră expuse sau atîrnate în vitrină în cursul dimineţii şi le ducea undeva în pivniţa prăvăliei, la rece. Funcţionalitatea tăieturii e diferită – gîndi el – la un măcelar şi la un bun autopsier. Într-un fel tai cînd vrei să cunoşti adevărul, şi altfel cînd trebuie să le dai oamenilor de mîncare.

Cu acest gînd ciudat în minte pătrunse doctorul, însoţit de avocatul Rusel, pe coridorul lat al casei din Berggasse nr. 19. La capătul culoarului erau două uşi de sticlă gravată cu siluete feminine, ca pe vasele antice. Împinseră o uşă şi se treziră în curtea interioară cu castani.

— Nu e aici, zise Liviu, cred că trebuie să mergem la etaj.

Într-adevăr, la dreapta culoarului se afla o scară de piatră care urca făcînd o curbă largă pînă la etaj. Balustrada era din fier forjat, iar treptele foarte late. La capătul scării, cei doi se treziră în faţa altei dileme. Pe uşa din stînga scria „Familia dr. Sigmund Freud”, iar pe cea din dreapta numai „Dr. Sigmund Freud”. La care dintre ele ar fi trebuit să sune? Liviu îşi scoase portvizitul şi începu să scotocească după cartea de vizită a baronului Ujváry. Avocatul Rusel se propti de balustradă. Se clătină, capul îi căzuse în piept, nu era deloc sigur că avea nevoie chiar de o consultaţie psihanalitică. Mai degrabă, un duş rece şi un pat moale.

Doctorul se apropie de uşa din dreapta şi-şi lăsă cam mult timp degetul pe butonul soneriei. Un mic dezechilibru îl făcuse să nu-şi poată ridica degetul de acolo la timp. Aşteptară în tăcere. Doar respiraţia avocatului se auzea pe toată scara. Cînd, în sfîrşit, Liviu se gîndea să mai sune o dată sau să-i propună conaţionalului său să-şi ia tălpăşiţa, în spatele lor, dincolo de uşa din stînga, se auziră paşi. O femeie tînără, frumoasă, cu bonetă albă şi şorţuleţ dantelat, deschise uşa şi veni zîmbitoare spre ei, pe palier.

— Aaa, *very nice, very nice* – strigă americanul, revenindu-şi imediat din somnolenţa care-l apucase.

Liviu îi întinse fetei cartea de vizită a baronului. Fata părea şi ea puţin cam veselă, cam prea roşie în obraji. Arăta chiar ca o slujnică rămasă singură acasă şi cu cheile barului stăpînilor la îndemînă. Scoase din

buzunarul şorţului o cheie cu care descuie uşa din dreapta palierului şi le făcu semn celor doi să intre. Liviu pătrunse primul în sala de aşteptare a cabinetului. În urma lui, avocatul se clătină pînă în dreptul fetei şi se opri. Cînd Liviu întoarse capul, îi văzu cum stau faţă în faţă, pe palier, la numai cîţiva centimetri unul de celălalt şi se privesc drept în ochi.

— Cum te cheamă? întrebă Rusel, în timp ce mîna lui deja îi mîngîia fetei partea umbrită de zulufi dintre ureche şi claviculă.

— Paula, şopti fata.

Doctorul se întoarse discret cu spatele. Auzi un fel de „*nein, nein*” nu tocmai convingător şi, pe urmă, după celelalte zgomote, îşi imagină că avocatul o luase în braţe pe Paula şi îi striveşte buzele de ale lui, împiedicînd-o să mai scoată vreun sunet. Uşa dinspre palier se închise cu zgomot.

Ferestrele mari ale sălii de aşteptare erau împodobite cu perdele din dantelă albă. Mobilele erau în stil victorian. O canapea îmbrăcată în pluş roşu, o măsuţă rotundă cu două scaune. Pe măsuţă, o lampă, cîteva reviste vechi, un album cu fotografii. Pe pereţi, la fel, mai multe fotografii înrămate, portrete, vreo patru, şi o fotografie mare de grup în care poate fi recunoscut şi Freud. Sub aceasta stă scris: Clarck University, U.S.A., 1909.

Cu simţurile deodată foarte ascuţite, de parcă nici n-ar fi băut cot la cot cu smintitul de american, doctorul Liviu încearcă să-şi dea seama dacă dincolo de uşa care dă spre cabinet se află cineva, poate Freud, poate unul dintre pacienţi. Nu aude nimic dinspre cabinet, dar un chicotit care pare a fi al junei slujnice cu bonetă albă şi un mormăit care e probabil a lui Rusel străbat pînă la el prin curtea interioară, prin frunzişul bogat al castanilor. Se hotărăşte şi apasă clanţa uşii cabinetului.

Înăuntru nu e nimeni. Un divan confortabil, plin de perne, şaluri şi covoraşe mici, orientale, ocupă imediat, fără menajamente, centrul de greutate al imaginii. Oriunde ţi-ai întoarce privirea, prezenţa divanului nu poate fi ignorată. Culoarea care domină camera e un roşu închis amestecat cu ocru, o culoare caldă, învăluitoare, culoarea covoraşelor orientale care sînt aşezate peste tot, pe pereţi, pe jos, chiar şi pe una dintre măsuţe. Lumina filtrată ce vine tot dinspre curtea interioară, după ce a trecut şi prin coroana bogată a castanilor şi prin perdelele groase de dantele suprapuse, descoperă ochiului, ce abia se obişnuieşte cu acest interior de basm oriental, o mulţime de obiecte vechi, opere de artă, ca într-un muzeu în care se zugrăveşte, iar exponatele din diferite epoci au fost strînse alandala în

aceeaşi cameră: două fresce pompeiene alături de un papirus egiptean şi cîteva desene umoristice semnate Busch se află deasupra fotoliului de dincolo de divan, bine cunoscutul fotoliu al doctorului Freud, locul din care el ascultă vocile ce vin din ţara necunoscută a inconştientului, ţara tuturor dorinţelor; într-un colţ, pe un mic piedestal, un cap de tînăr roman, în marmură; alături, o vitrină cu figurine greceşti şi, deasupra ei, un cal şi două statuete chinezeşti reprezentînd cine ştie ce zeităţi feminine; o sobă din faianţă, decorată cu albastru pe alb-crem, completează imaginea pe care ar avea-o sub ochi pacientul care ar sta tolănit pe divan. Liviu îşi dă seama că doctorul Freud nu se află pe aproape, poate nici măcar în oraş, e mai mult ca sigur plecat în vacanţă, altfel nu şi-ar fi permis slujnica să zburde în voie în braţele avocatului Rusel. Aşa că Liviu îşi permite să se aşeze pe divan şi să rămînă minute în şir cu privirea pe pereţi şi cu gîndurile în vîrtej lent, ca şi cînd le-ar amesteca puţin înainte de a începe să scoată din ele imagini ce ar putea fi interpretate de maestru. Şi, în fond, dacă doctorul ar fi fost acasă, ce i-ar fi spus acum, de pe acest divan? Ceva despre frumoasa fată a vecinului, Ana lui Ciogu, şi despre cum s-a simţit el frustrat de faptul că tatăl ei o măritase cu forţa? Este asta o formă a complexului castrării? Despre prietenia cu Cristofor Octavian, bărbatul-rival cu mai multe şanse şi cu mai puţine succese faţă de aceeaşi Ană? Un stadiu al narcisismului? Nu vă mai puneţi singur diagnostice, ar spune Freud, încercaţi doar să povestiţi ce vă aduceţi aminte!

Apoi zeul egiptean cu cap de erete, o cămilă mare din epoca dinastiei Tang, un sfinx, cîţiva Buddha, un centaur, o reproducere a templului lui Ramses al II-lea de la Abu-Simbel, un basorelief de la un mormînt egiptean şi zeul Pan, Œdip în faţa sfinxului şi ciudata zeiţa Neith. Liviu se ridică de pe divan şi, fără să vrea, încercînd să se aşeze şi pe fotoliul lui Freud, atinge în treacă şnurul aurit care e întins acolo şi face să sune strident un clopoţel în sala de aşteptare sau, poate, şi mai departe, tocmai în apartamentul familiei Freud, unde îşi imaginează că sunetul deranjează cu siguranţă pe cineva. Rămîne cîteva secunde nemişcat, ascultînd. Apoi se îndreaptă spre uşile duble care se deschid spre biroul propriu-zis al psihanalistului. Aici are ocazia să descopere alte şi alte obiecte arheologice, din toate epocile şi din toate culturile, figuri umane, vase, animale mitologice, cai înaripaţi, şerpi stilizaţi în ceramică sau în bronz, umbre ale unor credinţe trecute, manifestări de neînţeles acum ale unor dorinţe puternice care trebuie că i-au chinuit în fel şi chip pe bieţii lor purtători.

Tocmai cînd se apleacă asupra biroului, unde probabil că doctorul Freud îşi redactează operele, scrisorile, conferinţele, Liviu aude uşa cabinetului deschizîndu-se şi o vede pe tînăra Paula, mai roşie la faţă decît la sosirea lor, aranjîndu-şi din mers boneta, încercînd să fie severă în priviri şi serioasă, dar nereuşind să-şi ascundă o bucurie toropitoare care, în străfundul ochilor, zburdă ca un mînz pe o păşune înrourată.

— Cine v-a dat voie să intraţi aici? Domnu doctor Freud e la băi, abia în septembrie începe consultaţiile…

— Dar, îngăimă Liviu, doar dumneavoastră m-aţi poftit în…

— Vă rog să poftiţi afară imediat! zice ea pe un ton din ce în ce mai germanic şi se apucă să strîngă cuvertura groasă, gri-argintie, de pe divan. O împătureşte cu grijă, cu mişcări reflexe, automate, deşi scurtul popas al trupului lui Liviu deasupra ei nu a lăsat nici o urmă.

— Scuzaţi-mă, dar v-am dat o carte de vizită, credeam că…

Fata lasă cuvertura împăturită pe divan şi începe să-şi scotocească buzunarele şorţului şi pe cele ascunse sub şorţ. Nu găseşte ce caută, dar îl invită pe Liviu afară cu şi mai multă insistenţă. Pe palier, doctorul Liviu dă nas în nas cu avocatul Sabin. Americanul e mai boţit acum, arată de parcă ar fi fost scos din fundul unei lăzi de rufe murdare. Îşi trece mîna prin părul răvăşit şi se îndreaptă spre uşa pe care Paula tocmai o încuie:

— *Hey, don't lock it, baby,* vreau şi eu să fiu consultat de marele Freud.

— Domnu doctor e în vacanţă, precizează Paula cu cel mai rece ton de Brunhildă de care e în stare. Vă rog să reveniţi după jumătatea lui septembrie.

— Cum adică? întreabă confuz avocatul şi încearcă să se uite drept în ochii lui Liviu, aşteptînd confirmarea sau un semn care să-l provoace la acţiune.

Legistul însă priveşte peste capul lui şi încearcă s-o oprească din drum pe Paula strigîndu-i:

— Bine, dar cartea de vizită? Vedeţi că e una bleu. Baronul Ujváry scrie pe ea.

Între timp, fata a intrat pe uşa din stînga palierului şi a trîntit-o în urma ei.

— Ooo, *shit*! comentează Sabin.

Liviu încearcă uşa pe care a dispărut fata. Niciodată o uşă nu a fost mai încuiată şi mai mută. Parcă totul a fost o părere. Parcă nici nu le-ar fi deschis cineva, parcă s-ar afla la începutul vizitei cînd abia sunaseră şi

aşteptau în tăcere. Abia acum descoperă un carton prins pe uşă cu o pioneză. Doctorul Sigmund Freud este în vacanţă. Consultaţiile se reiau după 15 septembrie 1930.

Fără să mai schimbe vreo vorbă, cei doi bărbaţi coboară scara largă de piatră. Ies în Berggasse chiar lîngă măcelăria lui Kornmehl.

Iter spectrorum (lato sensu)

Ar fi putut să o numească oricum, dar nu o plecare tristă. Nu o desprindere definitivă, nu ridicarea, pentru totdeauna, a punţilor, chiar dacă acum tocmai păşeşte pe o punte. Aşa păşise şi dincolo de ocean, legănîndu-se, visînd, savurînd promisiunea unor zile plăcute, da, da, *pleasant*, zile de odihnă dorite atîţia ani, trăite chiar în închipuire, *scrise* o dată cu şirurile de cifre adunate cu grijă, seara, în mijlocul Americii şi totuşi departe de America, în semiîntunericul odăiţei mansardate de la *Sweet Growl*. Acum, din nou, puntea asta legănătoare este puntea unei plecări. O plecare, oricum, necesară. A doua venire, a doua plecare. Fără cuvinte, acum fără nici un fel de cuvinte, îmbătată încă de buimăceala serilor triste petrecute în lumea asta căreia încă îi mai spune „acasă”. Îmbătată de valul de întrebări cărora nu reuşeşte să le facă faţă şi totuşi le vede cum se spulberă prin chiar faptul că sînt puse, le vede cum n-au tăria să mai aştepte răspuns.

Cu un gest uşor, aproape neobservat, oare de unde deprins, îşi ridică lungile voaluri, atinge cu talpa covorul pus de mateloţi pe scară, încă un pas, încă o treaptă, încă o amintire pierdută, poate, pentru totdeauna. Un pas egal, legănat, lipsit de teama plecării în altă lume, dar şi de fiorul desprinderii de preţioasa lume numită *trecut*. Foşnirea discretă, acoperită pentru ceilalţi de zgomotul valurilor, a rochiei lungi, de mătase naturală, adusă de *acolo* special pentru acest moment al urcării pe punte. Rochia tremurătoare ca şi puntea pe care păşeşte, parcă împinsă înainte de propria închipuire. Priveşte în jur şi încă nu vede pe nimeni, încă nu poate vedea pe nimeni. Doar puntea îngustă şi destul de lungă pe care pune pas după pas, ca-ntr-o predestinare ce nu admite împotrivire. Sau poate că nici nu-şi dă seama. Poate că lumea ei, adevărata ei lume, alungă asemenea neînsemnate amănunte. Fleacuri peste care trece, a mai trecut, peste care îşi aruncă doar, nepăsătoare, privirea. Aşa cum, urcînd pe puncte, rupe orice legătură, orice atingere, cu lumea. Şi cu lumea din care vine, şi cu aceea spre care se îndreaptă. Pentru că, de fapt, din care vine şi spre care se îndreaptă? Două lumi la fel de străine în care trăieşte, încă trăieşte, fără să mai existe, la drept vorbind, în nici una dintre ele.

Se desprind uşor de mal; mai întîi trag puntea, o ridică pe nişte scripeţi nevăzuţi, ascunşi în pîntecul vaporului, în carapacea aceea imensă pe care

stă scris cu litere sigure, prea sigure, puternice, dure, un singur cuvînt: ALÉSIA. Deşi nu vrea, are destul timp să se gîndească ce înseamnă acest cuvînt. Poate e un nume de fată care, cine ştie, păşise cîndva, la fel de nepăsătoare, fără să vadă nimic, fără să ştie prea bine de unde vine şi încotro se duce cu adevărat, pe o punte suspendată, în apele reci ale unui alt august, în urmă cu ani… Sau poate un nume de zeiţă. Sau numele visat de căpitan în peregrinările prin cîrciumi marinăreşti, printre sticle şi matrozi, cotropit de aduceri aminte şi păreri de rău, auzind fără voie urletele unor mateloţi din nord cu bărbi roşcate şi încîlcite. Poate e numele unei stele îndepărtate din vreo lume despre care nu se ştie nimic, un semn luminos. Sau poate că *Alésia* este…

CONFLICT DE COMPETENŢĂ: Alésia

Toate aceste prea efeminate efluvii o anunţară pe A. *că a sosit momentul să intervină în text, să pună capăt epicului bezmetic şi psihologizării (cam de două parale, în fond), pe care ea oricum nu le poate susţine cu firavele-i forţe – confirmînd parcă vechi teorii psihanalitice: în scris, femeile nu au acces la epos, nu au propensiuni, nici emfază de cuceritor, din clare condiţionări social-politice, dar mai ales din cauza mentalităţii patriarhale care le ţine legate de piciorul războiului de ţesut, penelopic, făcîndu-le să urzească felurite texturi în aşteptarea eroului. Natură feminină uşor aplecată spre natura potrivnică,* A. *rupe lanţul aservirii şi aşteptării. Precum un nou Toby (dintr-un roman tradus şi în româneşte), ea se pune pe picior de război, urzind un* pseudostrategikos. *Un fals tratat de strategie (din care a publicat, de altfel, cu titlul „despre arme şi litere” cîteva pagini). Asemenea pomenitului unchi la auzul cuvîntului „fortăreaţă”, aşa şi* A.*, la văzul unui singur nume –* Alésia*, zvîcneşte ca un izvor multă vreme înfrînat. De ani de zile s-a dedat studiului pirobalogiei, al artei fortificaţiunilor, maşinilor de război, asediilor şi capitulărilor. Cărţile de căpătîi i-au fost Vauban, Ramelli, Cattaneo, Specle, Coehorn, Stevinus, Contele de Pagan, spre a nu mai vorbi de străvechii Xenofon, Asklepiodotos, Flavius Arrianus din Nicomedia, Caesar Flavius Vegetius, Mauricius, Frontinus, Paulus Sanctinus Ducensis. Spre a nu-l pomeni pe Clausewitz decît la urmă. Şi atunci? La urma tuturor urmelor, de ce să nu se avînte în luptă? Să iasă în cîmp deschis (prin tuneluri subterane, cum spune marele Cavaler de Ville)! De ce să asculte de spusele lor? „Du-te*

napoi liniştită şi cată de treburi acasă./Vezi de vătale şi furcă şi-ndeamnă pe roabe să fie/Harnice-alături de tine şi las' că de arme purta-vor/Grijă bărbaţii troieni şi eu mai presus decît alţii." NU-Nu! Nici o linişte! Nici o vătală şi furcă! Nici o penelopiadă! La arme şi litere!

— Căci, domnilor, ce e romanul?

Amîndoi (şi Emunu, *şi* Emdoi*) tac. Stau ferecaţi fiecare într-o cameră-bibliotecă-fortăreaţă-puşcărie, claustraţi de bunăvoie, şi scriu întruna, au un flux epic nebun, descriu nemaivăzutul, ba chiar ce poate gîndi o femeie, frază după frază, ceva ca o cascadă, din care cauză nici nu aud retorica întrebare.*

„– Doamnă (îi răspunde atunci Michelet), romanul e tocmai ceea ce vă bîntuie acum spiritul. Căluţul de bătaie al lui Sterne."

Voilà. *Iată calul troian vîrît în carte. Mica strategie de apărat fortăreaţa Alésia, ce nu poate fi lăsată pe mîna unui neinstruit.*

Prin urmare: „Cetatea Alésia se afla pe vîrful unei coline, la mare înălţime, astfel încît se vedea bine că nu poate fi cucerită decît printr-un asediu". Toate astea le spune însuşi Cesar, vorbind despre propriile-i fapte de glorie din războiul galic. Alésia e marea fortăreaţă unde galii, în frunte cu Vercingetorix, sînt împresuraţi, asediaţi şi învinşi. Limpede ca lumina zilei! Destul deocamdată pentru a spulbera orice presupunere ignorantă privind un simplu nume: Alésia.

* * *

Gîndurile ei nu au destulă tărie ca să ajungă pînă la ţintă. Se uită în jur: lumea bună a categoriei lux. Cîţiva români care merg să studieze, cîţiva francezi în *croazieră*, funcţionari de minister în vacanţă. Lume puţină, spaţiu destul, un alt fel de înstrăinare. O familie de englezi, mama, tatăl şi copilul într-o perfectă nemişcare, la plajă, sus pe-o bancă. Primii paşi, primele plimbări mai hotărîte, mica şi obligatoria explorare a punţii superioare. Nu îndrăzneşte nimeni să intre în vorbă cu ea. Doar viitorii studenţi încearcă, de două-trei ori, să o atragă în mijlocul lor. O femeie încă tînără, impunătoare, o femeie elegantă. După cum priveşte valurile, sigur e o americancă. O turistă, o văduvă hotărîtă să-şi uite trecutul în lungi şi leneşe expediţii prin mările şi oceanele lumii. Un produs, şi ea, al vechiului, marelui război. Anii nebuni, descătuşarea pasiunilor, a sentimentelor aduse la suprafaţă, chiar acolo, sub privirile lor, expuse fără echivoc, dar şi fără

ostentaţie. Într-o poză naturală, fireşti şi inevitabile, ca petele de grăsime ridicate la suprafaţa mării dintr-un petrolier scufundat. Desigur, nici acestea nu sînt cuvintele ei, şi poate nici ale noastre, ale autorilor. Poate ele sînt doar transcrierea unor prejudecăţi, presimţirea obosită a unei lumi neatinse decît de o imaginaţie hrănită de livresc, dependentă şi previzibilă, dar nu mai puţin fatală.

— Iată ţărmul. Văd şi copaci. Văd o plajă.

Se înghesuie în jurul ei, o împresoară, o înfăşoară ca într-o blană vie. Prima ei blană adevărată, în urmă cu zece ani, cînd împlinise treizeci. Primul lux pe care şi-l putea permite, pe care şi-l îngăduia cu uşurinţa celui care face parte, ei, da, dintr-o ţară ce a învins în război.

— Eu nu văd nimic.

Imobili, englezii privesc şi ei în dreapta, unde începe să se distingă ţărmul. Cornul de Aur, la care ajung pătrunzînd printr-un defileu îngust, dealuri acoperite de copaci, viţă-de-vie şi portocali, lămîi şi smochini. Bosforul, sfîşiind monotonia acestui peisaj fără oameni, corăbii cu pînze („Doamne, încă există?”), lumea veche, trufaşă, o istorie crîncenă, o viaţă crîncenă care trece uşor pe puntea clasei a treia, apoi forfotitoare, dă un ocol, la clasa a doua, pentru a poposi molcom sus, între cabinele categoriei lux. Englezii şi-au schimbat poziţia scaunelor, pentru a recădea în aceeaşi toropitoare absenţă, indiferenţi la tot ce-i înconjoară, în lumina asfinţitului ce pare să o îmbrace pe singuratica femeie într-o culoare sîngerie.

Nemişcaţi, molipsiţi parcă de tăcerea englezilor, toţi privesc, ca pe un prospect mişcător, peisajul. Cupole şi bolţi se furişează pe sub privirile lor. Bărbatul se ridică, între timp, în picioare, privind oraşul printr-un ochean argintiu. Mama şi fiul, lîngă el. Nu spun, nici unul, nimic.

Din spate, glasul unui tînăr:

— Dar ce copil e acesta, care nu întreabă nimic?

Primul ei zîmbet, primul semn că există cu adevărat. Vaporul aproape că intrase în oraş. Drumul spre port se lărgeşte asemenea unei pieţe. („O Agora de apă”, spune, pătrunsă de încîntare, aceeaşi voce; desigur un tînăr şcolit, unul din numele cu care, cine ştie cînd, se va mîndri un întreg neam, poate un viitor domn Iorga, da, da, ce zile frumoase, n-a trecut nici un an de cînd l-a văzut la Chicago, la Indiana Harbor, cînd l-a auzit cu glasul lui subţire şi gîlgîitor, un domn înalt, îndemnîndu-i cu gesturi largi, cu un glas care le acoperea aplauzele, un glas devenit atunci, preţ de cîteva clipe, tunător: „Acasă toţi! Vă găsim loc de muncă; nu vă pierdeţi între străini!”.) Priveşte

şi ea, ceva mai puţin nepăsător, vîrfurile de moschei şi minaretele, ca nişte omizi mari, căţărate pe picioroange în vîrful unor coline verzi, sub soarele blînd al înserării. O lume pe care n-o credea cu putinţă, care nici măcar n-o privea. Un simplu punct de tranzit, amestec de apă şi pămînt. Nici un interes, nici o plăcere. Staţie între două destinaţii. Privelişte de pămînt, abia acum pămînt, cînd englezii se hotărăsc să facă primii paşi, trei zone unite sub un singur nume: Constantinopol. Şi, reîmpărţit în trei, ca trei degete ale mîinii, Asia Mică, Stambul şi Galata. N-o roade nici un gînd al cunoaşterii. Nici o dorinţă de a şti. Ceva în aer, ceva peste ape. Nu, nu vede nimic. I se pare că aude glasuri străine, amestec de sunete necunoscute şi de vorbe ştiute („Sufăr de-un alt blestem decît cel al lui Narcis, care nu se putea cunoaşte pe sine şi nici distinge imaginea lui de cea a apei”, cuvinte care se scurg pe lîngă ea, cine e Narcis ăsta, ce blăstăm pe capul lui, ce distins chip vrea să-şi descopere?).

— Cineva-mi spunea, la Bucureşti, că azi şi creştinii vin aici numai pentru romanţă, uitînd să pătimească pentru suferinţele strămoşilor, se auzi, din lateral, vocea de-acum familiară. Şi uite că vin să mă conving. Romanţe peste romanţe. Unde-or fi, că eu nu le văzui.

Aha, un sudic, un oltean. Răzbătători, ăştia. Cuvinte sfărmate, abrupte, fără molcomeala limbajului ei, diluat în cele mai simple propoziţii, *ai liv for tventi ierz in cicago, mai neim iz ana seigi*, un sudic vorbind engleza cu un accent desăvîrşit, oare unde a învăţat-o, la Londra, la Londra.

— Londra e oraşul în care mi-ar plăcea să stau, parcă îi continuă el gîndurile. Tot ce se spune despre ceaţă şi ploi e o simplă legendă. Este un fel al lor, ironic, de a se afirma, după cum orientalii ăştia care trec leneşi pe sub nasul nostru se afirmă cu parfumurile, brăţările şi evantaiele şi covoarele lor. Dar, stimată doamnă, n-aveţi impresia că am fi în ţară? Toată babilonia Lipscanilor s-a strămutat aici. Cuvintele româneşti se aud mai des decît cele englezeşti sau franţuzeşti. Dar cine mai învaţă astăzi franceza? Francezii sînt predestinaţi să piardă toate războaiele. Aşa se începe: pierzi mai întîi un cuvînt, apoi o propoziţie, apoi o frază. Nu-ţi mai rămîne decît să te laşi cucerit. Englezii au colonizat o lume. Chiar dacă acum încep să dea, pas cu pas, înapoi, tot mai rămîne ceva. Mai rămîne forţa acelei persoane întîi. Aţi observat cum se scrie? Un I mare. O rămăşiţă feudală, veţi spune. Nu vă contrazic. Nu vă pot contrazice. O femeie ca dumneavoastră nu poate fi contrazisă. Cînd am fost data trecută la Constantinopol, totul era ca acum. Nici un pas înainte, nici unul înapoi. Moscheea sultanei Validé e exact în

acelaşi loc. (Rîde, discret, apoi tuşeşte în palmă.) E felul lor de a se lăsa validaţi de istorie, he, he. Şi apoi, să ştiţi că ei au înţeles ceea ce n-au înţeles filosofii şi spiritualiştii de azi. Nu au învăţat nimic din higiena şi semnificaţia gestului de a te spăla pe picioare la intrarea în moschee. Noi, păşind pe covoarele lor noi, nu facem decît să respectăm o convenţie. Un pact de neagresiune, he, he, he.

Nu înţelege nimic. Hotărît, nu înţelege nimic. Îl priveşte doar.

Şi deodată zgomotul tălăzuitor al bazarului, spre care ea grăbeşte pasul fără voie. Divăneala tînărului o plictiseşte de mai bine de o oră cu bazaconii de doi cenţi. Simte în aer, cum ar simţi un cîine de vînătoare din haita conţilor Nacu mirosul iepurelui de cîmp, izul specific al comerţului. Ştie, fără să arunce măcar o privire peste umăr, că şi ceilalţi pasageri ai *Alésiei* care vorbesc româneşte şi care au mers în grup răsfirat prin tot oraşul se grăbesc spre marea promisiune de chilipir care este bazarul. Îl vede doar pe student cu coada ochiului, îndreptîndu-se spre prima dugheană, cu nimicuri istorice. Şi totuşi mari fraieri aceşti europeni – în stare să pipăie ore în şir nişte mîzgălituri cu tuş pe hîrtie de mătase în care nici măcar o femeie nu apare. Stampe! Dar ce, se compară cu pozele pe hîrtie Kodak? Şi ce ar voi, pînă la urmă, să facă ei cu stampele astea? Au ei case în care să le atîrne, au timp să le vadă, au musafiri care le-ar înţelege şi s-ar lăsa încîntaţi de asemenea prostii?

Se îndepărtează de ceilalţi, afundîndu-se în bazar ca un mînz în pustă, primăvara. Simte că respiră, revine la viaţă, ce era adormit şi plutitor în ea, încă de la plecarea de acasă, s-a trezit acum şi e gata să înfrunte orice. Deşi nu vrea să cumpere nimic, se apropie de cîte o tarabă stîrnind ploconeli şi revărsare de marfă colorată, mirositoare, strălucitoare. Au ghicit că e americancă şi sînt gata să-i ofere totul, s-ar zice, pe o singură hîrtie de culoare verde. Vor s-o convingă să accepte măcar o cafea în prăvălia de covoare. Dar ea ştie că asta ar însemna moartea concurenţei. Nu vrea nici cafea şi nici nu scoate bancnota de un dolar s-o fîlfîie o secundă în faţa tarabei. Îi lasă să se chinuie, să se tîrască, să implore, să strige *Allah* şi *Please* de cîte mii de ori vor ei, aceşti bărbaţi care au avut şi poate mai au haremuri.

Ce imbecili! Să lase ei atîta marfă să se ofilească sub învelişuri de voaluri şi feregele şi să-şi scuipe bojocii ca să vîndă doar nişte rahaturi slinoase şi neînsufleţite! Ce prostie să strîngi doar cinci mii de mici *shop*-uri sub un singur acoperiş şi să vrei să şi vinzi ceva plictisitei clientele coborîte

la promenadă de pe un vapor sau altul! Nu tu fermieri cu punga plină, veniţi pentru o zi de pe plantaţiile lor ca să cumpere tot şi să se şi distreze, nu tu muncitori rătutiţi de zgomotul furnalelor, arşi de dogoarea acestora şi însetaţi de berea ţinută în pivniţă (în butoaie mari pe care scrie MURĂTURI-PICKLES, de parcă poliţia n-ar şti ce se află în ele cu adevărat!).

O întristează bazarul şi-i dă totodată sentimentul că e victorioasă, privilegiată, salvată de la suferinţe de felul celor încercate de aceste mii de negustori cu prea puţini clienţi. O colcăială de mizerabili acest bazar, o adunătură de fraieri fără bani, de ruşi care au fugit spre altă lume decît aia a lor, bolşevică, marinari care au văzut de toate şi nu mai pot fi păcăliţi, turişti din Europa luxului pe care aurul turcesc, de numai 14 carate, îi dezgustă. Englezi plictisiţi de anii petrecuţi prin colonii. Umorul lor special de a gusta din ceai şi a-i da apoi turcului sfaturi de cum e mai bine să-l prepare: ca în China, ca în India, ca în Japonia. Şi iar covoare, argintărie, ibrice şi narghilele cu încrustaţii, sidef, mărgele, pînzeturi vechi, damascuri, piei de capră, de oaie, de cămilă, suvenire, arme de colecţie, jocuri de noroc şi mirosuri trăsnitoare.

Cu dispreţ, grăbeşte şi mai mult pasul. Sub lumina piezişă a soarelui ce coboară acum deasupra părţii europene a oraşului, caută să iasă cît mai repede din această încercuire a mizeriei. De parcă s-ar teme să nu fie cuprinsă de ea fără putinţă de scăpare şi pentru totdeauna înapoi! Înapoi la vapor pe puntea categoriei lux!

În lumina scăzută a amurgului de august, la capătul de jos al pasarelei, un domn îmbrăcat ca un *dandy* american de acum 7-8 ani, cam ponosit altfel, se ciondăneşte într-un fel de franceză cu funcţionarul companiei de navigaţie. Ana îşi îndreaptă pasul leneş spre ei.

— *Io. Aller. Napoli!*

— *Pas possible. Vous avez billet pour Athènes seulement!*

În glasul tînărului care stătea cu spatele şi îi bloca drumul, ea recunoscu ceva foarte îndepărtat.

— *Payer. Moi. Supplément!* – insista el.

— *Oui. Tout de suite! Sinon, pas possible!*

Funcţionarul o văzu pe Ana apropiindu-se şi se înclină respectuos. Tînărul se întoarse şi el cu faţa, nu atît ca să-i facă loc pasagerei, cît să găsească în minte ceva de îmblînzit funcţionarul. Ana rămase încremenită.

— Ghiţă! strigă ea şi sări să-l îmbrăţişeze pe tînăr.

Acesta nu-şi pierdu deloc cumpătul şi o luă în braţe învîrtind-o de cîteva ori, silindu-l astfel pe funcţionar să se ferească uimit. Apoi se desprinseră şi se mai priviră o dată, ca doi oameni care nu s-au văzut de mult, în tăcere şi cu bucurie în ochi. Se retraseră cîţiva paşi şi şoptiră în româneşte sub privirile funcţionarului din capătul pasarelei. După cîteva minute, acesta auzi din gura Anei următorul ordin scurt:

— *I want to speak to the Captain!*

— *Yes. Please! On the ship.*

— *No! Here!* – zise ea şi arătă cu mîna pavajul cheiului.

Funcţionarul făcu un semn către marinarul din celălalt capăt al pasarelei, acesta lovi scurt clopotul şi un alt marinar apăru lîngă el. Vorbiră. Unul plecă după căpitan.

Peste mai puţin de o oră, *Alésia* ridica ancora îndreptîndu-se spre Atena. În barul de la clasa lux, Ana şi pasagerul pentru Napoli, purtătorul numelui de Ghiţă, stau *tête-à-tête* bînd şampanie şi ascultă *So blue* şi *Hallelujah*.

* * *

Vasul se urneşte greoi, printre numeroase alte vapoare mai mici sau mai mari decît el. Grupul de francezi, studenţii români, cei cîţiva tineri turci care s-au urcat la Constantinopol (despre care se ştie deja că sînt trimişi de Kemal să studieze în America şi să ajute pe urmă la modernizarea rapidă a Turciei) s-au strîns la mesele din jurul orchestrei şi rîd tare, spun glume, comandă melodii vechi pe care le dansează pe pariuri stupide. Unul dintre stewarzi se bucură să care tot timpul bere şi whisky la o masă de lîngă fereastră unde s-au strîns familiile de americani şi cei trei englezi care au stat toată vremea nemişcaţi pe puntea de sus, hotărîţi parcă acum să iasă din nemişcare, să devină comunicativi şi curioşi. Sub lună, Marmaraua pare un covor de argint pe care o femeie cu nostalgii ar putea să-şi scrie amintirile. Ceva de romanţă. Ghiţă a devenit vorbăreţ după cele cîteva coniacuri franţuzeşti pe care le-a sorbit ca pe răchie. Îi povesteşte Anei ce se mai întîmplă în Comloş, în Cenad şi în Timişoara. E un bărbat în toată firea acum, nu mai e feciorul pe care l-a cunoscut şi „învăţat” în vara lui 1924 cînd venise la părinţi cu cel de-al doilea soţ al ei, avocatul Alexandru. Ştie că abia acum, în cabina luxoasă a vaporului, se va putea bucura de el cu adevărat. Atunci fusese mai degrabă pofta de prospeţime şi plăcerea de a se

şti furată lui Alexandru la cîţiva paşi de el, în natură, în grădina din spatele casei.

— Pă asta ai auzit-o? întrebă el.

— Care? Nu, n-o ştiu, spune!

Ea zîmbeşte, îngăduitor, îl lasă să-şi facă ocoşeniile; îi plac mai ales strigăturile de flăcăi.

— Frunză verde bărăboi/Faceţi hora doi cu doi/Tu te duci şî alta vine/Rumenită ca şî tine!

Hohotul ei de rîs atrage priviri de la mesele din jurul orchestrei, dar şi de la aceea a americanilor care, dezobişnuiţi de băuturi adevărate şi decişi să se răzbune pe toate „privaţiunile” aici, departe de legea Volstead, au priviri de boi aduşi cu trenul la abatoarele din Chicago. Doar englezii rămîn cu ochii aţintiţi pe fereastra deschisă spre feeria mării sub lună. Saxofonistul orchestrei atacă un solo „hot” din melodia *Twentynight and Dearborn*. Mai toţi clienţii par leşinaţi de plăcere. *A Great! A Great!* Faţa lui Ghiţă străluceşte de fericire:

— Asta-i ca la voi, în America? zice el.

— Îhî, aprobă ea, prefăcîndu-se că are gîndurile aiurea, poate trimise tocmai acolo, peste mii de leghe, la localurile de pe Wabash Avenue sau Loop, dar gîndindu-se, de fapt, doar la cabina ei de clasa întîi de pe *Alésia*.

Cînd se potolesc aplauzele şi unul dintre americani se duce cu pas împleticit să ceară voie să zdrăngăne şi el pianul, Ghiţă mai scoate pentru ea încă o strigătură din Comloş: „Dacă vrei să fii bicheri/Ie-ţi cuţît şî revolveri/Cu cuţîtu dă tăiat/Cu răvolvu dă puşcat”. Şi „hă-hă-hă”, rîde tot el, pentru că ea doar zîmbeşte acum, făcînd pe obosita şi rugîndu-l pe chelner, printr-un semn, să mai aducă o sticlă nedesfăcută ca s-o ia cu ei în cabină. Pe scară, cu paşii înfundaţi în covorul roşu, cînd se îndreaptă amîndoi spre puntea cabinelor de clasa întîi, sînt urmăriţi de sunetul îndrăcit al pianului şi de o voce plină, probabil a uneia dintre americance, încercînd *Royal Garden Blues*.

Poate s-a şi însurat între timp, gîndeşte ea, poare are copii acasă şi l-a pus dracu să fugă-n America fără prea mulţi bani. Poate crede că totul o să-i stea la picioare. Nu-şi mai aminteşte dacă atunci, printre şoaptele şuierate la ureche în şura din spatele curţii, i-a făcut şi promisiunea să-l ia cu ea vreodată. Poate că el s-a gîndit de atunci numai la lucrul acesta, poate că voia să plece spre Chicago acum, neştiind că ea o să vină în Comloş, şi poate, în gîndul lui ascuns din aceste clipe, se şi vede urmîndu-şi drumul cu

Alésia pînă la New York, instalîndu-se la hotel *Kostur* ca un crai, stăpîn peste sufletul patroanei şi peste încasările de pe trupul fetelor.

Patul de bronz cu aşternut de damasc alb, apretat, aşteaptă ca o masă de joc la care va fi dat şi răspunsul la întrebările ei. Lavoarul de marmură roşiatică şi cele două robinete aurite sînt însă locul adevărului, locul unde, spre dimineaţă, cuprins de rău, el va deşerta o parte din coniacul franţuzesc băut peste noapte. Apoi îi va zîmbi ca unul care a uitat tot ce-a lăsat în urmă şi se străduie să intre în pielea unui Clark Gable. Dar, mai ales, va voi să continue. Ea-l va privi în lumina piezişă a asfinţitului de lună şi-şi va jura să-l arunce peste bord ca pe un obiect folosit, cu mult înainte de ieşirea, prin Gibraltar, din Mediterana.

— Ce fel de ţară e şi asta?

Văzut de pe punte, ţărmul pare sfărîmicios, galben, murdar. Nişte munţi pipernicţi, golaşi, parcă ruşinaţi de lipsa lor de măreţie. Coboară, acum, printre primii. Zilele petrecute în cabină, aproape fără să iasă la soare, rămîn în urma lor, ca nişte coji de banană aruncate fără simţire pe jos. Portul e un fel de băcănie murdară, slinoasă. Un coridor cenuşiu prin care trec grăbiţi, nerăbdători să pună piciorul pe pămîntul solid. Cheiul e acoperit de lemn putred, din care se desprind aşchii, se desprind bucăţi întregi de scînduri. Bate un vînt fierbinte, aerul e ceva mai curat, însă de nerespirat.

Imediat în spatele lor, tînărul student cu o carte sub braţ. I-a urmărit tot drumul de la distanţă. La îmbarcarea din Constantinopol s-a apropiat de Ghiţă şi l-a întrebat insinuant:

— *Vous connaissez Madame? Elle est inabordable!* Ha, ha!

Ghiţă l-a privit fără să înţeleagă, apoi s-a îndreptat spre ea:

— Vino.

Paşii nesiguri pe puntea vasului îi întăreau încrederea pe care începuse s-o dobîndească în propria lui putere. De data asta, s-a întors el spre student şi l-a privit dispreţuitor. N-avea în mînă decît o geantă mică, iar sub braţ o carte, nu vedea prea bine ce e scris, scria într-o limbă străină, doar într-un colţ se întrezărea un nume, Plato, o bazaconie, la ce sînt bune cărţile, un ziar, da, înţelege, într-un ziar ai ce să vezi, ai ce să înţelegi, ziarul îţi spune atîtea lucruri, ziarele au fotografii. Da, îşi aminteşte şi acum fotografia femeilor pe plaja din Hawaii, „Veniţi cu toţii în Hawaii/O insulă ruptă din rai”. O, numai să ajungă acolo cît mai repede. O femeie încă tînără, o femeie bogată, aşa cum şi-a visat întotdeauna. Cînd a văzut-o prima oară, în 1924, şi-a dat seama că nu-şi va pierde vremea degeaba. Merita să aştepte.

Vedea în ea toate făgăduinţele lumii necunoscute. Înaltă, suplă, mişcîndu-se uşor în hainele ei noi, americăneşti, i se părea întruchiparea a tot ce e frumos şi scump pe lume. Cînd a început şi ea să-l privească mai cu băgare de seamă, şi-a dat seama că primul pas fusese făcut.

Mirosul rău, usturător, de ciuperci otrăvitoare, îl năpădea de peste tot. De sub lemnul cleiurilor, de pe puntea vaselor. Grămezi de lămîi stricate, urme de cafea strivită sub paşii hamalilor. Parcă nu aşa îşi închipuia marea lui ieşire în lume. Numele Atenei îi răsuna în urechi cu totul altfel. De fapt încă nu se aflau la Atena. Pireul era doar poarta de intrare în frumosul oraş. Îşi aminteşte de vocea marinarului care trecuse de la o cabină la alta anunţîndu-i deosebit de politicos, „*Ladies and gentlemen, we stay for two days in Athens*”. Aşadar, avea două zile în care să şteargă impresia îngrozitoare pe care o lăsase în seara aceea de pomină. Băuse prea mult, începuse prea devreme să se simtă stăpînul lumii de care ea îi vorbise atît de mişcător. Îl îmbăta amestecul de vorbe necunoscute, de cuvinte pe care nu le auzise niciodată, rostite de o femeie care parcă n-ar fi plecat de la Comloş. Erau cuvintele lor de acasă, cuvintele de toată ziua, împestriţate cu altele, de care, pînă atunci, n-avea nici o ştire. Parcă se vedea plimbîndu-se în *dauntaun*, aha, ăsta-i centrul oraşului, aşa sînt oraşele americane, cele mai multe sînt pe marginea unor văi, iar centrul e mai în jos, la volanul unui *car*, hă, hă, un car cu volant, ălea din care era să-l calce unul în cartierul Elisabetin. Şi să se uite la *bort*-urile de la întretăierea străzilor, prăvălii cu de toate, băcănii şi frizerii şi poştă la un loc, pe care le ţin şi cîţiva români, şi-o să coboare la *grocerie* să-şi ia un *pac* de tutun şi la *bucerie* să-şi aleagă un kil de carne din a mai faină, iar seara o să se distreze la hotelul de care ea e atît de mîndră, cu fetele ei cu nume pe care, după ce le auzi, nu le mai poţi uita, Fatma, o, ce i-ar mai plăcea să ţină pe genunchi o fată cu numele ăsta.

În Atena adevărată, Atena pe care o căutau, sosesc numai după un obositor drum printre tramvaie şi automobile. Pasagerii de pe *Alésia* se răzleţiseră care încotro. Li se păru că-l zăresc pe nesuferitul student trecînd pe lîngă Arcul lui Hadrian.

Fără să-şi dea seama, privirile ei zăbovesc multă vreme asupra unui rest de zid, a unei pietre lucind în soare. Ghiţă nu înţelegea rostul acestei rătăciri, preumblarea fără ţintă printre pietrele mute, dincoace şi dincolo de treptele tocite ale unor dărîmături. Se ţine cu o jumătate de pas în urma ei, tăcut, sumbru, presimţind ceea ce ea hotărîse deja. Femeia obişnuită să poruncească păşise, în sfîrşit, pe un teren al ei şi numai al ei. Parcă de

totdeauna al ei. De unde învăţase, doamne, să poruncească din priviri? Oare aşa vorbesc între ei americanii? Aşa se înţeleg cînd nu vorbesc la telefoanele lor pe care, auzi, le duc după ei şi în baie? Numai să nu-l lase pe drumuri. Numai de l-ar lua cu ea, dincolo de apa cea mare. Ar fi gata să înghită tot fumul ce iese din ţevile maşinilor. Ar fi gata să coboare şi la clasa a treia, printre turcii ăia nespălaţi, să le rabde behăiturile fără noimă, să le adulmece rîgîielile după ce beau din sticlele alea ale lor băutura rău duhnitoare cu gust de tărîţe, cîntînd la lună cu voci de cîini jalnici, rămaşi fără adăpost. Ei, ce le-ar mai arăta el ce înseamnă o cîntare adevărată, o cîntare pe nas, ca a popii Mehadiu, dar cu alte vorbe, şi nu zisă din strană, ci de acolo, de pe marginea vasului, de deasupra cuferelor încinse, de piele scorojită: „Du-te bade dracului/Dă la umbra gardului,/Că şî gardul vede bine/Că nu te iubesc pă tine./Dă mi-ar fi dă dumneata,/Io mai altfel m-aş purta./Mai albă, mai rumenită,/La faţă mai săpunită”.

Nici nu termină de cîntat, în gînd, frumoasele versuri, cînd înaintea lor tresări ca din pămînt studentul.

— Vă văd, stimată doamnă, cucerită de mirificul peisaj. Nu s-ar putea spune că zămislitorii acestor minunate, înălţătoare monumente n-au avut un dram de diabolism! Ce contradictorii impresiuni ne poate lăsa contemplarea acestor vestigii! Iată, mulţi trec printre aceste coloane convinşi că văd lucruri frumoase. Eu, la fel ca şi dumneavoastră, sînt cercat de o indicibilă tristeţe. Vai, doamnă, tot ceea ce vedem sînt doar rămăşiţe, epave ale unui spirit cîndva biruitor. *Alas, poor Yorick!*

Ghiţă se încruntă. Ăsta e prilejul cel bun. Acum o să-i redobîndească bunăvoinţa, dacă o scapă de nesuferitul de ciocîrlan orăcăitor, poate o îmbunează. Îi vede privirile pierdute, n-a înţeles nici ea nimic, au poate o fi înţeles, şi atunci înseamnă că nemernicia femeii nu are nici o stavilă, dar el ştie ce are de făcut. Întinde mîna, îşi încordează braţul, ca şi cum ar vrea să prindă de coarne nevăzutul taur care grăia cu vorbe atît de necuviincioase, dar cînd să-l înhaţe, el se face nevăzut. Ghiţă rămîne în mînă cu o carte, pe ale cărei coperte stă scris cu litere mari, albastre: Plato, *The Republic*.

* * *

Noaptea care a urmat după trecerea prin strîmtoarea Messina, înscrisă pe graficul de lîngă uşa salonului-restaurant în franceză, *La Messine*, a fost

cea mai călduroasă dintre nopţile de pînă acum. Ghiţă n-a putut adormi şi nici alte lucruri mai plăcute n-a avut de făcut. „Binefăcătoarea” lui s-a cufundat devreme într-un somn adînc. A dracului femeie trebuie să fie dacă poate dormi ea pe zăduful acesta!

El iese pe punte şi stă ore în şir cu ochii ţintă în noapte. Cum va face? Oare ce-l aşteaptă? Să fie adevărat că Ana are un *Ford* cu care el va învăţa să umble şi o va purta de colo-colo pe străzile aglomerate ale Chicago-ului? Va duce sumele de bani la protectorii ei mai mari sau mai mici, va ajuta la transportul berii cu camioane camuflate, poate va învăţa şi el să tragă cu pistolul, vor ieşi împreună în celebrele localuri cu „jass”, îl va asculta pe marele Armstrong?

Spre dimineaţă, adică puţin înainte de ora cinci, cînd întunericul nopţii s-a subţiat şi ţărmul Italiei sudice a început să se zărească întîi ca o umbră groasă şi apoi cu margini zdrenţuite, rămîne cu ochii holbaţi pînă ce răsare bine soarele. Vasul se tîrăşte destul de aproape de ţărm şi, pe măsură ce înaintează şi lumina creşte, apar pe punte şi alţi pasageri epuizaţi de nesomn şi de fierbinţeala nopţii. În dreapta vaporului se zăresc dealuri pietroase şi munţişori împînziţi de arbori pitici, schilozi, îndoiţi, despre care Ghiţă crede că sînt măslini.

Cu puţin înainte de opt dimineaţa, cînd aproape toată suflarea vasului e instalată pe punţi şi examinează cu ochiul liber sau cu binocluri ţărmul italian, trece şi *boy*-ul cu instrumentul lui care scoate un sunet cristalin şi anunţă „*le petit-déjeuner*”. Ghiţă se grăbeşte să meargă în cabină s-o trezească pe Ana, mîhnit că nu s-a gîndit să facă asta mai devreme, s-o cheme adică să vadă şi ea cît „îi dă frumos”, să înţeleagă încă o dată că el ţine la ea şi ar vrea să-i poarte mereu, cu drag, grija.

— Ană, îi zice el cu glas scăzut şi mîngîindu-i părul vopsit în altă culoare acum decît la Atena şi, desigur, alta şi decît cea de la Constantinopol. Tre să aibă multă farbă dă păr cu ia, îşi zice. Scoală, Ană dragă. S-o clopoţît dă micu dejun.

— Ha! Ce? *How much*! sare ea speriată din somnul ăl dulce de dimineaţă. Apoi văzîndu-i mutra boţită de nesomn şi recunoscîndu-l se lasă să cadă înapoi pe pernă, îşi întinde oasele evitîndu-i privirea galeşă şi uitînd să-l mai sărute, cum făcea pînă acum în fiecare dimineaţă.

— Micu dejun, repetă el cu glas mieros, cu totul nepotrivit răspunsului, pe care ea i-l dă prin toate gesturile, dar şi din priviri.

— Du-te tu înainte că vin şi eu mai pe urmă. Trebuie să mă îmbrac.

— Te aştept, zice el.

— Nu, nu! Du-te şi aşteaptă-mă acolo.

Din nou tonul ăla de poruncă pe care trebuie să-l fi deprins de undeva şi care lui Ghiţă îi îngheaţă sîngele-n vine. La Comloş nimeni nu ştie să poruncească aşa. Se ridică şi pleacă smerit spre salonul pentru micul dejun.

Găseşte o masă liberă chiar în mijlocul salonului. Toate cele dinspre mare sînt înţesate de oameni care vor să admire ţărmul în timp ce mănîncă ouă prăjite. Se aşază şi-şi toarnă un pahar de suc de roşii. Îl bea pe nerăsuflate, nu cu prea multă plăcere, doar pentru că a aflat de curînd că aşa fac americanii cînd îşi încep *breakfast*-ul. Mănîncă apoi în prostie, parcă presimţind zile de foame cumplită: şuncă, ouă fierte, vreo trei, cîteva bucăţi de batog afumat şi mai multe felii de pîine cu unt şi gem de căpşuni, o uriaşă omletă cu slănină afumată, apoi clătite cu dulceaţă, două cafele negre, brînzeturi gustate pe rînd, fiecare din cele cinci sorturi înşirate pe masă, unele puţind îngrozitor, dar bune la gust, şi în final struguri. Boabă cu boabă, ca-ntr-o uitare de sine, atent doar să scuipe cîte un sîmbure în scrumieră. Abia cînd se lasă pe speteaza scaunului cu gînd să-şi aprindă ţigara, îşi dă seama că e singur în sala de mese şi că doar cîte un chelner se mai mişcă de colo-colo. Toţi pasagerii au plecat pe punte sau în cabine pentru a se pregăti de coborîre, iar Ana încă nu a venit la masă. El a mîncat atît, ca un porc, şi la ea nici că s-a gîndit, poate a luat-o somnul şi acum va trebui să se grăbească pentru a mai fi servită. Ar fi trebuit, îşi spuse, să observe mai din vreme lipsa ei, să se ducă din nou pînă-n cabină ca să-i arate şi mai apăsat grija ce-i poartă.

Îşi face loc prin mulţimea de gură-cască de pe puntea de sus, e gata să răstoarne o babă cu şezlong cu tot, urcă pe puntea jocurilor care e înţesată de lume şi abia acolo, aşezată şi ea pe un şezlong, într-un loc mai larg din partea stîngă a punţii, cu faţa spre mare, şi nu spre uscat, şade şi priveşte în larg. Ceva îl reţine să se apropie în chiar acest moment şi rămîne printre cei nerăbdători să vadă Napoli cu o secundă mai devreme. Stă însă cu spatele spre marele port şi o priveşte; de fapt, îi vede doar părul, roşcat ca focul astăzi, şi o mînă plină de brăţări scumpe. Oare la ce s-o fi gîndind? Şi cum să facă el acum s-o înduplece să coboare la masă, să fie din nou binevoitoare cu el cum a fost în primele zile?

Un bărbat în uniformă, probabil ofiţerul intendent, urcă şi el pe puntea jocurilor şi se strecoară printre pasageri îndreptîndu-se aţă spre ea. „Probabil l-a chemat, îşi zice Ghiţă, dar de ce?” Intendentul se opreşte lîngă

şezlongul ei şi o salută respectuos, rămînînd în poziţia unuia care aşteaptă ordine. Ghiţă profită că amîndoi sînt cu spatele şi se apropie cu paşi mici, avînd grijă totuşi să rămînă înconjurat de ceilalţi pasageri. E curios şi-şi ciuleşte urechea să nu scape un cuvînt din franco-americano-bănăţeana în care îi vorbeşte ea ofiţerului. Dar nu-i trebuie cine ştie ce cunoştinţe de limbi străine ca să înţeleagă imediat că însuşi el este acel „musiu fără bagaj" care trebuie debarcat aici şi împiedicat să se urce din nou, că despre el e vorba cînd se spune că „*no money*", ceea ce e foarte adevărat, şi despre ea cînd zice că nu mai dă nici măcar un cent pentru el, ceea ce e o mare măgărie!

Se dezmeticeşte la timp, o ia la goană pe scări în jos, trece din nou prin salonul-restaurant, pustiu cu desăvîrşire acum şi, crezînd că o apucă pe una din uşile care dau spre scara de coborîre pe puntea clasei a treia, nimereşte în uriaşa, strălucitoarea şi nichelata bucătărie a vasului, de acolo coboară o altă scară, fără covor, şi se trezeşte în sala magaziilor frigorifice în care doi francezi burtoşi, în halate albe şi cu bonete de bucătari pe cap, sînt ocupaţi cu scoaterea peştelui şi a cărnii. „*Monsieur!*" – îl strigă unul dintre ei de cum îl vede alergînd spre cea mai apropiată scară, dar el se face că nu-l aude şi-şi continuă drumul pînă-n sala maşinilor unde este, în sfîrşit, înşfăcat de doi negri vînjoşi care-l şi închid într-o cabină cu un hublou acoperit de apă. Rămîne acolo mai bine de o jumătate de oră, pînă ce transatlanticul ancorează şi-i aude pe vorbăreţii lui pasageri coborînd pe chei lăsîndu-se întîmpinaţi de o ceată nu mai puţin gureşă de napolitani, aude voci, dar nu vede nimic, nu-şi dă seama ce dracu se întîmplă şi, mai ales, ce vor face cu el de-acum încolo. E furios pe ea că-l aruncă aşa, ca pe o cîrpă, şi pe el, că s-a lăsat amăgit, că a crezut, iaca, mai bine de şase ani, că nenorocita asta de curvă îl va face pe el, biet comloşan fără curajul de a pleca printr-o agenţie de emigrare, un om cu stare tocmai la Chicago. Ar vrea să rupă ceva, să sfîşie sau să muşte, dar n-are ce, pentru că în cabină, în afara patului turnat în bronz şi acoperit peste salteaua tare cu o pătură cenuşie, nu se mai află nimic.

Cînd, în sfîrşit, cei doi negri vin să-l salte şi să-l debarce cu forţa, aducîndu-i şi mica valijoară rămasă în camera ei, furia îl cuprinde şi mai tare, se zbate, urlă, primeşte cîţiva ghionţi bine ţintiţi între coaste şi înţelege că trebuie totuşi să-şi mai amîne explozia. N-are cu cine s-o facă pe furiosul tocmai acum. Este aruncat pe chei ca un beţiv dintr-o cîrciumă de mahala. Valiza zboară şi ea prin aer, aruncată de unul dintre negri. Abia reuşeşte s-o

prindă ca să nu se sfarme de pavajul cheiului şi, cînd îşi ridică privirea spre puntea *Alésiei*, printre pasagerii care nu s-au grăbit să coboare şi printre marinarii rămaşi la bord, rîzînd împreună cu ceilalţi pe scenă, o vede pe ea.

— Au, putrădo, au, căţăloaneo! îi strigă şi o ameninţă cu pumnii, o înjură cum îi vine la gură, de mamă, de dumnezei, o blestemă, o scuipă, dar scena trece aproape neobservată pentru personajele de pe chei, ca şi pentru mare parte dintre pasageri, pentru că zona abundă în general în astfel de numere. Lîngă părul ei roşcat, lîngă pata de roşu pe care o are în faţa ochilor cît strigă şi înjură, i se pare că vede mutra spilcuitului de student pe care acum îi pare rău că n-a zdrobit-o cum trebuia atunci, la Atena. Îl înjură şi pe el, cu vorbe la fel de grele, şi pleacă.

Studentul care se afla atunci pe bordul Transatlanticului *Alésia* se numea Peter sau, cel puţin, aşa îi spuneau colegii de la Universitatea americană la care a învăţat vreo trei ani. În jurnalul pe care l-a publicat la întoarcerea în patrie nu se află şi descrierea debarcării în Napoli, dar în ciornele manuscrisului prezentat de el editurii au fost găsite cîteva pagini cu numeroase ştersături şi adăugiri şi în care se pot citi următoarele:

„Amantul *sans bagage* al misterioasei doamne în roşu a fost aruncat azi pe cheiul portului Napoli de către doi mateloţi negri cu ceva mai multă furie decît a valului care aruncă o meduză pe plajă şi o lasă să moară sub razele soarelui. În consecinţă, mi-am făcut curaj şi am dejunat cu dumneaei în salonul restaurant, la aceeaşi masă, consumînd împreună o sticlă întreagă de whisky scoţian şi ea acceptînd cu un zîmbet şăgalnic ca nota mea de plată, şi nu a ei să fie încărcată cu respectiva consumaţie. După o scurtă siestă, i-am propus, ar fi bine să mergem să vedem Napoli! Nu e nevoie de nici o siestă, mi-a răspuns ea, dar nu ştiu dacă a zis aşa pentru că dormise foarte bine în noaptea anterioară, pentru că era o femeie care nu obişnuieşte să doarmă după-amiaza, avînd o rezistenţă a trupului ieşită din comun sau, pur şi simplu, pentru că nu înţelegea sensul cuvîntului. Vorbeşte foarte prost româneşte, iar engleza ei este un fel de negro-franceză. În schimb, ea e foarte frumoasă, frumuseţea aceea de după 35 de ani, frumuseţea femeilor coapte şi cu experienţă.

Chemăm aşadar un taxi şi traversăm în el oraşul pînă la Museo Capodimonte, unde intrăm printre ultimii vizitatori. Am marea neplăcere să constat că o expoziţie *Caravaggio şi timpul său*, probabil cu opera completă a artistului recuperată pentru o perioadă scurtă de timp de la toate muzeele

şi colecţiile din lume prin care e răspîndită, s-a închis cu o zi înainte, nu mai poate fi vizitată.

Vedem, în schimb, mai multe pînze de-ale lui Tizian, Bruegel (faimoşii orbi – o lucrare excepţională!), Bernini. Un alt flamand, Van Ostenzon, face îngerii cu sex bărbătesc vizibil şi-i mai înfăţişează şi cîntînd după note (!). Apoi Pinturicchio, cu o «înălţare a Mariei», în care îngerii nu au decît capete şi aripi, iar sfintele care o acompaniază pe Maria spre ceruri se sprijină pe ei la propriu, călcîndu-i cu picioarele pe cap.

După tratative în numeroase limbi cu nişte supraveghetori prost crescuţi care nu ne lasă să intrăm în sălile Caravaggio pătrundem la secretara profesorului Espinosa, directorul muzeului, şi, după o aşteptare de jumătate de oră, aflăm că răspunsul formal este nu. Nu poate fi vizitată expoziţia Caravaggio, trebuia să venim pînă ieri. Intrăm apoi în vorbă cu o foarte drăguţă *dottoressa*, căreia îi explic că sînt student român în drum spre America şi nu obţin nici de la ea mare lucru la început, pentru ca apoi, după ce Ana îi strecoară un bacşiş gras în dolari (sau poate mi s-a părut!), să ne conducă, plină de amabilităţi, chiar ea prin sălile în care muncitorii tocmai dau jos pînzele pentru a le împacheta. Vedem astfel, într-o jumătate de oră, pînze care altfel ar fi trebuit căutate la Uffizzi – Firenze, la Borghese – Roma, la New York, Amsterdam, Madrid, Kansas, Berlin, Dresda etc. etc. Cinăm în oraş, la un restaurant cu specific pescăresc şi unde conversaţia noastră nu se prea leagă. Probabil pentru că eu sînt cam nerăbdător, iar ea din ce în ce mai pilită.

După miezul nopţii, în luxoasa ei cabină, îşi revine surprinzător de bine şi are chef de vorbă. Îmi povesteşte viaţa sa cu un savuros lux de amănunte.

Zice că ar fi rămas orfană de mamă cînd avea 5-6 ani şi că la 16 ani tatăl a silit-o să se mărite cu un om ceva mai în vîrstă decît ea şi pe care n-a putut să-l iubească niciodată, deşi între timp i-a născut aceluia şi un copil care trăieşte în America. L-ai făcut deci cu primul tău soţ, copilul? o întreb. Rîde cu subînţeles şi adaugă: Sigur, doar eram încă *în acte* cu el cînd s-a născut pruncul! Apoi a rămas văduvă, s-a recăsătorit, a divorţat şi e liberă. Ezit s-o întreb amănunte despre tînărul comloşan proaspăt lăsat fără un ban la Napoli, dar mai interesantă mi se pare a fi povestea ei cu noaptea nunţii. Mai ales că, după principiile doctorului Freud de la Viena, care produc atîta scandal în lumea ştiinţifică de azi, povestea aceasta şi faptul că a fost din fragedă copilărie orfană de mamă, puse împreună, pot duce la o foarte coerentă explicaţie a caracterului ei special. Am fost, desigur, puţin surprins

cînd, pomenindu-i despre doctorul Freud, s-a arătat a avea cunoştinţă de tezele lui. I-ar fi vorbit cîndva despre complexaţi un anume domn avocat Kohler, în America. Dar nunta ei, care o obseda în acel moment, prima nuntă, a ţinut morţiş să mi-o povestească:

«Părinţii lu Mihail or avut holde şî marve multe, or avut şî cîta bani şî birişi la casa lor, numa n-or avut noroc dă fecior fain la chip şî cu mintea limpede. Aşa că, dac-or văzut iei că băiatu să apropie dă treizăci dă ani şî nu să mai gîndeşte să să-nsoare, s-or pus cu gura pă iel, l-or mai sîlit să iasă în lume, l-or dus la Timişoara şî tot nimic…». Pînă la urmă au venit la tatăl Anei şi au făcut tocmeala de nuntă. De cum a aflat ce o aşteaptă, Ana s-a pus pe jelit în gura mare, de s-auzea în jumătate de sat şi se-ntrebau oamenii cine o fi murit, jelindu-şi mama de care nici nu-şi mai amintea cum arătase şi viitorul negru care o aştepta. În vremea asta, socrul ei s-a dus la Buziaş şi a tocmit lăutari care să cînte de sîmbătă seara pînă marţi, la spartul nunţii. Apoi a venit acasă şi a pus să se taie două vaci pline, doi viţei, două oi şi nu ştiu cîte hoare, «să mănînce tot natu. Dă udătură avea în pivniţă cîta vin şî cîta ţuică, numa să fie cine o bea». Toată săptămîna au lucrat femeile în curtea părinţilor lui Mihail să facă «papricaşul dă viţel, fripturi dă hoare şî marve, plăcinte, salate şî colăci», iar pînă în seara de vineri tatăl Anei s-a dus la Timişoara şi a venit cu rochie de mireasă şi s-a pregătit cu rudele lui de nunta care avea să-nceapă a doua zi.

După ce au început să vină rude de-ale tatălui ei ca nuntaşi, de, ea a simţit că nu mai are scăpare şi a fugit prin fundul curţii la vecinii lor. Aceştia erau plecaţi de acasă, cu munca sau cine ştie?, şi acasă nu era decît Liviuţ, băiatul lor de vreo opt-nouă ani. L-a luat pe acesta în braţe şi a început să plîngă şi mai cu durere. «Uite, Liviuţ, mă mărită tata cu urîtu şî mohorîtu acela dă Mihail», striga ea printre sughiţuri de plîns şi-l ţinea pe băiat în braţe aşa cum ţine fecioara pruncul. Sigur că observaţiile mele au început să meargă şi mai intens în linia doctorului Freud, pentru că datele se orînduiau exact cum cere teoria lui. Băiatul, zice, nu s-a speriat, că aşa era el, un copil calm şi înţelept ca un bătrîn. A mîngîiat-o şi i-a spus să nu mai plîngă, ci doar să aştepte. În mîngîierea lui de atunci, spune, a simţit ea prima şi adevărata mîngîiere de bărbat (!). După aia a venit tatăl ei şi a luat-o de acolo cu bătaia, avînd grijă doar să n-o lovească peste faţă, să nu fie mireasă cu vînătăi şi au dus-o de-au îmbrăcat-o mătuşile în mireasă peste noapte şi dimineaţa, duminică, au venit «ghivării» cu mirele şi-au luat-o la casa mirelui în «cocii» galbene cu armăsari negri înhămaţi în «sarsamuri»

roşii… Ea a plîns doar cînd au cîntat lăutarii din Buziaş «Auzi, ceasu bate unu/Mă duc, maică, mă cununu» etc. Am notat separat tot textul cîntecului aşa cum şi l-a amintit ea şi-l voi comunica probabil studenţilor care lucrează cu profesorul Gusti.

Numai că după aceea au urmat nopţile în care Mihail nu ştia ce să facă, iar ea se gîndea la Liviuţ şi aştepta. Mihail şi Ana erau cununaţi, dar n-aveau ce-şi vorbi, şi ea nici la muncă nu ieşea pe pămîntul lor care era mult şi bogat. În cele din urmă, cînd ar fi fost pericol să afle tot satul că nimic nu se întîmplă în patul mirilor şi să facă familia de ruşine, tatăl lui Mihail s-a sfătuit cu tatăl Anei şi au căzut de acord să-i trimită pe copii în America. Umblau atunci agenţi de emigrare pe la sate, pe unde ştiau că sînt oameni muncitori, dar săraci, şi le promiteau marea cu sarea ca să plece peste ocean. Bătrînii s-au gîndit că acolo se vor descurca tinerii mai bine decît la Comloş şi că, oricum, de izbucneşte ruşinea, nimeni n-ar să ştie. El mai avea acolo şi alte rude, unchi, veri, unii se mai întorceau în Comloş sau în Lunga, plecau iar, erau oameni puşi pe strîns avere mare. Aşa că de atunci e plecată şi nu s-a-ntors în ţară decît de două ori. O dată în vara lui 1924, cu cel de-al doilea soţ, avocatul Alexandru S., şi o dată acum.

Nu părea deloc obosită, aveam să constat mai apoi că nici nu era, dar nici cheful de vorbă de la început nu-l mai avea. Mi-a spus doar, ca-n treacăt, că l-a căutat pe Liviuţ şi prima dată, cînd a aflat că-i la Cluj, student la medicină, dar şi acum, cînd din nou n-a reuşit să-l vadă, fiind plecat la Viena pentru o specializare în medicină legală. Apoi mi-a mai povestit şi începutul relaţiei ei cu fantele de care tocmai s-a descotorosit şi, pentru că se făcuse patru dimineaţa, ne-am mai şi odihnit ca să mergem în ziua următoare să vedem Pompei şi Herculanum.

Într-adevăr, în dimineaţa următoare am luat mai întîi un taxi pînă la Museo Nazionale di Archeologia, unde am văzut excepţionale statui romane şi cópii după originale greceşti în bronz, mozaicuri pompeiene de o delicateţă uluitoare, foarte fin concepute artistic, executate din bucăţele mici de marmură, unele de numai doi milimetri (!) şi în culori foarte vii. Apoi am văzut fresce aduse de la Pompei, executate în encaustică, adică într-o tehnică asemănătoare cu fresca, dar în care se foloseşte ceara colorată, ceea ce face ca strălucirea şi culoarea să se păstreze foarte bine. O mulţime impresionantă de astfel de mozaicuri şi fresce, toate bine păstrate şi surprinzător de sofisticate tematic, componistic şi coloristic.

Am dejunat în oraş, la un restaurant mult mai «popular» decît cel de ieri şi, după o scurtă plimbare prin cartierul Spacca-Napoli, unde ne-am şi fotografiat pe străduţele strîmte, pitoreşti şi, desigur, mizerabile, am luat, pe la orele 2 p.m. trenul Circumvezuvianum şi am ajuns la Pompei la 3, pe o căldură toridă. După ce ne-am oprit pentru *refreshment* pe o drăguţă terasă umbrită de palmieri, ne-am plimbat ore în şir printre ruinele pompeiene, ţinîndu-ne de mînă ca doi îndrăgostiţi. De fapt, mă gîndeam, femeia asta are şi ea drama ei, de ce să o condamn pentru că e uşuratică chiar în timp ce profit de generozitatea sa?

Am fost la teatrul antic şi am stat o oră în tribunele lui, nemişcaţi, închipuindu-ne fiecare altceva pe scena goală şi năpădită de ierburi din faţa noastră. Apoi am trecut prin cazarma gladiatorilor, pe la for, am intrat în numeroase vile şi ne-am bucurat de felul cum cădea lumina în fîntînile din mijlocul curţilor interioare, am admirat frescele foarte bine păstrate şi ne-am încîntat de Vila dei Misteri. La Lupanare am întîlnit două familii de francezi (sau poate belgieni după accent) pe care i-am auzit discutînd nişte prostii mai mari decît ei, în gura mare. Crezînd, probabil, că nu înţelegeam franceza.

— *Pas grande chose!* se arăta dezamăgită una dintre doamne, examinînd o frescă în care artistul înfăţişase o felaţie romană.

Abia la 7 şi 15 p.m. ne-am întors la gară, de unde am luat Circumvezuvianum spre Napoli.

Acesta e, de fapt, un oraş foarte urît. În afara cartierelor vechi, care nu sînt decît «pitoreşti», adică foarte înghesuite şi foarte murdare, restul e şi mai lipsit de interes. Oraşul e împînzit din toate părţile de fabrici care produc mult fum şi de sute de blocuri pentru muncitori, urîte şi finisate în grabă, aşezate, probabil în numele unui specific local, foarte aproape unele de altele. Sînt prost întreţinute şi murdare, astfel că, deşi sînt construite de curînd, unele par gata să se dărîme. Am văzut la un balcon o mamă legănîndu-şi sugarul la numai 20 de metri de o cale ferată foarte aglomerată, într-un bloc al cărui etaj patru se afla încă în stadiu de schelet. Vă închipuiţi cît fum de locomotivă aveau să înghită plămînii nevinovaţi ai acelui prunc pînă ce avea să se facă mare şi să se mute de acolo?

În afara muzeelor şi a zonei Pompeiului antic, păstrată în cenuşa şi lava vulcanică, elemente de o valoare într-adevăr excepţională, toată partea asta a ţării pare murdară, coruptă, aridă şi agresivă (din punct de vedere al comportamentului oamenilor). Mă întreb cum este Italia şi mai la sud?

Frescele porno din Lupanarele de la Pompei arată foarte clar că 2000 de ani nu înseamnă mai nimic pentru specia umană. Sau, cel puţin, că n-au prea însemnat pînă acum. Mi l-am închipuit pe proprietarul acelui bordel din orăşelul Pompei cum s-a dus la meşterii «frescari» şi cum a vorbit cu ei să vină să-i deseneze pe pereţi cîteva scene cu acuplări în diverse poziţii stranii pentru a-i excita pe clienţi. M-am gîndit la mintea lui simplă de negustor care a calculat că investeşte o sută de dinari şi cîştigă o mie pentru că toţi pompeienii se vor înghesui să intre măcar o dată la lupanar, nu atît pentru a avea o femeie, cît pentru a vedea o frescă diferită de cele pe care le avea acasă. Cămăruţele alea mici, cu priciul de piatră în formă de pat, lavaboul tot de piatră, cimentuit într-un colţ, folosit probabil unul pentru două camere, toate astea mi-au dat aceeaşi impresie de comerţ stradal pe care o dă şi Napoli, şi Constantinopolul, şi Atena şi probabil că o dădea şi Bucureştiul lui Caragiale. Sigur că azi există luxul tehnologic, filmele cu femei frumoase şi aproape dezbrăcate, vitrinele lucitoare, confortul sporit o dată cu remizele adăugate de proprietarii de baruri, restaurante, pizzerii, pasticerii, în alte ţări chiar şi bordeluri – în Italia, nu, din cauza catolicismului şi a prezenţei Papei – dar fenomenul este, în general, acelaşi. Pînă şi iluştrii artişti pompeieni – şi se vede că erau nişte mari maeştri – şi-au pus arta în slujba minţilor înguste ale soldăţoilor, negustorilor şi popilor de tot felul. De ce? Şi de ce, după ei la fel au făcut şi artiştii greci, romani, paleocreştini, renascentişti, barochizanţi, ottocentişti? De ce arta este nevoită, în toate societăţile, să se prostitueze ca să existe?

La întoarcerea pe vapor, am întrebat-o pe Ana cu ce se ocupă acolo, la Chicago, dar n-a vrut să-mi răspundă. A schimbat vorba destul de abil, invitîndu-mă să beau un whisky în cabina ei”.

E de presupus că fostul student a exclus în grabă paginile de mai sus din volumul său de însemnări, cu puţin înainte de a fi culese sau chiar din şpalt, pentru că în acel an, 1934, tocmai se căsătorise cu o domnişoară din înalta societate românească.

Animus consolendi

Ana S. stătea liniştită, ca o încă tînără şi frumoasă şi bogată americancă, într-o seară de pe la începutul lui noiembrie 1931, în camera ei de la hotelul *Kostur* din Gary, Indiana. Că stătea liniştită, e un fel de a spune. Este, poate, ceea ce credeau mai tinerele ei angajate care o văzuseră urcînd puţin înainte de orele 11 p.m. De fapt, ea nu era liniştită deloc. Stătea în picioare în faţa oglinzii de pe perete, goală-goluţă, şi examina numeroasele pagube pe care i le făcuse un nenorocit de cuvînt pe care-l citise – dracul o pusese să se alfabetizeze! – cu vreo 12 ani în urmă.

Pielea feţei se uscase, se subţiase şi stătea pe oasele pomeţilor şi ale maxilarelor ca o mănuşă prea strîmtă. Pielea de pe trup, în schimb, se căptuşise cu straturi de grăsime care făceau să pară mai mari şi să atîrne forme ce păruseră multă vreme simboluri ale supleţei şi ale vioiciunii. Căderea sînilor, mai ales atunci cînd stătea în picioare, nu mai putea fi în nici un fel ascunsă. Cute adînci îi brăzdau gîtul şi abdomenul. Părul rărit şi ars de nenumărate vopsiri şi revopsiri i se părea un fuior de cînepă, pus de o babă din Comloş pe furcă şi scos în faţa porţii, să fie tors la un pahar de vorbă în amurg. Dar mai ales pungile de sub ochi şi ridurile de pe faţă o făceau pe Ana să-şi plîngă de milă şi să se înspăimînte în acea seară de noiembrie a anului 1931. Se mai simţise tînără cu numai cîteva luni în urmă, în iunie, cînd fusese invitată şi ea la petrecerea de la *New Florence Hotel*, dar de atunci, şi poate nu fără o legătură cu acea petrecere, totul mersese foarte prost, iar dezastrul se afla acum în faţa ochilor ei.

În seara aceea se îmbrăcase în rochia ei cea mai la modă, după ce petrecuse aproape toată ziua la salonul de cosmetică şi coafură al unei foste angajate de la *Old Siolak-Board*, şi era emoţionată cum nu fusese nici la cele două măritişuri, şi nici la *party*-ul pe care-l organizase cînd grăsanul ei de Steve împlinise douăzeci de ani. La *New Florence Hotel* fusese invitată de către marele *boss* al Cichago-ului şi al întregii Americi, „regele” Al Capone. Gangsterul cel mai temut de după război se hotărîse să închidă gurile flămînde ale poliţiştilor şi politicienilor, făcuse un tîrg cu autorităţile federale şi urma sa fie condamnat la doi ani şi jumătate de închisoare pentru evaziune fiscală. În felul acesta, toate crimele lui ar fi fost ispăşite, şi el ar fi putut să trăiască liniştit mai departe. În cinstea acestei temporare plecări,

negociate confidenţial cu oameni ai legii din cele mai înalte fotolii, dădea atunci Capone banchetul de la *New Florence Hotel*. Ana se emoţionase încă de cînd venise s-o anunţe unul dintre distribuitorii clandestini de whisky, ştia, desigur, că Tony Grecul, fusese un bun prieten al lui Capone, dar nu-şi închipuia că localurile ei sînt şi acum, după şapte ani de la moartea grecului, sub protecţia aceluiaşi vechi amic. Italianul care venea săptămînal să încaseze taxa pentru protecţie şi care-i dirija spre ea pe furnizorii de băuturi era un modest patron de florărie din East Chicago, aşa încît nu şi-ar fi închipuit niciodată că între acela şi marele Al poate fi vreo legătură. Cînd ajunsese la *New Florence Hotel*, se convinsese că totul era posibil. La mesele acelui banchet se aflau oameni pe care îi văzuse pe hipodrom şi la ringurile de box, cînd mersese acolo cu Martin, se aflau politicieni şi poliţişti în civil, alţi patroni de case şi hoteluri ca ale ei, pistolari vestiţi ca Mike Kelly şi Paul Ricca, zis Chelnerul, şi însuşi bătrînul Torrio, care se pare că venise din Italia cu acel prilej special. Se băuse şampanie adevărată, franţuzească, whisky veritabil, adus din Scoţia şi numeroase alte băuturi netratate chimic, cum erau cele servite clienţilor obişnuiţi. Lumea era veselă, frumos îmbrăcată, toţi se învîrteau pe lîngă Capone ca să-i prezinte condoleanţe şi urări călduroase. Emoţia Anei fusese însă atît de puternică, încît nu reuşise, toată noaptea, să-şi dea seama unde şi cînd mai văzuse pe obrazul cuiva o cicatrice asemănătoare cu cea pe care o avea marele *boss*. Simţea că privise cîndva de foarte aproape acea brazdă de carne – care justifica numele de Scarface ce i se dădea lui Al pe ascuns –, dar nu reuşea să-şi aducă aminte cu ce ocazie. Al era îmbrăcat într-un costum verde închis şi purta pantofi în două culori, maron şi alb, cu talonete şi vîrf ascuţit, iar Ana tremurase toată noaptea la gîndul că el se va gîndi poate s-o invite la dans. Încă se mai credea tînără atunci şi puternică şi fără griji, mai ales că îi devenise clar că se bucura de protecţia acelui înalt personaj. Pînă la urmă, nu se dansase deloc la acea petrecere şi tot ce a urmat poate fi asemănat cu un coşmar.

Pe măsură ce Ana descoperea zilnic cîte un nou semn al bătrîneţii, pe măsură ce spaima că va fi şi ea obligată să ajungă în faţa unui tribunal sporea – dacă un personaj ca Al fusese nevoit s-o facă, ea de ce ar fi scăpat? –, ştirile proaste se acumulau şi o înspăimîntau şi mai tare. La o primă înfăţişare în procesul lui Capone, judecătorul declarase că „pîrîtul trebuie să înţeleagă că nu poate să cadă la învoială cu această curte”, iar avocaţii se grăbiseră să retragă declaraţia de culpabilitate a lui Capone. Dar era prea

tîrziu. Cu toată generozitatea de care dăduse dovadă Al cînd îl răscumpărase pe milionarul John Lynch cu 250 000 de dolari, de la răpitorii lui necunoscuţi, porcii de judecători au continuat să acţioneze împotriva lui şi, la procesul din octombrie, îi dăduseră 11 ani închisoare. Ceva ca un cuţit rece se strecurase atunci spre inima Anei. Citise sentinţa în ziar, stînd ca şi acum, goală în faţa oglinzii, şi se gîndise cu seriozitate la o întoarcere acasă. Era a doua oară cînd în mintea ei încolţea acest gînd. Prima dată i se întîmplase la Indiana Harbor, cu ani în urmă, cînd se dusese la o întîlnire a românilor emigranţi cu un bărbos de la Universitatea din Bucureşti. Ea era în căutare de fete frumoase cărora să le propună o muncă uşoară şi bine plătită la hotelul *Kostur*. (O găsise pe Gini, un exemplar superb, născută la Timişoara şi mai tînără decît Ana cu vreo 8-9 ani, dar aceasta era măritată cu un director de la abatoarele din Chicago, avea destui bani şi n-o interesa deloc o eventuală rotunjire a venitului personal printr-o colaborare la *Kostur*.) Cînd bărbosul le strigase de la tribună „de ce nu vă întoarceţi acasă, copii, că ţara are nevoie de voi şi nici voi n-aţi mai fi înstrăinaţi cum sînteţi aici”, Gini începuse să plîngă. Se pare că lăsase acasă o fetiţă din prima căsătorie şi i se făcuse aşa de dor de ea, încît zicea că-l va toca la cap pe Rudi al ei pînă va accepta să preia direcţia micuţului abator din Timişoara care aparţinea tot trustului din Chicago. Scena de atunci o pusese pe gînduri pe Ana, dar ea trecuse repede peste acele neajunsuri, gîndindu-se că, totuşi, copilul ei se afla aici, în Chicago, şi că ea era obligată mai întîi să-i facă un rost.

Acum stătea prostită în faţa oglinzii şi vedea că nici măcar cu o întoarcere acasă nu mai pot fi înlăturate toate aceste ravagii făcute de cuvîntul prohibiţie asupra ei. Era miezul nopţii, dacă nu mai tîrziu, cînd în uşa camerei cineva bătu cu putere. Acele bătăi în uşă răsunară sinistru. Parcă însuşi cuvîntul prohibiţie, deghizat pentru cine ştie ce carnaval cu coasă şi pelerină neagră, s-ar fi rătăcit pe culoarele hotelului *Kostur* ca să bată în uşa Anei. Fu atît de zăpăcită încît deschise uşa fără să mai pună nimic pe ea.

Erau doi poliţişti, un negru şi un alb, iar negrul de parcă i-ar fi ştiut amărăciunea şi ar fi vrut s-o consoleze, scoase un fluierat de admiraţie cînd o văzu goală în uşă. Apoi albul, care avea grad de sergent, îşi luă o poză marţială şi o întrebă:

— Sînteţi cetăţeana Anne Sage, proprietara acestui local?

— Da, spuse ea cu gura uscată şi vocea pierită de frică.

Dar nu era frica de poliţie, pe aceasta şi-o învinsese de mult, era spaima aceea a ei şi numai a ei pe care nu putuse s-o înlăture în nici un fel de acolo, în faţa oglinzii, şi n-o mai putea înlătura nici în faţa celor doi. Negrul continua s-o examineze atent, fără nici o jenă, din cap pînă în picioare şi părînd totuşi să nu observe numeroasele semne ale cuvîntului prohibiţie pe trupul ei devastat.

— Aţi încălcat legile federale cu privire la prohibiţia băuturilor alcoolice şi la practicarea prostituţiei.

Nu avu puterea să protesteze. Încă înainte de a auzi cuvintele „sînteţi arestată” se duse agale spre fotoliul pe care-şi lăsase hainele şi începuse să se îmbrace. Uşa rămăsese deschisă şi poliţistul negru tot se mai holba la ea prin locul rămas liber între canat şi uşă. În faţa dulapului ezită între a-şi pune un palton modest sau o blană somptuoasă. Alese blana, pentru că îşi închipuia că asta îi va da curaj.

A doua zi de dimineaţă, după o procedură de urgenţă, ieşea din comisariatul de poliţie purtînd în geantă copia mandatului de expulzare emis de procuror împotriva ei.

Cuprinsă brusc de o frenezie a disperării, alergă mai întîi la restaurantul Wilson ca s-o caute pe Polly. Aceasta abia sosise la serviciu, era foarte obosită după o noapte veselă şi avu nevoie de mai bine de un sfert de oră pentru a înţelege ce nenorocire s-a întîmplat. Apoi se dezmeticise şi, fiindcă era o adevărată prietenă, se învoi de la şeful de sală şi plecă împreună cu Ana în căutarea celor cîţiva poliţişti pe care îi cunoşteau. Trecură mai întîi pe la *Kostur* să ia nişte bani, dar uşile localului erau sigilate. De acolo merseră la *Old Siolak-Board*, unde Ana avea un carnet de cecuri şi, spre seară, după ce bătuseră tot oraşul Gary şi o parte din East Chicago, reuşiră să-l întîlnească pe Martin Zarcovitch.

Acesta avea acum grad de sergent şi fusese cooptat între agenţii F.B.I., nu mai era un simplu sectorist în oraşul Chicago. Se bucură cînd le văzu pe fete. Povesti cu mult haz cum o punea pe Polly să facă dragoste cu Steve cînd fusese Anne plecată în Europa. Polly roşi, dar Anne nu găsi că e momentul să se supere. Copoiul acceptă deci invitaţia fetelor la un bar unde se cînta jazz de cea mai bună calitate: *New Orleans Rhythm King*.

Abia după miezul nopţii, după ce mustăciosul se pilise bine, Anne începu să-i povestească despre necazurile ei. Poliţistul o făcu la început pe Eliot Ness, spunînd că nu mai merge ca înainte, că Chicago nu-l mai are de primar pe Big Bill Constructorul şi că în locul lui a venit marele Cermak,

cel care vrea să facă din Chi. un oraş curat în cinstea centenarului şi a Expoziţiei Universale, care se va deschide peste doi ani, că, în fine, nici măcar el, Martin, nu prea e de acord cu unele lucruri care se întîmplă în hoteluri precum *Kostur* şi aşa mai departe. Mai către dimineaţă însă, abia ţinîndu-se pe picioare, acceptase să meargă să doarmă la *Sweet Growl*.

Acolo îl trezise pe Steve, rugîndu-l frumos să-i mai dea împreună cu Polly unul dintre acele „spectacole delicioase”, ştii tu, bătrîne, ca pe vremuri! Steve nu s-ar fi dat înapoi, dar nici nu primi destule încurajări. Martin adormise curînd în fotoliu, iar Little Birdy, adică Polly, cînd auzise sforăiturile lui, se răţoise la Steve:

— Ia ridică-te, mă, şi cară-te de aici! Ce, nu ţi-e ruşine?

În dimineaţa următoare, după ce se drese cu un whisky veritabil, păstrat de Anne pentru ocazii, Martin Zarcovitch luă cu el copia mandatului de expulzare şi cîteva cecuri semnate în alb de Mrs. Sage, în valoare de vreo două mii de dolari. Seara, hotelul *Kostur* se redeschidea ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, iar după miezul nopţii uşile lui se închiseră şi toţi cei care se aflau înăuntru primiră băutură pe gratis pînă la ziuă. Aşa se întîmpla, în vremurile bune, în localurile lui Capone cînd şeful trecea întîmplător prin vreunul din ele şi voia să se arate generos. Ana se gîndise să-i aducă modestul ei omagiu celui care pleca pentru 11 ani la *jail*-ul din Atlanta sau făcuse asta doar pentru a lupta împotriva propriilor spaime?

Cuvîntul prohibiţie şi legea Volstead continuau să bîntuie prin America, spre disperarea Annei Sage.

* * *

CONFLICT DE COMPETENŢĂ: Campanie antialcoholică în Banat

Reporter de Vest: „OMUL BEŢIV SĂ NU POATĂ CUGETA! TÎNĂRUL CUGETĂTOR SĂ NU BEA”. Aceste rînduri puteau fi citite în ultima zi a lunii ianuarie 1930 pe frontispiciul celei mai proaspete reviste timişorene. ABSTINENŢA. Organ pentru combaterea alcoholizmului şi a stupefiantelor, lunar.

Numai un neştiutor în ale luptei bănăţene pe tărîm anti-alcoholic îşi poate închipui vreodată că toate drumurile spre temperanţă şi finalmente abstinenţă au fost inaugurate acum, în acest tîrziu 1930. Drumul începe pieptiş la 1754. Un an după cererea (în scris) pe care o face Administraţia

Camerei Imperiale cu adresă exactă: producătorii autorizaţi de bere din Timişoara. De ce e proastă berea locală? De ce o poşircă, tot alkoholul *scos la vînzare? De ce toate mergeau bine, adică tare, concentrat ca un tir de artilerie,* ganz konzentrierte alkoholisches Getrank*, pe vremea cînd – oh,* du libăr Augustinaugustinaugustin *! – soldaţii din Palanca Nouă aveau misiunea să fabrice bere şi spirtoase, bune de vînzare în cîrciumile lor (*spezial*), cu o singură constrîngere (prin* Petiţie camerală*); să-şi atîrne deasupra uşii de la intrarea în cort, cazarmă, bastion, un snop de paie (grîu, orz, ovăz, secară) în semn de recunoaştere: BIRT. Cînd din cetate pleacă ultimul regiment de artilerie, oraşul rămîne fără bere, vinuri şi spirtoase. Răsar în schimb, peste noapte, zeci de producători. O dată cu ei ţîşneşte şi nesecata sete a sutelor de bărbaţi, aruncaţi cu voie, fără de voie, tocmai aici, la mama dracului, la capătul imperiului, printre mlaştini, ţînţari, malarie, neveste afurisite, cicălitoare şi reci, mai reci chiar decît marmora primelor cavouri care încep să se înalţe în cimitire. Spre a se mai încălzi puţin aerul, se încintă un beţivărai fără precedent în trecutul istoric al cetăţii. Petiţii după petiţii, scumpiri după scumpiri (impuse de Curte), amenzi, mici pedepse corecţionale nu izbutesc să potolească însetatele făpturi. Îi lasă fără grai însă, amuţiţi de oroare şi jale (pe cîţiva, direct împricinaţi) hotărîrea unui grup de consoarte. Ele-şi reunesc ura împotriva soţilor, a „alcoholului şi a oricărui fel de viciu”, într-o societate mică, dar plină de îndîrjire, „Societatea femeilor cu bărbaţi beţivi” (Temeswar, 1754). Ursula S., Aloisia G., Therese W., Grazia U. (şi altele, nu multe) pun creiţar lîngă creiţar, vînd tot ce au primit zestre, bijuterii, pămînturi la ţară şi cumpără un plaţ chiar în inima cetăţii. Un antreprenor răspunde zelului lor şi le ridică, în doar cîteva luni, o casă cu două caturi, nu prea arătoasă, dar bine chibzuită. Cameră lîngă cameră, o mică bucătărie şi o toaletă pentru fiecare chiriaş. „O casă de randevuuri!”, se înfiorează la început cetăţenii. Apoi se liniştesc cu mîhnire. O simplă casă de închiriat camere cu bani bunişori. Într-un an, femeile cu bărbaţi beţivi îşi scot pîrleala, recîştigă tot ce-au investit. Cu ce vor cîştiga de acum încolo, poate începe marea bătălie a propagandei „anti-alcoholice” la Timişoara! Nici o istorie a oraşului nu consemnează însă vreun rînd despre acţiunile societăţii. A rămas pînă în ziua de azi doar casa (în Piaţa Doiceşti) şi numele (pe care nu-l ştiu toţi locatarii). „Casa femeilor cu bărbaţi beţivi.”*

E drept, circulă un zvon că în 1883 (cînd, la mai bine de 100 de ani, după înfiinţarea fabricii de bere, „Deutsch şi fiul” pun mîna pe putere,

aduc ultimele cuceriri ale tehnicii şi înalţă fabrica pe piscurile perfecţiunii, încît berea de Timişoara începe să semene tot mai mult cu cea de la München şi Pilsen, cînd şi spirtoasele iau acelaşi avînt european), în „Casa femeilor cu bărbaţi beţivi" un grup misterios închiriază una dintre camere şi o declară la primărie sediu al Clubului Temperanţei. *Urme foarte slabe dăinuie sub colbul paginilor. Şi totuşi…*

În Posnaşul *(„Călindar dă vreme lungă ce urîtu îl alungă, pe anul visect 1896") apar anunţuri ciudate, „Am nimerit! Ziseră mulţi morboşi cari contra morbului au folosit fără rezultat diferite leacuri şi în fine, cu unul dintre ele, probat în decurs de ani, şi-au recîştigat sănătatea. Alături de sucul din erburi banatice, ce vindecă influenţa, apoplesia şi viţiul antialcoholic, alături de pravul întăritor Doktor Hill în contra infertilităţei, slăbiciunei puterii mădularului şi în genere contra orişice spezie de slăbiciuni, străluceşte precum soarele pe cer la amiază, minunea minunilor –* ANTIBETIN *! Vindecă beţia cu cel mai garantat succes! Dosă dublă la patimă cerbicoasă!". Pe adresa* Posnaşului *care a făcut bine reclamă sosesc grabnic scrisori de mulţumire. „Cele trei dose de* Antibetin *tremise au avut efect admirabil la persoanele respective şi chiar la mine, pe care a curat radicalmente de beţie. Primeşte, te rog, mulţămită mare" (Ştefan Molnar şi soţia din Izvin).*

„Ti mulţumesc pentru Antibetin*, ce a avut efect minunat; eu nicicînd nu mai cercetez cîrciuma pentru a lua beuturi spirtoase la mine, chiar cînd stau toată ziua acolo" (Gh. Bortoş, cîrciumar, Lovrin).*

„Cum am întrebuinţat Antibetinul *D-tale, am observat un efect minunat şi îţi esprim pentru aceasta mulţămirea mea" (I. Pretorian, preot, Timişoara).*

Seria scrisorilor publicate de Călindar *(şi înmînate apotekarului Albert W.) poate fi continuată, dar ne înfrînăm aici, căci prea sînt multe* chilipirurile *pe care le putea dobîndi orice timişorean morbos cu patimă cerbicoasă de alcohol, tocmai ca să se scape de ea. „Cu numa UN florin, orişice cetăţean poate a-şi cumpăra 13 requisite de scris, în loc de Un liter cognac francez. Anume: 50 coli hîrtie pentru epistole, 35 cuverte corespunzătoare, 3 condee, 3 ceruze, 24 pene în cutie, 2 foi hîrtie sugătoare, 1 transparent, 1 Notiţ. Cu DOI florini, în loc să beaie 2 literi cognac curat frances, cetăţenii pot a-şi cumpăra 1 armoniu escellent de concert cu căpăcele, tremulo şi bas accompagnare, limpid melodic şi pompos equipat, ce poate essecuta orice piesă musicală. Iar cu numa 50*

creiţăraşi – o dosă de Antibetin *în glăjuţă sau, după puterea înfrînării; 1 ocarină italiană de concert foarte melodios, sau 1 capcană de şoareci angles (prinde 20 odată!) sau 3 obiecte de jux, glumetice şi de rîs. Cine nu se scumpeşte şi dă 3 coroane, poate scăpa de patimă prin cumpărătură de: 1 chil pene de pat din Boemia, albe ca zăpada, moale ca puful. Ori: 1 sticlă mare de apă de păr din Wien, «Vellin» pentru ţinut forma la bucle domni şi doamne. Chiar şi cînd timpul se umezeşte, părul îşi ţine forma lui buclată şi la domni, şi la doamne. Ori: 1 coasă patentată din oţel de argint cu aparat de înţepenire. Favorisare! Cine comandă 50 coase, capătă 20, rabat, transport francat, o cute extrafină, un ciocan şi o nicovală şi un pachet de prav banatic cu* Antibetin*.”*

Articolul-program prin care se inaugurează, în *Abstinenţa*, lupta anti-etilică la Timişoara subliniază, întîi de toate, drumul spre progresul general al tuturor naţiunilor. Străvechea maximă latină „MENS SANA IN CORPORE SANO” e cu grăbire ilustrată de un pamflet vestejitor al viciului beţiei în Timiş-Torontal, intitulat „Ca la noi, la nimenea”. Punct înscris la loc de cinste în însuşi programul Ligei Naţiunilor, „anti-alcoholismul” american se bucură de toată stima abstinenţilor bănăţeni, care-i închină preşedintelui Hoover un imn de slavă (ca, de altfel, şi bine chibzuitului popor american ce l-a ales în contra-candidatului său, Smith).

Explicaţia e limpede ca apa de izvor: „Acel Hoover a făgăduit înăsprirea prohibiţiei, faţă de contrarul său candidat, reprezentant doar al temperaţiei”.

Prima acţiune concretă a solilor nobilei, dar grelei misiuni de împingere pe calea progresului e impozanta adunare de propagandă din Sînnicolaul Mare. Acolo, în faţa micei, dar îndîrjitei asistenţe, Întîiul Sol trage inaugural un paralelism între o economie naţională bazată pe prohibiţie şi situaţia din acele vremi. Explică temeinic în ce mod economia Timiş-Torontalului îşi poate valoriza via şi fructele, fără să producă „alcohol”, dobîndind totuşi un cîştig accelerat. Indică uscarea neabătută a prunelor sau transformarea acestora în marmeladă, precum şi intensificarea acţiunii de popularizare a mustului sterilizat, dulce şi hrănitor. Nu omite să mai descrie o dată ravagiile „alcoholizmului”. Un tînăr anti-alcoholic local recită cu aplicaţie primele două strofe din *Duşmanul Alcohol!*:

Ah, tu dulce Românie,
Pînă cînd ai să mai dai

Băutură otrăvitoare
Ce-ţi răpeşte fii tăi.

Azi întreg poporul nostru
A'nbrăcat un trist vestmînt,
Un vestmînt aşa sinistru
Ce-l va duce la mormînt.

Distinsa doamnă Laurenţia Bacalbaşa, conferenţiar, îi salută pe cei veniţi dezinteresat pentru a propaga o idee atît de nobilă, care este baza „întăririi şi reînnoirei poporului român", arătînd că „alcoholizmul" a ajuns cel mai mare viciu al omenirii şi duşman al ei. Este convinsă că „toate relele îşi au obîrşia în alcohol şi că această otravă nu poate fi străină de desfiinţarea natalităţii şi de înfiinţarea mai vîrtoasă a concubinajului în scumpul nostru Banat. Faptul incumbă o mare sarcină femeii bănăţene".

Apoi, o tînără anti-alcoholică locală recită cu simţire ultimele două strofe din *Duşmanul Alcohol!*:

Alcoholul e duşmanul
Contra căruia luptăm,
Iar ţăranul nost, plugarul,
Ne ajută să-l înfruntăm.

Căci poporul ţării noastre
Are fii cari orişicînd
Îl va salva din trista soarte
Depunînd tristul vestmînt!

Iar poporul, masa anonimă, nu învaţă decît în două feluri: prin imitaţie şi prin constrîngere. Cum pe tărîmul combaterii „alcoholismului", ţăranul român nu prea avea pe cine „să imiteze" (căci exemplele pe care le vedea erau mai degrabă o propagandă pentru alcool, iar nu contra lui), constrîngerea prin propagandă rămînea unicul drum.

Primele roade ale acestei cugetări înţelepte se văd în curînd. Două mari adunări poporale anti-alcoholice, una la Pecica, alta la Comloş, fac ravagii în conştiinţele participanţilor. Un răspuns prompt îl dau comloşenii neparticipanţi la reuniune, care, ca şi în alţi ani, aranjează şi de această dată,

în paralel, o frumoasă expoziţie de vinuri, încopciată cu joc. „O minunată expunere de beuturi la Comloşul Mare”, vor scrie a doua zi toate foile cotidiene ale Banatului la rubrica „din viaţa satelor noastre”. Relatări ample ale reprezentanţilor presei chemaţi la faţa locului în mare grabă descriu cum la expoziţie participă nu mai puţin de o sută de persoane producătoare de vin. Într-o atmosferă plină de voioşie sînt selectate vinurile cele mai „prima”. Demne de lauri au fost socotite productele lui Romulus S. (întîiul premiu); Vichentă R. (al doilea) şi Badea lui Ciolac (al treilea). Toţi participanţii, juriul, trimişii speciali ai presei din Banat vizitează apoi pe premiaţi acasă la aceştia, unde servesc din vinul cîştigător. Apoi se reîntorc în sala de expoziţie, cînd, în cîntec de fanfară, s-a petrecut la un pahar de vin pînă în noapte. Au domnit frăţietatea şi concordia, dovadă grăitoare că solidaritatea umană stă deasupra intrigilor, atunci cînd este în joc ceva nobil şi util.

De aceeaşi părere, dar din sens contrar, par să fie şi nobilii străjeri ai templului abţinerii de la rele. Nu părăsesc sala de expuneri, fără să anunţe onorata asistenţă că în chiar această înălţătoare clipă se deschide un mare

CONCURS LITERAR

avînd ca temă:

1. Ravagiile alcoholizmului la noi în ţară
2. Influenţa destructivă a alcoholizmului la diferite popoare.

Vor putea lua parte toţi elevii şcoalelor medii din Regiunea şcolară a Timişoarei, precum şi cei din judeţele Dolj şi Hunedoara, începînd din clasa a treia. Lucrările vor avea minimum patru pagini scrise. Terminul concursului este peste două luni. Compoziţiile vor fi trimise pe adresa Uzinei de gaz din Timişoara, în limba română. Premiul I va fi de 1 500 lei. Al doilea – 500. Cei încununaţi de laurii triumfului literar vor citi cele scrise în cadrul unei adunări publice de popularizare antialcoholică. Se mai precizează că orişicare participant poate ataca tema atît din punct de vedere individual, cît şi din punct de vedere social, dar să nu scape din ochi că amîndouă direcţiile au un unic start şi ţel: abstinenţa.

Concursul se desfăşoară. Putem afla că au participat zece tineri antialcoholici: şase din Timişoara, unul din Brad, încă unul din Pecica, încă unul din Sîntana şi ultimul din Miniş. Nu este deloc exclus ca acest din urmă demn reprezentant al mănoaselor podgorii să fi dobîndit una mie cinci

sute de lei la concursul literar, veştejind cu amăreală în gînd şi dulceaţă în stil toţi butucii de vie, de la rădăcină la cîrcel, bob cu bob. Dar cine mai poate şti asemenea lucruri în ziua de azi?

În schimb, se poate afla cu maximum de precizie că neosteniţii soli ai sănătăţii şi însănătoşirii naţionale nu îşi pun năframa albă-n vîrf de băţ. Nu le trece prin cap nici cea mai mică idee a capitulării. Îşi strîng rîndurile, unindu-se într-un adevărat front de descurajare a „alcoholizmului" şi infamilor săi practicanţi. Cu forţa exemplului personal şi puterea persuadării prin constrîngere, ei străpung chiar zidurile cîtorva penitenciare din Timiş-Torontal şi Arad. O mare serbare antialcoholică poate fi urmărită în sala de mese a închisorii din Timişoara. În scunda şi mohorîta încăpere, sînt adunaţi şi puşi să stea pe nenumăratele bănci 375 de puşcăriaşi (dintr-un total de 391, zece în stare de internare la infirmerie, doi descoperiţi lipsă la apel şi daţi dispăruţi, iar restul, pînă la completarea efectivului, cu diferite misiuni în incintă sau în oraş). Cele 375 de suflete încearcă să asculte, cu supunere, vorbele pline de dulceaţă ale surorii Benedicta. O femeie slabă, cu nas ascuţit şi buze subţiri, dintre care se desprind ca picăturile de ambrozie vorbe dezmierdătoare, dar şi de îmbărbătare îmbinată cu mustrare blîndă. „Alcoholul" e vina principală a faptelor care duc – nu numai în general, ci mai ales în particular – pe acest jalnic drum şi spre tristul lăcaş în care tocmai le cuvîntă. Fineţea sufletului său e simţită şi resimţită pînă la ameţire de toţi cei încă treji. Sora Benedicta, cu vocea ei de mierlă neostenită, le deschide uşa viitorului, arătînd ce trebuie ei să facă pentru societate. Puşcăriaşii cu pedepse uşoare, pînă la cinci ani, ascultă destinşi. Cei de la cinci la zece aruncă priviri încărcate de ură spre duşumele. Singurul vieţaş a adormit. Gardienii păzesc reuniunea cu vădită lehamite. Urmează încă două cuvîntări. Cel mai simţitor vorbeşte fratele Melchior, care compune pe loc şi redă instantaneu compoziţia (cu patimă în glas, în priviri, în mîini).

Testamentul unui beţiv pocăit către fiul său

— De vrei să-ţi fie totdeauna sete, fii beţiv!

— De vrei să ajungi sărac, fii beţiv şi curînd vei ajunge la sapă de lemn!

— De vrei să te prosteşti, fii beţiv!

— De vrei să te asemeni cu porcul, fii beţiv şi curînd vei scurma în gunoaie!

— De vrei să zaci după gratii, fii beţiv şi aici vei rămîne de-a pururi!

Nimeni n-are cum da ascultare retoricelor îndemnuri, meşteşugit compuse de fratele Melchior. În încheiere, surorile împart între condamnaţi felii de cozonac cu stafide şi rahat, precum şi pahare de sirop, lăsîndu-i împăciuiţi cu ei înşişi. Feţele lor arată din nou supunere şi blîndeţe.

Animus jocandi

Biograf:

„America n-a fost niciodată atît de aproape de prăpastie. Gustul prăbuşirii nu-i ademenise pe americani nicicînd cu atîta vicioasă voluptate. Se zvoneau tot felul de grozăvenii, între care cea mai gogonată era candidatura liderului comunist, William Z. Foster, la preşedinţia Statelor Unite.

Prăbuşirea întreprinderilor, a organizaţiilor de tot felul a deschis gustul pentru un alt fel de aventură: aventura pe cont propriu. Vremea vastelor organizaţii, tip Al Capone, trecuse. Exemplul recent al răpirii copilului lui Lindbergh deschisese o pîrtie încă insuficient exploatată pînă atunci. Poliţiile locale se găseau legate de mîini şi de picioare în faţa acestor atacuri neîncetate. Armele erau insuficiente, iar maşinile îi lăsau baltă în mijlocul celor mai palpitante urmăriri. Ca şi cum asta n-ar fi fost destul, schimbările politice îi lăsau şi ele pe bieţii poliţişti, de multe ori, pe drumuri. F.B.I.-ul, în al cărui certificat de naştere figurau numele a trei naşi iluştri, Scotland Yard-ul londonez, the Royal Canadian Mounted Police şi la Préfecture de Paris, instituţii din care J. Edgar Hoover se inspirase cînd i se ordonase înfiinţarea acestui organism suprastatal, număra, în 1933, 226 de agenţi speciali. Mai mult, activitatea lor era torpilată de interdicţii absurde: nu aveau voie să poarte arme decît în cazuri extraordinare şi nu li se îngăduia să efectueze arestări. Pentru acest din urmă caz, trebuia chemată poliţia locală.

Centrul crimei se afla, în primăvara lui 1933, într-un triunghi a cărui bază o formau oraşele St. Louis şi Kansas City, iar vîrful se precipita spre lacul Michigan, rotindu-se violent în jurul oraşului Chicago. Magazine care vindeau lucruri furate, indivizi care preluau banii furaţi din bănci, doctori care uitau să declare că trataseră indivizi cu răni suspecte, avocaţi care ştiau pe de rost legile doar cu unicul scop de a se feri de ele, croitori care uitaseră să facă altfel de haine decît cu ascunzătoare pentru pistoale, vînzători de maşini a căror viteză se socotea prin comparaţie cu viteza glonţului şi al căror preţ creştea în directă proporţie cu puterea de rezistenţă la gloanţele de calibru mare, toate acestea făcuseră din Midwest un soi de cuib de

viespi. Dacă mai puneai la socoteală şi noul tip feminin, adică femeia amantă şi pistolar, acest tablou se întregea cu un aer de sordidă gingăşie.

În paralel, apăruseră şi un număr de oraşe mici care, în această harababură a violenţei, aveau un rol bine stabilit: acela de adăposturi. Ele erau astfel diseminate încît să fie accesibile după loviturile scurte şi îndrăzneţe ale bandelor. Trei oraşe îşi disputau onoarea de locuri «oficiale» pentru clipele de răgaz ale bandiţilor: oraşul Joplin, în Missouri, St. Paul în Minnesota şi Hot Springs în Arkansas.

Prima lovitură a lui Dillinger, după eliberare, are drept fundal oraşul Indianapolis".

Proiecţionist:

„Era o căldură a dracu, da lor nu le păsa. Iei trebuia să atace o bancă, să facă rost dă bani ca să-i scape pă pretini. Filmu povesteşte cum să vede cu pretinii lu Pierpont şî cum ia iei o maşină cu un şofer, bandit şî iel, care-i aşteaptă în faţa uşii. Dilingher avea pă cap o şapcă albă. Nici nu-l cunoşteai că era iel. Atunci îi arată cum intră şî cum o caseriţă rîde dă iei şî zîce: «Ia uite, banda lu Şapcă Albă», da Dilingher îi mai iute nu numai dă picior, da şî dă limbă: «Bancuri proaste putem face şi noi. Aşa că ia scuipă încoace bancnota aia dă o sută. Asta în loc dă amendă. Şi voi, ăştialalţi, luaţi-o frumuşel spre perete şi nu cumva să vă împiedicaţi în mucii vecinului că o să vi-i şterg într-o clipită, fără să-mi scot din buzunar batista». Atunci toţi fuge la perete. Un pretin a lu Dilingher pune într-un săculeţ tot ce găseşte.

Ei, da cînd ajunge iel acasă, noaptea, tată-su îi spune că l-a căutat un poliţist. Iel ridică dîn umeri şî zîce că nu-i pasă, că poliţiştii are treburile lor şî civilii pă ale lor, că aşa îi dă cînd lumea. A doua zi atacă o moară, după aia iar o bancă şî toate iese la fix".

Traductor:

„Am aflat tîrziu de tot, prea tîrziu, că vor să scrie o carte. Au venit la mine cînd intraseră în criză de timp. Îi trimisese nebunul din Comloş. Uitasem complet de el şi de fixaţia lui cu Dillinger. S-a ţinut de mine scai, pînă nu i-am tradus întreaga arhivă de tăieturi din ziare, de broşuri, de cărţi obscure, fără coperţi, n-am avut pace. Bine că nu ştia de scenariul filmului. I-ar fi fost, de fapt, inutil. Nu mi-a venit să cred, dar ştia pe de rost absolut

toate replicile filmului. Se mai încurca, dar se încurca într-un mod bizar: confunda, pur şi simplu, filmele. Reproducea, cu aceeaşi precizie, secvenţe întregi din filme cu Gary Cooper şi Douglas Fairbanks, şi cînd le descria pe Mary Pickford sau Greta Garbo cădea în extaz. Intra în rezonanţă cu lumea aceasta de celuloid, care, am înţeles, era propria lui lume. Uşor de explicat: ultimii patruzeci de ani şi i-a petrecut în semiîntunericul sălii de proiecţie, în zgomotul monoton al aparatului cinematografic.

Mai întîi am avut impresia că sînt nişte naivi în căutare de subiecte distractive. Apoi mi-am adus aminte că văzusem numele unuia dintre ei, căruia îi ziceau *şefu*, chiar cu cîteva zile înainte, într-o revistă pentru elevi, unde dădea un interviu. Revista mi-a arătat-o un nepot, care tocmai se întorsese dintr-o tabără. N-am făcut imediat legătura, dar după aceea, cînd a început să vorbească, mi-am dat seama că mă înşelasem în privinţa lor.

Îmi cereau toate informaţiile pe care le deţineam în legătură cu Dillinger. Le-am arătat copiile după traduceri, însă n-au fost prea entuziasmaţi. Spuneau că le cunosc. Veniseră cu speranţa că mai exista ceva ce nu ştia nici proiecţionistul, pe care am înţeles că l-au tras de limbă foarte abil. Dar am mai înţeles că sperau să mă fi contaminat şi eu de această penibilă dillingeromanie şi că voiau să mă transforme într-un personaj al cărţii lor. Sper că n-au reuşit. Am fost cît se poate de rezervat. Ca să fiu sincer, nu-mi prea plăceau. Nici *şefu* ăla al lor, nici celălalt, care n-a zis nici trei cuvinte. Şi nici ea, care se agita cu o vădită ostentaţie, din care am dedus că sugerează că e mai importantă, în literatură, decît lasă să se vadă. Au fost, ca să rezum, absolut terni. Întrebări de rutină, cărora le răspundeam în doi peri. Dar nu s-au lăsat. M-au luat «la coarda sensibilă». Unul dintre ei a întrebat-o pe ea dacă ştie cum se spune în franţuzeşte «coardă sensibilă». Ea s-a cam răstit şi i-a răspuns că ăştia, anglofilii, fac întotdeauna pe nebunii. Am crezut mai întîi că se referă la mine, dar apoi am înţeles că, de fapt, continuau o discuţie mai veche. În sfîrşit, plictisit peste măsură – chiar atunci îmi pusesem o casetă cu ultimul film al lui Belmondo, cu o subtitrare în greceşte şi arabă, pe care-mi propusesem să-l urmăresc doar prin citirea traducerii fără să dau drumul sonorului –, am scos scenariul pe care tocmai îl trecusem pe curat. E a şaptea variantă a acestei traduceri, care, cred, este capodopera mea. L-am arătat şi pe acesta lui I.M. şi a fost din nou de acord că am ajuns la o artă a traducerii fără egal între cei din noua generaţie. Mi-a propus să stau, peste vară, la Sibiu, însă nu cred că în următorii doi-trei ani voi reuşi. Am de terminat o versiune completă a poeziilor lui Shakespeare,

un *tout Mallarmé*, o refacere finală a cărţilor de bătrîneţe ale lui Goethe şi versiunea bilingvă, pentru o editură din Macedonia, a scrierilor apocrife ale lui Kavafis. Aşa că vizita lor a fost neaşteptată şi din acest punct de vedere. Am crezut că e în legătură cu traducerea depusă la editura locală. Tentaţia de a nu le arăta scenariul creştea pe măsură ce ei se arătau mai nerăbdători. Îl pusesem pe masă şi stăteam sprijinindu-mă cu cotul de el. Îi priveam în ochi. Bronzaţi şi nu prea. Ea purta ochelari fumurii. Cel căruia îi ziceau *şefu* arbora un zîmbet superior, care se transformă însă, am observat, foarte repede, într-o privire scrutătoare. Nu mi-ar plăcea să-l am duşman. Celălalt luase nişte reviste englezeşti şi le răsfoia. Se vedea cît de colo că n-are habar de limbă: privea numai fotografiile[1]. Dar m-am hotărît foarte repede. Ia să văd ce se întîmplă, totuşi. Le-am înmînat scenariul cu condiţia să mi-l restituie a doua zi. Au promis solemn, mai ales ea, însă nu l-am recuperat decît peste patru luni. Şi atunci numai după îndelungi insistenţe din partea mea. I-am căutat şi la serviciu (am aflat că lucrează la redacţia unei reviste din oraş), însă cred că se ascundeau de mine, pentru că i-am găsit foarte greu. În fine, mi-am recuperat manuscrisul şi mi-am jurat că este ultima oară cînd mă voi arăta amabil cu oricine va încălca teritoriul sacru al muncii mele.

Îmi aduc aminte că m-au întrebat dacă ştiu ceva despre obiceiul lui Dillinger de a sări peste uşile de la ghişeele băncilor, şi cred că acesta a fost elementul psihologic determinant. Ştiam multe lucruri despre acest obicei al banditului, şi am fost surprins că aflaseră şi ei. Aşa că atunci am deschis scenariul la pagina 43 şi am citit: «Zi călduroasă de iulie. Un Chevrolet decapotabil opreşte în faţa băncii. (Gros plan.) Aparatul se mişcă pe faţa celui care coboară din maşină. (Travelling.) Haină cenuşie, pantaloni albi. (Plan american.) Îşi trage pălăria de pai pe ochi. (Prim plan.) Intră în bancă. (Plan de adîncime.) Priveşte înapoi şi ridică degetul gros, încurajator, celor doi tipi rămaşi în maşină. (Detaliu al degetului.)

Casieriţa, Margaret Good, priveşte îndelung în registre. (Prim plan.) Sugestie că l-a simţit intrînd pe noul venit. Flashback cu scurta ei biografie în bancă: două atacuri în cinci ani. Bărbatul se apropie. (Plan semigeneral.) Are nişte mişcări lente. Pare prototipul însuşi al omului de afaceri.

(Plan întreg) – Bună ziua, domnişoară. Aş dori să dau nasu cu preşedintele băncii.

(Plan mediu) – Preşedintele băncii noastre are birourile într-o altă clădire, în partea cealaltă a oraşului. (Plan detaliu, cu buzele ei.) Noi sîntem

aici o sucursală care deserveşte populaţia din împrejurimi.

Falsul om de afaceri aprobă din cap. (Din nou acelaşi plan mediu.) – Mda, mda, s-au molipsit de la ameţiţii din vest. După ce le pui praf de strănutat sub nas, trece o oră pînă să-i auzi strănutînd, atîta s-au întins cu afacerile lor. Da casieru unde-i? Nu cumva a luat-o pe ulei de la ore mici?

(Prim plan cu privirile ei indignate) – Domnul Sandorf îşi ia micul dejun. La ora asta e foarte mare linişte în barul de vizavi.

(Aici se impune un racord de montaj cu imaginea barului de peste drum şi casierul mestecînd liniştit.) Se revine la un plan american: – Aha, ha. Bun, atunci putem vorbi ca între băieţi. Nu te speria, puicuţo, e vorba de un simplu atac al băncii. Cel care o atacă sînt eu.

(Plan general, dinspre intrarea în bancă. Dillinger scoate din buzunar un pistol mare, negru. Imaginea insistă asupra mîinii care ţine pistolul. Ecranul se întunecă apoi, pînă cînd camera îl urmăreşte pe Dillinger care pune piciorul pe una din barele transversale ale grilajului de protecţie şi îşi face vînt peste barele de fier. Înălţimea barelor: trei metri. Grosimea: trei centimetri. Material de bază: metal oţelit. Dispunerea barelor: paralelă.) Transfocare pe mîna lui Dillinger care adună, cu gesturi precise, banii din sertarele ghişeului. La ieşirea în sala mare a băncii se reia aceeaşi imagine. Doar că, de data asta, aparatul de filmat se află ascuns între sacii mari, în care vor fi puşi la păstrare în seifuri banii băncii»”.

Biograf:

„Matt Leach, şeful poliţiei din statul Indiana, află în aceeaşi zi de noua ciudăţenie. Doi complici ai lui Dillinger, care încercaseră să opereze pe cont propriu, sînt prinşi şi fac o descriere a celui pe care-l numesc «Dan disperatul». Matt Leach era supranumit «psihologul» poliţiei din Indiana. Încerca – fără prea mari şanse, ce-i drept – să înnoiască metodele poliţiei, propunînd o altoire a psihanalizei cu extracte din teoriile sociologismului vulgar, ajunse, nu se ştie cum, pînă în America. Guvernatorul McNutt era atît de impresionat de cunoştinţele lui Leach încît nu făcea nici un pas fără să-i ceară părerea. Iar uneori i-o cerea ignorînd că Leach avea un şef, care era directorul Siguranţei Publice. Se zvonea că simpatia cu care era înconjurat se datora şi faptului că, în momentele de mare furie, se bîlbîia îngrozitor. Conştient de acest defect, nu ezita să tragă din el foloase.

Leach hotărî să-l însărcineze pe Frank Hope cu găsirea lui Dillinger. Hope răspundea, din partea poliţiei statului Indiana, de foştii deţinuţi eliberaţi de curînd. Avea atît de mulţi clienţi, încît pe majoritatea nici nu apucase să-i vadă la faţă. Ajunse la ferma din Mooresville singur. În tot ţinutul nu reuşi să găsească un singur poliţist disponibil. De altfel, făcu tot drumul degeaba. Dillinger plecase la Indianapolis. La întoarcere, află de la tatăl său că fusese căutat. Ajunse la concluzia că trebuie să dispară. Dar unde?

Prietenul său de la închisoare, Jim Jenkins, avea o soră. Era subiectul lor preferat de discuţie. Jim o lăuda cum nu-şi lăudase vreodată un frate sora, iar Johnny era un foarte bun ascultător. Cînd i-a arătat fotografia, i-a înţeles exaltarea. Mary era de-o frumuseţe răpitoare. Se numea acum Mary Longnaker şi tocmai se pregătea să se despartă de cel care-i dăduse acest frumos nume.

Mary ţinea o pensiune bunicică în centrul oraşului şi ducea viaţa plină de bucurii mărunte a femeilor în situaţia ei şi la vîrsta ei. Johnny a cucerit-o imediat, mai ales că se dădea drept cel mai bun prieten al fratelui ei. Nu se ştie precis ce s-a întîmplat între ei, dar după o săptămînă Dillinger se oferi să-i achite taxele de divorţ, iar după trei săptămîni porniră împreună cu maşina spre Chicago. Voiau să vadă Tîrgul Mondial. Împreună cu ei se afla şi o prietenă a fetei, Mary Ann Buchholtz.

Ajunseră la Chicago a doua zi devreme. Traseră la hotelul Crillon, unde rămaseră trei zile. Trei zile de vis, împărţite între jocurile cu mingea şi vizitarea Secolului Progresului. Atenţia lui Dillinger fu atrasă de două lucruri: linia de asamblare a lui General Motors şi ultima specialitate franţuzească. *La Colonie Nudiste*. Se distrară pozînd fetele şi exponatele şi tot atunci Dillinger îşi găsi una dintre distracţiile preferate, fotografierea poliţiştilor. Se oprea în faţa lor şi îi ruga să zîmbească. La întoarcere, trecură prin Michigan City. Mary voia să-l vadă pe fratele ei. Dillinger se arătă bucuros şi-şi însoţi bucuria cu un gest pe măsură. Într-una din bananele cumpărate pentru Jim introduse o bancnotă de cincizeci de dolari răsucită. Înainte ca fetele să pătrundă în clădirea închisorii, le rugă să-l sfătuiască pe Jim să împartă banii paznicilor.

A doua zi le aduse pe fete înapoi la Dayton”.

Proiecţionist:

„Aşa, aşa. Asta trebe să fie. Eram sigur că o găsesc. Asta îi scrisoarea care mie-mi place cel mai mult. Am citit-o dă zeci dă ori şî tot nu mă satur citind-o. Parcă o văd pă artistă cum o citeşte şî ia, în faţa unei fereşti. Şî lumina bate pă faţa iei şî ia nu să mai satură citind-o:

> «Scumpo să nu zici căţ scriu prea repede nu ţi-am scris încă dă ieri căci atuncia mîna mi-ar fi fript tocul şi nici un rînd nu aş fi putut să termin înainte ca să ia foc hîrtia asta care va ajunge acolo unde io aş vrea să fiu acu pîrjolit dă ochi tăi mîngîiat dă şănţuleţele amprentelor tale să fiu ascuns în casa ta şi nimeni să nuş dea seama săi pese. Nu m-ai plec în illinois şi nici în Missouri da nici nu rămîn pă loc întro oră o şterg în est şi aş vrea săţi scriu o scrisoare cu ochii pînă să simţ că iei foc şi că nu mai poţ fără mine şi fără mîna mea în careţ jur că no să am tocul şi nimic altceva numai obraji tăi îmbujoraţ la care o să privesc aşa cum ştiu Scumpo că o să te uiţi şi Tu la scrisoarea mea cînd o să vezi că ea vine şi io nu căci dă cînd team văzut am dat dă dracu demi vine săm pun capul la drumu mare şi să fluer din degete, să vină toate otomobilele din indiana să mă facă praf şi apoi să mă ridic la ceruri şi din fluier să se facă vînt care să se domolească deasupra căşii tale unde să cobor prin giamul pă care nul închizi niciodată Scumpo nul închide nici acum că vin şi io doar săţ spun cît sînt de nebun după tine ştiu că nuţ prea pasă dă mine aşa cum cred că aş merita după toate cîte ţiam arătat dă atunci săm spui curat să nu mă perpelesc dejeaba şi să nu dau din mîini să te tot văd căci asta ie mai greu dă îndurat decît iadul pă care lam îndurat Scumpo tu nu şti cei aia şi dacă fratele nenorocit alu imbecilu tău dă bărbat îţi mai dă tîrcoale dăm dă ştire şi no săţ mai dea tîrcoale decît terci săl iei pă făraş şi săl arunci la gunoi Scumpo mă iubeşti şi tu orişicîtuşi dă puţin sau eşti şi tu nebună după mine. Aşa că termin şi cred că dă data asta nul vei uita în vis şi săl strîngi în braţe sub formă dă perină pă al tău care te doreşte ca un cîine turbat Johnny».

— Asta încă nu-i totu. După vreo cîteva zile (să vede cum cade foile dîntr-un calendar dă perete), vine cineva şî-i aduce lui o scrisoare. Să vede treaba că fata nu era aşa dă dornică ca şî iel. Atunci iel iar îi nervos şî iar sparge o bancă şî dup-aia şî mai nervos nu să opreşte dăcît în patu cel mai moale dîn casa dă toleranţă. Aşa era pă atunci obiceiurile. Dacă-ţi venea chefu plăteai la o cassă taxa dă intrare şî îţi alegeai după gust. Lu Dilingher, am băgat dă seamă, îi cam plăcea blondele. Că, ştiţi, artistu care îl juca era cam ca pămîntu. Şî ştiţi cum să zîce: extremele să atinge. Da imediat după aia iar îl arată cum scrie o scrisoare, şî iar o trimite lu Meri:

> «Zău Scumpo o să luăm şi copi cu noi scumpi de ei. Numa săl scoatem Scumpo cumva pă jimmy dă la pîrnaiele alea înpuţite săi ducem şi pă copi să cunoască şi iei lumea să vadă ce ie aia o lume adevărată şi nu numai ce le spune nenorocitu dă bărbatutu căi bine io zic să ne grăbim sigur că nu mă gîndeam că o să plec singur cu tine în america dă Sud da dă unde să fi ştiut dă tine cînd coceam planurile alea că egzişti nu erai dăcît un şir dă cuvinte fără şir în gura lu Jimmy pă care cum dracu săl scoatem mai repede la lumină şi so ştergem aşa cum Scumpo ştiu că vrei şi ţi-e frică să ţi-o mărturiseşti. Aşa că Scumpo terog puneţ părul pe bigudiuri puneţ pă tine

rochia neagră cea lungă şi făţ o fotografie şi trimitemio egzact aşa cum îţi trimiţ fotografile ce zici dă chestia asta?
Ha ha scumpo şti cum sînt io acum ca păianjenul întins pă firul lui şi nu mă mişc nici unţol mai încoace încolo fără să ştiu că firul acela iese din privirili tale Scumpo da nu mă lăsa să mă înod aici dă unu singur căci io ştiu că păianjenu eşti tu al tău Johnny care vrea să ştie totul despre tine cînd o să te vadă din nou»”.

Traductor:

„Cînd am recuperat scenariul, mi-au arătat şi ce scriseseră. Au vrut să ştie dacă scrisorile erau, într-adevăr, cele traduse de mine. Mi-am dat imediat seama că le transcriseseră după dictare. În linii mari, ele reproduceau intenţia mea de a sugera caracteristicile unui autor analfabet. Însă, am constatat, proiecţionistul adăugase de la el cîteva nuanţe. Îngroşase, prin egalizarea tonului, efectul de discurs pe jumătate comic, pe jumătate tragic. Totul curgea într-o monotonie, nu ştiu cum, studiată, diminuînd defectele şocante pe care eu le calculasem după toate legile traducerilor. În versiunea primă, care-mi aparţine, era vorba de o adevărată dramă a limbajului, de o comedie a inadecvărilor unui limbaj la caracteristicile social-spirituale ale unui personaj; în transcrierea lor nu mai rămăsese decît precaritatea, de-un comic dubios, a unei personalităţi care emitea fără control tot felul de cuvinte fără sens.

M-am oferit să-i ajut să reconstituie scrisorile în forma în care o creasem eu. Au acceptat imediat, însă apoi n-au mai dat nici un semn. Cred că nu voiau să implice prea multă lume în această aventură – am înţeles că ei aşa o considerau, o aventură, un experiment – a lor. Dar cred că, de fapt, le era teamă de posibilele încurcături pe care le-ar isca intervenţia unei mîini străine în munca lor. O teamă, evidentă, de manipulare, pe care, ziceau, unul dintre ei o şi teoretizase.

Nu ştiu ce s-a mai întîmplat cu ei şi cartea respectivă, pentru că de atunci nici n-am mai auzit de ei şi nici nu i-am mai văzut”.

Biograf:

„Pe la mijlocul lui septembrie, Dillinger, purtînd pe cap o pălărie de pai, pătrunse în the First National Bank of Montpelier, un orăşel la sud de Fort Wayne, pe rîul Salamonie. Viaţa semipatriarhală a oraşului nu mai fusese tulburată de pe vremea războiului de secesiune. Dillinger pătrunse în bancă

arborînd figura omului preocupat de propria-i soartă. Cînd ajunse în faţa ghişeului, rosti replica deja uzată de atîta folosinţă:

— Sus mîinile, nu mişcă nimeni. Scoateţi banii!

Înainte ca vreunul din casieri să facă un gest, Dillinger sări peste barele de fier împrejmuitoare şi ateriză în faţa sertarelor pline cu bani.

Cînd Leach află de această nouă ispravă, ajunse la concluzia că ori are de-a face cu un exhibiţionist, ori că trebuie să se aştepte să dea peste un criminal primejdios. Ambele supoziţii s-au dovedit la fel de valabile. Leach hotărî să pună sub supraveghere atît casa bătrînului Dillinger, cît şi pe aceea a surorii sale, Audrey Hancock, şi, ca să aibă impresia că e activ, puse să-l aresteze pe cel dintîi complice al lui Johnny, Ed Singleton. De la ceilalţi doi, arestaţi mai înainte, află că Dillinger locuieşte undeva în Gary, în cartierul Beverly. Cînd ajunseră la casa cu pricina, înăuntru se găsea doar unul din acoliţii acestuia. Luat din scurt, el mărturisi că Dillinger urma să apară peste cîteva minute. O dată instalată capcana, Leach ordonă ca imediat după apariţia banditului să se deschidă focul. Uitînd de propriul său consemn, Leach trecu la cîţiva milimetri de moarte: aflase, între timp, că Dillinger ia masa într-un restaurant şi hotărîse să se deplaseze cu toată echipa acolo. Leach îşi aduse aminte de ordinul pe care-l dăduse chiar el doar în clipa cînd uşa se descuie brusc şi simţi pînă în străfundul creierului ochiul întunecat al puştii lui Art Keller, şeful micului grup care-l aştepta pe Dillinger în întuneric.

Cînd ajunseră însă la restaurant, Dillinger plecase de cîteva minute.

A doua zi fu mai norocos. Cineva de la Agenţia naţională Pinkerton îl informă că Dillinger avea o iubită la Dayton. Nu ştiau cum o cheamă, şi nici ce adresă are, dar bănuiau că e sora unui anume James Jenkins. Despre Dillinger se ştia că are, acum, o maşină nouă, un «Essex Terraplane S», decapotabilă, şi că numărul de înmatriculare ar putea fi unul din acestea: 418-673, 512-979, 703-736, 86-972.

În aceeaşi zi, Mary Longneker îi trimitea lui Dillinger o scrisoare prin care îi cerea să-l vadă cît mai repede. O reproducem păstrînd ortografia originalului: «…Cred că am încurcat-o niţel. Da nu vreau să-ţ scriu lucruri din astea. Pot numa să-ţ spun că n-ui ce crezi tu că sa-r cuveni să fie da nu ştiu egzact ce este. L-am văzut., dum., pe ameţitu de barbatumiu şi sa purtat îngrozitor de drăguţ cu mine cred că no să-m pună nici o pedică la divorţ căci am impresia că şia găsit înfine femeia potrivită pentru el nu o zvăpăiată caşi mine.

Daca-i putea veni aci întro zi sau două nici nu şti ce plăcut ar fi pentru amîndoi. Ma-m fotografiat da nu ştiu de ce sînt atît de fără nici o espresie. Nu ştiu de ce dracu nu es niciodată în poze Mary».

Dillinger apăru la Dayton exact în intervalul presupus de clarvăzătorii de la Pinkerton. Corespundeau pînă şi culoarea şi marca Essex-ului. Numai că nu fu prins.

Cîteva zile mai tîrziu, poliţia din Dayton descoperi numele şi adresa surorii lui Jenkins. Doi detectivi se instalară la aceeaşi pensiune, în apartamentul de vizavi.

În 6 septembrie, chiar la amiază, Dillinger pătrunse, împreună cu doi complici, în banca de stat de pe strada Massachusetts, din Indianapolis. Se apropie de casier şi-i spuse cu o voce stinsă:

— Nu mişca şi scoate banii!

O formulă pe cît de contradictorie pe atît de comică. Casierul rămase fără reacţie. Dillinger trebui să ridice tonul. Banca fu brusc cuprinsă de un freamăt de surprindere. Cînd doi sau trei clienţi intrigaţi întoarseră privirile spre ghişeu scăpară pana din mînă: la patru metri înălţime, un bărbat escalada barele de fier din jurul casei de bani. Pe cap avea aceeaşi pălărie de pai, iar în mîna dreaptă ţinea neglijent pistolul automat. Spre marea lui uimire, nimerise la bancă într-o zi de plăţi. În nici trei minute adună aproape douăzeci şi cinci de mii de dolari. A doua zi află din ziare că dăduse o lovitură situată pe locul al doilea pe lista celor mai mari spargeri din statul Indiana.

Sosise vremea să ia legătura cu persoanele care aveau interes să ajute la ieşirea lui Pierpont din închisoare. Întîmplarea a făcut ca principalele puncte de sprijin să fie două femei. Pearl Eliot era telefonistă la una din acele bizare combinaţii între club de noapte şi casă de prostituţie, care înfloriseră peste tot, inclusiv la Kokomo, locul unde-şi cîştiga existenţa. Fusese complicele principal al lui Pierpont în atacul băncii de la care i se trăsese condamnarea. Motivele ei erau deci duble: recunoştinţa faţă de Pierpont, care nu o trădase, pe de o parte, şi, pe de alta, un accentuat instinct al binelui, de care se putea convinge oricine trecea prin Kokomo şi se interesa de ea.

Cealaltă persoană pe care Dillinger o abordă cu şi mai puţină greutate, dar cu mai mult entuziasm, se numea Mary Kinder. Avea frumoasa vîrstă de douăzeci şi unu de ani şi o calitate rară la femeile de vîrsta ei. Deşi măritată şi divorţată, apoi remăritată şi divorţată, păstrase o iubire de neşters unui

bărbat. Acel bărbat se numea Pierpont, iar Dillinger ştia cu precizie acest lucru. El mai ştia că doi din fraţii ei şi unul dintre foştii soţi se aflau, în acel moment, în diverse închisori ale Statelor Unite. Căzu imediat de acord să-l ajute pe Dillinger, cu o condiţie: să-l scoată din închisoare şi pe fratele ei, Earl”.

Proiecţionist:

„Da fata asta era dată dracului. Să vedea şî dîn fundu sălii cum îi sclipeşte lu Dilingher ochii cînd să uita la ia. Io cred c-ar fi vrut să uite, pă loc, şî dă pretinie, şî dă obligaţiile dă a-i scoate dîn închisoare pă vechii pretini. Cred c-ar fi vrut să rămîie cu ia şî să să termine filmu. Da filmu nu să termina. Mai era două bobine, pă care le schimbam exact cînd era gata să să întîmple ceva interesant. Da să vezi cam cum vorbea iei, şi ce curte îi făcea iel: « – Ei, io ştiu că ie băieţi buni şi unu şi altu, şi Pete şi frate-tu. Ei, da să mă vezi pă mine. Io-i înţeleg perfect. Cînd o femeie te atrage, nu mai ie nimic dă făcut. Iar dacă şi ea-i dă acord, înseamnă că trebe să fii mare fraier să o împiedici. Chiar dacă eşti propriu iei bărbat. Fac ceva pă certificatele alea dă însurătoare! Parcă io n-am avut vo două-trei! Şi cine ştie pă unde or mai fi aşa-zisele mele neveste. Habar n-are iele ce-a pierdut. Da, zic tot io, cu aşa femei mai bine să n-ai de-a face! Nu-s bune dă nimic, nici în bucătărie, nici în dormitor. Pă tine să vede dă la o poştă c-ar fi o jignire să te înscrie cineva în categoria asta dă care geme vestu sălbatic. Păi, n-am dreptate?». Şî să vedea pă obrajii şî pă toată faţa iei că îi dă dreptate. După ce termină iel dă vorbit, nu mai ţin minte ce, că n-am scris chiar tot, ia să duce la o pretină şî face rost dă o cameră, pentru cînd or să vină ăia, puşcăriaşii. Dilingher să duce la altă femeie, aşa, mai bătrîioară, căreia îi dă nişte bani, să-i ducă nu să spune unde. Io cred că era bani păntru ca să-i plătească pă gardieni. Atuncia, Dilingher să urcă iar în maşina lui neagră şî ajunge la închisoare. Era seară. Scoate nu să ştie dă unde trei pistoale pă care le înfăşoară în bumbac şî în ziare şî le aruncă păstă zidu închisorii. În jur, nici ţîpenie dă gardieni. Da, nu să ştie cum, ca-n filme, pachetu îl găseşte alt puşcăriaş, cînd face curăţenie dimineaţa pă lîngă zidu închisorii. Şî fraieru aleargă cu pachetu la gardianu-şef. Ăla îl scoate dă acolo cu picioare în fund şî-i zîce să-şi denunţe complicii. Da iel era nevinovat ca un copilaş orfan”.

Biograf:

„După acest eşec, Pierpont îi trimite lui Dillinger, printr-un gardian corupt, un mesaj. Îl sfătuieşte ca data viitoare să trimită armele în cutiile de materiale pentru atelierul de croitorie al închisorii. Dillinger cumpără armele la Chicago, le plasă unui complice care, la rîndul său, aranjă cu cineva de la fabrica de aţă care furniza materia primă închisorii. Acesta deschise o cutie mare, introduse pistoalele, sigilă cutia la loc şi cu asta îşi încheie rolul. Dar nu înainte de a însemna cutia cu o cruciuliţă neagră.

În sfîrşit, după o lună, Dillinger putea să-şi vadă şi de el. Ajunse la Dayton pe 22 septembrie. Sătui de aşteptare, detectivii deciseră să renunţe la această pîndă fără şanse. Avuseseră însă grijă s-o oblige pe stăpîna pensiunii, doamna Strickner, să le raporteze orice mişcare suspectă.

Proprietăreasa sună la postul de poliţie la miezul nopţii. În jumătate de oră, casa era înconjurată. Înarmaţi pînă în dinţi, reuşiră să-l surprindă pe Dillinger. Cînd ajunse la postul de poliţie, unul dintre detectivi îi spuse: – Cînd te-am văzut că nu vrei să te predai, eram gata să trag. Bine că ţi-ai băgat minţile în cap. – Dă unde să fi ştiut io că sînteţi sticleţi? a răspuns Dillinger. Pă sticleţii adevăraţi îi recunoşti după pene, pă ăia falşi după uniformă.

Matt Leach află printre primii de această preţioasă captură. Prin urmare, ajunse între primii la Dayton. Întîlnirea cu Dillinger n-avu nimic emoţionant în ea. Arestatul stătea într-un colţ şi scuipa plictisit spre o ţintă invizibilă. La percheziţie se găsise asupra lui un plan amănunţit al unei clădiri complicate. Planul putea să reprezinte, la fel de bine, o închisoare sau administraţia unei grădini zoologice. După o matură chibzuinţă, şeful poliţiei din Dayton, Yenders, ajunse la concluzia că erau planurile închisorii Michigan. Leach nu-i dădu nici o atenţie. Îl interesa mai mult să-l studieze pe Dillinger: – C-red c-că c-citiţi c-cam multă li-literatură ppp-proastă pe aici, spuse el. M-mai lă-lăsaţi c-cărţile astea d-de-d-doi bb-bani şi p-puneţi m-mîna p-pe t-treburi ss-s-serioase. V-vă p-patinează i-i-imaginaţia p-prin l-locuri u-u-unde n-au f-fost ni-niciodată pa-patinoare.

A fost o dovadă neaşteptată de obtuzitate de partea lui”.

Proiecţionist:

„Cînd să ajungea aici, cînd poliţistu bîlbîit intra în vorbă cu Dilingher, era rupere dă scaune. «N-ai văzut c-că nu-nu se-se p-poate s-scoate ni-nimic de-de la el. Pa-parcă nu-nu-i normal!»

Dilingher nu să lasă mai prejos şî i-o zîce dă la obraz:

— «Ce vorbeşti? Parcă dă chestii din astea îmi arde mie? Despre ce hîrtie tot pomeneşti? Io n-am nici o hîrtie. Poate e planu drumului pînă la closet şi voi credeţi că-i banca din Vaşington. Cu mine nu ţine trucurile voastre cu suflatu fumului în nas. Încercaţi după colţ. Aud că acolo ie o asociaţie dă gospodine în căutarea fericirii».

Şî cam tot atunci pretinii lui iesă dîn închisoare după ce găseşte, tot-tot, aşa cum plănuise Dilingher, şî cutia cu aţă şî pistoalele. Ei, şî să vezi cum îi viaţa în filmele dă cinema, în timp ce iei iese, Dilingher intră înapoi la bulău. Care-i chestia? Indivizii nu-l scoate cu iei şî pă fratele lu Meri Chindăr, care să dădea bolnav. Io cred chiar că era, căci tare bine să strîngea dă burtă artistu ăla. În schimb, iese cu Pierpont ăsta alţi trei asasini. Ptiu, că urîţi mai era! Şî cu ieşitu ăsta era o şmecherie. Puşcăriaşii să adună, fiecare dîn sectoru lui, seara, la infirmerie. Zîce fiecare că-l doare ceva. Unii că-l doare capu, altu picioru, altu stomacu. Ştii cum îi, ca la armată. Şî cînd ajunge iei la infirmerie, îl loveşte pă un infirmier şî trece mai departe, printr-un fel dă curte interioară, unde iei are mai multe aventuri. Una dîn aventuri este chiar cum iese pă uşă, că le apare în faţă unu dîn şefi. Şî şefu acela, care era un negru solid, şi-o încasează şî rămîne acolo lat. Cum merge iei mai departe după aventuri, vede cum o maşină îi gata să iasă dîn închisoare. Da şoferu să prinde dă chestia necurată, că-l vede pă negru lat, şî bagă viteză. Iei prinde maşina dîn mers şî ultima aventură în curtea interioară a închisorii îi cum schimbă iei veseli vitezele şî iese pă poarta mare fără să vadă nimeni. Cînd să dă alarma, iei ie departe şî cîntă un cîntec. Io am mai auzit cîntecu ăsta, într-un film cu Clarc Gheibl, da nu poci să vi-l cînt, că io n-am voce. Am tot scris în America, la un pretin, să-mi trimită o placă cu muzică dîn cîntecu acesta, da şî iel zîcea că nu să mai fabrică asemenea cîntece, cum era cele dîn filmele vechi care ne plăcea nouă”.

Biograf:

„Mary Kinder deţine, după arestarea lui Dillinger, rolul principal. Ea se ocupă de procurarea unor haine noi pentru cei şase evadaţi, de închirierea

unei case şi de asigurarea bunei lor dispoziţii. Pierpont află cu consternare de arestarea lui Dillinger. Vru să treacă imediat la acţiune, adică la eliberarea lui, însă trebuia să-i aştepte pe ceilalţi puşcăriaşi evadaţi, de care se despărţiseră imediat după ieşirea din închisoare. Punctul de întîlnire era Hamilton, la vreo sută şi ceva de mile de noua puşcărie a lui Dillinger.

Pierpont ajunse la concluzia că le-ar trebui nişte bani, iar Mackley propuse imediat o soluţie: banca din oraşul său natal, St. Mary's. Lovitura se petrecu fără nici un incident. Rezultatul ei fu suma de unsprezece mii de dolari. Adică exact dublul sumei pe care mizau".

Proiecţionist:

„Mamă, ce dă bani or adunat atunci bandiţii! Numa că ceva nu era în regulă. Banii era prea noi. Iei trebuia schimbaţi, cumva, sau învechiţi. Atunci Meri, care, v-am spus, o mers cu iei, o avut ideea să-i ia bancnotă cu bancnotă şî să-i calce cu călcătoru. După ce le calcă dă două-trei ori, figura lu preşedintele ăla al lor, care era pă bancnote, era mai mototolită ca figura lu Gio Luis după meciu păntru centura cu diamante. Şî în timp ce iei să distra, Dilingher stătea singur într-o celulă neagră ca noaptea şî scria scrisori. Cred că asta să potriveşte la rola dă atunci:

> «Dragă Tată nădăjduiesc că rîndurilemi or să te găsească bine aşa cum team lăsat şi altă dată. Cred că dă data asta Tată am învăţat că în Jocul ăsta nu poţi cîştiga dă multe ori adica nu poţ cîştiga niciodată dacă teai născut în mijlocul unui circ şi tu Tată şti mai bine cum mam născut io şi ştiu Tată că pentru tine io sînt sîmburele ăl mai amar pă care trebe săl înghiţi fără încetare careţ otrăveşte omuşorul da-i prea tîrziu săţ mai îndulcesc acum vieaţa. Io sînt cel mai dă vină căci tu nu aşa ceva mai îndemnat cu glasul tău moale dă caremi amintesc şi aici cum îmi răsună în urechi ca chemarea dimineaţa a îngerilor tu nu şti că nui numai vina mea căci cum umbla toţi pă urmele mele dă să uita şi ce îmbuc şi cum calc cu pantofu în Prafu ăl mai nenorocit dîn statu indiana Tată io nu mai rezist în halu ăsta dăl port pă umeri ca pă un trofeu dă porc mistreţ pă care nu vrea săl împuşte nime da ce face Doris şi Francis iar io am zis căi mai bine să fiu judecat aici la Lima unde ăştia nau nimic contra mea şi cred că o să fie ferplei cu mine să scap uşor. Tată să nu crez ce scrie la ziar despre mine numai minciuni şi invenţiuni dă minţi bolnave care ar trebui să fie aici în locul meu să le arăt io gasetărie că ăştia are o lupă în loc dă memorie şi totu să măreşte cînd cazi pă mîna lor a lu nenorociţi dă ziarişti că io nam dat în viaţa mia în nime şi nuţ scriu decît ca să şti căs sănătos şi aici lumea umblă cu mine ca cu ouăle cele roşi scrisoarea vine dă la Johnny»".

Biograf:

„Eliberarea lui Dillinger s-a produs fără nici o problemă. Dacă împuşcarea unui poliţist a însemnat vreodată o problemă pentru cineva, nu Pierpont era acela. Pregătise şi o ascunzătoare, în Cincinnati, însă în drum Dillinger avu ideea să atace o bancă. Apoi, prin cap îi trecu un gînd şi mai năstruşnic: să ia cu asalt un post de poliţie, cel din Aubur, Indiana. Rezultatul celor două acţiuni îngemănate fu suma de zece mii de dolari, două mitraliere şi două veste de protecţie, plus peste o mie de gloanţe. A doua zi, prinzînd curaj, atacară, în plină zi, postul de poliţie din oraşul Peru. Din nou o captură bună: o mitralieră, cîteva apărătoare de gloanţe şi două pistoale automate.

Patru zile mai tîrziu, un raport anunţa că la Peru fuseseră găsite amprentele lui Dillinger, ceea ce-i agrava cu mult situaţia legală.

O consfătuire a poliţiştilor din zonă ajunse la concluzia că Dillinger se pregătea să atace închisorile şi să elibereze puşcăriaşii pe care voia să-i «înroleze» într-o armată. Poliţia statului Indiana îşi mări efectivul cu cinci sute de membri, iar Legiunea Americană şi alte organizaţii formară echipe de voluntari.

Convins că banda nu poate fi lichidată decît din interior, Leach veni cu ideea să semene zîzanie între membrii ei. Pentru poliţie, pentru opinia publică, adevăratul lider al bandei nu putea fi decît Pierpont. Aşa fusese şi în închisoare, aşa fusese şi înainte. Făcea parte din categoria inşilor născuţi pentru şefie. Nu accepta ordinele nimănui. Fire independentă şi mîndră, nu s-ar fi mulţumit cu rolul de vioară a doua.

Leach îi convocă pe toţi ziariştii din Indianopolis şi le expuse planul său. Metoda era pe cît de simplă pe atît de eficientă. Trebuia să-i întărîte pe Pierpont şi pe Dillinger unul împotriva altuia. Nu aveau decît să pună la încercare mîndria lui Pierpont, susţinînd în ziare că adevăratul lider al bandei era Dillinger, şi nu el. Se văzuseră, doar, atîtea cazuri cînd dintr-o banală luptă pentru şefie bandele ajunseseră la autodistrucţie.

Din păcate, Pierpont nu înghiţi momeala. Ştia şi el că articolele din ziare urmăreau un scop ascuns. Pe deasupra, îi purta lui Dillinger o sinceră recunoştinţă. În ce-l priveşte însă pe acesta din urmă, lucrurile stăteau puţin altfel. Nu se mai sătura să citească şi recitească toate articolele despre el. Mai mult, pe cîteva le decupase şi le pusese la păstrare. Pe scurt, devenise personajul său preferat. Îşi citea aventurile cu o detaşare uimitoare, ca şi cum ar fi fost vorba de altcineva, de un Jesse James al anilor ’30.

Pierpont făcu chiar mai mult pentru bunul său prieten: îi aduse o femeie. Se numea Billie Frechette şi nu era tocmai o frumuseţe. Dar fixitatea privirii ei nu trecea neobservată de nimeni. Avea un păr de un negru strălucitor şi-o faţă ciupită de vărsat, pe care şi-o trata cu machiaj din abundenţă. Se născuse într-o rezervaţie din Wisconsin, din părinţi indieni, şi se măritase cu un oarecare George Frechette, care tocmai îşi ispăşea o condamnare de cincisprezece ani.

O lună mai tîrziu, se mutară cu toţi în nişte apartamente din Chicago. Prin urmare, nici vorbă de vreo luptă pentru şefie. Duceau o viaţă de burghezi aflaţi în concediu. În timp ce Mary făcea de mîncare şi curăţenie, bărbaţii discutau în jurul mesei, stabileau planuri de perspectivă, vorbeau despre viitor. Pierpont aduna ideile şi trăgea concluziile, dar cîteodată acelaşi lucru îl făcea şi Mackley. Însă nimeni nu era oprit să-şi spună părerea, după cum nimeni nu putea să ignore părerea majorităţii. Pentru că venise vremea lucrurilor serioase. A marilor lovituri.

La două luni după evadarea lui Dillinger din închisoarea din Lima, bilanţul activităţii lor cuprindea o rubrică foarte încărcată de atacuri armate împotriva posturilor de poliţie. Nenumăraţi şerifi ceruseră să se construiască adăposturi speciale pentru păstrarea armelor. Cererile de mărire a numărului personalului poliţienesc curgeau către biroul guvernatorului McNutt. Întristat, acesta ridica neputincios din umeri, însoţindu-şi gestul de una şi aceeaşi replică: «N-avem bani!».

Încîntat de senzaţiile pe care i le procura Billie, Dillinger propuse ca, alături de Mary Kinder şi Pierpont, să se mute împreună şi să înceapă o viaţă de vis. Găsiră o gazdă potrivită pe Clarendon Street.

În ce priveşte distracţiile, n-o duceau deloc rău. Ieşeau în fiecare zi în oraş, se plimbau, mergeau la restaurant. Vecinii ne-au declarat că n-aveau nici un motiv să fie bănuitori: ce să facă două familii tinere în concediu?

Incapabil să-şi domine exhibiţionismul, Dillinger începu să-i telefoneze lui Leach. S-au păstrat transcrierile acestor convorbiri, care aveau loc după următorul tipic: «– Alo, Leach? Aici ie Dillinger. Ce mai faci, mă, bîlbîitule? Tot te mai încurci în limbă? Cunosc io un gagiu care ţi-o poate scurta, dacă nu ai dă gînd să ţi-o înghiţi singur. Io-s gata să te ajut şi într-un caz, şi în altu».

Leach era obişnuit cu un asemenea tratament. Exhibiţiile lui Dillinger îi confirmau prima impresie. Ajunse la concluzia că acestea erau un semn de slăbiciune. Încercă să-l antreneze în discuţie de cîteva ori, cu speranţa că

Dillinger se va trăda în vreun fel sau altul. Fără nici un rezultat. Se alegea doar cu multiplicarea aceloraşi inepţii: «– Salut, bîlbă. Văd că te bîlbîi mai muzical azi. Cred că data viitoare o să iau cu mine şi gramofonu. Sau mai bine o să te pun pă tine să behăi în locu lui».

Împreună cu o echipă numeroasă, Leach aproape că se mută la Chicago, unde întinsese o adevărată plasă în jurul lui Dillinger. Cîteva zile mai tîrziu se ivi o bună ocazie de a-l captura, însă acţiunea eşuă în mod lamentabil. Gazetarii descriseră toată întîmplarea cu un umor negru. Din reportajele lor rezulta că Dillinger reuşise să scape cu o maşină cu trei roţi, dintre care una o învîrtea el însuşi cu mîna. Ridicolul situaţiei era definitiv.

În paralel, atunci începură şi neînţelegerile în interiorul bandei. Copeland nu se mai oprea din beţii, iar în ce-l priveşte pe Shouse era evident că nu-l interesează decît un gînd; cum să o seducă pe amanta lui Dillinger. Se pare că nu i-a fost foarte greu. Shouse era frumos, bine crescut şi cheltuitor, pe cînd Dillinger părea să nu mai fie interesat decît de lectura ziarelor care-i descriau isprăvile. Culmea conflictelor este atinsă o dată cu izgonirea amantei lui Dillinger. Iritat de comportamentul ei, Dillinger îi făcu bagajul şi o trimise acasă. După nici trei ore, pe o zi ploioasă, plecă el însuşi în căutarea ei.

Semnele de divizare a bandei devin din ce în ce mai vizibile. Copeland şi Shouse hotărăsc să acţioneze separat de restul trupei. Sînt prinşi rînd pe rînd, în timp ce Dillinger şi cei rămaşi în jurul lui atacă, încununaţi de succes, bancă după bancă. Buletinul pe luna decembrie scos de poliţia din Chicago număra, între primii zece indivizi căutaţi, opt inşi din banda lui Dillinger. La începutul anului următor, căpitanul John Stege înfiinţează un corp de elită, care primeşte imediat numele «detaşamentul Dillinger». Era o echipă de poliţişti de înalt nivel, cuprinzînd patruzeci de membri. Şi care primesc o singură instrucţiune: *trage tu primul*. Echipa îşi avea sediul pe South Damen Avenue, la numărul 2259.

După capturarea lui Copeland şi Shouse, banda îşi luă anumite măsuri de protecţie suplimentare. Pierpont, Clark şi Hamilton deveniră brusc nişte foarte serioşi domni bruneţi. Dillinger optă, nu se ştie din ce cauză, pentru culoarea roşie. Îşi lăsă şi mustaţă, care trebuia să-i ascundă mica «buză de iepure» datorată unei cicatrici. În fine, hotărîră să se despartă pentru o vreme. Dillinger şi Billie Frechette porniră într-o călătorie prin Wisconsin, Pierpont, Mary Kinder şi un nou membru al bandei, racolat aproape la întîmplare, George Nelson, o luară spre sud. Însă acest Nelson, căruia i se

spunea şi «Baby Face», era atît de insuportabil încît nu reuşiră să coboare mai jos de Tennessee.

În ajunul Crăciunului, Dillinger se hotărî, în sfîrşit, să scape de Billie Frechette. Îi puse la dispoziţie Fordul lui cel nou, o mie de dolari şi o lăsă să plece unde voia. În aceeaşi seară, auziră la radio că banda Dillinger atacase o bancă din Beverly Gardens, de lîngă Chicago. În timpul jafului omorîseră doi poliţişti şi răniseră pe paznicul băncii. Pierpont şi Hamilton se enervară îngrozitor. Dillinger îşi dădu seama că, de acum încolo, situaţia devenise fără ieşire: poliţia avea să-i pună în cîrcă absolut toate mîrşăviile din lume. Mai aflară, tot de la radio, că banda Dillinger ar fi amestecată în cele mai mari răpiri din ultima vreme. Erau învinuiţi de complicitate nu numai cu Jack Klutas, dar şi cu Bonnie şi Clyde. Asediat din toate părţile de asemenea veşti, Dillinger începu să regrete că se despărţise de Billie. Îi anunţă pe ceilalţi că merge în Wisconsin, s-o convingă pe Billie să-l însoţească în Arizona, la Tucson. Ajuns la Chicago, îşi reaminti că nu-l mai auzise de mult pe Leach. Însă cu aceeaşi ocazie intră în legătură telefonică şi cu Frank Reynolds, unul dintre şefii «detaşamentului Dillinger». Reynolds nu era genul care să se sperie prea uşor, fie şi de un individ de teapa lui Dillinger. Mai mult, îl invită pe Dillinger să-i facă o vizită la domiciliu. Fireşte, acesta n-avea timp de vizite. Era prea grăbit să ajungă în Wisconsin, împreună cu ascultătorul Hamilton.

Articolele de ziar îl convinseseră de ceea ce n-ar fi reuşit nimeni altcineva: că el, John Dillinger, e capabil de orice. Că îi reuşeşte absolut tot ce-şi pune în cap.

Din păcate, spargerea următoare se soldează nu numai cu frumoasa sumă de douăzeci de mii de dolari, dar şi cu prima crimă pe care o comite, cu sînge rece. În graba retragerii, îi surprinde o patrulă a poliţiei şi, ca să-şi salveze pielea, sînt nevoiţi să deschidă focul.

Reîntîlnirea are loc la 24 ianuarie 1934, la Tucson. Dillinger o convinsese pe Billie să vină cu el. Reluîndu-şi viaţa de mici burghezi, comiseră însă o greşeală capitală. Nişte încurcături cu înmatricularea maşinilor îi duseră la poliţie. Ceea ce nu reuşiseră poliţiştii din trei state, rezolvaseră, ca bătînd din palme, trei agenţi de circulaţie din Tucson. Cînd descifrară amprentele, nimănui nu-i veni să creadă. Leach îi revendică imediat, aducînd argumente solide, însă Clarence Houston, de la tribunalul din Lima, fu mai iute de picior. Cînd Leach sosi cu cele trei sute de dolari

recompensă pentru prinderea bandei, aproape că înnebuni de ciudă. Houston plecase cu prada cea grasă, fără să-şi ia măcar adio.

Dar Houston încă nici nu ajunsese cu ei în Ohio, care prezentase motivele cele mai solide – uciderea lui Sarber era argumentul forte –, cînd se dezlănţui o adevărată licitaţie. Poliţia din Wisconsin, cea din Indiana şi cea din Ohio începură un adevărat joc de noroc cu cei trei puşcăriaşi. Pierpont manifesta o voie bună suspectă, Makley era de-un calm desăvîrşit, în schimb Dillinger se învîrtea ca un tigru în cuşcă.

Oficialităţile din Ohio decretară: – Îi dăm cui oferă mai mult.

Van Buskirk, avocatul din oficiu al captivilor, îi sfătui să accepte extrădarea în Wisconsin. Motivul era greu de ignorat: în Wisconsin nu exista pedeapsa cu moartea. Guvernatorul statului decisese însă altfel. De vreme ce evadaseră din închisoarea statului Indiana, vor fi trimişi acolo. Tot în Indiana urma să fie expediat şi Dillinger, pentru uciderea poliţistului O'Malley.

Pierpont, Makley şi Rusell Clark, împreună cu Mary Kinder, care fuseseră colectaţi între timp, fură predaţi în mîinile lui Matt Leach. Dillinger trebuia să fie escortat la Chicago de către Robert Estill.

Drumul pînă la Chicago îl făcură cu avionul. Estill se arătă foarte blînd. Merse cu generozitate pînă acolo încît îi oferi lui Dillinger zece dolari, bani de buzunar. La sosire îi aştepta întregul *Detaşament*, împreună cu optzeci de poliţişti înarmaţi pînă în dinţi".

Proiecţionist:

„Ţi să rupea inima cînd îl vedeai cum coboară dîn avion, legat la mînă cu o cătuşă dă un poliţist solid. Poliţiştii care îl aştepta să aşezase pă două rînduri. Cînd o păşit între iei, Dilingher era cu lacrimi în ochi. Şefu lu poliţişti, lu care iel îi dăduse telefoane ca să mă pupi în cur, pardon dă espresie, care şî iel era un poliţist solid – îl juca, mi să pare, Clarc Geibl –, păşeşte spre iel, că ştiţi că Dilingher nu iera prea mare dă stat, îl apucă dă cămaşe şî-i zîce drept în ochi: «– Bă, stîrpitură, bagă bine la cutiuţă. Dacă încearcă cineva să ne calce pă bătătură, să ştii că prima dată îţi zbor creierii şi abia dup-aia o să văd care-i treaba. 'Nţăles?». Dilingher era tare palid. Să vedea că nu îi în apele lui teritoriale. Şefu poliţiei stătea cu puşca în mîni, ca şî cum ar fi vrut să facă Dilingher ceva. Dar Dilingher nu, să uita în jos. Nu-i ardea lui dă făcut pă dăşteptu, cu atîta poliţime pă cap. Îl urcă ăia în

maşină, şî după iei vine un convoi dă treişpe maşini şî cinşpe motociclete. Dup-aia îi vezi că ajunge într-un orăşel care să numeşte Craun Point, unde era o groază dă fotografi şî ziarişti care aştepta. Îi tot punea la întrebări şî iel tot rîdea şî le răspundea. Flaşurile dă la aparate scotea o groază dă fum, da lu Dilingher nu-i păsa. Lui îi plăcea să fie luat în fotografie. Să tot poza cu toţi dîn jur, şî cu un şerif care era femeie, că vedeai cum îi străluce insigna pă pieptţii iei mari, şî cu ăla dă-l adusese cu avionu".

Biograf:

„Un reporter îi ceru să-l ia pe Estill pe după umeri, ceea ce Dillinger făcu cu plăcere. Ieşi o fotografie minunată: banditul aproape îmbrăţişîndu-l pe poliţist, le zîmbea dulce celor ce urmau să-l trimită pe scaunul electric. Fotografia aceasta, care a doua zi a apărut în absolut toate ziarele din Midwest, a zdruncinat din rădăcini viaţa politică a statului Indiana: a zădărnicit şansele unui politician la funcţia de guvernator al statului şi ale guvernatorului McNutt la preşedinţia Statelor Unite. Din surse confidenţiale, am aflat că însuşi J. Edgar Hoover fusese atît de furios încît era să intre în comă.

Închisoarea din Crown Point era o adevărată fortăreaţă, păzită de cîteva sute de gardieni. În timpul nopţii era iluminată pe dinafară pe o rază de aproape o sută de metri. Se spunea că nici măcar marele Houdini n-ar fi fost capabil să scape de acolo. Despre avocatul ales de Dillinger mai mulţi martori ne-au spus că avea mai degrabă manierele unui borfaş decît ale omului legii. Se numea Piquett. Adoptase o tehnică spectaculoasă care, dacă nu avea alte efecte, reuşea de minune să amîne procesul. Piquett găsea peste tot vicii de procedură: martori care nu soseau, documente care nu se potriveau. Printr-un mijloc pe care n-am reuşit să-l aflăm, Piquett îl convinge pe unul dintre judecătorii cu faimă din Indiana să-i plaseze lui Dillinger un pistol la închisoare. Ceea ce părea de domeniul fantasticului începea să devină realitate. Sub privirile lumii întregi, păzit de o adevărată armată, Dillinger primi un pistol! În acea zi, de 2 martie, el simţi că mai există o speranţă.

Ocazia de a acţiona se ivi chiar a doua zi dimineaţa".

Proiecţionist:

„În camera, ăsta, nu, celula lu Dilingher, făcea curăţenie doi puşcăriaşi. Împreună cu iei era şî un paznic bătrîn. Cînd iei intră în celulă, Dilingher să trage la perete. Iei nu-l vede, căci iei era după uşe. Puşcăriaşii intră în celulă, Dilingher trece pă lîngă iei şî-i pune lu gardianu pistolu în burtă. Îi spune să-l ducă pînă la birouri, unde era un fel dă administraţie, a lu închisoare. Acolo dă păstă un tip mic şî al dracu, da Dilingher îl loveşte şî ia o mitralieră. Pă ăl micu îl închide în birou lui propriu. Cînd iese pă coridor, hop, că în faţa lui iese un puşcăriaş mare, negru ca noaptea şî înalt ca muntele. Negru ăsta era un criminal. Repede lasă iel măturiţa şî lopata cu care făcea curăţenie şî urcă împreună nişte trepte care ducea la spălător. Atunci îi vezi cum iei intră în spălător. Acolo iei sparge giamu şî ajunge iar într-o curte interioară. Dă acolo intră într-un garaj. Pune iei mîna pă o maşină, care era cu cheile în ia, şî porneşte repede spre ieşire. Cum ajunge în faţa porţii, la nici cincizăci dă metri, un gardian vine fuga marş şî dăschide poarta cea mare a închisorii: maşina pă care iei or furat-o era a lu comandantu dă la închisoare!”.

Biograf:

„O dată ajunşi în oraş, abandonează automobilul în faţa unui atelier de reparaţii. Pe banchetă lasă şi pistolul care-i ajutase la evadare. Era un pistol de lemn, vopsit cu cremă de ghete. A doua zi, după ce ziarele începură, literalmente, să urle, trîmbiţîndu-i noua ispravă, *evadarea cu pistolul de lemn*, Dillinger fu declarat oficial *Inamicul numărul 1 al Americii*.

Ceea ce a urmat în cele cîteva luni de libertate ale lui Dillinger face parte din istoria publică a Statelor Unite. Urmărit de poliţia tuturor statelor americane, el îşi îngăduie luxul să petreacă la Mooresville, împreună cu întreaga familie, cîteva zile liniştite de vacanţă. Începe să fie văzut peste tot, inclusiv în îndepărtatul orăşel englez Stratford-on-Avon. Se fac spargeri în numele lui, sînt împuşcaţi poliţişti, se aranjează evadări. Afacerea de la Little Bohemia, unde scapă din încercuirea poliţiştilor ca prin miracol, e grăitoare pentru norocul său extraordinar. Refugiindu-se la bunul său avocat, Piquett, îi cere două lucruri: o ascunzătoare sigură şi un chirurg priceput. Piquett se adresează unui oarecare Probasco, proprietarul unei case din Chicago. Doctorul Loeser, asistat de doctorul Cassidy, are îndatorirea de a face să dispară orice legătură între John Dillinger şi cel ce avea să-i iasă de sub bisturiu. Urmează o operaţie estetică foarte grea,

dublată de ştergerea amprentelor. După convalescenţă, îl roagă pe Piquett să pledeze pentru Billie Frechette, capturată la Little Bohemia. Piquett face tot ce poate, însă Billie e condamnată la doi ani de puşcărie pentru complicitate. Cu urmele operaţiei încă proaspete, Dillinger atacă banca din South Bend. Dezamăgire: se alege cu doar cinci mii de dolari. Cu gîndul fugii în Mexic, începe să pună bani deoparte. O cunoaşte pe o oarecare Polly Hamilton şi, cîteva săptămîni, se mută cu aceasta în Gary. Stau la o prietenă a lui Polly, o doamnă încă frumoasă, de vreo patruzeci de ani. O chema Anne Sage şi se părea că avusese o viaţă foarte agitată, şi că încă avea încurcături cu poliţia din Chicago”.

---

[1] Dintr-un lesne de înţeles scrupul filologic, şi nu numai, autorii se simt obligaţi să precizeze că era vorba despre un exemplar din *World Photographer.*

Dies Festi

Chicago, Illinois	GMT 5.00	Comloşul Mare
21 iulie ’34, orele ’23		22 iulie ’34, ceasurile 7

Străzile oraşului plutesc într-un fum înecăcios. Zeci de luminiţe străbat arterele supraaglomerate, într-un urlet necontenit de claxoane, sirene, motoare de automobil turate la maximum. O sîmbătă seara obişnuită, de fapt. Locuitorii Chicago-ului trăiesc din plin ieşirea din criză. Un fel de a spune. Rănile sînt încă vii, dar poate tocmai din cauza asta locuitorii simt nevoia unei schimbări a peisajului. Micul *business* începe să funcţioneze din nou, chiar dacă nu exact ca înainte. Zece ani din istoria unui oraş contează enorm. Zece ani de criză, de mizerie, de spaime înseamnă ceva încă şi mai grav: teama că vitalitatea sa a fost atinsă. Nu e însă cazul acestui oraş şi al acestei seri de sîmbătă. Oamenii se simt bine, abia acum au început să se simtă bine. Dinspre lac vine o briză plăcută, care a reuşit să înmoaie căldura sufocantă a zilei. Dacă ai fi avut răgazul să urmăreşti viaţa oraşului în ultimele două săptămîni, ai fi constatat că el se trezeşte cu adevărat abia după ora zece seara. O trezire bruscă. Luminile semafoarelor nu sînt de prea mare ajutor. Învălmăşeala automobilelor, şuvoiul mişcîndu-se imperceptibil spre partea de nord a oraşului, spre şirul de restaurante şi terase de pe malul lacul Michigan, se domoleşte spre miezul nopţii. Vreme de două sau trei ore, automobilele vor aştepta, frumos aliniate în parcările imense, clipa cînd stăpînii lor se vor ridica de la mese, pentru a se întoarce acasă.

* * *

Încă din tren, doctorului Liviu i s-a părut că ziua călduroasă care începea avea în atmosferă cîteva grăunţe de nebunie. La Lovrin se urcaseră zeci de oameni îmbrăcaţi în costume folclorice, purtînd instrumente de fanfară şi taraf, ducînd după ei copii încă netreziţi bine din somn şi sticle pline de rachiu, strigîndu-se, strivindu-se, chiuind, grăbindu-se să ocupe

locuri, de parcă ar mai fi avut de mers zile în şir cu trenul acela. La Gottlob s-au urcat alţii, ceva mai puţin numeroşi, dar care au făcut exact la fel.

Hărmălaia de pe peronul gării din Comloş i-a accentuat doctorului impresia că nebunia se generalizează. Deşi nu erau aşteptaţi decît de doi membri ai fanfarei din Comloş – fiecare cu cîte o trompetă şi un steag în mînă – vizitatorii au izbucnit în strigăte ce se voiau urale, dar semănau foarte bine, ascultate de la o oarecare distanţă, cu zgomotul unei ploi de vară. Aproape instantaneu, după o cascadă de pupături şi îmbrăţişări, fanfarele proaspăt sosite s-au încolonat, iar mulţimea civilă, de fapt în costume tradiţionale, s-a grămădit în spatele lor. Au început să cînte *Deşteptarea* şi apoi au tăcut brusc. Dinspre piaţa din centrul comunei s-a auzit acelaşi cîntec vioi. Coloanele s-au pus în mişcare, urmate de alaiul pestriţ al celor ce nu făceau parte din fanfare. Puzderie de ştergare, straiţe cu mîncare, steaguri şi panglici tricolore, pălării şi chiar căciuli aruncate în sus şi prinse sau scăpate în praf.

* * *

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul 7, pînă la 8 fără un fîrtai): „Aurora, cu degetele-i sidefii, ridica vălul de abur înspumat al zorilor. Soarele îşi arăta discul înflăcărat înspre partea răsăriteană a comunei. Sclipirile de aur antic ale razelor se amestecau cu mult farmec printre tinerii şi bătrînii copaci din parc, peste acoperişe, căpiţe de fîn, peste turlele bisericilor ortodoxe şi catolice, răsfrîngîndu-se cu acelaşi luciu în oglinda bălţii ce duce înspre Lunga. Lumina trandafirie a răsăritului limpezea de mult chipul satului, scăldîndu-l într-o baie de flăcări piezişe. O fierbinte zi de iuliu se presimte în aer. În frumoasa piaţă centrală, muzicile din Comloşul Mare, Comloşul Mic şi Lunga repetă reunit *Deşteptarea*. Dinspre gară se aude, ca un ecou, acelaşi son înviorător şi, imediat, un banderiu de 50 de călăreţi şi 40 de biciclişti cu tricolor porneşte în întîmpinarea oaspeţilor ce tocmai s-au coborît din simplonul ce vine de la Gottlob. În marginea parcului, la umbra băgrinilor, repetă cu sîrguinţă corul bărbătesc din Comloş, condus de domnul profesor Paulian, cor falnic, ce a dobîndit premiul I pentru «Marşul soldaţilor» din *Faust*, la marea emulaţiune a tuturor corurilor şi fanfarelor din Bănat în anul 1925. Nu se lăsă mai prejos nici fanfara «Gloria», condusă de inimosul compozitor-dirigent, plugarul

Nestor Miclea. De altfel, cîntecele vor delecta bătrînii şi copiii aflaţi de faţă, pînă spre prînz”.

* * *

Văzînd că băieţii deja întrec măsura şi că sticlele de răchie care la Lovrin erau pline sînt acum înjumătăţite sau aproape goale, doctorul rămîne mai în urmă, probabil pentru a nu se compromite. Merge încet, la vreo cincizeci de metri în urma alaiului, singur, cu mica lui valijoară în mîna dreaptă şi capul plecat. Din cînd în cînd, priveşte îngrijorat spre alai, ca nu cumva paşii să-l poarte prea repede şi să se trezească în mijlocul lor. Dinspre sat au venit între timp cîţiva biciclişti în costume populare. Aceştia au întors bicicletele şi merg încet pe lîngă tamburul major al fanfarei, pe lîngă cei doi comloşeni cu steaguri şi trompete. Fanfara intră în sat. Face o nouă pauză. Din piaţă se aude acum *Deşteaptă-te, române!* Fanfarele invitate trec pe această melodie şi-şi reiau marşul.

În sfîrşit, doctorul ajunge şi el la marginea satului. Vede într-o tufă de măcriş de lîngă gardul primei case un om care se tîrăşte pe burtă, prin ţărînă, şi iese spre drum. Omul priveşte cu atenţie în urma alaiului, apoi întoarce capul şi spre gară. Dă cu ochii de doctorul Tit Liviu şi, după o tresărire de spaimă, zice: „Să trăieşti, Liviucă, tu ieşti, mă?”. „Da!”, zice doctorul fără nici un chef de a continua. „Pă mine mă mai cunoşti?” „Nu!” „Io mi’s Niculae a lu uică-tu Petre, mă, cum nu mă cunoşti, ai?” „Aaaa, da!”, se preface doctorul că s-a lămurit. Habar n-are de care uică Petre e vorba şi nici cine e individul. Are cam patruzeci de ani, dar e neras, cu hainele boţite, deşi se pare că sînt hainele lui de duminică, e obosit şi arată mai vîrstnic. Totuşi, pentru că merg împreună pe drum, doctorul vrea să întreţină conversaţia. „Da ce se întîmplă?”, întreabă. Omul, crezînd că e vorba de ciudata acţiune în care l-a surprins Liviu, aduce lămuriri surprinzătoare. „Uite, mă, Liviucă, mă-nşală nevasta, mă! N-o văzuşi pă la gară?” „Dar n-o cunosc!” „Aşa-i, că tu n-ai dă un s-o cunoşti. Să îmbrăcă dă dimineaţă în costum popular şî plecă de-acasă, cică la repetiţie! Da n-o văz pă nicăiri! Dac-o prinz cu vrunu, o bag în mormînt, uite, asta mi-i crucea!”

Fanfara vizitatorilor sosiţi cu trenul a ajuns în piaţa din centrul comunei. Se aud din nou uralele care de departe par huiduieli. Cam în dreptul atelierului de molărit al lui Ulieru, la intersecţia drumului principal cu una din străzile perpendiculare pe ea, doctorul are deodată revelaţia haosului în

care a picat. Mai mulţi tineri sînt îmbrăcaţi ca pentru carnaval: unii au anterie de preoţi, alţii costume de oraş, dar prea largi, cîţiva şi-au lipit mustăţi sau şi-au dat părul cu făină pentru a părea cărunţi. Toţi răspund „prezent” la apelul unuia dintre ei, care poartă eşarfă tricoloră în diagonală peste piept şi joben. Acesta strigă: „Răducanu-Popescu, prefect de Olt!”. „Prezent!”, îi răspunde un tînăr cu joben, costum popular şi mustăţi albe. Apoi, colonel Vârgolici, de la Artilerie, prezent! – chipiu de armată austro-ungară, veston de irozi cu tablă de conservă în locul epoleţilor, mustăţi negre, sabie. Doctor Nistor, prefect de Torontal, prezent, Augustin Coman, primarul Timişoarei, prezent, Mihăiescu şi Antonescu, subprimarii Craiovei, ’zent, ’zent, domnul Nicolaescu-Plopşoru, preşedintele Fundaţiilor regale de la Craiova, prezent, Ilie Popescu, deputat de Dolj, ’zent, Biju Traian, directorul liceului din Slatina, prezent, Ludovic Ciobanu, inspector şcolar, aici, dr. Isacu, judecător, Timişoara, prezent! Şi aşa mai departe. Deci toată nebunia asta din sat nu e decît repetiţia sărbătorii ce trebuie să aibă loc la 15 august, şi toţi aceşti tineri mascaţi vor face azi figuraţie în locul personalităţilor invitate la Comloş în ziua serbării! Doctorul Liviu priveşte cu nedumerire în jurul lui. Nicolae, băiatul lui uica Petre, a luat-o la fugă în urma cortegiului care a ajuns în piaţă.

Gary, Indiana 22 iulie ’34, orele 0.00	GMT 6.00	Comloşul Mare ceasurile 8.00

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul opt fix): „Întîiele raze ale dimineţii se înalţă de-acum ca fumul pornit din colosala jertfă a Firii către Ziditorul ei. Răsăritul arde în valurile de foc ale zorilor. Căldura începe a se simţi. A sosit clipa repetirului pentru marile sărbători. În sunetul clopotelor reunite ale tuturor bisericilor din Comloş şi în bubuiturile de treascuri, încep serviciile divine. Timpul se scurge necruţător”.

* * *

Un incident la întretăierea străzii Dearborn cu bulevardul Jackson: una dintre uriaşele litere care formează numele hotelului *Great Northern* se prăbuşeşte de pe acoperişul clădirii cu treisprezece etaje.

Din fericire, nici o victimă.

Chemaţi de urgenţă, pompierii recuperează uriaşa literă de metal vopsit în roşu şi o pun la locul ei.

* * *

Printre două case nou construite, doctorul Liviu poate să vadă terenul viran din spatele lor, partea din parcul ducesei de San Marco defrişată în 1931 de Pascu, stadionul comunal, băgrinii rămaşi în picioare şi partea nedefrişată a parcului. Totul e plin de lume pestriţă care se mişcă de colo-colo, aparent fără nici o treabă, dar urmînd probabil trasee bine stabilite dinainte. Uralele care seamănă cu huiduielile izbucnesc din nou pentru că, se pare, dinspre Jimbolia au sosit alţi oaspeţi; corurile din Igriş şi Vizejdia.

Împins de curiozitate, doctorul n-o ia spre dreapta, spre casa părinţilor lui din Lunga, ci se apropie de piaţă ca să vadă de ce sînt în stare consătenii lui. Trece pe lîngă tribuna împodobită cu frunze de stejar şi covoare cu motive naţionale şi se îndreaptă spre biserică. În mijlocul pieţei se loveşte de un domn care merge de-a-ndărătelea cu un cărucior de marcat liniile cu var pe un teren de fotbal. Acesta stabileşte locul destinat fiecărei comune şi este atît de preocupat încît nici nu-i mai spune doctorului „pardon”. După un braţ de crengi de stejar, aruncate nu se ştie de ce pe scena de scînduri înălţată în mijlocul pieţei, Liviu îl vede pe Nicolae B. pitulîndu-se. Probabil că tot nu şi-a găsit nevasta. Un cerc destul de mare alcătuiesc membrii celor două fanfare într-o latură a pieţei. Unii stau jos, alţii în picioare, schimbă impresii şi beau din răchie. Alţii îşi mai încearcă instrumentele. Puzderie de sclipiri aurii din trompete, tromboane, talgere şi alte alămuri.

Chicago, Illinois	GMT	Comloşul Mare
orele 0.20	6.20	ceasurile 8 trecute 20

O dulce amorţeală pune stăpînire pe oraş. Sunetele catifelate ale *jazz-band*-urilor se aud de pretutindeni. Reclamele teatrelor luminează străzile cu asfaltul încins. Opera, luminată feeric, se pregăteşte să-şi închidă porţile, după a două sute cincizecea reprezentaţie cu *Othello*. Restaurantul şi barul elegant al hotelului *Auditorium* găzduiesc o recepţie de zile mari: întîlnirea anuală a producătorilor de răcoritoare. Din spatele clădirii, dinspre teatrul *Auditorium*, răzbat zgomotele violente ale unui spectacol de *vaudeville*.

Peste mai puţin de o jumătate de oră, cîţiva dintre distinşii comercianţi de răcoritoare îşi vor aştepta prietenele la ieşirea teatrului.

Lumea pare a fi uitat de căldura sufocantă şi de grijile de peste zi. Şoferii negri, în livrele elegante, au adormit în maşini, cu capetele sprijinite de volane. Oraşul petrece.

* * *

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul 8 şi jum.): „Să poposim puţin din drumul spinos şi îngrijorător al vieţei de mîne şi să răsuflăm cu nesaţ aerul curat al dimineţei, adus de vîntul înviorător al redeşteptărei, bătînd răcoritor de la un capăt la altul al Banatului. O împrejurare fericită a făcut ca tot acum să licărească în inima graniţei de vest, în Comloşul bănăţean, o făclie nouă – foaia independentă de luptă spirituală, culturală şi politică, SUFLET NOU.

În aceste clipe sărbătoreşti, un grup de tineri învăţaţi ai comunei prepară primul număr al revistei ce va apărea peste trei săptămîni. Colectivul de redacţie reunit lucrează cu multă aplecare asupra fiecărui rînd. Îi întrebăm, ca între colegi: cine sînteţi şi ce vreţi? Ei ne vor răspunde în curînd”.

* * *

Desprins, în fine, din nesănătoasa fascinaţie care-l ţinuse pe loc aproape o jumătate de oră în piaţa forfotitoare a satului, doctorul Liviu se îndreaptă încet spre Lunga. La colţul parcului este oprit de domnul prim-pretor şi de fratele acestuia, învăţător în Gottlob. „A, ce onoare, domnule doctor!”, spun ei într-un glas. Doctorul spune doar bună ziua, cu destulă răceală. „Aţi mai venit prin comună? Foarte bine, foarte bine!”, comentează în continuare prim-pretorul după ce şi-a repus pălăria pe freză. „Am venit să-l văd pe tata. E foarte bolnav!”, răspunde doctorul. Cîteva încurajări de complezenţă în lupta cu boala, invitaţia de a veni mai des prin comună şi cu ocazii mai vesele, apoi: „Şi… dumneavoastră tot fără partid, tot fără? Se poate, dom doctor? Tocmai dumneavoastră care, deh…!”. „Şi în ce partid ai dori dumneata să mă înscriu?”, întrebă doctorul, privindu-l nu prea prietenos pe prim-pretor. „Păi, într-un partid de-al nostru, românesc, deh! Nu vedeţi că ne-nghit minoritarii?” „Nu prea văd!”, răspunde Liviu aruncînd o privire spre piaţă, de parcă ar voi să vadă acolo oameni înghiţind alţi oameni. „Ăăă, păi dumneavoastră ştiţi că frate-meu, uite-l, aici de faţă, se chinuie de cîţiva

ani să facă o şcoală nouă, românească, în Gottlob şi nu-l lasă şvabii deloc?! Boicotează, dom doctor, şi oameni ca dumneavoastră stau deoparte!” „În schimb, vouă vă arde doar de serbări naţionaliste!” „Sînt massele, dom doctor, massele care se bucură că sînt cu noi!” „Şi se mai bucură şi de starea de asediu şi de cenzură, nu-i aşa?” „Tot duşmanul intern ne-a silit şi la aceste măsuri temporare...” „Şi dacă la toamnă domnul prim-ministru Tătărăscu propune prelungirea stării de asediu?” „Asta numai dacă se va dovedi că e necesară, dom doctor, da, să ştiţi, nu-mi place deloc cum vorbiţi. Eu aş prefera să rămînem prieteni!” „La revedere!”, spuse doctorul înainte de a se întoarce pe călcîie şi de a-i părăsi.

Chicago, Illinois	GMT	Lunga
orele 1.00	7.00	ceasurile 9.00

Primii clienţi care părăsesc localurile! Plaja lacului era supraaglomerată. Mii de oameni fac baie, astîmpărîndu-şi dubla fiebinţeală, cea provocată de căldură şi cea provocată de alcool.

O patrulă a poliţiei semnalează un incendiu la Templul Masonic, de pe Randolph Street. Alături, clădirile Ashland şi Schiller îşi înalţă, însingurate şi indiferente, siluetele. În dreptul hotelului Majestic, de pe West Quincy Street, o crimă multiplă: un japonez, drogat, împuşcă şase persoane apoi dispare fără urmă. O maşină a poliţiei, care soseşte la locul faptei, nu poate frîna şi se ciocneşte cu un automobil condus de o doamnă din înalta societate a oraşului. Din fericire, coliziunea nu face nici o victimă.

În mod inexplicabil, cele cinci ferestre ale companiei O’Hara, din clădirea Marquette, de pe South Dearborn Street, numărul 140, situate la etajul al cincilea, se sparg. Nu s-a găsit urma vreunei bombe sau a altui fel de exploziv. Restul clădirii a rămas intact.

În plină stradă, un cetăţean paşnic care se oprise să admire ornamentele baroce ale clădirii Cable, de pe Wabash Avenue, ia foc. Internat de urgenţă, n-a mai putut fi salvat. Unul dintre medici face observaţia că e vorba de un fenomen foarte rar, în care corpul omenesc, supraalimentat, începe să ardă, hrănit de propria-i combustie internă.

Postul de observaţie astronomică semnalează apropierea unui corp ceresc necunoscut.

* * *

Doctorul Liviu tocmai deschide poarta dinspre drum a casei, cînd, prin spatele lui, pe mijlocul drumului, trec în pas alergător mai mulţi tineri îmbrăcaţi în tricouri sportive, în chiloţi şi ghete cu crampoane. Unul dintre ei ţine în braţe o minge de fotbal. Se duc să „întîmpine” echipa de fotbal din Chichinda la punctul grăniceresc de la capătul dinspre vest al satului Lunga. Atracţia sportivă a sărbătorii de la 15 august va fi meciul internaţional de *foot-ball* între Comloşana şi Z.A.K. Chichinda din Iugoslavia. Bineînţeles că azi nu vor veni şi fotbaliştii iugoslavi, dar necesităţile repetiţiei impun această deplasare pînă în apropierea frontierei şi, poate, chiar o miuţă pe vreun maidan din marginea satului. Doctorul deschide poarta şi intră în curte. Apoi ajunge în camera umbroasă în care zace tatăl său. Bătrînul e întins pe pat, are părul albit în întregime, ochii scufundaţi în orbite, iar mîinile, pe care doctorul i le apucă şi le sărută, descărnate. Un accident cerebral, se gîndeşte Liviu. Centrul vorbirii a fost probabil atacat şi el între timp, pentru că bătrînului îi ies foarte greu cuvintele din gură. E de vină, desigur, emoţia. O lacrimă i se scurge pe obrazul veşted, după ce s-a chinuit să scoată un „zîua bună” şoptit. „Dar mama unde e?” Eforturi uriaşe îl costă pe bătrîn rostirea cuvintelor „Pă ţarină!”.

* * *

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul nouă trecut): „În lumina plină de speranţă a dimineţii ne-am oprit o clipă în parcul comunal. Acolo, ascunsă parcă sfios la umbra unui băgrin, am descoperit o tînără domnişoară citind cu încordare mută ceva anume, poate o scrisoare de amor.

La rugămintea de a se prezenta, dînsa a răspuns cu emoţie că este domnişoara Puşi M., elevă la «Carmen Sylva» din Timişoara. Pentru moment, ea se află, laolaltă cu toţi tinerii comloşeni studioşi, în vacanţă, acasă în satul părinţilor săi, în mare pregătire pentru incidentul de la 15 aug. crt. La întrebarea ce prepară pentru înălţătoarele clipe, d-şoara Puşi citeşte cu multă simţire acest fragment de *Imn* de pe foaia de hîrtie ce o ţinea cu emoţie în mîini: «Azi e zi de sărbătoare pentru neamul românesc./Fraţi răsleţi de vremuri aspre iat-acum se întîlnesc./Dunărea spre noi priveşte şi cu glas tremurător/Cîntă cîntec de isbîndă românescului popor!». Împreună

cu celelalte strofe, dînsa va recita întregul imn în faţa asistenţei, în piaţă. D-şoara Puşi poartă o elegantă rochie de mătase bleu-marine, cu mici ancore albe, plisată mărunt, atît în josul poalelor, cît şi la mîneci. Centura de piele strînge rochia atît de tare, încît lasă să se ghicească, bine întinşi pe impecabilele sale picioare, extramodernii ciorapi scurţi, care se ţin sub genunchi cu un elastic întreţesut. Aceşti ciorapi repurtează un mare succes în Franţa, la Paris, fiind ameninţaţi doar de rochia crăpată pe lături. Aceste rochii crăpate vor omorî cu siguranţă ciorapul scurt! Pe cap, distinsa d-şoară, poartă o beretă albă cu numele «Şicul parisian». Îmbujorată, ne răspunde că la serbări va prezenta publicului un superb costum popular moştenit de la străbunica ei. Roşeaţa prelungită din obrajii săi ne îndeamnă să o mai întrebăm ce gîndeşte despre maxima: «Farba şi albelele/strică bănăţenele». Cu ochii plecaţi parcă a remuşcare, dînsa ne destăinuie că a folosit cunoscutul carmin *Chagrin d'amour* (năcazurile amorului). *Eau de Princesse* (apa princesei) pentru albirea tenului, precum şi odicolonul Venus".

Chicago, Illinois	GMT	Lunga
orele 01.30	7.30	ceasurile 9.30

Liviu iese din cameră şi străbate curtea mergînd spre ţarina pe care mama lui încă mai prăşeşte porumbul. Femeia s-a sculat, probabil, de cu noapte şi zoreşte să n-o prindă zăduful cel mare. Doctorul aude chiar şi de aici, din Lunga, zgomotul pe care-l fac veselii participanţi la repetiţia din Comloş. O apucă pe rîndul de porumb unde o vede pe maică-sa muncind. Aceasta îi aude paşii şi se întoarce spre el. Lasă sapa jos: „Ooo, Liviuţu mamii, ai venit!". Chiar în momentul în care ei se îmbrăţişează, zgomotul acela îndepărtat ca un zumzet de lăcuste încetează. „Înseamnă că unii dintre ei au intrat în biserică şi slujba a început!", îşi spune.

* * *

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul nouă jum.): „Astrul zilei s-a înălţat cu încă o suliţă-două. Ne îndreptăm spre sediul redacţiei *Suflet nou*. Acolo, încîntaţi de muncă, încordare şi elan tineresc, redactorii prepară întîiul număr. Voim a şti în primul rînd cît va costa. Un abonament anual –

100 de lei; pentru Autorităţi şi Instituţii – 300 de lei; pentru ţărani şi studenţi – 60 de lei; în străinătate – dublu; în America – doi dolari. Apoi, la întrebarea noastră despre platforma foii, redactorul şef ne întinde, în loc de răspuns, un snop de manuscripte ce vor deschide numărul inaugural: «Cine sîntem şi ce vrem. La măreţia serbării a 200 de ani de la descălecarea oltenilor pe aceste meleaguri – aici, unitatea românilor din patru provincii s-a făcut de mult! – vrem să apară un *suflet nou*. Ce vrem cu adevărat? Vrem a duce cultură şi civilizaţiune adevărată pînă în cele mai îndepărtate cătune. Dar nu cultura şi civilizaţiunea deocheată – ce depăşeşte limita bunului simţ… Ne aflăm în serviciul mai multor idealuri. Vrem să trezim dragostea de carte, simţul de frumos şi gustul de cîntare şi călătorii. Şi ce mai voim? Voim, vorba domnului Mehedinţi, să arăm mai adînc, dacă brazdele din faţă s-au istovit».

Aceste cuvinte pline de înaripat avînt ne emoţionează de pe acum. Ecoul lor în inima cetitorilor va fi pe măsura celui dorit, dacă nu şi mai mare. Mai vorbim de una, de alta, ca între buni colegi. Sufletul ne e copleşit de admiraţie cînd aflăm că tinerii redactori sînt reprezentanţi ai muncii active fără să fie plătiţi. Ei au trecut dincolo de orice plată, dar răsplata le va fi înmiită!”.

* * *

La fel de enigmatic cum apăruse, corpul zburător neidentificat dispare din raza de observaţie a astronomilor.

Centrul oraşului palpită din nou. Pietrele din pavaj dispar sub roţile automobilelor care se întorc spre garaje. Centrul comercial e învăluit în fum. Un ambuteiaj enorm paralizează, vreme de şapte minute şi patruzeci de secunde, orice mişcare pe un spaţiu lung de trei kilometri şi două sute de metri. Intervenţia trupelor auxiliare ale serviciului de circulaţie descongestionează principalele artere, însă zgomotul asurzitor al claxoanelor ridică, practic, tot oraşul în picioare. În interval de cinci minute sînt semnalate şaptezeci şi două de sinucideri.

La capătul străzii South Michigan se produce o încăierare între mai mulţi şoferi. Enervaţi de blocarea circulaţiei, şi-au scos pistoalele şi-au început să tragă la întîmplare înspre maşinile din apropiere. Nu au atins însă pe nimeni. Alcoolul pe care-l aveau în sînge le diminuase agerimea privirii.

Guvernatorul statului Illinois îşi conducea spre ieşire ultimii invitaţi pe care-i avusese la marele *party* dat cu ocazia închiderii lucrărilor Camerei. Oprindu-se în pragul uşii, observă trombe de fum ridicîndu-se deasupra oraşului.

Chicago, Illinois	GMT	Lunga
orele 2.00	8.00	ceasurile 10.00

Liviu îi controlează bătrînului tensiunea. Mama schimbă uleiul din candelă. „Ce zici, Liviuţ, mamă, să chem pă părintele Mehadiu să-l împărtăşească?” „Nu!”, spune doctorul Liviu. „Păi dă trei zile n-o mîncat nimic şî az-dimineaţă i-o fost rău dă tot. Răsufla aşa, greu, dă parc-ar fi tras la plug!” „Acuma, oricum nu poţi chema nici un preot. Sînt toţi la marea liturghie de antrenament!!” „Ce-i aia?” „Fac repetiţie pentru serbările de la Sf. Mărie!” Ca o confirmare a spuselor lui se aud bătînd deodată toate clopotele bisericilor din comună. „Oof, ţara arde şî baba să piaptănă!” – zice bătrîna, închinîndu-se la icoană.

* * *

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul 10 şi cîtva): „Văpaia lui Helios se face din ce în ce mai simţită în acest sat de la marginea ţării, întins ca pe o tipsie de jar. Pentru a ne stîmpăra pojarul, facem o vizită distinsului părinte C. Ne primeşte binevoitoare preascumpa lui soţie, care ne îmbie cu dulceaţă şi apă de la fîntînă. În prînzitor e răcoare, miroase a busuioc şi mere. Cîtă modestie! Cîtă simplitate sacră! Vrînd a şti cum şi cît a scris învăţatul om despre trecutul comunei Comloş, preabuna doamnă ne înmînează manuscriptul integral al unei mici monografii ce va fi tipărită mai apoi. Observăm cîtă grije pentru adevăr dovedesc aceste pagini, cîtă muncă tăinuiesc aceste cuvinte: «În lipsă de documente vechi, sprijinindu-se pe demografie şi pe tradiţia românească, afirmăm că vechii locuitori ai comunei şi ai întregului ţinut au fost *precum şi* azi sunt: Românii...». «Aici a existat un nucleu etnic românesc plămădit din împreunarea băştinaşilor geto-daci cu coloniştii romani aduşi de Împăratul Traian, care nucleu necontenit a locuit această comună. Nucleul acesta primar, adecă românii băştinaşi, ce locuiesc a patra parte din comună, pînă azi mai sunt cunoscuţi

sub numele de ‘frătuţi’, numire dată lor de către românii veniţi mai tîrziu de prin comunele din Banat, Crişana şi Oltenia… Între românii băştinaşi din comună, al căror număr s-a redus mult în timpul războaielor dintre turci şi austrieci, s-au aşezat un număr oarecare de români din Ţara Românească, întrebuinţaţi de turci la întărirea cetăţii Timişoara, cărora, după eliberarea cetăţii, genialul erou creştin Eugen de Savoya le-a dat învoirea să se aşeze prin comunele din Banat…» Pagini sguduitoare, pline de adevăr clocotitor. Ele ne întăresc în gîndul că comunei Comloş i s-ar potrivi ca o cunună de jertfă biruitoare numele dorit de mulţi locuitori: «AQUILA ROMANA»”.

* * *

Echipajele poliţiei lucrează din plin. La fel, ambulanţele spitalelor. Pînă la această oră s-a constatat moartea, din cauza căldurii, a treizeci şi opt de cardiaci. Spitalele de urgenţă au sălile de aşteptare pline pînă la refuz. Un alt incendiu, la abatoare.

Cel mai important atac, la Stock Exchange Building, de la război încoace. A doua zi, firmele Lelewer, Knox, precum şi restaurantul Shamock vor da faliment. Autorii n-au putut fi descoperiţi.

Chicago, Illinois orele 3.00	GMT 9.00	Lunga ceasurile 11.00

Accident de proporţii la Grand Central Station: o locomotivă abia sosită de la de la New York iese de pe linie şi, în loc să ajungă la depou, pătrunde prin pereţii de metal şi sticlă ai magaziei de mărfuri şi dărîmă aripa stîngă a clădirii poştei.

* * *

Doctorul Liviu şi-a pus în locul hainelor de oraş nişte pantaloni mai vechi rămaşi pe acasă, o cămaşă de-a tatălui său şi iese în curte. Se duce spre grădină, spre ţarină, vrea să sape el porumbul pe care l-a început maică-sa de dimineaţă. „Liviucă, dragă, nu ieşi pă zădufu ăsta, că te îmbolnăveşti, mamă!” Pe stradă trec lălăind fotbaliştii care au făcut un drum lung pînă la graniţă urmaţi de o droaie de copii. „Lasă, mamă, că nu

mi se întîmplă nimic!”, zice Liviu. „Dumneata fă supa aia de găină, poate îi dăm şi lui tata să mănînce un pic.”

* * *

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul 11 punct.): „Fierbinţeala lunii iulie se simte în toată amploarea sa. Astrul luminos s-a înălţat în tării deasupra creştetelor ce ies plecate într-un impunător cortegiu, din biserică, spre a repeţi primirea troiţei şi a plăcei comemorative de la fraţii olteni. Se rostesc cuvinte înălţătoare despre menirea comloşenilor de a ţine mereu aprinsă candela veşnic vie a proslăvirii strămoşilor care s-au rupt acum două veacuri de la matca lor şi au venit aici să întemeieze o viaţă nouă. În năvala sentimentelor ce ne copleşesc, abia putem copia cîteva cuvinte. «Fraţi Olteni! Cu inima plină de dor, cu ochii înlăcrimaţi şi braţele deschise, Vă primim şi Vă îmbrăţişăm cu dragoste ca pe nişte fraţi adevăraţi. Fie ca venirea Voastră printre noi să însemneze o nouă şi indestructibilă dovadă a dragostei ce însufleţeşte inimile românilor de pretutindeni! Fiţi bineveniţi!» Apoi, după aceste sguduitoare cuvinte, un tînăr şi un bătrîn, într-un gest de păgînă splendoare, întrupînd poporul român în trecutul şi viitorul său, amestecă pămînt bănăţean şi oltean, un pămînt rodnic al Comloşului, la poalele viitoarei troiţe. Un simbol al nesdruncinatei noastre frăţii, securităţi şi unităţi. Un fruct al muncii de veacuri a vrednicilor săteni veniţi aici din Oltenia şi din alte părţi. Tineri premilitari repetă pe loc jurămîntul”.

Gary, Indiana	GMT	Lunga
orele 3.15	9.15	ceasul 11 şi un fîrtai

Mama lui Liviu iese plîngînd din casă şi aleargă spre ţarină. „Liviuţ, Liviuţ, mamă, hai că-i rău lu tată-tău!” Doctorul aruncă sapa şi aleargă în casă. Bătrînul horcăie. Liviu îl apucă de subsuori şi-l ridică în capul oaselor. O roagă pe mamă-sa să mai pună două perne peste cea pe care a stat pînă acum bolnavul. Scoate trusa şi face o injecţie intravenoasă. Bătrînul pare să-şi revină ca după o spaimă pe care nu o poate mărturisi. Liviu, dîndu-şi seama de natura crizei, se hotărăşte să plece spre farmacia din Comloş. „Vezi poate-l chemi şî pă popă, Liviuţ, să nu… Doamne fereşte, fără împărtăşanie!” „Nu e încă nevoie, mamă, stai liniştită!”

* * *

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul 11 şi un fîrtai): „Iată cum timpul se scurge necruţător înspre eternitate. Alaiul trebuie acum să se urnească spre a se reuni în ordine şi disciplină, pe locurile dinainte hotărîte, în mijlocul pieţei. Acolo privirii noastre i se înfăţişează un mic, dar impunător chioşc cu frumoase ornamentaţii naturale din crăci de brad, stejar, felurite flori, predominînd trandafirii. E locul din care se va face distribuirea panglicilor comemorative la asociaţiile de plasă”.

* * *

Cîteva minute de linişte. Oraşul pare adormit. Temperatura aerului a devenit, în sfîrşit, acceptabilă.

Chicago, Illinois	GMT	Comloş
orele 3.30	9.30	ceasurile 11.30

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul 11 şi jum.): „De la frumoasa tribună ţîşnesc precum lava unui Vezuv, pline de înflăcărare, înălţătoare cuvinte. Lumea ascultă în nemişcare. «Avem un tineret ca un fagure de miere. În mîinile lui este însufleţirea şi entuziasmul de falnic viitor, în inimile lor palpită credinţa în viitorul de mîine. Să le ridicăm elanul, să le dăm în mînă flamura ţărei şi, proptiţi de experienţa noastră prinsă în fire de zăpadă, să-i îndemnăm să propage idei noui, mereu schimbătoare.»

De acum, discul de flăcări al zeului solar e în apoteosisul său. El se prăvale dogoritor drept în creştetele celor veniţi să soarbă precum ambra cuvintele cele mari. Termometrul arată 34 de grade la umbră”.

* * *

Liviu a ajuns şi el în preajma bisericii, tocmai în momentul în care un sobor de preoţi se îndreaptă spre un loc în care doi dintre tinerii mascaţi în personalităţi de vază amestecă ţărînă din Comloş cu ţărînă din Oltenia. Se gîndeşte că poate şi farmacistul Grossman se află în mulţimea de gură-cască din jurul bisericii. Îl caută din priviri, în timp ce preoţii încep un Te-Deum

şi sînt apoi urmaţi de mulţime. Harababură de voci şi tonuri false. Tînărul care-l închipuie pe colonelul Vârgolici citeşte cu voce tare textul care va fi înscris pe troiţa ce va fi ridicată peste trei săptămîni. Clopotele încep din nou să sune toate odată. Acum Liviu îl zăreşte şi pe Grossman, îmbrăcat în costum românesc şi tot aranjîndu-şi ochelarii pe nas cu veşnicul lui tic. Se strecoară prin mulţime pînă la el. Cînd reuşeşte să-l atingă pe braţ, fanfarele tocmai atacă un marş măreţ şi bătrînul farmacist tresare ca la un cutremur. „Aaa, domnu doctor, ce surpriză plăcută!”, spune el.

* * *

Dar telefoanele încep iarăşi să zbîrnîie. Şapte sinucideri în mai puţin de zece minute. Maniacii depresivi se cred la ora cea mai potrivită pentru a-şi teroriza, din balcoane, vecinii.

Chicago, Illinois	GMT	Comloş
orele 4.00	10.00	amiaza

Plaja este pustie acum. Doar maşinile salubrităţii lucrează pentru a şterge ultimele urme ale nopţii. Zeci de camioane cu gunoaie traversează oraşul. Sirenele abatoarelor încep să şuiere ameninţător. Clădirile înalte ale oraşului sînt atinse, în partea superioară, de o abia perceptibilă undă de lumină roşietică. Doi îndrăgostiţi se aruncă, ţinîndu-se de mînă, din vîrful *building*-ului Manhattan. Nu mai pot fi salvaţi. Tramvaiele şi autobuzele, goale, opresc, inutil de altfel, doar în staţiile principale. Oraşul îşi savurează somnul cel dulce dinaintea zorilor.

* * *

Grossman şi doctorul Liviu se întorc dinspre casa farmacistului. Pe tribuna împodobită cu crengi de stejar continuă, în căldura toridă, seria simulatelor discursuri. Mulţimea se antrenează în aplauze. Liviu pune o mînă pe braţul bătrînului farmacist şi acesta tresare din nou, ca electrocutat. „Nu vi se pare că ăştia exagerează, domnule Grossman?” „Mde, Liviucă, ştiu şi eu!” Un grup de tineri în uniforme de premilitari aleargă să se încoloneze la ordinul unui sublocotenent de rezervă, un avocat cam burtos

pentru vîrsta lui – n-are nici 25 de ani. „Mai lipseşte un Führer şi ne-am putea considera în Germania”, spune Liviu. Farmacistul oftează: „Mde, ce-o fi scris şi pentru noi, fiule!”. Doctorul îi strînge mîna bătrînului şi pleacă. Înainte de a intra pe strada lungă ce duce spre Chichinda, îl întîlneşte pe Nicolae ducîndu-şi nevasta de mînă spre locul de unde trebuie să înceapă parada. Omul pare acum foarte mîndru de frumuseţea-i de nevastă, iar aceasta e dusă cu gîndurile aiurea.

* * *

Reporter de vest (Comloşul Mare, amiaza trecută cu un fîrtai): „Dar ce zvon se aude? Ce freamăt? Din cele patru zări, aliniată şi reunită apoi într-o armonioasă coloană, soseşte tinerimea. Începe repetirul pentru marea paradă. Cortegiul defilării e deschis de mîndrele fanfare din Comloş şi Igriş. Urmează frumoasele şi simpaticele d-şoare din Comloş, ale căror costume naţionale strălucesc în lumina soarelui. O adevărată paradă a frumuseţii. Călcînd graţios pe tocurile înalte ale eleganţilor pantofi de antilopă sau lac negru, ele salută publicul cu braţul drept ridicat pieziş, nu înainte, ci spre dreapta. Le urmează sănătoasele igrişence şi robuştii saravaleni, în admirabilul lor port. O plăcută impresiune lasă marele grup de şoimi, care, într-un impozant cortegiu, sărbătoreşte şi el, echipat, în frunte cu directorul V. Besu. În urma lor se zăreşte figura unui şoim călare pe un superb armăsar. Este fiul d-lui V.G. Farca, care deschide defilarea şoimilor din Sînnicolau. În aplauzele publicului înaintează într-un aliniament desăvîrşit cei 350 de tineri premilitari, viitorii ostaşi ai ţării. Recunoaştem în frumoasele lor costume eleganţa liniei pe care, cu siguranţă, numai croitoria şi ceaprazăria militaro-civilă a dlui Iancu (Timişoara, Palatul Primăriei) o poate impune. Urmează un foarte lung cortegiu de societăţi feminine şi bărbăteşti din numeroasele comune timişene, îmbrăcate în specific local. În aclamaţiile mulţimii trec pompierii cu fanfara lor proprie, care cîntă cu foc nestins imnul pompierilor voluntari. Echipamentul impecabil, după cele mai noi cuceriri ale ştiinţei şi tehnicei, tulumbele şi pompele moderne, aduc linişte şi siguranţă în suflete”.

Gary, Indiana	GMT	Lunga
orele 5.00	11.00	ceasul unu d.a.

Ziua de duminică se naşte ca o zi cu drepturi legale. Pulsul oraşului se reia cu timiditate. Pe străzi, maşini rare. Senzaţie de localitate cuminte, patriarhală, cu gospodine harnice, oameni cumsecade, poliţişti binevoitori. Urmele coşmarului nocturn s-au şters cu desăvîrşire. Viaţa mai palpită cu aceeaşi energie doar în cîteva puncte ale marelui oraş. Doar spitalele, depozitele de ziare şi sediile poliţiei din Chicago îşi continuă activitatea obişnuită.

* * *

Liviu şi mamă-sa stau aşezaţi la masă în tinda casei. În camera de alături, bătrînul a adormit. Se simte mai bine. Liviu mănîncă fără poftă din supa de găină. Deodată, din depărtare răbufnesc furios tobele şi fanfara. „Au terminat defilarea, parada costumelor”, spune doctorul. „Să-i ia dracu, Doamne iartă-mă, că parcă or înnebunit! Numa dă serbări le arde şî sărăcia pă capu nostru, Liviuţ, mamă, dacă s-o mai pomenit aşa ceva!”

* * *

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul unu): „După prînz, la sorbitul cognacului împreunat cu o bună cafea gingirlie, un tînăr sfios şi palid s-a apropiat de masa noastră, cu un vraf de manuscripte strînse la piept. S-a recomandat a fi poetul local Vichentie Boran, dorind a înfăţişa judecăţii noastre rodul trudei sale. Plini de bunăvoinţă am dat ascultare unuia dintre productele junelui Chientă. Nu avem voie să desconsiderăm aceste producţiuni de început – cu bun temei – ale feciorilor de la ţară. Chiar dacă ele nu sînt o mare operă de poezie, i-am dat cîteva sfaturi şi îmbărbătări tînărului condeier. Căci după cum din lujerul crud se va ridica într-o zi falnicul stejar, din aceşti poetaşi începători se formează nucleul de preţ al poporului, cari, ca şi Badea Cârţan din trecut, formează *axa de rezistenţă a plugarului român*. Însă cu o singură condiţiune: să rămînă un fecund şi luminat răscolitor de brazdă, ferindu-se a deveni o uşuratecă şi sburătăcită pleavă de oraş”.

Chicago, Illinois	GMT	Lunga
orele 5.30	11.30	ceasurile 1.30 d.a.

Mama doctorului Liviu a terminat de spălat vasele şi se duce pe prispa casei să se întindă la umbră pe un pat de scîndură. I se pare ciudat că iar au tăcut ăia cu fanfările lor. „Poate că s-o pus masă acuma”, se gîndeşte ea, „face banchet ca atunci cînd o fost regele Ferdinand, să fie vreo zece ani sau mai bine, hai?” Liviu doarme, bătrînul doarme şi el.

* * *

Ultimele ambulanţe din schimbul de noapte se retrag în garaje. Cu ochii înroşiţi de nesomn şi cu feţele boţite de oboseală, şoferi apatici îşi parchează maşinile în garajul subteran al spitalului central. Serviciul de gardă a înregistrat un număr alarmant de morţi. Numai cardiaci au fost vreo cincizeci. Pentru ziua care începe, numărul estimat este dublu.

Chicago, Illinois	GMT	Lunga
orele 6.00	12.00	ceasurile 2 d.a.

Doctorul sare ca ars din somnul dulce dă după-amiaza toridă ce l-a cotropit aici, în camera umbroasă ca un cavou. „Hai, Liviuţ, mamă, că iar horcăie dă parcă ar trage să moară, Doamne fereşte!” Merg împreună în camera în care zace bătrînul. Într-adevăr, respiră greu, parcă s-ar sufoca, iar ochii mult măriţi acum mărturisesc o sperietură grozavă. Poate vreun coşmar. Liviu îl ridică din nou pe bătrîn în capul oaselor şi îi pune cîteva perne sub cap. O nouă injecţie intravenoasă. O liniştire miraculoasă. Mama se închină. Îl întreabă pe bătrîn dacă nu ar vrea să mănînce. Acesta aprobă din cap. Îl mută la marginea patului şi-l proptesc cu coatele ascuţite de masă. Bătrîna ia o linguriţă şi începe să-l hrănească. „A avut un astm netratat la timp, explică Liviu, şi de cîte ori nu mai ajunge suficient oxigen la creier face cîte o criză. Afectarea centrilor nervoşi este, oricum, ireversibilă.” „Da dacă l-ai duce la un spital dîn Timişoara?” Bătrînul face semn cu mîna lui descărnată să nu mai fie hrănit. Apoi se sforţează să vorbească. „Mm-m-m-ai bi-bi-ne la popă!” Scoate chiar şi un zîmbet chinuit. „Doamne, Dumnezeule!”, se închină bătrîna.

Chicago, Illinois	GMT	Lunga
orele 6.30	12.30	amiaza trecută cu jum.

Lacul Michigan pare că se prăbuşeşte cu toată forţa peste cartierele mărginaşe, dar ăsta nu e singurul lucru cu care cetăţeanul are de luptat. Mai e şi duhoarea grea de peşte, fum şi untură rîncedă, care se revarsă în valuri grele. Temperatura a urcat deja pînă la douăzeci şi patru de grade.

La sediul central al poliţiei s-au adunat cîteva dintre persoanele care, cu sau fără voie, vor avea un rol important în cele ce urmează să se întîmple. Sergentul Zarkovitch şi căpitanul O'Neill îşi beau împreună cafeaua. Sînt nervoşi, vizibil. Vorbesc puţin, schimbă replici monosilabice. Ei sînt singurii care ştiu ce au de făcut. Urmează să-i convingă şi pe ceilalţi.

* * *

Mama şi fiul stau pe prispa casei şi tac. Tatăl, înăuntru, în casă, a adormit din nou. Organismul lui e foarte slăbit. Dacă doarme, e bine. „Numai să nu-l ajungă… Doamne fereşte, în somn, să n-apuc, barem, să-i pun o lumînare la cap!” Se aude trîntindu-se portiţa de lemn dinspre stradă. Amîndoi întorc capul. Un bătrîn gîrbovit a intrat şi se apropie cu paşi tîrşiţi. Poartă cămaşă albă şi pălărie neagră, e bărbierit proaspăt. „Zîua bună! Bine-ai venit, vecine!”, spune mama lui Liviu. „Credeam că te-ai dus şi dumneata la serbare, vecine!”, zice şi Liviu cu gînd să glumească. „No, că-mi arde mie dă prostiile lor!” Bătrîna se ridică şi se duce în casă după răchie. Vecinul se aşază oftînd lîngă Liviu. „E, mai venişi şî tu, Liviucă, p-aci să-l vezi pă tată-tău?” „Da, zice Liviu, nu se simte prea bine!” „Mde, c-aşa-i cu bătrîneţile, ce crezi că io o mai duc mult?” „Vezi-ţi de treabă, uică, văd că te ţii bine, nu vorbi cu păcat!” „Mde, ştiu io? Că mă ia cîteodată aşa pîn foale dă parcă zîci că mă arde cu fer înroşit!”

Chicago, Illinois	GMT	Lunga
orele 6.45	12.45	ceasul 3 fără un fîrtai

Zarkovitch tace şi se uită pe fereastră. Cîteva pînze colorate au şi apărut pe lacul Michigan, singurul loc suportabil din toată regiunea. O'Neill

răsfoieşte plictisit *Herald and Examiner*. Nimic neobişnuit. Aceleaşi amănunte senzaţionale ca în orice altă zi. Regatele de pe lac şi maratonul de înot. Cincisprezece mile spre larg. Cîţi se vor îneca anul ăsta? O'Neill pariază în gînd cu el însuşi că vor fi cu cel puţin 15 la sută mai mult decît în 1933.

Cineva intră şi-i anunţă că sînt aşteptaţi în biroul lui Melvin Purvis. Lasă cafelele neterminate şi-l urmează pe agentul civil spre aripa izolată a clădirii pe care F.B.I.-ul o cucereşte încet şi sigur de la o zi la alta.

Purvis e mic, nervos, repezit la vorbă şi mai ales la faptă. Cel care îl dublează la conducerea brigăzii, agentul special Sam Cowley, trimis la Chicago de însuşi marele Hoover, este un vlăjgan de un metru şi nouăzeci de centimetri (*seven feet*), o sută douăzeci de kilograme şi nu se desparte niciodată de o pălărie cenuşie pe care o poartă aproape pe sprîncene. Se mişcă încet, ca o reptilă mare şi grea, dar are o minte mai rapidă decît expressul. Zarkovitch şi căpitanul O'Neill îl văd pentru prima dată şi, nu se ştie din ce cauză, au trac. Poate că se jenează. Cowley este epuizat de cît a alergat după Dillinger în ultimele luni, iar ei sînt în stare să-l ofere pe tavă, fără să se fi obosit cine ştie ce.

* * *

„Da vecinu ce face, doarme?" „Da", spune Liviu. Bătrîna apare cu glaja de răchie şi cu două păhărele pe care le şterge pe şorţ. „Nu mai doarme. M-am uitat acuma la iel. Stă cu ochii dăschişi şî să uită-n tavan." „Aoleo vecină, nu-mi da răchie că mor, mă ustură stomacu doar cînd o văd!" „Păi, mi-am zîs să te cinsteşti cu băiatu, că, uite, o mai venit şî iel p-acasă!" „Nu pot să beau nici fir, vecină, ce, te joci? Hai mai bine să-l văd şî io pă vecinu, că d-aia am venit, să mai stau cu iel." Se ridică şi intră în casă. Liviu şi bătrîna intră după el.

Chicago, Illinois orele 7.00	GMT 13.00	Lunga ceasurile 3 d.a.

De cum pătrund în marea sală-birou, Purvis le şi iese în întîmpinare. Cel care ia cuvîntul, imediat după ce salută, e Martin Zarkovitch. E vorba de o femeie din Gary, da, o cunoaşteţi foarte bine şi de mai mulţi ani, e, a fost,

mai bine zis, o femeie frumoasă… Lasă astea, se răţoieşte Purvis. Şi a venit şi i-a propus lui, sergentului Zarkovitch, că-l dă pe Dillinger. Cum, nu, nu este o exaltată, este o femeie cu capul pe umeri, a văzut multe şi a trăit şi mai multe în viaţă, n-a văzut-o nimeni glumind. Mai ales cu lucruri din astea. Sigur, sigur, că nu din civism o face, ci pentru că, ştiţi cum se întîmplă, oameni sîntem, a avut mari încurcături. Da, şi cu noi, şi cu guvernatorul McNutt. I s-a promis iertarea, i s-a promis că nu se vor lua măsuri împotriva ei, dar, uite, cu legile astea noi care tot apar, nu se ştie niciodată. Nu, cum ar putea să omită aşa ceva, chiar acum de dimineaţă se vor întîlni. A vorbit cu ea, o să-i mai telefoneze, nici o problemă. Ea va fi la locul întîlnirii. Are tot interesul. Dacă i s-ar putea promite… Cum, nu se poate? Nici măcar aşa, în principiu? Dacă da, atunci el va da chiar acum acel telefon, nu, nu e prea devreme, o femeie singură se scoală întotdeauna mai devreme decît un bărbat singur, ha, ha, nu e o glumă, statisticile spun asta, de pildă, în chestia aia a lui Gallup găseşti tot felul de lucruri din astea şi încă altele, mai gogonate. Pînă şi recordurile nebunaticilor ăştia care încep, spre prînz, să înoate cinşpe mile, auzi dom'le, cinşpe mile în apa aia împuţită a lacului.

* * *

„Zîua bună, vecine, păi aşa te lauzi? Hai, că am venit să mergem cu armăsarii în zăvoi. Tocma, hăt, încolo, pă Tisa, cum mergeam odată, ca flăcăii!” Tatăl lui Liviu scoate un zîmbet chinuit. Bătrîna începe iar să se închine şi plînge. „Hai, mamă, nu mai plînge, te rog. Ce rezolvi dacă plîngi?”, spune Liviu. Bătrînul Ciogu s-a aşezat lîngă pat, pe un scaun. Îl ţine de mînă pe tatăl lui Liviu şi i se uită drept în ochi.

Chicago, Illinois	GMT	Lunga
orele 7.30	13.30	ceasul 3 şi jum.

Telefonul ţîrîie prelung. Nu răspunde nimeni. Zarkovitch încearcă încă o dată. Acum o voce de femeie încă tînără se aude la celălalt capăt al firului:

— Nu, cred că aţi greşit.

Descumpănit, Zarkovitch încearcă iar. Ţîrîit prelung. Apoi, aceeaşi voce:

— Da, Martin, sigur, eu eram. Da nu puteam vorbi. Tocmai l-am auzit mişcîndu-se dincolo. Da, da, e aici. Nu, nici o schimbare. Da, la opt şi jumătate. Îţi dai seama, o să fiu acolo. Da, ei dorm încă. Bine, bine; la revedere.

Telefonul e atîrnat în furcă. Un clinchet sec. Linişte.

* * *

„Duceţi-mă afară, la aier!”, reuşeşte să spună tatăl lui Liviu. Pare mult mai înviorat dintr-o dată. Cei doi bărbaţi îl ridică din pat şi-l lasă pe propriile picioare. Îl sprijină de sub braţe cu umărul. Mîna lui slăbănoagă strînge ca un cleşte umărul fiului. Reuşesc să-l aşeze pe prispă, pe banca de lemn peste care a fost aşezat un pled. Sticla de răchie şi cele două păhărele au rămas neatinse. Tatăl lui Liviu face un gest către vecinul său, tatăl Anei, de parcă l-ar îmbia să guste din băutură. Vecinul se strîmbă. Nu poate să bea, spune grimasa lui, îl usturǎ stomacul. Arată cu mîinile cum i se zvîrcoleşte ceva în burtă dacă bea.

* * *

Vasta sală în care Purvis şi-a stabilit biroul e deja înecată în fum. Chiar şi Cowley şi-a aprins un trabuc şi trage din el cu un aer gînditor. Aerul lui de totdeauna, chiar cînd pretextul izolării de lume e mai subţire şi decît această perdea de fum.

— De cînd se cunosc? rupse, în sfîrşit, tăcerea Cowley.

— Păi, de cîteva săptămîni bune. Femeia asta are o prietenă. Aia l-a adus în casă la ea. Pe prietenă o cheamă Polly Hamilton şi ea crede că omul nostru doar seamănă cu Dillinger, dar nu e el. Ea lucrează la un restaurant. E chelneriţă. Acolo l-a cunoscut. De fapt, zice, nu ea l-a observat. O colegă i-a atras atenţia. Zice că i-ar fi spus: „Fii atentă la tipu ăla de la masa ta. Să juri că-i Dillinger, nu alta!”. Polly s-a apropiat de el şi i-a zîmbit. Tipu i-a răspuns la zîmbet, şi cu asta gata. A făcut şi nişte glume, că-i tare glumeţ. A zis c-a mai auzit chestia asta, cu asemănarea lui cu Dillinger. „Da, zice c-ar fi spus, dacă pă Dillinger nu-l deranjează, ha, ha, de ce m-ar deranja pă mine.” Simpatic tip, nu?

— Şi după aia s-au mutat la cunoştinţa dumitale, la Anne Sage, nu?

— Da. Polly a implorat-o să-i închirieze o cameră. Are una izolată, unde s-au şi mutat.

— Dar cum de n-a bănuit nimic? insistă Cowley.

— Păi zice şi ea ce zice toată lumea. Tipu e foarte simpatic, plăcut, atent. Cum să-ţi treacă prin cap că ăsta e Dillinger?

Gary, Indiana orele 8.00	GMT 14.00	Lunga ceasul 4 d.a.

Locul întîlnirii nu e rău ales. O piaţetă protejată de nenumărate străduţe care se întretaie, în care cu pas ferm îşi poate pierde urma foarte uşor. Piaţeta se află chiar în faţa lui Children's Memorial Hospital. Anne Sage demonstra o foarte abilă ştiinţă a relaţiilor cu oficialităţile. Fireşte, nimeni nu-i putea reproşa excesiva prudenţă. Ar fi însemnat o jignire inutilă. Şi, de altfel, poate că avea dreptate. Nu era exclus să fie urmărită.

* * *

„Ci-ci-cine cîntă?”, întreabă tatăl lui Liviu. „Îi serbare, în parc!”, spune bătrîna ridicînd vocea, de parcă ar vorbi cu un surd. Aşa!? pare să spună mişcarea din cap pe care o face bolnavul. „Da, or scos steagurili dă la toate bisericile, o venit fanfară dîn Igriş…” „C-c-cre-deam că-i n-n-nuntă!”, articulează cu greu bătrînul şi din nou un zîmbet amar îi colorează faţa.

* * *

Zarkovitch scrutează drumul care vine din dreapta. Spre marea lui uimire, o vede apărînd din stînga. Trece prin faţa maşinii cu totală indiferenţă, deşi un gest abia vizibil îl anunţă pe poliţist că femeia i-a reperat. Dispare pe una din străduţele laterale şi, după cîteva minute, revine din sens contrar. Zarkovitch deschide repede portiera şi femeia se aşază pe bancheta din spate. Maşina demarează instantaneu.

— Doamna Sage, domnii Cowley şi Purvis, face poliţistul prezentările.

— Domnul Cowley a fost informat, spuse Zarkovitch. Domnul Purvis ştie încă de alaltăieri. Dar ar dori să afle cîteva amănunte despre viaţa de acum a lui Dillinger.

— M-ar interesa, zise Purvis, cum aţi descoperit că el este Dillinger.

— Dintr-o întîmplare. Asta s-a petrecut acum cîteva zile. Tocmai dădusem peste un ziar mai vechi, cu fotografia lui pe prima pagină. M-a izbit asemănarea. N-am crezut nici eu că e Dillinger, însă cînd i-am arătat fotografia a recunoscut pe loc. Zicea că nu-l interesează dacă am să-l torn sau nu la poliţie. Tot n-au să-l prindă. Dar, de fapt, ştia că n-am să spun nimic poliţiei despre el. Într-o seară, acum o săptămînă, cînd am ieşit la un restaurant, s-a întîlnit cu doi bătrîni, soţ şi soţie. Ardeam de curiozitate să aud ce vorbesc. M-am prefăcut că merg la toaletă, am lăsat-o pe Polly cu fiul meu şi cu prietena lui şi am prins o parte din ce-şi spuneau. Bătrînii urmau să plece în Mexic şi el le propusese o sumă de bani, cred că vreo zece mii de dolari, să-l dea drept fiul lor. Bătrînii ziceau că nu pot întîrzia nici o zi peste data de douăzeci şi trei. Eu cred că douăzeci şi trei luna asta. Se potriveşte, pentru că e o zi de luni, iar ei spuneau că pleacă la începutul săptămînii. Apoi ne-am întors acasă cu toţii. Jimmie – aşa-i spunem cu toţii, Jimmie – e foarte vesel. Ştie o mulţime de lucruri. Povesteşte foarte frumos. Zice că a fost şi în Europa, pe vremea cînd era marinar. Dar nu l-am crezut, pentru că zicea că la Hamburg îl agăţau femeile pe stradă cînd ieşea singur în oraş. La Hamburg nu te agaţă nimeni, nici măcar poliţia, ce să mai vorbim despre femei. Cînd le vezi privirile decolorate, îţi dai seama imediat că n-au ele ochi pentru alde Jimmie, care, oricum, nu-i prea arătos.

Gary, Indiana orele 9.00	GMT 15.00	Comloşul Mare ceasurile 5 d.m.

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul cinci după-amiază): „După o tihnită mistuire şi binemeritată repausare în filigoria de sub stejarii şi băgrinii umbroşi din curtea domnişoarei Puşi, vreme în care, la o dulceaţă de cireşe amare şi apă rece am vorbit despre soarta tinerelor femei din lumea de azi, băgînd amîndoi de seamă că timpul trece ca un vis, iar soarele cumpăneşte bine dincolo de amiază, ne smulgem cu greu din vorbire şi, împreună cu ceilalţi localnici, scoşi din casele lor cu toată buna voie pentru repetir, fugim în piaţă. La cinci punct începe emulaţiunea fanfarelor şi corurilor. În sacra zi de 15 ale lunii viitoare, aici se vor înfrunta în faţa juriului prezidat de dl Paulian, preşedintele societăţii «Doina» şi al Ligii culturale din Turnu-Severin, peste 30 de reuniuni corale şi de fanfară atît din Timiş, cît şi din Oltenia. Am aflat de la notabilităţi că premiile vor

consta în frumoase cupe, cărţi, medalii, diferite obiecte cu simbol, dar şi suma de cinci sute de lei ca stimulare pentru premiul întîi. În aceste clipe de torpoare, cînd întreaga natură parcă a încremenit mistuită de căldura năbuşitoare, în piaţă repetă înfruntarea numai corul mixt din Comloş, fanfara «Gloria», corul «Armonia» din Saravale şi corul bărbătesc din Igriş. Unul dintre organizatorii-dirigenţi ne destăinuie, nu fără mîndrie locală, că a aflat, din sursă trimisă la sigur, că formaţiunile concurente din Craiova, Slatina şi Turnu-Severin vor începe repetirul abia peste două săptămîni. Urînd succes deplin inimoşilor cîntăreţi timişeni, ne tragem mai la o parte, unde frumoase fete şi femei din Comloşul Mare şi Lunga prezintă juriului superbe costume populare, în chip de antrenament pentru concursul de porturi. Broderia fină, bogăţia firelor de aur şi argint, splendoarea îmbinării coloristice, dar mai ales graţia şi demnitatea cu care aceste brave localnice îşi poartă portul ne trimit cu gîndul la o mare paradă a modei, spre care orişice capitală din Europa şi America ar putea privi cu jind. Cinste acestor sănătoase fiinţe generatoare de frumuseţe!”.

* * *

— Martin mi-a spus că mi se vor acorda asigurări… Cred că şi domnul McNutt m-a ajutat de două ori. Domnul McNutt era foarte cumsecade. Odată am ajuns pînă la şeful lui de cabinet. Nu mi-a fost greu să obţin tot ce aveam nevoie. Dar acum… după cum ştiţi… cred că o asigurare scrisă…, spune femeia.

— Scrisă de către cine? intră în discuţie Sam Cowley.

— Păi… eu nu ştiu. O hîrtie din partea celor care hotărăsc expulzările…

— Expulzările le hotărăsc cei în cauză. Ei sînt singurii care, prin comportamentul lor, decid dacă rămîn sau sînt expulzaţi din Statele Unite.

— Domnule… eu altceva voiam să spun. Cred că ar fi în interesul tuturor să mi se asigure… după aceea… rămînerea în Statele Unite…

— Desigur, se grăbi să o aprobe Purvis. Am discutat la Washington şi mi s-a promis că nu veţi mai avea nici o problemă în viitor. Washingtonul ştie întotdeauna să aibă grijă de cei care au grijă de el. N-o să fiţi uitată. Fiţi fără grijă!

— Vă mulţumesc din suflet, domnule Purvis. Nici nu vă puteţi închipui cît de mare este ajutorul dumneavoastră. N-am să uit asta, domnule Purvis, niciodată n-am să uit.

Urmează alt moment de tăcere, după care femeia reia:

— Domnule Purvis, ar mai fi ceva. Martin mi-a promis, adică… Martin mi-a spus că ar fi vorba şi de o sumă… de bani. Mă înţelegeţi, o femeie singură… cu un copil mare, ce-i drept, dar am pierdut foarte mult în ultima vreme, nimic nu mai merge aşa cum ar trebui… deci banii aceia mi-ar prinde foarte bine… să nu credeţi că eu… pentru asta… însă ştiu că oficial… se dau acei bani… şi…

— Doamnă, nu vă faceţi nici un gînd rău. Încă n-am discutat cu superiorii mei amănuntele, dar ştiu că zilele trecute au mărit recompensa. Cred că, în mod normal, vi se va acorda dumneavoastră. E un drept pe care nu vi-l poate lua nimeni. În ce ne priveşte, avem posibilitatea să vă oferim, din fondurile noastre, o anumită sumă, pe care, în anumite împrejurări…

Se lasă o pauză mai lungă. Nimeni nu mai are nimic de adăugat.

Chicago, Illinois	GMT	Lunga
orele 9.30	15.30	ceasul 5 şi jum.

Liviu a terminat de săpat porumbul din spatele casei. Mama îi toarnă apă dintr-o ulcică de pămînt să se spele. Cei doi bătrîni îl privesc nemişcaţi, cu atenţie, de parcă ar urmări cine ştie ce spectacol. Dinspre Comloş se aude cum fanfarele reunite intonează mai întîi imnul iugoslav, apoi imnul regal al României. „Ce-ce-ce-i?”, întreabă tatăl lui Liviu. „Îi meci dă *foot-ball* cu Chichinda!”, explică Ciogu.

* * *

Reîntors la poliţie, Cowley cere legătura, prin firul direct, cu Washingtonul. Are noroc. Şeful cel mare e încă în birou.

— Te ascult, Cowley. S-a aranjat ceva?

— Domnule Hoover, totul e pus la cale. Noi ne-am pregătit.

— Cowley, un singur lucru: fără violenţă. Dacă se poate, fără nici un foc. Ştii că în ultima vreme ni se pun în cîrcă tot felul de porcării. N-aş vrea să mai adaugi şi tu o piesă la dosarul ăsta din cauza căruia am insomnii.

— Am înţeles. Nu vom avea decît pistoale. Nu le scoatem decît la nevoie. Numai în cazul cînd va fi absolut necesar.

— Şi încă ceva. Să n-aud că e rănit vreun trecător sau oricine altcineva care n-are nici un amestec în porcăria asta, că s-a terminat cu tine. Clar?

— Am înţeles.

— La treabă. Aştept la telefon detalii. Pentru tine, voi fi de găsit azi toată ziua.

Cowley aşeză telefonul în furcă, îşi chemă adjunctul, coboară, urcă în maşină şi se îndreaptă spre cinematograful *Marbro*. Se circulă intens în ambele direcţii. Locuitorii oraşului nu mai rezistă căldurii şi dau năvală spre plajă. „Parc-ar fi o sărbătoare naţională”, mormăie Cowley. „N-au alt gînd decît să se tăvălească cu burta la soare. Iar eu întind capcane pentru fiara asta hăituită.” Cu cît se apropie mai mult de plajă, şoseaua e tot mai aglomerată. Un puhoi multicolor, claxoane, fum. Frumos început de duminică.

Chicago, Illinois orele 10.00	GMT 16.00	Comloşul Mare ceasul 6 d.a.

Cinematograful *Marbro* e o clădire tipică de la începutul secolului. Un amestec de stiluri, de culori şi de unghiuri, în faţa căruia nu e bine să zăboveşti prea mult. S-ar putea să se lase cu ameţeală. Nu e nici în intenţia lui Cowley să zăbovească. El dă un tur clădirii, se opreşte în faţa fiecăreia din uşile principale, două la număr, a uşilor de evacuare şi a celor de incendiu. Apoi se reîntoarce în maşină, urcă la volan şi revine la poliţie.

* * *

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasul şase spre seară): „Soarele scapără deja spre apus. Peste înălţimile aeriene frămîntate parcă de văi adînci, ca peste un ocean tulburat de valuri, se întinde feeric o splendidă pînză roş-aurie. Un vînticel mîngîie coamele despletite ale salcîmilor din parc. Un murmur tainic şi făr’ de-nţeles se aşterne. Sufletele se animă parcă de o simţire mai cucernică. Dar numai cîteva clipe doar! Încep marile repetiţii sportive de la Comloş! Tinerii se antrenează în faţa tribunelor pentru uriaşele întreceri ale trupului din 15 aug. Căci comloşenii, în mersul lor înainte, şi-au dat seama ce este progresul, cum spune şi marele Montessori, căci ce este progresul decît a vedea ceea ce nu s-a văzut înainte,

de a face ceea ce nu se făcuse, adăugînd lucruri nouă la ceea ce părea complect. Societatea de educaţie fizică înfiinţată aici, la graniţa de Vest a ţării, acum cinci ani, numără 60 de membri activi şi este de sine stătătoare. Copii de ţărani, între 16 şi 20 de ani, cu dragoste faţă de exerciţiile ce le fac, fie la fus, fie la paralele, fie cele libere, de toate felurile, sunt demni de văzut. Ei smulg ropote de aplauze celor prezenţi, mai ales la salturile mortale. Mişcările mlădioase ale trupurilor lor tinere, venite de la coasă şi seceră, arată celor de faţă foloasele unei educaţiuni fisice complecte".

* * *

„Du-te, Liviuţ, mamă, şî adă-l pă popa Mehadiu să-l împărtăşească!", zice mama în tinda întunecoasă şi cu vocea scăzută, să nu fie auzită de cei doi care stau pe prispă. „Să sîmte iel mai bine, da… cine ştie? Mai bine să fie!" Liviu aprobă din cap şi trece în camera alăturată să se schimbe.

Gary, Indiana orele 10.30	GMT 16.30

Un bărbat în pijama în dungi se întinde leneş în faţa ferestrei. Soarele deja arde, însă el nu trece prin perdeaua groasă, protectoare. Prin uşa întredeschisă prin care el a ieşit se zăreşte un căpşor blond, scufundat între perne.

— Jimmie… Jimmie, se aude un glas subţirel, ca de fetiţă… Jimmie, nu fi rău... Adu-mi şi mie cafeaua... Azi e duminică, am şi eu dreptul la atîta lucru.

Însă Jimmie n-o aude chiar de la început. Iese din baie, se îndreaptă spre bucătărie, în drum aruncă totuşi o privire. Între timp, fata adoarme.

— 're-aţi a dracu dă putori, spune el printre dinţi. Toate sînteţi la fel, puturoase şi mofturoase. Ei, discutăm noi mîine… Mîine la ora asta o să fiu departe… Putori…

Dispare în bucătărie, de unde revine cu o cană uriaşă cu lapte, o bucată de şuncă şi o franzelă. Le aşază pe masă. Zgomotul o trezeşte pe blondină, care-şi trosneşte şi ea oasele, întinzîndu-se pisiceşte spre Jimmie:

— Iubitule, te-am rugat să-mi aduci cafeaua…

Jimmie îi aruncă o privire, muşcă din şuncă şi se întoarce spre ea:

— Scumpo, te-am rugat şi data trecută să nu-mi ceri chestii din astea. Am oroare dă femeile care nu-şi ştiu face dă mîncare. Mă apucă aşa o scîrbă că nu mai garantez dă mine. Clar?

Fata se întoarce spre perete şi adoarme instantaneu. Jimmie îşi mestecă mai departe bucăţile de şuncă, pe care le smulge cu o poftă dementă direct de pe os.

Chicago, Illinois orele 11.00	GMT 17.00

Agentul special Cowley şi adjunctul său, Virgil Peterson, încep marea mobilizare. În jumătate de oră reuşesc să adune aproape tot efectivul. „Detaşamentul Dillinger” e cel mai disciplinat dintre toate unităţile poliţiei din Chicago. Apar primele zvonuri: cum că ar fi o alarmă falsă, cum că e o repetiţie în vederea unor acţiuni în mai multe state, cum că Detaşamentul se va desfiinţa. Nici una dintre aceste presupuneri nu este, în felul ei, prea departe de adevăr. Dacă un agent cu spirit de observaţie nu ar fi adus la cunoştinţa superiorilor săi un anunţ pe care-l descoperise în coloanele unui ziar din Indianopolis, probabil că la ora aceasta „Detaşamentul Dillinger” ar fi fost dizolvat. Mai ales că după masacrul de la *Little Bohemia* circulaseră insistent zvonuri despre moartea lui Dillinger. Anunţul suna în felul următor: „Multă fericire fratelui meu John cu ocazia celei de-a treizeci şi una aniversări a zilei de naştere. Oriunde ar fi, sper să citească aceste rînduri. Audrey”. Nu putea fi o coincidenţă. Cîteva zile mai tîrziu, spargerea de la South Bend lămuri lucrurile.

Gary, Indiana orele 11.15	GMT 17.15

În vreme ce agenţii speciali îşi consumă ipotezele şi nervii pe culoarele poliţiei, Jimmie şi iubita lui reuşesc, în fine, să se îmbrace. El îşi pune un foarte elegant costum alb, pălărie de pai şi o pereche de ochelari negri. Are pregătit şi un baston lucios, pe care-l mută nerăbdător dintr-o mînă în alta. Fata îmbracă o foarte elegantă rochie albastru-deschis, îşi strînge părul sub

ceafă şi tocmai îşi aşază pălăria mare, asortată, într-o oglindă ovală. Sînt singuri în toată casa. Mai bine zis, erau pînă în urmă cu cîteva clipe. În timp ce fata îşi execută ultimele piruete în faţa oglinzii, în hol pătrunde Anne, cu un zîmbet mic în colţul gurii.

— *Hello*, dragilor, v-aţi trezit? De fapt, pe Jimmie l-am auzit azi-dimineaţă, înainte de a pleca. Dar tu, Polly? Cum ai dormit, scumpa mea?

— Ah, Anne, de-ai şti ce minunată noapte am petrecut cu răutăciosul ăsta… Auzi, tu, azi-dimineaţă n-a vrut să-mi dea nici o cafea! După ce că sînt o fată atît de bună…

— Bagă mare, scumpo, că începe să mi se topească inteligenţa, spune Jimmie. Dăm o raită prin jur şi ne returnăm la aşternut. Asta nu-i vreme dă ieşit din casă. Da parcă poţi dă cînd cu sufragetele alea să mai faci o mişcare fără să le calci pe bătăturile lor parfumate? Hai, rade-i viteză, scumpo, că scot foc pă nări…

— Afară-i un iad, îl aprobă Anne. Pe mine m-au adus acasă trei tipi cu maşina. Am fost în centru să aranjez nişte încurcături cu livrarea de carne. Aud că cei slabi de inimă au fost anunţaţi prin ziar să nu iasă din casă, să-şi procure gheaţă şi să nu se enerveze.

— Păi, mie nu-mi mai lipseşte decît gheaţă şi ascunsu-n dormitor, că dă nervi nu mă pot plînge…

Se apropie de Polly şi o sărută pe gură, sub privirile binevoitoare ale Annei.

— Te pupăm pă boticu ăla al tău scump. Ne reîntoarcem peste vreun ceas-două. Pregăteşte streşinile, că o să transpirăm ca nişte cai rătăciţi dă herghelie. Adio!

— Adio, Jimmie!

Chicago, Illinois	GMT
orele 11.30	17.30

Sam Cowley, picior peste picior, îşi revede notiţele pe care le-a făcut în grabă pe-o hîrtie de caiet. E un plan al cinematografului *Marbro*, pe care ieşirile şi intrările sînt marcate cu un creion roşu. Pe o coală mai mare, alături, e desenat nu numai cinematograful, dar şi împrejurimile. Mai aruncă o privire, îşi ţuguie buzele, pune hîrtiile deoparte, îşi ia pălăria şi iese.

Melvis Purvis telefonează în continuare. E nervos din cauza ordinelor primite. A trebuit să-l mintă şi pe John Stege, cel care făcuse din cazul Dillinger o problemă personală. Ordinul lui Hoover fusese clar: nici o colaborare cu poliţia. Nici măcar cu „Detaşamentul Dillinger”. Deci nu mai era nimic de făcut.

Uşa se deschide şi în cameră pătrunde însuşi Stege.

— Salut, bătrîne! Aud că aţi prins un fir sigur. Nu ştiu de ce vă daţi voi întotdeauna aşa rotunzi! Uite, eu am fost nevoit să scot pe uşă afară doi indivizi de la poliţia din Chicago care mi-au propus să mergem cu echipa să-l lichidăm pe Dillinger. Asta a fost condiţia lor: să-l împuşcăm fără nici un avertisment. Chestia asta eu n-o pot face. Din cel puţin două motive: unu, că s-a mai întîmplat să omorîm din greşeală pe altcineva, şi doi, pentru că oricine are dreptul la o şansă, fie el şi John Dillinger.

Purvis îi aruncă o privire în care se citeşte îndoiala.

— Şi ai renunţat tu numai din cauză că nişte poliţişti mai ai dracu nu vor să-şi facă probleme?

— N-avem de ales. Nu se mai poate cu vechile metode. Din cauza asta s-a şi ajuns aici. Prea multă violenţă. Sîntem, de vreo zece ani, detaşat în capu listei.

— Şi tu vrei să rezolvi problemele de palmares, hă? Să ştii că ţi-ai găsit momentul! Oricum, de îndată ce aflu ceva sigur, te anunţ. Azi-dimineaţă a fost o alarmă falsă. Cineva ne-a semnalat că l-a văzut pe Dillinger îndreptîndu-se spre plajă, într-o maşină, împreună cu două femei. A fost o greşeală.

Privirea lui Stege se umbreşte. Abia acum începe să devină bănuitor:

— Deci nimic nou?

— Nimic. S-a dat cu totul la fund. Poate e deja prin America de Sud, iar noi ne scoatem ochii de atîta privit prin binoclu.

Gary, Indiana orele 11.40	GMT 17.40

Cu un pas ferm, de bărbat care ştie ce vrea, pentru care viaţa nu mai are secrete, Jimmie se îndreaptă spre *Seminary Restaurant*. E locul lui preferat, liniştit şi răcoros. Se aşază la o masă şi, înainte ca Polly să poată deschide gura, spune:

— Ascultă, scumpo, crezi că ţi-ar strica la ten o excursie mai lungă? Să zicem pînă în Mexic. Sau poate în Venezuela. Nu ţi-ar surîde o treabă ca asta?

Polly îl priveşte zîmbind. Asta e una dintre glumele lui obişnuite. Unul dintre visele lui cu ochii deschişi. Ce să caute ea în Mexic? Să se topească de căldură? Nu-i ajung cele cîteva zile de caniculă de aici? În plus, toată fojgăiala aia de indivizi nervoşi şi leneşi… Nu, mai bine aici, unde briza lacului înmoaie şi cele mai ale naibii valuri de căldură.

— Şi cînd am face excursia asta?

— Chiar mîine.

Polly izbucneşte în rîs. Bine că n-a acceptat. Bancurile lui nesărate. Auzi, să pleci aşa, una-două în Mexic! Cu ce bani? Nici Jimmie nu pare cine ştie ce scufundat în bogăţii. Dacă stă să se gîndească bine, cadourile lui sînt cam de două parale. E adevărat, n-a cunoscut în viaţa ei un tip mai atent şi mai sensibil la dorinţele ei. Dar, dacă face socoteală, nici unul din fleacurile pe care i le oferă nu trece de zece dolari. În mod cert, are sufletul mai larg decît punga.

Fie că n-a înţeles de ce rîde, fie că a interpretat totul pe dos, Jimmie se ridică nervos de la masă:

— Atunci o să plec singur.

GMT	Comloşul Mare
17.45	ceasurile 8 fără un fîrtai, seara

Liviu trece prin faţa fostului conac al ducesei de San Marco. Un grup de codane de 15-16 ani, îmbrăcate în costum popular, stau strînse grămadă în faţa intrării şi chicotesc. Sînt probabil singurele persoane care nu se uită la meci. Liviu nu le cunoaşte, n-ar putea să spună dacă sînt fete din sat sau din satele vecine. Cînd a plecat el la facultate, unele dintre ele abia se născuseră. Se apropie de mulţimea înfierbîntată din jurul terenului de *football*. Cam greu de găsit părintele Mehadiu în hărmălaia asta. Se apropie de un copac unde sînt urcaţi copii şi vrea să roage pe unul dintre ei să-i spună dacă nu-l vede pe undeva pe popă. Îşi dă seama apoi că trebuie să existe şi o „tribună oficială”, aşa că face stînga împrejur şi pleacă din nou spre marginea aglomerată a terenului.

GMT 17.30 | Comloşul Mare ceasurile 8 seara

Reporter de vest (Comloşul Mare, ceasurile 8 seara): „Dar punctul de maximum este atins de *match*. Selecţionata locală, *Comloşana*, «aleasa», cum îi spun în grai sătenii, face *match* de probă cu «aleasa» – fireşte tot din Comloş – care o întrupează, pentru *matchul* decisiv din 15 aug. corent, pe echipa jugoslavă *Z.A.K.* din Kikinda. *Comloşana* e hotărîtă să joace ca şi cum s-ar afla în faţa vecinilor jugoslavi, adică plină de îndîrjire şi gravitate. Două fanfare româneşti intonează cele două imnuri regale. Lumea se scoală cu emoţie. Apoi se aşază. Puţini, dar inimoşi, cei peste două sute de bărbaţi din tribune nutresc vreme de două reprize emoţia pe care vor trebui s-o trăiască luna viitoare circa patru mii de spectatori. Biruinţa *Comloşenei* a fost şi de data aceasta deplină: 9-1”.

* * *

L-a găsit pe părintele Mehadiu. E cocoţat pe o bancă de lemn, în picioare şi pare nerăbdător. Se bîţîie în stînga şi în dreapta, după cum mingea este trimisă încolo şi încoace pe teren. Îl apucă de pulpana sutanei şi-l trage. „Aaa, domnu doctor Liviu! Ce plăcere! Da unde-ai stat, bre, că nu te-am văzut pîn-acu!?” Preotul îi dă mîna lui Liviu şi-l urcă lîngă el pe banchetă. Cît timp Liviu îi explică de ce-l caută, părintele rămîne atent la desfăşurarea meciului. Spune, da, da, sigur, de mai multe ori la rînd. „Domnule, vii sau nu vii?” – ridică Liviu vocea cu o uşoară enervare în glas. „Ce? Da, viu, Liviucă, viu! Să-l împărtăşesc pă bătrînu, da, viu. Numa stăi să să termine *match*-ul!” Liviu coboară de pe banca de lemn şi porneşte spre casă.

Chicago, Illinois orele 12.10 | GMT 18.10

Nici cel mai pătrunzător, nici cel mai experimentat doctor psihiatru n-ar putea pătrunde dincolo de masca pe care Sam Cowley şi-a pus-o pe faţă. O privire dură şi, în acelaşi timp, indiferentă. Se îndreaptă spre sala mare

mestecînd impasibil gumă. Sala geme, rîsete acoperă zumzetele discuţiilor. Rîsete mai degrabă nervoase, atenuate numai de căldura care, în ciuda pereţilor groşi şi a perdelelor întunecate, a pătruns pînă aici. Cowley începe să vorbească fără nici un fel de introducere. Ăsta e stilul lui de toate zilele:

— Sîntem o mînă de oameni, spune el, după care se opreşte.

Zgomotele încetează brusc. În fine, îşi dădură seama că e ceva serios la mijloc. Nu e Cowley omul care să-i cheme în miezul unei zile ca asta doar ca să-i întrebe cum o duc cu viaţa personală.

— Sîntem o mînă de oameni, reia Cowley. Exact cei care ne aflăm acum în această sală. Nu-mi cereţi nici un fel de explicaţii, pentru că n-am să vi le pot da. Vă anunţ doar că a sosit un moment important pentru noi. Poate cel mai important. Începînd din această clipă, ochii întregii Americi se aţintesc asupra noastră.

Pauză. Cowley soarbe cîteva înghiţituri dintr-un pahar. O voce groasă îi însoţeşte gesturile:

— Sammy, nu bea prea mult. Am eu aici în gentuţă o sticloanţă cu o formă artistică. Un corp de balerină reprofilată pe sporturi de saltea, hă, hă! Da asta încă nu-i totu! Să vezi ce are înăuntru!

Cîteva rîsete vulgare se aud din fundul sălii. Cowley nu le bagă în seamă.

GMT 18.15	Lunga ceasurile 8 şi un fîrtai, seara

Părintele Mehadiu intră în camera bolnavului. Vecinul şi mama lui Liviu stau în spatele lui şi se închină. Liviu, avînd scuză că a trecut la catolici încă de cînd era adolescent, stă în cealaltă cameră şi citeşte. Nu vrea să-l vadă pe popă, s-ar enerva, dar nu ştie de ce.

Chicago, Illinois orele 12.30	GMT 18.20

— Ochii întregii Americi s-au şi aţintit asupra noastră. Vă cer un singur lucru. Adică vi-l cere domnul Hoover. Multă atenţie şi multă precizie. Vom

participa la o acţiune specială. Încă nu vă pot dezvălui despre ce e vorba. Vă spun doar că ceea ce vom face azi s-ar putea să intre în istorie. Poate că e momentul decisiv al carierei noastre. Şi a mea, şi a voastră. Şi, poate, şi a domnului Hoover.

De data asta nu se mai aude nici un comentariu. Zîmbetele le îngheaţă pe buze.

— Din această clipă, nimeni nu mai părăseşte clădirea poliţiei. Virgil Peterson are o listă a tuturor celor prezenţi. Veţi mînca aici la cantină şi veţi aştepta ordinele.

Cowley se ridică la fel de absent precum a venit şi iese pe o uşă laterală.

Gary, Indiana
orele 12.25

GMT
18.25

La Gary, Polly şi Jimmie tocmai se reîntorc spre casă. Patul e desfăcut. Jimmie aruncă pe un scaun pălăria, sprijină de perete bastonul, se dezbracă şi intră în pat. Peste cîteva clipe, Polly e alături de el.

GMT
18.10

Lunga
ceasurile 8 şi jum., seara

Vecinul Ciogu a plecat împreună cu popa Mehadiu. „N-ar fi rău să mă împărtăşeşti şî pă mine, părinte, dacă tot venişi pîn-aci!” Liviu şi mamă-sa stau la masa din tindă şi mănîncă în tăcere. Reuşesc să-l facă şi pe bolnav să înghită cîteva linguri de supă. Încearcă apoi să-i dea şi puţin miez de lubeniţă, dar bătrînul se îneacă şi ei doi nu mai ştiu cum să facă să-i potolească tusea.

Chicago, Illinois
orele 13.00

GMT
19.00

Căldura e, de acum, sufocantă. Pe străzi nu mai circulă nimeni. Cele cîteva automobile parcate lîngă bordură au roţile scufundate în asfaltul

topit. Aerul a încremenit deasupra oraşului, dogoritor şi sumbru.

Sam Cowley îşi face vînt cu pălăria şi priveşte pe geam. În depărtare, lacul Michigan e o pată albastru-neagră, aburită şi sticloasă, prin care ochiul pătrunde cu mare greutate. Concursul de înot e în plină desfăşurare.

Gary, Indiana orele 13.15	GMT 19.15

Jimmie a adormit. Polly se ridică tiptil de lîngă el, se apropie de masă şi îi scotoceşte în portmoneu. Nu găseşte altceva decît trei bancnote de cincizeci de dolari, o hîrtie cu un nume pe care nu-l distinge prea bine, doctor Looser sau Loeser, şi fotografia veche a unui cuplu în care nu recunoaşte pe nimeni. Bărbatul ar fi putut fi Jimmie, însă acela are un păr deschis la culoare, pe cînd al lui Jimmie e negru ca pana corbului. În celălalt buzunar găseşte un ceas frumos, plat, pe care Jimmie îl consultă, cînd ies în oraş, din cinci în cinci minute. Nu e nevoie să-i deschidă căpăcelul pentru ca Polly să ştie că înăuntru Jimmie pusese fotografia ei, care-i plăcuse atît de mult încît o decupase singur pe măsura ceasului.

GMT 19.30	Lunga ceasurile 9 şi jum., seara

Liviu s-a retras din nou în camera lui şi citeşte. „Să te culci devreme, Liviucă mamă, că mîine tre să te scoli la şase să iei trenu!” „Bine, bine! N-ai grijă!”, spune Liviu. În camera lui, bătrînul respiră greu. Abia i s-a potolit tusea. Stă cu ochii aţintiţi în tavan. Dinspre Comloş se aude acum o torogoată şi nişte tobe care-i ţin hangul. A început balul care va dura pînă dimineaţa.

Gary, Indiana orele 14.05	GMT 20.05

Anne Sage aruncă o privire în garderobă. Caută o rochie anume. N-o găseşte chiar din prima clipă. Închide dulapul, trece în cealaltă cameră. Gesturi febrile, priviri concentrate. O exclamaţie de uşurare. În sfîrşit, a găsit ceea ce căuta. Ţine rochia în mîna stîngă, o ridică spre lumina care pătrunde prin fereastră şi o mîngîie cu un gest tandru, dar şi plin de curiozitate. E o rochie subţire, cu mîneci scurte, croită simplu, dintr-un foarte frumos material de mătase portocalie. Doar că aici, în penumbra încăperii, ca, de altfel, şi în întunericul serii, culoarea ei ar putea să fie luată foarte uşor drept roşie.

Chicago, Illinois orele 15.10	GMT 21.10

Sam Cowley coboară pe scara de serviciu în curtea poliţiei. Intră în garaj, aruncă o privire spre cele patru automobile mari, negre, parcate pe mijloc, unul după altul, apoi iese. Priveşte în sus. Soarele cade perpendicular pe clădire. Curtea e pustie.

Chicago, Illinois orele 12.10	GMT 21.15	Comloşul Mare ceasurile 11 şi un fîrtai, noaptea

Reporter de vest (Comloşul Mare, seara tîrziu): „În pacea şi liniştea serii, se înalţă spre cerul abia întunecat cîntece frumoase, muzici ce învăluie în aceleaşi dulci simţiri inimi ce bat în acelaşi ritm. Deodată totul încetează. În sala teatrului comunal, încintaţi de o emoţiune vie şi sinceră, membrii cercului studenţesc român din Comloş încep repetiţiile pentru marea reprezentaţie din 15 aug. crt. cu piesa populară ocazională în trei acte *Licuţa din Livezi*. Subiectul său este o poveste de dragoste dintre feciorul Marin, oltean aşezat de curînd în Comloş, şi Licuţa, iubita lui, lăsată la Livezi, pe malul Jiului. Figura luminoasă a Licuţei, dorul lui Marin, bărbăţia lui Păun şi umorul lui Moş Haralambie au descreţit, pe rînd, frunţile celor de faţă şi le-au înduioşat inimile. La tragerea cortinei, ni se înfăţişează o odaie ţărănească. La masă şade supărat Marin, interpretat cu simţ artistic corespondent de junele student în drept la Cluj Caius G. El poartă un

frumos costum oltenesc şi-şi ascultă cu mîhnire cuvintele ce le spune de unul singur, căci mama sa, Stăncuţa, interpretată de d-şoara Puşi M., nu este pe moment de faţă. Valoarea adîncă a vorbelor lui, o valoare de simbol istoric, am putea spune, înflăcărarea lor arzătoare, ne silesc a le transcrie după manuscript, căci nici o istorie a Comloşului nu ar putea oglindi mai grăitor trecutul acestor olteni vitregiţi de soarte: «Mi-i dragă, foarte dragă, mamă şi mi-i jele de ea că multe am de pătimit de cînd am venit în pămîntul acesta străin; nu am avut casă, nu am avut masă… Ei, de cîte ori bietul tata, mort acum un an, nu voia să se reîntoarcă în ţara lui, acolo, în robia Grecilor, unde bietul român zadarnic munceşte din iarnă pînă în iarnă. (Din ochi îi ţîşnesc fulgere...) Dar biata mama l-a oprit… Şi binele a venit după rugile mamei. Acum avem casă, avem masă, ba chiar pot zice că suntem bogaţi, şi totuşi eu nu pot rămînea aici. (Se scoală în picioare.) Plec, trebuie să plec la cuibul bătrîn… Nu mai stau aici, pentru că mi se sfîşie sufletul de dorul Licuţei din Livezi, mi-i flămîndă inima după pămîntul de la noi. (Oftează.) Ştiu că îmi va fi greu să mă întorc acolo de unde a plecat tot neamul meu, dar o singură dată mai vreau să petrec o seară înstelată pe malul Jiului nostru, cînd în undele lui line se scaldă luna şi vine cu paşi de căprioară Licuţa să-şi umple cofiţele cu apă. (Îi dau lacrimile.)».

După repetiţie, am luat cîteva impresiuni asupra rolului ce-l joacă d-şoarei Puşi. Frumoasa educaţiune ce o primeşte la maici, bunele sfaturi părinteşti, emulaţiunea generală, morală şi spirituală din satul natal îi dau parcă aripi pe scenă. Deşi este la Comloş din părinţi bănăţeni, d-şoara Puşi ne declară dragostea ei pentru cei veniţi de lîngă Jiu, ca şi pentru întregul neam din care cu îndreptăţită mîndrie face parte. Mai mult însă, îi place să vorbim despre filme. Aleasa inimii ei, la care se gîndeşte cînd joacă rolul Stăncuţei, deşi l-ar fi meritat cu îndestulare pe cel al Licuţei, este Mirna Loy. A văzut-o în repeţite rînduri la film, la Timişoara, cînd, în orele de morală, sora Ursula le îngăduie tinerelor mersul în grup, în scop educativ, la *Apollo*. Dar a văzut-o şi aici, la Comloş, unde proiecţiunea kinescopică nu mai e de mult o minune. Tînăra actriţă amatoare destăinuie că a văzut toate filmele cu Mirna Loy aduse în Timiş-Torontal, dar cel mai mult i-a plăcut *Hoţul din Bagdad* şi *Cît preţuieşte frumuseţea*, de unde a împrumutat cîteva delicate şi expresive mişcări scenice. Dintre actori, i-ar place să joace alături de Gary Cooper, dacă ar pleca în America şi s-ar face actriţă. În dl. Caius vede totuşi un bun partener pe scena comloşană. Dar în viaţa privată?

Indiscreţia noastră aduce roşeaţă carmin *Chagrins d'amour* în obrajii artistei".

Gary, Indiana orele 15.15	GMT 21.15

Polly se trezeşte. Îl zgîlţîie pe Jimmie, care deschide un ochi:

— Jimmie, tu n-ai glumit?

— Cu ce chestie?

— Cu Mexicul. Chiar ai de gînd să pleci?

— Nu, nu, Polly. Am glumit. Unde dracu să mergi pă căldura asta? Poate spre toamnă, după ce se mai răcoreşte.

Jimmie se ridică. Dă drumul la radio. Un crainic plin de entuziasm relatează ultimele mile din cursa de pe lac.

— Ie-te-te! Ăştia înoată dă trei ceasuri şi încă nu s-au scufundat! Cine dracu îi pune să facă tîmpeniile astea? Acu, o băiţă nu mi-ar strica nici mie. Da-i prea tîrziu ca să ne mai transportăm hoiturile pînă la plajă. V-am promis că mergem la film. Oare Anne s-o fi întors acasă? Ori încă nici n-a plecat? Zicea că mai dă o raită pe la *Kostur*, să vadă cum merg treburile. Azi e zi serioasă dă lucru.

Polly îşi aranjează părul, îşi pune pe cap o pălărie neagră, apoi alta albastră. Nu-i plac. Încearcă şi o panglică de culoare cafenie. Parc-ar fi altceva. Însă deocamdată n-are chef să se îmbrace. E abia trei şi un sfert. Căldura e atît de mare încît pudra i s-a umezit, iar rujul de buze a început să curgă din tub. Pe faţa de masă s-a lăţit o pată mare, roşie, la care, o secundă, se uită amîndoi speriaţi.

Gary, Indiana orele 16.05	GMT 22.05

Anne Sage formează numărul de telefon al lui Melvin Purvis. Agentul F.B.I. pătrunde în birou exact în clipa în care, la celălalt capăt al firului, Anne vrea să pună în furcă receptorul.

— Da, Purvis!

— Nici o modificare. Mergem la cinema. Încă nu ştiu ora. Probabil la opt. Am să revin.

Închide brusc. La uşă îl aude pe Jimmie. Bărbatul tuşeşte zgomotos. Oare de cînd se află acolo? Dacă a auzit ce a vorbit la telefon? Îi iese în întîmpinare.

— Am vorbit cu Steve, minte ea. Zicea că rămîne toată ziua la părinţii lui Henriette. Tocmai s-au întors de la plajă. Nu mai puteau din cauza căldurii şi a înghesuielii. Parcă s-ar fi mutat acolo tot oraşul. Nici în apă nu rezişti prea mult, atît e de caldă.

Jimmie o priveşte lung. Aruncă o privire înspre telefon. Face un pas în direcţia lui.

— Deci Steve nu vine azi acasă? Cu atît mai rău, ha, ha! O să mă simt ca un crai! Să merg la film cu două femei frumoase! Ei, dacă m-ar vedea prietenii! Cred că ar crăpa ficatul în ei! Eu singur cu două femei, ha, ha, ha!

— Jimmie, te rog lasă glumele! Parcă ar fi prima oară că ieşim împreună în oraş!

— Nu, dar s-ar putea să fie ultima!

Anne Sage se crispează. Oare a ascultat cu adevărat la uşă? În acest caz, ea însăşi n-ar mai da pe viitorul ei nici doi bani.

— Sper că glumeşti, Jimmie?

Jimmie devine brusc serios.

— Anne, scumpa mea, nu glumesc. Nu glumesc deloc. Mîine plec în Mexic. Nu mai pot rămîne aici. Simt că se împute brînza. Ar fi trebuit să plec dă multă vreme, însă am avut nişte probleme cu banii. Plus toată afacerea asta cu Polly… Nu, n-am ce să regret, e o fată uluitoare, da… prea tîrziu.

Anne răsuflă ceva mai uşurată. Dar dacă nu-i decît o capcană în care o atrage?

— Jimmie… uite, dacă vrei, diseară rămînem acasă… Nu mai mergem la film… Stăm şi discutăm. Pe la şase o să vină cineva de la hotel să ne aducă mîncare şi un vin foarte bun… Dacă tu zici…

— Nu, Anne, am promis, Jimmie Lawrence se ţine întotdeauna dă cuvînt. Ca şi John Dillinger, dă altfel, ha, ha, ha… Mergem la *Marbro* sau la *Biograph*. O să plecăm dă acasă mai devreme. Poate se mai răcoreşte pînă atunci, că mă simt ca o cîrpă.

Jimmie iese. Anne rămîne singură. Nu ştie dacă e bine să dea acum telefon din nou. Deci, plecarea lui e sigură. A doua zi. Apoi, s-ar putea să

nu meargă la *Marbro,* ci la *Biograph*. Purvis trebuie anunţat neapărat. Dar nu are voie să rişte. Acum mai mult ca niciodată, nu are voie să rişte. Ultima încercare. De care atîrnă totul.

Chicago, Illinois orele 16.45	GMT 22.45

Purvis rămîne visător. Încă nu ştie dacă trebuie să-şi anunţe sau nu oamenii. Oricum, e prea devreme. Ar trebui să se consulte cu Sam Cowley. Se răzgîndeşte. Toate necazurile au început o dată cu venirea lui aici, la Chicago. Cu puterea lui de muncă absolut nebunească şi calmul de reptilă, cu starea de veşnică alertă lipsită de orice sentiment. S-a săturat pînă-n gît şi de el şi de prostiile astea cu uite Dillinger, nu e Dillinger. Reface în minte o fază din ultimul meci de *baseball* văzut, se ridică şi pleacă spre fereastră, unde se sprijină pe pervaz şi îşi aprinde o ţigară.

Gary, Indiana orele 17.30	GMT 23.30

Telefonul sună prelung. Purvis nu se grăbeşte să-l ridice. Ştie, sau crede că ştie, cine se găseşte la celălalt capăt al firului. În sfîrşit, apucă receptorul.

— Alo! Alo, domnul Purvis?

Vocea e puţin speriată. Sau i se pare?

— Da, Purvis.

— Nu pot vorbi prea mult. Acum sînt singură în casă, dar se întoarce imediat. Mergem în seara asta sau la *Marbro* sau la *Biograph*. Aşa zicea el. Depinde de ce film este.

— Ei, fir-ar să fie! exclamă Purvis.

— S-a întîmplat ceva, domnule Purvis?

— Nu, nu, absolut nimic. Dar mă gîndeam că…

— Mă iertaţi, se aud nişte paşi la intrare. Dacă aflu ceva nou, sun mai tîrziu.

Telefonul se închide brusc, înainte ca Purvis să fi avut timp să îndepărteze receptorul de la ureche.

Chicago, Illinois GMT

orele 17.45 23.45

Mai întîi se aude pocnitura uşii, urmată de o buşitură şi de o voce care tună:

— Cowley!

Sam Cowley îşi dă jos picioarele de pe masă. Simte că s-a petrecut ceva neobişnuit, dacă Purvis şi-a călcat pe inimă şi s-a deplasat pînă în partea asta a clădirii.

— Ce s-a întîmplat?

— Am feştelit-o. A mai intervenit o variantă. Femeia zice că s-ar putea să meargă la *Biograph*. Încă nu s-au decis.

— La ce oră?

— Stai să mă uit pe program. Aşa… La *Marbro* reprezentaţia începe la opt jumate, la *Biograph*… la *Biograph* tot la opt şi jumătate. Să-i dăm bătaie.

— O.K. Ştii cumva unde vine *Biograph* ăsta?

— Da, în Gary, în partea de nord a oraşului. Cred că nu departe de locuinţa Annei Sage. Deci şansele de a merge acolo cresc. Avînd în vedere căldura de afară, nu ştiu dacă au să se aventureze pînă la *Marbro*.

— O să vedem.

Cowley îl cheamă pe Peterson, care apare în trei secunde.

— Virgil, iei trei oameni şi plecaţi urgent la cinematograful *Biograph*. E pe undeva prin partea de nord a lui Gary. Faci o hartă amănunţită a clădirii şi a împrejurimilor. Doi dintre oameni rămîn undeva prin preajmă. Vezi să nu se rătăcească în ceaţă. O să avem nevoie de ei diseară. Spune-le să caşte ochii.

— ’Nţeles.

Peterson iese. Purvis rămîne încruntat.

— Deci, cum rămîne? Facem două echipe?

Cowley nu răspunde imediat. Faţa îi e la fel de imobilă, doar ochii sînt ceva mai vii.

— Mda. Nu avem de ales. Tu preiei o echipă, eu alta. Aş vrea să-l iau cu mine şi pe Zarkovitch. O să avem ceva de aşteptat, aşa că o să stăm de

vorbă. Tipu ştie o groază de întîmplări interesante. A prins aici, la Chicago, toată perioada nebună. Se zice că e unul dintre cei cinstiţi.

— Foarte bine. Aş fi de părere să dau şi eu o raită pe la *Biograph*. Nu strică niciodată să vezi locul de bătălie înaintea duşmanului.

— Perfect, domnule Napoleon. N-am nimic împotrivă.

Gary, Indiana GMT orele 19.10	GMT 1.00 (23 iulie ’34)

Telefonul de tip nou, cu sonerie conectată la un difuzor, pare că vrea să dărîme zidurile. Cowley se precipită spre el.

— Alo, aici Anne Sage.

Vorbeşte în şoaptă.

— Sîntem gata de drum. Plecăm peste cîteva minute. Încă nu ştim unde. Însă a rămas cum ştiţi: avem de ales doar între *Marbro* şi *Biograph.*

Asta a fost tot.

Chicago, Illinois orele 19.20	GMT 1.20 (23 iulie)

Toţi agenţii se găsesc, din nou, în sala mare. Cowley intră direct în subiect, după cum avea obiceiul.

— Domnilor, situaţia s-a complicat în mod neaşteptat. Pînă acum două ore ştiam că vom participa cu toţii la o singură acţiune. În acest moment, lucrurile s-au schimbat. Ne vom împărţi în două echipe. Una sub conducerea domnului Purvis, alta sub conducerea mea.

O pauză mare, în care nu se aude nici un protest.

— Domnilor, a sosit momentul dezvăluirii.

Altă pauză, acelaşi efect.

— V-am vorbit de o acţiune de importanţă naţională. Am să vă spun acum că este vorba de mai mult decît atît. E vorba de o acţiune în care onoarea noastră de oameni şi apărători ai democraţiei vor trece pe primul plan. Astăzi îl vom captura pe Dillinger.

Tăcerea se rupe dintr-o dată. Nu lipseşte nici una din obişnuitele tehnici ale isterizării unui şef mai puţin stăpîn pe sine. Fluierături, aplauze, şuşoteli, exclamaţii, îmbrînceli, felicitări, gemete, urlete, rîsete. Cowley pare prea puţin impresionat. Priveşte undeva spre peretele opus, însă privirea îi rămîne suspendată cam la mijlocul încăperii.

— Am spus Dillinger, şi nu un găinar oarecare. Am spus că e vorba de onoarea noastră, şi nu de aceea a unor fiinţe abstracte. Ştiţi cu toţii cine e John Dillinger. Îi cunoaştem biografia mai bine decît şi-o cunoaşte el însuşi. N-aveţi decît să nu pierdeţi din vedere aceste amănunte. Ne putem aştepta din partea lui la orice. La absolut orice. Dar şi el din partea noastră. Deşi noi sîntem mulţi, dar nu chiar atît de mulţi cîţi aş dori eu, iar el e singur, dar nu atît de singur încît să ne repezim asupra lui şi să-l măcelărim – va fi împreună cu două femei –, partida mi se pare egală. Dacă vom reuşi să-l identificăm şi apoi… ne va scăpa… n-aş vrea să fiu în pielea nici unuia dintre cei de faţă. Va fi o descalificare nu numai a noastră, ci şi a Biroului… S-ar putea ca Dillinger să fie neînarmat. Eu personal nu cred acest lucru. Nu este exclus ca la cinematograf să apară şi alţi membri ai bandei sale. Nu cred nici acest lucru. Vă spun acestea pentru că întotdeauna se iveşte un element necunoscut. Ni s-a spus să încercăm să-l capturăm viu. Dar nu aceasta este condiţia principală a anihilării lui. Doar dacă este posibil. Ni s-a mai spus că ar fi bine să nu avem, în rîndurile noastre, răniţi. Dar nimeni nu ne poate garanta acest lucru. Aşteptăm de prea multă vreme ocazia asta pentru a ne mai opri în faţa unor asemenea considerente. Dar nu pot încheia fără să vă mai spun ceva. Nu înainte de a vă ruga: nu vă primejduiţi viaţa în mod inutil. Fiecare e obligat să gîndească înainte de a trece la acţiune. Dillinger trebuie capturat în aşa fel încît această misiune să fie cea mai importantă din cariera fiecăruia dintre noi. Şi acum, domnilor, la drum. Maşinile aşteaptă.

În sala mare intră Purvis împreună cu Zarkovitch. Sînt vădit neliniştiţi. Cowley se apropie de ei şi întreabă:

— S-a întîmplat ceva?

— Nu, nu, nici o problemă, răspunde Purvis. Doar că mi se pare greu să supraveghem două cinematografe. Vizavi de *Biograph* se află un parc. Dacă l-am scăpat, şansele de a dispărea sînt foarte mari. Am verificat cu un ins de la centrala electrică iluminarea străzii. Totul merge bine. Au schimbat şi cîteva becuri arse din parc. Totuşi trebuie să fim cu ochii în patru.

— Atunci, ce facem?

— Eu propun următoarele: la fiecare cinematograf rămîne o echipă împreună cu cineva care-o poate recunoaşte uşor pe Anne Sage. Aş propune ca la *Biograph* să merg eu, iar Zarkovitch, împreună cu Charles Winstead, pe care ni l-a cedat F.B.I.-ul din Chicago, să se ducă la *Marbro*. Tu rămîi, cu echipa de bază, aici. Aşteptaţi semnalul fie dintr-un loc, fie din altul. Între timp, îi anunţăm şi pe cei de la cinematograful la care nu se întîmplă nimic, spuse Purvis.

Chicago, Illinois orele 19.50	GMT 1.50

Purvis, împreună cu agentul Ralph Brown şi doi subordonaţi parchează puţin la stînga intrării în cinematograful *Biograph*. Purvis, îmbrăcat, ca de obicei, foarte elegant, pare, mai degrabă, un tînăr de bani gata aşteptînd momentul prielnic să intre în vorbă cu fetele drăguţe din cartier. Poartă o haină albastră, pantaloni şi pantofi albi şi dă impresia că ar fi capabil să aştepte fără să se enerveze pînă la sfîrşitul lumii. Ceea ce este evident fals, pentru că rareori F.B.I.-ul a numărat în rîndurile sale un agent atît de nervos.

Vreme de o jumătate de oră nu se întîmplă nimic. Strada e aproape pustie. Din cînd în cînd, cîte o femeie sau un cuplu de bătrîni trec pe la casierie, îşi cumpără un bilet şi pătrund în sala de proiecţie. Pe la opt şi douăzeci, animaţia străzii creşte brusc. Tot mai mulţi oameni se opresc în faţa afişului, îl studiază cîteva clipe, după care intră în cinematograf.

Se face opt şi douăzeci şi cinci. Purvis deja e agitat. Se plimbă prin faţa maşinii, trage vîrtos din ţigară.

— Ăştia sau au intrat în sală înaintea noastră, sau nu mai vin deloc, spune Purvis, transformînd chiştocul ţigării pe care o terminase într-un foarte eficient proiectil.

Nici nu-şi încheie fraza, că dinspre capătul străzii îi vede. Intră repede în maşină şi se apleacă sub banchetă. Anne Sage e împreună cu o altă femeie şi cu un bărbat. Femeia poartă o rochie albă, o pălărie albă şi pantofi de aceeaşi culoare. Bărbatul e îmbrăcat în pantaloni cenuşii, o cămaşă albă în dungi şi o cravată cu picăţele. Pe cap o pălărie de pai. El intră şi cumpără bilete. Femeile rămîn în micul hol al cinematografului. Anne Sage şi-a pus rochia portocalie care, în lumina crepusculară, are culoarea sîngelui proaspăt.

Cei trei dispar în sală. Purvis sare ca un arc la telefonul din colţ.

— Alo, Cowley? Aici Purvis. Au sosit. Puneţi-vă tălpile şi demaraţi. Se îngroaşă gluma.

Chicago, Illinois orele 20.40	GMT 2.40

Purvis îşi cumpără şi el un bilet şi intră în sală. E un cinematograf de clasa întîi, cu aer condiţionat. Parcă ai pătrunde în altă lume. Se acomodează greu cu lumina proiectorului. I se pare că a nimerit într-un frigider. Se reîntoarce în foaier. Cînd intră din nou în sală, trecerea nu mai e atît de bruscă, aşa încît e capabil să distingă siluetele spectatorilor. Scrutează cu atenţie sala care, spre marea lui mirare, este aproape plină. „Cînd naiba s-au adunat atîţia?” N-are rost să insiste. E atît de multă lume, încît nu va fi în stare nici în trei ore să-i detecteze pe cei care-l interesează. Se reîntoarce în hol, unde se opreşte în faţa afişului. Un afiş mare, colorat, pe care-l domină mustaţa parşivă a lui Clark Gable. Filmul se numeşte *Manhattan Melodrame* şi, după cum citeşte în partea de jos a afişului, durează două ore.

Purvis se întoarce pe călcîie şi se hotărăşte să meargă la maşină. Ceilalţi trei îl aşteaptă încordaţi.

— Ce se întîmplă? întreabă Brown.

— Tipu e înăuntru, asta-i sigur. Da nu-mi pot da seama unde dracu s-a aşezat. E plină sala de bărbaţi care stau între două femei. Parc-am fi în ţara bigamilor. Deocamdată tragem de timp. O să vedem după ce vin întăriturile.

Îi lasă pe Brown şi pe ceilalţi doi şi se întoarce la casierie.

— Domnişoară, filmu durează cît scrie pe afiş?

Casieriţa, o brunetă planturoasă, numără încasările zilei. Nu prea are chef de vorbă.

— Nu văd nici un motiv pentru care n-ar dura cît scriem acolo, răspunde ea înţepată.

— Vă întreb pentru că uneori se întîmplă…

— La noi nu se întîmplă niciodată asemenea lucruri. Nu dăm decît filme sigilate, şi întotdeauna ultimele noutăţi. Se vede că sînteţi din alt cartier.

GMT	Lunga

3.00

ceasurile 5 dim. (23 iul.)

Bătăi cu ciomegele în poarta de scînduri de la stradă îl trezesc pe Liviu din somn. „Domnu Liviu, domnu Liviu” – strigă cineva cu o voce răguşită. Doctorul îşi pune un laibăr peste pijama şi dă să iasă. În tindă se întîlneşte cu mamă-sa care a ieşit speriată cu o lumînare aprinsă. „Ce-i?” „Strigă cineva!” „Nu ieşi, Liviuţ mamă, or fi beţi, cine ştie? Doamne fereşte şî apără!” „Lasă-mă, domnule, să văd ce vrea, nu ies decît pe prispă!” Liviu deschide uşa şi iese în întunericul subţiat de dinainte de mijirea zorilor. „Care eşti, mă?”, întreabă el îngroşîndu-şi puţin vocea. „Domnu doctor, veniţi răpede că l-o pălit în cap pă moş Toma Sandu!” „Bine, vin!”, răspunde Liviu şi se întoarce în casă să se îmbrace.

Chicago, Illinois

orele 21.05

GMT

3.05

Purvis se strecoară din nou pe sub nasul plasatoarei şi se reîntoarce la maşină.

În clădirea poliţiei, *Banker’s Building*, Cowley tocmai obţine legătura cu Hoover. Marele şef a cerut să fie ţinut la curent cu evoluţia fiecărei etape. Hoover nu mai e la birou, aşa că i se dă legătura acasă, unde şeful F.B.I.-ului, în halat şi papuci subţiri, stă tolănit într-un fotoliu din bibliotecă.

— Exact în clipa asta se află în sala cinematografului *Biograph*. Am plasat din vreme cîţiva oameni acolo şi, dintr-o clipă în alta, va ajunge şi grosul echipei. Nu cred că o să avem nici o problemă, îl informează Cowley.

Hoover tace cîteva clipe, apoi vorbeşte în emiţător.

— Fii atent, Cowley. Gîndeşte-te foarte bine. Crezi că ar fi indicat să pătrundeţi în sală şi să-l umflaţi încă în timpul filmului? Ard de nerăbdare să-l ştiu în mîinile noastre.

Cowley tuşeşte, apoi răspunde:

— Domnule Hoover, m-am gîndit şi eu la asta. Dar nu cred că e bine. Băieţii m-au informat că sala e aproape plină. Vă daţi seama ce se poate întîmpla dacă Dillinger are o armă. Iese un adevărat masacru.

Hoover îşi freacă vreme de cîteva clipe bărbia. Are faţa buhăită şi privirea obosită. Îşi dă seama că Sam Cowley are dreptate.

— O.K., Cowley, faci cum crezi că e mai bine. Dar nu cumva să se întîmple ceva neplăcut, că iese scandal.

— Am înţeles.

GMT 3.15	Comloşul Mare ceasurile 5 dim. (23 iulie)

Doctorul Liviu şi însoţitorul lui, un flăcău slăbănog şi cam macrocefal, purtînd un felinar în mînă, grăbesc spre Comloş. Chiar lîngă sala în care a fost balul, în faţa unei case de gospodar, lume multă înghesuită, discutînd, tremurînd de răcoarea dimineţii venită peste fierbinţeala lor de dansatori. „Feriţi, doctoru, Liviuţ, să trăiţi, săracu moş Toma, daţi-vă, mă, la o parte, îi mort, ai dracu dă beţivi!”, aude Liviu cît traversează ce a mai rămas din masele entuziaste pe care le văzuse după-amiază la *match*. În tinda casei un jandarm şi o femeie în costum naţional care plînge cu capul în mîini. În camera din stînga se văd alte două chipie de jandarm şi în lumina scăzută a lămpii, prin geamul cu perdea al uşii, se mai ghiceşte trupul cocoşat al unui civil aşezat pe scaun, probabil atentatorul. Liviu deschide uşa din dreapta şi intră.

Pe lîngă el trece prim-pretorul împreună cu ziaristul Sever Ghiţulescu, un papiţoi care face pe corespondentul de Timişoara al ziarului *Universul*. Ies din echipa accidentatului discutînd şi fără să-l observe pe doctor. „Ăsta-i un atentat politic – spune prim-pretorul cu glas aprins –, nenorocitul ăla e socialist! Încă unul de-ai noştri care cade pentru ţară! Ce, credeţi că ne e uşor aici, la graniţa de vest a ţării?” Ziaristul dă din cap aprobativ şi notează ceva pe carnet.

În cameră, mai multe femei care plîng, una care ţine o lumînare la căpătîiul celui întins pe pat. O baltă de sînge pe cearşaf, în jurul capului. Un alt jandarm, în picioare, cu chipiul în mînă.

Liviu apucă mîna celui întins pe pat şi cere să fie aduse lămpile la capul rănitului. Un moment scurt toată lumea tace. Femeile îşi opresc suspinele, nu se aude nici măcar o respiraţie.

Dar omul, un bătrîn de vreo 60 de ani, cu părul spicat şi cu mustaţa şi sprîncenele încă negre, e mort. Lovitura cu un obiect greu şi contondent i-a

sfărîmat ţeasta. Moartea a survenit, probabil, la numai cîteva minute după lovitură. Bocetele se reiau pe un ton ceva mai înalt. Liviu iese cu jandarmul în tindă. Mulţimea de afară îşi transmite vestea pe care deja o ştia: „O murit, o murit, o murit!”, se aude.

Chicago, Illinois — GMT

orele 21.25 — 03.25

Zarkovitch şi Winstead ajung şi ei la cinematograful *Biograph*. Tocmai atunci Purvis iese pentru a treia oară din sală. O mai întreabă o dată pe casieriţă dacă filmul se termină, într-adevăr, la timpul prevăzut. Casieriţa devine brusc bănuitoare: „Ei, fir-ar să fie. Nu cumva prichindelul ăsta vrea să atace casieria? Nici ăia de ne-au jefuit acu trei săptămîni nu păreau mai breji. Da cînd şi-au scos pistoalele, am simţit că fac pe mine. Mă duc să-l anunţ pe şefu”.

GMT — Comloşul Mare

03.30 — ceasurile 5 şi jum.

Liviu trece în camera din stînga tindei să-l vadă şi pe ucigaş. Acesta stă la masă, cu spatele spre uşă, uşor aplecat. Din uşă i se vede doar spinarea arcuită şi, în josul ei, cătuşele care strălucesc ca noi. Doctorul ocoleşte masa şi îl vede pe Niculae a lu uica Petre. Realizează că femeia care plînge în tindă, păzită şi ea de un jandarm, este soţia lui Niculae. Dar ce să fie cu bătrînul, totuşi, se întreabă Liviu, doar nu cumva el a fost craiul!?

Chicago, Illinois — GMT

orele 21.40 — 03.40

Cowley coboară din maşină chiar în faţa cinematografului. Îi spune lui Purvis să stea la intrarea din stînga. Asta e direcţia mai mult ca sigură pe care o s-o ia, căci e în drum spre casa Annei Sage.

— În clipa în care trec pe lîngă tine, îţi aprinzi o ţigară. Ăsta e semnalul că tipii au apărut. Noi o să fim pregătiţi. Tu, Hollins, o să stai ceva mai încolo, cu Brown. Prefaceţi-vă că staţi de vorbă, dar nu uitaţi să mai aruncaţi cîte o privire spre uşă. Ei, nu chiar una holbată. Discret, discret, ce dracu; parcă n-aţi fi fost instruiţi ca lumea. Purvis, vino acum cu mine.

Cowley şi Purvis mai dau un ocol cinematografului. La fiecare ieşire posibilă stă cîte un agent. De pe partea cealaltă a străzii porneşte o cărare, direct prin parc. E un alt drum probabil. O scurtătură care începe în spatele cinematografului şi o ia în direcţia în care locuieşte Anne Sage. La capătul potecii stau, deja, doi agenţi. Aşteaptă cu privirile aţintite spre cinematograf şi sînt mai nemişcaţi decît statuile care se văd în spatele lor. Cowley e mulţumit. Capcana e bine întinsă. Într-o parte şi alta a cinematografului se găsesc alţi patru agenţi care nu aşteaptă decît semnalul lui Purvis. Cînd acesta o să-şi aprindă ţigara, toţi au să năvălească spre ţintă. Dillinger n-o să mai poată scăpa decît dacă o să o ia în sus. Dar asta nu e o primejdie reală, pentru că Purvis ar fi observat la intrare că are aripi.

Cowley mai plasează patru agenţi şi la dreapta intrării, pentru cazul în care cei trei nu ar fi mers direct acasă. În ce-l priveşte, el are să aştepte, împreună cu Zarkovitch, cu căpitanul O'Neill şi alţi cinci agenţi de cealaltă parte a străzii. Dacă mai pune la socoteală şi pe cei rămaşi în dreptul ieşirilor de incendiu, înseamnă că nici o cărămidă din clădirea cinematografului nu se poate muta fără ştirea lor.

GMT 03.45	Comloşul Mare ceasurile 6 fără un fîrtai

Într-un grup de bărbaţi şi femei, în faţa sălii de bal, doctorul află, fără să vrea aproape, amănunte. Femeia lu Niculae se ţinea cu învăţătorul, fratele prim-pretorului. Moş Toma doar le pusese o cameră la dispoziţie. Au fost văzuţi cînd intrau. Niculae a intrat după ei şi cînd moşu a deschis uşa la tindă să vadă cine mai intră s-a trezit cu capu spart. Aşa-i trebuie şi lui, cine l-a pus? Învăţătorul sărise pe geam şi fugise. Niculae fugise şi el, dar l-a prins lumea în parc.

Chicago, Illinois GMT

orele 22.00 04.00

Tehnicianul de la instalaţia de aer condiţionat a cinematografului iese din clădire să controleze temperatura aerului. Totul e perfect, în afara celor patru indivizi din spatele clădirii. Ce să caute ăştia aici la ora asta? Vine într-un suflet la director, Charles Shapiro:

— Şefu, am impresia că afară sînt nişte bandiţi. Îi mai ţii minte pe ăia de acum o lună? Cred că au de gînd să atace casieria. Ce facem?

Charles Shapiro e un individ înalt, adus uşor de spate, flegmatic.

— Nu-ţi fă nici o grijă, Freddy, spune el. Ce dracu să facă nişte spărgători în spatele cinematografului, unde n-avem nici măcar bidoanele cu gunoi? Dar dacă tu crezi că te simţi mai în siguranţă, du-te în centrala termică. Acolo n-o să te găsească nici dracu.

Exact în clipa aceea apare şi casieriţa. Îi debitează aceeaşi poveste, ca trasă la şapirograf, cu un tip care îi dă tîrcoale. Îi arată un individ care stă nemişcat de vreo oră în faţa magazinului de vizavi. Mai mult ca sigur că e în legătură cu ceilalţi cinci, şase care se plimbă în sus şi în jos. Dacă-l mai pune la socoteală pe prichindelul care a întrebat-o de trei ori cînd se termină filmul, înseamnă că trebuie să fii picat în cap ca să nu-ţi dai seama că e ceva putred la mijloc.

Shapiro îl cunoaşte foarte bine pe tehnician, ştie şi că mitomana de casieră nu-i în toate minţile, dar cînd plasatoarea îi toarnă aceeaşi poveste cu individul care i-a trecut pe sub nas de trei ori, nu mai are nici un dubiu. O cută adîncă îşi face apariţia pe frunte şi, după ce închide uşa biroului, dă un telefon la postul de poliţie de la Scheffield Street.

— Alo, Johnny? Aici e Charlie. Auzi, bătrîne, cred că avem de lucru. Mi se pare că nişte indivizi vor să-şi vîre nasul prin sertarele noastre. Da, am impresia că vor să ne atace. Da, da, am pus încasările în siguranţă, dar nu se ştie niciodată. Da, te rog urgent, o echipă, ceva. Casiera e speriată de moarte. Da, fix ca data trecută. Te salut, bătrîne.

GMT Lunga

04.15 ceasurile 6 şi un fîrtai

Liviu intră pe poarta casei părinteşti cu un gust mai amar decît a avut vreodată la constatarea unei crime. Şi, slavă domnului, a văzut destule cadavre pînă acum! Lumina e aprinsă în camera bătrînilor. Grăbeşte pasul. În cameră nu e decît tatăl, întins pe pat şi respirînd greu. Lampa arde pe masă. Bătrînul pare foarte agitat. Îi curg lacrimi pe obrazul zbîrcit, pămîntiu. Liviu se apleacă asupra lui. „Ve-ve-cinul!”, îngaimă bătrînul. Oribilă, noapte, îşi spune Liviu în timp ce traversează curtea spre poartă şi se duce să mai constate un deces şi în casa de alături. Moarte naturală, de data aceasta. „O tot striga pă Ana!” – explică una dintre bătrîne. „Săraca Ana lu Ciogu, pă unde-o fi ia acuma?”, se întreabă alta.

Chicago, Illinois orele 22.20	GMT 04.20

Patrula poliţiei soseşte. Opreşte la celălalt capăt al aleii. Doi poliţişti coboară încet şi se apropie tiptil de cel mai izolat dintre agenţi. E Ray Suran. Unul dintre poliţişti scoate brusc un pistol şi-l îndreaptă spre agentul special.

— Vezi cine e, se aude la volanul maşinii vocea poliţistului care conduce.

Suran îi arată insigna de agent special, spune că se găseşte într-o misiune şi că a dat de urma unui fugar, care a intrat la film. Poliţiştii urcă înapoi în maşină.

Între timp, în biroul lui Shapiro intră alţi doi poliţişti. Shapiro închide uşa după el şi le spune povestea cu atacul casieriei.

— Unde sînt? întreabă unul dintre poliţişti.

— Unde să fie? Păi, afară.

— I-am putea vedea şi noi?

— Mă credeţi nebun? Eu nu mai ies din birou. Cum ieşiţi o să daţi peste vreunul.

Poliţiştii ies, cotesc la dreapta. Se opresc în dreptul unuia din agenţi. Conversaţia durează doar cîteva clipe. Poliţiştii fac stînga împrejur şi dispar în întuneric. În sală, filmul atinge cote emoţionale rar întîlnite. Sala freamătă. Judecătorul, interpretat de William Powell, îşi condamnă prietenul pentru crimă. Clark Gable îl priveşte cu o privire încărcată de cele mai contradictorii sentimente. Tocmai prietenul său! Ce lovitură a sorţii! Powell

îi oferă, în locul execuţiei, condamnarea pe viaţă. Clark Gable refuză demn. Îşi înalţă fruntea cu mîndrie. Ce să facă el într-o închisoare? Mai bine moartea! Asta îi şi spune: *Mai bine moartea!* Filmul se încheie cu o imagine duioasă, în care frumosul Gable se îndreaptă, spre disperarea prietenului său, către scaunul electric.

Lumina se aprinde brusc. O lumină violentă. Urmează o mică pauză, apoi nişte filme scurte. Bărbatul şi cele două femei nu vor să mai rămînă şi la completare. Se ridică şi ies. Ajung în faţa cinematografului exact în clipa în care unul din agenţii speciali arată unui poliţist insigna şi actele. Dar ei nu-i bagă în seamă. Cotesc la stînga şi trec chiar prin faţa lui Purvis.

Purvis îşi pregăteşte chibritul imediat ce primul spectator iese din sală. Simte cum îi tremură buzele şi, o dată cu ele, şi ţigara. Deodată, îl vede, apărînd între cele două femei. E vesel. O veselie sinceră, netrucată. Un bărbat care iese de la cinematograf însoţit de două femei frumoase. Purvis îşi aprinde în sfîrşit ţigara. Bărbatul îi aruncă o privire. O privire absentă, fără conţinut.

Trioul trece mai departe. Agenţii ştiu ce au de făcut. L-au identificat. Hollins şi Purvis se găsesc acum unul lîngă altul. Fiecare are în mînă un pistol. Deodată, bărbatul îşi vîră mîna în buzunarul drept şi o ia la fugă. Are în mînă un Colt şi pare să nu-l fi auzit pe Melvin Purvis care îl somează să se oprească. Continuă să fugă, în ciuda strigătelor lui Purvis. Hollins şi alţi doi agenţi încep să tragă. Un glonte îl străpunge prin partea stîngă a capului. Al doilea îi intră prin ceafă şi îi iese prin ochiul drept. Bărbatul cade. Purvis se apleacă peste el. Îl scutură. Nici o mişcare. Nici un răspuns.

* * *

Reporter de vest (Comloşul Mare. Impresiuni generale şi Concluziuni): „După representaţiunea teatrală, în sunetele a două orchestre, a urmat dans de înfrăţire pînă-n zori. Doamnele şi domnii, domnişoarele mai ales, au jucat la început cu înfocare dansuri populare bănăţene, oltene, ardelene. Româneşti, în adîncul lor. După miezul nopţii, pentru tineret a doua orchestră, a studenţilor, a cîntat cu aplicaţiune piese internaţionale de foxtrott, rumba, tango, samba şi multe altele. În timpul dansului, au putut fi admirate toaletele d-şoarelor Puşi M., Steluţa C., Mia V., Anica R. A predominat mătasea şi crepul de China. Stilul modei de la Paris, Wien şi Budapest este respectat. Se poartă linia aerodinamică, adică foarte strîns

înainte şi toată amploarea înapoi. Silueta cazac sau silueta 1 800 sînt tendinţe secundare, cu mai puţine posibilităţi aici, la Comloş. Pentru domni, se respectă strict linia modernă. Croiul pe corp, umerii înalţi, pantalonii lungi şi largi. Stofele de haine sînt adesea vărgate. Preferinţele tinerilor domni din Timiş-Torontal sînt în armonie cu orice gust american sau de la Londra: sacouri bleu-marine cu dungi albe (sau viceversa), pălării de pai. S-au remarcat prin eleganţă, ca scoşi din salonul dlui croitor Guţu de la Timişoara, domnii Caius C., Vincenţiu D., Brutus J., George G. Asudaţi, dar cu inimile răcorite de bucuria unei misiuni îndeplinite, ei au jucat pînă în zori, cînd negura nopţii abia începea să se ridice. Astfel au decurs marile repetiruri sărbătoreşti de la Comloş, lăsînd în sufletul celor ce au participat amintiri de neuitat”.

Animus consolendi

Agentul Maxwell Chaffetz spumega. După ce că îl călcaseră toţi nesimţiţii ăia de jurnalişti, după ce că era să-şi dea duhul înecat în formol, după ce că i se făcea scîrbă numai la gîndul că trebuie să stea în preajma autopsierilor ăia puturoşi, după ce că abia reuşise să ia amprentele – dacă alea erau amprente, el era popă! –, să mai urle şi Hoover la el! Ăştia de la F.B.I. şi-o cam luau în cap. Cine dracu se credeau ei? Dumnezeii sistemului? Auzi, necioplitu ăla de la Washington să ştie mai bine decît el, care se găsea la faţa locului, ce trebuie făcut! Parcă nu ştia şi el ce-i aia un secret! Dar la ce bun să nu spună nimănui, cînd hienele alea de la gazete îşi vîrîseră degetele şi în nasul mortului! Şi ce-au descoperit? Au descoperit pe dracu! N-avea în buzunare decît cîteva chei, un ceas cu fotografia unei tipe care purta pălărie şi şapte dolari şaptezeci. Nu zău, mare scofală! Bineînţeles că n-o să spună nimănui nimic, bineînţeles că o să-i trimită de urgenţă formularul cu amprentele! Că doar nu era şi el dement ca femeia aia care a venit cu o geantă de bani şi a zis că-i oferă pentru fondul poliţiei dacă o lasă să-şi taie o şuviţă din părul mortului! Sau ca aiuritul ăla de Frank Reynolds, care umblă după Dillinger de luni de zile, şi acu vine una şi îl oferă poliţiei pe tavă, iar el ţopăie de fericire şi cînd dă cu ochii de cadavru sare la el şi-i strînge mîna de parcă l-ar fi felicitat, gata-gata să-i sară de gît şi să-l pupe, ce lume, ce lume! Sau sutele ale de *morbizi*, chiar aşa le spuneau ăia de la morgă, *morbizii*, care au pătruns pînă la etajul întîi şi acuma stau cu banii pregătiţi să-i plaseze vreunui om de serviciu ca să-i lase o clipă să-l admire în toată goliciunea lui de cadavru intrat în putrefacţie. Să-ţi scuipi în sîn, nu alta, doamne, doamne, ce-au mai putut face din cinematograful *Biograph*! Uşile ţăndări, geamurile ţăndări, iar maşina aia cu număr de Indiana, aflată acolo din întîmplare, demontată pînă la ultimul şurub! Idioţii dracului, aşa-şi închipuie că vine un bandit la cinematograf? Bine că nu i-au căutat şi clopoţeii cu care-şi anunţa sosirea la ghişeele băncilor! Da să vezi ce înghesuială, ce bătaie în jurul bălţii de sînge de pe caldarîm! Să fi dat o mie de dolari pe o batistă, nu ţi-ar fi vîndut-o nimeni! Istericele alea din Gary şi-au înmuiat bunătate de batiste de in în sîngele amestecat cu praf şi ţărînă! Cine n-avea batiste, căuta bucăţele de hîrtie, iar care nu şi-a procurat aşa ceva, se mulţumea să-şi îmbibe tivul rochiei cu

sînge! Să-i fi văzut, dup-aia, bărbaţi şi femei, cît erau de mulţumiţi! Parcă ar fi fost toţi dublurile lui Hoover! Păşeau ţanţoşi arătîndu-şi trofeele mai mîndri decît de decoraţiile de la 4 iulie! S-a săturat de ei pînă peste cap, cu Hoover ăla cu tot şi cu secretele lui de două parale! Ptiu, dracu să-i ia!

* * *

Toate acestea se întîmplaseră pînă în clipa în care agentul Chaffetz predă la oficiul poştal al poliţiei din Chicago formularul cu amprentele victimei din faţa cinematografului *Biograph*. În loc să potolească isteria pe care însăşi existenţa lui Dillinger o alimentase, aşa cum nimeni nu reuşise încă în America, moartea „inamicului public numărul unu” avu cîteva consecinţe care merită să fie enumerate:

— Un jurnalist din Virginia găseşte nimerit prilejul pentru a ataca, încă o dată, metodele F.B.I.-ului: „Probabil că nouăzeci şi nouă la sută de oameni de caracter ar fi intrat în cinematograf şi l-ar fi arestat pe Dillinger la faţa locului. De ce o haită de laşi să fie atît de înspăimîntată de un singur om? Răspunsul e numai unul singur: pentru că F.B.I.-ul e alcătuit doar din laşi”.

— Doi ani după fatidica zi, spiritele erau încă atît de agitate, încît Hoover s-a văzut nevoit să-i dezvăluie ziaristului Rex Collier date din dosarele secrete, care să dovedească, dincolo de orice dubiu, că asasinarea lui Dillinger era motivată. Nu l-a crezut nimeni.

— Campania publicitară, declanşată chiar din 23 iulie 1934, aduse pe buzele tuturor numele enigmaticei Femei în Roşu. F.B.I.-ul a refuzat să facă orice fel de comentariu. Anne Sage, strînsă cu uşa de întrebările ziariştilor, admise că, într-adevăr, ea fusese una din cele două femei de la cinematograful *Biograph*. Recunoscu şi faptul că Dillinger, împreună cu Polly Hamilton, o vizitau deseori, dar nu scoase nici o vorbă cu privire la capcană. Cît despre recompensa promisă, spuse că nu ştie nimic. Nici pe ea n-o crezu nimeni.

— John Dillinger a fost înmormîntat în cimitirul din Crown Point. Între vecinii lui de eternitate se numără preşedintele Benjamin Harrison, trei vicepreşedinţi ai Statelor Unite, doi guvernatori şi James Whitcomb Riley. Cinci mii de oameni aşteptau la porţile cimitirului, în ciuda anunţului familiei că înhumarea va avea loc abia a doua zi. Trucul sugerat de poliţia din Chicago n-a avut nici un efect asupra fanaticilor cetăţeni ai oraşului. La

mormîntul său a vorbit reverendul Charles Fillmore, acelaşi care rostise ultimele cuvinte şi la dispariţia mamei sale vitrege. Cuvîntarea lui a conţinut şi aceste vorbe: „Mai întîi ar trebui să facem ordine în propria noastră viaţă. În propria noastră familie, în şcoli, în biserici. Sînt absolut sigur că, altfel îndrumat, John ar fi putut să ajungă chiar şi un mare predicator”. Nu s-a găsit absolut nimeni care să-l creadă.

— Înainte de înmormîntare, cadavrul a fost expus la E.F. Funeral Home. Şase ore mai tîrziu, cinci sute de locuitori din Mooresville au sosit să-l vadă. Cîţiva dintre cei care-l cunoscuseră foarte bine au stat de patru-cinci ori la rînd, ca să-l poată studia în voie. Nici unul dintre ei nu l-a recunoscut. Însă, între miile care-şi aşteptau şi ei rîndul, s-au găsit destui care să-i creadă.

— Se spune că persoane a căror identitate n-a fost dezvăluită au oferit bătrînului Dillinger zece mii de dolari în schimbul trupului neînsufleţit al fiului său. Bătrînul a refuzat cu fermitate, dar s-a arătat dispus să vîndă alte lucruri care-i aparţinuseră acestuia.

— De teama eventualilor curioşi care ar fi fost în stare să dezgroape cadavrul, bătrînul Dillinger a cerut să se toarne deasupra mormîntului ciment întărit cu bucăţi de fier. De-a lungul anilor, mormîntul a fost invadat de zeci de mii de curioşi, dar încă nici unul nu a încercat să străpungă învelişul de beton.

— La o săptămînă după înmormîntarea lui Dillinger, tatăl şi sora sa au urcat pe scena lui *Lyric Theater* din Indianopolis. Acolo, emoţionîndu-i pînă la lacrimi pe cei care veniseră la spectacolul *Îţi dăruiesc dragostea mea*, au povestit amintiri despre iubitul lor fiu şi frate.

— În lunile următoare, John Dillinger senior a citit cu ocazia unui carnaval, la o sărbătoare cîmpenească, iar verile următoare şi le-a petrecut la cabana *Little Bohemia,* vorbind mulţimii aflate în vizită la muzeul pe care Emil Wanatka, proprietarul cabanei şi unul din trădătorii lui Dillinger, îl improvizase în sala cea mare. Nici una dintre femeile care l-au ascultat nu s-a putut lăuda că nu avea ochii umezi. Una dintre ele a fost văzută chiar sărutînd manşeta pantalonilor pe care Dillinger îi purta în timpul bătăliei de la *Little Bohemia.*

— James Probasco, în casa căruia Dillinger suferise operaţia estetică, a fost arestat imediat după moartea acestuia. F.B.I.-ul a început interogatoriul, care s-a terminat foarte repede. Profitînd de o clipă de neatenţie, Probasco a sărit pe geam. Geamul se afla la etajul nouăsprezece.

— În luna august 1934, doi din foştii acoliţi ai lui Dillinger, Pierpont şi Makley, încearcă să evadeze folosind nişte pistoale confecţionate din săpun. Makley este ucis pe loc, iar Pierpont trimis pe scaunul electric. Cu cîteva ore înainte de a fi executat îi scrie avocatului său o scrisoare plină de mistere: „Acuma am rămas ultimul om din lume care ştie cum stau lucrurile. N-o să spun decît că sînt foarte încurcate. Numai eu ştiu ce şi cum. Dar pentru că nu mai am de trăit decît o oră sau două, am să iau cu mine în mormînt acest secret…”. Se pare însă că în ultima clipă a povestit unei femei, Mary Kinder, nişte lucruri care au îngrozit-o. Oricare ar fi fost acestea, ea a păstrat o tăcere absolută.

— În timp ce Clark e în continuare pensionarul închisorii din Columbus, condamnat pe viaţă, Baby Face Nelson e declarat Inamicul Public Numărul Unu. Îşi poartă titlul cu mîndrie cam o lună şi jumătate, apoi e lichidat şi el de doi agenţi ai F.B.I.-ului.

— Şi alte personaje ale acestor întîmplări au avut o soartă tragică. Ed Singleton, primul complice al lui Dillinger, moare în anul 1937, adormit la volanul maşinii care e surprinsă de un tren în timp ce traversează linia ferată. Matt Leach, cel care într-un fel a creat mitul lui Dillinger, intră în conflict făţiş cu F.B.I.-ul şi în scurtă vreme e dat afară din serviciu, la cererea expresă a lui Hoover. Îşi petrece următorii cîţiva ani scriind o carte în care arată toate împrejurările cazului Dillinger, dar nu apucă s-o termine pentru că moare, împreună cu soţia, într-un accident de automobil. Melvin Purvis îşi dă demisia din poliţie imediat după asasinatul de la cinematograful *Biograph*, iar în 1960 se sinucide. Tatăl lui Dillinger moare în anul 1943, la optzeci de ani.

— Billie Frechette iese din închisoare după doi ani de pedeapsă şi se alătură unui circ ambulant unde prezintă numărul special de amintiri din viaţa dusă alături de John Dillinger: „Îi plăcea să danseze şi să vîneze. Dar cel mai mult îi plăcea sosul vînătoresc cu pîine. Astea sînt lucrurile care îi plăceau cel mai mult”. Mary Kinder intră şi ea într-o asociaţie asemănătoare, ajungînd cu spectacolele pînă la New York City. Într-un rînd, e întrebată dacă nu cumva ea este Femeia în Roşu: „Dacă aş fi fost eu, nu aş fi acum aici. Eu m-am comportat cu băieţii ca o adevărată mamă”.

— Anne Sage a încasat cei cinci mii de dolari din partea F.B.I.-ului pentru serviciile aduse, dar nu i s-a suspendat mandatul de expulzare. Cînd, într-o ultimă încercare de a modifica această hotărîre, se adresează

guvernatorului statului Indiana, Donald McNutt, şeful Siguranţei Publice nu-i recunoaşte nici un merit în întîmplările din seara lui 22 iulie 1934.

— În ce-l priveşte pe John Dillinger, soarta lui rămîne la fel de enigmatică. S-au găsit destui care să jure că l-au văzut prin împrejurimile Michiganului, alţii care i-au recunoscut vocea pe o plajă din California. Asemenea mărturii au umplut mapele F.B.I.-ului pînă tîrziu, în 1961. Probabil că ele ar mai fi continuat încă, dacă toţi cei care ar fi putut să-l recunoască nu ar fi fost atît de bătrîni, încît rareori mai ieşeau din propriile case. Pentru că de crezut se găseşte întotdeauna cineva care să te creadă.

* * *

Reporter de vest: „Precum roua răcoreşte florile ofilite de arşiţa soarelui, le vă viaţă şi le înveseleşte, astfel se va fi înveselit şi renăscut sufletul tinerelor fete din Banat la primirea scrisorilor povăţuitoare ale bunei învăţătoare Maria Cioban. Ele nu o pot uita nici după terminarea şcolii. Îi scriu. Îi cer sfaturi. Îşi încredinţează tainele inimii. Ea nu le poate, aşijderi, uita. Le răspunde degrabă.

«Iubită Florică,

Pentru un înveţător sau înveţătoare nu poate fi mai mare bucurie, mai mare fericire, decît atunci cînd înveţăturile predate elevilor au prins rădăcină; cînd vede fructul ostenelelor sale scăldat în razele curate ale recunoscinţei, căci recunoscinţa numai în inimi nobile răsare şi se desvoltă, deodată cu alte însuşiri frumoase şi înălţătoare, cari ridică sufletul celor ce le posed preste cei lipsiţi de ele. Astfel s-a bucurat sufletul meu, la primirea epistolei tale, dragă Florică, Anicuţă, după ce am cetit cele scrise şir cu şir. Ce fericit ar fi neamul nostru dacă toate fiicele lui s-ar ocupa serios cu gîndul că pe ce cale i-ar putea folosi şi face bine, cum ved că te cugeţi tu. Ei bine, aşa dară cînd lucrăm noi pentru binele neamului din iubire adevărată? Iubita mea, iubirea de neam nu se mărgineşte numai în aceea a purta tricolorul cu găteală pe haine şi a striga în lume că sîntem Români – ci în multe alte! Ca să folosim neamului, trebuesc fapte, şi nu vorbe goale! Istoria ne spune plastic şi mişcător cu cîte greutăţi şi necazuri s-au luptat moşii şi strămoşii noştri, bunele şi străbunele noastre, ca să apere de nimicire limba, portul şi obiceiurile noastre. Şi aici cu drept ne-am putea întreba că dacă femeile ne-înveţate au fost aşa de bune fiice naţiunii lor, ce se cere oare de la noi, cele care am învăţat multe de toate? Multe şi de toate

se cer. Ţi le-oi spune pe rînd, şir cu şir, căci să sperăm că va aduce Cel de Sus timpul şi pentru noi, Românii, ca şi la noi să se ştie preţui oamenii după gradul lor de intelijenţă, dar nu după miile depuse la cassa de păstrare. Numai cît, draga mea, pînă atunci multe zile vor mai trece şi de multe ori se va suci şi repetă această cîntare veche. Totuşi, de mîngăere îţi scriu o mică poveste pe care eu am cetit-o cîndva şi care se potriveşte cu împrejurările de faţă.

A fost odată o peatră mare, mare şi ţepenită bine în pămînt, şi jur-împrejurul ei crescuse muşchi frumos verde de-ţi era mai mare dragul cît de bine se odihnea şi cum era de lăţită în locuinţa ei bogată, de unde, ca o crăiasă, îşi înălţa capul şi se uita împrejur. Cum s-a întîmplat odată, cum nu, destul că un firicel de ghindă, alungat de furtună, a căzut într-o zi şi s-a lovit de peatră. ‘Ah, ce tare eşti, aşa m-am lovit de rău, că acuş mă sdrobiam în bucăţi!’, şopti micuţa ghindă. ‘Ha, ha, te cred, dar ţi s-a-ntîmplat chear bine, ca să te înveţi să nu fii aşa nepricepută să te isbeşti de mine. Sau nu ştii tu că eu sînt peatra cea mare şi puternică, ear tu – o ghindă amărîtă! Ha, ha, ha!’ Rîsul acela şi cuvintele aspre o treziră pe micuţă din durere. În căpuţul ei tînăr năvăleau fel de fel de gînduri. Pînă la urmă, li spuse peatrei: ‘E adevărat că tu eşti mare şi puternică, iar eu amărîtă şi seracă, dar şi din mine se va alege ceva dacă me voi sili cu diliginţă şi dacă voi avea inimă bună şi curată. Ştiu eu aceasta de cînd eram acasă, bătrînul meu tată mi-a spus!’ ‘Ha, ha! rîse ghinda din nou. Tătîne-tu trebui că a fost nebun! Auzi ce închipuită! Cercă şi te înfoae cît îţi place şi o să vezi de vei pute fi ca mine!’ ‘Voi cerca’, spuse ghinda. Aceste cuvinte erau rostite cu multă siguranţă şi energie. Totuşi grija pentru viitor îi cuprinse sufletul. Se ascunse plîngînd într-o crepătură de pemînt. Din pleava adunată şi rescolită s-a făcut un pătuţ moale, apa de ploae a cărat pemînt mărunt, iar din frunzele uscate şi-a făcut covor călduţ. Acoperindu-se, sărmana mititică a adormit şi a dormit toată iarna lin şi dulce a visat visuri frumoase pînă într-o plăcută dimineaţă de primăvară. O rază lină de soare o deşteptă, şi-i spuse: ‘Deşteaptă-te, mica mea prietenă, şi pune-te pe lucru să birui duşmanul’. Ghinda s-a deşteptat pe dată, şi-a frecat ochişorii şi s-a ridicat drept în picioare în forma unui pomişor mititel şi drăgălaş. Alta era acum lumea! Dară şi peatra cea mare. ‘Bună ziua, vecină, a salutat-o ghinda. Mă mai cunoşti?’ ‘Ha! Au acuma nu criedzi că eşti mai mare şi mai tare ca să poţi vorbi cu mine!?’ Ghinda nu se întristă. Ne mai băgînd de seamă ocara şi rîsul ce venea de la peatră, ea se apucă de lucru. Din orişice picur de rouă ea îşi făcea nutrementul trebuitor

şi din răsputeri se silea a creşte, pînă crescu în forma unui stejar mare şi puternic. Jos la pemînt, peatra cea rea începu a plînge şi ofta, ruşinată pentru purtarea ei nedeamnă faţă de ghindă, zicînd: 'Da, totuşi e adeverat aceea că din mic se poate face mare, dacă e diligent şi are îndemnul spre desvoltare şi înaintare'. Asta-i povestea. Aşteptînd cu dor răspunsul teu, te salut şi sărut. Ţi-am scris în fuga gîndurilor mele, scumpă Floricuţă. Cu bine, a ta M.C.»

Din acelaşi îndemn spre înaintare şi desvoltare, prin contribuţiunea femeilor la istoria progresului uman şi naţional, bravele fiice ale acestor locuri scriu cărţi după cărţi. Una răscoleşte mai presus de altele conştiinţa româncelor bănăţene şi ardelene de pretutindeni. E cartea de căpătîi pentru zeci de mame din ţară şi de peste hotare. Cercurile feminine de pe lîngă societăţile «Speranţa» (Chicago, Illinois), dar mai ales «Învingerea Română» (Flint, Michigan), «Falnicul Zarand Român» (Chicago, Illinois) şi «Sentinela de la Vest» (Sacramento, California) se reunesc special pentru a citi în colectiv *Mama-generatoare de vieaţă românească* a doamnei Valeria Căliman. Începutul e plin de promisiuni: «Ar fi timpul să se scuture colbul ce acoperă atîtea iniţiative feminine şi să se stabilească contribuţia multor femei la principalele evenimente ale trecutului, pentru ca să cunoaştem Femeia de pretutindeni, Femeia de totdeauna. Numai cînd se va reconstitui din scrisori şi mărturii contemporane contribuţia acestor femei pline de avînt şi spirit iniţiator, vom cunoaşte, în adevărata lumină, rolul Femeii în mişcarea noastră de afirmare naţională»".

În ce ne priveşte, nu putem cunoaşte dacă opul doamnei Valeria a fost carte de căpătîi pentru Anne. Nici măcar dacă i-a trecut prin mîini. Cu siguranţă însă că unul din capitole ar fi umplut-o de adîncă mîhnire: „*Căsătoria*, aşezarea de bază pe care se sprijină şi societatea românească, celula cea mai trainică a vieţii unui popor. Căci însoţirea celor două făpturi în faţa Legii şi a Celui de Sus nu e numai o întovărăşire fizică între două persoane de sex contrar. Prin convieţuire, soţii îşi preschimbă esenţa lor intrinsecă, dobîndind o nouă forţă, rezultat al unei înrîuriri creatoare ce depăşeşte şi în calitate, şi în cantitate suma elementelor fizice constitutive. Astfel privită, căsătoria este un act generator de viaţă. De aceea comit mare păcat faţă de om şi de valoarea lui acele state care înţeleg prin căsătorie o simplă tovărăşie vremelnică, bună de legat şi deslegat cu uşurinţă".

Între aceste ţări nu se poate număra nici din greşeală America (mai ales în ce-i priveşte pe emigranţi). O clauză strictă (cît să poată fi citită şi

răscitită pe faţă, pe dos) nu îngăduie intrarea în *United States* a persoanelor care au intenţia să se prostitueze ori să facă alte fapte imorale, cum ar fi, printre altele, concubinajul. Urmează expulzarea! Deporteişăn! Nenorocirea (pe care nici n-aveau cum s-o presimtă) cade, ca pildă grea pentru toţi cei ce vor lua calea pribegiei spre America, pe capul unui biet paore din Comloş, Teodor S. (care cunoaşte abia după debarcare o mîndră săliştească la biserica din Chicago, Illinois). Află cu bucurie că au venit deodată, cu acelaşi vapor şi împărtăşesc aceleaşi idealuri. Hotărăsc să-şi unească vieţile în afara legii, pe bazele simţirii curate şi înfocate. După trei ani de trai dulce, autorităţile americăneşti bagă de seamă că Teodor S. concubinează. Fapta sa este dincolo de orice morală. Buna cuviinţă americană nu mai poate îngădui aşa ceva. Teodor S. şi mîndra săliştească sînt siliţi a lua calea înapoi, la Comloş. Întoarcerea lui pune multă păorime pe gînduri. El însuşi, rănit în suflet de expulzare, devine foarte activ şi nu pregetă o clipită. Cu hotărîre în inimă şi cu aleasa inimii alături se înfăţişează înaintea altarului. Fapta sa înălţătoare tulbură multe conştiinţe şi aţîţă spiritele puse pe croit planuri de viaţă lungă, departe, în Lumea Nouă. Îşi reunează astfel forţele şi intenţiunile, atît morala, cît şi chibzuinţa.

Reporter de vest: „Spre binele poporului, dar şi al individului, spre curăţirea morală generală, pildă vie pentru însănătoşirea satului bănăţean vor avea loc sărbători înălţătoare la frontiera de Vest a Banatului. Domnul ministru Anghelescu, însoţit de nenumăraţi fruntaşi ai vieţii publice, va onora, peste ani, graniţa de Vest a Timiş-Torotalului, cu o visită. Comloşul Mare, Comloşul Mic, Lunga şi Jimbolia sînt haltele onor popasurilor sale. Un lung convoi de automobiluri se va îndrepta spre mîndrul cuib de olteni. În apropierea Comloşului vor fi întîmpinaţi de călăreţi şi biciclişti îmbrăcaţi în splendide costume populare. Aceştia vor însoţi oaspeţii pînă la arcul de triumf special înălţat la intrarea în sat. Se vor rosti scurte, dar simţitoare discursuri. Unul din cele mai înălţătoare momente va fi cununarea religioasă a peste 80 de perechi de concubini. Se va repeta, astfel, impresionanta manifestare din noiembrie trecut, cînd în faţa altarului au fost aduse peste 100 perechi concubini.

În noiembrie anterior, lucrurile s-au petrecut la fel. Conştient de forţa sa, de marea datorie ce i se incumbă pe calea propăşirii, poporul face dovada acestui fapt. Cu poveţele şi pilda grăitoare a lu Tedi S. (zis Americanu) în faţa ochilor, 71 de perechi se lasă purtate spre fericirea cununiei. Interpret al mai puţin obişnuitei sărbători rurale e Seneca Bălan. Tot ce s-a întîmplat e

binevenit şi de lăudat. Dar dacă – aşa cum se proectează – acţiunea va fi repeţită cu încă 34 de perechi în martie, cu 57 în aprilie şi aşa mai departe ea nu mai are nici o justificare. Părechile trebuie să se unească în faţa lui Dumnezeu din proprie voie şi plăcere, pătrunse de mentalitatea creştinească, şi nu prin faptă administrativă (ori cine ştie ce gînduri ascunse), cum spune şi marele nostru Eminescu: «Să gîndeşti pentru cel ce nu gîndeşte, să pui în cumpănă dările comunale, să le deslegi oamenilor ochii, ca să nu puie dări peste dări».

Acum vor fi cununate 60 per. concubini la Comloşul Mare şi încă 23 per. la Lunga, întru acelaşi ţel. Perechile îşi vor jura credinţă veşnică. Însuşi protopopul va pune pe capul celor 120 de suflete comloşene cununele de tablă poleită, naş fiind tuturor domnul ministru. La Lunga, preotul Medrea va aşeza pe creştetele plecate a 46 de smerite făpturi acelaşi coroane, naş fiind aşijderi domnul ministru cu suita.

Orice observator obiectiv poate uşor băga de seamă că spiritul poporului din aceste părţi ale Torontalului este în continuu progres, în continuă ascensiune şi că acest spirit este plămădit din suflete strămoşeşti venite din toate provinciile ţării, nu doar din Oltenia, cum caută să susţină unii.

Toate acestea le va putea observa însuşi domnul ministru Anghelescu în timp ce convoiul sărbătoresc se va îndrepta spre graniţă, de-a lungul satului Lunga. Un sat curăţel, cu peste 200 de case. În fapt, o singură stradă, lată ca un bulevard, ce şerpuieşte drept ca lumînarea pînă la fruntariul de vest al ţării.

Acolo, în faţa unei mici, simple, dar demne căzărmi, străjeri ai hotarelor României, olteni, crişeni, ardeleni, bănăţeni, într-un suflet, dau cum se cuvine onorul distinşilor oaspeţi”.

> cu inima plină de durere mam bolnăvit/în 25 Iunie 1920 ss Ioan Y/Bukuriea Lumeii întreji de Pace în 7 Nov./La orele 2 d = pe ameaz 1918/A 2 oară îngăduinză Păcii Nov. 11 1918/La 3 ore d.p. mezu nopţâ (cu toc şi cerneală violetă) În Anul 1924 au fost cam secetos ear grâu/au fost foarte frumos în paie da în bombă/sarak finca în 10 Iuli au vint o buroacă/şi lau pălit de tot pe Lanz 8.10 p. 15 chil./Prune poame Bogarte Cucuruz forte mult/în Toamnă puzână ploaie. Earna întreagă fără/neaua cald p = au început în 17 Feb. 1925 ploaea/Numirea/Zâlele în 5 Limbi/Rom: Sârbesc: Engleze: Ungare: Nemzaşte/Lunii. Ponedalak. Mondi. Hefti. Montak./Marţ Vtorak Suezdi. Ked. Dinstag/Mercuri. Sreda Wendezdai. Szereda. Mitvuh/Jooii. Şetfârtac. Turzdeii. Citertek. Dunarstak/Wineri, Petak, Fridai. Pentek. Fraitak/Sâm. Subot. Setedi. Zszambot. Sampstak/Dum. Nedeli Sundi Wasar = Suntak (cu toc şi cerneală neagră) În Anul 1923 au fost regele Ferdinand în Comloş în 13 Novem. murise Ana lui Macsân/Baba buhulean au murit în 6 No. 1929/ *În anul 1918 sau Unit Ardealu cu Mama Ţară/la 1 Dez. 1918*/Ear în anul 1929 au nins dîn 20 Dez. p = în an. (acelaşi scris, toc cu peniţă, diferite culori de cerneală, adăugiri) Eram şi eu/pecând eram,/floare înflorită/ear acu sînt veştejită (toc, peniţă subţire, cerneală neagră)

Frigul nopţii de început de octombrie, oboseala celor două nopţi nedormite, cracii pantalonului încă uzi de la descinderea ultimă, gustul amar al nenumăratelor ţigări fumate una după alta, bîzîitul continuu al grupului electrogen de lîngă secţie, lumina galbenă a becurilor din beciul în care se desfăşoară ancheta, toate se strîng într-o învălmăşeală de ceţuri moi cu miros iute, probabil de la năduşeală, şi-l fac pe tînărul comisar Comşa să-şi lase fruntea în palme – coatele sînt proptite de biroul negru, negeluit –, să apese mai întîi cu degetele pe cele două tîmple şi să continue masajul cu palmele de-a lungul obrajilor şi cu degetele mari pe grumaz. Cînd deschide ochii spre sala aproape plină de mutre infecte îi spune plutonierului Grabnicu:

— Gata! Luaţi-i!

În lumina scăzută a becurilor din subsol, figurile celor cîţiva arestaţi, băieţi şi fete tinere totuşi, îşi zice, nu au nici cea mai mică sclipire de frumuseţe. Aici, e drept, oamenii sînt totdeauna urîţi, sperietura, teama de bătaie, de urmări, de privaţiunea de libertate, murdăria, răutatea din sufletele lor, sigur că da, n-au cum să fie frumoşi, dar parcă, atunci cînd se ocupa doar de hoţi, scandalagii şi de fete, mai găsea cîte o privire glumeaţă sau un chip cu trăsături care deveneau frumoase tocmai în asemenea condiţii… Dracu ştie, ăştia parcă sînt monştri, parcă au feţele de culoare verde în lumina gălbuie, parcă sînt broaşte băgate sub cîte o piele buboasă de om, parcă au fost scoşi cu nişte forcepsuri zimţate, parcă…

Cei doi subofiţeri, ca şi femeia-plutonier care se ocupă cu golitul sălii de infectele scursuri nu sînt nici ei mai frumoşi, dracu ştie, încep să nu se mai spele nici ei, se molipsesc de urîţenia ăstora, parcă şi dacă i-ai îmbrăca în ţinuta de paradă nu ar mai fi, cît de cît…

Îşi ia de pe birou pălăria înaltă şi cu boruri largi şi iese. „Să trăiţi!”, se aude în spatele lui, apoi zdrăngănitul uşilor de fier dinspre scara ce duce-n sus, la parter, şi din nou „Trăiţi, don comisar!” şi apoi aerul curat în nări, aruncă ţigara şi respiră adînc, o dimineaţă gri cenuşie, rece, ca după o noapte ploioasă de toamnă.

Merge ca o pisică din acelea albe pe care le duce soţia şefului la concursuri de frumuseţe în străinătate. Calcă, adică, aproape pe vîrfuri şi ocolind cu atenţie fiecare băltoacă; cineva care l-ar vedea de departe ar fi puţin surprins de mersul lui zigzagat, de parcă scîrba teribilă ce l-a cuprins acum de dimineaţă l-ar urmări şi pe stradă, iar el ar face toate mişcările astea derutante tocmai pentru a scăpa de braţele ei descărnate şi foarte lungi. Poate sînt bolnav de ficat – îşi spune – sau de fiere, de stomac, ceva, trebuie să fie dinlăuntru toată greaţa asta, nu neapărat provocată de nenorociţii ăştia, doar am văzut atîţia şi de toate felurile. Trece prin parc, o apucă la dreapta, pe una din străzile umbrite de castani şi de platani, covor de frunze galbene şi roşii, muiate de ploaie, devenite un fel de pastă în care piciorul alunecă, parcă ar fi murdărie umană şi sînge, brrr, se scutură, greaţa asta, ar trebui să bea ceva tare ca să-şi revină. Dar dacă e bolnav de stomac sau ficat? Nu i-ar face şi mai rău?

Ajunge, în sfîrşit la casa de la numărul 24. Împinge cu umărul poarta, îi e silă să pună mîna pe fierul ei rece şi ud, merge cu paşi mari pe aleea pietruită ce duce la intrarea laterală a casei. Sună îndelung, apoi bate în rama de metal a uşii cu legătura de chei pe care a scos-o din buzunar. Pe

scară se aud paşi tîrşîiţi şi apoi vede clanţa mişcîndu-se. Uşa însă nu se deschide. O voce de bătrînă coclită întreabă:

— Cine e?

— Comşa! spune comisarul, dar vocea lui e prea slabă, abia o şoaptă puţin mai sonoră, repetă: comisarul Comşa, *madame* Nina, deschideţi!

— Cine? gîjîi vocea de dincolo de geamul givrat.

— Eu sînt, Comşa, domnu doctor e acasă?

— Cinee? horcăie iarăşi *madame* Nina.

Comisarul e în pragul unui acces de furie.

Respiră adînc şi reia dialogul încercînd să fie calm.

— Doamna Nina, sînt eu Comşa, vreau să vorbesc cu dom doctor!

— Cu cinee? strigă baba de parcă s-ar afla de cealaltă parte a unei prăpăstii.

Un geam închis cu discreţie la etajul întîi este probabil scăpat din mînă şi cerceveaua lui face „clanc” cînd se loveşte de pervaz. Comisarul se dă doi paşi înapoi şi-şi ridică privirea spre partea de sus a clădirii. Priveşte apoi şi spre etajul întîi al vilei de alături. Nu reuşeşte să-şi dea seama de unde a fost spionat. Bătrîna, în schimb, ca şi cînd comisarul nici n-ar mai exista, se îndepărtează bombănind, tîrşîindu-şi paşii pe scară. Comisarul nu mai e în pragul furiei acum, ci în plin acces. Se repede la sonerie şi o apasă continuu cu stînga, în timp ce cu dreapta bate în geamul givrat, mai-mai să-l spargă. Strigă:

— Deschideţi! Poliţia! Deschideţi!

Paşi grei, de bărbat, se aud zdupăind pe scări, fără o grabă exagerată totuşi. Se deschide mai întîi geamul din dreapta al uşii duble şi în cadrul traversat de gratii din fier forjat apare chipul odihnit al doctorului Liviu.

— Ce e, dom Comşa? întrebă el calm. Ce s-a întîmplat?

— S-a-ntîmplat pe dracu – strigă comisarul – spune-i mai bine babei ăleia să se ascundă, că altfel o împuşc!

Doctorul zîmbeşte în timp ce întoarce cheia în uşă şi scoate lanţul de siguranţă. *Madame* Nina, care a privit scena din capul scărilor, se hotărăşte brusc să intre în camera ei, dar, cînd deschide uşa, una dintre pisici năvăleşte pe scări. Femeia e în mare dilemă, ar vrea să încuie cu cheia pe dinăuntru, dar ar vrea şi să aducă înapoi pisica.

— Bună dimineaţa! spune în sfîrşit tînărul comisar cînd este lăsat să intre. Motanul calin al bătrînei i se freacă de pantalonul umed încă şi rece. Coada lui ridicată drept în sus, ca un catarg, îl înfurie iarăşi pe poliţist.

— Ce-are asta de-o face pe surda cu mine? zice el în timp ce se repede pe scări drept spre uşa doamnei Nina.

— Vichentie, dragă, nu fi bolînd! spune doctorul cu blîndeţe.

Uşa de la camera babei e trîntită cu violenţă de perete. Pînă la urmă, dragostea adevărată faţă de bietul motan a învins egoismul bătrînei – uşa a rămas neîncuiată. Între cele cinci pisici zburlite şi urcate dintr-un salt pe diverse mobile, *madame* Nina, cu părul ei alb-cenuşiu şi nepieptănat, abia dacă poate fi deosebită de ele.

— Ascultă, *madame*, îţi baţi joc de mine? întreabă comisarul spumegînd.

— Vichentie, dragă, fii cuminte, lasă, nu te mai…! încearcă din nou doctorul să se opună furtunei.

— Dar ce, dragă, nu putea să deschidă geamul şi să vadă cine e? Ce mă ţine atîta la uşă ca pe un prost?

Deşi i s-a adresat doctorului, comisarul a privit tot timpul spre bătrînă cît a rostit aceste cuvinte.

— Să fie cu iertare, dom comisar, da, ştiţi cum e, umblă tot felul de…! încearcă ea să se scuze îngăimînd cu aceeaşi voce roasă de tutun cuvinte confuze.

— Dacă se mai întîmplă o dată, dai de dracu cu mine, s-o ştii! pune punct poliţistul, trîntind uşa şi lăsîndu-l afară pe motan. Acesta e la fel de impasibil ca la început.

Doctorul e în pijama şi are pe umeri un laibăr. Deschide uşa holului de la apartamentul său şi-l invită pe musafir s-o ia înainte spre bibliotecă. Motanul Willy încearcă să se strecoare în urma lor, dar doctorul îl împinge uşurel cu papucul şi-l lasă tot pe scările reci unde pînă atunci arătase că se simte foarte bine.

În biroul doctorului e cald şi lampa de pe birou arde deasupra unui tom de medicină legală, editat la Paris în 1915. Comisarul se lasă să cadă într-un fotoliu şi bombăne ceva despre „hoaşca de răgăţeancă" în timp ce-şi aprinde ultima ţigară dintr-un pachet pe care apoi îl face cocoloş şi-l aruncă în scrumiera mare din faţa lui. Doctorul şi-a reluat lectura şi notează ceva într-un caiet. Abia după ce termină propoziţia ridică ochii spre musafirul lui şi-l întreabă:

— Dar ce e, dragă, cu tine la ora asta?

— Nimic, ce să fie, spune Comşa, deja mai liniştit acum, tolănit în fotoliu, fumînd cu privirile rătăcite pe cotoarele cărţilor din biblioteca lui

Liviu, am avut o anchetă toată noaptea, cu nenorociţii ăia din Fabric, şi simţeam că n-am chef să mă culc, aşa că am trecut să te văd.

— Mda! zice doctorul şi continuă să citească un lucru foarte interesant din cărţoiul din faţa lui.

Pe scară se aude vocea groasă a bătrînei Nina, încercînd să fie mieroasă cu cotoiul Willy.

— Willyyyy! Willy Fritsch! răsună în casa scărilor.

— Nu vrei un ceai? întreabă doctorul.

— Ba da, aş vrea, pentru că sînt ca o…

— Stai puţin să termin paragraful ăsta.

După o tăcere scurtă, Comşa îşi reia mărturisirea, dar vorbeşte de parcă ar fi singur în încăpere, fără să-i pese, adică, dacă doctorul îl ascultă sau nu.

— Domnule, şi de cînd am trecut la biroul de siguranţă am parte numai de porcării de astea fără nici o noimă, nişte mizerii. Şi sînt urîţi, domn'e, urîţi ca dracu. A tunat şi i-a adunat. Ori am început eu s-o iau razna şi văd numai hidoşenii în faţa ochilor!

— Ce vrei să spui? întrebă doctorul.

— Dacă i-ai vedea, te-ai cruci!

— Dar ce-au făcut?

— E, ce-au făcut? Am găsit un cuib de spioni în strada Pressel-Mayer. De fapt, numai fete şi trei băieţi. Material de propagandă, recrutări, una dintre ele se pare că-i trimisă de undeva din afară...

— Mda! zice doctorul şi continuă să citească şi să noteze ceva în caiet.

— Dar sînt al dracului de urîte, domnule, n-am văzut în viaţa mea aşa adunătură de pocitanii. Una-i slăbănoagă şi cocoşată, alta-i saşie şi cu bube, două sînt huidume cu păr pe obraz şi miros a transpiraţie de la trei poşte. Poţi să le zici femei la asemenea monştri?

Doctorul închide cu zgomot tomul în care s-a tot uitat şi stinge lumina. Prin fereastră pătrunde acum o altă lumină, lăptoasă şi rece, e abia ora 8 dimineaţa. Figurile celor doi par şi ele dintr-o dată mai palide şi mai boţite. În pijama şi cu acelaşi laibăr pe umăr, doctorul se ridică şi porneşte spre bucătăria pe care o împarte cu *madame* Nina.

— Mă duc să-ţi fac un ceai, zice el.

— Hai că merg cu tine, hotărăşte Comşa, nu vreau să stau singur.

Vocea doamnei Nina se aude din nou de pe coridorul de lîngă scară, „Willyy! Willy Fritsch!", dar strigătele nu mai par să-l înfurie pe poliţist la fel ca mai înainte.

Doamna Nina s-a născut undeva pe lîngă Galaţi şi a fost „artistă de varieteu”. Înainte şi în timpul războiului mondial a făcut turnee cu o trupă de teatru prin oraşele de provincie. Nu ştie nici ea prea bine dacă e moldoveancă sau munteancă şi nici cum de s-a făcut de a fost uitată de trupă în Timişoara prin 1921. Uneori se surprinde vorbind cu accent moldovenesc şi simte nevoia să-şi amintească de marile ei succese (teatrale) din garnizoana Iaşi, alteori îngaimă cîteva cuvinte nemţeşti şi-şi aminteşte de ofiţerii imperiali cunoscuţi la primul ei turneu, la Cernăuţi, în 1909. „Ce vremuri, domnu doctor, erai copil dumneata pe atunci!” Doctorul Liviu îi zîmbeşte strîmb în astfel de ocazii sau o ironizează pe faţă. „Aţi fost cu toţii nişte colaboraţionişti”, îi zice. „Şe vorbeşti dumneata, domnu doctor? Păi, dacă era nemţii proşti şi îngîmfaţi, noi di şe să nu li luăm gologanii, ai?”

Acum cei doi bărbaţi s-au aşezat la masa din bucătărie şi aşteaptă să le fie pregătit ceaiul de fosta glorioasă artistă. Pînă şi comisarul pare să se fi împăcat cu prezenţa ei sîcîitoare prin bunăvoinţă.

— Tocmai despre asta citeam acum, zice Liviu, despre malformaţii genetice cu cauze hormonale. Crezi că m-ai putea lăsa să examinez puţin pe „pacienţii” tăi?

— Sigur, sigur, deşi nu prea aş avea chef să-i mai văd azi.

— Eu cred că Lombroso ăla n-a fost tocmai idiot…

— Care Lombroso? întreabă Comşa.

— …numai că s-au grăbit să-l critice pe ce zisese el *ad litteram*. Şi nu pornind numai de la Darwin îl putem înţelege.

— Ăsta-i ăla cu omu-maimuţă, hi-hi-hi! – se amestecă şi doamna Nina.

Din samovarul rusesc de care e foarte mîndră, ea le toarnă celor doi cîte o stacană mare de ceai.

— Ca pe vremea ţarului, adaugă ea şi continuă să chicotească prosteşte.

Comşa se frige cu ceaiul şi începe să înjure pe sub mustaţă. Apoi desface un pachet nou de ţigări şi, după ce îşi aprinde una, reia o propoziţie pe care a părăsit-o în urmă cu mai bine de zece minute.

— Generaţiile astea de acum, nu ştiu, da parcă toţi sînt mai schilozi, mai bolnavi, noi parcă eram altfel.

— Aiurea! Nu gemea lumea de oameni frumoşi şi sănătoşi nici înainte de război, zice doctorul.

— Da, dar noi parcă eram mai altfel...

— Şi ce vrei să spui?

— Vreau să spun că s-a stricat lumea, domnule, poate sifilisul, poate viaţa la oraş, în fum şi în zgomot de maşinării de tot felul…

* * *

Au ieşit în oraş înainte de nouă şi au mers mai întîi la chestură, la biroul de siguranţă. Coborînd scările spre beci, doctorul a întrebat pe şoptite:

— Şi ce crezi că urmăresc?

— E, păi ce? Crezi că iredenta a încetat vreun moment?

— Aha! Dar de fete ziceai că sînt mai toate nemţoaice.

— Mda, numai cei trei băieţi sînt unguri. O să vedem noi.

Apoi, după o pauză, în timp ce gardianul deschidea uşile de metal şi-i lăsa să intre:

— Unguroaicele sînt totuşi frumoase, cele mai multe.

— Baf! face doctorul a lehamite.

Şi, într-adevăr, în prezenţa comisarului Comşa, care-şi mai revenise după greaţa ce-l apucase în zori, doctorul Liviu a avut de examinat o cazuistică bogată.

Două dintre fetele examinate, deşi aveau peste 25 de ani şi erau surori, prezentau caracteristicile tipului eunucoid. Talie înaltă, cu picioare totuşi scurte, cu bazin dezvoltat şi umeri înguşti, pilozitate pubo-axilară foarte slab dezvoltată, iar sînii nedezvoltaţi şi cu areolele nepigmentate. O alta, hipoacuzică şi pitică aproape, a fost găsită de doctor tipică pentru sindromul Turner feminin, avînd ochii oblici şi îndepărtaţi unul de altul ca şi mamelele, nasul înfundat, gîtul palmat, infantilism genital şi amenoreică la 22 de ani. Spioanca, despre care Comşa credea că-i trimisă din afară, purta ochelari mici cu ramă neagră, de –2 dioptrii şi arăta foarte bărbătoasă atît în comportament, cît şi fiziologic. La examinarea ginecologică i s-a descoperit, sub privirile uimite ale lui Comşa şi ale plutonierului chemat să asiste şi el, un tipic *hermafroditism vera*.

Din cei trei băieţi examinaţi, unul avea caracteristicile sindromului Reifenstein (organe genitale infantile, masculinizare pubertară deficitară şi ginecomastie), un altul era normal şi ultimul prezenta o ginecomastie simplă.

Fireşte că s-au dus aproape glonţ la cafeneaua Lloyd, unde comisarul a băut una după alta două vodci. Apoi au comandat cafelele şi doctorul a început să vorbească, dezvoltînd o teorie a lui mai veche despre

comportamentul politic al indivizilor cu insuficienţe hormonale, demonstrînd cu argumente numai de el înţelese de ce anumiţi indivizi se înscriu în anumite partide, şi nu în altele. Tabloul era schiţat în linii mari, naţionalitatea celor arestaţi – spunînd el – neavînd nici un rol în toată afacerea. Bine, dar dacă sînt folosiţi cu bună ştiinţă de nişte ticăloşi din afară? întrebase Comşa. Asta e altceva, recunoscuse doctorul, dar trebuie să ştii că la fel de bine ar putea fi folosiţi, de către aceleaşi agenturi, şi români, bulgari sau sîrbi, dacă ei ar prezenta respectivele tulburări şi dacă aceia ar şti să le speculeze.

Greaţa comisarului nu se potolea deloc, drept care îi spuse chelnerului că-l înaintează în grad dacă-i aduce nişte castraveţi acri. Spre surprinderea mai multor persoane care se aflau la acea oră în cafenea – două doamne cu pălării încărcate de flori artificiale de la masa alăturată au şi plecat precipitat –, acesta chiar a adus pe o farfurioară elixirul cerut.

— Şi ar trebui să mai ştii un lucru, continuase imperturbabil doctorul, că maghiarii din Transilvania şi din Banat nu prea ar dori să se reîntoarcă la statul maghiar.

— De ce?

— Pentru că aici au nişte privilegii de care nu sînt deloc siguri că le-ar păstra în cazul unei realipiri. Horthy apără proprietatea latifundiară şi ar fi în stare să le ia ţăranilor maghiari pămînturile cu care au fost împroprietăriţi la 1920. Crezi că le-ar conveni?

— Dar ce, ei se gîndesc la asta?

— Oho! Dacă problema naţionalităţii o desparţi de proprietatea asupra pămîntului, poţi avea surprize mari din partea ţăranilor. Şi asta în toată lumea, nu doar la noi.

Comisarul asculta moţăind aproape.

— Ştii ce-am să fac? spuse el deodată, cu glas energic, de parcă atunci ar fi sărit dintr-un somn odihnitor.

— E?

— Mă duc la *Capitol* să văd un film cu Clara Bow şi Gary Cooper.

— Cum îi zice?

— *Wings* sau *Epopeea aerului*!

Doctorul strîmbă din nas şi făcu din mînă un gest de lehamite. Îl făcea din ce în ce mai des gestul ăsta, devenise un tic.

— Vreau să-mi clătesc ochii, să văd ceva frumos, nişte femei frumoase, ceva… Dacă m-aş duce acum să mă culc, cred că aş avea coşmaruri.

Liviu se uită la ceas. Mai avea o oră pînă la deschiderea cabinetului său de la tribunal. Acolo îl aşteptau probabil alte examinări de persoane bătute, înjunghiate, violate şi aşa mai departe. Poate chiar şi vreo autopsie. Nu se plîngea, se obişnuise. Aşa că se apucă să-i dezvolte lui Comşa o altă teorie desprinsă de el din practică. Aceea că frumuseţea dacă nu e pur exterioară, adică dacă nu e meritul croitorului, al coafezelor şi al cosmeticienei, atunci ea este rodul unei emanaţii psihice interioare. „Şi morţii – zicea el –, unii sînt frumoşi, alţii nu, dar nu toţi cei despre care se spune că sînt frumoşi în viaţă, sînt frumoşi şi pe patul de moarte, şi nici invers. Apoi, chiar la beţie, unii urîţi devin frumoşi cînd beau, iar unii dintre cei frumoşi se urîţesc al dracului."

Comisarul aproba din cap, şi această mişcare îl aducea aproape în pragul somnului.

— Nu cumva e tot un film cu gangsteri, cu traficanţi de alcool şi cu poliţişti deştepţi ca tine? întrebă Liviu deodată, privindu-şi amuzat interlocutorul.

— Nu ştiu. Am văzut doar afişul.

— Cred că e cea mai stupidă chestiune care s-a întîmplat în lume, de la război încoace.

— Care? tresări definitiv din aţipeală Comşa.

— Asta cu prohibiţia.

— A, da! aprobă el şi se ridică brusc de pe scaun. Simţea că dacă mai rămîne cîteva minute adoarme. Aerul rece avea să-i facă bine.

Se despărţiră chiar în faţa cafenelei. Doctorul se ducea să-şi cumpere mai întîi ziarele şi apoi spre tribunal. Comşa plecă spre *Capitol*, dar, înainte de a ajunge acolo, fu oprit de ziaristul Goroni, care-i cerea precizări în legătură cu cazul de la Lovrin. Comşa îi spuse cîteva cuvinte care aveau să apară în ziarul din ziua următoare, umflate bine, sub titlul „Hitlerismul în Banat": „tineri din Lovrin care-şi conduc la gară trei prieteni cu un steag în bernă – nu se distingeau culorile steagului. Urmărirea celor astfel petrecuţi pînă la tren duce la arestarea în cartierul Viile-Fabric a unei organizaţii de tineret hitlerist compusă din 15 fete şi 3 băieţi. Biroul de siguranţă al chesturii a promis amănunte".

* * *

Pe la jumătatea lunii martie a anului 1936, într-un orăşel din apropiere de Sioux City, Iowa, la marginea unei păduri, patrula călare a poliţiei descoperi un om într-o ascunzătoare de ierburi şi crengi. Omul avea părul vîlvoi, unghiile crescute, chipul îngrozit şi hainele zdrenţuite, iar în rucsacul jerpelit pe care şi-l pusese căpătîi ca să doarmă în mizerabila lui ascunzătoare nu s-a găsit nici un act. O hîrtie soioasă ruptă pe margini pe care individul o ţinea într-un plic la fel de murdar şi pe amîndouă într-un buzunar cusut în interiorul cămăşii, la piept, s-a dovedit a fi scrisă într-o limbă necunoscută, deşi cu caractere latine. Omul părea prostit de frigul îndurat peste iarnă în pădurile din Iowa şi nu era capabil să articuleze nici un cuvînt. De cum îi văzuse pe cei doi poliţişti apropiindu-se de culcuşul lui, se ridicase şi înaintase spre ei cu mîinile întinse în faţă, de parcă ar fi vrut să i se pună cătuşele. Poliţistul Mike G. coborî de pe cal şi, apropiindu-se cu multă grijă de ciudatul personaj, i le şi puse. Tipul păru foarte mulţumit de acest tratament, ba chiar afişă o mutră mai puţin îngrozită decît la început. Îl legară de şaua unuia dintre cai cu o funie lungă de vreo doi metri şi plecară cu el spre postul de poliţie din oraşul Le Mars.

Acolo i-au dat mai întîi o gură de whisky şi ceva de mîncare şi au încercat să afle ce e cu el. Crezînd la început că e mut şi apoi neînţelegînd mai nimic din vorbele lui, cei doi poliţişti l-au băgat în mica închisoare a postului şi l-au predat intact colegilor din tura de noapte. Aceştia nu avură nici ei mai mult chef să-şi bată capul cu el, aşa că-l lăsară să doarmă liniştit pe patul de lemn din mica lor puşcărie. În acea noapte, 20 spre 21 martie, individul a fost singur în celula unică a postului.

Doar şeriful Cotarb, cînd se înfiinţă dimineaţa la biroul său, se arătă ceva mai curios decît subalternii lui, şi acest defect al caracterului avea să-i provoace, încă o dată, numeroase dureri de cap.

— Ce-a făcut ăla? întrebă el pe unul dintre poliţiştii din serviciul de noapte, imediat ce văzu că în patul de lemn de dincolo de gratii zace o mogîldeaţă sforăitoare.

— Habar n-am! raportă acesta plin de respect faţă de şef.

Sesizînd fulgerele din privirile şerifului Cotarb, cel de-al doilea poliţist din serviciul de noapte, numitul Gus J. Gas zis şi „Octan-90”, îşi lăsă picioarele să cadă cu zgomot de pe birou şi se apucă să răsfoiască îndatoritor registrul de procese verbale.

— L-au adunat Mike şi Paul aseară, da n-au zis ce-i cu el! continuă să flencăne celălalt, Jeremy, din aceeaşi poziţie în care stătuse toată noaptea,

poziţia clasică a unui poliţist plictisit care face serviciu de noapte într-un orăşel liniştit.

Gus puse registrul în faţa şerifului şi acesta citi, silabisind cu voce scăzută, că individul „nu vorbeşte engleza, n-are acte asupra lui şi a fost găsit în marginea pădurii în jurul orelor 18 p.m.”. Prinsă cu acul de registru – scrisoarea nedescifrată. Şeriful încercă s-o silabisească şi pe aceasta, dar după ce citi de trei ori la rînd primul şir de litere îşi dădu seama că nu înţelege decît cuvîntul director şi o lăsă baltă.

În momentul următor, uşa se deschise şi făcu loc celui mai conştiincios poliţist al micului *office*, sergentului Oscar Connard. Acesta salută pe toată lumea cu o politeţe care mărturisea mai ales ura constantă ce i-o purta şerifului şi se duse spre colţul în care, într-un dulăpior cu lacăt, îşi ţinea, printre alte obiecte, mînecuţele negre fără de care nu se apuca de lucru.

— Bine că ţi le-ai pus, dragă Oscar, zise şeriful apropo de mînecuţele lui, pentru că trebuie să te apuci de identificarea cadavrului, pardon, a arestatului.

Furia mocnită a slăbănogului şi pipernicitului de Connard se auzi ţiuind prin aer în timp ce şeriful se duse hotărît în biroul său. Gus J. Gas rîse fără nici un motiv, iar Oscar îl privi şi el cu aceeaşi bunăvoinţă ca şi pe şerif. Apoi se apucă să scoată din dulăpior placa de marmură, călimara mare cu cerneală de tipar şi ruloul care aveau să-i servească la amprentarea deţinutului. Le puse pe toate trei pe masă, lîngă picioarele încălţate cu cizme 45 ale lui Jeremy. Păreau nişte jucării miniaturale aruncate lîngă doi butuci.

Pentru cine nu cunoaşte raporturile dintre cei cîţiva poliţişti de la *office*-ul din Le Mars, trebuie să precizăm că singurul individ cu care nu se poate discuta dintre ei toţi este tocmai acest nesuferit de Oscar Connard, care s-ar putea, din această cauză, să le devină cîndva şef. El însuşi e convins că merită de mult această onoare, iar şeriful Cotarb simte că, pe zi ce trece, pămîntul îi fuge de sub picioare şi că el se adună, din rapoarte confidenţiale şi alte nimicuri, sub picioarele rivalului său. Mintea lui, încolţită în corzile acestui ring, nu poate să găsească însă nici o soluţie, aşa că toţi aşteaptă ziua instaurării unei dictaturi, paralizaţi şi neputincioşi. Uneori rîd prosteşte închipuindu-şi cum va fi, alteori răbufnesc în atacuri nemotivate la adresa bietului Oscar.

Aşa că Gus J. Gas plecă să-l trezească pe deţinut, iar Jeremy îşi urni trupul greoi pînă la dulăpiorul lui Oscar de unde şuti o gumă de mestecat şi

şi-o introduse imediat între fălci. Amprentatorul nu observă, fiind ocupat cu căutatul formularelor specifice pentru amprente. După ce deţinutul fu adus dincoace de gratii, Jeremy îi salută pe cei doi colegi ai săi cu un mormăit şi ieşi mestecînd gumă pe uşa postului. La mai puţin de un sfert de oră, pe aceeaşi uşă îşi făcu apariţia un individ ce-i semăna leit lui Jeremy, mesteca gumă cu acelaşi sictir, saluta cu acelaşi mormăit, purta bocanci numărul 45 şi uniformă de poliţist. Un străin ar fi zis că s-a întors Jeremy, dar, de fapt, cel intrat era Howard Jennings, al şaptelea şi ultimul membru al efectivului postului de poliţie din Le Mars.

Gus şi Oscar tocmai terminaseră de strigat pe toate tonurile „*What's your name!*" la deţinut şi reuşiseră să noteze pe o hîrtie ceva ce nu erau siguri că este un nume propriu: *Noospoon Nimik*. Acum erau ocupaţi cu luarea amprentelor. Howard se trînti pe scaun şi-şi puse picioarele lîngă placa de marmură pe care Oscar o mînjea cu cerneală.

Operaţia de luare a amprentelor dură numai un minut. Necazurile pricinuite de ea – mai mult de două săptămîni. Întîi, Oscar întinse cerneala cu un rulou de cauciuc pe placa de marmură. Apoi luă unul cîte unul degetele vagabondului urît mirositor şi le rulă pe placa de marmură şi pe formularele de comparaţie. Cînd termină, ridică privirea îngrozită spre colegul său Gus J. Gas şi spre deţinut. Amîndoi aveau mutre impasibile. Probabil că totuşi lui Gus îi spuse ceva privirea speriată a lui Oscar, pentru că se aplecă să se uite şi el la foile de comparaţie.

Individul nu avea nici urmă de creste papilare pe pulpele degetelor.

Şeriful Cotarb fu scos din biroul său şi adus să vadă minunea. Pînă şi Howard catadicsi să se ridice de pe scaun şi să caşte gura mai de aproape la cele două hîrtii pătate cu negru şi la degetele curiosului deţinut. Ce-i de făcut? – se scărpină la ceafă şeriful Cotarb.

Pentru a înţelege mai bine imposibila situaţie în care se găseau cei patru poliţişti în dimineaţa de 21 martie (Gus J. Gas îşi terminase, de fapt, serviciul, dar uitase să mai plece acasă) ar fi bine să reamintim situaţia dactiloscopiei la acea vreme în Statele Unite.

În această ţară, amprentele au fost folosite ca dovezi în instanţă în anul 1911, împotriva unui spărgător din New York cu numele de Caesar Cella, dar răsunetul în presă al acelui proces nu fusese suficient pentru a duce la unificarea fişierelor de amprente de la Chicago, New York, Fort Leavenmorth şi Sing Sing. Abia în 1928 autorităţile din New York hotărîseră că prelevarea amprentelor de la persoanele arestate este legală.

Numeroase crime au rămas nerezolvate în această perioadă din cauză că poliţia nu ştia sau nu voia să folosească dactiloscopia sau chiar îşi bătea joc de această metodă.

Pe de altă parte, în 1905, fusese înfiinţat un corp de detectivi în subordinea Ministerului Justiţiei şi cu atribuţiuni federale. Grupul fusese creat de ministrul Bonaparte din ordinul preşedintelui Th. Roosvelt, fost el însuşi comisar de poliţie la N.Y., şi se numea Biroul de Investigaţii. Vreo zece ani, acest birou a existat mai mult de formă, iar după războiului mondial, cînd şeful lui era W.J. Burns, numele începuse să fie tot mai des asociat cu mita, corupţia şi incompetenţa. Abia în 1924, în timpul preşedintelui Coolidge, noul şef al F.B.I.-ului, J. Edgar Hoover, s-a apucat să-i concedieze pe detectivii pătrunşi acolo prin protecţii, pile, corupţie şi alte fraude şi să-i înlocuiască cu experţi criminalişti şi avocaţi cinstiţi, bine pregătiţi profesional. În paralel, J. Edgar Hoover, ştiind că eficienţa unui serviciu federal de poliţie depinde de identificarea rapidă a delincvenţilor, s-a ocupat de aducerea la Washington a tuturor fişierelor de amprente. Oamenii ce fac legile spre binele celor care doar le suportă în America, şi care votaseră cu uşurinţă legea prohibiţiei, nu i-au dat lui Hoover un prea mare ajutor, şi abia în 1930 Congresul va fi de acord cu această centralizare. Totodată, nu fără o legătură cu prohibiţia, criminalitatea în Statele Unite a început să crească de la an la an tot cam de prin 1924.

Dată fiind această situaţie, şeful Biroului Federal de Investigaţii s-a apucat să-i convingă pe americani de necesitatea amprentării întregii populaţii ca metodă sigură pentru depistarea rapidă a criminalilor. La o naţiune care se consideră iubitoare a principiului libertăţii individuale, îţi trebuie multă răbdare pentru a obţine dreptul de prelevare a amprentelor de la cetăţeni respectabili şi care nu vin niciodată în contact cu poliţia sau cu justiţia. Hoover avea răbdare, dar şi destulă viclenie pentru a nu-i face pe americani să se gîndească şi la ce alte scopuri ar putea folosi F.B.I.-ul un fişier cu amprentele tuturor cetăţenilor cu domiciliul permanent sau temporar în S.U.A. Cîteva întîmplări l-au ajutat pe Hoover, în aceeaşi măsură în care l-au şi contrariat la vremea lor.

Prima dată, la 6 ianuarie 1934, cînd poliţia din Chicago a reuşit să-i vină de hac frumosului Jack Klutas (un fost student al Universităţii Illionois, specializat în răpiri şi şantaje) şi a constatat că frumosul Jack „nu prea avea” amprente, Hoover a cerut specialiştilor de la Universitatea Northwestern să examineze cu atenţie degetele cadavrului şi aceştia

deduseră că Jack Klutas aranjase cu un doctor să-i înlăture pielea de pe buricele degetelor. Numai că, susţineau ei, pielea nouă, crescută peste răni, conţinea vechile linii papilare suficient de distincte.

Apoi, în mai 1934, doi membri ai bandei Barker-Karpis din Chicago au cerut doctorului Joseph P. Moran să le înlăture pielea de pe degete. Moran era un doctor care făcuse puşcărie pentru avorturi ilegale şi acum era specializat în tratarea gangsterilor răniţi în ciocnirile armate cu poliţia sau rivalii. Se pare că pe cei pe care nu reuşea să-i salveze îi arunca pur şi simplu în apele Michiganului. Era beţiv şi morfinoman. El le-a subţiat pielea de pe degete celor doi din banda Barker, pînă ce aceştia au început să urle de durere. Peste încă vreo lună (după oblojirea rănilor şi alinarea durerilor cu morfină), cei doi constatară cu deznădejde că s-au lăsat torturaţi degeaba pentru că, într-adevăr, vechile creste papilare apăreau din nou, pe măsură ce rănile se cicatrizau. N-au găsit nimic altceva mai bun de făcut decît să se răzbune pe doctorul Moran, făcîndu-l să se întîlnească în fundul lacului Michigan cu acei pacienţi ai lui care încă nu fuseseră în întregime devoraţi de peşti.

În iulie 1934, cînd John Dillinger fusese împuşcat în faţa cinematografului *Biograph* din Chicago, se constatase şi la el o operaţie prin care se încercase înlăturarea amprentelor. Amprentele luate de pe cadavrul lui John coincideau, în mare, cu acelea din cartoteca lui, care-i fuseseră luate la Pendelton, Michigan Penitentiary şi la alte puşcării pe care le frecventase, dar prezentau *ciudate rupturi pe margini*.

În octombrie acelaşi an, poliţia din Chicago a găsit într-o suburbie a oraşului cadavrul lui Gus Winkler, individ căutat pentru crimă şi pentru jaful unor bănci. I-au luat amprentele, dar, la biroul de identificare, au constatat că deşi degetele lui Winkler aveau creste papilare normale, ele nu conduceau la secţiunea din cazier unde ar fi trebuit să se afle cartoteca lui, ba chiar nu duceau nicăieri. Gus era un individ prea cunoscut pentru a se emite ipoteza că nu el era cel ciuruit de gloanţe, aşa că, din nou, cazul fu raportat lui Hoover la Washington. Acesta ordonă să aibă loc o consultare a chirurgilor şi dermatologilor de la universităţile din Chicago şi din nou se obţinu un răspuns favorabil dactiloscopiei. Medicul necunoscut care se jucase cu amprentele lui Winkler se mulţumise să modifice numai cîte un singur detaliu de pe amprentă, cicatrizînd una dintre formaţiunile delta, dar, asigurau ei, nici această metodă nu avea decît un efect temporar.

Se poate spune că anul 1934 fusese anul de cumpănă al dactiloscopiei şi al viitorului ei ca metodă a F.B.I.-ului. În linii mari, acest studiu al cercetărilor în domeniu era neschimbat în dimineaţa zilei de 21 martie 1936, cînd micuţul Oscar Connard tocmai se holba la deţinutul fără amprente din faţa lui. Oscar era, orice s-ar zice, un poliţist bine informat, nu degeaba se temea Cotarb că îi va lua locul, aşa că el citise toate revistele de specialitate şi era la curent cu cazurile prezentate mai sus.

Fără să demobilizeze cîtuşi de puţin din cauza uimirii inactive în care căzuseră colegii săi, el intră în biroul lui Cotarb, puse mîna pe telefon şi sună imediat la poliţia din Sioux City ca să raporteze cazul. Şeriful de acolo, după ce îi puse vreo sută de întrebări tîmpite, îi spuse să închidă şi să aştepte ordinul. Apoi telefonă el însuşi la Washington pentru a cere instrucţiuni. Pe la prînz, micul orăşel din Iowa era în mare fierbere. Se ştia că în *jail*-ul oraşului, care nu mai fusese folosit de cîţiva ani, zace un foarte periculos criminal fără amprente şi că însuşi şeful cel mare al F.B.I.-ului este în drum spre Le Mars pentru a-l lua în primire.

Ziaristul Carl Zhapitz de la *Tribune of Le Mars* se deplasase şi el la postul de poliţie şi încerca să-i tragă de limbă pe cei patru oameni ai legii. Dar Oscar Connard tăcea ca un sfinx, Howard mesteca gumă şi-şi ţinea picioarele pe birou închipuindu-se J. Edgar Hoover, iar Gus J. Gas se învîrtea de colo-colo prin faţa gratiilor dincolo de care fusese depus „periculosul criminal”. La rîndul său, acesta părea să fie dispus să dea lămuriri, era chiar volubil, dar limba în care tot răspundea la întrebările lui Gus era de neînţeles.

Şeriful Cotarb rezistă ce rezistă în biroul lui, unde se prefăcuse că gîndeşte şi scrie cine ştie ce savant raport, dar apoi ieşi din camera din faţă a postului. Pentru că avea un respect faţă de intelectuali şi obişnuinţa lor de a şti tot felul de nimicuri, ca de exemplu o limbă străină, dar şi pentru că era din cale-afară de curios – calitate ce avea să-l piardă! –, el se hotărî să-i arate lui Zhapitz scrisoarea găsită asupra deţinutului. Sau poate i-o arătase ziaristului doar ca să-şi bată joc de el, cine ştie?

Zhapitz înţelese şi el tot numai cuvîntul director, care era scris în primul rînd al scrisorii. Nu era, cum poate îşi închipuise Cotarb, nici el un poliglot. Ştia din familie doar cîteva cuvinte nemţeşti, în schimb era un bun ziarist, aşa că avu nefericita idee să-i sugereze şerifului să-i caute pe toţi cetăţenii din oraş care au altă origine etnică decît engleză sau germană să le ceară părerea. Între timp, sosiseră la post cei doi poliţişti care-l arestaseră pe

„criminalul cel periculos” – veniseră probabil cu credinţa că sînt aşteptaţi de Hoover cu decoraţiile sau cu primele ce li se cuveneau –, aşa că, după ce propunerea lui Zhapitz fu rumegată cîteva secunde de toate minţile detectivistice prezente, toată masa poliţienească din Le Mars, cu excepţia lui Jeremy, care dormea dus la el acasă, fu cuprinsă de un nestăvilit entuziasm. Le era clar că, dacă apucau să descifreze scrisoarea pînă la sosirea lui Hoover, meritele lor incontestabile de poliţişti abili ar fi fost dovedite, iar ploaia de recompense n-ar fi întîrziat.

Îl lăsară pe Howard să-şi mestece guma în continuare, în chip de paznic al „periculosului criminal”, şi se răspîndiră care-încotro prin oraş pe jos (Oscar), cu maşina (şeriful Cotarb), călare (Mike şi Paul) şi chiar cu bicicleta (Gus J. Gas). În mai puţin de o oră, fură duşi pe sus la poliţie vreo zece cetăţeni onorabili ai oraşului. Un frizer italian, un băcan armean, un gunoier turc, un lăptar olandez, un arab casnic – căsătorit cu o americancă de origine suedeză care venise şi ea –, proprietarul portughez al unui magazin de pescărie şi alţii. Cum acestora nu li se spusese pentru ce sînt chemaţi, sperietura de pe feţele lor îi făcea foarte ridicoli, iar pe Howard îl făcea să rîdă. Cînd Zhapitz apăru cu o mulatră argentiniană, el se şi apucă să le explice concetăţenilor săi că nu sînt arestaţi, ci sînt chemaţi pe post de experţi. Abia răsuflară uşuraţi experţii că pe uşă intră în sfîrşit şi şeriful Cotarb cu fiul spălăcit la păr şi la sprîncene al unui rus alb. O franţuzoaică se prezentă singură tocmai cînd şeriful scotea din seiful din biroul său buclucaşa scrisoare.

„Experţii” luară pe rînd scrisoarea în mînă şi încercară s-o descifreze. Primii trei încercară în zadar. Al patrulea, italianul, dădu mari speranţe asistenţei, chiar citi cîteva cuvinte, pe sărite, din interiorul scrisorii (*direttore*, *dottore*, *aqua*, *lavora*), apoi spuse că se înşelase din cauza emoţiei, că textul nu era în italiană, dar că trebuia să fie scris într-o limbă apropiată de italiană. În consecinţă, scrisoarea trecu imediat la franţuzoaică, la portughezul de la pescărie, la mulatra din Argentina pe care o adusese Zhapitz, dar toţi îşi declarară pe rînd ignoranţa. Nu poate fi descrisă deznădejdea de pe feţele celor strînşi la postul de poliţie din oraşul Le Mars, Iowa, în miezul zilei de 21 martie ’36. Nici măcar indiferenţa deznădăjduită a lui Howard Jennings nu poate fi descrisă.

Încercară apoi să vorbească printre gratii cu deţinutul cel misterios, dar nici unul nu reuşi să înţeleagă ce tot bolborosea ăla acolo, cînd furios, cînd rugător. Cel care încă o dată deşteptă speranţe în inimile celor prezenţi fu

tot italianul, care obţinu o reacţie pozitivă la cuvîntul „macaroni”. Gus J. Gas alergă pînă la *saloon* şi aduse o farfurie de macaroane. Deţinutul le hăpăi într-un stil care părea european, dar conversaţia nu se legă deloc în continuare.

Pe fondul de deznădejde care-i cuprinse pe toţi, rusul se trezi să întrebe dacă mai are cineva nevoie de el şi plecă primul. Apoi mai plecară cîţiva, cu treabă sau pentru că erau dezamăgiţi.

În acel moment, Zhapitz avu o nouă idee şi toată lumea se uita la el cu admiraţie şi cu recunoştinţă, inclusiv şeriful Cotarb, care în zilele următoare avea să-l înjure furios din acelaşi motiv.

La cîţiva kilometri în afara oraşului Le Mars, pe o colină dulce care domina valea lui Floyd River şi de unde în zilele senine puteai zări chiar şi oraşul Sioux City, se afla o construcţie ciudată. Era un fel de conac solid, din piatră şi cu decoraţii europene în exterior, dar nimic din aspectul lui impunător nu-l făcea să semene cu construcţiile de tip american din regiune. Cunoscătorii ar fi zis că este o construcţie tipică pentru regiunile periferice ale unui imperiu care nu mai exista de aproape douăzeci de ani: Austria-Hungary. Poate din acest motiv casa era cunoscută sub numele de „castelul europeanului”. Proprietarul, un anume C.O. Naco, venise la Le Mars prin 1920. Cumpărase imediat ferma şi se apucase de ciudata construcţie. Antreprenorul care s-a ocupat de execuţia casei spunea că s-a lucrat după un plan vechi pe care proprietarul îl adusese cu el probabil din Europa. Tot după un astfel de plan fusese trasat în partea din spate a clădirii şi un parc cu alei drepte şi semicirculare, iar de-a lungul aleilor fuseseră plantaţi salcîmi, castani, platani şi plopi. În mijlocul parcului, între patru stejari care între timp deveniseră impunători, europeanul construise şi o bisericuţă de rit ortodox. În împrejurimi nu erau ortodocşi, iar biserica, deşi fusese sfinţită de un preot adus din Youngstown, stătea tot timpul închisă. Ciudatul fermier de la castelul europeanului avea un număr de vreo douăzeci de angajaţi, indieni în majoritate, pe care îi învăţase creşterea oilor şi cultivarea grîului. Mai cultiva pe pămîntul lui porumb şi cînepă. El însuşi stătea mai tot timpul pe terasa castelului, sau iarna, în salonul larg de la etaj şi contempla nemişcat cîmpia care se întindea pînă la Missouri.

La acest personaj s-a gîndit, puţin după ora două în ziua de 21 martie 1936, ziaristul Carl Zhapitz. Şeriful Cotarb, poliţistul Gus J. Gas zis „Octan-90” şi Zhapitz însuşi formară imediat un echipaj. Se urcară în maşină şi grăbiră spre conacul lui C.O. Naco. Acesta era, ca de obicei, pe

terasă şi se uita în zare, spre Sioux City. Era o zi luminoasă de primăvară, era, de fapt, chiar ziua echinocţiului.

Deşi văzuse fără îndoială maşina poliţiei urcînd spre castel, Naco nu se obosi să coboare să-i întîmpine pe cei trei care se tot ambiţionaseră împotriva soneriei de la intrare. Pînă la urmă, Gus J. Gas apăsă clanţa. Văzură că uşa era descuiată şi pătrunseră în castel. Urcară în viteză treptele. Gas în faţă, cu mîna pe pistolul de sub haină. Pe terasă, proprietarul stătea nemişcat.

— *Good day, sir!* zise Gas.

— *Hi!* răspunse C.O. Naco.

— Şeriful ar vrea să vă vorbească!

— *O.K.!* veni răspunsul, dar omul tot nu se întoarce cu faţa spre cei trei musafiri.

Uşor descumpănit, Cotarb ocoli fotoliul şi se postă în faţa lui Naco. Acesta privea pe lîngă el, în zare, spre Sioux City. Şeriful expuse în cîteva propoziţii doleanţa lor. Naco întinse mîna cu palma deschisă spre Cotarb, continuînd să privească aiurea.

— Ce doriţi? întrebă şeriful.

— Scrisoarea.

— Ah, da, făcu acesta, căutîndu-se prin buzunare.

Gus J. Gas alergă la maşină şi o aduse. Naco o luă şi începu s-o parcurgă cu privirea. Cei trei erau în culmea emoţiei. Cînd avură impresia că a terminat de citit şi-l văzută ridicîndu-şi din nou privirea spre punctul de pe orizontul sudic simţiră cîte un nod în gît. Zhapitz spuse:

— Ce scrie?

— Aş vrea să-l văd pe acest om! zise Naco de parcă n-ar fi auzit întrebarea.

Se urcară toţi patru în maşină şi plecară înapoi la Le Mars. Cînd intrară, toţi cei care se aflau în încăpere se ridicară în picioare, inclusiv deţinutul şi Howard. Naco îi aruncă doar o privire scurtă celui de dincolo de gratii, apoi traduse scrisoarea cu voce tare. Zhapitz stenografia. Toţi ceilalţi ascultau cu gura căscată. În momentul de stupefacţie care urmă, se auzi vocea deţinutului întrebînd, probabil tot în limba în care vorbise şi pînă atunci:

— Sînteţi aromân, domnule?

Naco negă printr-o clătinare a capului, după care adăugă în engleză:

— *We are all Americans!*

Prizonierul îşi privi palmele lipsite de amprente şi încă mînjite de cerneală şi-şi reluă brusc uzajul limbii engleze:

— *You're right, sir!*

Conţinutul scrisorii era următorul:

„Stimate domnule director, mă numesc Al.S. şi pînă de curînd am locuit în Chicago. Vă rog să mă iertaţi că vă scriu în această limbă destul de puţin cunoscută în America, dar, după un atac banditesc a cărui victimă am fost şi fiind lovit la cap, am constatat cu uimire că nu mai ştiu vorbi şi scrie decît în limba maternă. Această limbă este aromâna, un dialect al românei, limbă ce se vorbeşte în Europa de Sud-Est. Sînt convins că nu vă va fi greu să găsiţi un translator, cu posibilităţile dumneavoastră. Aromânii sînt destul de numeroşi în America. Ei au fugit de prigoana otomană şi apoi de aceea greacă şi s-au instalat mai ales în New York, Connecticut, Massachusetts şi Pennsylvania. Am fost o vreme soţul acelei nefericite femei despre care presa a scris mult în 1934, pentru că ea l-ar fi denunţat pe John Dillinger, inamicul public numărul 1 al Americii. La începutul anului trecut (1934) eram despărţit în fapt de această femeie, dar, într-o zi, întîlnindu-mă cu colegul meu, avocatul Jimmie Lawrence, şi acesta spunîndu-mi că a făcut o afacere uriaşă şi că are foarte mulţi bani şi vrea să tragem un chef pe cinste, am mers împreună la hotelul *Kostur* din Gary, Indiana, local ce aparţinea fostei mele soţii. Aici el a căzut în cap după o prietenă a soţiei mele, o zburdalnică blondă, numită Polly Hamilton şi supranumită Little Birdy. Cred că felul nebunesc în care a început prietenul meu să arunce cu dolari în stînga şi în dreapta şi atunci, şi în zilele următoare, cînd a revenit de unul singur la *Kostur*, a făcut-o pe fosta mea soţie să creadă că prietenul meu este una şi aceeaşi persoană cu John Dillinger, cu care Lawrence şi semăna puţin. Peste vreo lună, întîlnindu-l întîmplător pe Jimmie, acesta m-a invitat pe terasa unui restaurant din North-Chicago la o îngheţată. Se simţea urmărit de partenerii lui la acea afacere uriaşă despre care îmi vorbise misterios pe la sfîrşitul lunii mai. Şi, într-adevăr, nici n-a terminat el bine vorba, că ne-am şi trezit luaţi pe sus de doi indivizi înarmaţi şi duşi cu o maşină în casa unui doctor Loeser sau Looser, care vorbea nemţeşte. Acolo eram aşteptaţi de John Dillinger în persoană, care era foarte nervos şi ţinea în mînă un pistol, desigur încărcat. Mai erau de faţă un alt doctor Cassedy sau Cassidy, şi cunoscutul avocat, coleg al meu şi al lui Jimmie, Louis Piquett. Am înţeles în cîteva minute că afacerea pentru care Jimmie încasase o sumă foarte frumoasă de la Dillinger era simplul fapt că îi

adusese în acea casă pe Piquett şi pe John însuşi în vederea unei operaţii de ştergere a amprentelor de pe degetele acestuia din urmă. După o lună de la operaţie, lui John i se cicatrizaseră rănile, dar liniile papilare îi crescuseră la loc şi acest lucru îl făcea foarte furios. Furia lui era atît de nestăvilită, încît puţin a lipsit să nu fim împuşcaţi cu toţii, eu, desigur, neavînd decît vina de a fi fost însoţit de Jimmie în acea nenorocită seară. Am fost salvaţi doar de o idee care i-a venit pe loc doctorului Loeser. El a fost de părere că îi poate transplanta lui John pielea de pe degetele altui om. John s-a arătat interesat de soluţie, dar voia amprentele unui individ fără cazier. Dintre toţi cei prezenţi, se pare că doar eu eram în această situaţie, aşa că mi s-a propus pe loc să mi se cumpere pielea de pe degete la preţul de 5 000 de dolari. Vă imaginaţi că nu aveam altă ieşire decît să accept tîrgul şi, oricum, decît împuşcat pe loc, mai bine viu şi cu palmele jupuite. *O.K.*! – a zis atunci Louis Piquett şi a plecat împreună cu unul din cei doi pistolari care ne aduseseră pe noi. Ceilalţi am trecut într-o cameră alăturată care semăna cu o cameră de spital şi operaţia a început pe la orele 11 p.m. Mai înainte, Dillinger avusese ideea ca amprentele lui să-i fie transferate lui Jimmie, ale lui Jimmie – mie, şi ale mele – lui. N-am înţeles atunci de ce a dorit el ca operaţia să fie făcută aşa, în trei, şi nici curaj să întreb n-am avut. Ne-am spălat îndelung, cu apă caldă şi săpun, cei trei pacienţi şi cei doi doctori, la două lavoare care erau instalate în cameră, sub ameninţarea pistoalelor celuilalt om al lui John care rămăsese cu noi după plecarea lui *maître* Piquett. Apoi ne-am aşezat toţi cei trei pacienţi la masa rotundă din mijlocul camerei. În dreptul ei, în tavan, era instalată o oglindă chirurgicală.

Doctorul Loeser ne-a făcut injecţiile de anesteziere şi s-a apucat de lucru. A decupat mai întîi pielea de pe cele zece degete ale mele şi a aşezat bucăţelele, în ordine, pe o placă de sticlă. În acest timp, Cassedy făcea acelaşi lucru la degetele lui John. Apoi doctorul Loeser a trecut la lipirea pielii mele pe degetele lui John, iar Cassedy se ocupa de ciopîrţirea lui Jimmie. Cînd şi această fază s-a terminat, doctorul Cassedy a trecut din nou la John ca să-l bandajeze, iar Loeser i-a făcut şi lui Jimmie operaţia de plantare a pielii noi, aduse de la John. Cassedy a terminat mai repede şi s-a dus într-un colţ să-şi aprindă o ţigară. Am văzut cum îi tremurau mîinile cînd a aprins-o. Îmi priveam degetele jupuite şi nu-mi venea să cred că e adevărat ceea ce văd. Trebuie să recunosc că operaţia era, practic, fără dureri. Cînd Loeser a terminat şi cu Jimmie, Piquett şi cel de-al doilea pistolar au revenit.

— E *O.K.*, i-a zis Louis Piquett lui John, am vorbit cu băieţii lui J.E.!

— Perfect! a zis John. Şi, pe cînd?

— Peste vreo lună, după ce vă vindecaţi! a răspuns Piquett arătînd cu capul în direcţia degetelor noastre.

Atunci Loeser l-a rugat pe Cassedy să aibă amabilitatea să se ridice şi să aibă el grijă de mine mai departe. În momentul următor am trăit cea mai groaznică secundă din viaţa mea. Cassedy s-a ridicat şi a venit spre masă. A luat plăcuţa de sticlă cu cele zece bucăţele de piele recoltate de la Jimmie şi, îndreptîndu-se cu ele spre mine, s-a împiedicat sau i-a tremurat mîna, oricum, le-a scăpat pe toate peste o lampă de spirt aprinsă, aflată tot timpul pe masă. În aer s-a simţit imediat un miros de carne arsă, eu am rămas înmărmurit, iar Dillinger şi cei doi pistolari ai lui au început să rîdă ca apucaţii. Loeser s-a ridicat şi a venit spre masă.

— Idiotule, i-a zis el lui Cassedy. Pansează-l pe Jimmie!

A venit apoi şi s-a uitat cu atenţie la degetele mele şi la bucăţile de piele arsă de pe masă. M-a liniştit în cele din urmă spunîndu-mi:

— Lasă, băiete, pe tine te aranjăm noi altfel!

Şi, într-adevăr, după ce Cassedy a terminat cu bandajatul lu Jimmie, s-au apucat amîndoi de o operaţie despre care spuneau că trebuie să fie «premieră mondială». M-au dezbrăcat, m-au spălat şi dezinfectat pe tot pieptul, mi-au făcut cîte cinci incizii de o parte şi de alta a pieptului, puţin mai sus de stomac, şi apoi mi-au potrivit degetele în cele cinci incizii. M-au bandajat strîns ca să nu mai pot mişca mîinile şi am rămas în acea poziţie care seamănă cu gestul unui gras cînd se mîngîie pe abdomen. M-au anunţat că trebuie să rămîn în acea poziţie timp de vreo trei săptămîni şi că voi fi găzduit în apartamentul lui Loeser. Între timp, John şi oamenii lui, precum şi avocatul Piquett plecaseră.

Eu am rămas, într-adevăr, în apartamentul lui Loeser pînă la jumătatea lunii iulie, timp în care Jimmie m-a vizitat aproape zilnic, dimineaţa, ajutîndu-mă să mă hrănesc şi încurajîndu-mă. Îmi spunea că se întîlneşte în fiecare seară cu Polly într-o cameră pe care le-o pusese la dispoziţie soţia mea. Prima mea grijă, după ce dr. Loeser mi-a desprins cu bisturiul degetele de pe piept şi mi-a bandajat din nou cicatricile rămase, a fost să mă duc la bancă şi să cer un extras după contul meu. Cu trei săptămîni în urmă, în contul meu fuseseră depuşi 5 000 de dolari. Mărturisesc că am fost foarte mulţumit de faptul că-mi vîndusem acele părţi din piele care certifică identitatea cu un preţ aşa de bun.

Groaza avea să mă cuprindă din nou către sfîrşitul lui iulie 1934, cînd ziarele din toată America publicau poza lui Jimmie în chip de Dillinger ucis de F.B.I. în faţa cinematografului *Biograph*. «Dillinger» fusese identificat după mărturisirea fostei mele soţii, după amprente şi după recunoaşterea făcută de sora lui, Audrey. Eu eram unul dintre puţinii oameni care ştiau că primele două probe nu valorează nimic şi mi-a fost uşor să-mi dau seama că Audrey, văzînd că i se prezintă un cadavru care nu e al fratelui ei, n-avea nici un interes să spună că acela nu e John. Trebuie să-i fi fost destul de greu să-şi ascundă bucuria.

La numai cîteva zile am fost atacat şi jefuit pe cînd mă plimbam prin *Jackson Park*. Cînd m-am trezit mi-am dat seama că lovitura puternică pe care am primit-o la cap îmi anulase în întregime capacitatea achiziţionată tîrziu de cunoscător al limbii engleze, dar am înţeles şi că atacul fusese un prim avertisment pentru mine.

S-ar putea ca dumneavoastră să fiţi într-adevăr în necunoştinţă de cauză, deşi mă îndoiesc (nu cumva la dvs. s-a referit *maître* Piquett cînd a spus atunci «am luat legătura cu oamenii lui J.E.»?), dar şi într-un caz, şi în celălalt aveţi obligaţia de a mă proteja. Eu nu sînt acum decît o anexă a documentelor care dovedesc identitatea mea de cetăţean al Statelor Unite. Prin pierderea amprentelor, care pot dovedi oricui că eu sînt eu însumi, am pierdut şi posibilitatea de a mă întoarce în ţara mea de origine. Desigur, toţi americanii care nu sînt indieni au venit cîndva, ei sau părinţii sau strămoşii lor, de pe un alt continent. Dar eu, iată, sînt americanul care a pierdut pentru totdeauna legătura cu acea rădăcină din afara Americii. Dumneavoastră aveţi datoria să mă protejaţi. Aştept răspuns pînă la 1 ianuarie 1936 la rubrica de anunţuri a lui *Globe-Gazette* din Mason City, Iowa, în dreptul numelui Al.S. – cetăţean american”.

Aşadar, în după-amiaza zilei de 21 martie 1936, toţi cei care ascultaseră cele de mai sus în interiorul postului de poliţie din Le Mars, Iowa, rămaseră buimăciţi cîteva secunde. Cînd îl auziră pe deţinut conversînd cu Naco, mai întîi în limba aceea necunoscută şi apoi în engleză, începură pe rînd să-şi revină.

Carl Zhapitz alergă imediat la tipografie şi dădu textul stenografiat la cules. În aceeaşi zi, *Tribune of Le Mars* avea să scoată şi o ediţie de seară. Oscar Connard luă scrisoarea din mîinile lui C.O. Naco şi se îndreptă cu ea spre dulăpiorul lui cu lacăt. Şeriful Cotarb se trezi şi el şi se duse mai întîi la Connard să-i ia scrisoarea din mîini. Apoi ordonă lui Gus J. Gas să-l ducă

pe deţinut la baie. Acesta îşi reveni şi el din reverie şi plecă să execute ordinul. C.O. Naco îi mai spuse deţinutului că atunci cînd termină treburile cu stimaţii domni – îi arătă cu mîna pe poliţişti –, ar fi încîntat să-l găzduiască la ferma lui din afara oraşului, pe drumul spre Sioux City, preciză. Apoi salută politicos şi plecă.

Spre seară, oraşul fierbea, iar *Tribune of Le Mars* bătuse toate recordurile de tiraj din scurta sa existenţă. Cetăţeni curioşi din localităţile învecinate şi chiar de la Sioux City veniră cu maşinile la Le Mars, iar unii cumpărau şi cîte douăzeci de ziare pentru a le oferi prietenilor. Toţi membrii postului de poliţie, mai puţin Jeremy, care continua să doarmă, campaseră în interiorul postului şi aşteptau sosirea lui Hoover, care părea iminentă.

Din păcate, J.E. Hoover se temea să plece cu avionul în acea zi de echinocţiu, avea şi el superstiţiile lui, şi, mergînd cu trenul de la Washington spre Le Mars, ajunse la Sioux City abia în 22 martie la ora prînzului. Cînd i se puse în faţă ediţia din seara precedentă a lui *Tribune of Le Mars*, se înecă cu supa de morcovi din care tocmai gustase şi intră într-o criză de furie cum nu mai văzuse de mult Middle West-ul. Maşina poliţiei din Sioux City îl duse la Le Mars în mai puţin de o jumătate de oră. Acum, poliţia din Le Mars avea efectivul complet, iar şeriful Cotarb ieşi zîmbind în faţa lui Hoover. Ce auziră însă urechile celor şapte poliţişti este aproape imposibil de reprodus. Preferăm să nu cităm deloc, decît să dăm o informaţie incompletă.

Ziarul lui Carl Zhapitz scoase şi în 22 martie o ediţie specială cu „un interviu pe care domnul J.E. Hoover a avut amabilitatea să ni-l acorde imediat ce a sosit în Le Mars”. Acolo se explica pe larg că Al.S. este un nebun din categoria rară a „maniacilor dezidentificării”. Respectiva manie fusese descoperită de curînd, era mai frecventă printre imigranţii de origine europeană sosiţi din America după războiul mondial şi, desigur, nimeni nu trebuie să pună bază pe elucubraţiile unui maniac, din orice categorie va fi făcînd el parte.

Hoover îşi luă masa întreruptă la Sioux City abia către orele 19, în casa primarului din Le Mars. Acestuia i se sugeră că „Jimmie, poliţistul acela calm şi stăpîn pe sine, ar fi foarte bun pentru postul de şerif, iar micuţul Oscar poate să rămînă adjunct, nu se supără nimeni!”.

Totuşi, textul scrisorii lui Al.S., aşa cum fusese el publicat în *Tribune of Le Mars*, nu mai putu fi întors din drumul lui spre marele public. Aproape toţi cei care îl preluară păstrară şi pedanta notiţă filologică a lui Carl

Zhapitz: *Translated by C.O. Naco.* El apăru cu această indicaţie chiar şi în *Bulletin de Criminologie* din Paris, France, Europe. În schimb, din motive necunoscute, Al.S. nu i-a făcut niciodată vizita promisă lui C.O. Naco la castelul lui european de pe drumul spre Sioux City.

* * *

Toate sunt trecătoare/undes zâlele acele departe/departe/Scumpa mea soţie/gândurile din zi în zi mă apasă/tot mai greu şi mă face/mereu casă mă gândesc la tine/în sfârşit mulţumesc lui Dumnezeu că am ânţăles de mata că eşti sănătoasă şi mai departe îţ urez tot/binele până la întâlnire/al tău intim soţ Valere Ioan Y. (creion negru) În anul 1924 a început să ningă/din ziua de 16 Noiemvrie şi a/ţinut 4 zile (cerneală neagră, toc). Suvenire/În fericire şi bucurie/Fieţi dragă viaţa ta/Atât îţi doresc eu ţie/Dar te rog numă uita/Al tău prietin A.H./(proprietar)/în Comloşul Bănăţean (cerneală neagră, scris caligrafic – toc) Macina Ianuar 22 – 103 chile/sfân ilie – 85 chile/în 15 sept. – 185 chile/Dez. 5 – 113 chile/Ianu Cucă a murit în/18 Novemb. 1924 în etate de 98 ani/Porci am tăeat – 22 – 12 – 1924/vândut mânzu cu 4 mii 7 sute/o Oaie cu 5 sute (creion negru).

Reporter de vest:

„Victorie a lui Titulescu la Liga Naţiunilor în contra revizionismului maghiar/*Banatul*/101 taxiuri în Timişoara/*Înfrăţirea*/Petrache Lupu la Timişoara condus de dl. Mihăilescu-Timiş de la ziarul *Biruinţa*/ *Înfrăţirea*/La balul organizat de domnia sa în decembrie 1934, dna Roosevelt îşi primeşte musafirii în costum popular românesc brodat cu roşu şi auriu. Costumul a fost donat de dna Anişoara Stan din Cluj cu ocazia expoziţiei de cusături/*Ziarul*/Ţărănimea nu citeşte foile brudăristo-potîrchiste/*Vestul*/Ţîganul Radu Nicolae îi taie urechile concubinei sale şi le aruncă în Bega/*Înfrăţirea*/Un post clandestin de radio-emisie la Cluj, în locuinţa lui Nadin Janos, str. Iuliu Maniu, nr. 40/*Banatul*/Înalta curte de casaţie, sesizîndu-se de cererea apărării a admis strămutarea procesului celor 19 comunişti în frunte cu Ana P. de la Consiliul de război al corpului I Armată, Craiova/*Înfrăţirea*/Führerul treieră din nou aria sa obişnuită cu pericolul bolşevismului/la Lloyd cîntă orchestra Gidalys – Timişoara/*numerus valachicus* –/– aviatorul Papană, locul I la un concurs aviatic în America –/– anuarul statistic al Germaniei pe anul 1936 are o

rubrică nouă: morţi din cauză de execuţie capitală – 149 – C. Doncea şi alţi doi condamnaţi fug împreună cu gardianul I. Stoica/barul Palace – baletul rusesc Schlakoff/– pretorul suspendă primarul pentru nesupunere – comisie interimară – rebeliune – arestaţi – parchet – Comloş/*Deli Hirlap* – deşi Timişoara e la vest – «acum cînd orice articol neînsemnat cu aluzie uşoară la careva din corifeii liberali este cenzurat, nimeni nu-şi bate capul cu această fiţuică şovinistă şi iredentistă»/împlinindu-se un an de la asasinarea lui I.G. Duca/reluarea raporturilor diplomatice cu Rusia Sovietică/la Varşovia a fost arestat polonezul Anton Sikovski, fost gangster în America pe vremea lui Al Capone – avere de 1 miliard de lei – expulzat din Polonia, a venit în România, dar se crede că şi de-aci va fi expulzat/medicul L.S. din Aiud a trimis o scrisoare din Abisinia – el este medicul şef al armatei Negusului/încăierare într-o cîrciumă din Arad între şoferul T.M. şi ceferistul I.I. din care a căzut victimă sergentul de stradă care a voit să despartă pe cei doui beligeranţi/mobile confort,/excelentul film musical/farmacia luna/fabrica ciorapi s.a./*quo vadis?*/criza din Franţa/industrie de aţă/ajutaţi studenţii/alegerea comitetului/tîlharii desbrăcători/Gorki grav bolnav/miercuri/ corală/eterne/ ministrul/situaţia/ milă/intenţii/ popor/Saar/ preţul/speranţa/ atelier/aprilie… toreador… suflete… salonul… cinema… ginere… fier… cri…”.

— No! – zise autopsierul Matei – acu ce ne facem, dom doctor?

Doctorul Liviu stă la birou şi citeşte un articol dintr-o revistă franţuzească de criminologie. Ridică întîi sprîncenele. Apoi termină de citit paragraful. Notează ceva pe un carnet care stă tot timpul deschis pe birou. Ridică, în sfîrşit, privirea.

— De ce, mă Matei?

— Apăi, fusei pîn sală şi văzui că tot nu-i clar cu alea dîn Mehala.

— Ce nu-i clar?

— ’ce dom avocat că nu le-a otrăvitără cu mătrăgună şi că cere contraspertiză. Acu, dacă ne-apucăm să dezgropăm dîn nou cinci morţi, io…

— Mă Matei, tu eşti asistent de avocat sau de medic legist?

— Al dumilor voastră, dom doctor!

— Atunci nu mai căsca gura la ce spun avocaţii şi lasă-mă-n pace!

— De! Ştiu io?

Doctorul îşi apleacă din nou privirea pe *Bulletin de criminologie*. Autopsierul Matei oftează, scoate din buzunar un pachet de ţigări şi un

chibrit şi dă să iasă pe hol să fumeze. Liviu ştie cît e de frig pe culoarele tribunalului la ora asta şi-l opreşte cu un gest.

— Aveţi f'o treabă cu mine? întreabă Matei după o scurtă aşteptare nedumerită.

— Nu te mai duce afară, că văd că numai prostii bagi în cap. Stai şi fumează aici.

Se aude o bătaie în uşă şi doctorul Liviu spune „Intră!”, însă prea încet pentru ca pacientul să audă. Atunci Matei îşi umflă bojocii şi strigă el: „Intrăă!”. În fine, uşa se deschide încet şi face loc unei femei de vreo patruzeci şi cinci de ani, încă frumoasă, purtînd o superbă blană de nurcă, un şal de mătase strîns în jurul gîtului şi o căciulă din aceeaşi blană ca şi mantoul. Fardată abundent, cu buzele roşii, cu un surîs viclean ce poate să pară şi umil, şi provocator. Mîinile şi le ţine într-un manşon. Dreapta, cu care femeia a deschis şi a închis uşa, reintră la locul moale şi cald după ce aruncă în cabinetul medicului, din interiorul tribunalului, o sclipire scurtă de aur şi pietre preţioase. Privirea expertă a doctorului Liviu ghiceşte mai întîi sub ochiul ei stîng o vînătaie care n-a putut fi ascunsă de fard. Apoi o recunoaşte şi pe femeie. Lucrul acesta îl face să se uite deodată foarte încruntat la autopsierul Matei, care s-a ridicat şi vrea să plece să-şi fumeze ţigara în frigul de afară. Ţăranul pe care nevoile l-au silit să practice sinistra meserie de măcelar de cadavre umane a învăţat şi să citească exact în ochii şefului său, aşa că oftează din nou şi se reaşază pe bancheta de lemn de lîngă perete.

— Domnule doctor, spune nou-venita, aş avea nevoie de un certificat…

— Bună ziua! zice Liviu rece.

— Bună ziua! răspunde femeia şi caută cu privirea spre scaunul gol din faţa biroului doctorului. Apoi se aşază fără a mai aştepta invitaţia, îşi scoate mantoul şi pune cu dezinvoltură un picior peste celălalt. Ciorapii de culoare fumurie şi crăpătura laterală a fustei nu ascund unele defecte recente ale picioarelor ei. Îngroşarea gleznelor, varice în curs de extindere.

— Vă ascult!

Cu un gest ce se vrea cochet şi zîmbind şiret, femeia îşi aşază o şuviţă de păr care a scăpat de sub căciula ei de blană şi îi face în acelaşi timp un semn discret doctorului. Cu degetul mare îl arată peste umăr pe Matei. Doctorul se face că nu înţelege. Femeia îşi descheie mantoul de blană şi lasă privirii doctorului un piept opulent învelit într-o rochie de tafta prea

puţin potrivită cu anotimpul, cu ora şi chiar cu locul unde se află. Îşi drege vocea şi începe.

— Ştiţi, am fost bă… Nu pot, domnule doctor, să vorbesc în prezenţa…

— Doamnă, ne aflăm în casa legii şi martorii nu sînt niciodată de prisos. Deci aţi fost maltratată?

— De unde ştiţi?

— Mai aveţi şi alte echimoze decît aceea de sub ochiul stîng?

— Nu, dar…

— Aduceţi un timbru fiscal şi încercaţi să vă curăţaţi singură fardul înainte de…

Uşa se trînteşte de perete şi în cabinet pătrunde un judecător tînăr, în robă.

— Scuzaţi! aruncă el grăbit spre doamna îmblănită. Apoi: Liviu dragă, nu te superi, apărarea cere contraexpertiză în procesul otrăvitoarelor din Mehala…

— Care proces?

— Astea care au otrăvit cinci persoane asigurate în favoarea lor, ştii tu, de acum vreo doi ani…

— Tu-i paştele mă-sii! se aude vocea plină de năduf a autopsierului Matei. Doctorul îi aruncă o privire scurtă, apoi zîmbeşte. Aproape rîzînd îl întreabă pe judecător.

— Cu ce?

— Cu mătrăgună!

— Tu-i mătrăguna mă-sii! dublează Matei.

— Şi? întreabă doctorul.

— Păi, vreau să întreb, nu te superi dacă le acordăm contraexpertiza?

— Deloc, spune Liviu rîzînd, am toate probele în laborator şi sînt sigilate de voi!

— Doamne ajută! strigă Matei şi o ia spre uşă. Privirea doctorului îl opreşte din nou.

— A, foarte bine, Liviu dragă, foarte bine! spune judele. *Merci* frumos, dragă, scuzaţi, şi iese cu spatele.

Doamna cu blană, care, tot timpul cît a vorbit doctorul, l-a privit fix de parcă ar fi voit să-l hipnotizeze, îşi schimbă poziţia picioarelor, punînd acum stîngul peste dreptul.

— E, aveţi timbru? – o întreabă doctorul cînd privirile lor se întîlnesc.

Ea tace, cu privirea pierdută în ochii lui, pare transportată undeva, departe. În cele din urmă şopteşte:

— Liviuţ!

— Aţi spus ceva? – se încruntă doctorul.

— Nu pot aşa, te rog!

— Nu înţeleg.

Doamna oftează şi se ridică brusc de pe scaun. Îşi încheie blana şi, părînd înfuriată de ceva, iese grăbit, lăsînd uşa să se trîntească.

Doctorul se preface nepăsător şi reia lectura buletinului francez de criminologie. Articolul asupra căruia tot zăbovise mai devreme îl plictiseşte acum, aşa că începe să întoarcă paginile una după alta fără să ia în seamă mai mult decît titlurile şi semnăturile.

— Mama ta dă putoare! zice autopsierul Matei.

— Cine-i asta, nea Matei? întreabă doctorul.

— E, n-o cunoaşteţi dumneavoastră, dom doctor?

— Nu, face doctorul pe neştiutorul. Cine e?

— Păi, americanca aia cu banditu. Care l-a denunţat! spune Matei, lămurit acum că doctorul se preface şi că vrea să-l audă pe el cum o prezintă.

Uşa cabinetului se deschide din nou. Intră comisarul Comşa zgribulit şi cu mîinile roşii de frig.

— Ce faci, dom doctor, zice el, faci femeile frumoase să plîngă? D-aia nu te mai însori, să ştii! Cine era?

Doctorul face o grimasă dispreţuitoare, apoi se întoarce spre autopsierul Matei.

— Spune-i, bre, cine era!

— ’R-ar coasta iei a dracu, începe Matei, că să duseră toate madaranţele şi fleorţotinele to’ma-n America. Mastroaca dracului! Asta-i aia, bre, care trăieşte cu pilaru ăla dă cai, care umblă cu maşină, şi-a luat Ford, procletili şi parşivu!

Comşa începe şi el să rîdă, vizibil satisfăcut de repertoriul autopsierului.

— Deci e turnătoarea lui Dillinger? zice el către Liviu.

Acesta aprobă printr-o mişcare a capului, apoi se duce spre dulapul metalic de lîngă fereastră. Cîteva secunde privirea lui caută ceva în cîineasca vreme de sfîrşit de noiembrie de dincolo de geam, apoi deschide dulapul şi scoate un teanc de reviste. Alege una cu scoarţe de un roşu închis, o răsfoieşte şi, cînd a găsit ce căuta, se întoarce spre Comşa.

— Ia uitaţi-vă puţin aici!

În revistă un articol cu titlul „*L'hypothèse Al.S.*". În cuprinsul său, o parte este culeasă cu aldine şi poartă la sfîrşit pedanta notaţie filologică „*translated by C.O. Naco*". Este indicaţia care i-a atras atenţia lui Liviu şi trece neobservată pentru Comşa. Separat, pe o coală ministerială, acelaşi text, tradus de C.O. Naco din aromână în engleză, apoi de un funcţionar de la Paris din engleză în franceză, este dactilografiat după ce a fost tradus, nu se ştie în folosul cui, de Liviu, din franceză în română. Comşa preferă să citească această formă. Cu franceza se descurcă mai greu. Înjurăturile lui Matei continuă aproape tot timpul cît Comşa citeşte. „Stimate domnule director, mă numesc Al.S. şi pînă de curînd am locuit în Chicago…" etc. etc.

— Mda – spune el cînd termină –, şi noi care credeam că-i trimisă cu vreo misiune! Dacă aş avea eu numai un sfert din banii ei…

— Păi da, că voi numai spioni vedeţi peste tot! spune doctorul, aşezat din nou la birou acum şi scriind pe carneţelul lui, cu un aer gînditor, nostalgic, de mai multe ori la rînd numele C.O. Naco.

— Să ştii că şi sînt, dom-Liviucă, şi sînt destui. Chiar ieri am arestat un grup foarte periculos. Bolşevici.

— Nu mai spune! Şi ce fac?

— Păi, ce să facă, sînt la beci!

— Nu acuma. Cînd sînt liberi, ce scopuri au?

— Ce scopuri? Să ciopîrţească din nou ţara.

— Cum?

— Au legături cu ungurii. Că proletari, că nu ştiu ce…!

— Pe unguri parcă i-am scăpat de bolşevici din 1920!

— Aiurea! Ai timp să-i crezi că sînt bolşevici? Se prefac doar, e o diversiune. Ca să ne rupă iar de ţară.

— Mda, zice doctorul, norocul nostru e că gogo-cuziştii, care îi înjură pe manişti şi pe bochişti, care şi ei îi înjură pe-ai lui Vaida-Voevod cu *numerus valachicus* al lui, care şi el îi înjură pe liberali, care aşa mai departe… Noroc că ăştia ţin ţara „trează şi unită"!

— Doctore, spune Comşa cu un glas care a devenit brusc foarte sever, văd că nu eşti deloc informat! S-au strîns toţi veneticii între ei şi se-nţeleg de minune. Hai cu mine să-i vezi şi să-mi spui dacă sînt normali, că ştiu că tu numai în asta crezi, bolnav sau sănătos, da io-ţi spun că ăştia…

Au ieşit în vîntul rece care le taie faţa cu ace de gheaţă. Comşa merge înainte şi continuă să vorbească, „şi-au făcut acte false la Leonte Manievici, care numai în Banat a lăsat vreo cincizeci de diplome false de doctori, unii sînt colegii dumitale, zilele astea ţi-i găbjesc băieţii pe toţi, ai să vezi etc. etc.”. Doctorul merge mai în urmă şi tace. Matei a rămas la tribunal – „dom doctor vine acuşica”, spune el cui întreabă.

Oameni rari pe stradă. Trec zgribuliţi pe lîngă ei. Unii întorc capul după Comşa crezînd că vorbeşte singur, apoi îl văd şi pe doctor şi-şi continuă drumul. Iar Comşa vorbeşte, vorbeşte, nu se teme că ia aer rece şi poate să răcească la amigdale. Spune că banii pe care crede el că-i are Ana i-ar ajunge două vieţi. În faţa primăriei se salută cu primarul Augustin Coman, care tocmai iese ţinîndu-şi pălăria cu mîna şi se urcă în maşină. Doctorul îl apucă pe Comşa de braţ şi-i arată cu mîna cealaltă spre o bucată de piatră sculptată, prinsă în zid lîngă uşa de intrare a primăriei. Încolăcire de litere arabe.

— Ştii ce scrie acolo? îl întreabă.

— Nu, habar n-am!

— „Anii ridicării acestei băi din timpul de groază sub Ibrahim Ehan Hedsa la 1657.”

— Ce baie, domn’e? Îţi baţi joc de mine?

— Nici vorbă, a fost o baie turcească înainte şi cam asta e şi acum.

— Cam liber la gură, Liviucă dragă, dacă şi voi intelectualii aţi început să…

La chestură au coborît cunoscutele scări către arestul Siguranţei.

— Poate-mi faci şi un raport aşa, informativ, dacă-mi cere la Consiliul de război şi expertiză medicală asupra lor! zice Comşa.

— Bine, bine, dar n-am luat parafa.

Apoi doctorul trece la treabă într-o cameră în care stau de obicei gardienii. Arestaţii sînt aduşi pe rînd, mai întîi două femei de la „Industria lînii” şi vreo şapte bărbaţi. Feţe obosite, răspunsuri clare, constituţie fizică normală, reflexe, cursivitate în vorbire, eventualele urme de bătaie nu se iau în consideraţie, deşi pacienţii nu uită să le scoată în evidenţă şi vorbesc, toţi, despre regimul de deţinut politic care nu li se acordă. Cînd Comşa şi doctorul rămîn singuri în camera gardienilor, comisarul ia hîrtia pe care legistul a tot făcut note şi, neînţelegînd mare lucru, întreabă:

— Ei?

— Oameni sănătoşi şi cu capul pe umeri, zice doctorul. Unul singur are o isterie evidentă.

— Care?

— Şi apoi m-ai minţit, sînt şi români între ei, nu numai minoritari…

— Lasă asta, spune care-i isteric!

— Neamţu! Wurmbrand sau cum îl cheamă!

Poliţistul rămîne o clipă cu gura căscată şi cu privirea ţintă pe faţa lui Liviu. Nu cumva minte sau glumeşte?

— Nu se poate, spune el, ăsta-i agentul nostru provocator.

— Ei, bravos, bine-aţi ajuns, halal! zice doctorul şi se duce să se spele pe mîini.

La tribunal ajunge puţin înainte de 4 p.m. Autopsierul Matei, cîinele credincios al stăpînului său, fumează în picioare în faţa uşii cabinetului. În semiîntunericul coridorului pustiu pare o umbră. Doctorul intră în cabinet, iar autopsierul rămîne să-şi fumeze ţigara.

Liviu deschide din nou dulapul de metal de lîngă fereastră. Deschide cu o cheiţă şi caseta de lemn pe care o are aşezată pe unul dintre rafturi. Scoate de acolo o poză îngălbenită cu o fată din Comloş îmbrăcată în costum popular. Ia apoi de pe masă foaia dactilografiată pe care mai devreme o citise cu mirare comisarul Comşa. Sub ea se vede carneţelul pe care scrie de mai multe ori C.O. Naco, C.O. Naco. Pune poza învechită şi hîrtia bătută la maşină într-un plic, îl lipeşte. Strigă:

— Nea Matei!

— Da, dom doctor, să trăiţi!

— Ştii cumva unde stă femeia aia?

— Care, bre?

— Americanca!

— A, păi cum? Stă cu drăguţul iei dă pilar la *Şase case*, că ăla lucrează şi la uzina dă gaz, ce crezi? Mai ia şi d-acolo bani fără să facă nimic!

— Uite, i-a căzut ceva din geantă cînd a fost aici. Îi duci plicul ăsta şi pe urmă poţi să te duci acasă!

Neîncrezător, ţăranul ia plicul în mînă şi se uită cu atenţie la figura imobilă a doctorului. Pare nedumerit. Nu-şi aminteşte ca femeia să fi avut vreo geantă cu ea.

— Bine, dom doctor, acceptă el în cele din urmă şi pleacă.

Liviu îşi scoate paltonul, se duce la chiuvetă, se spală pe mîini, apoi se opreşte în faţa ferestrei şi se uită fix în întunericul care se îngroaşă dincolo

de geam. E, probabil, singurul om care a rămas în tribunal la această oră. Îşi îmbracă din nou paltonul, dar cînd să iasă aude paşi pe culoar, apropiindu-se. Iese totuşi, e cu cheia în mînă în faţa uşii cabinetului.

— Dom doctor, un moment, strigă omul ai cărui paşi se auziseră mai devreme. Pe dumneavoastră vă caut!

Îi întinde o hîrtie bătută la maşină. Cîtă grabă! E raportul cu starea sănătăţii arestaţilor din ziua de… Trebuie doar să pună parafa şi s-o semneze. Un simplu tabel. Normal, normal, normal… Dar cuvîntul isterie a fost bătut, din greşeală, desigur, în dreptul numelui deţinutei Maria K. Provocatorul Wurmbrand reiese că e normal. Doctorul rupe hîrtia cu un gest leneş. Agentul cască gura să zică şi el ceva.

— Eu nu fac falsuri, domnule agent! Aşa să-i spui lui Comşa, m-ai înţeles?!

— Da, să trăiţi! spune omul legii şi pleacă în grabă.

Doctorul stinge lumina. Încuie uşa cabinetului. Pleacă şi el, agale, încă auzind paşii agentului în întunericul holului de tribunal.

* * *

— Hai, nu fi bosumflat, zise Comşa punîndu-i, din spate, o mînă pe umăr lui Tit Liviu.

Tocmai se stingeau luminile în sala barului Lloyd şi trebuia să înceapă numărul de dans excentric al unui duo cu nume de rezonanţă americană. Apoi luminile se aprinseră din nou şi muzica se opri. Cei doi dansatori scoaseră doar capetele de după cortină, se lămuriră şi dispărură. Undeva, în fundul sălii, trei domni cu un aer de oarecare distincţie îşi trăgeau pumni, palme şi bastoane peste căpăţîni. Comşa se aşeză pe scaunul din faţa lui Liviu şi începu să privească scena din fundul sălii ca pe un foarte amuzant spectacol de revistă. Doamnele de la mesele din apropierea încăierării ţipau cu distincţie. Cîţiva chelneri apărură cu gînd să-i despartă pe beligeranţi. Unul încasă un pumn în nas.

— Viaţă de publicişti şi literaţi, zise Comşa.

— Cine sînt? întrebă doctorul.

— Ăla care o încasează e Simion Dreşer de la ziarul *Înfrăţirea*. Ăla mai înalt, care-i acum cu spatele, e corespondentul lu *Universul*.

— Şi celălalt?

— Nu ştiu, minţi comisarul. Se bat între ei care să-l laude mai tare pe Mardan pentru cît de mare scriitor e şi să primească gratuit tutun bun şi havane.

Bătaia se mai potolise. Dreşer reuşise să scape, probabil scos de chelneri pe o uşă de serviciu. Ceilalţi doi erau conduşi de alţi chelneri spre ieşirea principală. Cînd trecură pe lîngă masa doctorului, Comşa spuse:

— Sasule, vin-ncoa!

Cel despre care, mai devreme, poliţistul spusese că nu-l cunoaşte, se apropie de masă, încă ţinut de un chelner ras pe cap şi cu mustăţi, cu faţă de turc, unul care de obicei nu servea clienţii.

— Să nu te mai prind pe aici! îi zise Comşa bătăuşului. Şi vezi de află cu ce dracu-şi dau dansatorii ăia pe costume, că strălucesc aşa în întuneric.

— Am înţeles! răspunse cel numit Sasu şi plecă mai departe cu chelnerul în cîrcă.

— Şi aici aveţi agenţi provocatori? întrebă Tit Liviu.

— Nu, ăsta-i un nenorocit de informator care şi-a luat-o în cap. O să-l scoatem din liste.

Lumina se stinse din nou, muzica reîncepu, dansatorii cei excentrici cu nume de americani sadea îşi începură numărul în costumele lor fosforescente. Doctorul gustă din paharul cu apă minerală care-i stătea în faţă. Comşa aprinse veioza mică de pe masă, avea chef de vorbă. Chelnerul se apropie şi turnă în pahare.

— Nu cumva toată gloata asta de netoţi, pe care voi îi luaţi drept unelte, se ocupă indirect tocmai cu producerea crimei. Ei aşteaptă de la voi recompense, îşi închipuie că sînt protejaţi de voi, ajung să se creadă Puterea, cînd nu sînt decît nişte unelte ale uneltelor puterii. Şi nici nu pot fi traşi la răspundere. De multe ori nici nu sînt responsabili de toate actele lor. Sînt nişte epave care îşi compensează complexele cu acest sentiment de putere ocultă pe care li-l daţi voi. În urmărirea criminalilor adevăraţi, voi vă pierdeţi capul, cumpătul, siguranţa. Vă înţeleg că aveţi nevoie de aceşti „indicatori”, dar de ce nu vedeţi şi crima lor, continuă şi insinuantă, urcînd ca apa într-o barcă spartă? Voi o puneţi la cale?

— Vrei s-o aperi pe aia? îl întrerupse Comşa.

— Cum s-o apăr? Nu vezi că şi ea este tot o criminală din categoria fricoşilor inconştienţi? Din interviul pe care i l-a luat Brunea-Fox în vară rezultă că a făcut delaţiunea pentru bani şi pentru a nu fi expulzată. Dar

posibilitatea de a fi fost împuşcat un alt om în locul lui Dillinger în contul cui o treceţi?

— Astea-s minciuni lansate de agenturile americane. Îţi spun eu că asta e infiltrată aici şi abia o aşteptăm să înceapă să transmită! Banii ei mi-ar fi buni şi mie la ceva.

— E analfabetă!

— S-o crezi tu! Ştie foarte multe lucruri, dar o cheamă pe una de la fabrica de conserve să-i scrie scrisorile către fiu-său. Tocmai ca s-o credem noi analfabetă!

— Fantezii! Îi şi văd pe americani murind de curiozitate să afle ce se întîmplă în tîrgul nostru!

Tăcură. Se opri şi muzica şi dansul excentricilor „americani" originari din Caraş. Aplauze ici-colo. Apoi Comşa care-l priveşte drept în ochi pe Tit Liviu:

— Şi ce crezi că nu ştim că ai fost îndrăgostit de ea în tinereţe?

Doctorul rămîne încremenit, cu paharul de vin în drum spre gură.

— Aţi înnebunit. N-aveam nici zece ani cînd a plecat din Comloş.

— Dar ţi-era vecină, nu-i aşa?

— De unde ştii?

— Mai ştim şi noi cîte ceva! D-aia vrei să-i iei apărarea.

Doctorul se ridică demn, după ce lăsă pe masă banii pentru consumaţie, şi se îndreptă spre ieşire.

— Liviuţ! zice Comşa, dar orchestra atacă un nou dans, unul mai puţin excentric, şi comisarul nu se mai ridică de pe scaun.

Dinspre garderobă vine Ana, şi tînărul ei pilar de cai, spilcuit, fericit, cu nasul pe sus, abia dacă zăreşte un sobru şi furios domn, medicul legist al oraşului, strecurîndu-se pe lîngă ei spre ieşire. Acesta, în schimb, ghiceşte disperarea sub zîmbetul galeş pe care i-l aruncă Ana.

Iter spectrorum (stricto sensu)

Da, acolo e. Acolo va rămîne. Întipărită definitiv în memoria lor. Cel mai frumos personaj întîlnit pe parcurs. De care se despart cu greu. Şi atunci, la Lunga, spre apus, şi acum, cînd scriu despre ea, parcă atît de palid, atît de îndepărtat.

Dar mai ales după un an, spre sfîrşitul lui august ’87. Fiindcă între „parcă atît de palid, atît de îndepărtat” şi paragraful care începe cu „dar mai ales după un an” a trecut *exact* un an. Un rînd alb, o simplă mişcare a braţului (maşinii de scris), o înnădire aproape incredibilă spaţiu-timp. Senzaţia că între 27 august 1986 şi 28 august 1987 nu a trecut, de fapt, decît o singură zi. Un singur rînd alb, de la un paragraf la altul. Atît.

O iau din nou de la capăt. Reiterează tot. Traseul Timişoara-Lunga. Apoi, rînd pe rînd, cartea pe care au scris-o. Încă n-a apărut. O vor desface iar în fîşii. Vor tăia (ca în propria carne vie) pasaje. Vor compune altele. Vor rescrie. Pînă atunci însă, refac acest drum. Umbre? Spectre? Poate. În strictul sens al cuvîntului.

Urcă, aşadar în cursa de persoane 2683. Nu se mai grăbesc. Nu mai pot fi atraşi în nici o capcană. Pleacă la 8,06. Trei bilete cls. II. Fără amendă. Aceleaşi sandvişuri. Aceleaşi banchete, pe care însă nu le mai şterg de praf. Se aşază aşa. Direct, fără să le mai pese de haine. Pe geam, arături şi lanuri de cînepă. Amintiri din copilărie. Despre săgeţi şi arcuri. Se simt bine. O voioşie în aer. Nici o teamă de necunoscut. Acum ştiu unde merg şi ce vor. Pînă la Lovrin, unde schimbă cursa 2683 cu 2663, povestesc despre ce s-a întîmplat *între*.

S-au întîmplat multe, cu fiecare în parte. Cu tot ce au scris. Şi cu viaţa, şi cu opera. Cu „opera colectivă” – lucruri ciudate. Unele par de-a dreptul neverosimile. Un real care cotropeşte imaginarul.

La scurtă vreme după terminarea cărţii, *mica publicitate* din ziarul local dă un scurt anunţ (rubrica decese). A încetat din viaţă, la 26 octombrie, o altă Persida Cumpănaş din Comloş. Tot la scurtă vreme după terminarea cărţii, în casa vecină (celei în care au scris) moare, în condiţii ciudate, doamna doctor (legist) M. 54 de ani. E singură. E descoperită de vecini abia peste cîteva zile. Soseşte Profesorul. Autopsieri. Miliţia. E transportată în cimitirul din Calea Buziaşului (zona „săracilor”), cum intri pe stînga. O

autopsie în aer liber. Procurorul T. nu poate fi văzut şi întrebat nimic, între cele două veri. Deşi tentative au fost făcute.

Iar cei trei… Dacă ar fi să rescrie în fiecare an cartea, ar putea ieşi un frumos roman autobiografic. Ei ce au făcut între un paragraf şi altul? Au scris. Au trăit. Fiecare după puteri. După cum s-a putut. După cum a fost scris. Ce să facă altceva?

Acum, în schimb, da! Ceva prescris! Nu la voia întîmplării, a soartei! Ci pe traseu. Din nou amprentări. Amuşinînd, amuşinînd. Pînă să urce în cursă, au luat-o însă pe urmele propriei lor cărţi. Au recitit-o. Mda. Aşa şi aşa. Acum se văd mai clar punctele de rezistenţă. Dar mai ales fisurile. Ce şi-au propus în acea prefaţă (îmbucătăţită în „nude cogitări”); şi ce-a ieşit în final. Au analizat deja. Au rescris-o în chip de postfaţă. Un fel de concluziuni pe care le citesc încă o dată, ca pe un îndreptar pentru ce mai au de făcut, pe o bancă, în gară la Lovrin, între două trenuri. Între două paragrafe. Deci:

„Lucrul cel mai evident pe care l-am descoperit la sfîrşitul primei părţi a experienţei noastre a fost felul în care senzaţionalul se hrăneşte din senzaţional. El este acelaşi şi la 1936, şi la 1986. O uriaşă construcţie imaginară, atemporală şi atopică, la care participă zeci de minţi şi sute de suflete. Fiecare după puterea sa. Iar stîlpii acestei construcţii nu sînt marile, nobilele sentimente. Nu dragostea şi moartea, ci banii, moartea şi, abia la urmă, ca un factor perturbator şi ilogic, dragostea. Nimic mai departe de sentimentalism – şi deci şi de literatura senzaţională – decît senzaţionalul. Perpetuu şi luxuriant, acest fel de senzaţional apare întotdeauna în afara unei iubiri autentice. El este, în cele din urmă, produsul unei organizări sociale, pe care o reflectă şi în ale cărei ciudate circumvoluţii se reflectă.

Am ales pentru romanul nostru un personaj fără merite evidente. Celebritatea sa – atîta cîtă este – se înfăţişează, mai degrabă, ca o tristă performanţă. Ea derivă din stratul de adîncime al poveştilor, pe cît de senzaţionale, pe atît de reale, ale anilor ’30: Chicago, prohibiţie, jazz, emigraţie, criminalitate protejată politic. Adică nişte realităţi care au primit astfel de nume: Al Capone, Bonnie şi Clyde, John Dillinger. În jurul întîmplărilor adevărate din viaţa personajului nostru am fabulat fără oprelişti. Ceea ce a rezultat nu e decît o palidă versiune – retro, fireşte –; dar ce altceva decît versiunea unei vieţi de om este romanul?

De ce am ales totuşi o biografie care, din start, stătea sub pecetea senzaţionalului? Şi în ce constă experimentul?

În primul rînd, pentru că deasupra liniilor imaginare străjuite de o parte şi de alta de pichete de oameni în uniforme şi înarmaţi se poate comunica şi altfel decît prin visarea la o opulenţă desprinsă de orice morală. Această *altă* comunicare ţine tot de spaţiul imaginarului – literatura –, iar în limitele ei se confruntă două universuri: unul strict determinat de baraje exterioare, spaţio-temporale, celălalt provenind din însăşi fatalitatea limitării microuniversului uman. Aşadar, o literatură care nu-şi poate depăşi condiţia, *versus* un personaj incapabil să transgreseze limitele propriei sale condiţii sociale, ontologice, morale.

Pe de altă parte, n-am pierdut din vedere o altă limitare: a limbii şi a limbajelor care îi anihilează pe unii şi îi răsfaţă pe alţii. Literatura scrisă într-o limbă care nu este de circulaţie universală pare condamnată să nu poată intra în circuit decît dacă se împănează cu pitoresc, folcloric şi senzaţional. Însuşi saltul în universalitate – scrie un eminent eseist – este o specie a succesului. Am folosit toate aceste observaţii homeopatic, iar experimentul literar în trei a fost un fel de exorcizare, de desprindere de complexe foarte vechi ale scriitorului român. Desfăcînd şi remontînd mecanismele literaturii senzaţionale, am procedat şi la o reducere a ei la elementele prime. Am coborît în subsolurile incandescente în care se fac şi se desfac, după un reţetar simplu, dacă nu simplist, acele cărţi învestite cu misiunea de a capta, între filele lor, aerul unei epoci şi tehnologia inefabilă a fabricilor sale de absolut. «Pentru a izbuti acest lucru – spune Radu Petrescu, referindu-se la ‘saltul în universalitate’ – trebuie să uităm strania prejudecată snoabă că literatura noastră e minoră, chiar şi atunci cînd se consideră aceasta sub aspectul tipului, şi nu al valorii, prejudecată care a stăpînit la noi, între cele două războaie, pe cîţiva intelectuali (uneori eminenţi) de formaţie recentă, speriaţi de periferia zgomotoasă a literaturilor occidentale, şi trebuie să ne ferim şi de cealaltă prejudecată, pe care nu o mai numesc, a căutătorilor de pacotilă pitorească.»

Literatura senzaţională – am mai constatat – se iveşte şi dintr-o neadecvare: a limbajelor, a subiectelor, a tehnicilor. Suprapuse, compuse, divergente, concurente, ordonează, în cele din urmă, întreaga materie textuală a unei cărţi. A cărţii de faţă, în ultima instanţă. O neadecvare pe care am urmărit-o permanent, care a devenit însuşi modul de implicare în senzaţionalul întîmplărilor descrise. Poate că astfel am propus soluţii hazardate: tratînd cu un ton ironic subiecte serioase şi reconstituind, într-un limbaj voit solemn, scene de-un abia ascuns derizoriu. Însă nici chiar

literatura senzaţională nu se face fără acceptarea unui minim risc. Căutarea tonurilor, a nuanţelor, a cadrelor narative a fost mereu subminată de *ne-adecvarea* lor la tonul, la nuanţa, la cadrul narativ al cărţii, pe atunci, în stare de proiect. Prezenţa autorilor ca personaje lipsite de orice date senzaţionale ale acestei cărţi a mărit şi mai mult neadecvarea procedurilor. Regula de bază a propagării senzaţionalului cere ca între autor şi narator să nu existe o identitate. Cel investit cu sarcina amplificării senzaţionalului este *martorul*.

În aceeaşi ordine de idei, suspensia fragmentului în globul interior, şi încă gol, al construcţiei pe cale de a se constitui tocmai din asemenea fragmente şi din asemenea suspensii ale fragmentelor este însăşi neadecvarea fundamentală la regulile clasice de compoziţie literară. Ea a făcut posibilă – punînd-o, simultan, sub semnul întrebării – scrierea, ea însăşi neadecvată, de trei ori neadecvată, a acestei cărţi. Mişcarea *corsi e ricorsi* la trei niveluri diferite, fiecare dintre ele intersectîndu-le pe celelalte două, a creat un alt tip de neadecvare. Ne place însă să credem că pe aceasta din urmă am învins-o. Este însuşi pariul cu cititorul.

Experienţa noastră se situează la limita cea mai riscantă a literaturii. Ne-am asumat acest risc fără un calcul. Dacă proza înseamnă *dialog*, dialog între mentalităţi, concepţii, ideologii, punere în dialog a unor limbaje diferite care coexistă în fiecare moment într-o societate (v. Bahtin), limbaje care, după cum spune George Steiner, pentru a putea fi comunicate trebuie traduse, experienţa de faţă este o încercare *de a pune în dialog limbaje incompatibile*: de la cel specializat, al – să spunem – rafinatului critic de artă, la cel idiomatic şi argotic al lumii interlope.

Nu cerem cititorului să se lase încîntat de o astfel de experienţă ce pare să ducă la eşec (după cum ne-au asigurat cîţiva dintre cei care, într-un fel sau altul, au fost martorii scrierii acestei cărţi), ci s-o privească fără prejudecăţi. Adică aşa cum a fost scrisă. Autorii”.

Exact aşa, fără prejudecăţi, introduc acest insert (de timp – august ’87) în plin *iter spectrorum* (din august ’86). De fapt, poate că drumul acestor umbre abia acum începe. Cînd coboară din tren, la Comloş. Aceeaşi gară. Acelaşi drum spre centru. Reţin, în schimb, o nouă lozincă. Un *mot d’ordre*. Era şi anul trecut. Acum însă dă parcă mai bine în pagină. „Înainte de a-ţi spune gîndurile, gîndeşte!” Ehe, dacă ar fi ştiut-o acum un an… Acum o ştiu! Gîndesc şi îşi transpun (în scris) gîndurile. Parcă nu s-a schimbat nimic. Pietrişul, parcul (băgrinii nu-s în nici o floare), magazinele închise,

campania în plin, bustul poetului atentator neclintit. Observă mai atent troiţa din Oltenia, cînd cu 200 de ani… *Dies festi*. Lîngă ea, monumentul eroilor din primul război, „Voauă glorie! Noauă exemplu!”. Şi crucea ridicată în 1912, lîngă biserica ortodoxă, de „următorii comloşeni duşi în America în Chicago”. Lista (cioplită în piatră) cu numele donatorilor şi al colectanţilor de bani. Fosta căsină, fosta sală de bal, fosta şcoală. Doar casele comloşenilor – aceleaşi. Şolocaturile trase. Porţile şi zidurile (ori gardurile de tablă) înalte. Merg direct la fix, la familia V. Se scuză. Au fost aşteptaţi. Totuşi se scuză. Familia V. scoate cartofi (treabă multă şi grea). Amabilitate cît nu cuprinde. Sînt poftiţi înăuntru. Pînă se face cafeaua, contemplă mozaicul fostei verande, mobilierul din lemn de nuc, un tablou color, *Traian şi solii dacilor* („după tabloul original de la Expoziţia Generală Romană din anul 1906”). Doamna V. nu prea ştie multe poveşti cu tuşa Ana. Ana lu Ciogu. Doar chestia cu filmul, cînd l-a vîndut pe Dillinger. „Purta o perelină neagră şî cînd o scos-o o rămas cu o rochie roşie. Atuncea or tras în iel că iera semnal.” Ştie în schimb cîte ceva despre bătrîna Mileva. Ducesa de San Marco. Şpăiniţa. Ce înseamnă şpăiniţa? Nu ştie. Aşa a auzit de cînd era copilă. Ce să însemne? Încearcă etimologii aiurea (pe care nici nu le transcriu, din simplă jenă). În final, ajung la concluzia că trebuie să fie un sinonim dialectal pentru „stăpînă”. Un fel de şefă absolută peste ţinut. „Păi, aşa o şî fost”, spune doamna V. „Cea mai bogată femeie. Aproape toate or fi fost ale iei. Pămînturi, castel, parc, cai, trăsuri. O mare ducesă o fost. Ca în romane.”

Ca în acest roman, cînd trec pe lîngă fostul parc, pe lîngă fostul castel şi nu simt, nici de această dată, vreo boare romanescă prin curtea bufetului, a grădiniţei de copii, a ceapeului. Parcă o urmă, o umbră, un spectru reflectat în ce-a mai rămas. Nişte geamuri ciudate. Nu vitralii; fireşte că nu vitralii. Un cristal gros, puzderie de forme circulare care compun, ca un stup, două mici ferestre. Ochi sticloşi, încremeniţi. Oare spre ce lume? Spre cine?

Nu vor să mai vadă nimic. Nici o mărturie moartă. Doar martorii vii. Domnul M. a fost în America. Ştie multe. Ei şi-l închipuie în fel şi chip. L-ar face personaj imaginar. Bătrînul de care ar avea nevoie. Dar nici nu poate fi vorba de aşa ceva. Un bărbat trecut de 60 de ani. Alură sportivă. Nici un rid. Un echilibru, un calm aparte, în gesturi, în priviri. Stau toţi în curte, la o masă. Domnul M. şi soţia au grijă de cei doi nepoţi (un băiat şi o fată). Copiii celor două fete (una la Timişoara, alta la Herculane). Ei vor să ştie dacă domnul M. mai ştie englezeşte. Îl întreabă.

— Mai ştiţi englezeşte?

— *I'm an American. I'm from the U.S.A.*

Iar amuţesc, ca atunci, cu tuşa Lena. Un accent care le taie respiraţia, în jurul prînzului, la Comloş. *Emunu* atacă:

— *Where did you go to school?*

— *I attended Garfield Intermediate School.*

— *Your pronunciation is faultless.*

— *Yes. Because I was born there; I went to school seven years. We spoke, me and my friends, only English*.

Deci aşa. S-a născut acolo, la Detroit, Michigan. Părinţii erau în America din 1910. Tatăl domnului M. a lucrat la uzinele Ford 22 de ani. Erau nişte uzine uriaşe. Cu 180 000 de muncitori. În trei schimburi. Deci pe poarta uzinelor intrau şi ieşeau deodată 60 000 de oameni. Un orăşel. Uzina se întindea pe patru mile. Tatăl domnului M. a lucrat vreme de 22 de ani la turnătorie. Era foarte apreciat. Ştia nouă limbi. Era deosebit de inteligent. A simţit în aer criza. A simţit că se va schimba ceva. A hotărît să se întoarcă. „Hei, chiar mîine, 29 august, o să fie 55 de ani de cînd ne-am întors din America. Da. Chiar mîine."

Ei vor să afle tot ce se poate afla de la un fost copil care a trăit acolo. Care a fost prima lui amintire? De ce anume îşi aminteşte cel mai mult? Cu cine era prieten? Cum era la şcoală?

— Prima amintire, dacă stau şi mă gîndesc bine, e cu un parc foarte frumos. Noi stăteam într-un cartier mărginaş, sărăcăcios din Detroit. Dar duminica ne duceau părinţii acolo, în Bell Isle. Treceam peste un pod ca să ajungem pe insulă. Erau concursuri atletice, jocuri. *It was terrific! It was great!* Ceva grozav era! Prietenii cei mai buni erau nişte copii negri, cu care mergeam la şcoală (la şcoala americană, fiindcă seara mai mergeam la altă şcoală, românească, ţinută de doamna învăţătoare Mureşanu, nevasta preotului Mureşanu din Răşinari, ca să nu mai uităm limba, obiceiurile). Poate nu o să mă credeţi, dar cel mai bun prieten al meu a fost fratele lui Joe Louis, boxerul. L-am cunoscut şi pe Joe. Erau şapte fraţi. Tare săraci. Stăteau lîngă noi. Cam cît îi de-aici pînă la biserică. Tare bine mă înţelegeam cu ei. Eram protejatul lor. Nimeni n-avea curajul să se lege de mine. Să vă arăt şi nişte amintiri. Ce-a mai rămas după ce ne-am întors de lîngă Brăila, în cincizeci şi ceva. Pentru că din America s-au întors mulţi la Comloş, dar din Bărăgan doar cîţiva.

Aduce certificatul de naştere. Numele – *Margy Peter*. În dreptul rubricii „*Color or Race*” e trecută litera W. Da, alb. Apoi *Scholarship Record*, pe anul 1932, cînd a venit aici, la Comloş. Carnetul de elev din America. Şi o mulţime de fotografii. El copil. Parcă dintr-un film trist al lui Chaplin. Pe nişte trepte de piatră. O caschetă jerpelită trasă pe ochi. Privire încruntată, abătută. Pantaloni scurţi. Genunchi ascuţiţi. Ghete scîlciate, fără şireturi. Apoi, alte poze. Ceva mai mare. Ceva mai bine. În costum americănesc, ca de oameni mari, la două rînduri, revere late. Apoi şi mai bine. Pantaloni golf, chipiu, sacou.

— Ei, asta a fost. Ce să-i faci. Oricum, nu te poţi întoarce la anii ăia. N-ai cum.

Cei trei tac. Parcă au mai auzit undeva, la cineva, cuvinte asemănătoare. Nici un regret în voce. Nici o tristeţe în priviri. O împăcare demnă, cu tot. Cu toate. Parcă încep să înţeleagă. Se smulg cu greu din tăcere. Vor să afle dacă a cunoscut-o, cumva, pe Ana Sage. Dacă-şi mai aminteşte de isprăvile lui Dillinger pe cînd era în America. Dacă a văzut filme sau a citit cărţi, reviste cu toată povestea asta.

— Da, sigur că am cunoscut-o. A fost chiar aici, la noi, la Comloş, prin ’36. Eu aveam atunci 16 ani. Ea cu tata discuta mai mult. Trăgeam şi eu cu urechea, fiindcă auzisem de povestea ei cu Dillinger. L-am prins şi eu în America. Vreau să spun că am auzit multe despre el acolo. Era un artist! Ce să zic? Inamicul public numărul unu. Al nostru nu era. Doar marii bancheri, bogătaşii tremurau de groaza lui. Ataca bănci. Răpea copii. Ţin minte că am citit, copil fiind, într-o revistă, cum a evadat o dată. A sărit din tren tocmai cînd îl duceau la New York. De pe podul spre Brooklin a sărit. Se zice că a reuşit să corupă chiar poliţia. Cît despre tuşa noastră, Ana, ea era combinată cu tot felul de indivizi dubioşi. Între care şi Dillinger. L-a vîndut poliţiei pentru bani. Şi ca să scape de expulzare. Dar americanii nu s-au ţinut de cuvînt. N-au mai primit-o înapoi, şi nici banii, cei 50 000 de dolari nu i-au dat. Asta ştiu precis, pentru că i-a povestit lui tata cînd a fost odată la noi. Era foarte elegantă. Părea blîndă, modestă. Nici n-ai fi crezut că e celebra „femeie în roşu”. Dacă părea speriată? Nu *părea*, ci era cu adevărat. Chiar îi spunea lui tata că îi e frică să nu o urmărească bandiţii, să îl răzbune pe Dillinger. Tata o liniştea şi-i spunea că n-are cine s-o urmărească pînă aici. Dar mai ştii? În orice caz, eu cred că în ’47 a murit de moarte bună. Cui îi mai păsa de ea pe atuncea?

Pe atunci poate că nu-i păsa nimănui de ea, dar acuma lor le pasă foarte tare, pentru că trebuie să o descrie mai bine, să-i surprindă psihologia, să-i motiveze comportamentul, după toate regulile unui roman adevărat.

Îi mulţumesc domnului M. Îşi iau rămas-bun. Promit că îi vor aduce o carte cu dedicaţie. S-a făcut deja ora unu. Nu e căldura de anul trecut. Doar drumul spre Lunga, acelaşi. Moara deocamdată stă. Gîştele şi raţele au dispărut nu se ştie unde. Balta aproape secată. Casele parcă mai dărăpănate decît acum un an. Cea cu masa Biedermeier în curte e acum zugrăvită pe dinafară într-un albastru electric. Aproape că le sar ochii de atîta seninătate. Mere acre. Prune încă necoapte. Iar le e foame şi sete. Văd un afiş scris de mînă. Un *match* de *football* între „Fructus” Lunga şi „Voinţa” Lovrin. Simt că se apropie de nr. 42. O emoţie ciudată în plex. Nu şi-o mărturiseşte nici unul. Dar se simte.

Peste cîteva minute o vor vedea. O vor revedea pe tuşa Lena. Au aflat că a fost foarte bolnavă. Toată iarna. Şi primăvara, cînd boala i-a revenit. I-au citit două dintre scrisorile trimise nepotului de la Bucureşti. „Dragii mei Elena şi Viorel, mă bucură fapta că sînteţi bine şi sănătoşi. Despre mine am scriat şi în trecut şi vă scriu şi acuma – căci cum am fost odată nu am să mai fiu. Corpul meu îi prea slab să trec atîtea. Eu nu am luat alcoholuri în viaţa mea, şi nici medicamente nu am folosit şi corpul meu nu îi învăţat cu aşa ceva. Trebuie să lupt eu cu puterea mea să pot birui boala – dar îi greu, căci ceasul cînd îi stricat, poate să se oprească ori şi cînd. O lucrat destul în viaţă. Fiecare la rîndul lui. Trebuie să mă feresc de soare şi de căldură. Nu prea am voie să lucru, să fac efort. Mă păzesc cît pot, dar nu am ce face aşa singură. Asta îi viaţa şi nu avem ce face. Am scriat în scrisoarea trecută cum am visat cu o carte care o picat din cer în mîna mea a stîngă şi m-am tot gîndit că ceva o să se întîmple poate cu cartea care o scriat-o Mircea Nedelciu. Am înţăles că încă nu s-a tipărit, numa să tot discută despre ea – parcă ar fi cine ştie ce bogătate. Ce să facem, la toate în viaţă trăbuie să aibe omul năroc. Poate pînă la urmă vor eşi toate cu bine…”

Acum, peste cîteva momente, le va ieşi în cale. Cu bine. Cu faţa luminată de un zîmbet cît nu se poate cuprinde în această frază.

— Helău! V-am spus?! *I’m here.* Tot aicea mi’s. Iacă-mă. Da voi?

S-au emoţionat îngrozitor. Au îmbrăţişat-o. Se vede cît de impresionaţi sînt cei trei (după ochi). *A.* o ia brusc înainte, pe sub pruni, în curte, ca să nu se observe cum e gata să plîngă. Ce s-o mai întoarcă atîta din condei? Cum

chiar plînge, dar nu vrea să fie văzută aşa, decît în scris, unde nu-i nici o ruşine să plîngi, ca personaj.

Tuşa Lena. Da, da. *I'm Hellen.* Funde, dantele, ghete înalte, de lac, cu şireturi, ciorapi trei sferturi brodaţi, părul blond bucle. În fond, nu s-a schimbat nimic. Au trecut doar vreo 70 de ani. Acum poartă tot rochia din diftin cenuşiu de anul trecut, puţin desfăcută sub braţ, mai roasă la mîneci, un şorţ de pînză, un laibăr tot din diftin, aceiaşi papuci de casă, şlapi sau şlarfi, cum se zice, încălţaţi peste ciorapii negri, o maramă, o basma, adică, neagră, groasă. Dar în rest… Acelaşi zîmbet larg ca în fotografie, aceeaşi luminozitate în privirile aţintite, ca şi atunci, undeva, *over*, spre un punct numai de ea ştiut.

Intră în prînzitor. Nimic schimbat. Întunecos şi răcoare. Doar pisicile parcă sînt mai multe. Cînd la unul, cînd la altul în braţe. Au plănuit să prînzească împreună. Au adus mîncare de la Timişoara. Tuşa Lena are o prăjitură. Tot un fel de chec. Dar nu apucă să mănînce. Vor toţi să stea de vorbă. S-o asculte cum răspunde la întrebările lor nerăbdătoare.

— Ce-aţi mai făcut, tuşa Lena, de cînd nu v-am văzut?

— Ce să fac? Iacă, ieri chiar o fost una dîn America la mine. Şî astăzi sau mîine zi v-am aşteptat pă voi. Asta dîn America tot d-icea-i plecată. Lucră undeva la o fabrică dă străuberi…

— Ce fabrică? A, de smeură şi mure! Ceva sucuri, gemuri…

— Da, aşa ceva. Ia numa le alege. Capătă zece dolari pă oară. Şî cu una sută ar putea să-şi ieie un porc fain. M-am uitat la mînile iei. Puf! Aşa albe şî grase îs. Îi faină. Parcă n-ar lucra nimica.

— Dar dumneavoastră? Aveţi porc?

— Nău, nău, nău. Ce să fac cu iel că n-am voie să mînc carne grasă. Deşi mi-ar plăcea. Da ce să faci? Cînd sună ceasu, mînci, nu mînci, tot mori. Cu porc, fără porc. Asta-i.

— Dar în grădină aţi putut pune ceva anu ăsta?

— Am fost tare bolnavă, da tot am sămănat şî plivit în grădina mică. Ceapă, cartofi, ceva zarzavat, roşii. Am mutat în primăvară pomii dîn grădina mare în asta mică. Fură tot! N-ai cum să păzeşti. Acuma am tare mult dă lucru. Ar trebui să măltăresc, să văruiesc un pic. Oi putea, n-oi putea, astea trebe făcute.

— Tuşa Lena, cînd am fost anu trecut, atîta de mult ne-a plăcut ce-aţi povestit despre dumneavoastră, că am şi uitat pentru ce am venit de fapt. V-am spus că scriem o carte cu Ana Sage…

— Apăi, dîn cîte-am înţăles, aţi şî scriat-o. Că am avut chiar un vis. I l-am povestit lu Viorel într-o scrisoare.

— Ce-aţi visat?

— Da, o fost un drim tare curios. Numa ce o picat o carte dîn cer. Io am văzut cum să sloboade cartea. Eram cu o femeie. Am vrut s-o trag, să n-o lovească. Şî mi-o picat mie în mînă. Da n-am putut s-o dăsfac dîn ce era învelită. Parcă un ziar. Aşa că n-am putut nici să văd ce era scriat înăuntru, în foi! Nu să dăsfăcea nicicum. Na, ce-i vine omului în vis! Atunci am zîs că o fi un semn. Că o apărut. Au că s-o fi întîmplat ceva. Da văd că nu s-o întîmplat nimic.

O pisică, un pui de pisică, a sărit pe masă.

— Mama te iubeşte, da nu-i voie, dragă.

Rîd. Abia aşteptă s-o întrebe ce-şi aminteşte, de fapt, despre Ana. Despre ce o punea Ana să scrie. Despre ce le povestea.

— Apăi, multe îmi povestea. Vorbea şî numa aşa îi curgeau lăcrămile. Plîngea după America şî după viaţa iei. Cum o trecut, aşa. După ce aţi plecat voi, m-am gîndit mult la ia. Şî mi-am amintit cîteva lucruri. La Timişoara, io stăteam pă strada Penelopei. Acolo m-o găsit ia cînd o venit dîn America. Îi era dor dă băiat. M-o rugat să-i scriu. Io am tot scris, da iel nu i-o răspuns niciodată. Tare o fost amărîtă păntru asta. Mai ales că băiatu n-o primit nimic dă la americani. La Timişoara, pînă o avut bani, toate or fost bune şî frumoase. Era cu bărbatu ăla mai tînăr, umbla numa întră doamne. Nu-i era frică dă nimic. Mulţi vecini ştiau cine-i ia. Mi-o povestit că atunci cînd o stat în Fabric şî avea geamurile mai jos, tare des găsea aruncat în casă gunoaie dă tot felu. Da iei nu-i păsa. Şî la ştrand o avut curaju să meargă. Aşa mi-o şî spus: *What is gonna come, is gonna come*. Ce-o fi, o fi. Apăi, o şî fost. Ţîn minte că, la început, o venit la mine să ţînem sfat. Să-i spun cum cred io că-i bine să facă. Lena, mi-o spus, *I come again to you. What am I to do now?* Io n-am ştiut dacă are bani sau dacă n-are. Asta n-am putut-o întreba. Da am spus că ar fi bine să-şi cumpere o casă şî să închirieze o cameră-două păntru studenţi. Să aibă dîn ce trăi toată viaţa. N-o făcut aşa. O cheltuit tot cu bărbatu ăla. O dată o venit la mine cu un taxi. Maşîna s-o întors. Aşa am ştiut că-i un taxi şî că s-o întîmplat ceva. Ia nu era prefăcută. Nimic nu era prefăcut la ia. O văd că intră cu un văl negru pă faţă. Am bănuit c-o bătut-o ăla. Aşa o şî fost. Toată o fost vînătă. Ce să fac acuma? m-o întrebat. Io am ştiut că orice i-aş fi spus, viaţa iei aşa o fost scrisă. N-am putut să-i spun – da parcă asta aţi scriat-o şî anu trecut:

„*Anne, Anne, what are you going to do out of your life.*” Iaca ce s-o ales dă viaţa iei. Ar fi vrut tare mult să să-ntoarcă în America. O şî plătit cuiva mulţi bani s-o scoată. Apoi s-o dus la Consulatu american dîn Bucureşti. O fi crezut că îi poate minţî. Că n-o s-o cunoască. Da nici n-o gătat bine dă spus ce vrea, că imediat consulu i-o şî spus: „*No, Mrs. Sage, you can't go back*”. Şî i-o arătat fotografia iei dîntr-o revistă. Cînd s-o întors, mi-o spus că atunci parcă i-ar fi tras o palmă, atîta dă ruşine i-o fost. După aia o părăsit-o dă tot şî bărbatu cu care o trăit. Atunci o început să-i fie cumva mai frică. Să trăiască retrasă. I-o venit un gînd. Am uitat să vă spun că tare dă mult, cred că am avut io 26 sau 27 dă ani, eram aici, în ţară, şî ia în America, unde avea toate alea, pă care să ştiţi că i le-o condus unu Mihai Comloşanu, şî numa ce mă trezesc c-o scrisoare şî o fotografie a lu un bărbat dîn America. Ăla putea să mă ia dă nevastă, da numa aşa, pă hîrtie, să nu trăiesc cu iel. Ana o avut gîndu ăsta. Să mă scoată în America şî pă mine. Io i-am cerut lu fratele meu, care era şî iel în America, o mie dă dolari, că atîta trebuia plătit păntru asta. Cînd o auzit ce şî cum, mai să mă omoare. Că iel ştia bine ce treburi făcea Ana acolo. Na. Şî după ce-o lăsat-o bărbatu ăla, şî o văzut că nu poate pleca înapoi, vine şî-mi spune. Mai ţii tu minte, Hellen, dă tînăru ăla dîn fotografia dîn America? Hai să-i scriem să facă ceva şî să mă ducă. I-o i-am făcut pă plac şî repede i-am scriat. Da vezi că ăla n-o mai dat nici un semn. Atunci ia o fost foarte tristă. N-o mai avut nici o speranţă. Şî nu după multă vreme după aia o fost moartă. Cine ştie ce taine o fi dus cu ia în mormînt. Poate mie nici nu mi-o spus toate cîte le-o trăit. Doamne, după cîţi ani dă zile să ajungi să vorbeşti dă cineva care nu-i mai…

— Aţi visat-o vreodată?

— Nu, niciodată n-am visat-o.

— Dar despre viaţa ei în America ce vă povestea?

— Ei, nu prea multe. Parcă nici nu-i plăcea să-şi amintească dă toate. Că ce-o trăit ia acolo, dragii mei, n-o fost un drim, ci viaţă. Mai frumos şî mai urît ca-ntr-un vis! Aşa să ştiţi! O dată mi-o descris maşina lu Al Capone. Altă dată mi-o povestit dăspră Dillinger. Cum o sunat pă la trei noaptea la ia şî o venit cu un geamantan mic, da foarte greu. I l-o dat să-l ţină la ia. Ia s-o tot gîndit ce poate fi acolo. S-o chinuit şî o reuşit să deschidă cufăraşu. Ce să vezi? Un măşingan! Iau! Atunci s-o speriat foarte tare şî şi-o dat seama cine era cu adevărat Dillinger. Lui îi plăcea mult dă Steve. Mereu îl ducea cu iel în oraş. Da nu să despărţea dă un pistol mic, dă

damă. Şî tot timpu să masca. Povestea cu vîndutu lu Dillinger o ştiţi. Ce-am uitat io să vă spun anu trecut cînd aţi fost la mine? Că în iulie ’47 – da asta abia atunci mi-am amintit –, deci după ce o murit Ana, am citit dăspră Little Kid. I-am văzut şî fotografia. Cicatricea şî degetele care lipseau. Scria acolo în revistă că Little Kid o fost la Timişoara, o tras la hotel *Europa*, fără bagaje, o stat două săptămîni şi-o dispărut tot aşa dă repede cum o şî venit. Cine poate să ştie ce poveşti îs şî astea. Acuma, dăgeaba-s toate. Că toţi or murit. Mai bine să vă spun io altă poveste d-aicea, dîn Comloş, după ce-am venit dîn America. O poveste cu Şpăiniţa.

— Aţi cunoscut-o pe ducesă?

— D-apăi cum! Staţi să vă spun. Da asta-i o poveste adevărată. Io eram deci venită dîn America. Dîntr-un oraş mare. Aici m-am trezit deodată într-un sat mic. Mare diferenţă! Tare greu mi-o fost. Nu ştiam cum să mă port, cum să vorbesc, ce să fac. Eram îmbrăcată ca domnişoarele. Am ieşit la Comloş, la piaţă, la tîrg, într-o zi cu o vecină, prietenă cu mama. Numa ce-odată văd că opreşte lîngă noi o trăsură boierească cu doi cai albi. Nici în America n-ai fi putut vedea aşa ceva. Vecina mi-o spus că-i Şpăiniţa. Ducesa. Am văzut-o. Era mică, slăbuţă, îmbrăcată în negru. Lîngă ea – o altă babă. Doamna dă încredere. Pă atunci cred că aveam 14 ani. Or oprit trăsura lîngă noi. Ducesa o-ntrebat ceva pă ungureşte. Cred că dăspră mine o întrebat-o pă doamna dă încredere. Numa că io nu înţălegeam nimic. Aia i-o spus cine sînt. Cum am venit dîn America. Cum ştiu carte. M-o pus să vorbesc englezeşte. Am vorbit. Atunci m-o rugat să-i dau numele meu. I l-am dat. Helen Iencău, cum eram învăţată în America. Mi-o spus că îl lasă la portar, că vorbeşte cu mama să mă deie la ia. Să vin, să stau acolo. Cine mai ştie ce-o fi vrut? Că n-avea copii. Mama, nici să n-audă de-aşa ceva. Cum să mă deie? Aşa că nu m-am dus niciodată la castel. Apoi ia o murit şî gata povestea. Credeţi că-i gata? Da dă unde! Să vedeţi numa ce-i şî destinu! În 1952 eram deja la Timişoara. Lucram la o cantină studenţească. Tot venea acolo un baron. Ujváry. Şapte limbi ştia. Mi-o povestit ce bogat o fost. Mi-o arătat şî o carte cu cei mai bogaţi oameni dîn Banat. Cine credeţi că era acolo? Iel şî Şpăiniţa. Ducesa noastră. O cunoştea bine. Să vizitau des. Iel mergea mult la castel. I-am spus că şî io o cunosc pă doamnă. Atunci s-o apropiat şî mai mult dă mine. Vorbeam mai mult pă englezeşte. Cred că dă asta i-o plăcut să stea dă vorbă cu mine. Mi-o povestit ce bogăţii o avut la Timişoara pînă l-or dus în lagăr. L-or prins la Oradea şî l-or dus. Cînd s-o întors, n-o mai găsit nimic. O venit cu ce o plecat. Cu un costum ca un frac,

da cum putea arăta după atîţia ani! Şî cu un ţilinder. Aşa venea şî la cantină. Ducea în găleţi lături păntru porcii dă la ferma cantinei şî căpăta păntru asta mîncare. Aşa trăia. Şî povestea cu mine. Îşi făcea planuri mari. Că mai avea avere multă la Viena. Mi-o spus că dacă pleacă să-şi ieie averea, mă ia şî pă mine cu iel, la Viena. Da n-o mai apucat. O murit dă bătrîneţe şî boală. Aţi văzut ce-i şî viaţa asta? Stau şî mă gîndesc cîteodată ce s-ar fi ales dă mine dacă mă lăsa mama la ducesă. Sau dacă m-aş fi dus cu Ujváry la Viena. Aşa, iaca unde am ajuns. Aici, cu voi în prînzitor. Ce poţi face? Nimic. Aşa o fost să fie. V-o plăcut povestea mea?

Iar au amuţit. Ca atunci, în august trecut. Da, le-a plăcut. Ar scrie alt roman. Ar mai sta. Dar s-a făcut tîrziu. Trebuie să plece, să prindă trenul. Îşi iau rămas-bun de la tuşa Anghelina. În poartă, le ia la fiecare palma stîngă şi ghiceşte viitorul. Ceva de vis! Cu un ochi le vine să rîdă, cu celălalt – să plîngă. O sărută. Vor veni. Neapărat se vor întoarce.

— Apăi, puteţi veni cînd vreţi. Aicea mi's. *I'm here.*

Da, exact aceleaşi vorbe ca atunci, în august '86. Peste cîteva pagini le vor relua întocmai. Vor reînnoda povestea.

* * *

222 MINUTE LA COMLOŞ (CONFLICT DE COMPETENŢĂ)

În jurul orei 16 şi 20 de minute, pe o bancă din parcul cu salcîmi din centrul comunei. A. *şi* M1 *care s-au hotărît să se întoarcă la Timişoara împart proviziile cu* M2 *care vrea să rămînă la Comloş pînă la trenul de 20.02. Pînă la acel tren mai sînt 222 de minute.*

Minutul 1. *Plimbare fără scop precis pe sub băgrinii din faţa primăriei. Ocolesc biserica mică şi caut din priviri librăria. Oblonul verde tras pînă jos şi lacăt. Probabil că se deschide la 5 d.a.*

Minutul 2. Fac stînga împrejur şi, tot prin parc, mă îndrept spre magazinul universal sau spre cofetărie.

Minutul 3. Traversez şoseaua asfaltată, deşi ştiu deja că şi aceste două unităţi comerciale sînt închise. Ezit dacă să mă duc din nou pînă la C.A.P., adică la fostul conac al familiei Nacu, sau să caut bufetul cu terasă de lîngă terenul de fotbal.

Minutul 5. Fac o scurtă plimbare prin curtea C.A.P.-ului. Nu mă pot obişnui cu ideea că nu există etaj. Noi am descris acest conac cu totul

altfel. Legile ficţiunii cereau ca el să aibă măcar un balcon sau un foişor de unde să poată fi privită ore în şir nesfîrşita cîmpie la vremea înserării. Uite că în realitate clădirea nu are aşa ceva. Totul e masiv şi lipit de sol. Aripa stîngă – în care se află acum grădiniţa de copii – este despărţită de aripa dreaptă – cea care adăposteşte birourile C.A.P. – de o poartă înaltă şi deasupra acesteia se vede locul blazonului. În curte sînt din nou întrebat pe cine caut. Cu destulă siguranţă în glas rostesc numele preşedintelui C.A.P.-ului. Adineauri a plecat. Ştiam, că doar mai întrebasem o dată în urmă cu nici o jumătate de oră. Mai arunc o privire spre gangul care taie în două corpul de clădiri din fundul curţii şi iese în cea de-a doua curte a fostului conac. Nu mă mai obosesc să mă duc să văd grajdurile şi atelierele mecanice. Ies în stradă.

Minutul 18. Găsesc cu destulă uşurinţă locul strîmt dintre magazinul universal şi locul îngrădit în care au fost instalate cîteva leagăne pentru copii, locul pe unde se pătrunde la grădina de vară, la bufet adică.

Minutul 20. Lîngă scena de ciment, probabil pentru spectacole în aer liber şi serbări şcolare, cîţiva copii joacă „liniuţa”, un joc cu monezi, asemănător cu rişca, dar ceva mai complicat. În faţa scenei, pe cele trei laturi ale careului, sub acoperişul de tablă ondulată, zeci de mese şi scaune de metal vopsite în verde. În faţa mea, cum trec pe lîngă scenă şi pe lîngă cei trei jucători (acum observ că doar trei dintre copii joacă, ceilalţi sînt numai spectatori), deci în extrema stîngă a careului se află bufetul. Construcţie mică albă, cu un ghişeu verde ca un ochi uriaş căscat spre terasă.

Minutul 25. Stau în spatele celor doi clienţi pe care i-am găsit la ghişeu şi care aşteaptă ca bufetierul să umple nişte halbe cu bere. Vorbesc despre meciul de fotbal între Iugoslavia şi URSS pe care l-au văzut sau îl vor vedea la miezul nopţii, la televizor. Aruncînd o privire înapoi, descopăr că doar o masă e ocupată; aceea din extrema dreaptă a careului, deci vizavi de bufet. Vreo patru inşi stau la acea masă, fiecare cu cîte două halbe dinainte. Numai că aproape toate halbele sînt goale, iar lîngă masă mai sînt şi două scaune neocupate. Deduc că sînt aşteptaţi cei doi clienţi din faţa mea. Într-adevăr. Se desprind de ghişeu, fiecare cu cîte trei halbe pline în fiecare mînă.

Minutul 29. E rîndul meu. Bufetierul dă să-mi întindă o halbă. Nu, zic eu, vreau doar un bitter mic. Apoi îl întreb unde aş putea să mă spăl pe mîini. Îmi face semn să ocolesc bufetul şi să vin la chiuveta unde spală el

paharele. Iau paharul cu bitter, i-l plătesc şi mă îndrept spre cele două mese pe care cineva le-a aşezat în afara perimetrului sub nişte castani cu frunza deja atinsă de toamnă (nu e decît sfîrşitul lunii august), undeva în spatele bufetului, dar şi în spatele scenei. Las paharul pe o masă şi geanta de voiaj pe un scaun şi mă duc să mă spăl pe mîini.

Minutul 33. Mă aşez la masă, cu faţa spre grădina de vară. Îi văd şi pe copiii care se ceartă acum pentru cine ştie ce regulă încălcată a jocului şi pe cei şase bărbaţi de la masa din extrema opusă a grădinii. Scot mîncarea din traistă, pun o pungă de plastic negru pe masa de metal şi peste ea aşez roşiile, ardeii graşi, pîinea, bucăţile de rasol de vacă. Iau o gură de „aperitiv Bitter” şi mă ridic din nou. Am uitat să-i cer bufetierului puţină sare. Îmi dă.

Minutul 36. Bărbatul pe care l-am văzut mai devreme pe stradă sprijinindu-se într-o cîrjă şi un baston şi pe care îl întrebasem unde locuieşte familia V. apare şi el în perimetrul bufetului. Îşi cumpără două halbe cu bere şi se aşază la o masă din partea opusă mesei celor şase care discută tare despre fotbal. Aşa că nu-l mai văd. În timp ce mănînc aud, amestecate, fragmente din cearta copiilor în jurul liniuţei şi din acea a bărbaţilor în jurul handbalului („ca Gruia n-o fost nici unu”, „îl avem pă Buligan ăsta acuma”: „aşa satisfacţii aveam cînd îl vedeam că prinde mingea şî face cu mîna aşa, că nu îi gol, îl ştii?”) sau fotbalului („Parcă-l văd şî acuma, mă, mingea aia, cum o apărat-o şî cînd o luat-o, o pupat-o şî o dus-o, aşa, lîngă bară! Păi ce-o fi fost în inima lui…”).

Minutul 39. Grădina se umple de mecanizatori care vin pe biciclete probabil direct din cîmp, pentru că salopetele lor sînt pline de praf şi unsoare. Fiecare descrie cîte un cerc larg pe cimentul careului şi-şi lasă bicicleta sprijinită de scenă. Se îndreaptă apoi spre ghişeul din care ies halbele („…la a treia lovitură, zice, m-am gîndit că dă în dreapta şî m-am dus în dreapta. La a patra, am riscat şî m-am dus dîn nou în stînga…”). Încă vreo trei mese ocupate între timp, atît de mecanizatori, cît şi de alţi sosiţi între timp. Pe scenă, aşezată direct pe ciment şi cu picioarele atîrnînd, o femeie cu fustă largă şi înflorată bea dintr-o halbă. Un copil blond de vreo opt ani stă în picioare lîngă ea şi o priveşte. Abia cînd pe fundul halbei mai rămîn cîteva înghiţituri de bere, femeia se opreşte şi-i întinde copilului halba să o golească.

Minutul 45. Un bărbat care a cumpărat patru halbe foloseşte scena drept masă pentru operaţia de a turna berea din halbe în două sticle de un

litru. Ce rămîne bea pe loc. Apoi pune sticlele pline într-o sacoşă şi încalecă pe o bicicletă. La una dintre mesele mecanizatorilor cineva a scos din buzunar un maldăr de mere mici, roşietice („…Nu ie acre, mă, vezi-ţi de treabă! Muşcă dîn iel să vezi ce dulce-i.” „Îi acru?” „Nu.” „Da la bere tot nu merge.” „Şî la gustarea vinului cînd îs mai multe soiuri cum faci?” „Da mîncarea cum să gustă, mă, care ştii?” „Cu cucuruzu fiert!” „Ha-ha-ha-ha!”).

Minutul 48. Ies din grădina bufetului şi cumpăr de la „Supermagazin” trei pachete de ţigări Carpaţi, fără filtru. De dincolo de parc, dinspre brutărie, se aud voci. E un fel de piaţă acolo, în spatele bisericii ortodoxe, cam pe lîngă troiţa de lemn ridicată în 1934. Mă îndrept din nou spre librărie, deci spre drumul de Comloşul Mic. E cinci şi zece minute cînd ajung atît de aproape de librărie, încît să văd că oblonul verde tot nu a fost ridicat. O fi gestionarul în concediu. Aşa că mă hotărăsc să mă întorc la familia V. Pe drum mai notez două din savuroasele panseuri de pe panourile de tablă care străjuiesc drumul. „Comloşul nu-i loc pentru leneşi!” şi „Decît multe calităţi ascunse, mai bine una vizibilă”.

Minutul 69. Doamna V., împreună cu fiul şi nora, continuă să muncească la recoltatul cartofilor de pe terenul din faţa curţii, la stradă. Mă vede venind şi-i lasă numai pe cei doi tineri să se ocupe de scosul cartofilor. Îmi propune să mai servesc o cafea înainte de a mă conduce la familia C. Nu refuz.

Minutul 72. Casa lui St.C. e o casă de ţară destul de mare şi foarte bine întreţinută. Are chiar un fel de somptuozitate. Sunăm. Nu răspunde nimeni. Apoi doamna V. deschide poarta şi pătrundem în curte. În spate, casa se continuă cu o verandă mare, un fel de acvariu cu măsuţe joase şi fotolii de piele maron. Grădina din spate fiind cultivată numai cu flori, impresia de somptuozitate este accentuată. Cei cîţiva pruni tineri sînt atît de încărcaţi de fructe, încît cîteva crengi s-au şi rupt.

Minutul 77. Doamna C. apare în verandă, scuzîndu-se că nu ne-a auzit. Era lîngă maşina de spălat rufe. Sîntem invitaţi să ne aşezăm pe fotoliile din verandă. Îi explic doamnei că aş vrea să stau de vorbă cu soţul ei. „În ce problemă?” Îi prezint pe scurt scopul vizitei mele la Comloş şi spun că sper să aflu de la St.C. mai multe amănunte despre viaţa Comloşului dinainte de război. „Da, zice dînsa, soţul a fost şi ilegalist, vă poate spune multe. Dar acum nu e acasă. A plecat pînă la primărie şi pe urmă cred că mai rămîne pe acolo, prin centru, mai vorbeşte şi el cu oamenii. Astă seară

mi se pare că se face vecernie în biserică. Mîine e sărbătoare.” „Cîţi ani are soţul dumneavoastră?” – o întreb. „Şaptezeci şi trei!” Asta ar însemna că e născut în 1914 şi că, în perioada care ne interesează, avea între douăzeci şi treizeci de ani.

Minutul 81. Gazda se hotărăşte să dea un telefon la primărie. Ne lasă singuri pentru cîteva minute. Doamna V. îmi arată o fotografie pe peretele dinspre casă al verandei. „Uite, ăla e nenea St.! E cu ginerele şi cu nepoatele.” Mă ridic să privesc mai de-aproape ca să-mi întipăresc chipul lui St.C. pentru a-l recunoaşte singur mai încolo dacă mă voi duce să-l caut în parcul din faţa primăriei. Nepoatele sînt două adolescente brunete, cu priviri jucăuşe. Ginerele are o ţinută impozantă, de ofiţer de carieră*. Nu reuşesc să-mi dau seama dacă fiica seamănă lui St.C. sau soţiei lui. Fotografia e făcută undeva într-un parc sau într-o grădină.*

Minutul 89. Soţia lui St.C. se întoarce de la telefon, a oprit maşina de spălat între timp, şi ne spune că nu l-a găsit pe bătrîn la primărie. Va trebui să merg eu pînă acolo să-l caut. Mulţumesc şi mă pregătesc de plecare.

Minutul 93. În stradă. O maşină roşie opreşte lîngă mine. Doamna V. îmi spune că omul cu maşina e soţul dînsei şi că are să-l roage să mă ducă dumnealui înapoi în centru. Mă urc în Dacia roşie şi peste mai puţin de cinci minute sînt din nou în părculeţul din faţa primăriei. Domnul V. coboară şi mă conduce spre intrarea în biserica mică unde sînt strînşi la taifas mai mulţi bătrînei. Mi-l arată de la distanţă pe St. Deşi seamănă foarte bine cu omul pe care l-am văzut în fotografia din verandă, nu sînt sigur că l-aş fi recunoscut uşor. Cel puţin doi alţi purtători de ochelari din grup îi seamănă.

Minutul 100. Mă prezint lui „nenea St.” şi-i spun, cînd încă mai aveam drept martori pe V. şi întreg grupul din faţa bisericii mici, că vreau să-l întreb cîte ceva despre Comloşul anilor ’34-’45. „Exact perioada în care am lipsit din Comloş”, spune el, dezamăgindu-mă din capul locului. Acceptă totuşi să meargă cu mine pînă la una dintre băncile mai izolate din mijlocul parcului şi să-mi dea cîteva date. V. se scuză, politicos, se urcă în Dacia lui şi se duce să-şi ajute familia la scosul cartofilor.

Minutul 106. „De ce spuneţi că aţi lipsit din Comloş chiar în perioada ’34-’45? Unde aţi fost?” „Păi, am plecat la Timişoara, pe urmă am fost în armată…” „Unde aţi făcut armata?” „La 5 Vînători.” „Dar mi s-a spus că ştiţi multe lucruri despre istoria Comloşului.” „Ştiu aşa, pentru că mi-a plăcut să mă ocup de asta, am adunat documente, am citit monografiile…”

„A lui Cioroianu?” „Da.” „Şi a lui Cotoşman?” „Da.” „Deşi între ele sînt şi contradicţii…” „Sînt.” „Dar dinainte de 1935 ce vă amintiţi? Conacul familiei Nacu era…” „Arăta foarte prost, pentru că ultimul vlăstar al familiei s-a stins prin 1925 sau ’27.” „Cine era ultimul vlăstar al ramurii ăsteia din Comloş? Parcă mai era o ramură, de Sînnicolau sau…” „Da, mai era una. Dar ultima descendentă din ramura asta era ducesa Mileva de San Marco.” „Cum îi spunea?” „Şpăiniţa.” „Ce înseamnă Şpăiniţa?” „Nu ştiu. Eu eram copil, ştii, dar aşa îi spunea toată lumea”. „Aţi văzut-o vreodată?” „Cum să nu. Ieşea mereu la plimbare într-o cocie cu doi armăsari albi.” „Unde se ducea?” „Nicăieri. Ieşea aşa, la plimbare. Traversa parcul, pe acolo, aşa, se întorcea…” „Cum arăta parcul?” „Aaa, parcul ăla a fost chiar una din minunile Comloşului. Era o copie fidelă a parcului de la Palatul Imperial din Viena.” „Chiar aşa?” „Da. Păi, ştii de ce? Pentru că atunci cînd Şpăiniţa s-a măritat cu ăsta, cu ducele de San Marco, era tînără, ştii, şi era o frumuseţe a Vienii din vremurile alea, cea mai frumoasă femeie de la curtea imperială. Şi pe ea împărăteasa a pus-o să se mărite cu San Marco ăsta, care era mult mai bătrîn, ştii, a cam forţat-o. Şi atunci, ca să-i facă plăcere, i-a dat ca dar de nuntă pe grădinarul palatului, unul Knoll. Şi ăla a venit aici şi a făcut ce ştia el să facă.” „Dar dumneavoastră l-aţi mai prins? Cum arăta?” „Cine, Knoll?” „Nu. Parcul.” „Păi, era foarte mare. Se întindea aşa, cam de la C.A.P., în partea asta, pînă la drumul spre gară, tot, cît e acuma terenul de fotbal şi Supermagazinul şi Bufetul şi Scena în aer liber, Cofetăria, casele al de acolo, tot. Şi în partea opusă cam tot pe atîta. Pe urmă aveau nişte alei care veneau aşa roată, şi de-o parte, şi de alta, cu tei bătrîni de peste o sută cincizeci de ani. Între tei crescuse viţă sălbatică şi era adunată în boltă şi forma aşa, ca un tunel. Pe alei nu pătrundea soarele niciodată.” „Şi movilele?” „Da, erau două movile mari, cam la distanţă egală de Conac, de-o parte şi de alta.” „Şi ce era cu ele, adăposteau ceva sau aveau vreun rol?” „Nu. Erau pur decorative. Una avea pe ea un fel de Valea Plîngerii, cu icoane.” „O Golgotă?” „Da, o Golgotă. Dar au fost nivelate amîndouă cînd s-a stricat parcul.” „De ce s-a stricat?” „Prin ’28 sau ’29 a fost cumpărat de un neghiob, pe motiv că-l revinde la americani cu două sute de mii parcela.” „Ce americani?” „Păi, comloşenii care lucraseră prin America şi veneau înapoi cu banii strînşi acolo să-şi cumpere pămînt şi locuri de casă.” „Şi? L-au cumpărat?” „Nu prea. Ei veneau de acolo după marea criză economică, veneau după o perioadă de şomaj şi de lipsuri. De

aia şi veneau, mai ales. Cumpărau pămînt cînd veneau aici, totuşi aveau bani, dar nu cumpărau de la ăsta care se gîndise să facă el o afacere cu parcul." „Avea şi cai Şpăiniţa?" „Da, avea o herghelie foarte frumoasă. Rasa Nonius mare." „Şi moşie?" „Moşia nu era prea mare. Vreo două mii şi cinci sute de lanţe." „Adică două mii cinci sute de hectare?" „Nu. Cam două mii şi ceva de pogoane. Deci puţin mai mult de o mie de hectare. Au cumpărat mulţi americani din ea." „După moartea ei?" „Şi înainte, şi după. Pentru că ea voia să vîndă moşia înainte de moarte. Se pare că şi Ferdinand, cînd a fost aici, în 1923, tot de asta venise. Ca să cumpere moşia. Dar pînă la urmă n-a mai cumpărat-o. Ceva nu i-a convenit lui." „Dar am auzit că era şi o sală de teatru..." „Da. În conac, în partea aia unde e acum grădiniţa, era o sală…" „Cu loji, cu scenă, culise şi cabine pentru actori?" „Asta nu ştiu. Da se pare că s-au găsit nişte costume… În orice caz, e sigur că şi Franz Liszt a cîntat aici. Există documente." „Unde există?" „Nu ştiu exact. Prin arhive, prin biblioteci, la Timişoara." „Deci îi plăceau muzica, teatrul?" „Da. Era mare amatoare de pictură, de fotografii. Punea să i se facă fotografii din tot locul. Noi avem acasă o poză făcută din ordinul ei şi să vede cum or treierat cu caii la noi în curte." „Deci presupuneţi că obişnuia să-i ajute pe artişti, să facă donaţii?" „Sigur. Toată familia lor a fost o familie de oameni darnici. Tată-său a zidit şcoala aia veche de lîngă biserică. Poate că ea, într-un fel, după ce s-a catolicizat, în tinereţe, să nu mai fi fost aşa de generoasă decît numai cu catolicii. Dar şi la Budapesta există o biserică făcută de ea, adică de familia San Marco. Se numeşte Jó Szive (adică Inimă Bună)."

Minutul 125. Un bătrîn din grupul celor care stăteau la taifas în faţa bisericii mici vine spre noi, pe alee, agale. Pare nehotărît. La doi paşi de banca pe care stăm se opreşte, de parcă n-ar şti încotro s-o apuce. Rămîne aşa, nemişcat, cu faţa spre noi, ascultînd ce spune St. C. Mă simt uşor încurcat de felul în care ne priveşte. Parcă am fi două obiecte neînsufleţite, cu banca pe care stăm, trei. „Doriţi să vă aşezaţi?", îl întreb şi dau să-i fac loc pe bancă, lîngă mine. „A, nu, nimic!", răspunde el şi pleacă înapoi spre biserică.

Minutul 128. „Ce aţi dori să-mi povestiţi despre Comloş?" „Ştiu şi eu? Poate cînd mai veniţi pe aici să vă arăt şi ce mai am eu pe acasă, hîrtii, documente." „Aveţi şi colecţia ziarului Suflet Nou *?" „Nu. Eu nu o am. Profesorul Galetaru o are. Vrei să te uiţi prin ea?" „Nu. Am văzut-o la bibliotecă, număr cu număr." „Şi monografiile ziceţi că le-aţi citit?" „Da."*

„Io cred că acolo, în monografii, în amîndouă, ceva e greşit." „Ce?" „Păi, ei zic, şi Cioroianu şi Cotoşman, preoţi şi ei, de, dar nu se omorau să cerceteze documentele, doar îşi dădeau cu părerea!, ei zic că oltenii ăştia care au venit aici şi s-au amestecat cu vechii comloşeni au fost aduşi din Oltenia pentru că austriecii cuceriseră şi partea aia pînă la Craiova şi i-au strămutat pe ăştia aici. Io zic că nu e adevărat." „De ce?" „Aşa. Nu cred că ar fi fost aşa." „Dar cum?" „Io cred că oltenii fuseseră aduşi la Timişoara de către turci. Aduşi în robie, înţelegi? Şi cît au stăpînit turcii cetatea Timişoarei, oltenii au stat şi ei acolo, că n-aveau încotro. Da cînd austriecii au venit şi au luat Timişoara de la turci, ăştia, oltenii, au fost dezrobiţi. Şi atunci, ei, ce era să facă, dacă erau liberi? Să plece după turci? Ce, erau nebuni? Aşa cred că s-au aşezat aici şi nu prin colonizare, cum zic unii." „Ipoteza dumneavoastră mi se pare şi mie mai plauzibilă." „Păi, chiar este." „Poate cînd o să vin din nou la Comloş o să-mi arătaţi şi mie pozele, documentele…" „Sigur, cu plăcere." „Mulţumesc foarte mult." „La revedere."

Minutul 133. Bătrînul se duce înapoi la grupul său de tăifăsuitori din faţa bisericii mici. Clopotul începe să bată. Eu ocolesc biserica mică prin dreapta şi ies pe o alee la drumul spre Comloşul Mic. Librăria e tot închisă. Îmi pare rău că nu o pot vizita. În astfel de librării mici, prin sate sau prin oraşele mici, poţi avea totdeauna surpriza plăcută să găseşti o carte care la Bucureşti s-a epuizat. Înainte de a ieşi din nou pe drumul spre gară, mă opresc la marginea parcului să mai copiez o maximă de pe un panou de tablă. „Natura poate să-ţi servească de carte, de profesor, de povăţuitor… Nu închide această carte plină de învăţături." Apoi traversez drumul spre cofetărie. O Dacie albastră condusă de un miliţian în uniformă se opreşte pe partea cealaltă a străzii. Omul legii, fără să coboare din maşină, îmi face un semn scurt şi energic cu mîna, invitîndu-mă să mă apropii. „Bună ziua", zic. „Bună ziua. Buletinul dumneavoastră!" I-l întind. „De unde sînteţi?", mă întreabă înainte de a-l deschide. „De la Bucureşti." „Şi la cine aţi venit?" Aş vrea să-i spun că mă priveşte personal, dar îmi aduc aminte la timp că sîntem într-o zonă de graniţă şi că omul nu face nici un fel de abuz întrebîndu-mă. „Am venit să vorbesc cu familia V. şi cu St.C… O documentare. Am mai fost eu şi anul trecut, tot aşa, cam prin luna august." „Aha. Da. Mi-aduc aminte." Îmi înapoiază buletinul şi demarează.

Minutul 142. Anul trecut eram ceva mai emoţionat în preajma graniţei. Mi se părea că oamenii din astfel de zone trebuie să aibă un comportament

diferit de al celor din interiorul ţării. Credeam că aerul şi apa dintr-o localitate de pe graniţă trebuie să conţină ceva special. Mă aşteptam la un fel de „presimţire a vecinătăţii graniţei” din atmosferă, ceva care mă trimitea cu gîndul la tabloul Presimţirea războiului civil *al lui Dali. Acum, iată, aproape că uitasem că la capătul celălalt al satului începe o altă ţară. S-ar putea să fie din cauza acestei noi idei care se face simţită în lucrul nostru. Că graniţa nu-i decît o dimensiune interioară a omului, de necîştigat o dată pierdută. În timp ce mă gîndesc la cele de mai sus, merg pe drumul spre gară şi, în dreptul casei lui V.U., o iau la dreapta spre familia V. Îi şi văd de departe, pe toţi patru, cum stau aplecaţi şi culeg crumpii pe locul din faţa casei.*

Minutul 148. Mă întîlnesc iarăşi cu individul care, probabil în urma vreunui accident, merge sprijinindu-se într-o cîrjă şi un baston. Vine dinspre terenul viran din spatele magazinului şi al cofetăriei, locul unde odinioară se întindea parcul „imperial”, al Şpăiniţei. Omul nu are mai mult de patruzeci şi cinci de ani, dar arată rău pentru că e nebărbierit şi parcă merge şi mai nesigur decît înainte. Tocmai cînd îmi amintesc că l-am văzut şi la bufet, o femeie cu bicicleta se opreşte lîngă el, cumva în spatele meu, pe şosea, şi-l ia la întrebări pe un ton răstit: „Unde îi, ai găsît-o?”. „Păi, nu ştiu, că am fost pă acolo şî n-am mai văzut-o…” „Unde, dracu, s-o mai caut? Am umblat ca o bolîndă tot satu.” „Nu ştiu, dar io…” „În soarele iei, unde s-o mai caut?” Femeia încalecă bombănind. Porneşte cu bicicleta mai departe. Cît mă depăşeşte o aud: „Că nici dă aia nu ieşti capabil să te-ngrijeşti, în soarele iei dă…”. Probabil au pierdut vaca sau vreo capră.

Minutul 155. N-ar fi trebuit să mă mai abat pe la familia V. Îi deranjez din nou pe aceşti oameni drăguţi care nu-şi văd capul de treburi. Însă doamna V. m-a ameninţat că se supără dacă nu trec pe la ei în drum spre gară. Aflu încă o dată că anul acesta e un an nu prea bun pentru cartofi. Apoi sînt invitat la o gustare. Încerc să argumentez că am mai mîncat, şi am mîncat pe săturate, în urmă cu mai puţin de două ore. Le înşir şi meniul, doar-doar îi voi convinge să renunţe: rasol de vită, vreo patru felii, roşii, ardei gras, ouă fierte. Deşi ouă nu am mîncat, dar încerc să continui înşiruirea ca să-i fac să nu se mai deranjeze. Mă conving însă de adevărul absolut că în Banat nu poţi refuza o invitaţie la masă, orice metodă ai încerca să aplici. Aşa că bătrînii V. lasă lucrul şi vin cu mine în casă. Fiul şi nora rămîn să scoată ultimele trei rînduri de cartofi.

Minutul 162. Pe terasa casei lor, tot un fel de verandă înconjurată cu sticlă ca şi la St.C., rămîn singur pînă se duce V. să taie şunca şi soţia să spele nişte roşii şi să facă încă o cafea. Va fi a treia cafea a după amiezii. Un fel de ospitalitate agresivă, dacă exprimarea nu e prea hazardată, practică aceşti bănăţeni. Îmi aprind o ţigară şi examinez obosit mozaicul elegant de pe jos. Trebuie să aibă aproape o sută de ani. V. intră cu o pîine mare şi rumenită ca un cozonac şi cu două platouri pe care sînt îngrămădite felii groase de jambon, şuncă, brînză, cîrnat de porc laolaltă cu roşii şi ardei graşi întregi, cu jumări de porc, cu cepe şi ardei iuţi. Apoi dispare cîteva secunde şi se întoarce cu o sticlă de un litru de coniac de Teremia. „O masă frugală!" – spune. Rîd. „Se mănîncă bine în Banat." „Da, zice gazda, d-aia n-o prea dat Banatu mari artişti." „Romantici!" – precizez eu.

Minutul 180. Am golit singur cîteva păhărele de coniac de Teremia. Domnul V. nu vrea să bea cu mine pentru că mai are de mers undeva cu maşina. Îmi povesteşte, în schimb, cum a fost cînd s-a mutat, mai demult, într-un sat de pe lîngă balta Brăilei. Cum a stat acolo vreo zece ani, a avut casă, rost, acareturi şi, pînă la urmă, a lăsat totul şi s-a întors aici. A răscumpărat casa părintească şi s-a instalat în ea. Îmi arată o ciobitură a mozaicului de pe jos. „Ăia care au stat aici pe vremea aia au spart lemne pe mozaic." „Şi de ce v-aţi întors?" „Ştiu şi eu? Locul în care te naşti lasă, aşa, o urmă ca o ştampilă cu tuş negru pe sufletul tău. Nu poţi s-o ştergi niciodată." Mai ciugulesc cîte o feliuţă de cîrnat sau de roşie şi mă gîndesc că, în ipostaza de eventual cititor al acestei cărţi, domnul V. ar înţelege ce vrem să spunem noi prin faptul că graniţa e o dimensiune interioară, o limită încorporată în suflet.

Minutul 188. Doamna V. intră cu un ibric de sticlă de Iena plin cu cafea aburindă şi cu o tăviţă pe care sînt trei ceşti. Pe masă sînt sifoane dintre care doar unul e golit pe jumătate. Bem sifon din pahare cu picior înalt, ca nişte cupe de şampanie. Apoi apare tînărul V. care a adus un coş cu cartofi înăuntru şi s-a oprit pe verandă să bea şi el un pahar cu sifon. „Gata?" „Nu, mai avem doar un rînd de scos." Zice că ăştia de la sifonărie nu prea bagă acid. Apoi povesteşte că la nunta lor au avut cam trei sute de sifoane şi că n-au putut fi folosite nu din cauză că n-aveau acid, ci pentru că le-ar fi ţinut ei la rece, în gheţărie şi că la o anumită temperatură acidul nu mai are putere.

Minutul 202. Am terminat de băut cafeaua şi m-am uitat la ceas aproape în aceeaşi secundă cu V. „Aveţi timp” – mă asigură el. „Trenul e la opt şi două minute” – îl anunţ. „Ştiu, dar măcar aţi obţinut datele pe care le doreaţi de la nenea St.?” „Nu prea. Zice că n-a fost în Comloş în vremea aia.” „Mda. Şi? Ce faceţi?” „Nu ştiu. Dacă o să fie necesar, poate mai vin pe aici.” „Hai să vă duc cu maşina pînă la gară!” Deci de asta n-a băut din coniacul ăla foarte bun? „Dar gara e prea aproape ca să mai fie nevoie…” „Nu-i nimic, am drum într-acolo oricum.”

Minutul 217. Am cumpărat bilet şi mai stau de vorbă cu V. pe peron. Nu mai mult de zece persoane aşteaptă trenul dinspre Nerău spre Timişoara. Cînd soseşte, îi strîng mîna şi dau să mă urc în vagonul care a oprit cu uşa chiar lîngă mine. Doi inşi îl ajută să coboare pe un al treilea, cam afumat. „Mergeţi, domnu Nicu, familia poate că vă aşteaptă acasă şi nu ştie ce e cu dumneavoastră. Mergeţi, vă rog!” „Las să m-aştepte!”, ripostează domnul Nicu de pe peron şi dă să urce din nou în tren. Cei doi, despre care înţeleg că au de gînd să meargă mai departe, sar imediat de pe scara trenului să-l împiedice pe domnul Nicu să urce din nou.

Minutul 222. Trenul fluieră. De pe scară, îi fac cu mîna lui V. Ultimele imagini cu Comloş înainte ca trenul să ia viteză: cîteva şire foarte lungi de baloţi de paie şi drumul betonat care duce spre crescătoria de porci. Apoi cerul brăzdat de nori arămii deasupra unui lan de cînepă de un verde foarte închis, aproape negru.

Perturbatio animi

Aşadar, aşteptarea şi spaima. Spaima, care e ca un vîrf de lance îndreptat tot timpul spre inima ei, şi aşteptarea, ca o baltă împuţită căreia nu-i vede marginea. O baltă ca un nor de astfel de lănci plutind asupra ei, voind şi să plece, şi neavînd nici curajul să se mişte. Aşteptarea e grea totdeauna, dar încopciată cu spaima devine ucigătoare. Spaima, aşteptarea, aceste unelte care acţionează numai asupra sufleului tău şi care sînt mereu în mîna altcuiva. Şi să te mişti doar atît cît îţi permit ele, să faci totul de parcă ai fi comandată de la distanţă!

În ce o priveşte, le-a simţit pe amîndouă deodată, luînd-o în ghearele lor şi purtînd-o de colo-colo (şi doar de şase ori traversase oceanul!) prin toată lumea, le-a simţit de timpuriu. Întîi cînd i s-a spus că mama „trebuie să vină" şi cînd a înţeles cu spaimă că ea n-are să mai vină niciodată. Pe urmă, cînd a fost măritată, la 16 ani, cînd era înspăimîntată de ce vor face cu ea şi cînd Liviu i-a spus „aşteaptă, Ană, aşteaptă!". Sigur că da, bărbaţii ştiu să aştepte sau nu se tem s-o facă, dracu ştie!

O năvală din trup a făcut-o apoi să uite ani buni de spaimă şi de aşteptare, banii curgeau, izvorul năvalei din trup care se transforma în bani – şi banii, ce perfect paravan pentru a uita cîtăva vreme de spaime şi aşteptări înfrigurate – părea nesecat. Putea să-şi bată joc de ea, atunci, ce proastă fusese să se teamă şi, mai ales, să aştepte! Lumea aşa-i făcută, îşi spunea, nu trebuie nici să aştepţi, şi nici să te temi! Ce înseamnă o viaţă în aşteptare şi spaimă? Nimic. Mai bine moartea. Ca-n filmul ăla cu Clark Gable pe care l-a văzut la *Biograph*, lîngă Polly Little Birdy şi lîngă un om care trebuia să moară de-adevăratelea la ieşirea din sală! Şi cum a stat ea atunci şi s-a uitat la film pînă la ultima imagine, fără să tremure, fără să-i pese de mama acelui om, cine va fi fost el şi…

Cînd Gable se îndrepta cu fruntea sus spre scaunul electric şi cînd se aprindea lumina şi omul ăla deja mort într-un fel, numai că n-o ştia, le lua de braţ, pe ea şi pe Polly, şi ieşea în întunericul în care o sută de guri de revolvere şi puşti şi pistoale erau aţintite spre el, cu piedica trasă! E condamnată să aştepte mereu să se termine filmul şi, în sfîrşit, să se aprindă lumina. Şi cineva să-i şteargă atunci lacrimile care i-au ţîşnit fără voie şi să-i spună: „N-a fost decît un film!".

Pînă atunci avusese tot timpul să uite de spaimă, de aşteptare şi, mai ales, de ce poate să dea combinaţia dintre ele. Doar din cînd în cînd cîte un mic semnal, repede înăbuşit şi acela. Cînd venise prima dată înapoi, imediat după război, şi adusese cu ea gumă de mestecat pentru toţi copiii din Comloş, o întîlnise în parc pe Hellen. *„Hellen, I'm Hellen!"* Avea 19 ani acum, era o fată mare, frumoasă, cu privirile totuşi pierdute în acel vis aflat la mii de mile distanţă, acel vis care fusese viaţa ei de la 5 la 15 ani, în Cincinnati, Ohio, şi-şi amintea de negrul care o ducea pînă în faţa şcolii să nu fie bătută sau scuipată de copiii americanilor veniţi mai devreme cu 5-10 ani acolo şi care le strigau „*hunks, hunks*" noilor veniţi. Îi întinsese şi ei o gumă, iar ea, care ştia, desigur, ce e aia o gumă de mestecat, o refuzase delicat: *„No, thanks!"*. Atunci spaima trecuse pe lîngă ea ca un fîlfîit de aripă mare şi grea, care te poate trînti la pămînt. Pusese guma în gură şi-şi amintise cum o gustase întîia dată. Atît de dulce şi bună şi moale, încît ai senzaţia că un om foarte apropiat se ocupă de tine, are grijă să-ţi fie bine – dar nu era decît o nadă pentru a vîrî spaima în suflet, adînc, adînc. Pentru că devenea amară, din ce în ce mai amară, şi pe urmă văzuse uriaşul „*building Wrigley*" din Chicago, cînd şi-a dat seama că a uitat să scuipe guma aia de mult roasă şi că de asta are gura aşa de amară. Ei, bine, atunci, în 1924, în parcul din Comloş, cînd Hellen a refuzat-o, şi-a amintit de *skyscrapper*-ul Wrigley – de banii din care a fost făcut – probabil banii emigranţilor care s-au întors în ţările lor cu cîteva bucăţele de astfel de nade pentru spaimă şi le-au dat copiilor. Dar Şpăiniţa a ajutat-o să scape de spaimă şi să înceapă o altă aşteptare. Aştepta să se întoarcă repede în preajma lui Wrigley şi să uite.

Pe urmă, cînd se culcase cu Ghiţă în şură şi simţise că timpul s-a întors înapoi cu zece ani, o secundă-două, pentru ca apoi să revină iarăşi într-un prezent al spaimei. Şi din nou o alungase cu aşteptarea. Trebuie să aştepţi, spusese Liviu. Ea încă mai avea timp să-l aştepte. Poate data viitoare nu va fi plecat la Cluj îşi zicea, tocmai bine va fi terminat şi studiile şi va fi liber s-o însoţească în lume, să se bucure amîndoi de scadenţa acelei îndelungi aşteptări. Numai că Ghiţă se legase prea tare de ea acum. Era şi el un orfan, tatăl lui murise prin minele de cărbuni ale Americii sau uitase că mai are acasă un copil, o nevastă. El se gîndea la America aşa cum se gîndeşte un băiat fără tată la posibilitatea de a-l învia şi de a porni amîndoi împotriva lumii. Prima dată cînd devenise unealta speranţei cuiva, dar acel om care se agăţa de ea ca de un colac de salvare începea s-o tragă spre adîncurile

volburate ale apei. În America învăţase că nici mila nu-i bună, tot aşa cum nici teama, şi nici aşteptarea nu sînt bune. Îl aruncase de pe vas la Napoli, adică îl rugase pe căpitan să nu-l lase să continue drumul cu *Alésia* orice ar fi, plătise chiar pentru asta. Nici o spaimă atunci, pe loc! Dar ce răzbunare în ’36, cînd s-a dus la Comloş şi ştia că are să rămînă multă vreme în ţara asta şi-l văzuse pe Ghiţă venind spre ea şi zîmbindu-i ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat! Ei, da, şi această spaimă trebuia plătită cu ceva. Mai întîi cu bani, cît a mai avut. Pe urmă, toate ranchiunele lui se revărsaseră peste ea!

Dar spaima cea mai mare de pînă acum fusese aceea de la Gary, la sfîrşitul lui martie ’36, cînd lucrurile păreau într-un fel aranjate şi cînd au venit s-o anunţe că ordinul de expulzare a rămas valabil şi că ea trebuie să părăsească America în cel mai scurt timp posibil. La început nici nu crezuse. Era o încurcătură administrativă, ce dracu, birocraţia asta duce America de rîpă! Şi apoi audienţa la guvernatorul McNutt al statului Indiana. Toată hăituiala lui Dillinger se făcuse de F.B.I., urmărită prin telefon de însuşi domnul Hoover, şi ăştia din Indiana aveau orgoliul rănit, sau cine ştie ce alte interese de nedescifrat stăteau în spatele întregii afaceri şi ea doar fusese condusă de la distanţă prin cele două unelte neiertătoare – frica şi aşteptarea. Cum îl chemase McNutt pe şeful local al F.B.I.-ului, unul nou, care habar n-avea de ce fusese în iulie ’34 şi cum ăla, cînd a fost întrebat de guvernator dacă „femeia asta a avut vreun amestec în prinderea lui Dillinger?”, răspunse *nu*, fără măcar să clipească din ochi. „Acesta este răspunsul pentru dumneavoastră, doamnă!” De ce se mai putea lega în continuare? Steve era un om în toată firea, avea o *grocerie* a lui şi umbla să se însoare, apucase să-i transfere o parte din capital, era ca un somnambul, probabil şi el într-o inconştientă stare de frică şi aşteptare, parcă nu deschisese ochii spre lume, arăta ca un Tony Grecul adormit şi deloc descurcăreţ. Plînsese. Zile în şir. Fiu-său dădea semne de plictiseală. Te-au expulzat, te-au expulzat, acum de ce plîngi? Du-te în Europa şi stai liniştită! Oare de va fi să mor pe aici, va veni măcar să vadă unde sînt înmormîntată? E fiul meu, totuşi. Carne din carnea mea chinuită!

Nu o condusese decît pînă la gara din Chicago. Nici măcar pînă la New York, nici măcar pînă la Ellis Island, ce ştia el ce înseamnă Ellis Island pentru noi, ăştia? Nici măcar pînă la vapor. Doar ziariştii o însoţiseră tot timpul. „*Dillinger’s Delilah Cries Double-Cross in Adieu to America*”; „*Dillinger’s Delilah on Way Home*”; „*Woman in Red Held Victim of Race for Glory*” Sigur că spusese, strîngînd mînerul unei valize şi încercînd să nu

plîngă, toate astea: că a fost înşelată de F.B.I., că şi aşa trebuia să plece, pentru că gangsterii îi juraseră moartea, iar ea nu voia decît să-şi viziteze rudele din Europa şi peste vreun an, doi, avea să se întoarcă, atunci cînd totul va fi fost dat uitării. Sigur că se enervase şi spusese că poliţia din Indiana, ditamai bărbaţii, se supărase pentru că ea îi întunecase gloria. Expulzînd-o se răzbunau pe ea ca nişte bărbaţi neputincioşi care nu mai suportă să aibă în preajmă dovada neputinţei lor. Declarase chiar că îi înţelege şi că preferă să le oblojească rănile trufiei plecînd pentru o vreme. Dar numai pentru o vreme! Şi, de fapt, ea fusese expulzată pentru totdeauna „*over seas*". Într-o Europă în care gangsterii nici măcar nu se ascundeau. Stăteau în tribunele de la Berlin şi Roma şi insultau lumea şi plănuiau să omoare de un milion de ori mai mulţi oameni decît Dillinger şi să jefuiască şi să schingiuiască şi nimeni nu avea nevoie de o „femeie în roşu" care să-i arate cu degetul la ieşirea din cinematograf.

Rudele din Europa nu existau de fapt. Era Ghiţă, orbit poate de furia de atunci şi ascunzîndu-şi-o bine, ca să tragă oarece profit, să umble cu *Ford*-ul prin Timişoara şi să meargă cu ea la Lloyd, la cursele de cai şi de cîini, ca să-şi dea unul altuia impresia că trăiesc ca în America aceea a visului lor şi trăind de fapt spaima de adevărul-adevărat, care apărea încet-încet din fundul sacului de bani, pe golite. Apoi, ciudat, singura prietenă, s-ar putea spune, era Hellen, deja măritată acum şi lucrînd la fabrica de conserve, dar găsindu-şi timp să vină la ea, cît a stat la *Şase case*, apoi şi mai pe urmă, să-i scrie scrisorile către Steve. Fără spaime femeia asta, senină şi împăcată cu toate. O viaţă totuşi atît de vitregă cu ea! Tocmai cînd era pe cale să treacă la *high school*, tatăl ei îşi pierduse o mînă la maşinile de la Procter & Gamble, Cincinnati, şi toată familia se întorsese în România să se apuce din nou de plugărie în Comloş. Apoi fraţii ei plecaseră înapoi, rînd pe rînd, şi doar ea rămăsese aici să-şi îngrijească părinţii bătrîni şi bolnavi. Încă ştiind să zîmbească şi să spună cu aceeaşi gingăşie de acum 25 de ani, *Hellen, I'm Hellen!* Mai era, desigur, şi Gini, care-l convinsese pe Rudi al ei să preia conducerea abatoarelor din Timişoara şi trăia aici ca o mare doamnă, pînă la război, aşteptînd doar să-şi mărite fiica din prima căsătorie cu un fotbalist de la Ripensia şi să se care înapoi, acolo, lîngă turnul lui Wrigley. Astea erau toate rudele de dincoace de ocean, dacă n-ar fi fost să-l pună la socoteală pe Liviu, medicul legist al oraşului acum, pe care ea se apucase să-l pîndească de după perdea cînd trecea pe strada Baader însoţit de

prietenul lui, un comisar de la biroul Siguranţei. Cam puţin pentru a putea lupta cu ei împotriva spaimei şi a îndura mai uşor aşteptarea.

La sosire, totul fusese prelungirea visului, toţi erau drăguţi şi amabili. Nici nu ajunsese bine, că şi fusese întîmpinată de alţi reporteri, şi mai avizi de senzaţional decît cei din America. Întîi domnul Bănciulescu, pe urmă domnul Brunea-Fox de la *Dimineaţa*, amîndoi curtenitori, prevenitori, într-un fel chiar delicaţi cu întrebările. Ştia că ziarele din Ungaria şi-o revendicaseră? „Cum adică?” „Aşa, au scris că sînteţi de origine maghiară şi că v-aţi întors în Ungaria. O spuneau cu mîndrie!” Cum adică, se mîndreau cu ea, cu Ana? „Da!” „De ce?” „Păi, totuşi, dumneavoastră aţi ajutat la grăbjirea unei fiare periculoase şi, pentru aşa ceva, orice mijloc este bun (chiar serviciile unei stricate – gîndeau probabil, dar n-o spuneau!) şi nu sîntem de acord cu opinia unor confraţi care consideră că aţi săvîrşit un act de felonie, denunţînd un prieten care vă frecventa casa!” Felonie, asta ce dracu o mai fi? „Cu ce vapor aţi venit?” Şi mîndria prostească a ei: „*President, first class!*”. „Aţi fost oprită la Bucureşti şi anchetată două zile la Siguranţa generală?” „Nu, nici vorbă! Vaporul a sosit în portul Bremen. Şi de acolo am luat trenul, am schimbat în Cehoslovacia şi am ajuns direct la Timişoara.” „Aţi călătorit pe numele dumneavoastră sau pe acela de Farcaş, cum susţine presa maghiară?” „Pe numele meu, Ana… (scurtă ezitare) Sage!” Interviul fusese publicat în serial toată luna mai şi o parte din iunie, se împlineau doi ani de la „felonie” şi parcă trecuse un veac de aşteptare şi spaimă! Domnul Brunea-Fox rămăsese curtenitor şi în articol: „bănăţeancă frumoasă, robustă, care a ştiut – nu interesează mijloacele – să ţină la distanţă colţoasa ofensivă a celor 44 de ani – aceasta-i imaginea femeii în roşu”. Felonie? Unde mai auzise ea acest cuvînt şi cînd? „Făptura asta sănătoasă cu ochi verzi şi faţă albă, care a răzbit prin mediul *sui-generis* al Chicago-ului fără un viciu, fără măcar acela al alcoolului sau al ţigaretei, a fost rivala şi pierzania lui Dillinger!” „Şi totuşi, cum se explică punerea în aplicare a ordinului de expulzare din ’32?” Şi ea povestindu-le aceleaşi bazaconii ca şi celor de la *Tribune of Chicago*, ei luînd apoi citate din *Daily News* ca să completeze imaginea. „Rolul pe care l-a jucat femeia în roşu în nimicirea lui Dillinger preţuieşte mai mult decît învinuirea veche că ar fi patronat o casă de toleranţă. Autorităţile trebuie să revie asupra ordinului de expulzare, ca o răsplată pentru imensul bine ce l-a adus obştei, ajutînd la suprimarea sîngerosului bandit.”

Şi toate aceste cuvinte absolut fără nici un rost, nici măcar de consolare, nici măcar de alungarea spaimei şi scurtarea aşteptării. „Ce oferă viaţa asta mediocră Anei Sage, atît de depărtată de Ana C. de altădată, de ţărăncuţa care a păscut gîştele pe toloaca de lîngă şosea, a robotit la cărămidărie şi a umblat desculţă?”

Atunci mă voi putea întoarce fără să fiu remarcată/*Daily News*/Gloria ei întunecase alte glorii masculine/*Dimineaţa*/ I s-a dat premiul? Ce mai vrea?/*Chicago Tribune*/făcuse nazuri la nuntă/se exprimă într-un idiom nostim, un amestec de jargon american şi bănăţenisme/a lucrat la o fabrică de textile/devine mamă şi rămîne văduvă/s-a adaptat imediat/a plecat din sat cu fustă creaţă şi botine lungi, cu nasturi/s-a întors cu 14 pălării şi superbe inele cu briliante pe degete/nervi solizi şi instincte sigure/la criminalul O’Bannion s-a găsit o listă cu 300 de poliţişti care primeau lunar de la el o sumă de bani – Martin Zarcovitch nu era printre aceştia/Capone e şi azi la închisoare pentru că a defraudat fiscul!/un poem scris de Bonnie pentru Clyde/un revolver de lemn vopsit cu cremă de ghete/Little Bohemia/cinema *Biograph*/….

Şi, în sfîrşit, abia acum îşi aminteşte unde a mai auzit cuvîntul „felonie”. I-l spusese tînărul student cu care vizitase Pompeiul, ultima oară cînd traversase oceanul dinspre Europa spre America.

Apoi, lovitura de graţie pe care a primit-o, din întîmplare, tot de la cel mai drag om. Ipoteza Al.S. pe care i-a trimis-o doctorul Liviu, tradusă de el dintr-o revistă franceză. Poate de asta se grăbiseră aşa de tare s-o expulzeze chiar atunci, la începutul lui aprilie ’36! şi toată spaima că Dillinger va apărea sau că, fiind foarte mulţumit că s-a întîmplat să fie salvat de ea, va veni să-i mulţumească! Dar asta ar însemna că acolo, la *Biograph*, a murit un alt om şi ei toţi sau numai cîţi ştiau şi au lăsat-o pe ea să creadă că va obţine ceva în schimbul acestei crime. A obţinut anii ăştia grei de aşteptare, de spaimă. Şi nimeni nu aprinde lumina să spună că filmul s-a terminat. Nici măcar comisia pentru repatrierea refugiaţilor de război şi politici. „Nu vă încadraţi în nici una din categoriile prevăzute!” Păi, sigur, ce poate să însemne pentru ea repatriere? Nimic! Repatriere în spaimă şi aşteptare, asta da. Dar cine se ocupă şi de această categorie? Care Înaltă comisie a aliaţilor?

* * *

Prima oră a primei zile dintr-o caldă săptămînă de aprilie a anului 1947 i s-a părut doctorului Tit Liviu, medic legist pe lîngă Tribunalul Timiş-Torontal, cel puţin ciudată.

Uşa cabinetului său era închisă cu cheia, deşi, de obicei, lunea dimineaţa autopsierul Matei venea cu mult înaintea lui şi îl aştepta. Pe birou se afla un petic de hîrtie cu următorul conţinut:

Parchetul Tribunalului Timiş-Torontal/Dos No. 4649/1947 10349/21/947

Către

Medicul Legist al Trib. Timişoara

Avem onoare a vă face cunoscut că am delegat prin prezenta de a face autopsia cadavrului Cumpănaş Ana care se află în Timişoara str. Piaţa Mârzescu No. 2 Timişoara III. După care vă rugăm a ne înainta actul medico legal.

Prim Procuror	Secretar
Dr. T… (ss indescifrabil)	(ss idem)

Cînd termină de citit delegaţia, i se păru că aude geamul dinspre stradă al cabinetului trîntindu-se. Se duse pînă la geam, dar acesta era închis, cu ambele ivăre trase. Controlă apoi uşa, nu cumva asta a rămas deschisă şi de la ea s-a auzit zgomotul? Observă că, din nu se ştie ce reflex, se încuiase pe dinăuntru. Descuie. Se aşeză pe scaun şi începu să privească pe fereastra acum rămasă larg deschisă. Nori alburii, mici şi solzoşi pe cerul limpede de aprilie.

Matei intră abia peste vreo jumătate de oră.

— Să trăiţi, dom doctor!

— Bună dimineaţa. Ce-i cu tine, Matei, la ora asta?

— Să iertaţi dom doctor, da mă-ncurcai cu duminica Tomii, am un vecin, al dracu, nu mă lasă pînă nu…

— Bine. Cheia de la cabinet e la tine?

— Da, dom doctor!

Matei îşi băgă ambele mîini în buzunarele largi şi adînci, căută cîteva secunde, apoi scoase cheia.

— Mai are cineva vreo cheie?

— Nu, dom doctor!
— Atunci, cine a pus hîrtia asta aici?
— Nu ştiu, dom doctor!
Matei se apropie de birou şi luă în mîini delegaţia. O examină întîi pe ambele feţe şi abia după aceea o citi, silabisind cu voce şoptită. O puse la loc, de parcă ar fi fost un obiect fără dreptul de a exista. O privi prostit, de parcă ar fi vrut să vadă cum dispare prin topire în următoarea clipă. O împinse apoi cu degetul, ca şi cum ar fi întărîtat un căţelandru. Hîrtia zbură pe jos. Se aplecă s-o ridice. Îşi aduse aminte de ceva şi citi din nou conţinutul hîrtiei.
— Aţi văzut cine îi, dom doctor!
— Văzut, spuse Liviu şi se ridică de la birou, apropiindu-se din nou de fereastră. Se aplecă peste pervaz încercînd să-şi dea seama dacă o escaladare din afară ar fi fost posibilă.
— Ha-ha, i-o venit şi iei rîndu, madaranţa şi fleorţotina!
— Termină cu prostiile, Matei!
Autopsierul tăcu, dar privirile lui continuau să înjure.
Brusc, uşa cabinetului se deschide şi procurorul T. intră însoţit de un tînăr în costum uzat, de culoare albastră. Ambii salutară. Unul cu „bună dimineaţa!”, celălalt cu „noroc, tovarăşi!” şi un zîmbet. Matei, băgat pe jumătate în dulap, de unde scoate trusele şi borcanele pe care le are de dus pînă la locul cadavrului, îl priveşte peste umăr pe tînărul zîmbitor.
— Tovarăşul este noul comisar de la Biroul Juridic. Merge cu noi pentru că n-a mai asistat niciodată la o autopsie.
— Neacşu Stan, se prezintă tînărul cu o voce răsunătoare şi întinde mîna întîi lui Matei, apoi doctorului.
În mai puţin de cinci minute, echipajul format se deplasează cu o maşină a poliţiei, condusă de tînărul comisar, în Piaţa Mârzescu. Pe drum, Matei, care are limbariţă, încearcă să lege vorba.
— Asta o fost mare pasăre călătoare la viaţa iei, dom procuror!
— De ce, mă, Matei? întrebă T.
— Aşa. Vă spui io!
— Spune, măi tovarăşe, nu te sfii! aruncă peste umăr şi comisarul.
— O fost o patroană dă bordel în America!
— E, nu mai spune! rîde şoferul.
— Da, da!

— Matei, termină cu prostiile! interveni doctorul. Trebuie să ştiţi – continuă el cu adresă la noul comisar – că în timpul autopsiei nu se adresează cuvinte injurioase cadavrului, nu se fac spirite pe seama lui şi nici grimase. Asta e o regulă pe care autopsierul nostru nu o prea respectă. Dar dumneavoastră trebuie să ştiţi care sînt legile autopsiei.

Între timp au ajuns. Coboară din maşină, ocolesc casa de la numărul 2, urcă pe o scară exterioară la etajul I. Procurorul rupe sigiliul de pe uşă şi intră toţi patru înăuntru.

— Ceea ce facem acum se numeşte ridicarea cadavrului. Din păcate, aproape nici una din regulile ridicării cadavrului nu mai poate fi respectată, pentru că femeia locuia singură şi s-a pătruns ieri dimineaţă în camera ei prin escaladarea ferestrelor dinspre stradă. Aşa e, domnule procuror?

— Da, zice T. Matei, cheamă-l tu pe domnul comisar Rusu, de alături. El a fost printre cei care au descoperit moarta şi, după cîte ştiu, a promis că va fi acasă la ora asta.

Pe patul nedesfăcut se odihneşte cadavrul unei femei de vreo 50 de ani. Doctorul a deschis larg fereastra, astfel că lumina puternică a dimineţii de aprilie îi cade pe faţa lividă. Comisarul Neacşu a rămas lîngă uşă şi nu ştie ce să facă. Îşi învîrte şapca în mîini şi evită să se uite spre moartă. Intră comisarul Rusu, urmat de Matei.

— Să trăiţi! – spune el şi dă mîna cu procurorul şi cu doctorul. Pe colegul său mai tînăr îl ignoră deocamdată.

— Dom procuror, ieri dimineaţă, pe la opt să fi intrat noi… Adică a venit dom Ghiţă de la Uzina de gaz, că el trăise cu ea, ştiţi, cum şi…

— Lasă amănuntele. Fă descrierea cum aţi găsit-o, că nu avem timp.

— Lăsaţi-l să povestească, domnule procuror! spune tînărul Neacşu.

— Dînsul cine e? întrebă Rusu.

— Ha-ha, dacă nu ieşeai la pensie ţi-ar fi fost şef! rîde procurorul.

— A, da? Să trăiţi!

Doctorul scoate din trusă hîrtie şi-i face semn tînărului comisar să noteze tot ce aude.

Deci, pe la opt dimineaţa şi-au dat seama că nu mişcă nimic la etaj. Doamna ieşea de obicei mult mai de dimineaţă, iar în ultima vreme se ducea în fiecare duminică la biserică.

— Păi, sigur, la biserică, să pocăise, ce crezi! – remarcă Matei.

— Ssst, linişte! Ce dracu ai azi, Matei? zice doctorul.

El, Rusu, îi dăduse telefon mai întîi lui Ghiţă F., de care ştia că e un fel de rudă cu…

— Rudă, pă dracu. O trăit cu ia pînă i-o mîncat banii!

— Matei! Te dau afară, să ştii!

Matei ridică din umeri. Anumite lucruri, el nu le poate suporta, aşa că le spune. La el, ce-i în guşă şi-n căpuşă!

— Pe scurt, am pus o scară şi s-a urcat dom Ghiţă şi a forţat fereastra care o vedeţi. Aia de acolo. Pe urmă a deschis uşa, că era închisă pe dinăuntru şi pînă am ocolit eu casa şi am urcat scara nu mai ştiu ce s-a întîmplat. El era aplecat asupra secreterului de acolo şi mi s-a părut că plînge. Nu mişca nimic, i-am zis. Doamna Ana era pe pat, în pijama şi cu genunchii la gură.

— Dumnezeu nu doarme, fraţilor…

— Matei, lasă gălăgia! ordonă doctorul, care între timp a început şi el să scrie într-un carnet.

— Pe masă erau două ceşti din care se băuse ceai. Doamna Ana era o femeie foarte pedantă. Nu le-ar fi lăsat ea pe masă şi nespălate. Aşa că am zis să nu umble nimeni la ele, să fie duse la analiză. Numai că, cît m-am dus eu pînă jos şi m-am întors, mai veniseră nişte persoane. O femeie care mai trecea pe la ea mai demult şi-i scria scrisorile către fi-su din America, un băiat care zice că-i e nepot, mai mulţi. Le-am luat eu datele la toţi, dar ceştile… Apucase cineva să le spele. Ce dracu faci, mă, i-am zis lui Ghiţă. Nu ţi-am spus să nu umble nimeni la ceşti? Dacă a fost otrăvită? Vrei să dăm de dracu? Aduseseră şi un doctor de ochi din cartier. Ăsta era nervos că voia să se ducă la meci, juca „Electrica” cu „Locomotiva” din Reşiţa. I-am scris eu numele în declaraţia care am dat-o ieri. Aşa. Şi ăsta vine, se uită şi zice: ăhă, e moartă de aseară.

— Cum şi-a dat seama? întrebă iritat, doctorul Liviu.

— Ar fi tras-o de picioare şi a întins-o aşa cum o vedeţi acuma, s-a uitat la faţă, i-a luat o mînă, i-a ridicat-o şi a lăsat-o la loc, pe urmă a apăsat-o în cîteva locuri şi... gata.

— Domnule, hm, hm, tovarăşe comisar! zice Liviu către tînărul care continuă să scrie. Staţi puţin, să vă explic de ce punem aceste întrebări. După cum vedeţi, regulile ridicării cadavrului au fost deja încălcate. Ora morţii se stabileşte prin examinarea rigidităţilor şi lividităţilor. La opt ore după deces, rigiditatea, care începe să se instaleze cam la două-patru ore,

există, dar se reface după activarea pasivă. La douăsprezece ore, nu se mai reface, la douăzeci şi patru de ore, dispare spontan.

Doctorul se scoală, ia mîna moartei, o ridică şi o lasă să cadă. Surprins, tînărul comisar, care pare să nu fi înţeles mare lucru, lasă capul în jos şi se apucă să scrie.

— Lividităţile, continuă medicul legist, apar la trei-patru ore după deces, întîi pe faţa declivă. În primele 6 ore ele dispar la digito-presiune. După 12 ore nu mai dispar, dar s-au generalizat între timp.

Acum, Matei se duce pînă la cadavru şi apasă cu degetele pe pielea unde se văd petele cadaverice.

— Veniţi să vedeţi, tovarăşe!

Comisarul se ridică de pe scaun, dar imediat iese pe scară exterioară şi stă o vreme aplecat peste grilaj, cu mîinile pe burtă. Toţi cei rămaşi în camera cadavrului zîmbesc cu înţeles.

— Las că vă obişnuiţi, tovarăşe! spune Matei cînd tînărul revine şi se aşază pe scaun. Pe faţa lui se văd semnele unor uriaşe eforturi de voinţă.

— Ce aţi lucrat înainte? întrebă procurorul.

— Am fost muncitor la Reşiţa, spune tînărul cu o voce albă. Apoi, deodată, cu ochii spre fereastra deschisă, trage aer în piept să-şi facă mai mult curaj şi întrebă pe comisarul Rusu:

— Ce-a făcut ieri „Locomotiva”?

— A bătut cu 3-2!

— Bravo! A scăpat de retrogradare. Cine a dat golurile?

— Bîrdac, două, şi Mehalic, unu!

Faţa lui şi-a recăpătat culoarea, ochii lui strălucesc de bucurie, iar de cadavru pare să fi uitat definitiv.

— Bine, hai să ne facem treaba! zice Liviu şi se apucă de lucru împreună cu autopsierul Matei. După cîteva minute, în timp ce se spală la chiuveta din baie, prin uşa deschisă, îi dictează comisarului Neacşu:

— Noi, Tit Liviu P., Medic Legist pe lîngă Tribunalul Timişoara, invitat prin delegaţie de către domnul Prim-Procuror T. de a ne transporta în str. Piaţa Mârzescu, no. 2 şi de a examina cadavrul numitei Ana Persida Cumpănaş, astăzi, 21 aprilie 1947, ora 9.00, transportîndu-ne la sus-zisa adresă – în urma depunerei jurămîntului cerut de lege – procedînd la examenul acestui cadavru am constat următoarele.

(Cînd ajunge aici, doctorul ia prosopul de la Matei, îşi şterge mîinile şi se apropie de comisar. Mai departe va dicta peste umărul acestuia):

— Cadavrul este culcat pe pat în poziţia decubitodorsală, îmbrăcat cu o pijama de culoare roşie cu dungi negre; el aparţine unei femei de circa cincizeci de ani, bine constituită şi dezvoltată. Căldura corpului nu e conservată; pe părţile declive lividităţile sînt generalizate; rigiditatea cadaverică este în curs de dispariţie; putrefacţia nu este începută. Pe suprafaţa corpului şi a membrelor nu există nici un semn de violenţă. Aspectul general al cadavrului, prin culoare şi grimasa feţei, duce la concluziunea unei teribile spaime suferite înainte de moarte.

Moartea este reală.

Ea poate data de 24-48 ore.

Nu sînt semne de violenţă, dar aspectul general, poziţia în care declară că au găsit-o primele persoane intrate în cameră, precum şi existenţa în încăpere a două ceşti de ceai – din care nu s-au prelevat probe chimice – fac necesară autopsia pentru a cunoaşte adevărata cauză a morţii.

Aici doctorul se opreşte, ia stiloul din mîna comisarului şi semnează.

— Ia vezi, Matei, a venit maşina? întreabă el în timp ce se duce la fereastră. Apoi adaugă:

— A, e aici, ia cadavrul şi du-l jos!

Peste cîteva minute, Matei iese cu cadavrul pe scara exterioară, iar mulţimea de gură-cască strînsă sub cei doi peri înfloriţi din curte începe să se închine, să murmure.

Fostul comisar Rusu şi comisarul Neacşu se duc înaintea lui să deschidă uşa maşinii mortuare şi să tragă puţin în afară coşciugul căptuşit cu zinc. Mulţimea îi urmează şi, apoi, formează un semicerc larg în spatele dubei negre. Matei se urcă în ea, ceilalţi trei bărbaţi în automobilul poliţiei. Mulţimea rămîne în stradă şi începe din chiar această secundă să fabrice ipoteze. Acest proces de fabricaţie nu va înceta multă vreme.

— Eu, personal, spune doctorul în maşină, în timp ce procurorul somnolează pe bancheta din spate, am învăţat să fac autopsiile într-un moment cînd se schimbau legislaţiile şi erau controverse între profesorii care proveneau din fostul Imperiu Austro-Ungar şi cei care veneau de la Bucureşti, unde lucraseră cu Mina Minovici.

Comisarul Neacşu ascultă cu atenţie, spunînd da din cînd în cînd sau aprobînd din cap. Dăscălirea lui Liviu va continua încă vreo trei ore, pînă la sfîrşitul autopsiei, şi în tot acest timp comisarul nu va face altceva decît să asculte şi să bage la cap, stăpînindu-şi cu greu reacţiile de repulsie.

— În primul rînd, concepţia tuturor profesorilor noştri era aceea că rezultatele ştiinţifice ale unei autopsii nu pot fi nici contrazise şi nici împiedicate de autorităţile juridice sau politice. (Matei a terminat între timp de notat toate datele privind aspectul exterior al cadavrului şi pune un *billot* sub capul acestuia. Aşază o găleată lîngă masă, cam sub cap, şi începe secţionarea pielii capului. Procurorul s-a aşezat pe un scaun şi şi-a aprins un trabuc.) Dar în practică, toţi doctorii din imperiu erau obişnuiţi să li se spună de către comisar care e cauza morţii şi să taie numai pentru confirmarea acelei cauze. Doctorii din vechiul regat aveau şi ei numeroase greutăţi în a constata obiectiv şi ştiinţific cauza morţii, în primul rînd datorită unor neglijenţe ale poliţiştilor care ajungeau primii la faţa locului, apoi datorită unor carenţe din educaţia populaţiei care, impresionată de moarte mai mult decît de fireasca datorie de a afla adevărul, acţiona în aşa fel încît ştergea urmele cele mai utile, muta cadavrul sau îl spăla înainte de sosirea legistului şi aşa mai departe. (Matei trage lamboul anterior al scalpului peste faţa cadavrului, pînă în dreptul arcadelor. Comisarul se întoarce discret cu spatele, preferînd să nu vadă. Liviu se uită însă cu atenţie şi notează ceva în carnet. Apoi face semn lui Matei să continue.) Aşadar, după primul război mondial, cînd eram eu student, medicii legişti care proveneau din imperiu doreau mai multe împuterniciri faţă de organele de anchetă, iar cei care proveneau din regat luptau pentru o mai bună educaţie medico-legală a acestora şi a întregii populaţii. (Matei a desfăcut şi lamboul posterior şi l-a introdus între cap şi *billot*. Apucă ferestrăul mare şi începe să secţioneze oasele craniului deasupra arcadelor. Comisarul îşi cere voie pînă afară, probabil pentru că nu suportă acest zgomot, ceea ce şi procurorul şi doctorul acceptă cu un zîmbet.) „Ce-i cu tovarăşu ăsta, domnu doctor?” întreabă Matei. „E mai sensibil ca o domnişoară! Păi, el crede că aşa se face poliţie?” „Las că-şi revine el!”, opinează şi procurorul T. cu aceeaşi figură impasibilă. „Veniţi dom procuror, să vă arăt nişte formaţiuni interesante pe creier.” (Procurorul face un gest de lehamite cu mîna şi rămîne aşezat pe scaun.) „Lasă, scrie dumneata acolo ce trebuie. Ce, chiar crezi în otrăvire?” „Deocamdată nu, n-am nici o prejudecată.” (Comisarul se întoarce şi dă cu ochii de creierul de pe tavă. Îi vine să facă stînga împrejur şi s-o ia la fugă, dar, cu încă un efort, se stăpîneşte.) Aşa, acuma, după al doilea război mondial, nici una, nici cealaltă dintre probleme nu a fost rezolvată, cum aţi văzut şi în cazul de faţă. Neglijenţa de la descinderea primă ne obligă să plecăm cu şanse mai reduse de a afla adevărul. Dacă, să zicem, domnul

procuror ar avea cine ştie ce interese cu această femeie şi ne-ar impune s-o scoatem că a murit de moarte naturală, ambele cazuri ar fi ilustrate, iar adevărul s-ar duce dracului.

— E, dragă Liviu, nu-i mai bate omului capul cu tîmpenii de astea! zice, moale, procurorul.

— Sigur că domnia sa este un om corect şi nu va interveni în nici un fel, iar dumneata de abia ai venit în oraşul nostru şi încă nu ai nici un interes. Aşa că vei vedea cum se află adevărul cu ocazia unei autopsii. Adevărul ăsta ţi-l vei însuşi sau nu, acesta e dreptul de totdeauna al autorităţii, dar dumneata să ştii că el totdeauna există!

— Dom doctor, o-ntoarcem pă spate să scoatem măduva spinării sau o scoatem prin faţă?

— Las-o aşa! Treci la cavitatea toraco-abdominală!

Doctorul trece acum la reconstituirea creierului ciopîrţit, lucrînd cu mănuşile de cauciuc, pe tava pe care l-a examinat. Matei îl roagă pe comisar să-l ajute să pună perna de muşama sub umerii decedatei, ceea ce tînărul poliţist, spre uimirea procurorului, reuşeşte să facă fără să vomite.

— Medicii din imperiu, reia doctorul, erau interesaţi în autopsiile lor de amănuntele cele mai mici, secţionau fiecare organ de zeci de ori, observaţiile păreau aproape haotice prin mulţimea lor, erau în stare să petreacă şi trei zile lîngă un cadavru, încercînd apoi să remonteze fiecare piesă şi fiecare informaţie obţinută într-un traseu încîlcit de cauzalităţi. Ei concepeau trupul ca pe o maşinărie nemţească foarte complicată.

— Mda, normal! zice zîmbind comisarul. E prima oară cînd pe chipul lui uşor speriat apare din nou o urmă de zîmbet.

— Cei din regat considerau că fiecare trup are o cheie a lui şi i-o căutau cu intuiţia. În momentul găsirii ei, totul devenea dintr-o dată limpede şi nimic din concluzia legistului nu mai putea fi clintit. Ei aveau obsesia unei forme mari, globale. Uneori nu găseau cheia acestei forme, fie din cauza ignoranţei, fie pentru că erau împiedicaţi datorită necunoaşterii condiţiilor externe cadavrului. Mă rog, de cînd am terminat eu facultatea şi pînă acum, lucrurile astea au mers cam amestecat, şi aşa, şi aşa, după cum ştia fiecare. Ceva mă face să cred că de acum înainte totul se va schimba încă o dată. Şi se va schimba radical. Ori se va merge pe o claritate maximă obţinută prin noi metode, ori se vor folosi vechile metode şi totul va deveni din ce în ce mai confuz. Dumneata, pentru că eşti tînăr şi abia ai intrat în meseria asta,

vei avea parte de răspunsuri date de fiecare dintre cele trei feluri de medici-legişti. Trebuie să înveţi să te orientezi.

Tot timpul cît a vorbit, doctorul Liviu a şi lucrat împreună cu Matei asupra diferitelor organe, a secţionat, a prelevat probe, şi-a mai scos mănuşile şi a notat cîte ceva în carnet. Acum, după ce procurorul a fumat mai bine de un pachet de ţigări, iar tînărul comisar a tot ieşit afară din sala de autopsii şi s-a reîntors, Matei e ocupat cu aşezarea organelor la loc şi cusutul cadavrului cu sfoară, iar doctorul şi cei doi oameni ai justiţiei pun sigilii pe borcanele în care se află, în formalină, bucăţi de organe recoltate.

— De ce crezi că a murit femeia asta, Matei? întreabă doctorul Liviu. Este un obicei mai vechi al lui să ceară părerea autopsierului la sfîrşit, pentru a se amuza de răspunsurile aiurite ale acestuia. Procurorul îi cunoaşte aceste ticuri şi începe să rîdă înainte.

— O ajuns-o blastămu, dom doctor!

— Nu!

— Atunci, pentru că n-o mai avut zile, d-aia!

— Nu!

— Credeţi că o fost omorîtă, dom doctor?

— S-ar putea!

— Otrăvită?

— Nu cred! După analiza de laborator o să se vadă, dar eu nu cred.

— Sufocată?

— Nici. Ai văzut că nu avea leziuni pe partea interioară a buzelor.

— Strangulată?

— Nu.

— Parcă avea nişte urme aici, pă gît!

— Staze. Normale!

— Atunci, ce dracu, doamne iartă-mă, o avut? Doar n-o fi ajuns-o căinţa pentru ce-o făcut ea!

Doctorul începe să rîdă.

— O să vezi în concluziuni! mai zice el şi ies toţi trei pentru a merge la spălător.

— Domnilor, spune în timp ce se spală, este o moarte subită, care poate fi cauzată şi de boli dezvoltate în interiorul organismului fără a fi observate, dar ar putea să fie şi provocată de ceva sau cineva din afară!

— Deci o crimă? întreabă comisarul.

— E, crimă pe dracu! răspunde mai întîi procurorul.

— Vom vedea! Oricum, mai lipsesc ceva date! Într-o oră vă dau concluziunile provizorii.

Pe culoarul spitalului, procurorul se scuză că are şi altă treabă prin împrejurimi şi pleacă înainte. De fapt, peste numai cîteva minute va intra în cafeneaua Palace şi va cere un coniac dublu.

Doctorul îi pune comisarului mîna pe umăr, cu oarecare simpatie s-ar zice, şi-l întreabă dacă nu vrea să mai vadă o dată locul crimei.

— Al crimei? Sînteţi sigur? întreabă acesta cu o uşoară tremurare a glasului. Adică la prima lui anchetă să şi dea peste o crimă? E cam prea repede. Acceptă să meargă din nou cu Liviu pînă în Piaţa Mârzescu.

— Cine a cerut autopsia? întreabă doctorul în drum pînă acolo.

— Un nepot! Bănuieşte că fostul concubin al decedatei ar fi ucis-o pentru a-i lua nişte bijuterii de mare valoare.

— Aiurea, bijuterii! N-aţi văzut mizeria în care trăia?

— Da, dar mai sînt cazuri de avari care mor în mizerie pe cîte o saltea umplută cu cocoşei de aur!

— Nu cred că era cazul!

— Oricum, vom cerceta!

Cînd au ajuns, e aproape ora două. Ziua călduroasă, prea călduroasă pentru aprilie, îi făcuse pe cei cîţiva locatari ai casei de la numărul doi să stea în pat, cu obloanele trase peste ferestre. Cei doi urcă nestingheriţi pe scara exterioară şi desfac din nou sigiliul pus de dimineaţă. De cum pătrund în camera din care a fost scos cadavrul, doctorul se duce la fereastră şi închide şi el obloanele. În cameră se face întuneric. Comisarul spune speriat:

— Ce se întîmplă?

Pentru orice eventualitate, scoate pistolul.

Doctorul rămîne cîteva minute nemişcat. Apoi deschide din nou obloanele. Nici nu ia în seamă pistolul pe care celălalt îl ţine în mînă, la vedere.

— Cred că ştiu, spune doctorul.

— Ce ştiţi?

— Cînd închid din nou obloanele să vă uitaţi cu atenţie pe uşa dulapului. Chiar în faţa patului în care a fost cadavrul.

Într-adevăr, cînd camera se scufundă în întuneric, pe uşa dulapului se disting clar nişte litere scrise cu o substanţă fosforescentă. *SAGE IS HERE*. Cînd se face din nou lumină, cei doi le notează conştiincioşi în carnete.

— Acuma ştiu, comisare, e o moarte foarte rară, n-am mai avut pînă acum nici un caz. În raport am să vă descriu amănunţit cum se produce. Este moartea de spaimă sau moartea prin inhibiţie spontană.

Tînărul nu înţelege nimic, aşa că deocamdată subliniază cu două linii cuvintele pe care le-a copiat de pe dulap.

În după-amiaza calmă, călduroasă şi frumoasă a primei zile din săptămîna de la sfîrşitul lui aprilie 1947, în biroul lui de la Tribunalul Timiş-Torontal, doctorul Liviu avu confirmarea ciudăţeniei acelei zile.

Stătea la birou şi redacta raportul de autopsie. Scrisese deja şase pagini şi se gîndea la posibilitatea de a transforma acest raport într-o comunicare ştiinţifică. Un caz foarte rar, cu simptomele şi probele perfect păstrate. Tocmai scrisese cuvîntul CONCLUZIUNI şi se pregătea să umple pagina din faţa lui cu argumente şi raţionamente. Avea o stare febrilă. În uşă se auzi o bătaie timidă.

— Intră! strigă el.

În cadrul uşii apăru autopsierul Matei. Doctorul se miră. Omul lui nu avea obiceiul să bată la uşă sau, dacă i se mai întîmpla cîteodată, era de mirare doar că tăblia uşii nu se sparge.

— Ce-i cu tine, Matei? zise doctorul.

— Dom doctor, sînteţi chemat la Siguranţă. Vă aşteaptă doi ofiţeri la uşă.

— Bine, şi ce-i cu asta?

— Păi…

Doctorul începu să-şi strîngă repede foile raportului de pe masă şi plecă cu ele spre dulap. Avea să scrie concluziunile în linişte, la întoarcere. Cînd deschise uşa dulapului, Matei se întoarse cu spatele şi-şi puse palmele peste urechi. Ăsta a luat-o razna, îşi spuse doctorul. Încuie hîrtiile în dulap şi ieşi.

În biroul în care fu introdus un sfert de oră mai tîrziu avu surpriza să-l găsească pe tînărul comisar Neacşu Stan. Nu mai părea chiar atît de tînăr acum, ridurile îi erau accentuate de lumina puternică a lămpii de birou cu *abat-jour*-ul ridicat.

— Ce e? întrebă doctorul, ca şi cînd ar fi vorbit cu o veche cunoştinţă.

— Nimic. Trebuie să vă punem cîteva întrebări. Luaţi loc.

— Dar…?

— Da. Aici lucrez, nu la judiciar. Vă rog să-mi spuneţi dacă aţi fost prieten cu comisarul Comşa şi în ce fel îl cunoaşteţi?

(Pe la orele zece seara, în 21 aprilie 1947, autopsierul Matei se plictisi să-l aştepte pe doctorul Liviu şi se gîndi să plece acasă.)

Era ora la care comisarul Neacşu şi doctorul Liviu începuseră să discute generalităţi, minoritarii în vechiul regat şi în Banat, emigraţiile în ultima sută de ani, starea de spirit a populaţiei din zonele de frontieră etc. Un expert grafolog fusese trimis în Piaţa Mârzescu să verifice dacă scrisul lui Comşa semăna cu cel de pe dulapul din camera Anei. Îl aşteptau.

(Autopsierul Matei scotoci prin buzunarele lui largi şi scoase cheia să încuie uşa cabinetului. *Cheia nu se potrivea*. Acest lucru îl sperie foarte tare. Aproape în fugă ajunse în cămăruţa lui închiriată într-un subsol din Elisabetin, îşi făcu bagajul şi se duse la gară. Se gîndea să se angajeze zilier la vreo fermă.)

— Marile idei sînt împotriva frontierelor, spuse Tit Liviu.

— Vă referiţi la ideile religioase? întrebă Neacşu.

— Da. Cruciadele, spre exemplu…

— Nu-i un bun exemplu, întrerupse Neacşu, cruciadele sînt războaie de tip imperialist mascate.

— Dar credeţi că ideea creştină conţine în ea frontiera?

— Asta nu, ce-i drept, se poate susţine uşor că nu!

— Deci şi voi, cînd spuneţi internaţionalism proletar, tot…

— Dar nu numai ideile, ci şi oamenii refuză, numai instinctiv, subconştient, să accepte că există graniţe!

— Mda, zise doctorul, asta pentru că, mai ales în ultima vreme, controlul la trecere se face pe pipăite, pe dezbrăcate, ceea ce înseamnă, de fapt, „viol” justificat de o linie imaginară.

— Ha-ha-ha, nu m-am gîndit la aspectul ăsta…, cum să-i zic, corporal!

Uşa se deschise şi în cadrul ei se opri expertul grafolog. Privirile doctorului şi ale comisarului se concentrară spre el o fracţiune de secundă. Cît acesta spuse da, tot din priviri şi dintr-o uşoară mişcare din cap.

— E, zise Neacşu, ridicîndu-se în picioare, acum putem fi siguri că domnul Comşa a încercat să treacă graniţa fără să se mai supună la vreun control. Nu-i aşa, domnule doctor?

— Mda, ideile sînt una, şi oamenii alta!

— Sînteţi liber! adaugă Neacşu. Acum sînt sigur că nu l-aţi ajutat în nici un fel pe Comşa. Apoi, în timp ce doctorul se îndrepta spre uşa în care încă aştepta expertul grafolog, mai spuse: Iar nepotul doamnei trebuie să ştie că nimeni n-a otrăvit-o pe mătuşa lui, nu-i aşa?

— Da. La revedere! răspunse doctorul şi ieşi.

* * *

Cum se apără cetăţenii împotriva duşmanului public Nr. 1 TIFOSUL/Furt din magazia de alimente a sanatoriului Bega/Vînd mobilier de băcănie/Elevele de la liceul „Carmen Sylva” au adunat pentru Moldova suma de lei 5.536.000./Hollywood-ul maimuţelor la cinema Thalia/Licitaţie de porci – 85 buc. a 110-120 kg. preţul de strigare – 40.000 pro kg/1500 lei biletul de tramvai 2 000 lei fisa de telefon/după patru ani de război, doi ani de secetă şi o iarnă grea/vizarea permiselor de port-armă/cinema Regal – zilnic desinfectat – Simfonia americană – producţie 47 noi *linii aeriene – TWA americană: Bucureşti – Timişoara – Trieste şi Bucureşti – Londra prin Budapesta şi Viena*/*generalissimul* Stalin – cetăţean de onoare al României/Rezultatele raziei din 23 martie în cartierul Iosefin – 89 persoane fără acte, din care 28 eliberate, 30 repartizate Biroului Juridic pentru verificare, 30 Biroului Administrativ şi *una Biroului de Siguranţă*/Maestrul Enescu a dat eri, 3 aprilie ’47, un concert la New York, venitul fiind oferit regiunilor înfometate din ţară „*Mătuşica din America*” de Max Reimann şi Otto Schwartz la Teatrul OMEC/Ministerul Economiei Naţionale a fixat preţul pîinii la 20.000 lei kg. loco brutărie/(*Făclia Banatului*, Sîmbătă 19 Aprilie 1947, 4 pagini 5.000 lei)

Audienţa generalului Marshall la *generalissimul* Stalin comentată viu în întreaga lume/Arestarea la Satu Mare a lui Johan Kuntz, călău al lagărului de la Mathausen/Mare Bal al Uniunii Tineretului Socialist din Timişoara – Bufet-Surprize-Jazz./premiera pe ţară a marelui film ALOMA cu Dorothy Lamour la cinema Thalia şi cinema Urania/Proiect de lege pentru reprimarea speculei şi sabotajului/Tinere fete simpatice dornice de veselie caută însoţitori pentru excursii. Oferte la ziar sub „iubitorii de natură”./Mare explozie în oraşul Texas din America – peste 1 000 de morţi – stare de asediu/Imprimat la 17 Aprilie, tipografia Ateneul. (*Făclia Banatului*, Duminică 20 Aprilie 1947, 4 pagini 5.000 lei)

Azi au fost puse în circulaţie bancnote de 1.000.000 lei/Mare panama internaţională: trenuri întregi de sare românească au luat calea bursei negre internaţionale/Opera de Stat din Timişoara se deschide Duminică 27 Aprilie cu „Aida” de Verdi/Proporţiile incendiilor din Texas-City/8.000 lei biletul de tramvai/Partidul comunist francez şi acţiunea de Gaulle/Bijuterii în

valoare de 7-800 milioane furate de la Hugo Wentzel, Bvd. Carol 8/Imprimat la 18 Aprilie, tipografia Ateneul. (*Făclia Banatului*, Joi 24 Aprilie 1947, 4 pagini 5.000 lei)

Decese: …Ana Persida Cumpănaş, 54 de ani, casnică… Ultimul mercurial valabil – teoretic – pe piaţa Timişoarei (20 Aprilie ’47) cartofi – 35.000 lei/kg… mere creţeşti – 20.000… gîşte… 100.000 lei/kg… lapte 15.000 lei/l… slănină afumată… 250.000 lei/kg

Tov. ministru Ion Pas la Timişoara

Complot militar în Portugalia

A murit regele Cristian al X-lea al Danemarcei

Preţuri cerute azi dimineaţă la ora 8.30 în piaţa din Cetate: cartofi – 80.000, mere – 100.000, gîşte – 700.000 (buc.), lapte 23.000 notăm absenţa cărnăţăriei, unturii, untdelemnului.

La cinema Regal – *Păcatele trupului*, cu Vivien Romance şi J. Gabin (Imprimat la 22 Aprilie, 1947, tipografia Ateneul).

Autopsie

Acum, ei revin în 1986. La fragmentul cu „acum, cînd scriu parcă atît de palid, atît de îndepărtat”. După prima vizită la doamna Anghelina. Continuă să meargă, să scrie.

Afară, din nou pe drum. Nu se abat. Dar o iau înapoi. De această dată înspre centru, nu spre margine. S-a mai potolit căldura. Cer fără nori. La Comloş, librăria deschisă. Vor să cumpere cărţi. Nu se poate. Personalul alege fasole (normă de servici). Librăria e a cooperaţiei. Deschisă şi cofetăria. Pot mînca (afară, pe trepte) cîte o îngheţată în pahare de plastic. Li se face foame şi sete. Profesorul de română tot nu s-a întors de la Jimbolia. Au pierdut trenul de după-amiază. Au unul la opt şi ceva, cu întrerupere la Lovrin. Pînă atunci mai e. Să se aşeze undeva. În grădina de vară. Găsesc patru scaune de fier, vopsite în verde. Le trag deoparte, sub un nuc. Bărbaţi din sat beau bere la halbă, risipiţi pe la mese. Ei ar mînca. *Emdoi* îşi cumpără o răchie mare. Toţi trei – o sticlă cu apă minerală. Împart ultimul sandviş. Mănîncă bomboane lipicioase. Beau apă. Vorbesc. Timp de vreo două ore vorbesc acolo, în fostul parc, în grădina de vară. Apus. Căldură stinsă. Muşte, ţînţari. Senzaţie de sfîrşit. Şi totuşi abia încep. Îşi amintesc de drumul spre graniţă, de grănicerul cu copil în braţe, de tuşa Lena. Recapitulează tot. Apoi pun la cale. Urzesc planul de atac. Cartea. Încă nu ştiu exact cum se va intitula. Subtitlul e bun: roman/retroversiune. O versiune retro. Dar şi o retroversiune. Aha! Le place propunerea lui *Emdoi*. Da, da. Ceva nostalgic. O nostalgie după un timp pierdut. După o literatură pierdută. Un *après-coup*. Da, da. Cu distanţa şi detaşarea cuvenite. Cu subminarea. Cu zîmbetul pe buze, aşa să te desparţi de o lume! Cum? Rîzînd. Hehe, dar nici nu te poţi despărţi de ea şi nici a rîde nu-ţi prea vine. Deşi e chiar aia: „voioasa apocalipsă”. Iar ei – în avanpost. O deriziune a tot ce mişcă. La suprafaţă, urme, dîre, muşcături, *des traces*! O sfîrtecare, o sfîşiere, cu ghearele şi cu dinţii. Un corp îmbucătăţit, da, da, tăiat sistematic. Nu sfîşiat aiurea, ci riguros, după un plan secret. Cu ştiinţă şi artă. Cu acest stilet tăios. Cu stilul. Cu un bisturiu de anatomist. De chirurg. De autopsist. O autopsie generală. Cu sînge rece. Pînă în miez, în adînc, în

abis. „Autopsie” înseamnă „a vedea cu propriii ochi”. Dar şi literatura tot asta înseamnă: a tăia pentru a înţelege.

O miză prea mare pentru un subiect atît de… Atît de cum? Da. În fond, de ce nu? Se vor apuca, a doua zi, dimineaţa chiar, de compunerea şi descompunerea acestui corp. De construirea şi deconstruirea lui. Riguros, după plan. Vor scrie neabătut, timp de 17 zile, peste 500 de pagini. Vor citi. Vor rescrie unele pasaje. Se vor întîlni cu o mulţime de prieteni. Vor fi întrebaţi ce fac. Cum lucrează. La ce lucrează, de fapt? Dacă sînt documentaţi. Dacă nu le e teamă de senzaţional. De compromitere. De ridicolul care îi pîndeşte. De capcanele „genului”. Încă o dată: de compromis. Vor răspunde. Le va fi teamă! Se vor încuraja unul pe altul. Vor continua să scrie. Vor răspunde în scris. Vor da seama. Vor încălca mereu cîte ceva. Vor fi judecaţi şi pedepsiţi.

Şi totuşi acest corp se va închega, încetul cu încetul. Din bucăţi. Va prinde viaţă. Va creşte ameninţător. Aproape îi va cotropi. Atunci vor fi nevoiţi să-l suprime. Vor lăsa multe urme. Dactilograme. Deşi – crimă perfectă! Apoi corpul va fi desfăcut în aceleaşi bucăţi. Şi totuşi altele. Într-o altă alcătuire, cu un obiect tăios. Nu, obiectul acela nu se va putea numi „stil”. Va trebui găsit un termen de strictă specialitate. Pentru ca ei să poată începe.

Vor coborî din nou, nu peste mult timp, în subsol. Vor vedea aceeaşi faianţă albastră. Aceeaşi imagine a corpului deplin, dezgolit, încremenit, întins. Aşteptînd.

— Domnule profesor, am reuşit să reconstituim, de la martori oculari, poziţia în care se afla cadavrul în dimineaţa zilei de 20 aprilie 1947. Mai deţineam, după cum ştiţi, şi aceste

CONCLUZIUNI

La autopsia cadavrului femeii Cumpănaş Ana, în etate de 55 de ani, din Timişoara, am constatat că moartea ei a fost naturală, datorită unei boli de inimă (miocardită şi aortită cronică) precum şi a unei boli de ficat (hepatită şi calculoză biliară).

Pe corpul ei nu am aflat niciun semn de violenţă.

Moartea s-a produs în mod subit.

Medic Legist:

...………………..

Dr. ……………..

(lipseşte semnătura medicului legist)

Cum ar fi trebuit să decurgă, de fapt, autopsia?

Profesorul va asculta cu atenţie descrierile. Va citi încă o dată concluziunile cu vădită nemulţumire profesională. Apoi le va răspunde:

La început se deschid ochii, urechile…

Acesta era finalul cărţii noastre la sfîrşitul lui august 1986. Acum, după rescrierea din august-septembrie 1987, finalul arată cam aşa:

La început se deschid ochii, urechile…

Bibliografie selectivă

---

1. Volume

• Allsop, Kenneth, *Chicago sub teroare*, Ed. Politică, Bucureşti, 1978.

• Armaş, Matei, prof., *Încrezători tot înainte*, Lucrare închinată „Asociaţiei liceului Traian Doda”, Tiparul tipografiei diecezane, Caransebeş, 1937.

• Benét, Stephen Vincent, *America*, Pro Pace, 1946.

• Binder, Franz, *Alt Temeswar*, 1934, Timişoara.

• Botoran, C.; Calafeteanu, I.; Campus, E.; Moisuc, V., *România şi conferinţa de pace de la Paris (1918-1920)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983.

• Bourget, Paul, *Outre-Mer, Notes sur l’ Amérique*, Plon, Paris, 1918.

• Bulai, Constantin; Antoniu, George; Chivulescu, Gheorghe, *Dicţionar juridic penal*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976.

• Buia, Alexandru, dr., *Plantele noastre medicinale*, Ed. „Poporul român”, Timişoara, 1944.

• Bulei, Ion, *Lumea românească la 1900*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1984.

• Caliani, Aug., *Le développment de l’enseignement primaire dans la „zone culturelle” de Transylvanie*, M.O. – L’Imprimerie Nationale, Bucureşti, 1937.

• Calmet, Augustin, *Dissertation sur les apparitions des esprits et sur les vampires et revenants*, Einsiedten, Kalin, 1749.

• Canetti, Elias, *Facla în ureche*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1986.

• Comarnescu, Petru, *America văzută de un tînăr de azi*, Editura Adevărul, S.A., Bucureşti, f.a.

• Conciatu, Iancu, *Probleme economice bănăţene*, Ed. Curierul Bănatului, Timişoara, f.a.

• Crişan, Traian, prof. dr., *Medicină legală*, ed. a II-a, lito, IMT, 1985.

• Daicoviciu, C.; acad. Constantinescu, M., prof (sub redacţia), *Destrămarea monarhiei austro-ungare*, Ed. Academiei, Bucureşti, 1964.

• Diamandi, Sterie, *Galeria oamenilor politici*, Ed. Cugetarea, f.a.

• *Dictionnaire des biographies*, P.U.F., 1958.

• *Dictionnaire de poétique et de rhétorique,* P.U.F., 1961.
• *Dictionnaire des symboles*, Ed. Seghers et Ed. Jupiter, 1973.
• Dos Passos, John, *SUA*, vol. I-III, ELU, Bucureşti, 1968.
• Draghicesco, D., *Les Roumains de Serbie*, Paris, 1919.
• Drutzu, Şerban; Popovici, Andrei, *Românii din America*, Ed. C.R., 1914.
• Eco, Umberto, *Numele trandafirului*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1984.
• Ehrler, J.J., *Banatul, de la origini pînă acum – 1774*, Ed. Facla, Timişoara, 1972.
• Foucault, Michel, *Surveiller et punir*, Gallimard, 1975.
• Frank, Josef, *America dela Franklin la Ford. 23 de biografii*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, f.a.
• Ghimpu, V., *Impresii din America*, Bucureşti, 1940.
• Giurescu, C-tin, *Impresii din America*, Bucureşti, 1977.
• Girard, René, *Minciună romantică şi adevăr romanesc*, Ed. Univers, 1972.
• Gracián, Baltasar, *Oracolul manual şi arta prudenţei. Criticonul*, BPT, Ed. Minerva, 1975.
• Griselini, Fr., *Încercare de istorie politică şi naturală a Banatului Timişoarei*, Ed. Facla, Timişoara, 1984.
• Ionescu, B.; Dumitrache, C.; Maximilian, C., *Patologia sexualităţii*, Ed. Medicală, Bucureşti, 1980.
• Iorga, Nicolae, *America şi românii din America*, Aşezămîntul tipografic „Datina Românească”, Vălenii de Munte, 1930.
• Irineu, Cora, *Scrisori bănăţene*, Ed. Facla, Timişoara, 1975.
• Kobler, John, *Ardent Spirits. The Rise and Fall of Prohibition*, Fawcett Books, Greenwich, Connecticut, 1973.
• Kofman, Sarah, *L’enfance de l’art*, P.U.F., 1971.
• *Lexicon militar,* Ed. Academiei, Bucureşti, 1980.
• Lyotard, J.-Fr., *La condition postmoderne. Rapport sur le savoir*, Ed. De Minuit, 1979.
• Minaev, V., *Gestapoul american*, Ed. Cartea Rusă, 1951.
• Minovici M. Dr.; Nicolae Kernbach, *Tehnica autopsiei medico-legale*, Tipografia Lepage, Cluj, 1926.
• Muşat, Mircea; Ardeleanu, Ion, *România după Marea Unire*, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986.

• Myron, Jack, *America aşa cum este*, Ed. Cultura Românească, S.A.R., f.a.

• Neagu, C.; Marinescu, D., *Fapte din umbră*, vol. IV, Ed. Politică, Bucureşti, 1983.

• * * *, *Pagini din gîndirea militară universală*, Ed. Militară, Bucureşti, 1985.

• Pascu, Ştefan, acad.; Zahiu, Ioan, prof. univ. dr.; Ţintă, Aurel, conf. univ. dr. (sub redacţia), *TIMIŞOARA. Pagini din trecut şi de azi*, Ed. Consiliului Popular al Municipiului Timişoara, 1969.

• Petrescu, Camil, *Trei primăveri*, Ed. Facla, Timişoara, 1975.

• *Poetica americană. Orientări actuale*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981.

• Popovici, Aurel C., *La question roumaine en Transylvanie et en Hongrie*, Libraire Payot & C-ie, Lausanne, Paris, 1918.

• * * *, *Road Atlas of the United States, Canada and Mexico*, Western Publishing Co., 1978.

• Roth, Joseph, *Cripta Habsburgilor*, Ed. Univers, Bucureşti, 1973.

• Saroyan, William, *Mă cheamă Avram*, Ed. Tineretului, 1968.

• Scarpetta, Guy, *L'impureté*, Grasset, Paris, 1985.

• *Sémiotique*. *Dictionnaire raisonné de la théorie du langage*, Hachette, 1979.

• Simion, Al., *Regimul politic din România în perioada sept. 1940 – ian. 1941*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1976.

• Sterne, L., *Tristram Shandy*, ELU, 1969.

• Stott, William, *Documentary Expression and Thirties America*, Oxford University Press, New York, 1973.

• Thomas, Henri, *Istoria biografică a Statelor Unite*, Pro Pace, 1940.

• Thorwald, Jürgen, *Un secol de luptă cu delincvenţa*, Ed. Junimea, Iaşi, 1981.

• Toland, John, *The Dillinger Days*, Random House, New York, 1963.

• Ungureanu, Cornel, *Imediata noastră apropiere*, Ed. Facla, Timişoara, 1980.

• Vlădescu, St., *O nouă zonă culturală*, Tipografia „Ateneu", Bucureşti, f.a.

• Wilde, A., *Horizons of Assent; Modernism, Postmodernism and the Ironic Imagination*, The Johns Hopkins University Press, 1981.

2. Periodice

• *Abstinenţa. Organ pentru combaterea alcoolismului şi stupefiantelor*, Timişoara, 1930.
• *Art Press. Spécial – Vienne*, nr. 100, 1984.
• *Art Press. Spécial – Que peut le roman?*, nr. 6 (hors série), dec. 1985 – ian.-febr. 1986.
• *Banatul*, Timişoara, 1935.
• *Dimineaţa*, Bucureşti, 1934-1936.
• *Fruncea*, Timişoara, 1934-1936.
• *Illustration*, Paris, 1909-1918.
• *Înfrăţirea*, Timişoara, 1936.
• *Luminătoriul*, Timişoara, 1898.
• *Le Mois*, Paris, 1934-1939.
• *Orizont Magazin*, Timişoara, 1984.
• *Posnaşul*, călindar pe anul visect 1896, Timişoara.
• *Realitatea ilustrată*, Timişoara, 1936.
• *Suflet nou*, Comloşul Mare, 1934.
• *Temesvarer Wochenblatt*, Temesvar, 1853.
• *Temesvarer Zeitung*, Temesvar, 1857.
• *Timişoara*, Timişoara, 1934.
• *Vestul*, Timişoara, 1935.
• *Vrerea*, Timişoara, 1936.

Glosar

• albele – cosmeticale de culoare albă
• băgrin – salcîm
• bejenie – pribegie
• bicher – burlac
• brişcă – trăsură uşoară de ţară
• căsină – local public (în satele transilvănene, destinat îndeosebi notabilităţilor, intelectualilor etc.)
• căţăloane – căţea
• a clopoţî – a suna
• cocie – căruţă
• crumpi – cartofi
• croafnă – gogoaşă
• cucher – binoclu (de spectacol)

• cucuruz – porumb
• a divăni (a givăni) – a sta de vorbă, a sta la sfat
• esling – stor
• farbă – vopsea, fard
• filigorie – chioşc (în curţi)
• a fircăli – a mîzgăli
• fîrtai – sfert
• fleorţotină – curvă, tîrfă
• glajă – sticlă
• gostie – ospăţ
• griliaş – zahăr ars
• încintat – înfierbîntat
• încopciat – împreunat, îmbinat
• lanţ (pl. lanţe) – unitate de măsură agricolă (aprox. 1/2 hectar)
• leaţ (uri) – şipcă de lemn
• madaranţă – tîrfă
• marve – vite
• mastroacă – tîrfă
• a măltări – a tencui
• măsăriţă – faţă de masă
• a molări – a fotografia
• nănaş – naş
• ocoşenie – deşteptăciune, agerime, dibăcie
• ogrăsît – slab, pipernicit
• paore – ţăran
• părăzol – umbrelă
• pilar – geambaş
• a plăci – a plăti
• poneavă – cuvertură, cergă
• proclete – mişel, ticălos, făţarnic
• răchie – ţuică
• rătutit – zăpăcit
• sobă – cameră
• straiţă – traistă
• şolocat – stor
• ştafir – zestre
• ştăniţlu – pungă (de hîrtie)

- a ştricui – a tricota, a croşeta (dar şi a anula, stîrpi)
- sucitor – făcălete
- tănier – farfurie
- tipsie – tavă
- treascuri – tunuri mici, primitive, folosite la serbări pentru focuri de artificii şi pocnitori
- uică – unchi, nene
- a zburî („zburăşte”) – vorbeşte!, spune!

Postfaţă - Cucerirea estului sălbatic

Întîmplarea (care, în cazul meu, s-ar putea numi, la fel de bine, destin) a făcut ca în ultimul deceniu şi jumătate să mă aflu în preajma celor mai însemnate evenimente istorice din răsăritul Europei. O bursă Fulbright – urmînd unui stagiu de patru ani la Bucureşti – mi-a prilejuit, în 1977, petrecerea cîtorva luni la Praga. Am trăit, la o intensitate incredibilă, zilele fierbinţi ale Cartei ’77. Am mărşăluit – acesta e cuvîntul – zile şi nopţi alături de neobositul Václav Havel. Am trăit, într-un ritm aproape apocaliptic, incertitudinea zilelor şi săptămînilor care au urmat. Încetul cu încetul, i-am cunoscut pe toţi cei care, apoi, aveau să fie mentorii Forumului Civic. Şi Pavel Kohout, şi Ludvik Vaculik, Jiri Gruša, Alexander Kliment şi, mai ales, Ivan Klíma erau oamenii prin care începeam să descopăr cealaltă Europă.

Tot întîmplarea (dar mai ales prietenia cu Václav Havel) mi-a favorizat întîlnirea de neuitat cu Adam Michnik. M-am aflat alături de el, într-un splendid amurg, în ziua în care a scos de la rotativă primul număr al *Gazetei Wyborcza*.

Şi pentru ca biografia mea politică est-europeană să fie completă, am participat, tot la Praga, la cîteva din şedinţele Secţiei de Jazz. În vara lui 1986 am protestat, alături de un mare grup de intelectuali, împotriva arestării lui Zbigniew Bujak (liderul din clandestinitate al „Solidarităţii”) şi am redactat scrisoarea prin care se cerea punerea imediată în libertate a lui Zbigniew Lewicki, eminentul americanist. În octombrie al aceluiaşi an, participînd, neoficial, la lucrările Forumului Cultural de la Budapesta, am luat atitudine fermă contra „campaniei

de intimidare” pe care autorităţile maghiare o declanşaseră împotriva unor militanţi precum Sándor Leszak, Jenö Nagy sau György Gado.

În fine, prietenia cu cîţiva intelectuali cehoslovaci m-a transformat în noiembrie 1989 într-un neaşteptat mesager de pace pe lîngă Milan Kundera. O dată ajuns în Franţa, am rămas consternat să descopăr un scriitor aproape indiferent la marile schimbări din Europa. Întrebîndu-l dacă nu crede că, în acel moment, locul său era acasă, mi-a spus, aproape cu cinism: „Vin, dar mai întîi să-mi termin cartea” (Kundera lucra la ultimele capitole din *l’Immortalité*).

Pentru că la începutul lui decembrie trebuia să fiu la Sofia, şi pentru că nu mai aveam suficient timp să ajung la New York, am hotărît să petrec cîteva zile în România. Reveneam după aproape cincisprezece ani şi eram mai mult decît curios să văd ce se întîmpla în acest paradis al stalinismului. Lucrurile sînt, astăzi, cunoscute. Presa şi televiziunea mondială au făcut, cu multă largheţe, în săptămînile din urmă, anatomia ultimei redute a totalitarismului european. Mergeam la Bucureşti cu o explicabilă strîngere de inimă. Ce vor fi făcînd vechii mei prieteni, oamenii în preajma cărora ajunsesem, deodată cu prima vizită a lui Nixon, şi cu care aveam să convieţuiesc aproape patru ani. În 1976, cînd părăseam România, se simţeau primele semne ale deteriorării care, după spusele unora, atinsese acum, în 1989, apogeul. Satele distruse, oraşele transformate în aşezări medievale, în care vara nu te puteai adăposti de căldură, iar iarna îngheţai literalmente, în casă, totul, şi mai ales deprimantul cenuşiu al străzii şi al oamenilor păreau proiecţia unei politici coşmareşti. De cîteva zile se încheiase un congres al Partidului Comunist, iar deznădejdea populaţiei atinsese paroxismul. Nici de data aceasta nu se întîmplase nimic. Din contră, Securitatea şi activiştii începuseră un război făţiş împotriva populaţiei.

Cu inima strînsă, am format, de la o cabină publică (ştiam că telefonul din hotel este supravegheat) numărul profesorului C., vechiul meu ghid şi, aş îndrăzni să spun, prieten, care-mi deschisese cîteva dintre porţile literaturii române. Prin el ajunsesem să-i cunosc pe cei mai importanţi scriitori români ai momentului. Cu teamă în suflet, voiam să văd, acum, în ce fel Profesorul însuşi fusese afectat de vizibila degradare a existenţei în România. L-am regăsit, spre marea mea bucurie, aproape neschimbat. M-a primit cu aceeaşi nedesimulată bucurie – chiar dacă în apartamentul său era, parcă, mai frig decît afară şi chiar dacă, pe stradă (situată, de altfel, în inima Bucureştiului), ca şi pe coridorul clădirii, era o beznă cumplită.

Am început, firesc, prin a depăna cîteva amintiri comune. Încetul cu încetul, discuţia a alunecat spre literatură. Profesorul tocmai se întorsese din Germania, de unde-şi adusese două geamantane de cărţi, „baricadele”, spunea el, „care mă protejează de prostia din jur”. Am fost uimit să constat că el cunoştea mult mai bine literatura occidentală decît creaţia din ţările vecine. Situaţia era explicabilă: cercul de fier cu care Ceauşescu încinsese România îşi dovedea impermeabilitatea tocmai la literaturile vecine. Românii nu sînt vorbitori nici de sîrbă, nici de rusă, nici de cehă, slovacă

sau bulgară. Vei fi însă uimit de numărul mare de vorbitori de franceză, engleză sau germană. Tocmai din această cauză, excelenta literatură poloneză sau cehoslovacă a rămas, practic, necunoscută intelectualului român.

— Dar voi, voi ce scrieţi? am întrebat.

Profesorul mi-a vorbit despre insurgenţa literară de la începutul anilor ’80, despre noua generaţie de scriitori care se ridicase, în mod inexplicabil, tocmai în aceste vremuri crunte. Mi-a vorbit, cu multă căldură, despre cîţiva prozatori tineri şi, în general, despre greutăţile pe care le au să-şi publice cărţile.

— E o generaţie radicală, prea puţin dispusă la compromis cu puterea, a subliniat Profesorul. Ei sînt „noii” noştri romancieri, în sensul în care Franţa a avut, prin anii ’60, un „*nouveau roman*”, dar nu sînt numai atît. Mult mai rafinaţi decît un Ricardou, să zicem, ei fac, cu armele lui Sollers, o serioasă opoziţie politică. Refuză implicarea – un cuvînt care aici a devenit odios. Refuză manipularea. Refuză înregimentarea în structurile comuniste.

Eram uimit să-l aud pe Profesor vorbind cu atîta patimă anticomunistă, pentru că-l ştiam un vechi militant de stînga.

— De stînga, da, a recunoscut. Însă ceea ce se întîmplă în România acum n-are nimic de-a face nici cu stînga şi nici cu comunismul. E un extremism de factură naţional-fascistă.

Ca să-şi exemplifice ideea (sau, mai exact, ideile), mi-a arătat un manuscris care, după părerea lui, conţinea atît o rafinată scriitură, cît şi o foarte abilă formă de luptă împotriva oricărui naţionalism. Mi-am aruncat privirile asupra dosarului (era foarte voluminos) şi l-am răsfoit. Am constatat că româna mea era încă destul de bună pentru a nu scăpa nimic din sensurile ascunse ale textului. Mai mult ca să-i fac plăcere profesorului, am cerut îngăduinţa să iau manuscrisul cu mine la hotel. A încuviinţat cu bucurie.

— Aş vrea să-ţi spun că e o carte „cu cîntec”. Deşi n-a apărut încă, are o istorie a ei pe cît de senzaţională, pe atît de tristă. După cum vezi, e o lucrare colectivă. E scrisă de trei autori. Unul dintre ei, Mircea Nedelciu, este prozator „de profesie”. Aici, e considerat şeful aşa-zisei „şcoli textualiste”, care-i cuprinde pe majoritatea autorilor tineri. Ceilalţi doi, Adriana Babeţi şi Mircea Mihăieş, sînt eseişti. Ar merita să-i cunoşti pe toţi trei. Din păcate, numai Nedelciu locuieşte în Bucureşti. Babeţi şi Mihăieş sînt din Timişoara.

(Am avut o scurtă tresărire. Buna mea prietenă, Nadine Brewer, fusese, pînă în toamnă, lector la catedra de americanistică a Universităţii din Timişoara şi, aflînd că am să merg în România, aproape că m-a somat să trec prin acel oraş. Avea cîteva mesaje pentru nişte tineri, cărora, după cîte aveam să înţeleg mai tîrziu, şederea ei timişoreană le lăsase amintiri de neşters.)

— Aşadar, este un roman colectiv. Nu vreau să-ţi spun mai multe, însă eu cred că e unul dintre cele mai bune lucruri scrise în România după război.

Tîrziu, spre miezul nopţii, mi-am luat rămas-bun de la profesor. Drumul pînă la hotel, de altfel foarte scurt, mi l-am petrecut făcînd planuri pentru zilele următoare. Nu veneam, desigur, în România ca trimis al lui Amnesty International. Distrusesem, înainte de a ajunge la Bucureşti, orice act care ar fi dovedit apartenenţa la acest organism care-i dăduse atît de mult de furcă lui Ceauşescu. Mă metamorfozasem, în vederea acestui voiaj, ca şi a celui din Bulgaria, în reprezentantul unei firme care prelucra plante medicinale. Aveam mai multe adrese, între care şi a unei localităţi din apropierea Bucureştiului, Fundulea. Hotărîsem ca a doua zi, după ce voi închiria o maşină, să fac un drum pînă în acel sat din Bărăgan.

Oboseala călătoriei, emoţia reîntîlnirii cu profesorul C. ori poate alte cauze m-au făcut să nu pot dormi. Aproape mecanic, am luat cîteva din paginile aflate la dosar şi am început să citesc. Ceea ce consideram că fusese, din partea profesorului, simplă politeţe, mi s-a relevat a fi o exigentă judecată de valoare. Citeam, de fapt, unul dintre cele mai bune romane care-mi căzuseră în mînă în ultimii ani. N-am închis un ochi pînă spre ziuă. Pe la ora nouă, l-am sunat pe profesor şi am spus că vreau să-l cunosc neapărat pe autorul care locuia în Bucureşti. După cîteva minute mi-a dat, la rîndul lui, un telefon, prin care-mi spunea că Nedelciu plecase din Bucureşti, dar avea să revină spre seară.

Am mîncat, am închiriat o maşină, cu şofer cu tot, şi am continuat să citesc şi pe drumul pînă la Fundulea. Lectura mă captivase cu totul. Ajuns la sediul Staţiei experimentale, am luat legătura cu cei din conducere. Cînd să intru în biroul directorului, un tînăr tocmai se pregătea să iasă. M-a salutat politicos şi mi-a făcut loc să intru. Am intrat, m-am aşezat într-un fotoliu şi am început să explic de ce mă aflu acolo. La un moment dat, privirile mi-au fost atrase de o carte aflată pe biroul directorului (de fapt, era o singură carte). Am putut desluşi, deşi literele nu se vedeau prea bine,

numele autorului: Mircea Nedelciu. M-am ridicat brusc, spre marea uimire a directorului, şi am luat obiectul în mînă. Mircea Nedelciu, *Şi ieri va fi o zi*.

Directorul a zîmbit.

— E chiar tînărul care a ieşit mai înainte din birou. A venit să-mi aducă noua lui carte; are aici, în comună, o casă şi vine destul de des să-şi ajute mama la lucru.

— Cum aş putea să-l întîlnesc?

Directorul avu o scurtă ezitare.

— Din păcate, tocmai a plecat la Bucureşti. Poate aţi văzut maşina în faţa intrării. Vă pot da numărul lui de telefon de acolo.

Ajuns la Bucureşti, am sunat şi am putut, în fine, să iau legătura cu unul dintre autorii cărţii care mă fascina. Am hotărît să ne întîlnim spre seară.

În aşteptarea întîlnirii, am urcat în cameră şi am continuat să citesc. Mi-e greu să redau, acum, senzaţiile contradictorii pe care le aveam la lectură. Mă intriga, mai ales, felul în care fusese scris romanul. Trei autori, dar era aproape imposibil să detectezi vreo discrepanţă stilistică. Un control perfect al frazei, al tonului. O adecvare neobişnuită a stilului la conţinut. Ironie, sarcasm, umor, erudiţie. Aveam de-a face, evident, cu nişte profesionişti. Tema era de-o modernitate frapantă. Nu le scăpase nimic, de la totalitarism la problema Europei Centrale, la nostalgia unei lumi apuse şi la farmecul desuet al comunităţilor închise, la zborul avîntat într-o Americă pe cît de idilică, pe atît de crudă şi nemiloasă. Aveam în faţa mea o mostră tipică de roman european. Dezinhibat, erudit, de o deschidere spre politic care l-ar fi făcut să pălească de invidie pe Kundera şi cu o amplitudine a viziunii ce dovedea o bună frecventare a liniei Musil-Broch-Thomas Mann, romanul celor trei români va fi o surpriză editorială de proporţii. Într-o Europă contorsionată politic, autorii *Femeii în roşu* fac politică fără să le pese de politică şi scriu un roman al puterii cu un deplin dispreţ faţă de putere. Dizarmoniile savant controlate, barocul parodic şi ironia de o rafinată subtilitate probează articularea culturală de certă miză a romanului.

Întîlnirea cu Nedelciu avea să-mi clarifice cîteva din misterele cărţii, dar şi din povestea ei ulterioară. Scrisă la Timişoara, în numai şaptesprezece zile (adică în ritmul incredibil de treizeci de pagini pe zi!), ea fusese scoasă din tipografie la ordinul unuia dintre generalii lui Ceauşescu. (Ironia sorţii face ca, în chiar aceste zile, generalul cu pricina să se afle sub stare de arest, acuzat pentru crimele din decembrie 1989.) Sabotată de fostul Consiliu al Culturii şi Educaţiei Socialiste şi de inflexibilul ei şef, Mihai Dulea, cartea

va ajunge la o altă editură, a scriitorilor. În ciuda poziţiei favorabile a editorilor, ea nu poate totuşi să apară. Mîna lungă a Securităţii se opune din nou. Disperaţi, cei trei scriu un memoriu pe care-l adresează preşedintelui scriitorilor români, Dumitru Radu Popescu. Memoriul (o copie a acestuia am luat-o cu mine şi am tradus-o. Tocmai mă pregăteam să-l trimit unei reviste din Statele Unite, cînd vestea căderii lui Ceauşescu a făcut inutilă publicarea lui), memoriul, aşadar, a rămas fără rezultat. Autorii aproape se consolaseră cu ideea că n-o vor putea publica niciodată şi că singura ei şansă rămîne exilul. Din fericire, evenimentele recente din România promit că ea va putea apărea în curînd. Cititor privilegiat al ei, într-o Europă ale cărei vechi structuri se prăbuşeau, am aşternut aceste rînduri convins de virtuţile ei profesionale, uimit de imaginea pe care o oferea, în filigran, unei lumi obstinate într-un anistorism vicios. Femeia în roşu, poate ultimul mare roman european, legat prin nevăzute fire de tradiţia contestatară, de la Karl Kraus şi Joseph Roth la Kundera, Danilo Kiš sau Ivan Klíma, cu fascinanta lui plutire spre o lume a structurilor mereu deschise, o lume a „graniţei", a mentalităţilor şi a istoriei luate în derîdere din perspectiva cea mai surprinzătoare, dar şi cea mai legitimă, a „puterii celor fără de putere", după expresia prietenului meu Havel, este un exerciţiu de supravieţuire morală şi culturală. O supravieţuire prin nostalgie. Şi, mai presus de orice, o polemică împotriva totalitarismului, de o vitriolantă frumuseţe, pe care nu o întrece decît uimitoarea ei subtilitate.

Martin Adams Mooreville

(*The New York Literary Journal*, March 29, 1990, pp. 18-19)